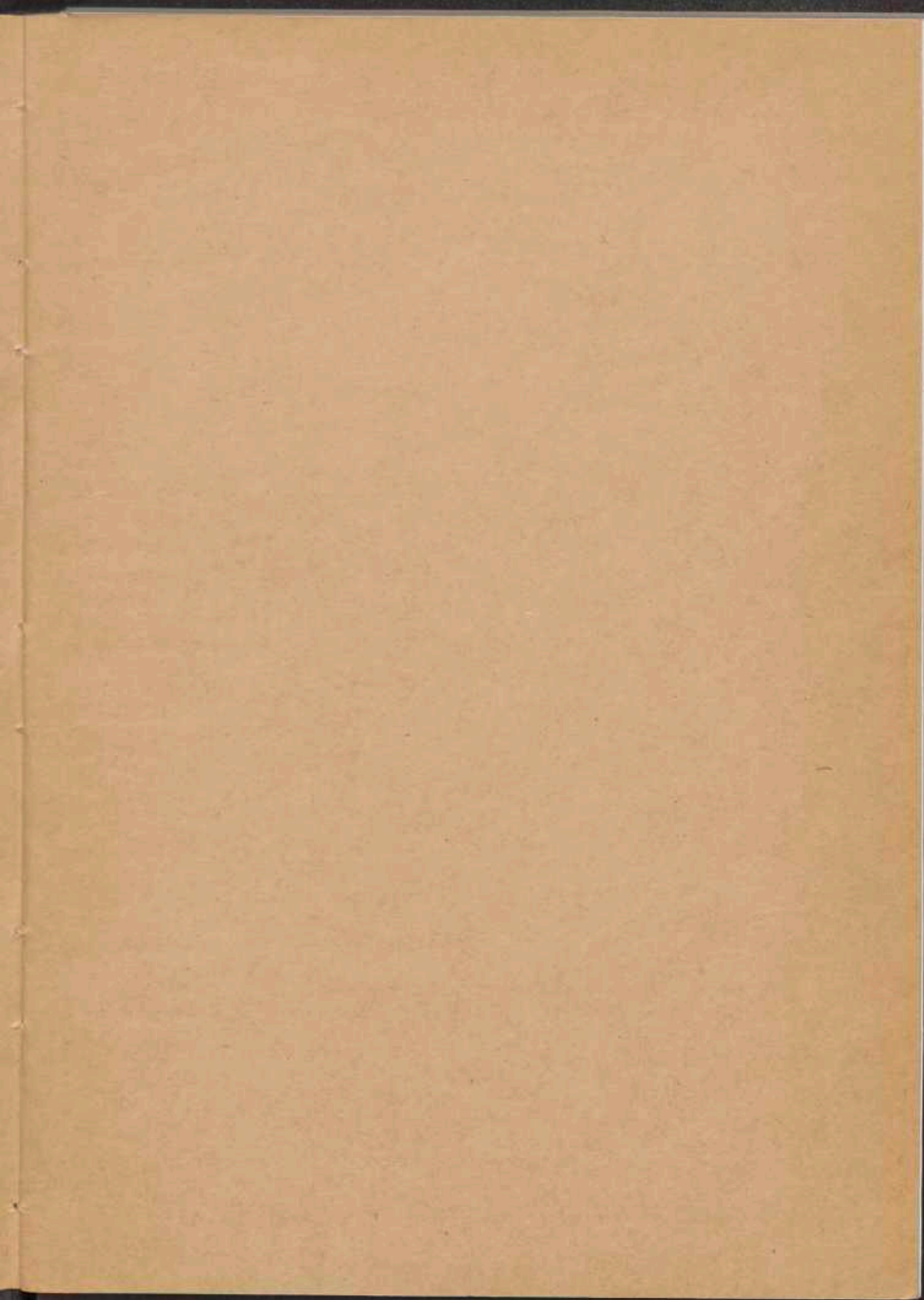
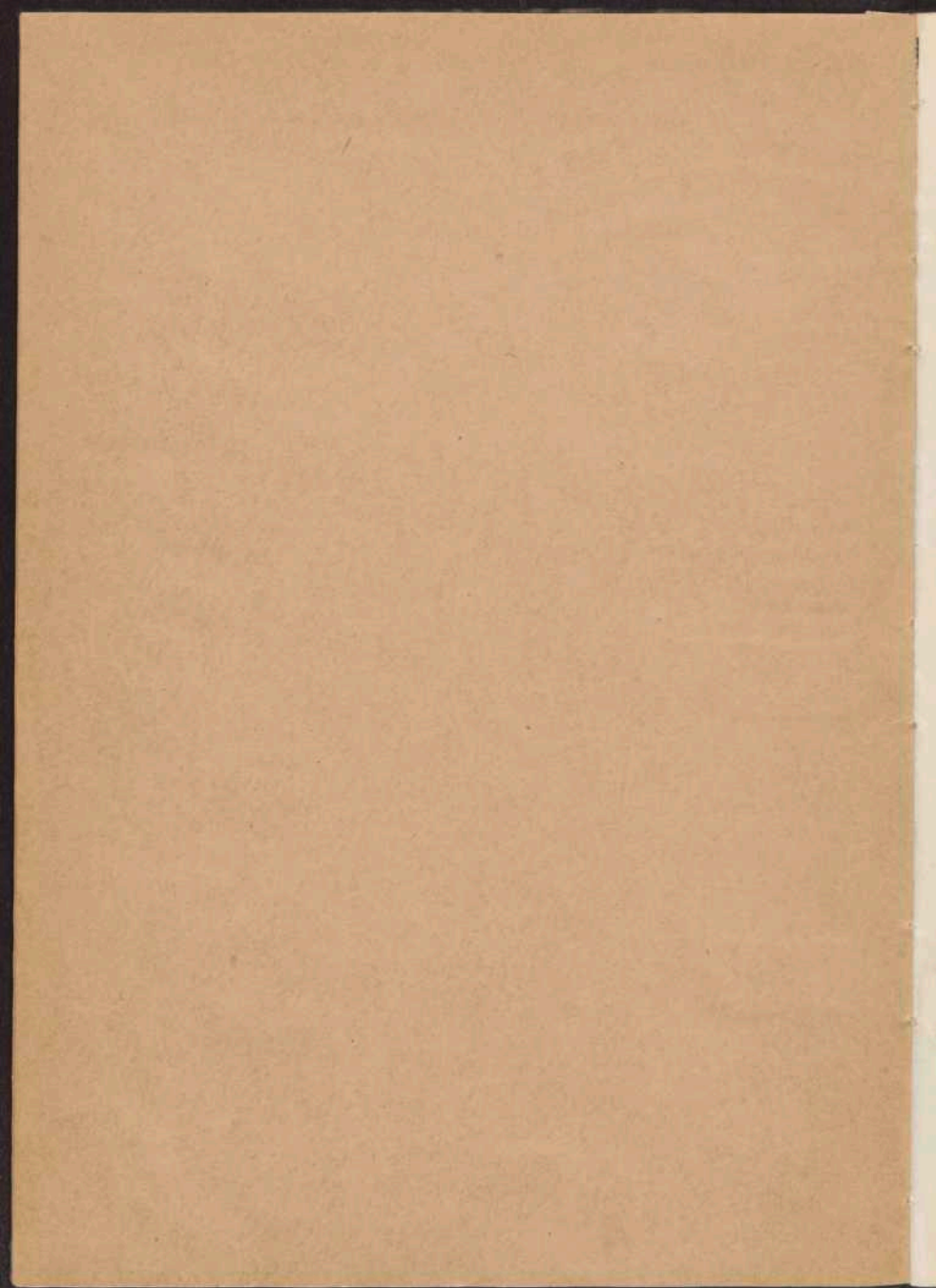

P623249

~~R672 B1~~
f257

B301

HET ONDERWIJS IN NEDERLAND

VERSLAG OVER HET JAAR 1957

UITGAVE VAN HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
'S-GRAVENHAGE 1961

STAATSDRUKKERIJ- EN UITGEVERIJBEDRIJF / 'S-GRAVENHAGE 1961

VERSLAG VAN DE STAAT VAN HET ONDERWIJS IN NEDERLAND OVER HET JAAR 1957

Ter inleiding

De indeling van het verslag van de staat van het onderwijs in Nederland over het jaar 1957 wijkt niet af van de opzet zoals die voor het verslag over het jaar 1956 voor het eerst werd toegepast.

In deel I, 'Algemeen gedeelte', wordt een overzicht gegeven van de overheidsmaatregelen en de gebeurtenissen in 1957 voor zover deze voor bespreking in aanmerking komen. De onderwerpen zijn daarbij gerangschikt in hoofdstukken naar de takken van het onderwijs waarop zij betrekking hebben. De afzonderlijke hoofdstukken zijn ter bevordering van de overzichtelijkheid alle op dezelfde wijze ingedeeld, en wel in de rubrieken 'Algemeen', 'Financiën', 'Scholen', 'Leerlingen', 'Onderwijzers' (c.q. 'Leraren' of 'Docenten') en 'Andere onderwerpen'. In de rubriek 'Algemeen' wordt in het algemeen een korte inleiding op het desbetreffende hoofdstuk gegeven, en worden in het kort de wetten, Koninklijke besluiten, circulaire's, rapporten van commissies e.d. genoemd welke een algemeen karakter dragen in die zin, dat ze niet onder een van de andere genoemde rubrieken behoren te worden ondergebracht. Onder de rubrieken 'Financiën', 'Scholen', 'Leerlingen' en 'Onderwijzers' (c.q. 'Leraren' of 'Docenten') worden in beschrijvende vorm een aantal kerncijfers gegeven, waar mogelijk voorzien van enige toelichting of commentaar, terwijl in deze rubrieken ook de maatregelen van de rijksoverheid e.d. worden vermeld die op de in deze rubrieken behandelde onderwerpen betrekking hebben. In de rubriek 'Andere onderwerpen' tenslotte wordt enige plaats ingeruimd voor gedachten en denkbeelden welke bij andere op enigerlei wijze bij het onderwijs betrokkenen leven, door het – uiteraard beknopt – weergeven van enkele publikaties welke in de loop van het verslagjaar het licht hebben gezien.

De hoofdstukken waarin de afzonderlijke takken van het onderwijs zijn behandeld, worden voorafgegaan door een algemeen hoofdstuk, waarin het overheidsbeleid en de overheidsmaatregelen op het gebied van het onderwijs in het algemeen, in grote trekken worden

geschetst, terwijl ook in dit hoofdstuk enige plaats is ingeruimd voor hetgeen in particuliere kring ten aanzien van het onderwijs in het algemeen gedacht en verricht werd.

In deel II, 'Bijzonder gedeelte', zijn de verslagen vervat welke de inspecties der onderscheiden takken van het onderwijs en de hoofdconsulenten voor de lichamelijke opvoeding bij het nijverheidsonderwijs en de consulent voor de lichamelijke opvoeding bij het buitengewoon lager onderwijs hebben uitgebracht, alsmede uittreksels uit de verslagen van de instellingen voor hoger onderwijs over het studiejaar 1956/1957.

Voor de publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek welke bij het samenstellen van dit verslag hebben gediend, wordt verwezen naar blz. 357.

DEEL I *Algemeen gedeelte*

Verslag van de staat van het onderwijs in Nederland over het jaar 1957

Zo begint het . . . . .

A. ALGEMEEN

Algemeen

Ook in 1957 hebben de kwalitatieve verbetering van het onderwijs in al zijn geledingen en de snelle groei van de omvang van het onderwijs de volle aandacht van allen die op enigerlei wijze bij het onderwijs betrokken zijn, gevraagd. Aan de redactie van een ontwerp van wet op het voortgezet onderwijs, omvattende het gehele onderwijs tussen enerzijds het basis-onderwijs en anderzijds het wetenschappelijk onderwijs, is met voortvarendheid gearbeid. Voor wat de toegenomen belangstelling voor het onderwijs betreft is het beleid erop gericht geweest de studiemogelijkheden zo efficiënt en zo snel mogelijk te vergroten, zowel door uitbreiding van het aantal gebouwen en het aantal leerkrachten als door het wegnemen van financiële belemmeringen voor studenten.

De dringende noodzaak tot beperking van de overheidsuitgaven die zich in de loop van het verslagjaar deed gevoelen, heeft het tempo waarin de doelstellingen van dit beleid konden worden verwezenlijkt, ongetwijfeld vertraagd.

Financiën

Dat de uitgaven van de rijks-, de provinciale en de gemeentelijke overheid desondanks van f 1309,2 miljoen in 1956 tot f 1528 miljoen¹ in 1957 stegen, is een gevolg geweest zowel van de reeds eerder genoemde toegenomen belangstelling voor het onderwijs, als van de salaris-verbeteringen en de stijging van de materiaalkosten. Ongetwijfeld zijn echter ook de hogere eisen welke de huidige ontwikkeling van de maatschappij op velerlei gebied aan het onderwijs stelt, in dezen van invloed geweest.

Van het genoemde totaalbedrag kwam f 1072,2 miljoen of 70,2% (vorig jaar 66,6%) ten laste van het Rijk², 29,6% (33,2%) ten laste van de gemeenten en 0,2% (0,2%) ten laste van de provincies.

1. Voor wat dit bedrag betreft wordt erop gewezen, dat de uitgaven ten laste van een bepaald dienstjaar niet geheel overeenstemmen met de in dat jaar ontstane financiële verplichtingen van de overheid, daar in elk dienstjaar o.m. nog nabetalingen worden verricht over afgesloten dienstjaren.
2. De gegevens betreffende het Rijk hebben betrekking op de ministeries welke uitgaven deden ter zake van onderwijs, met inbegrip o.m. van de uitgaven voor de algemene en de onderwijsafdelingen van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen en de afdeling landbouwonderwijs van het ministerie van landbouw en visserij.

Aan het openbaar onderwijs kwam 34,7% (33,9%) der uitgaven ten goede en aan het bijzonder onderwijs 59,7% (60%). De resterende 5,5% was bestemd voor beide richtingen tezamen. Evenals het vorige jaar werd 60% van het totaal der uitgaven besteed voor salarissen, lonen, toelagen en sociale lasten.

Het percentage voor de lopende exploitatie-uitgaven kwam van 18 op 17 en dat voor investeringsuitgaven van 17 op 18. De overige 5% kan niet rechtstreeks bij een der genoemde kostensoorten worden ondergebracht.

De kapitaalsuitgaven voor onderwijs van het Rijk en de gemeenten, voor zover deze verantwoord zijn op de buitengewone dienst van de rijksrekening en de kapitaaldienst van de gemeenterekeningen, bedroegen in 1957 f 237,5 miljoen tegen f 197,9 miljoen in 1956, hetgeen een stijging betekent van 20%. Van eerstgenoemd bedrag werd door het Rijk f 49,5 miljoen en door de gemeenten f 188 miljoen uitgegeven. Van de kapitaalsuitgaven van het Rijk was f 36 miljoen bestemd voor het hoger onderwijs. Het grootste deel van de op de kapitaaldienst van de gemeenten verantwoorde uitgaven voor het onderwijs was bestemd voor de stichting van scholen bij het lager onderwijs. Van genoemd bedrag kwam ruim f 100 miljoen aan het gewoon lager onderwijs en bijna f 22 miljoen aan het uitgebreid lager onderwijs ten goede. In het eerder genoemde totaalbedrag van de op de kapitaaldienst van de gemeenten verantwoorde uitgaven voor het onderwijs is verder nog begrepen een bedrag van f 27,1 miljoen voor de stichting van openbare en bijzondere kleuterscholen, welke echter ingevolge de Kleuteronderwijswet en onder de daarin gestelde voorwaarden door het Rijk worden vergoed.

Scholenbouw

Werden in het onderwijsverslag over het jaar 1956 o.m. het beschikbare bouwvolume en de stand van de arbeidsmarkt genoemd als factoren welke op de realisering van de plannen met betrekking tot de scholenbouw een remmende invloed uitoefenen, in 1957 is daarnaast de financiering van de bouw het grote knelpunt geweest.

Ondanks deze moeilijkheden geven zowel de productie- als de goedkeuringscijfers over 1957 een aanzienlijke vooruitgang te zien in vergelijking met die der voorgaande jaren. Terwijl in de jaren 1953 t/m 1956 in de sector scholenbouw voor ongeveer f 110 miljoen per jaar werd geproduceerd, bedroeg de productie in 1957 f 140,6 miljoen, zodat het uitgetrokken volume van f 150 miljoen bijna werd verwerkt en de productie slechts 6,3% beneden de raming bleef. Met name ten opzichte van 1956, toen f 106,9 miljoen werd verwerkt, is dit een belangrijke vooruitgang.

Gemeentelijke bouwvergunningen werden in 1957 afgegeven tot een bedrag van f 148 miljoen tegen f 117 miljoen in 1956. Van eerstgenoemd bedrag had f 113 miljoen betrekking op nieuwbouw van scholen e.d. en f 35 miljoen op uitbreiding en verbouwing van bestaande scholen. Het grootste deel t.w. f 34 miljoen kwam aan het lager onderwijs ten goede. Daarop volgen het nijverheidsonderwijs met f 32,7 miljoen, het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs met f 13,9 miljoen en het kleuteronderwijs met f 11,5 miljoen. Ten

behoefte van het hoger onderwijs werden vergunningen afgegeven voor werken tot een bedrag van f 3,3 miljoen.

Op 1 januari 1958 was voor 376 plannen met een bouwsom van f 100 000 of meer de rijks-goedkeuring nog niet verleend. De totale bouwsom van deze plannen bedroeg f 114 miljoen. De totale bouwsom van de onderhanden zijnde scholen bedroeg op 1 januari 1958 f 187 miljoen, waarvan op die datum voor een bedrag van f 164 miljoen in uitvoering was. Op 1 januari 1957 waren deze bedragen respectievelijk f 165 miljoen en f 148 miljoen. In 1957 kwam voor een bedrag van f 125 miljoen aan scholen gereed tegen f 107 miljoen in 1956.

Ten vervolge op de eerste nota inzake bouwvolumen voor het onderwijs, welke op 11 december 1956 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd ingediend, heeft de minister op 30 oktober 1957 een tweede nota over dit onderwerp aan de Tweede Kamer aangeboden. Hij geeft in deze nota een overzicht van de produktie in de maanden januari t/m juli 1957 en wijst o.m. op de financieringsmoeilijkheden welke met name ten aanzien van het nijverheids-onderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs belemmerend hebben gewerkt, en waardoor de produktie voor deze takken van het onderwijs op het programma is achtergebleven. Na een opsomming van de maatregelen die ter verlichting van deze moeilijkheden zijn of zullen worden getroffen, wordt het bouwprogramma voor 1958 ontvouwd en aangegeven op welke wijze het voor dat jaar beschikbare bouwvolume van f 190 miljoen voorschijnt over de verschillende takken van het onderwijs zal worden verdeeld.

Voor wat de systeembouw betreft merkt de minister aan het slot van de nota op, dat het in hoge mate van de in dezen bestaande voorkeur van de gemeente- en schoolbesturen afhankelijk is, of en in hoeverre de bouw van scholen volgens een bepaald systeem toepassing zal vinden, en dat hij niet de bevoegdheid heeft de genoemde besturen ter zake voorschriften te geven. Hij meent wel, althans voorlopig, een beperkt deel van het beschikbare bouwvolume voor systeembouw te moeten bestemmen en te moeten bevorderen, dat de afgifte van rijksgoedkeuringen voor systeembouw door zijn ambtgenoot van volkshuisvesting en bouw-nijverheid binnen zekere grenzen met voorrang geschiedt.

Aan het verlangen naar meer algemene normen met betrekking tot de scholenbouw is in belangrijke mate voldaan door de leidraad inzake de normen die in acht genomen worden bij het beoordelen van aanvragen om rijksgoedkeuring voor de bouw van scholen voor lager en kleuteronderwijs, welke leidraad de minister van volkshuisvesting en bouw-nijverheid na overleg met zijn ambtgenoot van onderwijs, kunsten en wetenschappen bij brief van 5 augustus 1957, nr. M.O. 57-11, afd. Bouwnijverheid, aan de gemeentebesturen heeft doen toekomen.

Leerkrachten

Naast het gebrek aan schoolruimte bleef het tekort aan onderwijzend personeel een ernstig probleem vormen. Het beleid is er dan ook bij voortdurend op gericht geweest in de bestaande toestand naar vermogen verbetering te brengen en de ernstige daaruit voor het onderwijs voortvloeiende gevolgen te ondervangen of zo veel mogelijk te verlichten.

Voor wat het *lager onderwijs* betreft kan worden opgemerkt dat er een groeiende belangstelling voor de onderwijzersopleiding te constateren is. Toch blijft, zoals de minister in zijn vijfde nota betreffende de behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs stelt, een grote mate van oplettendheid geboden. Met name immers gaf de toestand bij het uitgebreid lager onderwijs reden tot bezorgdheid, zulks mede in verband met de toeneming van het aantal leerlingen bij deze tak van het onderwijs. Van de in het verslagjaar getroffen maatregelen welke erop waren gericht in deze situatie verlichting te brengen, dient vooreerst te worden vermeld het Koninklijk besluit van 15 juli 1957 (*Stb.* 248) betreffende de verbetering van de bezoldiging bij het lager onderwijs, in welk besluit ook een hogere bonus voor het behalen van akten die speciaal voor het uitgebreid lager onderwijs van belang zijn, werd toegekend. In dit verband dient eveneens te worden vermeld de indiening van het wetsontwerp tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920, waarin o.m. werd voorgesteld dat de huwende onderwijzeres niet meer behoeft te worden ontslagen en dat de gehuwde onderwijzeres in vaste dienst kan worden aangesteld. Daarnaast werden studietoelagen ten behoeve van kweekschoolleerlingen verleend. Blijkens het aantal deelnemers aan cursussen, verbonden aan kweekscholen, zijn de sedert 1954 getroffen maatregelen om het aktenbezit te bevorderen niet zonder resultaat gebleven.

Ten aanzien van het *nijverheidsonderwijs* mag gewezen worden op de grote groei van het aantal leerlingen bij de opleidingen tot leraar bij het lager nijverheidsonderwijs voor jongens. Eveneens is van belang de op 29 november van het verslagjaar bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende nota betreffende de te verwachten aantallen leerlingen en de behoefte aan leerkrachten bij het lager technisch onderwijs in de eerstkomende tien jaren. Ten aanzien van de voorziening van leerkrachten bij deze tak van het onderwijs wordt daarin de verwachting uitgesproken, dat aan bezitters van de zgn. letterakten een tekort bestaat, dat bij het niet in aanmerkelijke mate toenemen van het aantal toegelatenen tot de daarvoor bestaande opleidingen in de eerstkomende jaren grotere afmetingen zal gaan aannemen. Met betrekking tot het te verwachten aanbod van bezitters van de zgn. cijferakten lijkt de situatie gunstiger, aldus de nota, hoewel ook voor deze akten het aanbod geringer is dan de te verwachten behoefte.

De opleiding van docenten voor het *voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs* werd waar en voor zover zulks mogelijk was met kracht bevorderd, o.m. door het verlenen van beurzen en renteloze voorschotten aan degenen die voor de studie voor leraar bij deze tak van het onderwijs de capaciteiten bezaten en wier financiële omstandigheden daartoe aanleiding gaven. Zij die reeds een onderwijsbevoegdheid bezaten, werden door het verlenen van financiële hulp in staat gesteld zich voor een hogere bevoegdheid te bekwamen.

Rijksstudietoelagen

Teneinde het aanwezige Nederlandse intellectuele potentieel zoveel mogelijk kansen tot ontplooiing te bieden is het beleid erop gericht geweest, een ieder die de geschiktheid voor een gekozen studie bezat en niet in staat was deze studie te bekostigen, door middel van

financiële tegemoetkomingen in de gelegenheid te stellen deze studie aan te vangen en te beëindigen.

Voor het studiejaar 1956/1957 werden bij de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen 43 202 aanvragen om een rijksstudietoelage ingediend tegen 31 403 voor het studiejaar 1955/1956, hetgeen een stijging van ruim 37,5% betekent. Op 31 494 aanvragen of bijna 73% van het totaal kon gunstig worden beschikt. Voor het voorgaande studiejaar bedroeg dit percentage 71.

Het door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen aan beurzen en renteloze voorschotten voor het studiejaar 1956/1957 toegekende bedrag bedroeg in totaal f 13 897 803, hetgeen ten opzichte van het voorgaande studiejaar een stijging van ruim 50% betekent. Van dit bedrag kwam 55,1% ten goede aan studerenden aan een instelling voor hoger onderwijs, 17,9% aan leerlingen van het v.h.m. o., hogere technische scholen en andere opleidingen van middelbaar niveau, 8,8% aan leerlingen van het lager en uitgebreid lager nijverheidsonderwijs, 13,7% aan studerenden voor de onderwijzersakte, 0,9% aan studerenden aan de opleidingscholen voor kleuterleidster en 1,1% aan leerlingen van instellingen voor kunstonderwijs. De resterende 2,5% kwam aan gedemobiliseerden, aan studenten uit Suriname en de Nederlandse Antillen en aan promovendi ten goede.

Vernieuwing van het onderwijs

Binnen het kader van deze rubriek betreffende de vernieuwing van het onderwijs dient vooreerst te worden gewezen op de activiteiten van de pedagogische centra in de verschillende sectoren van het onderwijs, die beogen de ontwikkeling van het onderwijs naar de opvattingen van deze tijd te bevorderen.

Mede onder invloed van deze centra hebben o.m. tal van nieuwe leermiddelen hun intrede in de kleuterscholen gedaan. Voor wat het lager onderwijs betreft hebben de pedagogische centra de achtergronden van de vernieuwing duidelijk gemaakt, waardoor vele onderwijzers welbewust een nieuwe richting zijn ingeslagen. Beter inzicht in de psychologie van het kind heeft geleid tot werken in losser klasseverband, tot groepswerk, tot een takensysteem met belangstellingscentra en tot klasgesprekken e.d. Expressievakken als zingen, tekenen, handarbeid en handwerken hebben een niet geringe verandering ondergaan.

Bij het uitgebreid lager onderwijs wordt voor wat de didactiek van de wiskunde, het onderwijs in de Nederlandse taal en het onderwijs in de moderne talen betreft naar een andere aanpak gestreefd.

Voor wat het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs betreft kan o.m. worden gewezen op de conferentie voor rectoren en directeuren, welke begin 1957 op initiatief van de katholieke en protestants-christelijke pedagogische centra voor het v.h.m.o. werd gehouden. Op deze conferentie kwamen o.m. ter sprake het huiswerkbeleid en de beoordeling van de prestaties der leerlingen, de centrale functie van de directeur c.q. rector temidden van zijn mede-docenten, het onnodig doubleren en vernieuwingstendenzen.

De contactcommissie van het christelijk pedagogisch studiecentrum voor het v.h.m.o. belegde een conferentie met als hoofdthema: jeugd en school in de moderne samenleving.

Op deze conferentie werd o.m. gesproken over de noodzaak van het aanstellen van schoolpsychologen, het stimuleren van de belangstelling van de ouders voor de school, de omvang van de school en de invloed die de verandering in maatschappelijke levensgewoonten op de school heeft.

Hoewel de centra, mede gezien de enorme problematiek waarvoor zij gesteld zijn, in vele opzichten nog aan een begin staan, is het vertrouwen gewettigd dat zij erin zullen slagen klaarheid te brengen in de vele vraagstukken die hun aandacht hebben.

Binnen het kader van deze rubriek dient eveneens te worden vermeld de indiening bij Koninklijke boodschap van 19 oktober 1957 van het wetsontwerp dat beoogt grotere vrijheid te verlenen bij de inrichting van het onderwijs, door het wegnemen van een aantal wettelijke beletselen die de ontplooiing van bestaande en de ontwikkeling van bepaalde nieuwe vormen van onderwijs in de weg staan.

Hoewel, aldus de memorie van toelichting, mag worden verwacht dat binnen afzienbare tijd een ontwerp van wet voor het voortgezet onderwijs zal worden voltooid, zal, ook indien de Staten-Generaal zich met dat ontwerp kunnen verenigen, nog geruime tijd verlopen voordat de wet in werking zal kunnen treden. Aangezien de ontwikkeling van de maatschappij echter verder gaat kan daarop niet worden gewacht en dient zo spoedig mogelijk ruimte te worden geschapen voor de verdere ontwikkeling van het onderwijs. De bedoeling van het wetsontwerp is dan ook beletselen in de wetgeving weg te nemen die op het ogenblik de wenselijke ontplooiing van bestaande en de totstandkoming van nieuwe vormen van onderwijs in de weg staan. Het beoogt in het bijzonder de belemmeringen tot het doen van onderzoeken weg te nemen en wil een eerste stap zijn om de plannen, neergelegd in de onderwijsnota's, tot realiteit te brengen. Het bevat geen dwingende regelingen, maar wil niet meer dan afwijkingen van bestaande regelingen toelaten, indien daarom wordt gevraagd en indien blijkt dat die afwijkingen verantwoord zijn.

Voor wat het lager onderwijs betreft wordt de mogelijkheid geopend tot toelating tot een school voor v.g.l.o. van leerlingen die niet alle zes klassen van het g.l.o. hebben doorlopen, terwijl het samenbrengen van een ulo- en een v.g.l.o.-school in één gebouw en onder één leiding mogelijk wordt gemaakt. Ten aanzien van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs wordt voorgesteld afwijkingen toe te staan van de voorschriften betreffende de toelating van leerlingen, waardoor de lagere school niet langer zal worden belemmerd in haar ontplooiing en in haar streven naar een natuurlijke differentiatie, voornamelijk in de klassen 5 en 6. Teneinde de aanpassing van de leerlingen, vooral in het eerste leerjaar, te kunnen verbeteren wordt de mogelijkheid geopend, behalve van de voorgeschreven uren-tabellen, ook van de voorschriften inzake het leerplan af te wijken en wel in ruimere mate dan tot dusverre het geval was. Voorts zal, ter keuze van de leerling, voor het eindexamen een examenvak kunnen vervallen, met als gevolg dat de leerling in het laatste leerjaar het vak niet meer behoeft te volgen. Het wetsontwerp wil ook de verbondenheid van de verschillende richtingen accentueren en het combineren van groepen van leerlingen voor sommige lessen bevorderen, waartoe de leerstof voor bepaalde vakken, met name in de hoogste klassen ongeveer gelijk zal moeten zijn. Door afwijking toe te staan van de voorschriften inzake de

verplicht aan de scholen te onderwijzen vakken wil het wetsontwerp het verder mogelijk maken, het onderwijs volgens een vrijer leerprogramma in te richten. Voorts wordt een oplossing gegeven voor de moeilijkheden welke de vorming van schoolgemeenschappen in de weg staan. Voor die gevallen geeft het wetsontwerp een speciale regeling, die weliswaar rekening houdt met de regelingen die gelden voor elk van de in de schoolgemeenschap opgenomen schooltypen, doch die voor de schoolgemeenschap in haar geheel zal gelden. Tenslotte geeft het ontwerp een voorlopige grondslag voor de oprichting van scholen voor hoger algemeen voortgezet onderwijs (h.a.v.o.), als bedoeld in de Tweede Onderwijsnota.

Wetgeving en commissies

Op hetgeen in de loop van 1957 aan wetgevende arbeid werd verricht wordt in de verschillende hoofdstukken van dit verslag nader ingegaan, zodat binnen het kader van dit algemene hoofdstuk met een globaal overzicht daarvan kan worden volstaan. Dit geldt eveneens voor de nota's welke aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden aangeboden en de commissies welke in de loop van het verslagjaar werden ingesteld dan wel hun arbeid met het aanbieden van een rapport afsloten.

Daaraan voorafgaande dienen echter een wetsontwerp en een tweetal rapporten van commissies te worden genoemd die meer op het *onderwijs in het algemeen* dan op een bepaalde tak daarvan betrekking hebben.

Het bedoelde wetsontwerp betreft een wijziging van de wet van 21 februari 1919 (*Stb.* 49) tot instelling van een onderwijsraad. De voorgestelde wijzigingen waren van beperkte omvang en hadden mede ten doel enige beletselen weg te nemen die een snelle en efficiënte werkwijze van de Onderwijsraad in de weg zouden kunnen staan. O.m. wordt de mogelijkheid tot benoeming van een plaatsvervangend voorzitter geopend, terwijl voor de leden, de voorzitter en de ondervoorzitter inbegrepen, een leeftijdsgrens van 75 jaar wordt gesteld, bij het bereiken waarvan ontslag wordt verleend. Verder is een regeling opgenomen waarbij een derde der leden niet elke vijf jaren maar om de drie jaren afreedt, waardoor sneller de gelegenheid geboden wordt eventueel gewenste vernieuwingen in de samenstelling van de raad aan te brengen.

Het wetsontwerp is op 22 november 1957 door de Tweede Kamer der Staten-Generaal behandeld en aanvaard, nadat een amendement van het lid der Kamer, de heer Van Sleen, om de voorgestelde leeftijdsgrens tot 70 jaar te verlagen, door de staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen, die de minister in de vergadering verving, was overgenomen.

Van de rapporten met een meer algemeen karakter welke in de loop van 1957 gereed kwamen, wordt vooreerst genoemd het rapport van de commissie inzake overlading in het onderwijs, dat op 2 augustus 1957 aan de minister werd aangeboden. Deze commissie was op 21 januari 1952 door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen ingesteld, en had tot taak te onderzoeken of en zo ja in welke mate en in welke vormen overlading voorkomt bij de onderscheiden takken van het onderwijs, met uitzondering van het hoger onderwijs, en voorstellen te doen ter bestrijding van de overlading.

In het eerste hoofdstuk van het rapport wordt uitvoerig de door de commissie opgestelde vragenlijst besproken, welke aan een aantal personen uit de kringen van het jeugdwerk en het volksontwikkelingswerk, later ook aan personen en instanties uit de onderwijswereld en aan psychologen en pedagogen, werd toegezonden. Het antwoordmateriaal was, aldus de commissie, zeer waardevol en werd bij de besprekingen over de verschillende punten steeds mede gezien. In het tweede hoofdstuk, dat de probleemstelling behandelt, wordt overlading als volgt omschreven: 'het teveel dat de school tracht te geven aan kennis boven datgene wat zij krachtens haar specifieke doelstelling behoort te geven: door welk teveel de overigens geschikte leerling wordt geschaad in zijn lichamelijke, geestelijke en/of maatschappelijke ontwikkeling'.

Omdat overlading vaak wordt verward met ongeschiktheid voor een bepaald schooltype wijdt de commissie een apart hoofdstuk aan geschiktheid en overlading. Daar de aandacht bij het voorkomen van overlading niet alleen naar de samenstelling, de omvang en de indeling der leerstof moet uitgaan, maar ook naar de wijze waarop en de omstandigheden en de sfeer waarin het programma de leerlingen wordt aangeboden, worden in het hoofdstuk over onderwijs en overlading achtereenvolgens besproken de leerstof, de methode, de interne schoolstructuur, het beoordelingssysteem, de docent en de externe schoolorganisatie. In de hoofdstukken V t/m VIII worden vervolgens de overlading in het lager onderwijs, het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, het kweekschoolonderwijs en het nijverheids-onderwijs behandeld. In het slotwoord geeft de commissie nog enkele algemene beschouwingen, waarbij sommige randproblemen die niet konden worden behandeld, kort worden aangeduid.

De bij beschikking van de staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 23 juni 1955 ingestelde commissie, die tot taak had advies uit te brengen inzake doelstelling, grondslagen en organisatie van het economisch en administratief onderwijs, kwam op 9 april 1957 met haar rapport gereed. In het eerste hoofdstuk van het rapport komt de commissie tot de conclusie dat de doelstelling van het economisch en administratief onderwijs aldus kan worden omschreven: 'het economisch en administratief onderwijs heeft ten doel op de grondslag van het algemeen voortgezet onderwijs en met voortzetting van de algemene vorming der leerlingen op te leiden voor economische en administratieve functies in handel, nijverheid, verkeer, overheids- en semi-overheidsdiensten, verzekerings-, krediet- en bankwezen, en het organisatieleven; echter met uitsluiting van die functies waarvoor een opleiding aan een universiteit of een hogeschool wordt vereist. Verder wordt opgemerkt dat het economisch en administratief onderwijs onderscheiden kan worden in schoolonderwijs en onderwijs volgens het leerlingstelsel. Het schoolonderwijs wordt naar de aard en het niveau van het onderwijs onderverdeeld in lager, middelbaar en hoger economisch en administratief onderwijs, welke vormen van onderwijs onderscheidenlijk voortbouwen op het lager, middelbaar en hoger algemeen voortgezet onderwijs. Na een beschrijving in hoofdstuk II van de scholen en opleidingen in Nederland waar in enigerlei vorm economisch en administratief onderwijs wordt gegeven, en beschouwingen in hoofdstuk III omtrent de vormen van economisch en

administratief onderwijs in Zwitserland, West-Duitsland, België en Engeland, doet de commissie in hoofdstuk IV voorstellen met betrekking tot de reorganisatie van het economisch en administratief onderwijs. Hoofdstuk V van het rapport bevat een nadere concretisering in schooltypen van de door de commissie gedane voorstellen. Bovendien maakt zij haar zienswijze kenbaar omtrent de plaats die ze zich voor de bestaande typen van scholen en opleidingen, al dan niet in gewijzigde vorm, in haar organisatieschema heeft gedacht. In een slotwoord geeft de commissie o.m. haar mening over de bevoegdheden der docenten voor de onderscheiden niveaus van het economisch en administratief beroepsonderwijs, terwijl zij in een bij het rapport behorend schema voorstellen doet met betrekking tot het fulltime onderwijs en het parttime onderwijs. Als bijlagen zijn aan het rapport o.a. proeven van lesurentabellen toegevoegd.

Over het ontwerp van wet dat op 19 oktober 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd ingediend en dat beoogt grotere vrijheid te verlenen bij de inrichting van het onderwijs, werd onder de rubriek 'Vernieuwing van het onderwijs' van dit hoofdstuk reeds gesproken, terwijl op de tweede nota inzake bouwvolumen voor het onderwijs onder de rubriek 'Scholenbouw' van dit hoofdstuk reeds meer uitvoerig werd ingegaan.

Voor wat het *kleuteronderwijs* betreft dient de totstandkoming van het Bouwbesluit kleuteronderwijs en de Wachtgeld- en uitkeringsregeling kleuteronderwijs te worden genoemd. Op het gebied van het *lager onderwijs* zijn van belang het ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 met betrekking tot de geleidelijke verlaging van de leerlingenschaal, het reeds eerder vermelde wetsontwerp tot wijziging van voornoemde wet met betrekking tot de positie van de gehuwde c.q. huwende onderwijzeres, en het Koninklijk besluit van 15 juli 1957 (Stb. 248) tot herziening van de onderwijzerssalariissen, waarvan eveneens reeds eerder gewag werd gemaakt. Voorts werd een vijfde nota betreffende de behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend, terwijl een commissie werd geïnstalleerd die tot taak kreeg te adviseren omtrent de vraag, in hoeverre het wenselijk is wijziging te brengen in de wettelijke regelingen welke verband houden met het beheer van het openbaar lager onderwijs.

De organisatie van de *opleiding van kleuterleidsters* werd geregeld bij Koninklijk besluit van 29 november 1957 (Stb. 408). Ten aanzien van de *onderwijzersopleiding* dient het op 11 september 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende ontwerp van wet tot wijziging van de Kweekschoolwet te worden vermeld. Voorts vond op 25 juni van het verslagjaar de openbare behandeling plaats van het op 4 februari 1956 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende kweekscholenplan.

Voor het *nijverheidsonderwijs* was van belang de nota betreffende de te verwachten aantallen leerlingen en leerkrachten bij het lager technisch onderwijs in de eerstkomende tien jaren, welke op 29 november 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd ingediend. Van de wetsontwerpen op het gebied van het *voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs* die in het verslagjaar aanhangig werden gemaakt, mogen worden genoemd het ontwerp van wet met betrekking tot een nieuwe regeling voor de vergoeding van de kosten van het gemeentelijk

voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, en het ontwerp van wet tot het aanbrengen van een aantal technische wijzigingen in de subsidiebepalingen van de Middelbaar-onderwijs-wet en de Hoger-onderwijswet.

De wetsontwerpen op het gebied van het *hoger onderwijs* die in 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden ingediend, zijn het ontwerp van wet dat beoogt de mogelijkheid te openen onderwijzers en bezitters van een akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs op een hogere burgerschool met vijfjarige cursus of aan een gymnasium zonder meer tot bepaalde universitaire examens toe te laten, het ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet betreffende de verruiming van studiemogelijkheden van abiturienten van de B-afdelingen der gymnasia, en het wetsontwerp tot wijziging van de Hoger-onderwijswet en van de Wet op het notarisambt, dat beoogt de notariële studie te reorganiseren en geheel aan de universiteit onder te brengen. Verder werd een commissie ingesteld met als opdracht de minister van advies te dienen met betrekking tot de vraagstukken welke met de spreiding van het hoger onderwijs verband houden, alsmede een commissie die tot taak kreeg een onderzoek in te stellen naar de stand der natuurwetenschappen hier te lande, en maatregelen aan te bevelen welke nodig zouden zijn om in het bijzonder de universiteiten in de gelegenheid te stellen te voldoen aan de eisen welke het natuurwetenschappelijk onderzoek in de huidige tijd stelt. De commissie die tot opdracht had een technische-hogeschoolstatuut te ontwerpen en de commissie welke de minister van advies moest dienen met betrekking tot de instelling van een universitaire notariële studie kwamen met hun arbeid gereed. Aan het slot van dit overzicht dient de installatie van de Raad voor het technisch hoger onderwijs, welke op 4 juli 1957 plaats vond, te worden genoemd.

Buitenlandse Betrekkingen

Betreffende de culturele betrekkingen met het buitenland, uiteraard voor zover deze met het onderwijs in verband staan, kan het volgende worden medegedeeld.

Binnen het kader van de culturele samenwerking met België zijn voor de zevende achtereenvolgende maal twee vakantiecursussen voor Belgische docenten georganiseerd, en wel van 8 t/m 23 juli en van 29 juli t/m 13 augustus, respectievelijk voor leraren bij het middelbaar onderwijs en voor onderwijzers. De cursussen werden gehouden te Amsterdam en hadden als thema: 'Facetten van Nederlands huidige geestelijke en materiële cultuur'.

Van Belgische zijde werd van 12 tot 27 augustus 1957 een vakantiecursus voor Nederlandse docenten bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs georganiseerd met als ontwerp: 'Centra van cultureel leven'. De cursisten verbleven achtereenvolgens te Antwerpen, Luik en Gent.

Door de Nederlandse regering werden 40 studiebeurzen, voor een tijdvak variërend van 1 tot 6 maanden, ten behoeve van Belgische studenten beschikbaar gesteld. Nederlandse studenten werden door de Belgische regering in de gelegenheid gesteld gedurende enige tijd aan Belgische onderwijsinstellingen te studeren, dan wel hun wetenschappelijke onderzoekingen voort te zetten.

Ten behoeve van studenten uit *Frankrijk* zijn van Nederlandse zijde 13 beurzen voor een tijdvak variërend van 3 tot 10 maanden verleend, terwijl de Franse regering beurzen beschikbaar stelde voor Nederlanders die hun universitaire studie bijna of sinds kort hadden beëindigd, en die voor een bepaald doel, zoals specialisatie, enige tijd in Frankrijk wensten te verblijven. Voorts bezocht van 8 tot 12 april 1957 een groep Franse architecten Nederland met als doel het bestuderen van de scholenbouw. Zij brachten o.m. een bezoek aan het Bouwcentrum te Rotterdam en aan een aantal technische scholen.

Voor studenten uit het *Verenigde Koninkrijk* werden door de Nederlandse regering 6 beurzen voor een tijdvak, variërend van 6 tot 10 maanden, verleend. Voorts maakte onder auspiciën van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen een groep studenten van de University of London Institute of Education van 3 t/m 16 april 1957 een studiereis door Nederland.

Voor wat de betrekkingen op het gebied van het onderwijs met de *Verenigde Staten van Noord-Amerika* betreft kan worden vermeld, dat in het kader van het Fulbright-programma een groep van 65 Amerikanen naar Nederland is gekomen om gedurende een academisch jaar in Nederland college of les te geven, dan wel aan een der Nederlandse universiteiten of hogescholen te studeren. Verder werden van Amerikaanse en van Nederlandse zijde beurzen voor studerende beschikbaar gesteld.

Voor studenten uit *Luxemburg, Italië, de Duitse Bondsrepubliek, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Spanje, Zuid-Slavië, de Unie van Zuid-Afrika, Australië en India* werden van Nederlandse zijde eveneens studiebeurzen verleend. Deze landen stelden ook beurzen voor Nederlandse studenten beschikbaar, evenals *Oostenrijk*. Bovendien verleende de Nederlandse regering een studiebeurs voor een student uit *Canada* en een student uit *IJsland*, alsmede 3 beurzen ten behoeve van de *Unesco*.

De *zomercursus voor Nederlandse taal en cultuur* voor personen, afkomstig uit Franstalige landen, werd dit jaar van 19 augustus t/m 12 september te Utrecht gehouden.

Van 3 t/m 6 september 1957 vond te 's-Gravenhage in het kader van de Westeuropese Unie de derde volledige bijeenkomst plaats van het *European Universities Committee*. Behalve vertegenwoordigers van België, Frankrijk, Italië, het Verenigde Koninkrijk, de Duitse Bondsrepubliek, Noorwegen, Denemarken en Nederland, waren als waarnemers aanwezig vertegenwoordigers van de Raad van Europa, de International Association of Universities en de International Association of University Professors and Lecturers. Verschillende vraagstukken van algemeen universitair belang werden behandeld.

De conferentie van de *World University Service* vond van 31 juli t/m 6 augustus 1957 in kasteel Nijenrode te Breukelen plaats.

Van 15 tot 25 september 1957 werd te Scheveningen onder auspiciën van de Raad van Europa het vijfde congres ter herziening van de geschiedenisboeken in de aangesloten landen gehouden.

Te 's-Gravenhage tenslotte vond van 19 tot 24 augustus 1957 het *tweede internationale congres van tekenleraren* plaats, waaraan door afgevaardigden uit 34 landen werd deelgenomen.

Andere onderwerpen

Evenals het vorige jaar wordt in dit verslag enige plaats ingeruimd aan wat in 1957 van particuliere zijde betreffende het onderwijs in Nederland in woord en geschrift naar voren is gebracht. Voor zover de publikaties e.d. op het onderwijs in het algemeen betrekking hebben vinden zij, uiteraard in beknopte vorm, in dit hoofdstuk een plaats, terwijl hetgeen bepaalde takken van het onderwijs tot onderwerp heeft, in de daarvoor in aanmerking komende hoofdstukken onder een afzonderlijke rubriek is opgenomen.

Zo is in het verslagjaar verschenen het rapport der studiec commissie inzake een *wettelijke regeling van het buitengewoon onderwijs*. Deze particuliere commissie was in 1952 op initiatief van de Vereniging van orthopedagogen en anderen wier arbeid orthopedagogisch gericht is, in samenwerking met een aantal organisaties op het gebied van het buitengewoon onderwijs tot stand gekomen.

Het rapport bestaat uit twee hoofdstukken, in het eerste waarvan een aantal algemene richtlijnen is vervat. O.m. acht de commissie het gewenst dat de overheid een raamwet tot stand brengt, welke als grondslag zou moeten dienen voor de maatregelen die de overheid treft ten behoeve van het afwijkende kind en de daaruit opgroeiende afwijkende mens. Verder wordt de instelling bepleit van een Algemene raad voor het onderwijs aan en de zorg voor het afwijkende kind en de afwijkende mens, welke raad een coördinerende, adviserende en stimulerende taak zou moeten hebben. Tenslotte wordt aangegeven op welke wijze de overheid het onderwijs voor het afwijkende kind en de zorg voor alle in Nederland verzorgde afwijkende kinderen en de daaruit opgroeiende volwassenen volledig zou kunnen behartigen. In het tweede hoofdstuk geeft de commissie, na te hebben geformuleerd wat onder buitengewoon onderwijs moet worden verstaan, als haar mening weer, dat het wenselijk is het buitengewoon onderwijs bij de wet te regelen, echter niet als een onderdeel van het gewoon lager onderwijs, o.m. omdat het buitengewoon onderwijs niet slechts het lager onderwijs maar ook het onderwijs aan de kleuter en het na de lagere school gegeven onderwijs omvat. Voorts wordt een opsomming gegeven van de groepen van leerlingen die buitengewoon onderwijs behoeven, en worden de verschillende soorten van scholen die nodig zouden zijn, genoemd. Met betrekking tot de vraag van welke instanties de stichting van nieuwe scholen voor buitengewoon onderwijs behoort uit te gaan, is de commissie niet tot eenheid van opvatting kunnen komen. Zij geeft daaromtrent een aantal denkbeelden welke in de commissie zijn overwogen. Ten aanzien van de vraag of en zo ja welke wettelijke maatregelen zouden kunnen worden getroffen om de leerlingen voor wie het buitengewoon onderwijs bestemd is, ook de scholen te doen bezoeken, is de commissie eenstemmig tot de conclusie gekomen dat in alle gevallen het resultaat van juiste voorlichting en overreding groter zou zijn dan van wettelijke maatregelen. De laatste paragrafen van het rapport behandelen het toelatingsonderzoek, de opleiding van degenen die bij het onderwijs van het afwijkende kind betrokken zijn, en de taak der specialisten.

Een ander rapport, dat de *toekomstige onderwijspolitiek* in Nederland tot onderwerp heeft, is het rapport 'Langs nieuwe wegen', dat door een speciale onderwijscommissie van de Partij van de Arbeid is uitgebracht.

Na in het eerste hoofdstuk de uitgangspunten te hebben aangegeven gaat de commissie in het volgende hoofdstuk dieper op de gewenste structuur van het onderwijs in en schetst zij de hoofdlijnen van een onderwijsstelsel.

Op het kleuteronderwijs, dat tot en met het zevende levensjaar zou moeten worden gevolgd, dient het vijfjarige lager onderwijs organisch aan te sluiten, waarna de leerlingen op scholen voor voortgezet onderwijs geplaatst zouden moeten worden. De commissie waarschuwt in dit verband voor te ver gaande specialisatie van onderwijsvormen en pleit voor het instellen van schoolgemeenschappen met algemeen vormend onderwijs. Determinatie en oriëntatie van de leerlingen in de laagste klasse(n) van een school of schoolgemeenschap ten aanzien van de verschillende mogelijkheden die dit instituut biedt, en opzettelijke zorg ten aanzien van de verschillende aanpassingsmogelijkheden zijn gewenst, zo niet noodzakelijk, aldus het rapport. Uitvoerig worden vervolgens de verschillende typen van schoolgemeenschappen en de gewenste vormen van voortgezet onderwijs besproken. Voor wat het middelbaar onderwijs betreft wordt gepleit voor een algemene middelbare school met vier of zes leerjaren voor degenen die niet naar het hoger onderwijs overgaan. Het voorbereidend hoger onderwijs zou in twee richtingen moeten worden gesplitst, overeenkomend met het huidige gymnasium en de tegenwoordige h.b.s. O.m. dient volgens het rapport tussen het lager onderwijs enerzijds en de daarop volgende vormen van middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs anderzijds een dusdanige verhouding te worden geschapen, dat het huidige toelatings-examen kan worden afgeschaft. De mogelijkheid van het instellen van proefklassen van enige weken dient te worden geopend. Ten aanzien van het hoger onderwijs wordt gepleit voor een autonome bestuursvorm van de universiteiten en het opnemen van maatregelen ter verbetering van de materiële, geestelijke en lichamelijke toestand van de studenten in de gewone zorg van het hoger onderwijs.

De in het tweede hoofdstuk van het rapport gegeven schets van een organisch onderwijsstelsel wordt in het derde hoofdstuk met een aantal speciale eisen aangevuld. Deze hebben voor wat het gewoon lager onderwijs betreft betrekking op de versterking van het onderwijzerskorps, de verlaging van de leerlingenschalen, de aanstelling van schoolpsychologen, en de verbetering van de zorg voor het onderwijs aan schipperskinderen. Voor het v.h.m.o. wordt aanbevolen bevrijding van de overmatige druk op het leerplan en invoering van een systeem van kern- en keuzevakken, dat ook in het eindexamen doorwerkt. Verder wordt gepleit voor hervorming van het landbouwonderwijs en het middenstandsonderwijs en het treffen van wettelijke voorzieningen ten aanzien van het onderwijs dat aan scholen voor maatschappelijk werk gegeven wordt. Na een aantal desiderata betreffende de opleiding van de leerkrachten voor de verschillende takken van het onderwijs wordt met betrekking tot het hoger onderwijs aangedrongen op uitbreiding van de hoger-onderwijsvoorzieningen op korte termijn, sterke vergroting van het aantal studietoelagen en verhoging der bedragen, verbeterde gezondheidszorg en oplossing van het huisvestingsvraagstuk van de studenten,

invoering van baccalaureaatsopleidingen in faculteiten waar deze opleiding maatschappelijk zinvol is, en stimulering van alle pogingen om de universiteit in levendige wisselwerking met de maatschappij te doen functioneren. De beide volgende hoofdstukken zijn gewijd aan onderwijsspecificatie en onderzoek en leiding, waarna in het laatste hoofdstuk een aantal punten wordt opgesomd waarvan de realisering naar het oordeel van de commissie dringend vereist is.

Ook de *comprehensive school* is in het verslagjaar het onderwerp van een aantal publikaties geweest.

Het juli/augustusnummer van Pedagogische Studiën was geheel aan dit type school gewijd en bevatte artikelen van de hand van prof. dr. H. Nieuwenhuis, prof. dr. H. W. F. Stelwag, W. H. Brouwer, prof. dr. A. D. de Groot en mevr. ir. K. C. Lambert-Anema. De bijdragen van dit speciale nummer werden vervolgens uitvoerig besproken in een aantal redactionele artikelen van het Weekblad van de A.V.M.O., welke in de nummers 5, 7, 8, 9 en 11 van 1957 zijn opgenomen.

In het septembernummer van Vernieuwing van opvoeding en onderwijs heeft dr. E. Rotten onder de titel: 'Argumenten voor de *comprehensive school*' een artikel aan het probleem van de gedifferentieerde eenheidsschool gewijd. Schrijfster is van oordeel dat ons denken over schoolsystemen zich nog altijd in banen beweegt die uit tijden stammen waarin geheel andere maatschappelijke omstandigheden heersten, en dat wij verzuimd hebben voor de naaste toekomst te denken en te plannen. Zij is van mening dat de school op dit gebied belangrijk werk kan doen, en somt een aantal argumenten op van pedagogische, psychologische, sociologische, economische en wereldbeschouwelijke aard die pleiten voor een school die kinderen van zeer verschillende aard verenigt, die ieder afzonderlijk de gelegenheid biedt zijn persoonlijke bekwaamheden te ontplooien en deze dan weer ten goede te doen komen aan de school als gemeenschap. De leerlingen van zulk een school worden, aldus de schrijfster, harmonisch gevormde mensen, die tot het ontstaan van een ware levensgemeenschap bijdragen. Vervolgens vat zij de bezwaren tegen de *comprehensive school* samen en geeft als haar mening te kennen dat standsvooroordelen die verzet doen rijzen tegen het bijeenblijven van kinderen tot hun 14e of 15e levensjaar, weldra onder het gewicht der feiten zullen bezwijken. Een groter bezwaar dat tegen de bedoelde school naar voren kan worden gebracht acht zij, dat van de leerkracht bij deze nieuwe levens- en leerwijze veel meer wordt geëist. Zij beaamt dit bezwaar maar stelt daar tegenover dat de leerkracht, wanneer hij zich op een zo geheel nieuwe wijze op de hem toevertrouwde jeugd, op individu en gemeenschap instelt, veel meer wint dan verliest. Wanneer de positie van de leraar als gevolg van de verbreding van zijn taak anders gewaardeerd gaat worden dan tot dusverre het geval was, zal bovendien meer dan voorheen worden gepoogd in de materiële positie van de leraar en de onderwijzer verbetering te brengen.

Na nog enkele andere opwerpingen te hebben behandeld zegt de schrijfster dat een laatste bezwaar besloten ligt in de overweging, of de stroom naar deze scholen niet te groot zal worden wanneer veel meer kinderen met theoretische begaafdheid worden ontdekt dan op

de middelbare school plaats kunnen vinden, en of dan niet het zogenaamde academisch gevormde proletariaat zal ontstaan. Zij voert hier tegen aan dat de zgn. selectie van het 4e, 5e of 6e schooljaar een eenzijdige maatstaf aanlegt, waarmee overwegend het abstract-logische denkvermogen wordt onderzocht, en die geen rekening houdt met degenen die tegelijk praktisch en intellectueel begaafd zijn. Het bedrijfsleven heeft tegenwoordig overwegend werkrachten nodig die in staat zijn geestelijke achtergrond achter de hun zuiver handwerkmatig opgelegde taak te onderkennen, en die de behoefte en de aanleg daartoe hebben. Wanneer kinderen van het genoemde type, aldus de schrijfster, tot het 8e schooljaar met anderen blijven, wanneer beide richtingen in hen worden gevoed, verankerd en tot ont-plooiing gebracht, zullen velen van hen zonder minderwaardigheidsgevoelens de weg naar een hoger ambacht, naar de industrie of naar de techniek kiezen, o.m. omdat zij zullen voelen dat dit voor hen de manier is om hun gehele persoonlijkheid te kunnen inzetten. Schrijfster besluit haar verhandeling met een verwijzing naar de Zwitserse psycholoog Jean Piaget, die benadrukt heeft dat de elastische lagere school een absolute eis is, wanneer wij de verklaring van de Verenigde Naties met betrekking tot de rechten van de mens serieus nemen.

In een artikel in 'Het Schoolbestuur' van januari 1957 behandelt E. Pelosi de kwestie van de *verhouding tussen ouders en school* en met name de vraag, of de ouders qualitate qua al dan niet het bestuur van de school dienen te voeren of mede dienen te voeren.

In het eerste deel van zijn betoog behandelt de schrijver de beginselvraag en gaat na hoe het probleem is ontstaan. Als directe aanleiding noemt hij een zekere ontevredenheid bij de ouders over de gang van zaken in de school, in verband waarmee hij een aantal klachten opsomt. Daaruit ontstaat bij de ouders de gedachte: wij moesten zelf veel meer in de school te zeggen hebben. De school neemt daartegenover een afweershouding aan en op deze wijze ontstaat een zekere kortsluiting. Aldus kon de theorie ontstaan dat de school van de ouders zou zijn, welke theorie in het kort aldus kan worden geformuleerd: het onderwijzen dat op school gebeurt is een onderdeel van de opvoeding van het kind; de ouders zijn degenen die de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun kind dragen; bijgevolg moet de school die van die totale opvoeding slechts een onderdeel vormt, onder leiding staan van de ouders. Schrijver is echter van mening dat het opvoeden van het kind door het gezin meerzinnig is en dat opvoeden van het kind door het gezin niet hetzelfde is als het opvoeden door de school. Het eigen object van de werkzaamheid van de school, t.w. overdracht van kennis en kunde op wie deze nog niet bezit, onttrekt de school per se aan de exclusieve invloed van en een exclusief beheer door de ouders. Overdracht van kennis en kunde is namelijk, aldus de schrijver, in geen dele gebonden of voorbehouden aan het ouderschap. Van de andere kant is het kind een onvolwassen en blijven de ouders degenen die verantwoordelijkheid dragen voor zijn groei naar volwassenheid, ook als zij zich daarbij door anderen laten assisteren. De ouderlijke verantwoordelijkheid houdt niet op bij het doen van de schoolkeuze: deze is integendeel het begin van een nieuw aspect, een nieuwe vorm van ouderlijke verantwoordelijkheid. De school heeft derhalve een eigen specifieke taak en voor het goed volbrengen van deze taak is niemand anders dan zij rechtstreeks verantwoordelijkheid. Het stuk werk

echter dat zij verricht brengt zij in een groter geheel: de totale opvoeding van het kind; dit stuk werk moet in dat grotere geheel geïntegreerd kunnen worden en daarvoor zorg te dragen is een strikte eis die de school te eerbiedigen heeft en waaraan zij moet voldoen.

In het tweede deel van zijn betoog, dat over de praktijk handelt, gaat schrijver in op de feitelijke sfeer waarin het verkeer tussen ouders als groep en de school zich over en weer dient te bewegen. Hij zegt niet in te zien waarom een prettig, welwillend en onbevengend onderling verkeer tussen ouders en school niet mogelijk zou zijn. Schrijver pleit ervoor dat de school omtrent de grote lijnen van haar beleid steeds voeling houdt en overleg pleegt met het oudercomité. In concreto gaat het daarbij om de exploitatie van de school en om haar pedagogisch-didactisch beleid. Vanuit het gezichtspunt van de ouders zou het eigenlijke werk van de school, het onderwijzen zelf dus, het eerste en voornaamste punt van contact dienen te zijn. Met betrekking tot de zgn. buitenschoolse activiteiten merkt schrijver op, dat de medezeggenschap der ouders op dit gebied groter dient te zijn dan op het strikt onderwijskundige gebied. De ouders zouden ten aanzien van deze activiteiten wellicht niet alleen wensen en verlangens kenbaar moeten kunnen maken maar ook mede moeten kunnen beslissen. Schrijver zegt tenslotte een diepergaande analyse van de opvoedkundige en maatschappelijke situatie van gezin en school nodig te achten om haar volledig te belichten.

Onderwijs en bedrijfsleven was het thema van de 10e studieconferentie van het Werkcomité voor opvoeding tot democratie, welke van 23 tot 25 mei 1957 te Amersfoort werd gehouden. De conferentie werd geopend door de inspecteur-generaal van het onderwijs, waarna inleidingen werden gehouden over: school en bedrijf, theorie en praktijk; onderwijs en bedrijfsleven in de U.S.A.; mogelijkheden voor scholieren bij het v.h.m.o. tot kennismaking met de praktijk van het bedrijfsleven. Verschillende sprekers gaven vervolgens een kort overzicht van de inrichting van de stages bij verschillende beroepsopleidingen, waarna op de tweede dag van de conferentie gesproken werd over de duur, de inrichting en het effect van het praktijkjaar voor het hoger technisch onderwijs, over de betekenis van de praktijkstage voor de sociale vorming van de studenten aan de technische hogeschool en over enkele problemen rondom de integratie van theorie en praktijk bij de opleiding voor maatschappelijk werker. Een forum van vertegenwoordigers van het bedrijfsleven gaf vervolgens zijn visie op een aantal punten die van belang werden geacht. Na een praktikantenforum werd een verhandeling gehouden over zelfwerkzaamheid en coördinatie bij de stage van het N.O.I.B. Op de derde dag kwamen aan de orde de verslagen van de secties betreffende de doelstelling van de stage, contact tijdens de stage en coördinatie van vakken in verband met de stage, waarna tenslotte gesproken werd over de h.t.s.-leraar in het bedrijf, een voorbeeld van samenwerking.

B. KLEUTERONDERWIJS

Algemeen

Voor wat het kleuteronderwijs betreft stond het jaar 1957 in het teken van de verdere uitbouw van het wettelijk bestel van dit onderwijs, hetgeen o.m. blijkt uit het tot stand komen van het Bouwbesluit kleuteronderwijs en de Wachtgeld- en uitkeringsregeling kleuteronderwijs.

Andere besluiten ter uitvoering van de Kleuteronderwijswet die in het verslagjaar gereed kwamen of aan de totstandkoming waarvan werd gearbeid, hebben betrekking op de opleiding van kleuterleidsters en worden in het desbetreffende hoofdstuk van dit verslag nader genoemd.

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor het kleuteronderwijs nam van f 64 641 000 in 1956 tot f 89 291 000 in 1957 toe, hetgeen een stijging betekent van 38,2%. Ten laste van het Rijk kwam f 84 772 000 of bijna 95% en ten laste van de gemeenten f 4 519 000 of ruim 5%. Aan het openbaar onderwijs kwam een bedrag van f 24 093 000 of 27% (vorig jaar 19%) en aan het bijzonder onderwijs een bedrag van f 65 152 000 of 73% (70,6%) ten goede. Een bedrag van f 47 000 kan in dit verband niet nader worden gespecificeerd.

Gelet op de aard der bestemming kunnen de overheidsuitgaven voor het kleuteronderwijs worden verdeeld in personeelskosten ten bedrage van f 42 001 000 of 47% (58%), uitgaven voor de lopende exploitatie ten bedrage van f 17 066 000 of 19% (23%) en investeringskosten ten bedrage van f 29 974 000 of 34% (16%) van het totaal. Een bedrag van f 250 000 kan niet rechtstreeks onder de hierboven genoemde kostensoorten worden ondergebracht. Uit de bovenstaande cijfers blijkt, dat de stijging van het totaal der overheidsuitgaven voor het kleuteronderwijs in 1957 voor een groot deel het gevolg is geweest van de grote toename van de uitgaven voor investeringen.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de Kleuteronderwijswet is met name de animo tot het stichten van kleuterscholen sterk gegroeid.

Per leerling werd van overheidswege voor het openbaar onderwijs f 230 en voor het bijzonder onderwijs f 148 uitgegeven. Bij de berekening van deze bedragen zijn de uitgaven voor

investeringen en de lasten daarvan niet medegeteld; ook de uitgaven welke voor het onderwijs in het algemeen werden gedaan zijn buiten beschouwing gelaten. Dit laatste geldt eveneens voor de in de andere hoofdstukken van dit verslag genoemde uitgaven van de overheid per leerling.

Exploitatievergoeding kleuterscholen

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 18 juni 1957, nr 46100, afd. L.O., (*Stert.* 116) is het bedrag van de vergoeding die strekt ter bestrijding van de kosten, bedoeld in artikel 39, tweede lid, onder d, van de Kleuteronderwijswet, voor het jaar 1957 vastgesteld op f 9 per kleuter.

Bij beschikking van dezelfde datum, nr 46089, afd. L.O., (*Stert.* 116) heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen het bedrag van de vergoeding die strekt ter bestrijding van de kosten, bedoeld in artikel 39, tweede lid, onder c, der Kleuteronderwijswet, voor het jaar 1957 vastgesteld op f 800, f 740 en f 715 per lokaal, naargelang de lokalen volgens de indeling der gemeenten in klassen, gegeven in bijlage H van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1948, waren gelegen in een gemeente der eerste, tweede dan wel derde of vierde klasse.

Huurvergoeding bijzondere kleuterscholen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 25 juni 1957, nr 55686, afd. L.O., (*Stert.* 123) ten aanzien van voor gemeentelijke en rijksvergoeding in aanmerking komende scholen welke op 1 januari 1956 gebouwen en terreinen in huur hadden waarvan de kosten van instandhouding met uitzondering van de geringe en dagelijkse reparaties, bedoeld in artikel 1619 van het Burgerlijk Wetboek, niet of slechts gedeeltelijk ten laste van het schoolbestuur komen, het bedrag waarmede de door de gemeente te vergoeden huursom per lokaal en per jaar moet worden verminderd, vastgesteld op respectievelijk f 175, f 165 en f 160 per lokaal en per jaar, al naargelang de lokalen volgens de indeling der gemeenten in klassen, gegeven in bijlage H van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren 1948, waren gelegen in een gemeente der eerste, tweede dan wel derde of vierde klasse.

Scholen

Het aantal scholen, dat op 1 januari 1956 3706 bedroeg, was op 1 januari van het verslagjaar tot 3793 gestegen.

Het aantal openbare scholen nam toe van 443 tot 593, het aantal protestants-christelijke van 1057 tot 1120, en het aantal rooms-katholieke van 1429 tot 1440.

De in het onderwijsverslag over het jaar 1956 reeds gesignaleerde tendens dat het aantal andere bijzondere scholen terugloopt, zette zich voort. Dit aantal bedroeg op 1 januari 1957 640 tegen 777 op 1 januari van het jaar daarvoor. Zoals in genoemd verslag reeds werd gezegd, is deze vermindering veelal een gevolg van het feit, dat een aantal van de andere bijzondere scholen bij het in werking treden van de Kleuteronderwijswet, met ingang van

1 januari 1956 of op een later tijdstip werd omgezet in openbare (gemeentelijke) scholen. Hierdoor is tevens de toeneming van het aantal openbare scholen met 150 of bijna 34% verklaard.

Het aantal gemeenten waar geen gelegenheid tot het volgen van kleuteronderwijs bestond bedroeg 104. Dit waren alle kleine tot zeer kleine gemeenten. In geen enkele gemeente met meer dan 10 000 inwoners ontbrak het kleuteronderwijs.

Voor wat de huisvesting betreft kan worden opgemerkt, dat op 1 januari 1957 2798 scholen gehuisvest waren in een gebouw dat oorspronkelijk als school, hetzij als kleuterschool of als school voor ander onderwijs, was gebouwd. Van de 995 scholen waarbij dit niet het geval was, waren 85 openbaar, 381 protestants-christelijk, 343 rooms-katholiek en 186 ander bijzonder.

Bouwbesluit kleuteronderwijs

Bij Koninklijk besluit van 6 september 1957 (*Stb.* 361) ter uitvoering van artikel 18, eerste lid, der Kleuteronderwijswet, is het Bouwbesluit kleuteronderwijs vastgesteld.

Dit besluit bevat voorschriften waaraan in het belang van het onderwijs en van de gezondheid en de veiligheid der leerlingen moet worden voldaan met betrekking tot de bouw en de inrichting van het gebouw, de inrichting van het bij het schoolgebouw behorende terrein en het aantal kleuters dat in de lokalen mag worden toegelaten. In overeenstemming met de eis der wet dragen de bepalingen het karakter van minimumnormen.

Leerlingen

Evenals het vorige jaar liep het aantal leerlingen terug en wel van 370 000 op 1 januari 1956 tot 349 000 op 1 januari 1957.

Tegen deze algemene tendens in nam het aantal leerlingen bij het openbaar onderwijs met bijna 5% toe en kwam van 63 000 op 66 000. Bij het protestants-christelijk onderwijs daalde het aantal leerlingen van 92 000 tot 89 000 of met ruim 3%, bij het rooms-katholiek onderwijs van 170 000 tot 160 000 of met ruim 5% en bij het ander bijzonder onderwijs van 44 000 tot 33 000 of met 25%.

De gevolgen van het in werking treden van de Kleuteronderwijswet maken het hierboven geschetste verloop aannemelijk.

In de eerste plaats heeft de bepaling in deze wet, dat de kinderen om tot een kleuterschool te worden toegelaten de leeftijd van 4 jaar moeten hebben bereikt, het aantal 3-jarigen sterk doen teruglopen. Daar de rooms-katholieke scholen voorheen zowel absoluut als relatief het grootste aantal 3-jarigen telden, is de teruggang van het leerlingenaantal bij deze richting reeds grotendeels verklaard. De in de voorgaande rubriek 'scholen' gesignaleerde omzetting van bijzondere in openbare scholen maakt zowel de opvallende toeneming van leerlingen bij het openbaar als de teruggang bij het ander bijzonder onderwijs verklaarbaar.

Doordat het aantal leidsters toenam, zoals uit de hierna volgende rubriek blijkt, en het aantal leerlingen terugliep, daalde het aantal leerlingen per leidster van 36,8 tot 34,4. Het hoogste gemiddelde wordt aangetroffen bij het rooms-katholiek onderwijs (35,5), het laagste bij het

ander bijzonder onderwijs (30,9). De wettelijke regeling van het kleuteronderwijs heeft hier uiteraard de grote verschillen welke in het verleden bestonden, genivelleerd.

Leidsters

Het aantal leidsters steeg van 10 052 op 1 januari 1956 tot 10 153 op 1 januari 1957. Van hen waren 1913 of 18,8% (vorig jaar 18%) in functie bij het openbaar, 2630 of 25,9% (26%) bij het protestants-christelijk, 4547 of 44,8% (43%) bij het rooms-katholiek en 1063 of 10,5% (14%) bij het ander bijzonder onderwijs.

De verbetering van de bevoegdheidssituatie heeft zich voortgezet. Het percentage hoofden en leidsters dat niet in het bezit was van een diploma, liep van 14 op 1 januari 1956 tot 9 op 1 januari 1957 terug. Vergelijken met 1950, toen 36% der leidsters niet gediplomeerd was, betekent dit een aanmerkelijke verbetering.

Gelet op de verschillende richtingen bedraagt het percentage onbevoegden bij het openbaar onderwijs 3, bij het protestants-christelijk onderwijs 10, bij het rooms-katholiek onderwijs 9 en bij het ander bijzonder onderwijs 13.

Wachtgeld- en uitkeringenregeling kleuteronderwijs

Bij Koninklijk besluit van 10 september 1957 (Srb. 370) is een regeling tot stand gekomen met betrekking tot het toekennen van wachtgeld en uitkeringen bij ontslag aan leidsters bij het kleuteronderwijs. Deze regeling is vrijwel analoog aan die voor rijksambtenaren.

C. LAGER ONDERWIJS

I. ALGEMEEN

Algemeen

In het eerste hoofdstuk van dit verslag werd reeds meer uitvoerig ingegaan op een aantal problemen die zich, evenals bij andere takken van het onderwijs, bij het lager onderwijs voordoen, zoals het vraagstuk van de huisvesting van het onderwijs en de voorziening in de behoefte aan leerkrachten.

Voor wat dit laatste betreft gaf met name de toestand bij het uitgebreid lager onderwijs reden tot bezorgdheid in verband met de toeneming van het aantal leerlingen. Het stemt daarom tot voldoening dat de regeling tot bevordering van de studiezin der onderwijzers en de regeling tot toekenning van een beloning aan hoofden en onderwijzers bij het behalen van een ulo-akte dan wel de akte lichamelijke oefening, het aantal studerende voor deze akten heeft doen toenemen.

In dit verband dient eveneens te worden vermeld het Koninklijk besluit van 15 juli 1957 (Stb. 248) tot herziening van de onderwijzerssalarissen.

Voor het overige wordt gewezen op de indiening van het ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 met betrekking tot de geleidelijke verlaging van de leerlingenschaal, en op de installatie van de commissie die tot taak kreeg te adviseren omtrent de vraag, in hoeverre het wenselijk is wijziging te brengen in de wettelijke regelingen welke verband houden met het beheer van het openbaar lager onderwijs.

Wijziging Lager-onderwijswet 1920

Op 6 maart 1957 heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 ingediend.

De belangrijkste wijzigingen die in dit ontwerp werden voorgesteld, hadden betrekking op de gehuwde onderwijzeres, het verkeersonderwijs, de duur van de lagere school en het leerplan.

Volgens het ontwerp behoeft de onderwijzeres in een vaste betrekking bij het openbaar onderwijs die in het huwelijk treedt, niet meer te worden ontslagen, hoewel de gemeenteraad

Wachende tijd bij schoolkinderen: pauze voor af consumeren van de schoolkinderen met consumptie
consumptie van de schoolkinderen, consumptie van de schoolkinderen, consumptie van de schoolkinderen

Pauze met consumptie

de bevoegdheid heeft bij verordening anders te bepalen. De besturen van de bijzondere scholen kunnen in de akte van benoeming de bepaling opnemen, dat het huwelijk van de onderwijzers haar ontslag tot gevolg heeft. Een dergelijke bepaling ontbrak tot dusver in geen enkele akte van benoeming, daar het salaris van de gehuwde onderwijzers in vaste dienst, behalve in bijzondere gevallen, niet door het Rijk werd vergoed.

Bij aanvaarding van het wetsontwerp zou de gehuwde onderwijzers om financiële redenen dus niet langer bij het bijzonder onderwijs behoeven te worden geweerd.

Van de verplichting dat een school voor gewoon lager onderwijs acht leerjaren moet tellen, kan de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen ontheffing verlenen, indien de mogelijkheid, aansluitend onderwijs te ontvangen, in voldoende mate verzekerd is. Volgens het ontwerp wordt de zesklassige lagere school regel, en de zeven- of achtklassige school uitzondering.

Daar het begrip 'normale schoolweek', dat bij het vaststellen van het leerplan voor scholen voor lager onderwijs werd gehanteerd, in de praktijk aanleiding gaf tot moeilijkheden, werd voorts een regeling voorgesteld waarbij een aantal van 1040 uren als uitgangspunt is genomen. Het wetsontwerp bevatte tenslotte nog een aantal wijzigingen en verbeteringen van technische aard.

Beheer van het openbaar lager onderwijs

Bij beschikking van 28 juni 1957, nr 52615, afd. L.O., (*Stert.* 126) heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een commissie ingesteld die tot taak kreeg hem te adviseren met betrekking tot de vraag, of het wenselijk moet worden geacht wijziging te brengen in de wettelijke regelingen die verband houden met het beheer van het openbaar lager onderwijs.

De minister, die de commissie op 16 juli 1957 heeft geïnstalleerd, wees er in zijn installatiedrede o.m. op, dat bij herhaling op wijziging van de bestaande organisatie van de openbare school was aangedrongen. Naar zijn mening was de kernvraag, of en hoe aan de ouders meer invloed op de gang van zaken zou kunnen worden gegeven met behoud van het karakter van de openbare school als overheidsschool, en verder, wie in laatste instantie de verantwoordelijkheid zou moeten dragen, de overheid of de ouders. Na gewezen te hebben op enkele punten van overeenkomst tussen de commissie en de in 1913 in het leven geroepen commissie-Bos, de zgn. bevredigingscommissie, vroeg de minister bij wijze van suggestie zich af, of de centraalstelling van de onderlijke rechten en plichten niet meer consequenties inhoudt dan daaruit in de laatste 35 jaar de facto zijn afgeleid, en of de mogelijkheden, door de pacificatie geschapen, door het openbaar en het bijzonder onderwijs volledig zijn benut. Verder stelde hij de vraag, of het ogenblik niet gekomen was om met nauwkeurige eerbiediging van de ethische en godsdienstige overtuiging der ouders, het zwaartepunt nog verder te verleggen van de overheid naar de maatschappij, overeenkomstig het beginsel dat de overheidstaak op onderwijsgebied zich bepaalt tot het verlenen van bijstand aan de ouders. De minister gaf tenslotte uiting aan het vertrouwen waarmee hij het resultaat van de arbeid der commissie tegemoet zag, en verklaarde haar voor geïnstalleerd.

Uitvoering Lager-onderwijswet 1920

Gegevens omtrent de toepassing van de Lager-onderwijswet 1920 in 1957 zijn samengevat in het overzicht dat op blz. 47 e.v. is afgedrukt. De in dat overzicht genoemde cijfers laten ten opzichte van het jaar 1956 geen opvallende veranderingen zien en geven derhalve geen aanleiding tot opmerkingen.

Uitvoering Leerplichtwet

In 637 gemeenten bestond de verordening, bedoeld in artikel 15, regelende de tijden waarbinnen de *verloven voor veldarbeid* moeten vallen.

In 976 gemeenten waren gezamenlijk 1332 *commissies tot wering van schoolverzuim* aanwezig. Burgemeester en Wethouders hebben de taak van deze commissies in 3 gevallen overgenomen.

Verordeningen betreffende het *brengen van kinderen naar school door de politie* bestonden in 442 gemeenten, in 91 gemeenten moest de verordening worden toegepast. Het *getrouwe schoolbezoek* werd in 17 gevallen van gemeentewege aangemoedigd.

In 145 gemeenten werd van gemeentewege, hetzij rechtstreeks hetzij door middel van subsidiëring, aan schoolgaande kinderen *voeding* en in 29 gemeenten *kleeding* verstrekt.

Geneeskundig toezicht en bijzondere voorzieningen

In 1003 gemeenten was medisch schooltoezicht aanwezig. Bij de desbetreffende diensten waren 298 schoolartsen in hoofdfunctie en 50 in nevenfunctie werkzaam.

Het aantal diensten schooltandverzorging bedroeg 86 en het aantal door deze onderzochte kinderen 567 486, van wie circa 60% werd behandeld.

In 4 gemeenten bestond een schoolmuseum; school- en werktuinen waren in 42 gemeenten aanwezig.

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor het lager onderwijs is met bijna 13% toegenomen en bedroeg f 761 908 000 tegen f 675 361 000 in 1956.

Ten laste van het Rijk kwam f 471 522 000 of 61,9% en ten laste van de gemeenten f 289 548 000 of 38%. Door de provincies werd f 838 000 of 0,1% aan het lager, en wel aan het buitengewoon lager onderwijs, ten koste gelegd.

Van het totaal der overheidsuitgaven voor het lager onderwijs kwam f 239 464 000 of 31,4% aan het openbaar, en f 519 582 000 of 68,2% aan het bijzonder onderwijs ten goede. Een bedrag van f 2 862 000 of 0,4% blijkt in dit verband niet nader te verdelen.

Van het totaal der overheidsuitgaven voor het lager onderwijs tenslotte was f 557 156 000 of 73% bestemd voor het gewoon, f 18 796 000 of 2,5% voor het voortgezet gewoon, f 57 242 000 of 7,5% voor het buitengewoon, en f 128 714 000 of 17% voor het uitgebreid lager onderwijs.

Meer gedetailleerde gegevens betreffende de overheidsuitgaven voor de verschillende takken

van het lager onderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Van gemeentewege per leerling beschikbaar gestelde bedragen ter bestrijding van de materiële exploitatielasten der lagere scholen

De bedragen welke door de gemeenteraden voor 1957 per leerling beschikbaar werden gesteld voor de scholen voor gewoon, voortgezet gewoon, buitengewoon en uitgebreid lager onderwijs, wijzen uit dat de het vorige jaar gesignaleerde tendens dat de bedragen bij elk der schoolsoorten blijven stijgen, zich in 1957 heeft voortgezet. De cijfers tonen overigens grote verschillen en variëren bij het g.l.o. van f 19,87 tot f 128,69, bij het v.g.l.o. van f 35 tot f 219,84, bij het u.o. van f 36,65 tot f 109,10 en bij de scholen voor zwakzinnigen van f 50 tot f 340 per leerling.

Scholen

Het aantal scholen voor gewoon, voortgezet gewoon, buitengewoon en uitgebreid lager onderwijs steeg van 9106 in 1956 tot 9236. Er waren 2936 openbare scholen of 31,8% en 6300 bijzondere scholen of 68,2% van het totale aantal scholen.

Het gewoon en het voortgezet gewoon lager onderwijs telden 7770 scholen of 84,1%, het buitengewoon lager onderwijs 449 scholen of 4,9%, en het uitgebreid lager onderwijs 1017 scholen of 11% van het totale aantal scholen voor lager onderwijs.

Meer gedetailleerde gegevens betreffende de scholen bij de verschillende takken van het lager onderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen bij de eerdergenoemde takken van het lager onderwijs bedroeg 1 741 553 tegen 1 703 813 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 2,2%.

Van het totale aantal leerlingen volgden 502 256 of 28,9% openbaar en 1 239 297 of 71,2% bijzonder onderwijs. Gewoon lager onderwijs werd gevolgd door 1 469 567 leerlingen of 84,4%, voortgezet gewoon lager onderwijs door 40 955 leerlingen of 2,4%, buitengewoon lager onderwijs door 45 722 of 2,6%, en uitgebreid lager onderwijs door 185 309 leerlingen of 10,6%.

Meer gedetailleerde gegevens betreffende de leerlingen bij de verschillende takken van het lager onderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Verlaging leerlingenschaal

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft op 11 september 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wetsontwerp tot wijziging van de Lager-onderwijs-wet 1920 ingediend, in welk ontwerp werd voorgesteld de leerlingenschalen voor het gewoon, het voortgezet gewoon en het uitgebreid lager onderwijs aanzienlijk te verlagen. In de memorie van toelichting op het wetsontwerp wees de minister erop, dat een drastische

verlaging van de leerlingenschaal tot het peil dat voor een gezonde ontwikkeling van ons onderwijs noodzakelijk is, niet ineens zou kunnen worden gerealiseerd, gezien belemmerende factoren als het tekort aan onderwijzers, de spanning op de bouwmarkt en de beperktheid der financiële middelen. Hij stelde zich daarom voor de verlaging van de leerlingenschalen in drie fasen te doen verlopen volgens in de memorie van toelichting op het wetsontwerp opgenomen schema's.

De uiteindelijke verlaging was in het wetsontwerp vastgelegd en zou van kracht worden op een door de Kroon te bepalen tijdstip, afhankelijk van de personeelsvoorziening en de beschikbare middelen. De tussentijdse verlagingen zouden bij algemene maatregel van bestuur worden vastgesteld.

Hoewel op grond van de beschikbare gegevens mag worden aangenomen dat de volledige invoering van de voorgestelde leerlingenschalen voor wat de personeelsvoorziening betreft op 1 januari 1968 gerealiseerd zal kunnen zijn, is deze datum niet in de wet opgenomen, aldus de memorie van toelichting. Naast het vereiste aantal onderwijzers zal immers voor de verwezenlijking der plannen een groot aantal schoollokalen nodig zijn, terwijl bovendien jaarlijks aanzienlijke bedragen ter beschikking zullen moeten worden gesteld. Naar het oordeel van de minister vormt de verlaging van de leerlingenschaal een zo belangrijke voorwaarde voor de vernieuwing van het onderwijs, dat het verantwoord is reeds thans in de wet de mogelijkheid te openen tot verlaging over te gaan, wanneer de feitelijke situatie dit toelaat. Daarom is in artikel I van het wetsontwerp de gelegenheid gegeven op soepele wijze een aanpassing aan de noden en mogelijkheden van een bepaald tijdstip te bereiken.

Onderwijzers

Het aantal onderwijzers bij het gewoon, het voortgezet gewoon, het buitengewoon en het uitgebreid lager onderwijs bedroeg 52 985 tegen 51 448 in 1956, hetgeen een stijging betekent van bijna 3 %. Bij het openbaar onderwijs waren 15 470 of 29,2 % en bij het bijzonder onderwijs 37 515 onderwijzers of 70,8 % van het totale aantal onderwijzers werkzaam.

Het gewoon lager onderwijs telde 41 459 onderwijzers of 78,2 %, het voortgezet gewoon lager onderwijs 1671 of 3,2 %, het buitengewoon lager onderwijs 3174 of 6 % en het uitgebreid lager onderwijs 6681 onderwijzers of 12,6 % van het totale aantal.

De vervangingsbehoefte, d.i. het benodigde aantal onderwijzers ter vervanging van de vertrokkenen, nam in 1957 wederom toe en wel van 3570 of 6,9 % tot 3964 of 7,5 % van de totale bezetting.

De uitbreidingsbehoefte, d.i. het benodigde aantal onderwijzers door netto-toeneming van het aantal scholen of uitbreiding van de bestaande scholen, nam evenals in 1956 af en wel van 1838 of 3,6 % tot 1511 of 2,9 %. Hoewel de totale behoefte dus van 5408 in 1956 tot 5475 in 1957 steeg, daalde het percentage van 10,5 tot 10,3. Daar 5092 onderwijzers werden aangesteld was op 16 januari 1958 voor 91,9 % in de totale behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs voorzien.

Door overgang naar de derde leerkring der kweekscholen is een belangrijk deel van de in 1957 voor de onderwijzersakte geslaagden, t.w. 3592, nog niet voor het lager onderwijs

beschikbaar gekomen. Het gevolg was dat slechts 1418 of 28% der in 1957 geslaagden werd aangesteld. Bij vergelijking met 1956, toen dit percentage 52 bedroeg, dient men er rekening mee te houden dat in dat jaar een groot aantal geslaagden, afkomstig van de spoedopleiding, werd aangesteld.

Vijfde nota betreffende de behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs

In december van het verslagjaar heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een vijfde nota betreffende de behoefte aan onderwijzers bij het gehele lager onderwijs aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden.

Hoewel er een groeiende belangstelling voor de onderwijzersopleiding te constateren is, en er tevens steeds meer bezitters van de onderwijzersakte naar het onderwijs terugkeren, acht de minister een grote mate van oplettendheid geboden, speciaal met het oog op de nog steeds groeiende belangstelling voor het ulo. Hij merkt op dat de in deze nota gegeven cijfers betreffende de theoretische tekorten en overschotten op 1 januari van de komende jaren enigermate ten ongunste afwijken van die welke in de vierde nota van 30 november 1956 werden gegeven.

Als voornaamste oorzaken daarvan worden de onverwacht snelle toeneming van de belangstelling voor het ulo en van de vervangingsbehoefte genoemd.

Aan het slot van de nota wordt een overzicht gegeven van de destijds aangekondigde maatregelen op korte en op lange termijn, zoals de verlenging van de regeling voor de toekenning van fictieve diensttijd aan oudere aktebezitters, de verbetering van de bezoldiging van het onderwijzend personeel, het wetsontwerp betreffende de verlaging van de leerlingenschaal, het verlenen van beurzen en studietoelagen aan kweekschoolleerlingen, het kweekscholenplan en het wetsontwerp tot wijziging van de Lager-onderwijswet 1920, waarin o.m. werd voorgesteld, dat de huwende onderwijzeres niet meer behoeft te worden ontslagen en dat de gehuwde onderwijzeres in vaste dienst kan worden aangesteld.

Wijziging van de salarisregeling van het onderwijzend personeel bij het lager onderwijs en het lager land- en tuinbouwonderwijs

Bij Koninklijk besluit van 15 juli 1957 (*Stb.* 248) is een aanmerkelijke verbetering van de salarisregeling van het onderwijzend personeel bij het lager onderwijs en het lager land- en tuinbouwonderwijs tot stand gekomen. Bij dit besluit, dat tot 1 januari 1957 terugwerkt, wordt ook een hogere bonus voor het behalen van akten die speciaal voor het ulo van belang zijn, toegekend.

Toepassing Pensioenwet 1922 ten aanzien van onderwijzers in tijdelijke dienst

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 4 september 1957, nr 35400, afd. L.O., de gemeentebesturen die openbare scholen voor gewoon, voortgezet gewoon, uitgebreid en buitengewoon lager onderwijs in stand houden, alsmede de besturen der bijzondere scholen voor gewoon, voortgezet gewoon, uitgebreid en buiten-

gewoon lager onderwijs, gewezen op de consequenties van het Koninklijk besluit van 23 juli 1957 (Stb. 317) tot wijziging van de algemene maatregel van bestuur, bedoeld in artikel 3, derde en achtste lid, der Pensioenwet 1922.

Dit besluit, dat in het bijzonder van belang is voor hen die in tijdelijke dienst als onderwijzer werkzaam zijn, houdt in dat een onderwijzer in tijdelijke dienst, evenals dit reeds vóór 1 april 1954 het geval is geweest, ongeacht de bewoordingen van de akte van benoeming, de hoedanigheid van ambtenaar na twee jaren tijdelijke dienst verkrijgt.

Het al of niet ter vervanging werkzaam zijn is derhalve op het verkrijgen van het ambtenaarschap niet langer van invloed, wat eveneens geldt voor niet-onderwijzend personeel in tijdelijke dienst, voor zover het niet uit anderen hoofde in de zgn. vijfjarenband valt.

In de circulaire werd verzocht voor die onderwijzers die op de datum van inwerkingtreding van het besluit, i.c. 11 augustus 1957, reeds gedurende twee jaren of langer onafgebroken in tijdelijke dienst werkzaam waren, maar de hoedanigheid van ambtenaar nog niet hadden verkregen, omdat zij gedurende die gehele periode of een gedeelte daarvan ter vervanging werkzaam waren, alsnog een pensioengrondslag vast te stellen en op hun salaris verhaal van pensioenbijdragen toe te passen.

Andere onderwerpen

Uiteraard heeft het ontwerp van wet tot *verlaging der leerlingenscalen* voor het gewoon, het voortgezet gewoon en het uitgebreid lager onderwijs aanleiding gegeven tot commentaar. In de nrs. 33 en 34 van Het Schoolblad wordt in een tweetal artikelen gewezen op de voorstellen betreffende de verlaging der leerlingenscalen welke een in 1954 door de A.N.O.F. ingestelde commissie had gedaan. De schrijver gaat uitvoerig in op de verschillen tussen de door de commissie geformuleerde gedachten en de voorstellen welke het wetsontwerp bevatte, en geeft als zijn mening te kennen dat het wetsontwerp een verzwakking van de door de commissie gedane voorstellen betekent, al wil hij niet zeggen dat het overgeblevene niet waardevol zou zijn. Hij is echter van oordeel dat met minder dan het door de commissie voorgestelde niet kan worden volstaan, wil men komen tot pedagogisch verantwoorde toestanden.

Ook in het Katholiek Schoolblad, nrs. 39 en 40, is de verlaging van de leerlingenscalen onderwerp van bespreking geweest. De schrijver beschouwt het als een lacune dat de uiterste data waarop de voorgestelde schalen van kracht worden, niet in het wetsontwerp zijn opgenomen. Zouden deze data wel in de wet worden genoemd, dan zou daarmee rekening gehouden moeten worden bij de vaststelling van de tussentijdse verlagingen, het scholenbouwprogramma, enz. Thans kunnen allerlei omstandigheden buiten het onderwijs verdragend op de invoering van de schalen werken. Schrijver betreurt het dat niet de verdergaande voorstellen van de A.N.O.F.-leden van de commissie tot verlaging van de leerlingenschaal in het wetsontwerp zijn opgenomen en acht de argumenten die daarvoor worden aangevoerd niet steekhoudend.

Hoewel de verlaging van de leerlingenschalen meer onderwijzers en meer lokalen eist, dient de schaalverlaging aan het bouwen van lokalen vooraf te gaan, aldus een artikel in het Correspondentieblad de christelijke onderwijzer van 31 oktober 1957. Met het bouwen van lokalen begint men immers eerst als de klassen kleiner zijn en de reële situatie daartoe aanleiding geeft. Ook in dit artikel wordt bezwaar gemaakt tegen het feit, dat het wetsontwerp slechts vermoedelijke data geeft. Gepleit wordt voor het opnemen van data en het geven van een zeker opschortingsrecht aan de minister. Ook wordt het als een bezwaar gevoeld dat de grenzen van de klassebezetting niet in het ontwerp worden genoemd. Een dwingende bepaling hieromtrent acht de schrijver noodzakelijk, zodat ieder gemeente- en schoolbestuur weet, welke verplichting hieromtrent bestaat.

In Volksonderwijs van september 1957 wordt instemming betuigd met het wetsontwerp voor wat de getallen betreft die voor de nieuwe leerlingenschaal zullen gelden, maar bezorgdheid geuit over de vele onzekere factoren die de minister belemmeren zijn plannen te realiseren.

In Ons Muloblad van 26 september 1957 tenslotte wordt voor wat het ulo betreft opgemerkt, dat bij de verlaging van de leerlingenschaal rekening dient te worden gehouden met de noodzakelijke differentiatie in de hogere leerjaren. Bij deze differentiatie behoort ongetwijfeld, aldus de schrijver, een ander stelsel, n.l. dat van bepaalde klassennormen en dus het vaststellen van een klassedeler, die uit de aard der zaak niet voor alle klassen gelijk behoeft te zijn. Een algemene en ruimere regeling voor het vakonderwijs zou daarmede gepaard behoren te gaan. Handhaving van het principe van toekenning van leerkrachten met toepassing van een schaaldeler acht hij voor de zich reorganiserende uloschool niet voldoende.

II. GEWOON EN VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor het gewoon en het voortgezet gewoon lager onderwijs is ten opzichte van het vorige jaar met 11,2 % toegenomen en bedroeg f 575 952 000 tegen f 517 903 000 in 1956. Van eerstgenoemd bedrag kwam f 355 809 000 of 62 % ten laste van het Rijk en f 220 143 000 of 38 % ten laste van de gemeenten.

Aan het openbaar onderwijs kwam f 179 710 000 of 31,2 % (vorig jaar 31 %) en aan het bijzonder onderwijs f 396 242 000 of 68,8 % (69 %) ten goede.

Van het totale bedrag van de overheidsuitgaven voor het gewoon en het voortgezet gewoon lager onderwijs werd in het verslagjaar een bedrag van f 370 862 000 of 64,3 % (60 %) besteed voor personeelsuitgaven, f 99 597 000 of 17,3 % (18 %) voor de lopende exploitatie en f 105 493 000 of 18,4 % (22 %) voor investeringsuitgaven.

Per leerling werd voor het openbaar f 317 en voor het bijzonder gewoon lager onderwijs f 285 uitgegeven. Voor het voortgezet gewoon lager onderwijs bedragen deze cijfers respectievelijk f 509 en f 542.

Scholen

Het aantal scholen, waaronder de zelfstandige v.g.l.o.-scholen en de v.g.l.o.-afdelingen aan scholen voor gewoon lager onderwijs zijn begrepen, steeg van 7695 op 16 januari 1956 tot 7770 op 16 januari van het verslagjaar. Het aantal openbare scholen nam toe van 2523 tot 2531, het aantal protestants-christelijke van 2178 tot 2210, het aantal rooms-katholieke van 2848 tot 2885, terwijl het aantal andere bijzondere scholen van 146 tot 144 daalde.

Leerlingen

De scholen voor gewoon lager onderwijs en de scholen en afdelingen voor voortgezet gewoon lager onderwijs telden op 16 januari 1957 1 510 522 leerlingen tegen 1 490 700 op 16 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van ruim 1,3%.

Openbaar onderwijs werd gevolgd door 427 947 leerlingen of 28,3% (vorig jaar 28,6%), protestants-christelijk onderwijs door 407 062 leerlingen of 27% (27%), rooms-katholiek onderwijs door 647 842 leerlingen of 42,9% (42,6%) en ander bijzonder onderwijs door 27 671 leerlingen of 1,8% (1,8%).

Het aantal in 1956 tot de scholen voor gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs toegelaten leerlingen bedroeg, met inbegrip van een klein aantal uit het buitenland of de overzeese Rijksdelen gekomen leerlingen en leerlingen die van b.l.o., ulo, n.o., v.h.m.o. enz. werden teruggeplaatst, 233 924 tegen 242 946 in het jaar daarvoor.

Van hen gingen 63 800 of 27,3% (27,6%) naar een school voor openbaar, 63 386 of 27,1% (27,3%) naar een school voor protestants-christelijk, 102 371 of 43,8% (43,2%) naar een school voor rooms-katholiek en 4367 of 1,8% (1,8%) naar een school voor ander bijzonder onderwijs.

Het aantal leerlingen dat het gewoon en het voortgezet gewoon lager onderwijs in 1957 voorgoed verliet, bedroeg 222 366 tegen 214 176 in 1956. Uit de leerjaren 1 t/m 5 verlieten 6626 leerlingen de school, uit de leerjaren 6 t/m 8 169 374 leerlingen, en uit de v.g.l.o.-klassen 28 706 leerlingen. Een aantal van 17 660 vertrokken leerlingen is niet in leerjaren te verdelen. Van de leerlingen die de school uit de leerjaren 6 t/m 8 of de v.g.l.o.-klassen verlieten, ging 34% (34%) naar het ulo, 14% (14%) naar het dag-v.h.m.o., 37% (35%) naar het dagnijverheidsonderwijs en 3% (3%) naar het land- en tuinbouwonderwijs, terwijl 13% (14%) parttime onderwijs ging volgen dan wel (nog) geen verder onderwijs ontving.

De in het onderwijsverslag over 1956 reeds geconstateerde tendens, dat de gemiddelde klasgrootte afneemt, zette zich voor wat het gewoon lager onderwijs betreft in het verslagjaar voort. Deze daalde van 35,7 tot 35,4. Bij de v.g.l.o.-afdelingen en de v.g.l.o.-scholen daarentegen steeg zij en kwam van respectievelijk 21,6 en 24,5 op 22,3 en 25,6.

Van het totale aantal klassen der scholen voor gewoon lager onderwijs telde 13,4% (14,8%) meer dan 45 leerlingen. Van het totale aantal leerlingen van de scholen voor gewoon lager onderwijs ontving 17,8% (19,7%) onderwijs in klassen van 45 of meer leerlingen.

Onderwijzers

Blijkens de cijfers die betrekking hebben op de toestand per 16 januari 1957, waren bij het gewoon en het voortgezet gewoon lager onderwijs 43 130 onderwijzers werkzaam tegen 42 287 op 16 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van bijna 2%. Van eerstgenoemd aantal waren 12 415 of 28,8% (vorig jaar 29%) werkzaam bij het openbaar, 11 698 of 27,1% (27%) bij het protestants-christelijk, 18 065 of 41,9% (42%) bij het rooms-katholiek en 952 of 2,2% (2%) bij het ander bijzonder onderwijs.

De vervangingsbehoefte bij het (v.)g.l.o. nam in 1957 wederom toe en wel van 3952 of 9,3% tot 4265 of 9,9%. De uitbreidingsbehoefte nam verder af en wel van 1015 of 2,4% tot 724 of 1,7%.

Hoewel de totale behoefte van 4967 in 1956 tot 4989 in 1957 steeg, daalde het percentage van 11,7 tot 11,6. Daar 4748 onderwijzers bij het (v.)g.l.o. werden aangesteld, was op 16 januari 1958 voor 95,2% in de totale behoefte aan onderwijzers bij het (v.)g.l.o. voorzien.

Andere onderwerpen

Over het probleem van de *schoolrijpheid* heeft D. Jacobs enkele gedachten ontvouwd in Vernieuwing van Opvoeding en Onderwijs nr. 142.

De kernvraag is, aldus de schrijver, in hoeverre een volkomen normaal en evenwichtig kind geschaad kan worden of misschien juist gebaat kan zijn door de verplichte schoolgang. Hij wijst er o.m. op, dat schoolrijpheid niet synoniem is met leerrijpheid, want leren doet de mens vanaf zijn vroegste levenservaringen. De school verwacht ook een manier van leren, maar een andere meestal niet aan de kinderlijke geest aangepaste wijze van leren. De schoolplichtige leeftijd is dan ook iets volkomen volwassen-kunstmatig.

Schrijver stelt zich de schoolrijpheid voor als een biologisch-psychologische ontwikkelingsfase die een zeer groot aantal kinderen te eniger tijd bereikt. Naar zijn mening moet dan ook in deze richting worden gezocht om te trachten de problemen van de schoolrijpheid, en dus eigenlijk van het gehele onderwijssysteem, op te lossen. Dit betekent dat het onderwijsstelsel aan de ontwikkeling van de menselijke hersenen als centraal regulerend orgaan van waaruit het lichaam beïnvloed wordt, zou moeten worden aangepast.

Het begrip schoolrijpheid wordt dan door cerebrale rijpheid vervangen, hetgeen schrijver veel rationeler acht.

Ten aanzien van de verhouding tussen schoolrijpheid en aanpassing aan de gemeenschap merkt schrijver verder op, dat de gemeenschap welke het kind op school te ervaren krijgt, een door volwassenen gecreëerde gemeenschap is, en dat het kernpunt van de gemeenschapsontwikkeling en de inpassing in het schoolmilieu is: hoe wordt het kind de schoolgemeenschap aangeboden.

Schrijver pleit voor het vormen van groepen, omdat de door de groepsgeest gedragen onderlinge verhouding het kind de overgang van gezin naar de schoolgemeenschap makkelijker zal maken, doordat hier meer teruggevonden wordt van wat thuis vertrouwd was, dan in de gewone klas.

Hij geeft tenslotte als zijn mening te kennen dat in de toekomst het begrip schoolrijpheid verouderen zal, daar de schoolgemeenschap steeds meer aangepast wordt aan wat er van en over het kind bekend is. Het kind komt steeds meer centraal te staan en de onderwijsvernieuwing, hoe langzaam die helaas ook gaat, is in haar ontwikkeling niet te stuiten, aldus de schrijver.

Van de hand van J. P. Klerks verscheen in Dalton nr. 6 een publikatie betreffende ervaringen opgedaan met de invoering van *dalton-onderwijs op de lagere scholen*.

Schrijver komt tot de conclusie dat het aanbeveling verdient zeer geleidelijk te daltoniseren. De taken dienen langzamerhand uitgebreider te worden tot na veel oefening en gewoontevorming in de hogere klassen de week- en maandaak hun intrede kunnen doen. Bij het opnemen tussentijds van leerlingen uit een andere school is, aldus de schrijver, herhaaldelijk gebleken hoe ongemerkt bepaalde werkgewoonten waren gegroeid en een zekere instelling was ontstaan, die zich vaak niet onder woorden liet brengen maar die door de nieuwe leerling vaak als prettig werd ervaren en aanvaard. Dat het mogelijk is op de lagere school onderwijs te geven volgens de daltonprincipes bewijst volgens de schrijver de groei van het aantal klassen en scholen waar geleidelijk omgeschakeld wordt tot werken met losser klasseverband of tot gedaltoniseerd onderwijs.

Expressie en onderwijs is de titel van een boekje dat van de hand van E. v. d. Linde in de Opvoedkundige Brochurenreeks onder nr. 183 verscheen. Het geschrift is bedoeld als een vooronderzoek naar het wezen, de betekenis, de mogelijkheid en wenselijkheid, en de plaats van de expressie in de moderne didactiek van de lagere school. In de inleiding wijst de schrijver op de grote begripsverwarring die er rond het woord expressie bestaat, en geeft hij aan wat het terrein van zijn onderzoek is, t.w.: de expressie in de moderne didactiek van de lagere school, waarna hij een uiteenzetting en een verantwoording van de gevolgde werkwijze geeft.

In het eerste hoofdstuk wordt de expressie in de onderwijssituatie geplaatst. Na een beschrijving van de algemene situatie als een achtergrond waarmee het individuele geval wordt gesitueerd en tevens begrijpelijker en duidelijker naar voren treedt, wordt getracht de bijzondere situatie zoveel mogelijk fenomenologisch te benaderen. Het aldus verkregen begrip wordt in hoofdstuk II met het wetenschappelijke begrip geconfronteerd en gecorrigeerd, verhelderd en verdiept. In het volgende hoofdstuk worden nog enkele kenmerken van de expressie onder de loep genomen, vooral in hun relatie tot het onderwijs. Na bespreking van de afzonderlijke soorten en vormen van expressie wordt in het laatste hoofdstuk nagegaan hoe een en ander in verleden en heden gerealiseerd werd en wordt, en hoe het in de toekomst naar aanleiding van het onderhavige onderzoek beter verwerkelijkt zou kunnen worden.

Een ander onderwerp is de *wijziging in de schoolorganisatie bij het lager onderwijs*, dat door D. Groenewegen in het Correspondentieblad de christelijke onderwijzer van 7 maart 1957 behandeld is.

De schrijver vraagt zich af, of het noodzakelijk is dat de lagere school zes jaarklassen telt zonder andere selectie dan de zgn. verhoging of bevordering. Hij oppert dan het denkbeeld in steden met meer dan 10 000 inwoners in een schoolgebouw drie keer een eerste en drie keer een tweede leerjaar te plaatsen, in een ander schoolgebouw drie maal een derde en drie maal een vierde leerjaar en in weer een ander schoolgebouw drie keer een vijfde en drie keer een zesde leerjaar.

Een dergelijke verdeling van de schoolruimte zou volgens de schrijver het grote voordeel van selectie en differentiatie bieden, doordat de zwakke leerlingen, de middelmatige leerlingen en de vlugge leerlingen in afzonderlijke klassen zouden kunnen worden ondergebracht. Als ander voordeel van het door hem bedachte systeem ziet schrijver de mogelijkheid de zgn. opleidingen voor ulo en v.h.m.o. binnen de gewone lesuren te doen geschieden inplaats van na schooltijd. Voorts zouden de leerlingen door de differentiatie ook voor andere scholen voor voortgezet onderwijs beter kunnen worden toegerust. Schrijver acht in zijn systeem testen noodzakelijk en meent dat de studie van verscheidene leerkrachten daarop gericht zal moeten zijn.

Voor steden of dorpen met een inwonertal beneden de 10 000 bepleit schrijver een verlaging van de leerlingenschaal, teneinde ook daar de toepassing van het systeem mogelijk te maken. Hij vraagt zich tenslotte af, of de door hem gedachte eerste en tweede leerjaarschool ook niet een betere aanpassing tussen de kleuterschool en het lager onderwijs tot gevolg zou kunnen hebben. Vooral in de afdeling 'zwakke' leerlingen acht hij een betere aanpassing aan de sfeer van de kleuterschool nodig en mogelijk.

III. BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Algemeen

Wijziging besluit buitengewoon lager onderwijs 1949

Bij Koninklijk besluit van 5 augustus 1957 (Stb. 327) is het besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 dusdanig gewijzigd, dat de mogelijkheid is geopend tot het subsidiëren van het onderwijs aan kinderen die in sanatoria worden verpleegd, omdat zij lijdende zijn aan langdurige ziekten ofwel daarvan herstellende zijn.

Met name voor polio- en astmapatiëntjes die in afzonderlijke afdelingen in kindersanatoria worden verpleegd, is de bedoelde regeling van belang.

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor het buitengewoon lager onderwijs is ten opzichte van het vorige jaar met 22% gestegen en bedroeg f 57 242 000 tegen f 46 877 000 in 1956. De in eerstgenoemd bedrag begrepen uitgaven voor het onderwijs aan zwakzinnigen stegen van f 28 880 000 tot f 34 039 000 of met 18%. De stijging bij de overige takken van het buitengewoon lager onderwijs was groter en bedroeg 29%.

Van het totaal der overheidsuitgaven voor het buitengewoon lager onderwijs werd f 34 001 000 of 59,4 % door het Rijk, f 838 000 of 1,5 % door de provincies en f 22 403 000 of 39,1 % door de gemeenten gedragen.

Aan het openbaar buitengewoon lager onderwijs kwam f 16 911 000 of 29,5 % (vorig jaar 31 %) en aan het bijzonder buitengewoon lager onderwijs f 38 128 000 of 66,6 % (66 %) ten goede. Een bedrag van f 2 203 000 of 3,9 % kan in dit verband niet nader worden verdeeld. Van de door de overheid voor het buitengewoon lager onderwijs beschikbaar gestelde gelden werd een bedrag van f 33 334 000 of 58 % (60 %) besteed voor personeelsuitgaven, f 8 074 000 of 14 % (15 %) voor de lopende exploitatie en f 9 609 000 of 17 % (15 %) voor investeringen. Een bedrag van f 6 226 000 of 11 % kan niet rechtstreeks onder de hierboven genoemde kostensoorten worden ondergebracht.

Wijziging regeling bijdrage huisvestingskosten schipperskinderen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 2 januari 1957, nr. 13013, afd. L.O., aan de schoolfondsen voor schipperskinderen kennis gegeven van zijn voornemen, de normen voor het vaststellen van de rijksbijdrage in de kosten van huisvesting ten behoeve van aan de wal geplaatste schipperskinderen die een lagere school dan wel een school voor v.h.m.o. of n.o. bezoeken, met ingang van 1 januari 1957 aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen en de bedoelde rijksbijdrage te verhogen.

Voorts heeft hij zich bereid verklaard de richtlijnen voor de berekening van het inkomen van schippers, eveneens te rekenen van 1 januari 1957, te wijzigen. De circulaire ging vergezeld van een tweetal bijlagen, waarin een en ander nader werd gepreciseerd.

Scholen

Het aantal scholen voor buitengewoon lager onderwijs bedroeg op 1 januari 1957 449 tegen 421 op 1 januari van het voorgaande jaar, hetgeen een stijging betekent van 6,6 %. Bovendien waren er 1 continu- en 13 ligplaatsklassen voor schipperskinderen verbonden aan scholen voor g.l.o., terwijl aan 17 scholen voor g.l.o. een of meer klassen voor woonwagenkampkinderen verbonden waren.

Het aantal openbare scholen nam toe van 125 tot 131, het aantal protestants-christelijke van 99 tot 105, het aantal rooms-katholieke van 160 tot 169 en het aantal andere bijzondere van 37 tot 44.

Het onderwijs aan zwakzinnigen telde op 1 januari 1957 273 scholen tegen 266 op 1 januari van het jaar daarvoor, waaronder 94 openbare, 66 protestants-christelijke, 107 rooms-katholieke en 6 andere bijzondere scholen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen is van 43 532 op 1 januari 1956 tot 45 722 op 1 januari van het verslagjaar ofwel met 5 % gestegen. De leerlingen van scholen voor schippers- en woonwagenkampkinderen zijn in dit aantal niet opgenomen, daar telling van deze groepen in het verslagjaar niet heeft plaats gehad.

De school is een plek waar de kinderen leren en groeien. Het is een plek waar de kinderen de basis leggen voor hun toekomst. De school is een plek waar de kinderen de kennis en vaardigheden krijgen die ze nodig hebben om in de wereld te kunnen leven. De school is een plek waar de kinderen de liefde en aandacht krijgen die ze nodig hebben om te kunnen leren. De school is een plek waar de kinderen de kans krijgen om hun talenten te ontwikkelen. De school is een plek waar de kinderen de ruimte krijgen om hun eigen weg te vinden. De school is een plek waar de kinderen de steun krijgen die ze nodig hebben om te kunnen slagen. De school is een plek waar de kinderen de liefde krijgen die ze nodig hebben om te kunnen leven.

Geboeid

Van het totale aantal leerlingen volgden 14 248 of 31,2 % (vorig jaar 31,6 %) openbaar, 9892 of 21,6 % (21 %) protestants-christelijk, 18 342 of 40,1 % (40,5 %) rooms-katholiek en 3240 of 7,1 % (6,9 %) ander bijzonder onderwijs.

De scholen voor zwakzinnigen telden 33 716 leerlingen of 73,7 % van het totale aantal leerlingen bij het buitengewoon lager onderwijs tegen 32 405 of 74,4 % in 1956. Van hen volgden 11 262 of 33,4 % (34,1 %) openbaar, 7495 of 22,2 % (21,7 %) protestants-christelijk, 14 527 of 43,1 % (42,9 %) rooms-katholiek en 432 of 1,3 % (1,3 %) ander bijzonder onderwijs. In 1956 werden 11 836 leerlingen voor het eerst tot een school voor buitengewoon lager onderwijs toegelaten tegen 11 680 in het jaar daarvoor. Van hen hadden 9748 of 82 % tevoren een school voor gewoon lager onderwijs bezocht.

Naar een school voor zwakzinnigen gingen 6606 leerlingen of 56 % van het totale voor het eerst tot een school voor buitengewoon lager onderwijs toegelaten aantal kinderen.

Van hen hadden 5584 of 85 % tevoren een school voor gewoon lager onderwijs bezocht. Het aantal leerlingen dat in 1957 een school voor buitengewoon lager onderwijs voorgoed verliet bedroeg 10 073.

Van dit aantal ging 26 % naar het (v.)g.l.o., terwijl 9 % overging naar het voortgezet onderwijs, van wie 2/3 naar het n.o. Ten minste 45 % der vertrokkenen werd bij het bedrijfsleven ingeschakeld, waarbij niet gerekend is de 7 % die in een (werk)inrichting werd opgenomen.

Onderwijzers

Bij het buitengewoon lager onderwijs waren, met inbegrip van de leerkrachten der aan scholen voor gewoon lager onderwijs verbonden continu- en ligplaatsklassen en klassen voor woonwagenkampkinderen, op 1 januari 1957 3174 onderwijzers werkzaam tegen 3019 op 1 januari 1956.

Van hen waren 943 of 29,7 % (vorig jaar 30 %) werkzaam bij het openbaar, 731 of 23 % (22 %) bij het protestants-christelijk, 1231 of 38,8 % (39 %) bij het rooms-katholiek en 269 of 8,5 % (9 %) bij het ander bijzonder onderwijs.

Bij het buitengewoon lager onderwijs bedroeg de behoefte aan onderwijzers door vervanging 332 of 10,5 % (10,8 %). De behoefte aan onderwijzers door uitbreiding bedroeg 169 of 5,3 % (6,4 %). De totale behoefte was 501 of 15,8 % (17,3 %).

Daar 461 onderwijzers bij het buitengewoon lager onderwijs werden aangesteld was op 16 januari 1958 voor 92 % in de totale behoefte aan onderwijzers bij het buitengewoon lager onderwijs voorzien.

IV. UITGEBREID LAGER ONDERWIJS

Financiën

Ten opzichte van het jaar 1956 is het totaal van de overheidsuitgaven voor het uitgebreid lager onderwijs met ruim 16 % toegenomen en bedroeg f 128 714 000 tegen f 110 581 000 in 1956. Van eerstgenoemd bedrag kwam f 81 712 000 of 73,9 % ten laste van het Rijk en f 47 002 000 of 26,1 % ten laste van de gemeenten. Aan het openbare u.l.o. kwam f 42 843 000

of 33,3 % (vorig jaar 32 %) en aan het bijzondere f 85 212 000 of 66,2 % (68 %) ten goede. Een bedrag van f 659 000 of 0,5 % kan in dit verband niet nader worden verdeeld.

Van de door de overheid voor het ulo beschikbaar gestelde gelden werd een bedrag van f 87 899 000 of 68 % (67 %) besteed voor personeelsuitgaven, f 17 675 000 of 14 % (14 %) voor de lopende exploitatie en f 22 493 000 of 18 % (19 %) voor investeringsuitgaven. Een bedrag van f 647 000 kan niet rechtstreeks onder de hierboven genoemde kostensoorten worden ondergebracht. Per leerling werd van overheidswege voor het openbaar uitgebreid lager onderwijs f 547 en voor het bijzonder uitgebreid lager onderwijs f 532 uitgegeven.

Scholen

Het uitgebreid lager onderwijs telde op 16 januari 1957 1017 scholen tegen 990 op 16 januari van het jaar daarvoor. Het aantal openbare scholen nam toe van 270 tot 274, het aantal protestants-christelijke van 313 tot 321, het aantal rooms-katholieke van 375 tot 388 en het aantal andere bijzondere scholen van 32 tot 34.

Leerlingen

Het uitgebreid lager onderwijs telde op 16 januari 1957 185 309 leerlingen tegen 169 507 op 16 januari van het voorgaande jaar, hetgeen een stijging van 9,3 % betekent.

Van hen volgden 60 061 of 32,4 % (vorig jaar 32,4 %) openbaar, 56 271 of 30,4 % (30,1 %) protestants-christelijk, 65 404 of 35,3 % (35,6 %) rooms-katholiek en 3573 of 1,9 % (1,9 %) ander bijzonder onderwijs.

In 1956 werden 66 987 leerlingen voor het eerst tot het ulo toegelaten tegen 59 584 in 1955, hetgeen een stijging betekent van 12,4 %. Zowel de grotere belangstelling als de omvang van de geboortegeneraties waaruit de toegelatenen afkomstig zijn, spelen bij deze toeneming een rol.

Van hen ging 31 % (30,8 %) openbaar, 30,2 % (30,2 %) protestants-christelijk, 36 % (37,2 %) rooms-katholiek en 1,8 % (1,8 %) ander bijzonder onderwijs volgen. De voor het eerst toegelaten leerlingen waren voor ruim 91 % uit het gewoon dan wel het voortgezet gewoon lager onderwijs afkomstig.

Ook nu blijkt het aantal leerlingen iets sterker te zijn gegroeid dan het aantal onderwijzers, hetgeen tot gevolg heeft gehad dat de gemiddelde klassegrootte van 27,6 op 1 januari 1956 tot 27,7 op 1 januari 1957 is gestegen.

Het aantal leerlingen dat het uitgebreid lager onderwijs voorgoed verliet, bedroeg in het verslagjaar 53 512, van wie 4464 uit het derde en 19 462 uit het vierde leerjaar voor het ulo-examen slaagden, in totaal derhalve 23 926 of 44,7 % van het totale aantal vertrokkenen. Voor het overige vertrokken uit de leerjaren 1 t/m 4 27 034 leerlingen, terwijl het aantal niet naar leerjaren te verdelen leerlingen dat de uloschool verliet, 2552 bedroeg.

Van het totale aantal in 1957 geëxamineerden, t.w. 29 284, kon aan 21 955 kandidaten het diploma A en aan 2812 kandidaten het diploma B worden uitgereikt, in totaal derhalve 84,6 % tegen 84 % in 1956. Van de 1651 kandidaten die het aanvullend examen voor het diploma B aflegden slaagden 1112.

Ten aanzien van de bovengenoemde cijfers dient te worden opgemerkt dat daarin mede zijn begrepen zij die door particulieren zijn opgeleid. De laatste jaren maken deze kandidaten ongeveer 5 % van het totale aantal geslaagden uit.

Onderwijzers

Bij het uitgebreid lager onderwijs waren op 16 januari 1957 6681 onderwijzers werkzaam tegen 6142 op 16 januari van het voorgaande jaar, hetgeen een stijging betekent van 8,8 %. Van het eerstgenoemde aantal waren er 2112 of 31,6 % (vorig jaar 32 %) werkzaam bij het openbaar, 2030 of 30,4 % (30 %) bij het protestants-christelijk, 2388 of 35,7 % (36 %) bij het rooms-katholiek en 151 of 2,3 % (2 %) bij het ander bijzonder onderwijs.

De behoefte aan onderwijzers bij het uitgebreid lager onderwijs door vervanging bedroeg in het verslagjaar 501 of 7,5 % (6,9 %). De behoefte aan onderwijzers door uitbreiding bedroeg 618 of 9,3 % (10,2 %). De totale behoefte was in 1957 1119 of 16,7 % (17,1 %). Daar 1017 onderwijzers bij het ulo werden aangesteld was op 16 januari 1958 voor 87,6 % in de totale behoefte aan onderwijzers bij deze tak van het onderwijs voorzien.

Naast de bovengenoemde onderwijzers zijn aan vele scholen vakonderwijzers werkzaam die, evenmin als de boventallige onderwijzers, tot de wettelijk verplichte onderwijzers worden gerekend, en belast zijn met het geven van onderwijs in een of meer vakken, genoemd in artikel 2, onder h t/m v, der Lager-onderwijswet 1920. Het aantal vakonderwijzers bij het ulo bedroeg op 16 januari 1957 2314.

Het merendeel van hen was belast met het onderwijs in lichamelijke oefening (889) en handwerken voor meisjes (766). Het percentage onbevoegd gegeven lessen in Frans, Duits, Engels en lichamelijke oefening bedroeg respectievelijk 1,7, 1,9, 1,1 en 1,7. Voor wiskunde en voor handelskennis ligt dit percentage hoger en bedroeg respectievelijk 8 en 3,4.

Andere onderwerpen

Het Mulo-verband en de landelijke pedagogische centra hebben medio 1957 een communiqué uitgegeven, waarin een gezamenlijk *ulo-experiment* werd aangekondigd. De bedoeling was, na te gaan in hoeverre een bepaalde toekomstvisie op het ulo vatbaar zou blijken te zijn voor verwerkelijking en een meer algemene toepassing.

In het communiqué werd o.m. gezegd, dat bij het opstellen van het experimenteerplan is uitgegaan van wat mogelijk en gewenst is voor leerlingen die op grond van hun capaciteiten en ambities, alsmede op grond van de verlangens der ouders, de huidige uloschool bezoeken. Daarnaast hebben als uitgangspunt gediend de eisen welke de maatschappij aan ulo-abituriënten stelt en de mogelijkheden welke zij hun biedt, en de eisen, afgeleid uit de nieuwere pedagogische en didactische inzichten.

Het experimenteerplan onderscheidt een 3-jarige onderbouw van voortgezet algemeen vormend onderwijs, waarin de leerkrachten zich een beeld moeten vormen van de mogelijkheden der leerlingen, en een 1- of 2-jarige bovenbouw: 1 jaar voor hen die een der ulodiploma's wensen dat hun toegang verschaft tot de m.t.s., de eerste leerkring der kweekschool, de opleiding voor kleuterleidster enz., en 2 jaar voor hen die een opleiding zouden willen volgen,

anticiperend op sociaal-pedagogische en muzische beroepsopleidingen, economisch-administratieve beroepsopleidingen en fysisch-chemisch-technische beroepsopleidingen. In de experimenteerscholen zou in het bijzonder aandacht worden geschonken aan de levens-echtheid en actualiteit van de aangeboden leerstof en de samenhang tussen de leerstofonderdelen, aan zelfwerkzaamheid en arbeid in groepsverband, aan de expressievakken en de expressiebehoeften der leerlingen, aan het leren dragen van verantwoordelijkheid en de opvoeding tot bewust staatsburgerschap, aan het leren studeren en aan ruimte voor het ontplooiën van eigen initiatieven.

Naar aanleiding van de aankondiging van dit experiment wijdt dr. L. van Gelder in *Onderwijs en Opvoeding* van september 1957 een beschouwing aan de verschillende pogingen welke met name sedert 1945 zijn gedaan om tot vernieuwing van de organisatievorm en de didactiek van het ulo te komen. Schrijver is van oordeel dat de problemen bij het ulo coördinatie vereisen van de reorganisatie van het onderwijsstelsel, welke als een noodzakelijk gevolg van de veranderingen in ons maatschappelijk bestel moet worden gezien, en de interne schoolhervorming, die als onmiddellijke taak van de leerkrachten in de school dient te worden beschouwd. Het onderhavige experiment is nog slechts een plan, aldus de schrijver, maar hij hoopt dat het over enige jaren een basis zal kunnen vormen voor een verantwoorde vernieuwing van de uloschool.

In het november-nummer van *Onderwijs en Opvoeding* wijdt J. de Ru een beschouwing aan het ulo-experiment. Hij wijst op de kritiek die na de oorlog op het ulo werd geoefend, en die zich vooral richtte op van buiten waarneembare zaken als de omvang van het eind-examen, de op dat examen gerichte leerboeken en de op de exameneisen toegespitste werkwijze. Daarnaast was er, aldus de schrijver, een algemene ontevredenheid over de schoolloosheid die het voortgezette onderwijs kenmerkte en een negatieve reactie van een groeiend deel der rijpe jeugd op wat de school hun biedt en van hen vergt.

Uit de toelichting welke de schrijver vervolgens op het experiment geeft, blijkt dat in de 3-jarige onderbouw algemeen vormend onderwijs zal worden gegeven, waarbij op grond van nauwkeurige observatie en een verantwoorde waardering van hun prestaties de leerkrachten zich zo goed mogelijk oriënteren over de beste mogelijkheden voor de kinderen. In een 3-jarige periode kan de groep van hen die niet voldoen aan de verwachtingen, een afgeronde opleiding vinden, welke met het uitreiken van een certificaat kan worden afgesloten. Voor de leerlingen wier schoolloopbaan bevredigend verloopt, zou de 3-jarige periode van algemeen vormend onderwijs moeten worden afgesloten door een intern onderzoek naar hun verworvenheden, aanleg, belangstelling en bestemming, in verband met de keuze van een richting waarin hun opleiding nog gedurende een of twee jaren zal worden voortgezet. Door het geven van opdrachten die zelfstandig moeten worden uitgevoerd, door het verstrekken van taken in het raam van het schoolleven, zal sterk rekening worden gehouden met de door het bedrijfsleven gestelde eisen van zelfstandigheid, bereidheid tot het dragen van verantwoordelijkheid en geschiktheid tot het werken in een team.

Schrijver geeft tenslotte een overzicht van de commissies aan wie de opzet, leiding, begeleiding en verwerking van het experiment worden opgedragen.

Aan het hoofdbestuur van de Vereniging voor Mulo werd tijdens de algemene vergadering op 4 en 5 april 1956 opdracht gegeven na te gaan, of het noodzakelijk en mogelijk was een afgeronde opleiding te scheppen naast de bestaande opleidingen voor de diploma's, en in het bevestigende geval een concept voor een dergelijke opleiding op te stellen. Tevens droeg de algemene vergadering aan het hoofdbestuur op, het peil van de diploma-eisen te handhaven, opdat de maatschappelijke waarde der diploma's geen schade zou lijden.

Het rapport betreffende de in verband met deze opdracht gehouden *enquête: schoolorganisatie*, is in 'De Muloschool' van 1 maart 1957 gepubliceerd.

Aan de enquête werd door 284 openbare ulo-scholen, d.i. ruim 94% van het totale aantal, deelgenomen. De op de gestelde vragen ontvangen antwoorden hebben uitgewezen, dat op nog slechts enkele scholen de gelegenheid bestaat tot het volgen van een afgeronde opleiding naast de bestaande opleidingen voor de diploma's, terwijl er in enkele gemeenten en met name de grotere steden een scholenorganisatie is waardoor voor leerlingen die niet worden opgeleid voor een mulodiploma, een afgeronde opleiding bestaat. In enkele andere gemeenten bleken plannen ten aanzien van de bovengenoemde mogelijkheden in voorbereiding. De mening werd uitgesproken dat het geven van een afgeronde opleiding zonder het officiële mulo-examen voor vele kinderen een zegen kan zijn.

De reeds bestaande gelegenheden daartoe worden door de ouders gewaardeerd en werken bevredigend. Verwezenlijking van de afgeronde opleiding zal slechts algemeen mogelijk worden, aldus het rapport, indien door de Regering, de gemeente of het schoolbestuur meer armslag wordt gegeven.

Voorts is gebleken dat voor velen de vraag, wat moet worden gedaan met leerlingen die niet geschikt zijn om het landelijk mulo-diploma te behalen, moeilijk te beantwoorden is, en dat aan de ouders van minderbegaafde leerlingen meestal het advies wordt gegeven in een andere richting te zoeken.

Van een werkelijke samenwerking met het v.g.l.o. kan niet, en van een samenwerking met het n.o. kan slechts in enkele gevallen gesproken worden, aldus het verslag van de enquête.

Een ander rapport is dat van het Sociologisch Instituut van het Convent van Christelijk-Sociale Organisaties, samengesteld in opdracht van de Vereniging voor Christelijk Mulo en de Bond van Besturen van Christelijke Muloscholen, waarin een *prognose betreffende het te verwachten aantal leerlingen bij het uitgebreid lager onderwijs in de komende jaren en de behoefte aan leerkrachten* wordt gegeven.

Uiteraard is het niet mogelijk op dit rapport, dat tal van interessante gegevens bevat, op deze plaats in extenso in te gaan.

Volgens het rapport zal het totale aantal leerlingen op 1 januari 1965, vergeleken met dat op 1 januari 1957, met bijna 29% gestegen zijn. De verlaging van de leerlingenschaal buiten beschouwing gelaten, zal deze toeneming over het tijdvak 1 januari 1957-1 januari 1965 een

uitbreiding van het onderwijzerskorps met ca. 5500 leerkrachten nodig maken. Hoewel na 1962 het totale aantal benodigde ulo-onderwijzers, bij handhaving van de geldende leerlingenschaal, iets terug zal lopen, zullen nog jaarlijks gemiddeld 300 nieuwe leerkrachten nodig zijn om in de behoefte te voorzien. Uitvoerig wordt vervolgens ingegaan op de vraag, of het mogelijk zal zijn in de komende jaren aan deze behoefte te voldoen, en in verband daarmee op de situatie en de vooruitzichten betreffende het bezit van bij-akten. De conclusie luidt, dat de toestand bij het ulo, niet alleen wat de aantallen beschikbare leerkrachten, maar ook wat het aktenbezit betreft, zorgelijk is.

De personeelsvoorziening bij het ulo is eveneens aan de orde gesteld in 'Het Schoolblad' van 2 november 1957.

Aan de hand van cijfers toont de schrijver aan, dat door de grote toevloed van leerlingen in de komende jaren de personeelsvoorziening bij het ulo in grote moeilijkheden zal geraken, en dat de meest fundamentele eis voor goed onderwijs, het ter beschikking hebben van voldoende bevoegde leerkrachten, dreigt voor het ulo niet gehandhaafd te kunnen worden.

Schrijver noemt nog andere oorzaken die tot deze situatie zouden hebben geleid, en vraagt zich vervolgens af, of het ulo, dat naar de letter nog lager onderwijs is maar naar zijn mening in wezen als een vorm van middelbaar onderwijs mag worden beschouwd, niet gebaat zou zijn met een aparte opleiding voor zijn leerkrachten. Gezien de leeftijdsopbouw van het ulokorps noemt hij als ander argument voor een aparte opleiding, dat een directe opleiding heel wat meer jonge leerkrachten in de school zou brengen dan een recrutering uitsluitend via het g.l.o. De mogelijkheid van doorstroming voor onderwijzers die aanvankelijk voor het g.l.o. gekozen hebben, maar later naar het ulo willen, wenst schrijver gehandhaafd te zien. Daar een directe opleiding naar zijn mening een flinke bijdrage kan leveren tot de oplossing van het personeelsprobleem, acht hij een onmiddellijke aanpak van deze zaak urgent.

Overzicht van de gegevens omtrent de toepassing van de Lager-onderwijswet

artikel		1957	1956
10, 1e en 2e lid	aantal leerkrachten dat de onderwijsbevoegdheid verloren heeft	9	22
13, 1e lid	aantal gemeenten dat tegemoetkoming in de kosten, verbonden aan het bezoeken van een lagere school, heeft verstrekt	850	840
	aantal belanghebbende leerlingen	17 393	16 339
2e lid onder f	aantal gemeenten dat voor het vervoer een regeling getroffen had	23	23
	aantal gemeenten dat daarvoor financiële steun verleende	22	21
5e lid	aantal gemeenten dat tegemoetkoming in de kosten van huisonderwijs verleende	2	4
	aantal belanghebbende kinderen	3	27

artikel		1957	1956
19	aantal gemeenten zonder openbare school voor g.l.o. ¹⁾	322	322
	aantal gemeenten zonder openbare school voor g.l.o. dat terzake van de toelating van kinderen uit deze gemeenten op de scholen van een of meer naburige gemeenten een regeling had getroffen	112	107
	aantal gemeenten dat een gemeenschappelijke school voor openbaar g.l.o. onderhield, tezamen met een of meer andere gemeenten	10	9
	aantal gemeenschappelijke openbare scholen voor v.g.l.o.	2	1
	aantal gemeenschappelijke openbare scholen voor ulo	1	—
22bis, 2e lid	aantal openbare scholen dat met minder dan het voorgeschreven aantal leerlingen in stand werd gehouden	—	1
3e lid	aantal verleende ontheffingen m.b.t. het bepaalde in art. 22bis, 1e lid	—	3
6e lid	aantal gemeenten ten behoeve waarvan vergunning werd verleend betreffende het in stand houden van scholen met minder leerlingen dan genoemd in art. 22bis, 1e lid	1	7
33, 1e lid en/of 15 van het b.l.o.-besluit 1949	aantal gemeenten waar bijzondere beloningen voor bevoegdheden waarvoor geen wettelijke akten verkrijgbaar zijn, of voor plaatsvervangende van het hoofd der school werden toegekend	55	80
	aantal belanghebbende leerkrachten	558	602
	aantal gemeenten waar tegemoet koming i.v.m. verandering van standplaats werd verleend	618	581
	aantal belanghebbende leerkrachten	2634	2358
37, 1e lid onder a	aantal malen dat aan een onderwijzer de straf van een schriftelijke berisping werd opgelegd	4	5
2e lid onder b	aantal malen dat aan een onderwijzer de straf van inhouding van gehele of gedeeltelijke bezoldiging werd opgelegd	4	1
2e lid onder c	aantal malen dat aan een onderwijzer de straf van schorsing voor bepaalde tijd werd opgelegd	1	—
38, 1e lid onder b	aantal leerkrachten aan wie ongevraagd ontslag werd verleend	7	3
3e lid	aantal niet-eervol ontslagen leerkrachten aan wie de bevoegdheid tot het geven van onderwijs werd ontnomen	2	1
39, 1e lid	aantal leerkrachten aan wie de toegang tot de school werd ontzegd	12	11

¹ Een nominatieve opgave is op blz. 50 e.v. afgedrukt

artikel		1957	1956
45, 2e lid en 97, 2e lid onder b	aantal verleende vrijstellingen voor het vervullen van ambten of bedieningen bij het openbaar onderwijs bij het bijzonder onderwijs aantal verleende vrijstellingen voor het drijven van handel of nering of voor uitoefening van een beroep aan huis bij het openbaar onderwijs bij het bijzonder onderwijs	43 370 5 15	44 436 9 15
55quater, 1e lid	aantal scholen dat bij de vaststelling van het bedrag, bedoeld in art. 55ter, onder a, buiten beschouwing werd gelaten	66	63
73, 2e lid	aantal malen dat het vereiste aantal leerlingen werd verlaagd	8	4
83, 6e lid	aantal afgegeven verklaringen betreffende het buiten gebruik stellen van schoolgebouwen c.q. gedeelten daarvan	4	12
88bis, 1e lid	aantal verleende machtigingen betreffende het toekennen van vergoedingen voor bijzondere scholen welke zonder toepassing van art. 72 zijn gesticht	9	11
90, 6e lid	aantal malen dat vergunning werd verleend af te wijken van de eisen betreffende het leerplan	2	5
96, 3e lid, 1e alinea	aantal bijzondere scholen dat met minder dan het voorgeschreven aantal leerlingen voor vergoeding in aanmerking werd gebracht	12	17
96bis, 1e lid	aantal bijzondere scholen dat met minder dan het voorgeschreven aantal leerlingen voor vergoeding in aanmerking werd gebracht	1	—
101ter, 1e lid	aantal bijzondere scholen voor welke de vergoeding op een hoger bedrag per leerling werd vastgesteld	105	148
3e lid	idem na beroep op de Kroon	5	12
176, 2e lid	aantal gemeenten met commissies van toezicht	85	99
3e lid	aantal gemeenten waar ambtenaren waren aangesteld ter verzekering van het plaatselijk schooltoezicht aantal ambtenaren	18 36	14 32

Gemeenten zonder openbare school voor G.L.O.

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten 1:	Gemeenschappelijke school in de gemeente(n):		gemeen- schappelijk met:
Groningen	—	—	Midwolda Nieuweschans	Nieuwolda Beerta
Friesland	—	—	—	—
Drenthe	—	—	Dalen	Coevorden Hoogeveen
Overijssel	Borne * 2 Denekamp	Oldenzaal *	Oortmarsum	Vriezenveen Tubbergen
Gelderland	Ammerzoden Appeltern Barenburg Bemmel * Bergharen Beuningen Dreumel Druuten	Duiven Elburg * Ewijk Gendt Groenlo Groesbeek * Hedel Heteren *	Heumen * Horsen Huizen Kerkwijk Lichtenvoorde Maasdriel Millingen Pannerden	Ubbergen * Wamel Wahl Westervoort Wijchen * Zevenaar
Utrecht	Bunnik Bunschoten Eemnes Hoekloop * Hoogland * Kamerik * Kockengen *	Linschoten * Loenersloot * Montfoort * Mijdrecht Odijk * Polbroek * Renswoude *	Ruwiol Schalkwijk * Snelderswaard * Scoutenburg * Tienhoven Tull en 't Waal Werkhoven	Westbroek Willeskop * Wilnis Zegveld
Noordholland	Marken	Obdam *	Opmeer *	Spanbroek Opmeer
Zuid-Holland	Ter Aar * Alkemade * Barenburg * Barenburg * Barenburg * Barenburg *	Herkingen Lange-Kuige- Nieuwe *	Noordwijkerhout * Noordorp * Oostland	Tienhoven Gouds- Oostvoorne Vlissinge

[illegible]

1 Opgeven van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
De niet-ernst-serieën hadden met één of meer naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.
(vervolg op blz. 52)

1. Opgaven van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

* De met een * gemerkte gemeenten hadden met één of meer naburige gemeenten een regeling getroffen voor toelating van leerlingen.

Gemeenten zonder openbare school voor G.L.O. (vervolg)

Provincies	Geen openbare school voor g.l.o. in de gemeenten 1:	Vessem Vierlingsbeek Waalre Wanroij	Waspik * Westerhoven Woensdrecht Wouwe	Zeeiland Zeevang Zuidert	Gemeenschappelijke school in de gemeente(n): gemeen- schappelijk met:
Limburg	Ambij * Amstenrade Arcen en Velden * Baexem Beegden Beek * Belfeld Bingerlode Bochtolz Borgharen * Born Broekhuizen Brunsum Bunde Cadier en Keer * Echt Elsloo Eggelsloven * Geertruid (St.) Geleen * Gemep Geulle Grathem Grevenbicht Groenvelde *	Vessem Vierlingsbeek Waalre Wanroij Grubbenvorst * Gulpen Heel en Panheel Heer * Helden * Herren Heythuysen Hoensbroek * Horn Hulsberg * IJtaren * Jabeek Kerkrade Kessel * Klimmen Limbricht Linne Maasbracht Maashee * Maasniel Margraten * Meerlo * Meerssen * Melick en Herkenbosch Merkelbeek	Meijel Montfort Mook en Middelaar * Munstergeleen Nederweert Nier Nieuwenhagen * Nieuwstadt * Noorbeek Nuth * Obbicht en Papenhoven Odiënberg (St.) Ohé en Laak Oirschik Otersum Postert Roggel Roosteren Schaasberg Schimmert Schinnen Schinveld * Sevenum * Simpelveld	Slenaken Spaubeek Stein * Stevensweert Stramproy Susteren * Swalmen Tegelen * Thorn Tudderen (dorst-ambt) Ubach over Worms Ulestraten Urmond Valkenburg Houthem Veuray Vlodrop Voerendaal Wansum Weert Wittern * Wijle Wijnandrade	—

1. Zie noot 1 op blz. 51.

2. Zie noot 3 op blz. 51.

D. OPLEIDING KLEUTERLEIDSTERS

Algemeen

Ook de opleiding van kleuterleidsters stond in het verslagjaar in het teken van verdere uitbouw op grond van de door de kleuteronderwijswet daartoe geopende mogelijkheden. Het aantal gesubsidieerde opleidingsscholen voor kleuterleidsters kon verder worden uitgebreid, het Koninklijk besluit betreffende de organisatie van de opleiding van kleuterleidsters kwam tot stand, terwijl het besluit betreffende de subsidiëring van deze opleiding werd voorbereid.

Opleiding kleuterleidsters

In *Staatsblad* nr. 408 is gepubliceerd het Koninklijk besluit van 29 november 1957 ter uitvoering van de artikelen 83, 85, 87, 89, 90, 91, 102 en 103 van de Kleuteronderwijswet, in welke artikelen een aantal onderwerpen betreffende de opleiding van leidsters en de bevoegdheden aan regeling bij algemene maatregel van bestuur waren overgelaten.

In hoofdstuk II van het besluit is datgene geregeld wat betrekking heeft op het onderwijs aan de opleidingsscholen, zoals het leerplan voor de opleiding voor de leidstersakte, de praktische opleiding van de leerlingen, de eisen van vooropleiding en de bevoegdheidseisen van de leraren, terwijl in hoofdstuk III alle voorschriften omtrent de examens, zowel schooleind- als staatsexamen zijn samengevat.

Akte van bekwaamheid

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft in de loop van het verslagjaar vier verenigingen en instellingen voor de in de onderscheiden beschikkingen genoemde jaren aangewezen als bevoegd, aan hun leerlingen, op grond van het met gunstig gevolg afleggen van een hunnentwege ingesteld examen, de akte van bekwaamheid als leidster, als bedoeld in artikel 101, onder *a*, van de Kleuteronderwijswet, c.g. de akte van bekwaamheid als hoofdleidster, bedoeld in artikel 101, onder *b*, van die wet, uit te reiken. Dezelfde bevoegdheid werd voor de in de desbetreffende beschikkingen genoemde jaren verleend aan de gemeente Amsterdam ten aanzien van de leerlingen van de gemeentelijke cursus tot opleiding van meisjes voor montessori-leidster bij het kleuteronderwijs.

Voorts werden o.m. de door een twaalfstal in de beschikkingen genoemde verenigingen en instellingen in een bepaald jaar of vóór een bepaalde datum uitgereikte diploma's, c.q. verklaringen, gelijkgesteld met de akte van bekwaamheid als leidster, bedoeld in artikel 101, onder *a*, van de Kleuteronderwijswet, c.q. de akte van bekwaamheid als hoofdleidster, bedoeld in artikel 101, onder *b*, van die wet. Eenzelfde regeling is getroffen ten aanzien van de vóór 1 januari 1956 vanwege de gemeente Groningen uitgereikte akte van bekwaamheid als onderwijzeres aan en als hoofd van een school voor voorbereidend onderwijs (kleuter-onderwijs).

Financiën

De overheidsuitgaven ten behoeve van de opleiding van kleuterleidsters stegen van f 1 278 000 in 1956 tot f 2 111 000 in 1957 ofwel met 65 %. Ook deze stijging moet grotendeels worden gezien als een gevolg van de inwerkingtreding van de Kleuteronderwijswet, waarbij ook dit onderwijs werd geregeld.

Van het totaal der overheidsuitgaven ten behoeve van de opleidingen kwam f 1 550 000 of 73,4 % ten laste van het Rijk, f 529 000 of 25,1 % ten laste van de gemeenten en f 32 000 of 1,5 % ten laste van de provincies. Aan het openbaar onderwijs kwam een bedrag van f 749 000 of 35,5 % (vorig jaar 52,7 %) en aan het bijzonder onderwijs een bedrag van f 1 072 000 of 50,8 % (35,7 %) ten goede. Een bedrag van f 289 000 of 13,7 %, waaronder rijksstudietoelagen tot een bedrag van f 211 000 en examenkosten tot een bedrag van f 46 000, kan in dit verband niet nader worden verdeeld.

Naar de aard der bestemming kunnen de overheidsuitgaven ten behoeve van de onderhavige opleidingen worden onderscheiden in personeelskosten ten bedrage van f 752 000 of 36 % (41 %), uitgaven voor de lopende exploitatie ten bedrage van f 441 000 of 21 % (19 %) en investeringskosten ten bedrage van f 72 000 of 3 % (16 %). Een bedrag van f 846 000 of 40 %, waaronder eveneens de eerdergenoemde rijksstudietoelagen en examenkosten zijn begrepen, kan in dit verband niet nader worden gespecificeerd.

Per leerling werd van overheidswege voor het openbaar onderwijs f 612 en voor het bijzonder onderwijs f 167 uitgegeven.

Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen

Voor de gegevens betreffende de wijziging van deze wet en de gevolgen daarvan voor de opleidingsscholen voor kleuterleidsters wordt verwezen naar blz. 98.

Scholen

Het aantal opleidingen daalde van 104 op 1 januari 1956 tot 100 op 1 januari van het verslagjaar. Het aantal openbare opleidingen bedroeg 10 (vorig jaar 9), het aantal protestants-christelijke 30 (30), het aantal rooms-katholieke 38 (40) en het aantal andere bijzondere 22 (25). De 'aangewezen' instellingen in de zin der Kleuteronderwijswet waren op 1 januari 1957 nog sterk in de minderheid; slechts 26 van de 100 opleidingen waren gesubsidieerd.

Onder de 74 niet-gesubsidieerde opleidingen zijn 5 openbare, d.w.z. door de gemeenten

Kweekscholenplan

In de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 25 juni 1957 heeft de openbare behandeling plaats gevonden van het Kweekscholenplan, dat de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen bij brief van 4 februari 1956 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal had ingediend. Nadat een zestal kamerleden het woord had gevoerd en de minister de sprekers had beantwoord, heeft de Tweede Kamer het Kweekscholenplan voor kennisgeving aangenomen.

Cursussen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 29 juli 1957, nr. 57571, afd. L.O., aan de directeuren der rijkskweekscholen doen weten, welke cursussen als bedoeld in artikel 6, derde lid, der Kweekschoolwet, met ingang van 1 september 1957 aan de rijkskweekscholen konden worden verbonden en onder welke voorwaarden, alsmede hoe ten aanzien van het oprichten van andere cursussen aan de scholen diende te worden gehandeld. Voorts werden in de circulaire mededelingen gedaan over de financiële hulp welke voor het volgen van de bovengenoemde cursussen zou kunnen worden verleend.

Leerlingen

De totale bezetting van de kweekscholen bedroeg op 16 september 1956 16 188 leerlingen tegen 13 478 op 16 september van het jaar daarvoor. Van hen volgde 28,9% (vorig jaar 30%) openbaar, 29,1% (28%) protestants-christelijk, 41,4% (41%) rooms-katholiek en 0,6% (1%) ander bijzonder onderwijs.

Het aantal in 1956 voor het eerst tot de kweekscholen toegelaten leerlingen bedroeg 4264 tegen 4309 in 1955. De toelating geschiedde vrijwel uitsluitend tot leerjaar 1 van de eerste leerkring (3553) en leerjaar 1 van de tweede leerkring (704). Het merendeel van de tot leerjaar 1 van de eerste leerkring toegelaten leerlingen was in het bezit van het diploma mulo-A (ruim 80%), terwijl 2/3 gedeelte van de toegelatenen tot leerjaar 1 van de tweede leerkring in het bezit was van het getuigschrift h.b.s.-A of middelbare school voor meisjes.

Aan de examens voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer werd door 3252 kandidaten deelgenomen, van wie 3096 of 96% slaagden. Van hen verkregen 2769 de bevoegdheid voor lichamelijke oefening, 1483 de bevoegdheid voor nuttige handwerken en 3003 de bevoegdheid voor handenarbeid. Aan 1762 van de 1984 kandidaten voor de akte van bekwaamheid als volledig bevoegd onderwijzer kon deze akte worden uitgereikt. Aan de staatsexamens voor de onderwijzersakte werd door 741 kandidaten deelgenomen, van wie 499 slaagden.

Herexamens derde leerkring

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 19 juni 1957, nr. 54120, afd. L.O., aan de directeuren der rijkskweekscholen, de besturen der bijzondere kweekscholen en burgemeester en wethouders van de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht doen weten, welke regelen dienen te gelden ten aanzien van het toelaten tot een herexamen van de daarvoor in aanmerking komende eindexaminandi.

Aanwijzing diploma's

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 3 juni 1957, nr. 48046 I, afd. L.O., de navolgende diploma's aangewezen als getuigschriften die toegang geven tot het eerste leerjaar van een opleidingsschool voor kleuterleidsters, een en ander gerekend van 1 januari 1956 af:

a. het diploma, uitgereikt aan hen die met vrucht de vooropleiding voor lerares bij het nijverheidsonderwijs hebben gevolgd (u.l.n.o.-diploma), mits uit het diploma of de daarbij behorende cijferlijst blijkt, dat met goed resultaat proeven zijn afgelegd in de vakken Nederlands, lezen, Frans, Duits, Engels, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en plant- en dierkunde;

b. het I.V.O.-diploma B, afgegeven vanwege de stichting Het I.V.O.-Diploma, mits uit het diploma of de daarbij behorende cijferlijst blijkt, dat met goed resultaat eindproeven zijn afgelegd in de vakken Nederlands, lezen, Frans, Duits, Engels, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en plant- en dierkunde.

Leerkrachten

Op 1 januari van het verslagjaar waren aan de opleidingen 1153 leraren en leraressen verbonden. Van hen waren 149 werkzaam bij de openbare, 285 bij de protestants-christelijke, 463 bij de rooms-katholieke en 256 bij de andere bijzondere opleidingen.

Andere onderwerpen

Betreffende de *opleiding voor kleuterleidster* verscheen in Berichten en Bijdragen van mei/juni 1957 een artikel van de hand van J. A. van Bennekom.

De schrijver maakt met waardering gewag van de arbeid van hen die in de afgelopen jaren de opleiding van de kleuterleidsters hebben verzorgd en het examen hebben geregeld, en wijst er vervolgens op dat in de nieuwe situatie de opleiding op een vrije middag of in de avonden zeer bezwaarlijk is geworden, zodat het onderwijs in dagopleiding zal moeten worden gegeven. Hij is van mening dat de nieuwe opleiding slechts zal kunnen slagen, indien aan enkele belangrijke punten aandacht wordt geschonken. Zo pleit hij voor een uitbreiding van het aantal gesubsidieerde opleidingsscholen en, met name voor leerlingen uit de geïsoleerde gebieden, voor verhoging van de rijksstudietoelage. Verder verdient het aanbeveling, aldus de schrijver, dat de vier jaren welke de totale opleiding duurt, anders worden verdeeld, t.w. 3 jaar voor de A-opleiding en 1 jaar voor het hoofdleidstersdiploma in plaats van 2 jaar voor de eerst- en 2 jaar voor de laatstgenoemde opleiding. Tenslotte bepleit hij o.m. het toekennen van een redelijke vergoeding aan hoofden en leidsters die gedurende drie dagen per week leiding moeten geven aan hun aanstaande collega's, zoals dat ook bij de oefenscholen van de kweekscholen gebruikelijk is.

E. ONDERWIJZERSOPLEIDING

Algemeen

Evenals zulks de laatste jaren het geval is geweest, is ook dit jaar de belangstelling voor de onderwijzersopleiding sterk gegroeid, zoals uit de elders in dit hoofdstuk opgenomen cijfers betreffende de bezetting van de kweekscholen blijkt. Afgezien van het feit dat deze toename in de komende jaren tot een verdere vermindering van het tekort aan onderwijzers zal bijdragen, is zij ook van belang voor de vernieuwing van het onderwijs, waarvoor verlaging van de leerlingenschaal een eerste voorwaarde is, en voor de realisering van een verlenging van de schoolopleiding.

Het op 4 februari 1956 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende Kweekscholenplan is op 25 juni van het verslagjaar in openbare behandeling geweest en voor kennisgeving aangenomen, zodat het bij de verdere bepaling van het beleid kon dienen. Voorts werd een wetsontwerp tot wijziging van de Kweekschoolwet bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig gemaakt, hetwelk een aantal wijzigingen die in de praktijk wenselijk waren gebleken, bevatte.

Wijziging Kweekschoolwet

Op 11 september 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp van wet tot wijziging van de Kweekschoolwet ingediend. In dit wetsontwerp werd vooreerst een betere regeling voor de vergoeding der kosten voor het aankopen, stichten, verbouwen, herbouwen, uitbreiden en huren van de schoolgebouwen en -terreinen der bijzondere kweekscholen en voor de aanschaffing van schoolmeubelen en leermiddelen ten behoeve van die scholen voorgesteld, en verder een regeling van het toezicht op het kweekschoolonderwijs door een eigen inspectie.

Voor het overige hadden de wijzigingen o.m. betrekking op de verdere vorming van de leerlingen van de derde leerkring, de benoemingseisen voor leraren aan de kweekscholen, de voorwaarden voor aanwijzing van de bijzondere kweekscholen en voor de bekostiging van het onderwijs aan die scholen, en op de regeling van het wachtgeld voor de leraren der bijzondere kweekscholen.

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor de onderwijzersopleiding bedroeg in het verslagjaar f 30 024 000 tegen f 28 515 000 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 5,3 %. Deze in verhouding tot de andere takken van onderwijs geringe toeneming kan worden verklaard door het wegvallen van de uitgaven voor de tweejarige spoedcursus voor de (oude) lagere onderwijzersakte.

Van het totaal der overheidsuitgaven voor de onderwijzersopleiding kwam een bedrag van f 29 023 000 of 96,7 % (vorig jaar 97 %) ten laste van het Rijk en f 1 001 000 of 3,3 % (3 %) ten laste van de gemeenten. Aan het openbaar onderwijs kwam f 8 274 000 of 27,6 % (22,5 %) en aan het bijzonder onderwijs f 15 061 000 of 50,2 % (46,6 %) ten goede. Een bedrag van f 6 689 000 of 22,2 %, waaronder f 3 601 000 aan rijks- en f 83 000 aan gemeentelijke studietoelagen, kan in dit verband niet nader worden verdeeld.

Van het totaal der overheidsuitgaven voor de onderwijzersopleiding werd een bedrag van f 17 027 000 of 57 % (60 %) voor personeelskosten, f 7 027 000 of 23 % (32 %) voor de lopende exploitatie en f 2 585 000 of 9 % (3 %) voor investeringen uitgegeven. Een bedrag van f 3 384 000 of 11 % (5 %) kan niet rechtstreeks onder een van de voornoemde kostensoorten worden ondergebracht.

Per leerling werd voor het rijksonderwijs f 1364, het gemeentelijk onderwijs f 1602 en het bijzonder onderwijs f 1190 uitgegeven.

Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen

Voor de gegevens betreffende de wijziging van deze wet en de gevolgen daarvan voor de kweekscholen wordt verwezen naar blz. 98.

Vaststelling exploitatiekosten rijkskweekscholen 1957

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 25 mei 1957, nr. 52473, afd. L.O., is het bedrag dat per leerling voor het jaar 1957 beschikbaar wordt gesteld ter bestrijding van de kosten der rijkskweekscholen, bedoeld in artikel 18, onder e tot en met j, van de Kweekschoolwet, vastgesteld op f 124.

Scholen

Het aantal zelfstandige kweekscholen bedroeg op 16 september 1956 84 tegen 87 in 1955. Opgeheven werden vier zelfstandige scholen t.w. 1 rijks-, 1 protestants-christelijke, 1 rooms-katholieke en 1 neutraal-bijzondere school, terwijl 1 neutraal-bijzondere geadopteerde opleiding thans als zelfstandige school is opgenomen. Het aantal geadopteerde opleidingen, als parallel-afdelingen verbonden aan zelfstandige kweekscholen, daalde dientengevolge van 10 tot 9. Het aantal openbare scholen bedroeg 24, het aantal protestants-christelijke 22, het aantal rooms-katholieke 37 en het aantal andere bijzondere 1.

Kweekscholenplan

In de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 25 juni 1957 heeft de openbare behandeling plaats gevonden van het Kweekscholenplan, dat de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen bij brief van 4 februari 1956 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal had ingediend. Nadat een zestal kamerleden het woord had gevoerd en de minister de sprekers had beantwoord, heeft de Tweede Kamer het Kweekscholenplan voor kennisgeving aangenomen.

Cursussen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 29 juli 1957, nr. 57571, afd. L.O., aan de directeuren der rijkskweekscholen doen weten, welke cursussen als bedoeld in artikel 6, derde lid, der Kweekschoolwet, met ingang van 1 september 1957 aan de rijkskweekscholen konden worden verbonden en onder welke voorwaarden, alsmede hoe ten aanzien van het oprichten van andere cursussen aan de scholen diende te worden gehandeld. Voorts werden in de circulaire mededelingen gedaan over de financiële hulp welke voor het volgen van de bovengenoemde cursussen zou kunnen worden verleend.

Leerlingen

De totale bezetting van de kweekscholen bedroeg op 16 september 1956 16 188 leerlingen tegen 13 478 op 16 september van het jaar daarvoor. Van hen volgde 28,9% (vorig jaar 30%) openbaar, 29,1% (28%) protestants-christelijk, 41,4% (41%) rooms-katholiek en 0,6% (1%) ander bijzonder onderwijs.

Het aantal in 1956 voor het eerst tot de kweekscholen toegelaten leerlingen bedroeg 4264 tegen 4309 in 1955. De toelating geschiedde vrijwel uitsluitend tot leerjaar 1 van de eerste leerkring (3553) en leerjaar 1 van de tweede leerkring (704). Het merendeel van de tot leerjaar 1 van de eerste leerkring toegelaten leerlingen was in het bezit van het diploma miulo-A (ruim 80%), terwijl 2/3 gedeelte van de toegelatenen tot leerjaar 1 van de tweede leerkring in het bezit was van het getuigschrift h.b.s.-A of middelbare school voor meisjes.

Aan de examens voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer werd door 3252 kandidaten deelgenomen, van wie 3096 of 96% slaagden. Van hen verkregen 2769 de bevoegdheid voor lichamelijke oefening, 1483 de bevoegdheid voor nuttige handwerken en 3003 de bevoegdheid voor handenarbeid. Aan 1762 van de 1984 kandidaten voor de akte van bekwaamheid als volledig bevoegd onderwijzer kon deze akte worden uitgereikt. Aan de staatsexamens voor de onderwijzersakte werd door 741 kandidaten deelgenomen, van wie 499 slaagden.

Herexamens derde leerkring

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 19 juni 1957, nr. 54120, afd. L.O., aan de directeuren der rijkskweekscholen, de besturen der bijzondere kweekscholen en burgemeester en wethouders van de gemeenten Amsterdam, Rotterdam en Dordrecht doen weten, welke regelen dienen te gelden ten aanzien van het toelaten tot een herexamen van de daarvoor in aanmerking komende eindexaminandi.

Tijdelijke benoeming als onderwijzer van leerlingen der derde leerkring

Bij circulaire van 17 januari 1957, nr. 42176, afd. L.O., heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen de directeurs der rijkskweekscholen erop gewezen, dat het aanvaarden van een tijdelijke benoeming als onderwijzer door leerlingen van de derde leerkring tot gevolg kan hebben dat deze leerlingen niet tot het eindexamen kunnen worden toegelaten, omdat zij niet hebben voldaan aan artikel 2, tweede lid, van het Koninklijk besluit van 4 december 1956 (Kweekschoolexamenbesluit derde leerkring). Indien leerlingen van de derde leerkring met de waarneming van de taak van een onderwijzer worden belast, kunnen zij immers niet langer als leerlingen van de kweekschool worden aangemerkt omdat zij hun opdrachten, die zij als kweekschoolleerlingen in dezelfde uren zouden moeten uitvoeren, niet kunnen vervullen.

Leraren

Beloning voor waarneming directoraat kweekscholen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 5 maart 1957, nr. 49329, afd. L.O., een regeling vastgesteld ten aanzien van de beloning van leraren die met de waarneming van het directoraat van een kweekschool worden belast.

Andere onderwerpen

Onder de titel: *'De opleiding van de onderwijzer in de nieuwe kweekschool'* is in het verslagjaar een rapport uitgebracht door een commissie van de Katholieke Pedagogische Vereniging aan de Bond van R.-K. Kweekscholen, welk rapport de opleiding van de onderwijzer in de tweede leerkring der kweekschool behandelt.

Het rapport bevat beschouwingen over de taak en de betekenis van de onderwijzer in de hedendaagse Nederlandse maatschappij, de verhouding en wisselwerking tussen de praktische en de theoretische vorming in de opleiding van de onderwijzer, de wijze waarop de praktische vorming dient te geschieden, en de inhoud en de methoden van de theoretische vorming.

'Balans van de nieuwe kweekschool' is de titel van een publikatie van de hand van C. Kleijwegt in Ad Fontes van december 1957, waarin deze een aantal vragen behandelt welke ten aanzien van de nieuwe kweekschoolopleiding kunnen worden gesteld.

Na als zijn indruk te hebben gegeven dat de opzet van de nieuwe opleiding door de overgrote meerderheid als juist wordt aanvaard, merkt hij ten aanzien van de eerste leerkring op, dat de invoering van een eindexamen voor deze leerkring onder toezicht van rijksgecommitteerden door velen bepleit wordt, gezien het karakter dat de overgang van de eerste naar de tweede leerkring heeft. De schrijver is van oordeel dat deze vraag ernstig onder het oog moet worden gezien.

Ten aanzien van het feit dat de eigenlijke vakopleiding drie jaar duurt met de mogelijkheid na twee jaar een onvolledige bevoegdheid te behalen, meent de schrijver te kunnen zeggen dat de in tweeën gebroken driejarige opleiding op het ogenblik algemeen wordt aanvaard, evenals

de verdeling van de leerstof over de beide leerkringen. Wel mist hij de vrijheid om ook in de derde leerkring de leerlingen die daarvoor belangstelling hebben en capaciteiten hebben getoond, de gelegenheid te geven hun studie in een of twee keuzevakken voort te zetten. Uitvoerig gaat de schrijver in op de kritiek welke is geuit met betrekking tot de didactische vorming en met name ten aanzien van het gebrek aan parate kennis welke bij dit onderdeel van het eindexamen gebleken zou zijn. In dit verband merkt hij o.m. op dat hieruit blijkt dat vele kweekscholen het juiste midden nog niet gevonden hebben. Hij is van oordeel dat duidelijk moet worden gesteld dat stilzwijgende voorwaarde is, dat de gehele stof van de lagere school bij dit onderdeel van het examen volledig paraat moet zijn.

De schrijver wijst er tenslotte op dat begrip moet worden opgebracht voor de zware opgave die de kweekschoolleeraar bij de omschakeling van de kweekschool te vervullen kreeg, en dat meer vertrouwen in zijn toewijding en meer geduld bij een aantal teleurstellende ervaringen moeten worden getoond. Zelfvoldaanheid over het bereikte acht schrijver op dit ogenblik uit den boze. Het opzienbarende batig saldo, waarop toch wel bijna alle ervaringen duiden, moge alleen maar een prikkel zijn dit saldo nog veel groter te maken.

De vraag of aan *grote dan wel kleine kweekscholen* de voorkeur moet worden gegeven werd behandeld door P. Smeelen in de R.-K. Kweekschool van januari 1957.

De schrijver zegt dat in het Kweekscholenplan op besliste wijze de voorkeur voor de grote kweekschool wordt uitgesproken, echter meer op gronden van efficiency en onderwijs-techniek dan om redenen van pedagogische aard. Ook de mening dienaangaande in kweek-schoolkringen zou niet door pedagogische overwegingen worden bepaald. Hij erkent dat concentratie in het maatschappelijke leven het rendement verhoogt, maar er zijn sectoren zoals die van opvoeding en onderwijs waar dit niet het geval is. Met name bij de vorming van jonge mensen is de persoonlijke ontmoeting een grondvoorwaarde. Gaat de bezetting van een school bepaalde grenzen te boven, dan dreigt het gevaar dat de persoonlijke ontmoeting gaat vervlakken en dat de leerling als mens in de groep niet meer voldoende tot gelding komt en een nummer wordt. Een kweekschool die enige honderden leerlingen telt, loopt gevaar te evolueren naar een bedrijf, en de directeur wordt manager die aan zijn taak van opvoeder niet meer toekomt.

Schrijver waarschuwt tenslotte voor het nemen van beslissingen in dezen zonder dat alle argumenten zorgvuldig zijn afgewogen en zonder dat voldoende ervaringsmateriaal beschikbaar is. Hij pleit tenslotte voor een proefperiode van b.v. 10 jaar, waardoor de kweekscholen in de gelegenheid zouden worden gesteld te tonen, welke mogelijkheden zij in het kader van de nieuwe kweekschoolwet kunnen realiseren.

F. VORMINGSINSTITUTEN VOOR DE LEERPLICHTVRIJE JEUGD

Algemeen

De vormingsinstituten voor de leerplichtvrije jeugd beogen de werkende leerplichtvrije jongeren die vorming te geven die zij, met inachtneming van de levenssituatie waarin zij verkeren, voor hun uitgroei tot volwassenheid en hun toekomstige levens- en opvoedings-taak nodig hebben. Het vormingswerk voor jongens heeft in hoofdzaak betrekking op de 14- tot ongeveer 18-jarigen, terwijl van de meisjes die aan het vormingswerk deelnemen, een zeer belangrijk aantal ouder is dan 17 jaar.

Naast verschillende huishoudelijke vaardigheden voor de meisjes en technische bekwaamheden voor de jongens staan vele algemene punten op het programma zoals opvoedingsvragen, godsdienstige en geestelijke vragen, medische raad, ontwikkeling van het schoonheidsgevoel, gymnastiek, kennis van het maatschappelijke leven en sociale voorzieningen, hun plaats in het arbeidsmilieu en het produktieproces, handenarbeid, expressie in verschillende vormen, spel en ontspanning. Hoofddoel is steeds de jeugd een veelzijdige levensvorming te schenken welke zoveel mogelijk aansluit bij de concrete behoeften van deze jongeren. De meisjes ontvangen gewoonlijk gedurende twee tot drie jaar een vorming van vijf uur per week, terwijl de jongens meestal gedurende twee jaar ofwel een halve ofwel een gehele dag per week aan de cursussen deelnemen.

De vormingsinstituten zijn landelijk verenigd in het Nationaal Centrum Vorming Bedrijfsjeugd, dat een algemeen karakter draagt en waaronder zowel jongens- als meisjesinstituten ressorteren, en in twee katholieke stichtingen t.w. de Nationale stichting voor mater amabilis-scholen en andere instellingen voor partieel vormend onderwijs voor meisjes, en het Nationaal curatorium katholieke levensscholen voor jongens en jongemannen.

Financiën

De vormingsinstituten voor de leerplichtvrije jeugd kunnen volgens de Rijksregeling vormingswerk leerplichtvrije jeugd 1955 een overheidssubsidie ontvangen van ten hoogste 80% van de voor subsidiëring in aanmerking komende exploitatielasten, waarbij het Rijk 40% voor zijn rekening neemt; het overige subsidie verstrekken provincie en gemeente, zodat ten minste 20% van alle kosten uit particuliere bronnen moet worden voldaan.

Voor het jaar 1957 bedroeg het totaal van de van overheidswege voor de vormingsinstituten voor de leerplichtvrije jeugd verstrekte subsidies f 3 486 000.

Instituten

Aan het begin van het cursusjaar 1956/1957 waren er in totaal 253 instituten, waarvan 91 waren aangesloten bij het Nationaal Centrum Vorming Bedrijfsjeugd, 129 bij de Nationale Stichting voor Mater Amabilisscholen en 33 bij het Nationaal curatorium katholieke levensscholen voor jongens en jongemannen. In deze gegevens is begrepen het vormingswerk dat in de drie noordelijke provincies door vier stichtingen met een vaste staf op 21 plaatsen in die provincies wordt verzorgd.

Deelnemers

De in de voorgaande rubriek genoemde 253 instituten telden aan het begin van het cursusjaar 1956/1957 in totaal 29 938 deelnemers, onder wie 26 328 meisjes en 3610 jongens.

De bij het Nationaal Centrum Vorming Bedrijfsjeugd aangesloten instituten telden 6375 deelnemers of ruim 21%, de bij de Nationale Stichting voor Mater Amabilisscholen aangesloten instituten 20 787 leerlingen of ruim 69%, en de bij het Nationaal curatorium katholieke levensscholen voor jongens en jongemannen aangesloten instituten 2776 leerlingen of ruim 9% van het totale aantal deelnemers.

G. NIJVERHEIDSONDERWIJS

I. ALGEMEEN

Algemeen

Dat het grote belang van goed vakonderwijs dat tevens algemeen vormend is, steeds meer wordt beseft, is ook in 1957 gebleken. De groei van het aantal leerlingen bij het nijverheids- onderwijs in zijn verschillende vormen, welke groei alleen uit de toegenomen belangstelling kan worden verklaard, zette zich voort en maakte het noodzakelijk het aantal dag- en avond- scholen en cursussen voor jongens, evenals het aantal nijverheidsscholen voor meisjes, uit te breiden. In dit verband is van belang de nota betreffende de te verwachten aantallen leerlin- gen en leerkrachten bij het lager technisch onderwijs in de eerstkomende tien jaren, welke in de loop van het verslagjaar bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd ingediend. Op deze nota wordt elders in dit hoofdstuk meer uitvoerig ingegaan. De omzetting van de lagere technische scholen met tweejarige cursus in scholen met een driejarige cursus vond geleidelijk voortgang, hoewel de moeilijke situatie voor wat de bouw van scholen betreft in dezen ongetwijfeld een belemmerende invloed zal uitoefenen.

Binnen het kader van deze algemene inleiding dient tenslotte nog te worden vermeld, dat het Toelatingsbesluit N.O. bij Koninklijk besluit van 23 juli 1957 (*Stb.* 291) gewijzigd is in die zin, dat tot het eerste leerjaar van de lagere technische scholen met een drie- of vierjarige cursus leerlingen kunnen worden toegelaten na 6 klassen van de lagere school doorlopen te hebben, ongeacht de leeftijd.

Financiën

Het totaal van de overheidsuitgaven voor het nijverheidsonderwijs is ten opzichte van het jaar 1956 met 13 % gestegen en bedroeg f 206 792 000 tegen f 183 029 000 in het voorafgaande jaar. Van eerstgenoemd bedrag kwam f 142 800 000 of 69,1 % ten laste van het Rijk en f 63 900 000 of 30,9 % ten laste van de gemeenten. Aan het openbaar onderwijs kwam f 19 500 000 of 9,4 % en aan het bijzonder onderwijs f 182 400 000 of 88,2 % ten goede. Een bedrag van f 4 900 000 of 2,4 %, waaronder f 2 872 000 aan rijksstudietoelagen, kan in dit verband niet nader worden verdeeld.

De gegevens betreffende de aard der bestemming van de voor het nijverheidsonderwijs van overheidswege beschikbaar gestelde gelden wijzen uit, dat in het verslagjaar f 137 758 000

of 67% werd bestemd voor personeelsuitgaven, f 42 019 000 of 20% voor de lopende exploitatie en f 19 307 000 of 9% voor investeringsuitgaven. Een bedrag van f 7 707 000 of 4% kan niet naar een van de eerdergenoemde kostensoorten worden toegerekend.

Per leerling werd van overheidswege voor het openbaar onderwijs f 497 en voor het bijzonder onderwijs f 487 uitgegeven.

Meer gedetailleerde gegevens betreffende de overheidsuitgaven voor de verschillende takken van het nijverheidsonderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Wijziging Garantiewet leningen N.O.

Bij Koninklijke boodschap van 8 januari 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de Garantiewet leningen N.O., ingevolge welke wet geldleningen ten behoeve van de stichting en inrichting van gebouwen van gesubsidieerde bijzondere scholen voor nijverheidsonderwijs tot een maximum van f 275 miljoen konden worden gegarandeerd.

Daar dit maximum nagenoeg was bereikt en uitbreiding van het aantal nijverheidsscholen en inrichting en verbetering van de huisvesting van bestaande scholen dringend noodzakelijk waren, werd in het wetsontwerp voorgesteld het eerdergenoemde maximumbedrag met f 125 miljoen tot f 400 miljoen te verhogen.

Nadat de Tweede Kamer en de Eerste Kamer der Staten-Generaal het wetsontwerp hadden aanvaard, is de wet op 11 april 1957 in Staatsblad nr. 121 afgekondigd.

Scholen

Het aantal scholen en zelfstandige cursussen nam van 1192 tot 1235 of met 3,6% toe. Het openbaar onderwijs telde 117 scholen en cursussen of 9,5%, het protestants-christelijk 149 of 12,1%, het rooms-katholiek 334 of 27% en het ander bijzonder onderwijs 635 of 51,4% van het totale aantal scholen en cursussen.

Gegevens betreffende de aantallen scholen e.d. bij de verschillende takken van het nijverheidsonderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen van de verschillende scholen en cursussen voor nijverheidsonderwijs tezamen nam van 321 641 tot 346 930 of met 7,9% toe. Hoewel het aantal leerlingen steeds groeit blijft deze groei toch achter bij die van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in hetzelfde jaar (10%) en die van het ulo (9,3%). Aangezien de geboortegeneraties waaruit de leerlingen bij het voortgezet onderwijs afkomstig zijn, onderling slechts weinig in omvang afwijken, is de toename uitsluitend een gevolg van grotere belangstelling. De groei was voor de vrouwelijke leerlingen, die in hoofdzaak de huishoudscholen bezoeken, sterker dan voor de mannelijke, t.w. respectievelijk 10,3% en 5,4%. Voor het openbaar onderwijs was het groeipercantage 0,6, voor het protestants-christelijk 17, voor het rooms-

katholiek 12,2 en voor het ander bijzonder onderwijs 4,6. Het aantal leerlingen dat voor de eerste maal tot het nijverheidsonderwijs werd toegelaten, steeg van 95 834 in 1955 tot 98 228 in 1956 ofwel met 2,5 %. Van dat aantal was 81 % afkomstig van het (v.)g.l.o., 14 % van het u.lo en 5 % van het v.h.m.o.

Meer gedetailleerde gegevens betreffende de aantallen leerlingen e.d. bij de verschillende takken van het nijverheidsonderwijs afzonderlijk zijn hierna onder de desbetreffende rubrieken opgenomen.

Leraren

Herziening Rechtspositiebesluit N.O. 1935

Bij Koninklijk besluit van 21 februari 1957 (*Stb.* 54) is hoofdstuk V van het Rechtspositiebesluit N.O. 1935 herzien.

Ingevolge deze herziening wordt de assistent die werkzaam is bij het middelbaar nijverheidsonderwijs en die ingevolge het Salarisbesluit M.N.O. 1955 wordt geacht tot het onderwijzend personeel te behoren, ook voor wat zijn vakantieverlof betreft met deze categorie gelijkgesteld.

Voorts is in het onderhavige wijzigingsbesluit nog een bepaling opgenomen waarbij aan minderjarige beambten en aan beambten van 50 jaar en ouder extra vakantieverlof wordt verleend.

Hoofdstuk IV van het Rechtspositiebesluit, in hetwelk de aanspraken worden geregeld in geval van afwezigheid wegens militaire dienst van het personeel bij het nijverheidsonderwijs, is herzien bij Koninklijk besluit van 4 november 1957 (*Stb.* 440).

De regeling houdt o.m. in, dat het personeel bij het nijverheidsonderwijs dat 12 maanden als militair voor eerste oefening in werkelijke dienst heeft doorgebracht, gedurende de resterende periode van zijn eerste oefening de aan zijn burgerbetrekking verbonden bezoldiging gaat genieten, verminderd met zijn militaire beloning. Bij opkomst voor herhalingsoefening geniet men gedurende 14 dagen na zijn opkomst naast zijn militaire beloning de volle aan zijn burgerbetrekking verbonden bezoldiging. Daarna wordt de militaire beloning hierop in mindering gebracht.

Uitkeringsregeling N.O.

Bij Koninklijk besluit van 5 februari 1957 is een regeling vastgesteld met betrekking tot de uitkeringen bij ontslag ten behoeve van die categorieën van het personeel bij het nijverheidsonderwijs, welke na ontslag geen recht op wachtgeld kunnen doen gelden in verband met het bepaalde hieromtrent in het Rechtspositiebesluit N.O. 1935. Aangezien dit personeel ook geen aanspraken kan ontlenen aan een andere regeling die voorziet in de gevolgen van onvrijwillige werkloosheid, zoals de Werkloosheidswet, is bij het bovengenoemde Koninklijke besluit een regeling vastgesteld welke eenzelfde karakter draagt als de uitkeringsregeling 1952, die is getroffen voor tijdelijke ambtenaren en arbeidscontractanten in dienst van het Rijk.

Salarisbesluit L.N.O./M.N.O. 1955

Bij Koninklijke besluiten van 25 oktober 1957 (*Stb.* 430 en 432) is het Salarisbesluit L.N.O./M.N.O. 1955 gewijzigd o.m. met betrekking tot de kindertoeelage, welke werd verhoogd, en de uitkering bij overlijden, welke van 12% op 25% van de jaarwedde werd gebracht. Een en ander betekende een aanpassing aan de terzake voor rijksambtenaren geldende regelingen.

Examengeldbesluit N-akten

Aangezien in het Bevoegdhedenbesluit N.O. 1955 de 'aantekeningen op de akten' zijn komen te vervallen en afzonderlijke akten geworden zijn, enkele akten tot één akte zijn samengevoegd en een tweetal nieuwe akten is opgenomen, was een herziening van het Examengeldbesluit N-akten noodzakelijk geworden.

Deze herziening is tot stand gebracht bij Koninklijk besluit van 11 september 1957 (*Stb.* 366). In de bedragen van het examengeld behoefde geen wijziging te worden gebracht. De nieuwe akten zijn ingevoegd in de groep waarmede zij qua niveau overeenkomen, terwyl van de gelegenheid gebruik is gemaakt om aan het besluit een nieuwe redactie te geven. De nieuwe regeling is op 1 januari 1958 in werking getreden.

Onderwijsbevoegdheid diploma civiel ingenieur technische hogeschool te Bandoeng

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 27 maart 1957, nr. 117102, afd. N.O./J., (*Stert.* 63) is bepaald, dat het diploma voor civiel ingenieur, afgegeven door de technische hogeschool te Bandoeng in het voormalige Nederlandsch-Indië, bevoegdheid verleent tot het geven van onderwijs aan scholen voor lager, uitgebreid lager en middelbaar nijverheidsonderwijs, overeenkomstig de onderwijsbevoegdheid verbonden aan het diploma voor civiel ingenieur, verworven aan de technische hogeschool te Delft.

Gelijkstelling getuigschriften met het pedagogisch getuigschrift n.o.

De beschikking van de staatssecretaris van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 22 juli 1954, nr. 426441, afd. N.O. IV, waarbij een aantal getuigschriften en bewijzen van met gunstig gevolg afgelegde examens met het pedagogisch getuigschrift n.o. werd gelijkgesteld, is bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 11 april 1957, nr. 122686, afd. N.O./J., aldus aangevuld, dat de bedoelde gelijkstelling ook geldt ten aanzien van de akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs in de lichamelijke oefening.

Andere onderwerpen

In het najaar van 1957 zijn in de radio-regeringsuitzendingen een vijftal causerieën van tien minuten gehouden over het algemene onderwerp: 'Wat biedt het nijverheidsonderwijs onze jeugd?'

De inspecteur-generaal van het onderwijs opende deze serie uitzendingen met een causerie die als titel droeg: 'Wat is nijverheidsonderwijs?' De andere causerieën werden door een

inspectrice en drie inspecteurs van het nijverheidsonderwijs gehouden en behandelden achter-eenvolgens: het onderwijs volgens het leerlingstelsel, de beroepsopleidingen bij het nijverheidsonderwijs voor meisjes, de her-oriëntatie bij het lager technisch onderwijs, en het zeevaartonderwijs.

II. LAGER NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR JONGENS

Algemeen

Nota betreffende de te verwachten aantallen leerlingen en de behoefte aan leerkrachten bij het lager technisch onderwijs in de eerstkomende tien jaren

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft op 29 november 1957 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een nota betreffende de te verwachten aantallen leerlingen en de behoefte aan leerkrachten bij het lager technisch onderwijs in de jaren 1958-1968.

De nota had de bedoeling na te gaan of de ten departemente aanwezige plannen tot bouw, verbouw en uitbreiding van het aantal scholen voldoende waren afgestemd op het opvangen van grotere aantallen leerlingen, en was er verder op gericht inzicht te verkrijgen in het benodigde aantal leerkrachten en gegevens te verzamelen die tot de bevordering van een juiste spreiding der lagere technische scholen zouden kunnen bijdragen. In het eerste hoofdstuk van de nota wordt er o.m. op gewezen, dat de nota in eerste instantie kan worden beschouwd als een kritische samenvatting van de rapporten die in 1955 en 1956 door de elf economisch-technologische instituten in opdracht van de minister werden uitgebracht ter zake van de te verwachten aantallen leerlingen, welke prognose reikte tot en met het jaar 1965. Bovendien werd, aldus de nota, de mogelijkheid tot een nadere analyse tevens bevorderd door de inmiddels gepubliceerde cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek, welke cijfers ten tijde van het onderzoek door de economisch-technologische instituten nog niet beschikbaar waren. In de nota wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan de plaats van het lager technisch onderwijs in het geheel van het direct bij het lager onderwijs aansluitende voortgezet onderwijs, de resultaten van een geografische verkenning van de deelneming en met name van de variatie hierin, en de oorzaak van deze variatie. Na een uiteenzetting over de grondslagen en de methodiek van de prognose volgt de eigenlijke prognose, waarvan de resultaten met de uitkomst van de rapporten van de economisch-technologische instituten en met de verwachtingen van het Centraal Planbureau omtrent de behoefte aan technisch opgeleid personeel worden geconfronteerd. Vervolgens wordt ingegaan op de behoefte aan leerkrachten, waarna in het laatste hoofdstuk een samenvatting van de nota en de conclusies worden gegeven.

Met de verschillende in de nota uitvoerig aangegeven omstandigheden rekening houdend, komt de minister bij het lager technisch onderwijs voor de naaste toekomst tot een vast toelatingspercentage van 38 van elke generatie die het lager onderwijs verlaat. Bij de twee-

jarige cursus zal de bezetting 15% van de 13- tot en met 17-jarigen, en bij de drie- à vierjarige cursus 23% van de 13- tot en met 17-jarigen bedragen. Op grond van een analyse van de schoolbezettingen in de periode 1931-1957 in de onderscheiden provincies en in de door de economisch-technologische instituten als een eenheid beschouwde gebieden, meent de minister te mogen concluderen tot een landelijke nivellering van de aanwezigheid bij het lager technisch onderwijs rondom de genoemde 15% respectievelijk 23%.

Met betrekking tot de behoefte aan docenten bij het lager technisch onderwijs wordt geconcludeerd, dat bij vergelijking van de totale behoefte met het te verwachten aanbod van geslaagden uit de leerkrachtenopleidingen blijkt, dat aan bezitters van de zgn. letterakten een tekort bestaat, dat bij het niet in aanmerkelijke mate toenemen van het aantal toegelatenen tot de daarvoor bestaande opleidingen in de eerstkomende jaren grotere afmetingen zal gaan aannemen. Ten aanzien van het te verwachten aanbod van bezitters van de zgn. cijferakten lijkt de situatie, hoewel ook daar het te verwachten aanbod geringer is dan de te verwachten behoefte, gunstiger. Aan het slot van de nota zegt de minister dat hij met betrekking tot de maatregelen die ter vermindering c.q. opheffing van de bestaande en de te verwachten tekorten zullen moeten worden getroffen, op korte termijn nader overleg zal plegen met de daarvoor in aanmerking komende organisaties op het terrein van het nijverheidsonderwijs, teneinde met hun medewerking tot de meest efficiënte voorstellen te komen.

Financiën

Blijkens de exploitatierekeningen van de *lagere technische dagscholen voor jongens* hebben deze scholen in het verslagjaar in totaal f 74 735 000 uitgegeven. De personeelskosten bedroegen f 46 375 000 of 62,1% (vorig jaar 61%) van het in totaal uitgegeven bedrag, de aanschaffing en het onderhoud van inventaris en leermiddelen f 8 811 000 of 11,8% (12%), en de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 4 601 000 of 6,2% (7%). De kapitaalslasten beliepen een bedrag van f 12 150 000 of 16,3% (16%) en de overige uitgaven f 1 875 000 of 2,5% (3%). Aan onvermogenende leerlingen tenslotte werd voor een bedrag van f 923 000 aan toelagen verstrekt.

De kosten van de *avondnijverheidsscholen voor jongens* hebben blijkens de exploitatierekeningen van die scholen f 7 545 000 bedragen, waarvan f 5 776 000 of 76,6% (77%) personeelskosten. De aanschaffingen en het onderhoud van inventaris en leermiddelen beliepen een bedrag van f 665 000 of 8,8% (8%) en de kosten van het instandhouden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 836 000 of 11,1% (12%). De kapitaalslasten tenslotte bedroegen f 82 000 en de overige uitgaven f 186 000, tezamen 3,5% (3%) van het in totaal uitgegeven bedrag.

De exploitatierekeningen van de *bedrijfsscholen* laten een totaal aan uitgaven zien van f 949 000. De personeelskosten beliepen f 706 000 of 74,3% (77,4%) van het totaal, terwijl de kosten van aanschaffing en onderhoud van inventaris en leermiddelen f 51 000 of 5,4% (7%) bedroegen. Voor het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming en schoonhouden van gebouwen werd f 168 000 of 17,6% (13,3%) uitgegeven. De kapitaals-

lasten bedroegen f 3000 of 0,3 % (0,7 %) en de overige uitgaven f 21 000 of 1,5 % (2,4 %) van het totaal.

Scholen

Het aantal *lagere technische dagscholen voor jongens* nam wederom toe en steeg van 211 in 1956 tot 225. Er waren 18 openbare, 29 protestants-christelijke, 62 rooms-katholieke en 116 andere bijzondere scholen.

Het aantal *avondnijverheidsscholen voor jongens* bedroeg 289 tegen 292 in 1956. Daarvan waren 40 openbaar, 24 protestants-christelijk, 67 rooms-katholiek en 158 ander bijzonder.

Het aantal *bedrijfscholen* bleef met 11 gelijk aan dat over 1956.

Leerlingen

Het aantal leerlingen dat de *lagere technische scholen voor jongens* bezocht, bedroeg in het verslagjaar 68 969 tegen 63 693 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 8,3 %.

Van hen volgden 4791 leerlingen of 6,9 % (vorig jaar 7 %) openbaar, 6324 of 9,1 % (8 %) protestants-christelijk, 18 959 of 27,6 % (27 %) rooms-katholiek en 38 895 of 56,4 % (58 %) ander bijzonder onderwijs.

Gelet op de vakrichting vormden de leerlingen van de opleidingen metaalbewerken, timmeren en elektrotechniek de grootste groepen, evenals in 1956. De eerstgenoemde opleiding telde 25 010 leerlingen of 36,3 %, de opleiding timmeren 11 509 leerlingen of 16,7 % en de opleiding elektrotechniek 6686 leerlingen of 9,7 % van het totale aantal leerlingen. In het algemene eerste jaar waren 8860 leerlingen of 12,8 % van het totale aantal geplaatst.

Het aantal leerlingen dat voor het cursusjaar 1956/1957 voor het eerst tot de lagere technische scholen voor jongens werd toegelaten, bedroeg 35 120, van wie 30 741 of ruim 87 % rechtstreeks van het (v.)g.l.o. afkomstig waren. Voorts lieten zich 3531 leerlingen voor het behalen van een tweede eindgetuigschrift inschrijven.

Het aantal vertrokken leerlingen bedroeg voor de lagere technische scholen voor jongens 42 581. Het aantal leerlingen dat in feite de lagere technische scholen verlaten heeft, ligt echter lager, daar in bovengenoemd aantal 8068 leerlingen begrepen zijn die van het algemene eerste jaar zijn overgegaan naar een vakrichting, terwijl een klein deel van de als vertrokken aangemerkte leerlingen naar een andere opleiding aan de lagere technische school is overgegaan. Aan 20 170 leerlingen kon een eerste en aan 2831 leerlingen een tweede getuigschrift worden uitgereikt. Van het aantal dergenen die een eerste getuigschrift behaalden, verwierven 8469 of 42 % van het totale aantal geslaagden het getuigschrift metaalbewerken, 4089 of 20 % het getuigschrift timmeren en 2413 of 12 % het getuigschrift elektrotechniek.

De bovengenoemde cijfers betreffende de leerlingen van de lagere technische scholen voor jongens hebben uitsluitend betrekking op het fulltime onderwijs. Parttime onderwijs werd aan deze scholen gevolgd door 11 572 leerlingen tegen 9335 leerlingen in 1956, hetgeen een stijging van 24 % betekent. Tot dit onderwijs werden in 1956 6142 leerlingen toegelaten, terwijl van de 5095 in 1957 vertrokken leerlingen 2173 een eindgetuigschrift hadden behaald.

Dit parttime onderwijs betreft vooral leerlingen voor wie een leerovereenkomst is afgesloten ten overstaan van een leerlingstelsel.

Het aantal leerlingen van de *avondnijverheidsscholen voor jongens* nam af en bedroeg 49 534 tegen 51 636 in 1956. Daar de leerlingen in opleiding volgens het leerlingstelsel voor het overgrote deel tevens op avondnijverheidsscholen voor jongens of parttime opleidingen van lagere technische dagscholen zijn ingeschreven, dient in dit verband gewezen te worden op de hierboven signaleerde toeneming met 24 % van het aantal leerlingen dat overdag parttime opleidingen volgde. Deze beide schooltypen tezamen geven dan ook een stijging van het leerlingenaantal te zien ten opzichte van 1956.

Van het totale aantal leerlingen van de avondnijverheidsscholen voor jongens volgden 7813 of 15,8 % (17 %) openbaar, 2903 of 5,9 % (5 %) protestants-christelijk, 11 124 of 22,6 % (22 %) rooms-katholiek en 27 604 of 55,7 % (56 %) ander bijzonder onderwijs.

Van het totale aantal leerlingen volgden 15 150 een cursus A (3-jarig), 22 179 een cursus B (2-jarig) en 12 205 andere cursussen.

Zowel bij de A- als bij de B-opleidingen worden de grootste groepen gevormd door de deelnemers aan de cursussen metaalbewerken (resp. 38 % en 34 %), timmeren (resp. 18 % en 25 %) en elektrotechniek (resp. 7 % en 14 %).

Het aantal leerlingen dat voor het cursusjaar 1956/1957 voor het eerst tot de avondnijverheidsscholen voor jongens werd toegelaten bedroeg 27 152. De grootste groep t.w. 17 452 leerlingen of ruim 64 % was afkomstig van de lagere technische dagscholen.

Het aantal leerlingen dat in 1957 de avondnijverheidsscholen voor jongens verliet, bedroeg in totaal 29 528.

Een klein deel van hen verliet niet in feite de school, doch is naar een andere opleiding aan een avondnijverheidsschool overgegaan. Aan 14 849 leerlingen of 50 % (vorig jaar 53 %) kon het getuigschrift voor een cursus A of B dan wel voor een andere cursus worden uitgereikt.

De *bedrijfsscholen* telden 3244 leerlingen tegen 2936 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 10,5 %. Van hen bezochten 482 de openbare scholen, 35 de rooms-katholieke school en 2727 de andere bijzondere scholen.

In 1956 werden 1301 leerlingen tot de bedrijfsscholen toegelaten. Van hen was 41 % rechtstreeks van het (v.)g.l.o. en 33 % van de lagere technische scholen afkomstig.

Het aantal leerlingen dat de bedrijfsscholen verliet bedroeg 1152, van wie 630 met en 522 zonder getuigschrift.

Wijziging Toelatingsbesluit N.O.

Bij Koninklijk besluit van 23 juli 1957 (*Stb.* 291) is het Toelatingsbesluit N.O. aldus gewijzigd, dat de geldende leeftijdsgrens van 12 jaar en 8 maanden is vervallen voor de leerlingen die wensen te worden toegelaten tot een lagere technische school die een driejarige dan wel een vierjarige cursus heeft, aanvangende met een algemeen eerste leerjaar. De eis dat de leerling het zesde leerjaar van een school voor gewoon lager onderwijs heeft doorlopen, is gehandhaafd gebleven.

Andere onderwerpen

In de loop van 1957 verscheen het verslag van een *oriëntatie-onderzoek naar de resultaten van het experiment-Faber* op lagere technische scholen, uitgevoerd in opdracht van de Kerngroep voor Onderwijsvernieuwing, ingesteld door de Bond van verenigingen tot het geven van nijverheidsonderwijs. Het onderzoek droeg een oriënterend karakter en had de bedoeling de nodige gegevens te verzamelen ter verkrijging van een duidelijk beeld van de wijze waarop het experiment-Faber op de lagere technische scholen was uitgevoerd, en van de ervaringen en de resultaten die het werken met het nieuwe leerplan in de praktijk had opgeleverd. Het rapport heeft zich beperkt tot het geven van een overzicht van de bestaande toestand en een weergave van de meningen en ervaringen van diegenen die de uitvoering van het experiment-Faber van nabij hadden meegemaakt.

Uitvoerig wordt ingegaan op de situatie van het nijverheidsonderwijs, de doelstellingen en de principes van de commissie-Faber en de uitwerking daarvan in de leergangen van de commissie, waarna wordt aangegeven hoe het onderzoek werd opgezet en uitgevoerd. Het onderzoek heeft zich uitgestrekt over 8 scholen die gedurende kortere of langere tijd met het experiment hadden gewerkt, en waaronder zich zowel voor- als tegenstanders van het experiment bevonden.

Elke school werd in het algemeen gedurende 2 à 3 weken bezocht, terwijl het verzamelen van gegevens geschiedde door het interviewen van directeuren en leraren, het bijwonen van lessen en lerarenbijeenkomsten en het opnemen van enkele statistische gegevens betreffende de school.

O.m. is gebleken dat men algemeen van oordeel is dat de voorbereidende klasse aan de lagere technische school een belangrijke taak te vervullen heeft, en dat deze in principe algemeen moet worden ingevoerd. Daarnaast moet de mogelijkheid open blijven dat meer begaafde leerlingen direct in de eerste klas worden geplaatst. Op grond van verschillende motieven zijn vele leraren en directeuren over de duur van de eigenlijke cursus, twee jaar voor de meeste vakafdelingen, weinig tevreden en zij menen dat een driejarige cursus in vele behoeften zou voorzien.

Uitvoerig wordt stil gestaan bij de verschillende uiteraard vaak uiteenlopende oordelen over het experiment, zowel voor wat de leerstof en de leergang als de betekenis van het nieuwe leerplan voor de leraar en voor de leerling betreft. Het laatste deel van het rapport geeft een aantal conclusies en nabeschouwingen.

De Protestants-christelijke studiecommissie voor het lager technisch onderwijs heeft aan de *opbouw van het lager technisch onderwijs* een memorandum gewijd, dat onder de titel: 'Pedagogisch-didactische gedachten over de opbouw van het lager technisch onderwijs' in het verslagjaar is verschenen.

Het memorandum, dat naar de commissie uitdrukkelijk stelt een voorlopig karakter draagt, bestaat uit twee gedeelten: in het eerste deel worden algemene beschouwingen gegeven over de structuur van het primair technisch onderwijs, terwijl het tweede deel ter illustratie een overzicht bevat van de leerstof die naar het oordeel van de commissie op de lagere technische

scholen gegeven dient te worden. De commissie beraadt zich eerst over de in pedagogisch-didactische zin ideale opbouw van de lagere technische school, waarna zij deze ideale oplossing confronteert met de niet pedagogisch-didactische bezwaren die deze oplossing in de weg staan. Tenslotte tracht zij aan te geven op welke wijze eventuele noodoplossingen het pedagogisch didactische ideaal in de gegeven omstandigheden zoveel mogelijk kunnen benaderen.

O.m. ziet de commissie de driejarige technische school als minimum ideaal, welke school bij de 6e klas der lagere school zou moeten aansluiten. Gedacht wordt aan een eerste leerjaar waarin voornamelijk voortgezet algemeen vormend onderwijs gegeven wordt, een tweede leerjaar dat waar mogelijk een algemene vakopleiding verzorgt, en een derde c.q. vierde leerjaar dat een nader specialiseren voor zijn rekening neemt. De lagere technische school geeft bij deze opbouw geen technisch eindonderwijs maar verzorgt slechts een aanvankelijke vakbekwaamheid, die gecompeteerd dient te worden door middel van leerlingstelsel of technisch vervolgonderwijs in u.t.s. of h.t.s. Een andere conclusie waartoe de commissie komt is, dat de lagere technische school een integrale vorming van de leerlingen beoogt, maar binnen deze totale vorming bijzonder aandacht besteedt aan de beroepsvorming. Uitvoerig gaat de commissie op deze algemene vorming, de in het tweede jaar te geven algemene vakvorming en de in het derde c.q. vierde leerjaar volgende specialisatie in, alsmede op de onderlinge samenhang tussen theorie en praktijk, de voorlichtingsinstituten ten behoeve van de leraren en de waarde van de diploma's. Zij dringt er tenslotte bij de verantwoordelijke instanties op aan er met alle middelen naar te streven, dat op de kortst mogelijke termijn de tweejarige school in een driejarige wordt omgezet.

Aan het *technisch onderwijs voor eenvoudig begaafden* heeft J. C. van Schaik een publikatie gewijd in De Gemeente van oktober 1957. De schrijver wijst vooreerst op het feit dat in 1953 reeds 75% van de leerlingen die het lager onderwijs verlieten, voortgezet onderwijs gingen volgen, en op de moeilijkheid voor de overige 25% iets te bereiken dat bij hun geestelijke en lichamelijke mogelijkheden past. Voor een gedeelte van hen kan via het b.l.o. veel tot stand worden gebracht, maar er blijft een groep leerlingen die hierbuiten valt. Zij zijn niet bepaald gehandicapt maar alleen ongeschikt voor het voortgezette onderwijs zoals wij dat kennen, en verwerven in het maatschappelijke leven een of ander simpel baantje dat weinig ontplooiingskansen biedt. Doordat zij op de lagere school door minder goede resultaten en zitten blijven reeds nederlaag op nederlaag hebben geleden, is van enige studie of scholing bij hen naderhand zelden sprake. Toch behoeven, aldus de schrijver, hun zeer matige schoolvorderingen geenszins te betekenen dat elke mogelijkheid, hen beter onderlegd de maatschappij in te sturen, ondenkbaar is. Dat dit niet lukt moet meer als een fout van het onderwijsstelsel dan als een fout van de kinderen worden gezien.

De schrijver wijst dan op de totstandkoming van een technische school voor deze categorie jongens te Leiden, bij de totstandkoming waarvan grote steun van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen werd ondervonden. Deze school vormt geen onderdeel van een bestaande technische school maar is als afzonderlijke school opgezet, teneinde het andere

karakter van het onderwijs, dat niet mindersoortig maar andersoortig is, te benadrukken. Het aantal aanmeldingen voor deze school was zo groot dat in september reeds met ten minste 7 klassen kon worden aangevangen.

Het contact tussen het lager nijverheidsonderwijs en het bedrijfsleven is het onderwerp van een publikatie van de hand van M. J. Kingma in Maatschappijbelangen van september 1957. Schrijver acht de voor de hand liggende indruk, dat er tussen het lager nijverheidsonderwijs en het bedrijfsleven uiteraard steeds een nauw contact heeft bestaan onjuist, hoewel momenteel alles in het werk wordt gesteld om het euvel te verhelpen. Met name acht hij het gewenst dat de leraren zich voortdurend op de hoogte stellen van de technisch-industriële ontwikkelingen, de technische vooruitgang in de praktijk, de maatschappelijke veranderingen in de industrie, het bedrijfsklimaat, de betekenis van goede intermenselijke verhoudingen voor produktie, kwaliteit en voldoening in het werk. Verder somt hij een aantal reeds bestaande contactpunten en -mogelijkheden op als excursies van leraren en leerlingen naar bedrijven, stages van leraren in bedrijven, vertoning van bedrijfsfilms of filmstroken, doelmatige circulatie van technische periodieken en bedrijfsliteratuur onder leraren.

Tenslotte pleit de schrijver een contact tussen de leraren bij het lager technisch onderwijs en het bedrijfsleven via de besturen van de scholen, welke immers voor 85 % à 90 % bestaan uit personen die een functie vervullen in het bedrijfsleven van de streek waar de school gevestigd is. Deze personen kunnen de brug vormen tussen bepaalde kringen uit het bedrijfsleven en de leraren. Hij stelt hun voor op gezette tijden voordrachten met discussie voor het lerarenkorps over een technisch of een maatschappelijk-industrieel onderwerp te houden, en met regelmatige tussenpozen de school tijdens de lesuren te bezoeken, zodat kan worden nagegaan waar zij als industriemensen het onderwijs kunnen steunen. Schrijver is van oordeel dat een dergelijke versterkte positieve activiteit van en met de schoolbesturen het technisch onderwijs en daarmee de industriële mobilisatie ten goede kan komen. Leerlingen en bedrijven zullen daarmee gebaat zijn.

III. UITGEBREID LAGER NIJVERHEIDSONDERWIJS

Financiën

De exploitatierekeningen van de scholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs laten voor het jaar 1957 een bedrag van in totaal f 6 096 000 aan uitgaven zien.

De personeelskosten bedroegen f 4 097 000 of 67,2 % (vorig jaar 67 %) van het in totaal uitgegeven bedrag, de kosten van aanschaffing en het onderhoud van inventaris en leermiddelen f 474 000 of 7,8 % (10 %) en de kosten van het in stand houden van gebouwen, huur, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 672 000 of 11 % (12 %). De kapitaalslasten beliepen een bedrag van f 607 000 of 9,9 % (7 %) en de overige uitgaven f 246 000 of 4 % (4 %).

De uitgaven van de cursussen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs hebben blijkens de exploitatierekeningen f 752 000 bedragen. f 645 000 of 85,9 % (85 %) waren personeelskosten,

f 22 000 of 3 % (3,5 %) werd uitgegeven voor de aanschaffing en het onderhoud van inventaris en leermiddelen, f 67 000 of 9 % (9 %) voor het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming en schoonhouden e.d., terwijl de overige uitgaven f 19 000 of 2,1 % (2,5 %) bedroegen.

Scholen

Het aantal *dagscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* steeg van 26 in 1956 tot 30. Het aantal openbare scholen bedroeg 2, het aantal rooms-katholieke 6 en het aantal andere bijzondere 22.

Het aantal *avondscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* daalde van 28 tot 24, waaronder 3 openbare, 1 protestants-christelijke en 20 andere bijzondere scholen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen van de *dagscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* steeg met 26 % en kwam van 3636 in 1956 op 4583. Van hen volgden 438 of 9,5 % (vorig jaar 8 %) openbaar, 705 of 15,4 % (10 %) rooms-katholiek en 3440 of 75,1 % (82 %) ander bijzonder onderwijs.

In de schakelklassen waren 918 leerlingen geplaatst. De leerlingen die de opleiding werktuigbouwkunde volgden, vormden met 1161 of 25 % de grootste groep. Daarna volgen elektrotechniek met 934 leerlingen of 20 %, bouwkunde met 412 leerlingen of 9 % en instrumentmaken met 243 leerlingen of 5 %.

In 1956 werden 2276 leerlingen voor het eerst tot de *dagscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* toegelaten. Van hen had 44 % het eindgetuigschrift van de lagere technische school behaald, terwijl 27 % in het bezit was van het ulodiploma.

Het aantal leerlingen dat in het verslagjaar de scholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs verliet, onder wie een klein aantal dat naar een andere opleiding aan een school voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs overging, bedroeg 1578. Van de 806 geslaagden vormden zij aan wie het getuigschrift elektrotechniek werd uitgereikt, met 153 de grootste groep, gevolgd door de afdeling werktuigbouwkunde met 139 geslaagden.

Het aantal leerlingen der *avondscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs* daalde met 4,2 % en kwam van 3152 op 3021. Van hen volgden 292 of 9,7 % (8 %) openbaar, 138 of 4,6 % (5 %) protestants-christelijk en 2591 of 85,7 % (83 %) ander bijzonder onderwijs. Tot de avondscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs werden in 1956 1563 leerlingen toegelaten. Bijna de helft van hen t.w. 756, was in het bezit van een getuigschrift van de lagere technische dagschool.

Het aantal leerlingen dat in het verslagjaar de avondscholen voor uitgebreid lager nijverheidsonderwijs verliet, bedroeg 1314. Aan 553 leerlingen kon een eindgetuigschrift worden uitgereikt.

IV. MIDDELBAAR NIJVERHEIDSONDERWIJS

Algemeen

Naamsverandering middelbaar technische scholen

Naar aanleiding van verzoeken welke door de besturen van de Vereniging voor middelbare technische scholen in Nederland en van de Stichting middelbare confectieschool Mr. Koetsier te Amsterdam daartoe waren ingediend, heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen de belanghebbenden doen weten geen bezwaren te hebben tegen de wijziging van de namen van de ingevolge de Nijverheidsonderwijswet gesubsidieerde middelbare technische scholen en van de middelbare confectieschool Mr. Koetsier in onderscheidenlijk: hogere technische scholen en hogere technische school voor de confectie-industrie Mr. Koetsier. De toestemming tot naamsverandering is in hoofdzaak gegrond op de omstandigheid, dat het adjectief 'middelbaar' in het buitenland niet dezelfde betekenis heeft als in Nederland. Daardoor ondervonden de bezitters van het getuigenschrift van een middelbare technische school vaak moeilijkheden bij sollicitaties.

Commissie m.t.o. 1952 (werkgroep Talen)

De commissie m.t.o. 1952 heeft in het verslagjaar aan de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een rapport aangeboden van de werkgroep Talen, die was ingesteld bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 25 november 1954, nr. 546760, afd. N.O./J.Z., en toegevoegd aan de subcommissie Grondslagen m.t.o. Genoemde werkgroep beveelt in haar rapport o.m. aan:

- a. het vak Nederlands gedurende de gehele h.t.s.-opleiding te geven;
- b. als vreemde talen in de regel Engels en Duits te onderwijzen;
- c. het onderwijs in de vreemde talen uit te breiden door het invoeren van lessen aan kleine groepen;
- d. ter vergroting van de efficiency en uniformiteit van het onderwijs in vreemde talen aan verschillende scholen over te gaan tot het samenstellen van lijsten van 'basiswoorden';
- e. over te gaan tot het instellen van een akte Technische Taal.

In verband met de beëindiging der werkzaamheden is de eerdergenoemde werkgroep bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 20 december 1957, nr. 146559, afd. N.O./J., opgeheven.

Commissie m.t.o. 1952 (werkgroep Elektrotechnische outillage m.t.o.)

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 22 juli 1957, nr. 132114, afd. N.O./J., is aan de subcommissie Elektrotechniek m.t.o. toegevoegd een werkgroep tot bestudering van de mogelijkheden van verbetering van de elektrotechnische outillage van de hogere technische scholen (werkgroep Elektrotechnische outillage m.t.o.).

Financiën

Het totaal van de uitgaven der *hogere technische scholen* bedroeg blijkens de exploitatierekeningen f 12 901 000. De personeelskosten beliepen een bedrag van f 10 196 000 of 79% (vorig jaar 77%), de kosten van het aanschaffen en het onderhouden van inventaris en leermiddelen f 379 000 of 2,9% (4%) en de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 638 000 of 5% (6%) van het totaal der uitgaven. De kapitaalslasten bedroegen f 1 207 000 of 9,4% (9%) en de overige uitgaven met inbegrip van een bedrag van f 13 000 voor toelagen aan onvermogenende leerlingen f 481 000 of 3,8% (4%).

Door de *overige instellingen voor middelbaar nijverheidsonderwijs* werd blijkens de exploitatierekeningen f 2 676 000 uitgegeven. Ook hier wordt de grootste post gevormd door de personeelsuitgaven met f 1 933 000 of 72,2%. De kosten van het aanschaffen en het onderhouden van inventaris en leermiddelen beliepen een bedrag van f 181 000 of 6,8%, de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 194 000 of 7,3%, de kapitaalslasten f 276 000 of 10,3% en de overige uitgaven f 91 000 of 3,4% van het totaal der uitgaven.

Scholen

Het aantal *hogere technische scholen* bedroeg 23, t.w. 4 openbare, 4 rooms-katholieke en 15 andere bijzondere.

De *overige instellingen voor middelbaar nijverheidsonderwijs* waren 14 in getal. De aantallen van deze scholen voor openbaar, rooms-katholiek en ander bijzonder onderwijs bedroegen respectievelijk 2, 1 en 11.

Leerlingen

Het aantal leerlingen van de hogere technische scholen nam slechts in zeer geringe mate toe en steeg van 9256 in 1956 tot 9298. Van hen volgden 1847 of 19,9% (vorig jaar 20,5%) openbaar, 628 of 6,7% (5,5%) rooms-katholiek en 6823 of 73,4% (74%) ander bijzonder onderwijs. Het grootste aantal leerlingen telden de afdelingen werktuigbouwkunde met 2982 of 32% van het totale aantal. Daarop volgden de afdelingen weg- en waterbouwkunde met 1460 leerlingen of 16%, elektrotechniek met 1397 leerlingen of 15% en bouwkunde met 1192 leerlingen of 13% van het totaal.

Het aantal leerlingen dat tot de hogere technische scholen werd toegelaten, bedroeg 2863. De grootste groep, t.w. 1181 leerlingen, was afkomstig van het v.h.m.o. Van hen waren 677 in het bezit van het diploma h.b.s.-B. Van het ulo gingen 1082 leerlingen naar de hogere technische school, van wie 1026 het diploma mulo-B en 55 het diploma mulo-A bezaten. Het aantal leerlingen dat in het verslagjaar de hogere technische scholen verliet, onder wie een klein aantal dat binnen dezelfde schoolsoort van opleiding veranderde, bedroeg 3038. Aan 1960 van hen kon een eindgetuigschrift worden uitgereikt. Het aantal leerlingen dat het eindgetuigschrift werktuigbouwkunde verwierf, bedroeg 641 of bijna 33% van het totale

aantal geslaagden, gevolgd door de groepen weg- en waterbouwkunde met 335 of 17%, elektrotechniek met 294 of 15% en bouwkunde met 251 of ruim 12% van het totale aantal geslaagden.

Het aantal leerlingen van de *overige middelbare nijverheidsscholen en -cursussen* steeg van 1747 tot 1916 ofwel met 9,7%. Van hen volgden 310 of 16,2% (vorig jaar 13%) openbaar, 94 of 4,9% (5%) rooms-katholiek en 1512 of 78,9% (82%) ander bijzonder onderwijs. In 1956 werden 836 leerlingen tot de bedoelde scholen of cursussen toegelaten.

Van de 683 leerlingen die in het verslagjaar deze scholen en cursussen verlieten, behaalden 386 een eindgetuigschrift.

Leraren

Beloning voor waarneming

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 20 februari 1957, nr. 112689, afd. N.O./S., (*Stcrt.* nr. 44) een regeling vastgesteld voor de waarneming van lessen, de waarneming van het directoraat van een dagschool en de waarneming van het directoraat van een avondschool.

Opleidingen tot leraar bij het lager nijverheidsonderwijs voor jongens

De grote groei van het aantal leerlingen bij deze opleidingen, welke reeds in het onderwijs-verslag over het jaar 1956 werd geconstateerd, heeft zich voortgezet. Het aantal cursussen bedroeg 11, evenals in 1956, doch het aantal leerlingen steeg met 21,5% en kwam van 2978 op 3619. Van hen volgden 625 de opleiding voor het bewijs algemene ontwikkeling, terwijl de basisopleiding 1367 leerlingen telde. Bij de opleiding voor het praktisch lager nijverheids-onderwijs vormden de gegadigden voor de akte Nj (metaalbewerken) met 174 leerlingen de grootste groep, terwijl bij de opleiding voor het theoretisch lager nijverheids- of teken-onderwijs de gegadigden voor de akten N IV (kennis van werktuigen, werktuigbouwkunde, werktuigbouwkundig en smidsteekenen) en N I (natuurkunde en mechanica) met respectieve-lijk 395 en 329 leerlingen het talrijkst waren.

Het aantal kandidaten dat voor het tweede gedeelte of voor het gehele examen slaagde, be-droeg 380 tegen 283 in 1956.

Andere onderwerpen

Aan het *praktijkjaar aan de hogere technische scholen* zijn in Mededelingen van het Nederlands instituut van middelbare technici van januari, februari en maart 1957 enkele artikelen gewijd. Eerstgenoemd nummer bevat de tekst van een voordracht over dit onderwerp, welke ir. A. G. v. d. Hoek eind 1956 gehouden heeft voor leden van de V.M.T.S. en van de Arbeits-kreis der Directoren an deutschen Ingenieurschulen.

De spreker acht het nodig dat alle leerlingen van de hogere technische scholen vóór het hoogste studiejaar de nodige praktijk en ervaring in het bedrijf opdoen, en meent dat daarvoor

ten minste een jaar beschikbaar moet worden gesteld. Hij is van oordeel dat dit jaar het gunstigst zal vallen tussen het tweede en het vierde studiejaar, omdat het dan bij een goede indeling van het praktische jaar goed aansluit op het geleerde in het eerste en het tweede studiejaar, en een goede grondslag vormt voor de verdere studie in het hoogste studiejaar. Verder pleit hij ervoor dat de praktikanten vóór zij aan het praktische jaar beginnen een inleiding krijgen van drie dagen, waarbij o.m. de contactleraren, de leerlingen uit het vierde studiejaar en de werkgevers moeten worden ingeschakeld. Ook moet het van groot belang worden geacht, aldus ir. Van den Hoek, dat de leerlingen een gedeelte van het praktische jaar in buitenlandse bedrijven doorbrengen, en dat in kleine bedrijven de praktikanten worden ingeschakeld bij het onderzoek naar de mogelijkheid van het opvoeren van de produktiviteit in die bedrijven. Hij wijst erop dat het praktische jaar, dat 25 % van de totale studietijd vergt, zo effectief mogelijk moet worden ingericht, en bepleit tenslotte het opstellen van een geschrift waarin het doel van het praktische jaar goed wordt omschreven, duidelijk wordt aangegeven wat er van de leerlingen en wat er van de bedrijven wordt verwacht, en een duidelijke omschrijving wordt gegeven van de taak van de contactleeraar.

Naar aanleiding van deze voordracht van ir. Van den Hoek wordt in het februarinummer van eerdergenoemd tijdschrift gesteld, dat blijkens de ervaring praktijk tussen het tweede en het vierde studiejaar onontbeerlijk is. Ten aanzien van de duur van de praktijktijd stelt de schrijver voor, voor elke afdeling enige praktijkprogramma's vast te stellen die een omschrijving van de meest wenselijk geachte werkzaamheden voor de praktikanten zouden behelzen. Hij is van oordeel dat aan de hand van zulke programma's de duur van de praktijktijd exact te bepalen zou zijn, en meent dat met bepaalde voorbeelden wel zou kunnen worden aange-toond dat met een praktijktijd, korter dan die welke wij thans kennen, niet zou kunnen worden volstaan.

Met betrekking tot het rendement van het praktijkjaar merkt de schrijver op dat de meningen daarover zeer uiteenlopen, en hij noemt als factoren waarvan het rendement in sterke mate afhankelijk is, de aard van de door de praktikant verrichte werkzaamheden, het coachen door de bedrijven en diensten waar de praktikant tewerk is gesteld, de mentaliteit van de praktikant en de wijze waarop de contactleraren hun taak vervullen. In dit verband merkt hij op dat het instituut van contactleraren alleen dan vruchtdragend zal kunnen zijn, indien alle scholen tot het invoeren ervan overgaan en bovendien voor alle afdelingen over een afzonderlijke en in het betrokken vak ter zake kundige contactleeraar zou kunnen worden beschikt. Aan het slot van het eerste artikel wijst de schrijver er nog op dat het praktijkjaar, ook voor wat de sociale aspecten van het samenwerken en samenleven van mensen in een bedrijfs-gemeenschap betreft, van onschatbare waarde kan zijn.

In het vervolgartikel in het maartnummer van eerdergenoemd tijdschrift releveert de schrijver het besluit van de Commissie m.t.o. 1952, bij wijze van experiment tot verkorting van de duur van de praktijktijd voor de afdeling chemische techniek over te gaan en wel tot een half jaar, hetgeen tot gevolg heeft dat voor de theoretisch-technische opleiding bij deze afdeling een half jaar langer beschikbaar komt.

Schrijver merkt vervolgens op dat, daar de leerlingen van de hogere technische scholen uit vogels van diverse pluimage worden gerecruteerd, met veel oud zeer, met name bij de toelating, rekening moet worden gehouden, hoewel de invoering van een schakelklasse bij wijze van overgangsmaatregel tot verbetering zou kunnen leiden. Met de huidige vooropleiding kunnen in de afdeling chemische techniek de gewenste resultaten niet of onvoldoende worden bereikt, hetgeen uit het besluit van de eerdergenoemde commissie tot verlenging van de duur der theoretisch-technische opleiding blijkt. Schrijver vraagt zich af, of dit ook niet voor de andere afdelingen van toepassing is, gezien de brede algemene ontwikkeling die voor de studerenden aan en afgestudeerden van de hogere technische scholen onontbeerlijk is, en de steeds hogere en veelzijdiger eisen die aan de beoefenaren van de techniek worden gesteld. Hij zegt tenslotte voorshands niet de overtuiging te zijn toegedaan, dat de zo wenselijk geachte verbetering van de technische opleiding door middel van verlenging van de theoretisch-technische studieduur, nog afgezien van de wenselijkheid tot verbetering van de vooropleiding, in alle afdelingen zou kunnen worden gecompenseerd door verkorting van de praktijktijd.

V. NAUTISCH ONDERWIJS

Algemeen

Eindexamens stuurmansleerling en leerlingen-scheepswerktuigkundige

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 18 oktober 1957, nr. 131542, afd. N.O./J., artikel 8 van het reglement voor de eindexamens van de opleidingen voor stuurmansleerling en leerling-scheepswerktuigkundige gewijzigd. In bedoeld artikel wordt bepaald, voor welke vakken en onder welke voorwaarden aan bezitters van het getuigschrift van een hogereburgerschool met 5-jarige cursus B of van een gymnasium B bij het eindexamen vrijstelling kan worden verleend.

Financiën

Blijkens de exploitatierekeningen beliepen de uitgaven van de zeevaartscholen, de scholen voor scheeps- en vliegtuigwerktuigkundigen en de zeevisserij- en binnenvaartscholen in totaal een bedrag van f 6 816 000.

De personeelsuitgaven bedroegen f 5 097 000 of 74,8% (vorig jaar 72,5%) van het totaal der uitgaven. Voor het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. werd f 471 000 of 6,9% (8,5%) uitgegeven, terwijl het aanschaffen en onderhouden van inventaris en leermiddelen f 449 000 of 6,6% (5,6%) vergde. De kapitaalslasten beliepen f 398 000 of 5,8% (5,5%) en de overige uitgaven f 404 000 of 5,9% (7,9%).

Scholen

Het aantal zeevaartscholen bedroeg 11 evenals in 1956, t.w. 6 openbare, en 5 andere bijzondere scholen.

Scholen voor *scheeps- en vliegtuigwerktuigkundigen* waren er 31 tegen 32 in 1956, en wel 10 openbare, 1 rooms-katholieke en 20 andere bijzondere.

Het aantal *zeevisserijsscholen* bedroeg 8 tegen 9 in 1956, t.w. 5 openbare, 1 protestants-christelijke en 2 andere bijzondere.

Het aantal *binnenvaartscholen* kwam van 16 in 1956 op 17 t.w. 1 protestants-christelijke en 16 andere bijzondere scholen.

Leerlingen

De *zeevaartscholen* telden op 1 januari 1957 1767 leerlingen, tegen 1589 op 1 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van 11,2%. De openbare scholen werden door 962 en de andere bijzondere scholen door 805 leerlingen bezocht. Tot deze scholen werden in 1956 1058 leerlingen voor het eerst toegelaten.

Het aantal leerlingen van de scholen voor *scheeps- en vliegtuigwerktuigkundigen* bedroeg op 1 januari van het verslagjaar 3332 tegen 3230 op 1 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van 2,8%. Van hen bezochten 738 de openbare scholen, 36 de rooms-katholieke school en 2548 de andere bijzondere scholen. Tot deze scholen werden in 1956 1637 leerlingen voor het eerst toegelaten.

De *zeevisserijsscholen* telden op 1 januari van het verslagjaar 612 leerlingen tegen 644 op 1 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een teruggang betekent van 5%. Van hen bezochten 298 de openbare scholen, 27 de protestants-christelijke school en 287 de andere bijzondere scholen. Tot deze scholen werden in 1956 513 leerlingen voor het eerst toegelaten.

Het aantal leerlingen van de *binnenvaartscholen* bedroeg op 1 januari 1957 802 tegen 642 op 1 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van 24,9%. Van hen bezochten 12 de protestants-christelijke school en 790 de andere bijzondere scholen. Tot deze scholen werden in 1956 235 leerlingen voor het eerst toegelaten.

Onder de geslaagden vormden zij die het diploma 3e stuurman, grote handelsvaart, behaalden, met 308 de grootste groep. Het diploma 2e stuurman en het diploma 1e stuurman kon aan respectievelijk 265 en 177 kandidaten worden uitgereikt, terwijl het aantal geslaagden voor het diploma stuurman, kleine handelsvaart, 124 bedroeg.

Van degenen die de examens van *scheepswerktuigkundigen* met goed gevolg aflegden, behaalden 292 het voorlopig diploma, 469 het diploma-A, 162 het diploma-B (1e gedeelte theorie) en 200 het diploma-B (2e gedeelte praktijk). Het getuigschrift AM (machinistenschool) kon aan 165, en het getuigschrift BM (machinistenschool) aan 127 kandidaten worden uitgereikt. Voor het examen motordrijver zeeschepen slaagden 171 kandidaten.

VI. LEERLINGSTELSEL

Algemeen

Programma's opleiding leerlingstelsel

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft in het verslagjaar de navolgende programma's voor de praktische opleiding volgens het wettelijk gesubsidieerde leerlingstelsel vastgesteld.

Beschikking van	Programma's voor de opleiding in de praktijk van de vakken	Nederlandse Staatscourant van:
8 januari 1957, nr. 113570 I, afd. N.O./L.	naaister in de tricotindustrie	8 januari 1957, nr. 5
9 januari 1957, nr. 108610 I, afd. N.O./L.	textielbewerken	9 januari 1957, nr. 6
25 maart 1957, nr. 120182 I, afd. N.O./L.	chemiciën (bedieningsvakman voor de chemische industrie)	25 maart 1957, nr. 59
3 april 1957, nr. 120183 I, afd. N.O./L.	voortgezette opleidingen gasfitter en waterfitter	3 april 1957, nr. 66
5 april 1957, nr. 119821 I, afd. N.O./L.	confectie-kleermaken	5 april 1957, nr. 68
26 april 1957, nr. 120763 I, afd. N.O./L.	maatkleermaken en voortgezette opleidingen (grootwerk en kleinwerk)	26 april 1957, nr. 81
30 juli 1957, nr. 128189 I, afd. N.O./L.	papierveredelingsindustrie, papieren-zakken-industrie, behangselpapierindustrie en de voortgezette opleidingen	1 augustus 1957, nr. 147
31 juli 1957, nr. 128546 I, afd. N.O./L.	textielbewerken	5 augustus 1957, nr. 149
23 augustus 1957, nr. 135481 I, afd. N.O./L.	glasmaken en glasslijpen in de provincie Limburg	23 augustus 1957, nr. 163
7 oktober 1957, nr. 137265 I, afd. N.O./L.	schilderen	7 oktober 1957, nr. 194
2 december 1957, nr. 137800 I, afd. N.O./L.	landbouwwerktuigherstellen voor de landbouw-mechanisatiebedrijven	2 december 1957, nr. 234

Vanaf 1975 is de opleiding tot brandweerman in Nederland open voor iedereen. De opleiding duurt drie jaar en wordt gegeven in de brandweeropleidingsscholen. De brandweeropleidingsscholen zijn onderverdeeld in drie categorieën: de brandweeropleidingsscholen voor de brandweeropleiding, de brandweeropleidingsscholen voor de brandweeropleiding en de brandweeropleidingsscholen voor de brandweeropleiding.

Voor de brandweeropleidingsscholen voor de brandweeropleiding is er een toelatingsexamen. Het toelatingsexamen wordt gegeven door de brandweeropleidingsscholen. Het toelatingsexamen bestaat uit een schriftelijk examen en een praktisch examen. Het schriftelijk examen wordt gegeven door de brandweeropleidingsscholen. Het praktische examen wordt gegeven door de brandweeropleidingsscholen. Het toelatingsexamen wordt gegeven door de brandweeropleidingsscholen. Het toelatingsexamen wordt gegeven door de brandweeropleidingsscholen.

Bij het nijverheidsonderwijs wordt met vuur gewerkt

Verkrijging pedagogisch getuigschrift n.o. controleurs van leerlingstelsels

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 17 januari 1957, nr. 116792, afd. N.O./J., bepaald, dat tot het examen ter verkrijging van het pedagogisch getuigschrift voor het nijverheidsonderwijs worden toegelaten, controleurs van leerlingstelsels die ten minste een jaar als zodanig werkzaam zijn geweest en in het bezit zijn van een bewijs van vakbekwaamheid, bedoeld onder I, 1.c, van de beschikking van 12 oktober 1956, nr. 106040, afd. N.O., (Salarisregeling controleurs leerlingstelsels 1955).

Salarisregeling controleurs leerlingstelsels 1955

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 4 september 1957, nr. 135960, afd. N.O., is de aanhef van punt II,B,b, van de beschikking van 12 oktober 1956, nr. 106040, afd. N.O., (Salarisregeling controleurs leerlingstelsels 1955) gewijzigd als volgt:

b. controleurs, in het bezit van een bewijs van vakbekwaamheid en tevens van het pedagogisch getuigschrift voor het nijverheidsonderwijs, of in de plaats van dit getuigschrift van een verklaring dat zij het examen voor genoemd getuigschrift met goed gevolg hebben afgelegd, doch niet de lessen hebben gegeven, bedoeld in artikel 5, eerste lid, onder c, van het Besluit pedagogisch getuigschrift n.o.

Leerlingen

De belangstelling voor het leerlingstelsel bleef zich in opgaande lijn bewegen. Werden in 1955 20 977 leerlingen toegelaten, in 1956 bedroeg dit aantal 23 471, hetgeen een stijging betekent van bijna 12 %. Onder de toegelatenen vormen de timmerlieden met 3672 of ruim 15 %, de machinebankwerkers met 3609 of eveneens ruim 15 % en de elektriciens met 2111 of 9 % de grootste groepen.

Het aantal leerlingen steeg met 7,2 % en wel van 37 733 op 1 januari 1956 tot 40 466. Ook hier vormen de timmerlieden met 6222 of ruim 15 %, de machinebankwerkers met 5908 of ruim 14 % en de elektriciens met 3397 of ruim 8 % van het totale aantal leerlingen de grootste groepen.

Het aantal geslaagden was dit jaar 10 055 tegen 9453 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 6,4 %. Evenals in 1956 vormden de timmerlieden, de machinebankwerkers en de elektriciens met respectievelijk 1803, 1244 en 941 de grootste groepen.

Het aantal tussentijds vertrokkenen nam van 10 274 in 1956 tot 10 830 in 1957 ofwel met 4,4 % toe.

VII. NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

Algemeen

Commissie goede onderwijsmethoden n.o. voor meisjes

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 7 maart 1957, nr. 117244, afd. N.O./A., is met ingang van 1 januari 1957 ingesteld een subcommissie

voor de bestudering van goede onderwijsmethoden in schei- en natuurkunde voor opleidingen aan nijverheidsscholen voor meisjes.

Gerekend van 1 sept. 1956 is bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 29 maart 1957, nr. 122253, afd. N.O./A., een subcommissie ingesteld tot bestudering van goede onderwijsmethoden in het vak maatschappelijk inzicht bij de leraresopleiding.

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 3 december 1957, nr. 145155, afd. N.O./A., tenslotte is met ingang van 1 december 1957 een subcommissie voor het onderwijs aan plattelandsmeisjes ingesteld.

Programma akte N XIX

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 3 juli 1957, nr. 118289, afd. N.O./J., zijn nadere voorschriften vastgesteld met betrekking tot de onderdelen van het programma voor de akte N XIX.

Programma akte Ngy

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 29 januari 1957, nr. 112720, afd. N.O./J., bepaald welke voorschriften gelden met betrekking tot de onderdelen van het programma voor de akte Ngy.

Financiën

De exploitatierekeningen over 1957 van de *huishoud-, industrie- en vakscholen* laten een bedrag aan uitgaven van f 52 828 000 in totaal zien.

De personeelskosten bedroegen f 38 764 000 of 73,4% (vorig jaar 73%) van het totaal der uitgaven, de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 3 357 000 of 6,4% (7%) en de kosten van aanschaffing en onderhoud van inventaris en leermiddelen f 4 230 000 of 8% (8%). De kapitaalslasten beliepen een bedrag van f 4 605 000 of 8,7% (8%) en de overige uitgaven, waaronder een bedrag van f 214 000 voor toelagen aan onvermogen leerlingen, f 1 873 000 of 3,5% (4%).

Ten behoeve van de *landbouwhuishoudscholen* werd in 1957 blijkens de exploitatierekeningen in totaal f 21 029 000 uitgegeven, waaronder f 14 186 000 of 67,5% (68%) van het totaal voor personeelskosten, f 1 760 000 of 8,4% (8%) voor het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. en f 1 843 000 of 8,7% (9%) voor het aanschaffen en onderhouden van inventaris en leermiddelen. De kapitaalslasten bedroegen f 2 174 000 of 10,3% (10%) en de overige uitgaven, waaronder een bedrag van f 223 000 voor toelagen aan onvermogen leerlingen, f 1 066 000 of 5,1% (5%).

Scholen

Het aantal *huishoud-, industrie- en vakscholen en -cursussen* steeg van 229 in 1956 tot 239 in het verslagjaar. Het aantal openbare scholen en cursussen bedroeg 10, het aantal protestants-christelijke 39, het aantal rooms-katholieke 100 en het aantal andere bijzondere 90.

Landbouwhuishoudscholen en -cursussen waren er 206 tegen 195 in 1956, waaronder 4 openbare, 51 protestants-christelijke, 73 rooms-katholieke en 78 andere bijzondere.

Leerlingen

Het leerlingenaantal van de *huishoud-, industrie- en vakscholen* steeg met 5,9 % en bedroeg op 1 januari 1957 59 725 tegen 56 395 op 1 januari van het voorafgaande jaar. Van hen volgden 3042 of 5,1 % openbaar, 9899 of 16,6 % protestants-christelijk, 22 392 of 37,5 % rooms-katholiek en 24 392 of 40,8 % ander bijzonder onderwijs.

De lagere opleidingen werden gevolgd door 51 818 leerlingen of 86,8 %, de uitgebreid lagere opleidingen door 5394 leerlingen of 9 % en de middelbare opleidingen door 2513 leerlingen of 4,2 % van het totaal.

In 1956 werden 28 990 leerlingen voor het eerst tot deze scholen toegelaten, van wie 26 316 of bijna 91 % tot de lagere opleidingen.

Het aantal leerlingen dat aan de *cursussen verbonden aan huishoud-, industrie- en vakscholen* deelnam laat een stijging zien van 12,3 % en kwam van 57 398 op 65 060. Van hen volgden 2278 of 3,5 % openbaar, 7386 of 11,4 % protestants-christelijk, 32 826 of 50,5 % rooms-katholiek en 22 570 of 34,6 % ander bijzonder onderwijs.

Het aantal leerlingen van de *landbouwhuishoudscholen* nam van 23 492 op 1 januari 1956 tot 25 789 op 1 januari van het verslagjaar toe, hetgeen een stijging betekent van 9,8 %. Van hen volgden 602 of 2,3 % openbaar, 5994 of 23,2 % protestants-christelijk, 9452 of 36,7 % rooms-katholiek en 9741 of 37,8 % ander bijzonder onderwijs.

De lagere opleidingen werden gevolgd door 24 096 leerlingen of 93,4 %, de uitgebreid lagere opleidingen door 944 leerlingen of 3,7 % en de middelbare opleidingen door 749 leerlingen of 2,9 % van het totale aantal leerlingen.

In 1956 werden 11 729 leerlingen voor het eerst tot deze scholen toegelaten, van wie 11 261 of 96 % tot de lagere opleidingen.

Het aantal leerlingen dat aan de *cursussen verbonden aan landbouwhuishoudscholen* deelnam, laat een stijging zien van 13,8 % en kwam van 16 560 op 18 840. Van hen volgden 563 of 3 % openbaar, 3483 of 18,5 % protestants-christelijk, 7679 of 40,8 % rooms-katholiek en 7115 of 37,7 % ander bijzonder onderwijs.

Bij de lagere en uitgebreid lagere opleidingen van de *huishoud-, industrie- en vakscholen* slaagden respectievelijk 19 655 en 3758 leerlingen tegen 18 340 en 3740 in 1956. Het aantal geslaagden bij de lagere opleidingen van de *landbouwhuishoudscholen* bedroeg 10 869 tegen 10 021 in 1956, en bij de uitgebreid lagere opleidingen 678 tegen 568 in 1956. Bij de middelbare opleidingen van de *huishoud-, industrie- en vakscholen* en de *landbouwhuishoudscholen* tezamen slaagden in totaal 810 leerlingen tegen 724 in 1956.

Het aantal leerlingen dat het *nijverheidsonderwijs* voor meisjes zonder getuigschrift verliet,

bedroeg 17 460 tegen 16 947 in 1956, onder wie 16 083 van de lagere, 1047 van de uitgebreid lagere en 330 van de middelbare opleidingen. Het aantal leerlingen tenslotte dat aan de ambulante huishoudcursussen deelnam, steeg van 3443 in 1956 tot 4710 op 1 januari van het verslagjaar.

Leraressen

Salarisregeling personeel Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 14 oktober 1957, nr. 141041, afd. N.O./S., is de salarisregeling voor het personeel in dienst van de Stichting voor huishoudelijke voorlichting ten plattelande in overeenstemming gebracht met de bepalingen van het Salarisbesluit L.N.O. 1955.

VIII. KUNST- EN/OF KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS

Financiën

De uitgaven van de scholen voor kunst- en/of kunstnijverheidsonderwijs hebben blijkens de exploitatierekeningen f 3 937 000 bedragen. De personeelskosten bedroegen f 3 115 000 of 79,2% (vorig jaar 79%), de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 269 000 of 6,8% (7%), de kosten van aanschaffing en onderhoud van inventaris en leermiddelen f 162 000 of 4,1% (5%), de kapitaalslasten f 180 000 of 4,5% (4%) en de overige uitgaven f 211 000 of 5,3% (5%) van het totaal der uitgaven.

Scholen

Het aantal scholen bleef met 31 gelijk aan dat in 1956. Het aantal openbare scholen bedroeg 5, het aantal rooms-katholieke eveneens 5 en het aantal andere bijzondere 21.

Leerlingen

Het aantal leerlingen van deze scholen steeg met 5,9% en bedroeg op 1 januari van het verslagjaar 4180 tegen 3948 op 1 januari van het jaar daarvoor. Van hen volgden 501 of 12% openbaar, 412 of 9,9% rooms-katholiek en 3267 of 78,1% ander bijzonder onderwijs. De genoemde percentages zijn vrijwel gelijk aan die van 1956. De grootste groep werd gevormd door degenen die de opleiding reclame, publiciteit en plastic volgden, t.w. 775 leerlingen of ruim 18% van het totale aantal. De opleiding voortgezet bouwkunstonderwijs telde 454 leerlingen of bijna 11%, teken- en schilderkunst 444 leerlingen of bijna 11%, modetekenen, ontwerpen (modellen en stoffen) 430 leerlingen of ruim 10% en binnenhuisarchitectuur 350 leerlingen of ruim 8%. Het aantal in 1957 vertrokken leerlingen bedraagt 1621. Aan 426 leerlingen kon een eindgetuigschrift of akte worden uitgereikt.

IX. SCHOLEN VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK

Financiën

De uitgaven van de scholen voor maatschappelijk werk hebben blijkens de exploitatierekeningen in 1957 in totaal f 2 699 000 bedragen. De personeelsuitgaven bedroegen f 2 120 000 of bijna 78,6% (vorig jaar 80%), de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 150 000 of 5,5% (4,5%), de kosten van aanschaffing en onderhoud van inventaris en leermiddelen f 76 000 of 2,8% (2%), de kapitaalslasten f 149 000 of 5,5% (5,7%) en de overige kosten f 204 000 of 7,6% (8%) van het totaal der uitgaven.

Scholen

Het aantal scholen bleef met 13 gelijk aan dat in 1956, naar richting te onderscheiden in 3 protestants-christelijke, 7 rooms-katholieke en 3 andere bijzondere scholen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 januari 1957 2015 tegen 1588 op 1 januari 1956, hetgeen een stijging betekent van 26,9%. Deze stijging werd mede veroorzaakt door het instellen van een urgentie-opleiding voor het maatschappelijk werk. Van het totale aantal leerlingen volgden 458 of 22,7% protestants-christelijk, 1085 of 53,9% rooms-katholiek en 472 of 23,4% ander bijzonder onderwijs.

In 1956 werden 1041 leerlingen tot de scholen toegelaten. Aan 316 leerlingen kon in 1957 een eindgetuigschrift worden uitgereikt.

Andere onderwerpen

Over de *taak en de opleiding van de maatschappelijke werker* zijn als publikaties nr. 15 en 16 van de Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk in het verslagjaar een tweetal rapporten gepubliceerd, opgesteld door de opleidingscommissie van genoemde vereniging. In het eerste hoofdstuk van publikatie nr. 15 geeft de commissie o.m. een opsomming van een aantal functies waarvoor beschrijvingen zijn gemaakt, alsmede van een aantal deeltaken die met elkaar de werkzaamheden weergeven die in het maatschappelijk werk kunnen voorkomen. Verder noemt zij de maatstaven welke zij heeft aangelegd voor de waardering van de verschillende deeltaken, teneinde de niveaus van de opleidingen te kunnen bepalen. Na de huidige toestand op het gebied van de opleiding voor maatschappelijk werk te hebben geschetst en een overzicht te hebben gegeven van de bestaande opleidingsmogelijkheden, gaat de commissie nader in op de vraag, wat een opleiding voor maatschappelijk werk beoogt. Zij behandelt uitvoerig de elementen welke in de opleiding kunnen worden onderscheiden en gaat na voor welke taken een dergelijke opleiding gewenst is. Na de dagscholen en de avondcursussen voor maatschappelijk werk aan het verzamelde materiaal te hebben getoetst komt zij tot de conclusie, dat een opleiding voor maatschappelijk werk moet zijn een vormingsproces van enkele jaren, bestaande uit theorie en gesuperviseerde praktijk, welke twee bestanddelen als een geïntegreerd geheel worden gebracht, en welke gericht is op

een beroep van een zeker niveau waarvan de beoefenaren een zeer belangrijke functie hebben. De commissie meent dat een dergelijke opleiding niet kan worden gegeven in een avondcursus maar voorlopig alleen aan een dagschool voor maatschappelijk werk. Aan het rapport is een minderheidsnota toegevoegd, waarin stelling wordt genomen tegen de conclusie van het rapport, dat een verantwoorde opleiding alleen aan een dagschool zou kunnen worden gegeven.

Publikatie nr. 16 behandelt in het bijzonder de *taak van het hoger onderwijs bij de opleiding voor maatschappelijk werk*, en was bedoeld als een inleiding voor verdere bezinning over de mogelijkheden van een opleiding voor maatschappelijk werk op universitair niveau, welke voor een verantwoorde ontwikkeling van dit werk steeds meer als onmisbaar en zelfs als zeer urgent wordt gevoeld.

In de verschillende hoofdstukken worden achtereenvolgens vragen behandeld met betrekking tot de houding van de Nederlandse universiteiten ten opzichte van de ontwikkeling van het maatschappelijk werk, de functie van de universiteiten en de functie van de school voor maatschappelijk werk, de principiële en de praktische motieven welke kunnen worden aangevoerd om de universiteit te doen participeren in de opleiding voor het maatschappelijk werk, de meest ideale vorm van samenwerking tussen scholen voor maatschappelijk werk en universiteit en het verantwoord zijn van een universitaire opleiding voor maatschappelijk werk in verband met beschikbare plaatsen en efficiency. De commissie is van oordeel, dat er een groot aantal taken en functies van verschillende soorten in het maatschappelijk werk zijn welke een basiswetenschappelijke en methodiekscholing op het hoogst bereikbare niveau vragen, en dat deze scholing zoveel mogelijk in universitair verband dient te worden gegeven. De meest gewenste vorm daarvoor acht de commissie de opnemng van althans enige scholen voor maatschappelijk werk in universitair verband, doordat de school b.v. een onderdeel vormt van een sociale faculteit en opleidt voor het baccalaureaat in het maatschappelijk werk, met dien verstande dat de school de vrijheid behoudt om daarnaast voor diegenen die geen universitaire opleiding nodig hebben, het gewone schooldiploma te handhaven.

De commissie wil bovendien pleiten voor een aansluitingsmogelijkheid tussen deze beide vormen van de opleiding voor maatschappelijk werk. Het verdient naar de mening der commissie aanbeveling daarnaast voor de beoefenaren van beroepen die het maatschappelijke werk raken, zoals sociologen, psychologen, artsen en ook wel juristen, de mogelijkheid te openen van b.v. een jaar postdoctorale studie in de methode van het maatschappelijk werk, bij voorkeur aan een school voor maatschappelijk werk op universitair niveau, met inbegrip van een gesuperviseerde stage. De commissie meent dat, indien voorshands de meest gewenste vorm van opleiding, n.l. een school voor maatschappelijke werk in universitair verband, niet bereikbaar is, een samenwerking tussen de bestaande opleidingsinstituten en de universiteiten behoort te worden bevorderd, terwijl bij een eventuele invoering van een baccalaureaat in de sociale wetenschappen, de leerlingen van de scholen voor maatschappelijk werk na een niet al te lange aanvullende studie aan de universiteit voor dat baccalaureaat in aanmerking dienen te komen, en ook overigens zo groot mogelijke faciliteiten behoren te ontvangen bij hun studie aan de universiteit.

X. SCHOLEN VOOR WINKELPERSONEEL

Financiën

Blijkens de exploitatierekeningen hebben de uitgaven van de scholen voor winkelpersoneel in 1957 in totaal f 887 000 bedragen. De personeelskosten beliepen een bedrag van f 720 000 of 81,2% (vorig jaar 80%), de kosten van het in stand houden van gebouwen, huren, verlichting, verwarming, schoonhouden e.d. f 74 000 of 5% (5%), de kosten van aanschaffing en onderhoud van inventaris en leermiddelen f 38 000 of 4,1% (6,5%), de kapitaalslasten f 29 000 of 3,2% (4%) en de overige kosten f 58 000 of 6,5% (4%) van het totaal der uitgaven.

Scholen

Het aantal scholen voor winkelpersoneel steeg van 3 in 1956 tot 5, t.w. 1 rooms-katholieke en 4 andere bijzondere scholen.

Leerlingen

Het aantal leerlingen bedroeg op 1 januari 1957 962 tegen 793 op 1 januari van het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van 21,3%. In 1956 werden 490 leerlingen toegelaten tegen 372 in het jaar daarvoor. Aan 110 leerlingen kon in 1957 een eindgetuigschrift worden uitgereikt.

H. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

Algemeen

Erkenning lagere land- en tuinbouwscholen

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 23 november 1957, nr. 63760, afd. L.O., (*Stert.* 233) zijn erkend als scholen in de zin van de Leerplichtwet:

- a. de door het Rijk gesubsidieerde lagere land- en tuinbouwscholen waaraan in het eerste leerjaar gedurende ten minste 40 weken per jaar ten minste 14 uren per week algemeen vormend onderwijs wordt gegeven, en waartoe geen leerplichtige kinderen worden toegelaten, alvorens zij zoveel klassen van een of meer scholen in de zin der Leerplichtwet hebben doorlopen als tezamen een leertijd van 7 jaar omvatten;
- b. de door het Rijk gesubsidieerde lagere land- en tuinbouwscholen waaraan zowel in het eerste als in het tweede leerjaar gedurende ten minste 40 weken per jaar ten minste 22 uren algemeen vormend onderwijs wordt gegeven, en waartoe geen leerplichtige kinderen worden toegelaten, alvorens zij zoveel klassen van een of meer scholen in de zin van de Leerplichtwet hebben doorlopen als tezamen een leertijd van 6 jaar omvatten.

Financiën

Het totaal der overheidsuitgaven voor het land- en tuinbouwonderwijs is ten opzichte van het jaar 1956 met 21,4% gestegen en bedroeg f 20 460 000 tegen f 16 900 000 in het voorafgaande jaar. Van eerstgenoemd bedrag kwam f 17 500 000 of 85,7% ten laste van het Rijk, f 300 000 of 1,3% ten laste van de provincies en f 2 700 000 of 13% ten laste van de gemeenten. Aan het openbaar onderwijs kwam f 5 828 000 of 28,5% (vorig jaar 27,8%) en aan het bijzonder onderwijs f 13 959 000 of 68,2% (69,1%) ten goede. Een bedrag van f 673 000 of 3,3%, waaronder rijksstudietoelagen tot een bedrag van f 118 000, blijkt in dit verband niet nader te verdelen.

De gegevens betreffende de aard der bestemming van de voor het land- en tuinbouwonderwijs van overheidswege beschikbaar gestelde gelden wijzen uit, dat in het verslagjaar f 13 485 000 of 66% (70%) werd besteed voor personeelsuitgaven, f 2 001 000 of 10% (16%) voor de lopende exploitatie en f 3 742 000 of 18% (9%) voor investeringen. Een bedrag van f 1 232 000 of 6% kan niet naar een van de bovengenoemde kostensoorten worden toegekend.

Voor wat de scholen voor land- en tuinbouwonderwijs betreft werd van overheidswege voor het openbaar onderwijs f 1621 en voor het bijzonder onderwijs f 436 per leerling uitgegeven.

Scholen

Het aantal *middelbare landbouwscholen* bleef met 8 gelijk aan dat over 1956, het aantal *landbouw-winterscholen* steeg van 43 tot 45, terwijl het aantal *landbouwvakscholen* van 8 in 1956 tot 5 in het verslagjaar daalde en het aantal *lagere landbouwscholen* met 1 toenam en in 1957 234 bedroeg. De aantallen *middelbare tuinbouwscholen*, *tuinbouw-winterscholen* en *lagere tuinbouwscholen* bleven met respectievelijk 3, 7 en 63 gelijk aan die over 1956. Het aantal *tuinbouwvak-scholen* steeg van 69 tot 77.

Leerlingen

Aan de land- en tuinbouwscholen tezamen waren in 1957 26 922 leerlingen ingeschreven tegen 27 433 in 1956, hetgeen een teruggang van 1,9% betekent. Van het totale aantal leerlingen der scholen volgde ongeveer 75% landbouwonderwijs.

Ook het aantal toegelatenen liep terug en wel van 9613 in 1955 tot 9266 in 1956. Het waren vrijwel uitsluitend de lagere landbouwscholen waar deze daling, evenals die van de totale bezetting, optrad.

Het totale aantal vertrokkenen daalde van 9777 in 1956 tot 9643 in 1957. Van hen verliet 25% de school zonder diploma.

De *middelbare landbouwscholen* telden op 1 januari 1957 713 leerlingen tegen 696 op 1 januari van het jaar daarvoor. Tot deze scholen werden in 1956 266 leerlingen toegelaten tegen 254 in het voorafgaande jaar. Van de 236 leerlingen die in 1957 de middelbare landbouwscholen verlieten, waren 195 of 83% in het bezit van het einddiploma.

Het aantal leerlingen van de *landbouw-winterscholen* bedroeg op 1 januari 1957 3002 tegen 2909 op 1 januari 1956. Tot deze scholen werden in 1956 1617 leerlingen toegelaten tegen 1531 in 1955. Van de 1532 leerlingen die in 1957 de landbouw-winterscholen verlieten, waren 1360 of 89% in het bezit van het einddiploma.

De *landbouwvakscholen* telden op 1 januari 1957 205 leerlingen tegen 250 op 1 januari 1956. In 1956 werden 147 leerlingen tot deze scholen toegelaten tegen 167 in 1955. Aan 59 van de 96 in 1957 vertrokken leerlingen kon het einddiploma worden uitgereikt.

Het aantal leerlingen van de *lagere landbouwscholen* bedroeg op 1 januari 1957 16 201 tegen 17 025 op 1 januari 1956. Tot deze scholen werden in 1956 4460 leerlingen toegelaten tegen 4900 in 1955. Van de 5163 leerlingen die in 1957 de lagere landbouwscholen verlieten, waren 3793 of 72% in het bezit van het einddiploma.

De *middelbare tuinbouwscholen* werden op 1 januari 1957 door 140 leerlingen bezocht tegen 157 op 1 januari 1956. Tot deze scholen werden in 1956 43 leerlingen toegelaten tegen 48 in 1955. Aan 30 van de 36 in 1957 vertrokken leerlingen kon het einddiploma worden uitgereikt. Het aantal leerlingen dat de *tuinbouw-winterscholen* bezocht, bedroeg op 1 januari 1957 570 tegen 535 op 1 januari van het jaar daarvoor. Toegelaten werden in 1956 202 leerlingen tegen

190 in 1955. Van de 220 leerlingen die in 1957 de tuinbouw winterscholen verlieten, waren 166 of 76% in het bezit van het einddiploma.

De *tuinbouwvak scholen* telden op 1 januari 1957 1438 leerlingen tegen 1259 op 1 januari van het jaar daarvoor. Tot deze scholen werden in 1956 1024 leerlingen toegelaten tegen 970 in 1955. Van de 921 leerlingen die in 1957 de tuinbouwvak scholen verlieten, waren 742 of 80% in het bezit van het einddiploma.

De bezetting van de *lagere tuinbouwscholen* tenslotte bedroeg op 1 januari 1957 4653 leerlingen tegen 4602 op 1 januari van het jaar daarvoor. In 1956 werden 1507 leerlingen tot deze scholen toegelaten tegen 1553 in 1955. Van de 1440 leerlingen die in 1957 de lagere tuinbouwscholen verlieten, waren 1004 of 70% in het bezit van het einddiploma.

Leraren

Op 1 januari 1957 bedroeg het aantal aan de land- en tuinbouwscholen verbonden docenten 1916. Bijna 3/4 van het totale aantal docenten was bij het landbouwonderwijs en ruim 1/4 bij het tuinbouwonderwijs werkzaam.

I. VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

I. DAGONDERWIJS

Algemeen

De belangstelling voor het voorbereidend hoger en middelbaar dagonderwijs bleef toenemen, en het beleid is er voor deze sector van het onderwijs dan ook op gericht geweest deze toegenomen belangstelling op verantwoorde wijze op te vangen. Verschillende omstandigheden en met name de beschikbare middelen van personele en materiële aard hebben in dezen echter een remmende invloed uitgeoefend.

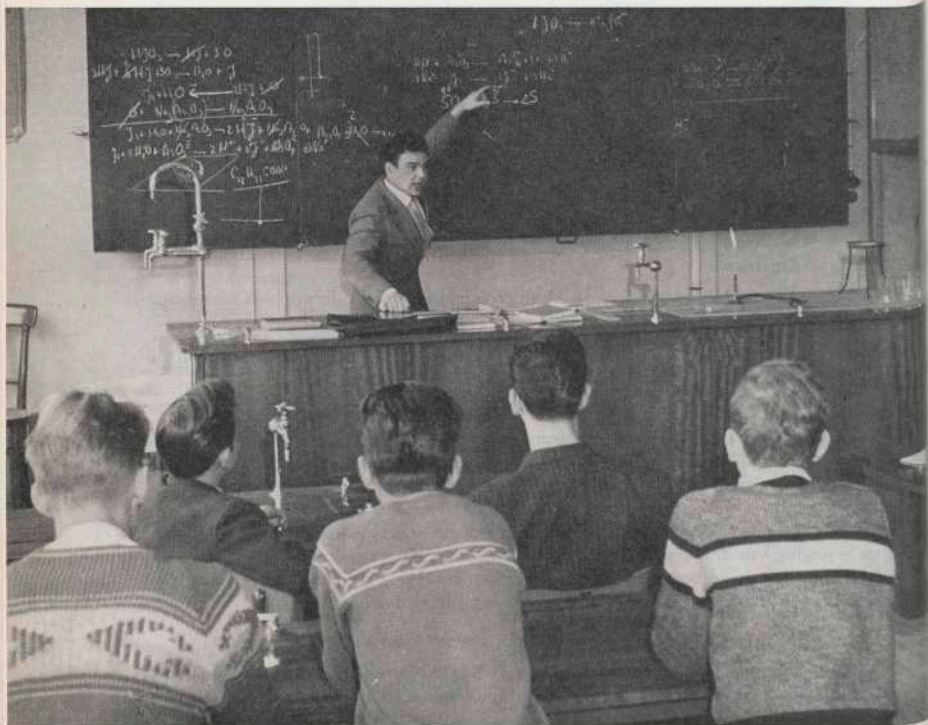
Van de wetsontwerpen op het gebied van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs die in het verslagjaar bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal werden ingediend, mogen worden genoemd het ontwerp van wet, houdende een nieuwe regeling voor de vergoeding van de kosten van het gemeentelijk voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs, het ontwerp van wet tot het aanbrengen van een aantal technische wijzigingen in de subsidie-bepalingen van de Middelbaar-onderwijswet en de Hoger-onderwijswet, en het wetsontwerp tot wijziging van de Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen. Voorts kwam een beschikking tot stand betreffende een regeling met betrekking tot het toekennen van een beloning aan leraren-mentoren voor het geven van leiding aan hospitanten.

Wijziging Middelbaar-onderwijswet, Hoger-onderwijswet en Pensioenwet 1922

Bij Koninklijke boodschap van 11 september 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de Middelbaar-onderwijswet, de Hoger-onderwijswet en de Pensioenwet 1922.

Het ontwerp had op de navolgende onderwerpen betrekking:

1. Een betere regeling voor de subsidiëring in de kosten van het aankopen, stichten, verbouwen, herbouwen en uitbreiden van de schoolgebouwen en -terreinen der bijzondere scholen voor v.h.m.o.
2. Een wijziging in de berekening van het bedrag van het subsidie in de exploitatiekosten van die scholen.
3. Een wijziging van de Pensioenwet 1922, beogende het personeel van een door het Rijk gesubsidieerd avondlyceum of gesubsidieerde avondhogereburgerschool en van een door het Rijk gesubsidieerde inrichting tot opleiding voor het examen ter verkrijging van een middelbare acte onder de werking van de Pensioenwet te brengen.

Het onderwijs in de natuurwetenschappen is een
 in toenemende mate een wetenschap van het algemeen belang
 wordt beschouwd en de wetenschappen en de wetenschappen
 worden steeds meer een wetenschap van het algemeen belang
 en de wetenschappen worden steeds meer een wetenschap
 van het algemeen belang en de wetenschappen worden
 steeds meer een wetenschap van het algemeen belang
 v.h.m.o.: v.h.m.o.: steeds grotere belangstelling

4. Een aanvulling van de regeling inzake de eisen van benoembaarheid waaraan een leraar aan een school voor v.h.m.o. moet voldoen.
5. Een verbetering van enkele artikelen van de Middelbaar-onderwijswet en de Hoger-onderwijswet, ten dele als gevolg van in enkele andere artikelen van die wetten aangebrachte wijzigingen.
6. Overgangsbepalingen in verband met de inwerkingtreding der wijzigingswet.

Gelijkstelling getuigschriften

Bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 26 oktober 1957, nr. 62518 I, afd. V.H.M.O., zijn de in het jaar 1957 onder auspiciën van de Stichting voor Nederlands Onderwijs in Indonesië afgegeven getuigschriften van met goed gevolg afgelegd eindexamen van de afdeling middelbare school voor meisjes, verbonden aan het christelijk lyceum te Bandoeng, uitgaande van de vereniging het Christelijk Lyceum te Bandoeng, en het lyceum van de Carpentier Alting Stichting te Djakarta, voor de toepassing van het Koninklijk besluit van 26 mei 1922 (*Stb.* 387) gelijkgesteld met het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd eindexamen voor een openbare of ingevolge artikel 45 *sexies* der Middelbaar-onderwijswet aangewezen bijzondere middelbare school voor meisjes, als bedoeld in artikel 10 *bis*, onder *b*, van het besluit.

Bij Koninklijk besluit van 10 januari 1958 (*Stb.* 6) is voorts bepaald, dat de in 1957 onder auspiciën van de Stichting voor Nederlands Onderwijs in Indonesië afgegeven getuigschriften van de afdelingen gymnasium van het christelijk lyceum te Bandoeng, uitgaande van de vereniging het Christelijk Lyceum te Bandoeng, en van het lyceum te Djakarta, uitgaande van de Carpentier Alting Stichting te Djakarta, worden gelijkgesteld met het getuigschrift, bedoeld in artikel 11 der Hoger-onderwijswet.

In hetzelfde Koninklijk besluit is verder bepaald, dat de in 1957 onder auspiciën van bovengenoemde stichting afgegeven getuigschriften van de afdelingen hogereburgerschool A en B van de beide eerder genoemde lyceums, van de christelijke hogereburgerschool A en B te Djakarta, uitgaande van de Vereniging voor Christelijke Scholen - Paul Krugerschool te Djakarta, de neutrale hogereburgerschool A en B te Surabaja, uitgaande van de Surabajase Schoolvereniging te Surabaja, en de neutrale hogereburgerschool B te Medan, uitgaande van de Vereniging voor Middelbaar Onderwijs te Medan, worden gelijkgesteld met het getuigschrift, bedoeld in artikel 11 der Hoger-onderwijswet, met dien verstande dat de bezitters van die getuigschriften worden toegelaten tot de examens tot welke ingevolge artikel 133 der Hoger-onderwijswet het getuigschrift van respectievelijk de hogereburgerschool A en de hogereburgerschool B hier te lande toegang geven.

Toezicht bij de eindexamens der gymnasia

Bij Koninklijk besluit van 25 mei 1957 (*Stb.* 180) is wijziging gebracht in het Koninklijk besluit van 30 april 1906 (*Stb.* 101) tot vaststelling van regelen voor de uitoefening van het toezicht van de gecommiteerde of de gecommiteerden bij de eindexamens der gymnasia met zesjarige cursus, bedoeld in de artikelen 11 en 157 der Hoger-onderwijswet. Door deze

wijziging is de bepaling komen te vervallen, dat de gecommiteerden het schriftelijk werk nazien op de dagen van het mondeling examen. In de plaats daarvan is het voorschrift opgenomen dat ook voorkomt in de eindexamenregelingen voor de middelbare dagscholen, dat het schriftelijk werk zo spoedig mogelijk na het schriftelijk examen ter correctie aan de gecommiteerden moet worden toegezonden.

Voorts is een, tot dusverre ontbrekende, bepaling opgenomen die tot doel heeft, een wettelijke basis te geven aan de toekenning van reis- en verblijfskosten en van vacatiegelden aan de gecommiteerden bij de eindexamens der gymnasiums, zoals deze reeds bestond voor de deskundigen bij de eindexamens der hogereburgerscholen en de gecommiteerden bij de eindexamens der middelbare scholen voor meisjes.

Financiën

Het totaal van de uitgaven voor het dag-v.h.m.o. steeg met 15,7% en kwam van f 131 755 000 in 1956 op f 152 426 000. Van dit bedrag kwam f 97 119 000 of ruim 63% ten laste van het Rijk, f 55 175 000 of ruim 36% ten laste van de gemeenten en f 132 000 ten laste van de provincies. Aan het openbaar onderwijs kwam f 67 800 000 of 44,5% en aan het bijzonder onderwijs f 84 626 000 of 55,5% van het totaal der overheidsuitgaven voor het dag-v.h.m.o. ten goede. De beide voornoemde percentages zijn vrijwel gelijk aan die van 1956. Naar de aard der bestemming kunnen de overheidsuitgaven voor het dag-v.h.m.o. worden verdeeld in personeelskosten ten bedrage van f 110 011 000 of 72% (vorig jaar 75%), uitgaven voor de lopende exploitatie ten bedrage van f 16 638 000 of 11% (13%) en investeringsuitgaven ten bedrage van f 24 652 000 of ruim 16% (8%). Een bedrag van f 1 124 000 blijkt in dit verband niet nader te verdelen.

Voor het rijksdag-v.h.m.o. werd per leerling f 1123, voor het gemeentelijk f 1175 en voor het bijzonder f 951 uitgegeven.

Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen

Bij Koninklijke boodschap van 20 september 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de wet van 11 juni 1921 (Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen).

Bij de wet van 11 juni 1921 (*Stb.* 795) zijn de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van financiën gemachtigd, de rente en aflossing te garanderen van geldleningen die door besturen van door het Rijk gesubsidieerde bijzondere scholen voor middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs en van door het Rijk gesubsidieerde kweekscholen worden gesloten voor de aankoop van grond en gebouwen, en voor de stichting, uitbreiding en inrichting van schoolgebouwen. Het bedrag van f 35 miljoen, waarvoor de machtiging gold, werd bij de wet van 5 april 1955 (*Stb.* 166) gebracht op f 100 miljoen.

In het onderhavige wetsontwerp werd vooreerst voorgesteld de garantie uit te breiden tot de rente en aflossing van geldleningen, gesloten door besturen van bijzondere scholen tot opleiding van kleuterleidsters waarvan de kosten ingevolge artikel 97 der kleuteronderwijswet door het Rijk worden vergoed.

In verband met het feit dat het totaal van de verleende garanties van geldleningen die door besturen van gesubsidieerde scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en van kweekscholen waren gesloten, reeds f 80 miljoen bedroeg, en naar verwachting met de stichting van nieuwe schoolgebouwen en met het verbouwen en uitbreiden van bestaande schoolgebouwen van scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in de eerstkomende jaren zeker een bedrag van f 26 miljoen zou zijn gemoeid, werd, mede gelet op de financiering van de te verwachten bouw van scholen voor kleuterleidsters, voorgesteld het bedrag der geldleningen waarvoor de machtiging gold, tot f 200 miljoen te verhogen. Nadat het wetsontwerp op 14 november 1957 door de Tweede Kamer en op 3 december 1957 door de Eerste Kamer der Staten-Generaal was aanvaard, is de wet op 4 december 1957 in *Staatsblad* nr. 512 afgekondigd.

Kostenvergoeding gemeentelijke scholen voor v.h.m.o.

Bij Koninklijke boodschap van 17 september 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de Middelbaar-onderwijswet, de Hoger-onderwijswet en de wet van 15 juli 1929 (*Stb.* 388).

Het wetsontwerp beoogde de kostenvergoeding van de gemeentelijke scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs te regelen overeenkomstig de wijze waarop de bijzondere scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs worden gesubsidieerd, t.w. op voet van een volledige vergoeding van personele, materiële en kapitaalsuitgaven volgens normen, gebaseerd op de uitgaven van de rijksscholen. Voorgesteld werd een regeling welke zijn basis vindt in de werkelijke kosten van de rijksscholen, doch anderzijds zo weinig mogelijk bemoeienis met de werkelijke gang van zaken bij de gemeenten medebrengt, hetgeen betekent dat geen vergoeding op basis van de door de gemeenten werkelijk gedane uitgaven wordt gegeven, doch dat een vergoeding wordt toegekend volgens normbedragen.

Voor de gemeentelijke dagscholen zijn derhalve een viertal vaste vergoedingen gesteld, bestemd voor de bestrijding van:

- a. de kosten van de salarissen, toelagen e.d., met inbegrip van de reiskosten;
- b. de huisvestingskosten;
- c. de kosten van aanschaffing van schoolmeubelen, leer- en hulpmiddelen;
- d. de jaarlijkse materiële uitgaven.

Als basis voor de berekening van deze bedragen zijn de kosten van de rijksscholen genomen. De vergoeding zou automatisch worden toegekend voor alle gemeentelijke scholen voor v.h.m.o. die voor 1 januari 1956 geopend waren; aan scholen die na die datum zijn geopend zou de vergoeding kunnen worden toegekend.

Tenslotte werd in het wetsontwerp voorgesteld de bepalingen in de Hoger-onderwijswet die tot dusver een praktische belemmering vormden voor de instandhouding van een gymnasium door het Rijk, zodanig te wijzigen dat die belemmering zou worden weggenomen.

Vaststelling bedragen ten behoeve van exploitatie-uitgaven

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 2 december 1957, nr. 68474 I, afd. V.H.M.O., voor het jaar 1957 de navolgende bedragen vastgesteld ter berekening van het subsidie ten behoeve van een bijzondere dagschool voor middelbaar onderwijs of van een bijzonder gymnasium, dat strekt ter bestrijding van de uitgaven bedoeld in onderscheidenlijk artikel 45 *quater*, onder *e* t/m *j* van de Middelbaar-onderwijswet, en artikel 168 *ter*, onder *e* t/m *j*, van de Hoger-onderwijswet.

1. het bedrag, bedoeld in artikel 45 *novies*, eerste lid, onder *a*, van de Middelbaar-onderwijs wet, en artikel 168 *octies*, eerste lid, onder *a*, van de Hoger-onderwijswet, is vastgesteld op f 1 613 273;
2. het bedrag, bedoeld in de onder 1 genoemde leden, onder *b*, is vastgesteld op f 7 994,98;
3. het bedrag, bedoeld in de onder 1 genoemde leden, onder *c*, is op f 1 521,96 en
4. het bedrag, bedoeld in de onder 1 genoemde leden, onder *d*, is op f 15,33 vastgesteld.

Scholen

Het aantal zelfstandige dagscholen nam met 16 toe en bedroeg op 15 september 1956 411. De nieuwe scholen zijn: 1 gymnasium (rooms-katholiek), 8 h.b.s.'en (2 rijks-, 2 protestants-christelijke en 4 rooms-katholieke), 8 lyceums (3 gemeentelijke, 3 protestants-christelijke, 1 rooms-katholiek en 1 ander bijzonder) en 2 middelbare scholen voor meisjes (1 protestants-christelijke en 1 rooms-katholieke). Opgeheven werden 2 neutraal bijzondere handelsdagscholen met 4-jarige cursus, terwijl een h.b.s. en een gymnasium tot een lyceum werden samengevoegd. Voorts werden 1 rijks-, 5 protestants-christelijke en 1 rooms-katholieke h.b.s. en een rooms-katholieke middelbare school voor meisjes door toevoeging van een afdeling gymnasium omgezet in een lyceum respectievelijk gymnasium. Tenslotte werd aan enige scholen een afdeling h.b.s.-A of middelbare school voor meisjes toegevoegd.

Het aantal *gymnasiums* bleef gelijk en bedroeg aan het begin van het schooljaar 1956/1957 71, t.w. 32 openbare, 7 protestants-christelijke en 32 rooms-katholieke scholen.

O.m. doordat 7 h.b.s.'en in lyceums werden omgezet bleef ook het aantal van deze scholen gelijk t.w. 148, waaronder 80 openbare, 21 protestants-christelijke, 40 rooms-katholieke en 7 andere bijzondere scholen.

Het aantal *lyceums* was aan het begin van het schooljaar 1956/1957 van 124 tot 141 gestegen. Zoals reeds werd aangegeven wordt deze toename ten dele veroorzaakt door de omzetting van een aantal h.b.s.'en in lyceums. Van het totale aantal lyceums waren er 42 openbaar, 42 protestants-christelijk, 37 rooms-katholiek en 20 ander bijzonder.

Het aantal zelfstandige *middelbare scholen voor meisjes* nam met 1 toe en bedroeg aan het begin van het schooljaar 1956/1957 38, t.w. 3 openbare, 5 protestants-christelijke, 24 rooms-katholieke en 6 andere bijzondere.

Middelbare scholen voor meisjes, verbonden aan een gymnasium, een h.b.s. of een lyceum waren er 90 tegen 81 aan het begin van het voorafgaande schooljaar. Van deze scholen waren er 36 openbaar, 19 protestants-christelijk, 27 rooms-katholiek en 8 ander bijzonder.

Het aantal zelfstandige *handelsdagscholen* liep met 2 terug en bedroeg aan het begin van het schooljaar 1956/1957 13, t.w. 3 openbare, 1 protestants-christelijke, 6 rooms-katholieke en 1 andere bijzondere.

Het aantal aan een h.b.s. of lyceum verbonden handelsdagscholen bleef met 5 gelijk aan dat aan het begin van het voorgaande schooljaar.

Nieuwe rijkshogereburgerschool

Bij Koninklijk besluit van 13 mei 1957 is bepaald dat op 1 september 1957 een rijkshogereburgerschool zou worden geopend te Schagen.

Aanwijzingen overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet

In het verslagjaar werden de hierna genoemde instellingen voor het eerst dan wel opnieuw aangewezen als bevoegd om, met inachtneming van de desbetreffende wettelijke voorschriften, aan hun leerlingen die het onderwijs tot aan het einde hebben bijgewoond, een getuigenschrift van bekwaamheid tot universitaire studiën af te geven, dat met het getuigenschrift, vermeld in artikel 11 van de Hoger-onderwijswet, wordt gelijkgesteld.

De afdeling gymnasium van het St.-Nicolaaslyceum te Amsterdam, met ingang van 1 september 1956, (Kon. besluit 28 januari 1957, *Stb.* 22).

De afdeling gymnasium van het christelijk lyceum te Delft, met ingang van 1 september 1955, (Kon. besluit 28 januari 1957, *Stb.* 23).

Het rooms-katholiek gymnasium 'Missiehuis Driehuis' te Velsen, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 11 mei 1957, *Stb.* 161).

Het rooms-katholiek gymnasium te Uden, met ingang van 1 september 1956, (Kon. besluit 11 mei 1957, *Stb.* 162).

Het rooms-katholiek gymnasium 'Sancti Alberti' te Zenderen, met ingang van 1 januari 1957, (Kon. besluit 11 mei 1957, *Stb.* 163).

De afdeling gymnasium van het rooms-katholiek Seminarie te Heemstede, met ingang van 1 januari 1957, (Kon. Besluit 11 mei 1957, *Stb.* 164).

Het rooms-katholiek gymnasium van het Seminarie Ypelaar te Nieuw-Ginneken, met ingang van 1 september 1956, (Kon. besluit 11 mei 1957, *Stb.* 165).

Het rooms-katholiek gymnasium te Heerlen, uitgaande van de onderwijsstichting 'St.-Bernardinus' te Heerlen, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 29 mei 1957, *Stb.* 187).

De afdeling gymnasium van het St.-Werenfriduslyceum te Hoorn, met ingang van 1 september 1956, (Kon. besluit 29 mei 1957, *Stb.* 188).

De afdeling gymnasium van het christelijk lyceum 'Marnix van St. Aldegonde' te Haarlem, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 29 mei 1957, *Stb.* 189).

De afdeling gymnasium van het Jac. P. Thijsse-lyceum te Overveen, met ingang van 1 september 1956, (Kon. besluit 6 juli 1957, *Stb.* 226).

De afdeling gymnasium van het rooms-katholiek lyceum 'St.-Bonaventura' te Leiden, met ingang van 1 september 1957, (Kon. Besluit 17 juli 1957, *Stb.* 261).

Het gereformeerd gymnasium te Leeuwarden, uitgaande van de Vereniging voor gereformeerd middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs gevestigd te Leeuwarden, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 16 september 1957, *Stb.* 376).

De afdeling gymnasium van het rooms-katholiek lyceum te Alkmaar, uitgaande van de 'Stichting Rooms-Katholiek Lyceum onder bescherming van de H. Petrus Canisius' te Alkmaar, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 16 september 1957, *Stb.* 377).

Het Willem Lodewijk-gymnasium te Groningen van de Vereniging voor christelijk middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs gevestigd te Groningen, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 16 september 1957, *Stb.* 378).

De afdeling gymnasium van het Rijnländs lyceum te Wassenaar, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 4 oktober 1957, *Stb.* 396).

De afdeling gymnasium van het rooms-katholiek lyceum voor meisjes 'Serviam' te Sittard, uitgaande van het zedelijk lichaam 'De H. Ursula' te Sittard, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 5 oktober 1957, *Stb.* 397).

De afdeling gymnasium van het St.-Vituscollege te Bussum, met ingang van 1 mei 1957, (Kon. besluit 11 oktober 1957, *Stb.* 402).

De afdeling gymnasium van het St.-Adelbertcollege te Wassenaar, uitgaande van de stichting 'St.-Adelbertcollege' te Wassenaar, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 4 november 1957, *Stb.* 439).

De afdeling gymnasium van het Rotterdams lyceum te Rotterdam, uitgaande van de vereniging 'Het Rotterdams Lyceum' te Rotterdam, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 14 november 1957, *Stb.* 474).

De afdeling gymnasium van het Dr. Moller-college te Waalwijk, uitgaande van de vereniging 'Ons Middelbaar Onderwijs in Noord-Brabant' te Tilburg, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 15 november 1957, *Stb.* 472).

De afdeling gymnasium van het Nieuwe Lyceum te Bilthoven, uitgaande van de Vereniging voor middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs te Bilthoven, met ingang van 1 september 1957, (Kon. besluit 18 november 1957, *Stb.* 473).

Het rooms-katholiek gymnasium van het St.-Alfonsusseminarie 'Nebo' te Nijmegen, uitgaande van de St.-Clemensstichting te Nijmegen, met ingang van 1 maart 1958, (Kon. besluit 29 november 1957, *Stb.* 490).

Aanvragen nieuwbouw en uitbreiding schoolgebouwen voor v.h.m.o.

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij circulaire van 4 juli 1957, nr. 59946 I, afd. V.H.M.O., de besturen van de gesubsidieerde gymnasia's, lyceums, middelbare scholen voor meisjes en handelsdagscholen richtlijnen verstrekt welke in acht genomen dienen te worden bij het indienen van verzoeken om stichting van een nieuwe of uitbreiding van een bestaande school. Met name moet, aldus de circulaire, in de eerste plaats een lokalenplan ter goedkeuring worden ingezonden, zodat komt vast te staan welke omvang het nieuwe schoolgebouw dan wel de uitbreiding van het schoolgebouw dient te hebben. Aangegeven wordt welke normen bij het opstellen van het lokalenplan moeten gelden, en hoe na goed-

keuring van het lokalenplan en bij eventueel nadien noodzakelijk gebleken afwijkingen daarvan dient te worden gehandeld.

Leerlingen

Doordat het aantal voor de eerste maal tot de dagscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs toegelatenen en het aantal vertrokkenen in 1956 respectievelijk 30 526 en 19 624 bedroeg, groeide het aantal leerlingen van de genoemde scholen van 108 845 tot 119 747, hetgeen een stijging betekent van 10%.

Evenals het vorige jaar manifesteerde deze groei zich vooral bij het protestants-christelijk (11%) en het rooms-katholiek onderwijs (13%). Voor wat de groei bij de verschillende schoolsoorten betreft valt deze op bij de middelbare scholen voor meisjes. De sterke stijging bij de lyceums en de naar verhouding geringe stijging bij de h.b.s.'en is een gevolg van de reeds eerder vermelde omzetting van 7 h.b.s.'en in lyceums.

Met betrekking tot de verschillende schoolsoorten afzonderlijk kan het volgende worden medegedeeld.

De *gymnasiums* telden aan het begin van het schooljaar 1956/1957 14 593 leerlingen tegen 13 682 aan het begin van het voorgaande schooljaar, hetgeen een stijging van ruim 6,5% betekent. Van hen volgden 5595 of ruim 38% (vorig jaar 39%) openbaar, 1621 of 11% (11,5%) protestants-christelijk en 7377 of 51% (48,6%) rooms-katholiek onderwijs.

Het aantal leerlingen van de *h.b.s.'en* steeg met 4,6% en kwam van 36 068 op 37 731. Openbaar onderwijs werd gevolgd door 20 797 leerlingen of 55,1% (53,9%), protestants-christelijk onderwijs door 5046 leerlingen of 13,4% (15,4%), rooms-katholiek onderwijs door 10 783 leerlingen of 28,6% (26,5%) en ander bijzonder onderwijs door 1105 leerlingen of 2,9% (4,2%).

Bij de *lyceums* nam het leerlingenaantal van 45 200 tot 51 655 of met 14,3% toe. Van de aan het begin van het schooljaar 1956/1957 aanwezige leerlingen volgden 14 453 of 28% (29%) openbaar, 16 081 of 31,1% (29,8%) protestants-christelijk, 14 453 of 28% (28,3%) rooms-katholiek en 6668 of 12,9% (12,9%) ander bijzonder onderwijs.

De *middelbare scholen voor meisjes* telden op 15 september 1956 13 947 leerlingen tegen 12 098 aan het begin van het voorgaande schooljaar, hetgeen een stijging betekent van 15,3%. Van hen volgden 3169 of 22,7% (23,2%) openbaar, 2135 of 15,3% (15%) protestants-christelijk 7276 of 52,2% (52,1%) rooms-katholiek en 1367 of 9,8% (9,7%) ander bijzonder onderwijs. De *handelsdagscholen* tenslotte werden door 1821 leerlingen bezocht tegen 1797 aan het begin van het voorgaande schooljaar. De openbare scholen telden 1075 leerlingen of 59% (57%), de protestants-christelijke 133 of 7,3% (7%), de rooms-katholieke 489 of 26,9% (28,3%) en de andere bijzondere scholen 124 of 6,8% (7,7%).

Het aantal in 1956 voor het eerst tot de dagscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs toegelaten leerlingen bedroeg in totaal 30 526 tegen 28 127 in 1955, hetgeen een stijging betekent van ruim 8,5%. Bijna 86,5% van hen had gewoon lager dan wel gewoon

lager en voortgezet gewoon lager onderwijs gevolgd, 4,4 % was in het bezit van het ulodiploma en 6,2 % had zonder diploma de uloschool verlaten. De overigen hadden tevoren ander onderwijs dan het hiervoor genoemde genoten.

Van de voor de eerste maal tot de dagscholen voor v.h.m.o. toegelaten leerlingen gingen 3708 of 12,1 % naar het gymnasium, 10 551 of 34,6 % naar de h.b.s. en 13 912 of 45,6 % naar het lyceum, 1901 of 6,2 % naar de middelbare school voor meisjes en 454 of 1,5 % naar de handelsdagschool.

Het aantal in het schooljaar 1956/1957 *vertrokken leerlingen* bedroeg 21 868. Van hen waren 11 040 of ruim 50 % in het bezit van een getuigschrift; in het voorafgaande schooljaar was dit percentage 53.

Het tussentijds vertrek bedroeg derhalve 10 828 of 9 % van alle leerlingen. Het percentage tussentijds vertrokken bedraagt voor het eerste leerjaar 9,2, voor het tweede leerjaar 8, voor het derde leerjaar 14,7, waarvan 8,3 % met voldoende vorderingen, en voor het vierde leerjaar en hoger 6,1.

Het aantal *geslaagden* nam van 10 532 in 1956 tot 11 040 in 1957 toe, hetgeen een stijging betekent van 5 %. Deze toename was het grootst bij de geslaagden voor het getuigschrift gymnasium-A (15 %) en de middelbare school voor meisjes (18 %). Het aantal geslaagden voor het getuigschrift h.b.s.-B daarentegen liep bij de jongens iets terug (4 %).

Gelet op het aantal kandidaten bedroeg het percentage geslaagden 85 tegen 87 in 1956. Van de kandidaten die aan de onderscheiden staatsexamens deelnamen slaagde 47 % tegen 48 % in 1956.

Leraren

Het aantal leraren bij het gehele dag-v.h.m.o. steeg van 8557 tot 9274 ofwel met 8,4 %. Van hen gaven 8569 onderwijs in de wettelijk verplichte vakken en 705 in de niet-verplichte vakken.

Het aantal bevoegde leraren in de wettelijk verplichte vakken bedroeg 6566, zodat 23 % van de leraren in die vakken niet bevoegd was. Aan het begin van het schooljaar 1955/1956 bedroeg dat percentage 21. Evenals vorige jaren kwam het hoogste percentage onbevoegde leraren voor bij de vakken Frans (42 %), biologie (41 %), Engels (33 %) en Duits (33 %). Het gunstigst was de situatie in de vakken lichamelijke oefening (1 %), klassieke talen (15 %) en de combinatie van de vakken handelswetenschappen, staathuishoudkunde en staatsinrichting (12 %).

Van de met ingang van het schooljaar 1956/1957 voor de verplichte vakken aangestelde docenten, t.w. 1211, was evenals het vorige jaar 61 % onbevoegd. Van deze 740 leraren bezaten 277 of ruim een derde gedeelte een m.o.-A akte, van wie 156 zich op de bevoegdheid-gevende akte voorbereidden. Ruim een kwart van de aangestelde onbevoegde leraren had het kandidaatsexamen afgelegd. Van de leraren met een lagere akte die werden aangesteld, bleek de helft zich op een middelbare akte voor te bereiden.

Voor wat de herkomst van de aangestelde leraren betreft kan worden opgemerkt, dat evenals het vorige jaar 40 % van hen reeds bij een tak van het onderwijs werkzaam was. Onder hen

bevonden zich 170 leraren (14 % van het totaal) die overgingen van het ulo naar het v.h.m.o., van wie meer dan tweederde als onbevoegden werden aangesteld; 16 % der aangestelde leraren was afkomstig uit particuliere of overheidsdienst. Slechts 21 % (vorig jaar 23 %) van de aangestelde bevoegden had zojuist zijn studie beëindigd.

De nog steeds sterke groei van het leerlingental ging gepaard met een toeneming van het totale aantal gegeven wekelijkse lessen in de wettelijk verplichte vakken met 7,8 %. Het percentage onbevoegd gegeven wekelijkse lessen nam toe van 16,5 tot 18,8. De situatie werd bij vrijwel alle vakken ongunstiger, met name bij Latijn (van 6 % op 9 %), Nederlands (van 21 % op 24 %), aardrijkskunde (van 15 % op 18 %), Duits (van 21 % op 26 %), wiskunde (van 21 % op 24 %) en handtekenen (van 9 % op 14 %). Bij de beoordeling van deze percentages dient echter te worden bedacht, dat ook onder de meest ideale omstandigheden een bepaald percentage der lessen onbevoegd zal worden gegeven. Dit geldt in het bijzonder voor vakken met een gering aantal lessen op scholen gelegen in min of meer afgelegen gebieden.

Gelet op de schoolsoort bedraagt het percentage onbevoegd gegeven lessen bij het gymnasium 11 (vorig jaar 9), het lyceum 19 (17), de h.b.s. 21 (18), de handelsdagschool 23 (24) en de middelbare school voor meisjes 25 (24).

Naar gemeenteklasse beschouwd blijkt het percentage onbevoegd gegeven lessen in klasse I 17 (vorig jaar 15), in klasse II 21 (18) en in klasse III 29 (26) te bedragen. Bij het openbaar onderwijs bedroeg het percentage onbevoegd gegeven lessen 15 (vorig jaar 13), bij het protestants-christelijk 24 (21), bij het rooms-katholiek 21 (19) en bij het ander bijzonder onderwijs 16 (14).

Wegens gemis aan docenten en lokalen konden medio september 1956 respectievelijk 1116 en 334 lessen niet worden gegeven. De lessen welke niet werden gegeven wegens gemis aan docenten, betroffen in hoofdzaak de vakken Nederlands (185 lessen), tekenen (179 lessen), biologie (178 lessen), wiskunde (108 lessen), aardrijkskunde (104 lessen) en geschiedenis (94 lessen). Die welke niet gegeven werden wegens het ontbreken van lokalen, betroffen vrijwel uitsluitend het vak lichamelijke oefening (322 lessen).

Bewijs van pedagogische en didactische voorbereiding middelbaar onderwijs boekhouden en handelswetenschappen

In afwachting van de totstandkoming van een algemene regeling van het examen ter verkrijging van een bewijs van pedagogische en didactische voorbereiding, als bedoeld in artikel 68, eerste lid, van de Middelbaar-onderwijswet, is bij Koninklijk besluit van 8 januari 1957 (*Stb.* 4) een voorlopige regeling van de examens ter verkrijging van een zodanig bewijs voor het geven van middelbaar onderwijs in het boekhouden en in de handelswetenschappen getroffen ten behoeve van hen die in 1956 het vakexamen voor de akte boekhouden of de akte handelswetenschappen volgens de nieuwe programma's, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 30 augustus 1956 (*Stb.* 465), hadden afgelegd, of dit in 1957 zouden afleggen. De regeling hield in, dat de bewijzen van pedagogische en didactische voorbereiding voor het geven van middelbaar onderwijs in het boekhouden en in de handelswetenschappen in de

jaren 1956 en 1957 zouden worden verkregen door het met gunstig gevolg afleggen van een examen volgens het programma Q van het Koninklijk besluit van 2 februari 1864 (*Stb.* 8).

Beloning voor het geven van leiding aan hospitanten

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 2 september 1957, nr. 62339 I, afd. V. H.M.O., een regeling vastgesteld met betrekking tot de beloning voor het geven van leiding aan hospitanten.

Vrijstelling van dienst als gewoon dienstplichtige voor leraren v.h.m.o.

Teneinde door het verlenen van faciliteiten op dienstplichtgebied enige verlichting te brengen in het tekort aan bevoegde leraren, heeft de minister voor defensie, voorlopig voor de tijd van een jaar, een regeling getroffen waardoor een aantal bevoegde leraren in de vakken Nederlands, Frans, Engels, Duits, wiskunde en biologie, later aangevuld met de leraren classici, fysici en chemici, niet door het vervullen van hun militaire dienstplicht aan het dagonderwijs zouden worden onttrokken. Om voor vrijstelling in aanmerking te komen dienden de betrokken leraren o.m. bevoegd te zijn tot het geven van onderwijs aan dagscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs in een van de eerdergenoemde vakken, ten minste 20 uren per week les te geven aan deze scholen, in hun functie aan een van de bedoelde scholen als onmisbaar te kunnen worden aangemerkt en tevens niet vervangbaar te zijn door een andere bevoegde leraar.

Andere onderwerpen

De middelbare school en de jeugd van heden was het onderwerp van de inaugurele rede welke prof dr. N. Perquin S. J. heeft gehouden bij zijn aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de faculteit der letteren en wijsbegeerte aan de rijksuniversiteit te Utrecht.

Spreker ziet de school als een tamelijk statisch instituut in een wereld vol structurele veranderingen, een instituut dat bevolkt wordt door leerlingen die deelgenoten zijn van de dynamiek van onze tijd. Aanpassing van de school aan deze dynamische jeugd zal noodzakelijk zijn, zowel om cultuuroverdracht mogelijk te maken als voor een verantwoorde pedagogische activiteit.

Als antwoord op de vraag wat de middelbare scholier van de school verwacht, schetst hij uitvoerig de drie houdingen die de leerlingen ten aanzien van de school kunnen aannemen. Vooreerst kan de aankomende leerling feitelijk niets van de school verwachten, verder kan hij zich bewust of half bewust inzetten voor het ontvangen van lering, ofwel hij geeft zich praktisch zonder voorbehoud aan de school over.

Ter beantwoording van de vraag hoe het komt dat de leerling is zoals hij is, neemt spreker de gezinsachtergronden in beschouwing en gaat uitvoerig na hoe de gezinssituatie van invloed is op de wijze waarop de middelbare scholier de school aanvaardt. Volgens spreker hangt het welnslagen van de scholier af van de mate van geborgenheid die hij in het gezin ervaart, en de mate van continuïteit die er is tussen de cultuurwereld van gezin en school. Verder kan de discontinuïteit tussen gezin en school ook in de sfeer der pedagogische opvattingen liggen.

De middelbare school kan van haar kant op twee manieren reageren. Vooreerst kan zij zich geen enkele andere taak voorstellen dan die van het pure onderricht, welke houding spreker afwijst en welke hij niet doorvoerbaar acht. De school kan zich echter ook tot taak stellen een belangrijke bijdrage te leveren tot de opvoeding van de gehele jeugdige. Noodzakelijk is het niet, maar het komt, aldus de spreker, vaak voor dat deze scholen zich in een uit het verleden stammende, min of meer verstarde vorm aanbieden, met het gevaar dat zij daardoor de aansluiting bij de jeugd van heden missen. Spreker kiest voor de school die zich de totale vorming van de leerlingen tot taak stelt, waarbij zich echter de vraag opdringt, hoe deze school aan de gevaren die de effectiviteit van haar werk bedreigen, zal kunnen ontkomen.

Vooreerst zal de strakke uniformiteit der schoolorganisatie opgegeven moeten worden. Door een soepele aanpassing aan het sociale milieu zal de discrepantie tussen de verwachtingen van de school en die van de leerlingen c.q. hun ouders verkleind kunnen worden, en wordt wellicht een waarachtige ontmoeting met de cultuur mogelijk. Verder zal deze school, zowel in de lessituatie als in de buitenschoolse activiteiten, ruimte moeten laten voor vrije keuze. De moderne mens moet hebben leren kiezen, en men kan slechts leren kiezen wanneer men de kans krijgt voor de keuze. Het vormingsideaal moet wegwijzend zijn, maar ook ruimte geven aan individuele geaardheid, aldus prof. Perquin.

Een artikel over de *aansluiting l.o.-v.h.m.o.* werd gepubliceerd in *Vernieuwing van Opvoeding en Onderwijs* nr. 144.

De schrijver, dr. J. Koning, is van oordeel dat de huidige toelatingsprocedure niet goed werkt, gezien het feit dat 50% van de geslaagden in de loop der jaren afvalt, terwijl 23% in staat wordt gesteld er een jaar langer over te doen. Een strengere selectie door het moeilijker maken van de opgaven van het toelatingsexamen zal slechts een remedie voor enkele jaren betekenen, aldus de schrijver, daar de opleidingsscholen de kinderen voor dergelijke topprestaties zullen gaan africhten, terwijl de vraag blijft of de hyperintelligente elite die voor dit zwaardere toelatingsexamen zal slagen, ook betere prestaties zal leveren bij het v.h.m.o., op de universiteit en in de maatschappij.

Bij de aansluiting spelen twee factoren een rol, t.w. het advies van het hoofd der school, aan de totstandkoming waarvan een aantal motieven medewerken die dit advies meer of minder waardevol kunnen maken, en de selectiemethode. De selectie wordt door de v.h.m.o.-scholen zelf bepaald. Zij eisen voldoende voor een bepaald soort opgaven, en op grond van de resultaten met deze opgaven stelt het v.h.m.o. een beoordeling op, die meestal de doorslag geeft bij de selectie. Schrijver acht het een grote simplificatie de beoordeling van een kind uitsluitend te laten afhangen van de resultaten die met een bepaald soort standaardopgaven verkregen zijn, en meent verder te mogen concluderen dat ook de invoering van een intelligentietest bij het toelatingsonderzoek geen oplossing kan betekenen. Hij bepleit het oprichten van een instituut dat de gehele aansluiting l.o.-voortgezet onderwijs gaat bestuderen. Verder breekt hij een lans voor een meer gedifferentieerde school voor voortgezet onderwijs, en een dusdanige samenwerking tussen l.o. en v.h.m.o., dat wederzijdse schoolbezoeken mogelijk worden, waardoor didactiek en methodiek van het l.o. en het v.h.m.o. op elkaar kunnen worden afgestemd en tevens een continue determinatie voor en na de overgang l.o.-voortgezet onderwijs mogelijk

wordt. Verder acht hij nodig inschakeling van een schoolpsycholoog die tevens pedagoog is, en van de ouders, alsmede een betere voorlichting van het kind over de mogelijkheden bij het voortgezet onderwijs.

Op de jaarvergadering van de Vereniging van Leraren aan Rijkshogereburgerscholen is de voorzitter, de heer A. S. van Dam, in een toespraak nader ingegaan op de vraag, of te veel en niet voldoende begaafde leerlingen toegang weten te verkrijgen tot het v.h.m.o. Spreker is van oordeel dat gedurende de laatste jaren een te klein aantal leerlingen een school voor v.h.m.o. heeft doorlopen, daar er enerzijds een ernstig tekort is aan jonge mensen die onmiddellijk na het behalen van het diploma in het bedrijfsleven binnentreden, terwijl er anderzijds vermoedelijk nog groter tekort bestaat aan abiturienten die een academische vorming hebben genoten.

Dat het aantal onvoldoende begaafde leerlingen sterk is toegenomen acht spreker voorshands niet bewezen. Wel is het aan geen twijfel onderhevig dat het percentage van hen die niet bereid zijn hun gaven op de juiste wijze te gebruiken en hun persoonlijkheid in te zetten, onrustbarend is gegroeid, vooral in de grote en de middelgrote steden. Naar de mening van spreker is de toeneming van het aantal leerlingen grotendeels veroorzaakt door de gestegen welvaart en verschillende regeringsmaatregelen zoals de verlaging en gedeeltelijke afschaffing van schoolgelden, de belastingaf trek voor oudere schoolgaande kinderen en het verlenen van studietoelagen. Ook door het oprichten van nieuwe scholen en het verbeteren van de verbindingen is het v.h.m.o. steeds meer toegankelijk geworden voor leerlingen uit afgelegen dorpen. Daar ouders die goed gesitueerd zijn of dichterbij de school wonen, er eerder toe zullen overgaan kinderen met een twijfelachtige aanleg naar het v.h.m.o. te zenden, is er geen reden voor, de leerlingen met onvoldoende intelligentie te zoeken bij de groepen voor wie de studie van de kinderen een financiële opoffering betekent, of die ver van de school wonen.

Spreker is van oordeel dat de vooropleiding van kinderen uit kleine dorpen en gehuchten vaak een ernstige handicap vormt in de eerste klas van de middelbare school, terwijl de kinderen wier ouders zelf v.h.m.o. hebben genoten, in het voordeel zijn vergeleken bij de kinderen uit de meer eenvoudige milieus. Deze laatsten missen de hulp van de ouders, moeten vaak hun huiswerk maken in een omgeving die niet uit eigen ervaring de noodzaak van een rustige omgeving bij de studie hebben leren kennen, en zij kunnen niet hun toevlucht nemen tot het te vaak toegepaste middel van bijlessen. Deze leerlingen verdienen de bijzondere zorg en aandacht der docenten, welke hun echter bij het huidige tekort aan leraren niet of niet voldoende gegeven zullen kunnen worden. Als middelen om het aantal dubblures en mislukkingen te verminderen noemt spreker verbetering van de vooropleiding en van de selectiemethode. Hij is echter tegen verzwarend van de toelatingseisen, waarvan de minder draagkrachtigen de dupe zouden worden. Uiteraard zal ook de opheffing van het lerarentekort heilzaam werken, aldus de heer Van Dam.

Aan het toelatingsexamen zijn in Christelijk Gymasiaal Onderwijs van 15, 22 en 29 juni 1957 een drietal publikaties gewijd. De resultaten wijzen volgens de schrijver uit, dat een redelijk of wellicht ruim voldoende afgelegd examen geen waarborg biedt dat de leerling het onderwijs op een school voor v.h.m.o. kan volgen.

Betekenen proefklassen al een hele stap vooruit, toch wordt ook daarbij nog slechts een onderzoek naar één facet van de leerling, t.w. de intellectuele vermogens van de kandidaat, ingesteld. Er zijn immers nog andere factoren als belangstelling, ijver en concentratievermogen, waarvan niet kan worden gezegd of die zich op de middelbare school zullen handhaven of ten goede of ten kwade zullen veranderen. Verder is het slagen of mislukken van leerlingen in verreweg de meeste gevallen niet uitsluitend het gevolg van gebrek aan intellect, maar van een reeks factoren als intellect, ijver, belangstelling, gezondheid, milieu en huisvesting. Het zal niet mogelijk zijn deze factoren objectief vast te stellen, en nog minder uit te maken of ze permanent of tijdelijk gunstig of ongunstig zullen zijn.

Schrijver bepleit een vooropleiding van de daarvoor in aanmerking komende leerlingen door de hoofden der scholen voor l.o. in overleg met de ouders en in nauwe samenwerking met een bureau voor beroepskeuze, welke vooropleiding zou moeten beginnen zodra de leerlingen de 5e klasse doorlopen hebben. Het examen zou uitsluitend de vakken Nederlands en rekenen moeten omvatten en afgenomen moeten worden door een combinatie van onderwijzers bij het ulo en docenten bij het v.h.m.o. De opgaven, die ook door hen zouden moeten worden samengesteld, zouden tot twee principieel in graad van moeilijkheid verschillende groepen moeten behoren en gemengd aan de kandidaten moeten worden voorgelegd. Daardoor zou een scheidslijn tussen de aanstaande leerlingen voor het ulo en die voor het v.h.m.o. min of meer te trekken zijn.

Na een jaar zou de docentenvergadering over de eenmaal toegelaten leerlingen nogmaals een beslissing moeten nemen. Ten aanzien van hen die te licht worden bevonden, zou dan tevens moeten worden beslist wie de eerste klas kunnen doubleren en wie definitief afgewezen moeten worden.

Wil de definitieve beslissing verantwoord zijn dan zal het docentenkorps vooraf de externe factoren, zowel die welke binnen als die welke buiten de school liggen, zo snel en zo grondig mogelijk moeten leren kennen en de ongunstige, waar dat kan, elimineren. Het onderkennen en bestrijden van de factoren die binnen de school liggen, kan naar het oordeel van de schrijver het best geschieden door de eerste klassen toe te vertrouwen aan docenten die het l.o. door en door kennen. Verder verdient het naar zijn mening aanbeveling het aantal docenten in de eerste klassen rigoureus te beperken, hetgeen de eenheid van optreden in de eerste klassen in hoge mate zal bevorderen.

Het signaleren van schadelijke externe factoren die buiten de school liggen en die in het milieu waarin de leerling leeft hun oorzaak vinden, kan o.m. geschieden door een ouderavond aan het begin van het schooljaar en goed voorbereid huisbezoek. Dan kunnen de docenten weten onder welke omstandigheden de leerlingen moeten leven en werken, wie extra hulp, bemoeiding of een straffe hand nodig hebben. Schrijver acht het waarschijnlijk dat wanneer op de door hem geschetste wijze wordt geselecteerd, het percentage doublures in de volgende jaren veel lager zal kunnen zijn.

Een door G. A. Jansen gehouden inleiding voor de Vereniging van leraren bij het christelijk voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs die het *eindexamen* tot onderwerp had, staat afgedrukt in Christelijk Gymasiaal en Middelbaar Onderwijs van 18 mei 1957.

Spreeker is van oordeel dat het eindexamen principieel onmisbaar en goed is, o.m. omdat ontwikkeling in het algemeen niet uitsluitend om zichzelf wordt beoefend, maar omdat de beloning, in welke vorm dan ook, de eigenlijke stimulans vormt. Inspanning, langdurig volgehouden, vergt moed, welke moed door het gros van de mensen alleen wordt opgebracht als het einddoel lokt o.a. vanwege de beloning die wacht.

Voor wat de inrichting van het eindexamen betreft is spreker van oordeel, dat in ieder geval moeten worden gehandhaafd nauwkeurig omschreven eisen die van behoorlijk gehalte zijn, en medewerking van buitenaf, t.w. deskundigen of gecommiteerden die niet zelf bij de opleiding in engere zin betrokken zijn. Wel bepleit hij dat het eindexamen aan een onderzoek wordt onderworpen met het oogmerk na te gaan, of de praktische uitvoering niet vereenvoudigd kan worden. Als bezwaren die aan de huidige wijze van afnemen van het eindexamen verbonden zijn, noemt hij de lange tijdsduur, t.w. de lange tijd van spanning en inspanning voor de school zelf, die de regelmatige gang van het gewone onderwijs verstoort, en de moeilijkheid voldoende gecommiteerden te trekken.

Schrijver vraagt zich bij wijze van suggestie af, of het beslist noodzakelijk is dat voor bepaalde vakken én schriftelijk én mondeling examen wordt afgelegd, en verder, of het niet mogelijk is alle schriftelijke examens in dezelfde dagen te doen verlopen. Het afvoeren van enkele mondelinge examens zou tevens van gunstige invloed zijn op het aantal deskundigen dat nodig is. Een studietoetscommissie met opdracht, de noodzakelijke beperking in de praktische uitvoering gedegeen te onderzoeken en voorstellen te doen, acht hij gewenst.

In verschillende publikaties is aandacht geschonken aan de mogelijkheid van het invoeren van een rangenstelsel voor de leraren bij het v.h.m.o.

De stelling, dat een graduatie in de positie van leraar bij het v.h.m.o. verschillende voordelen biedt boven het huidige systeem, wordt in St.-Bonaventura van 5 april 1957 verdedigd door I. W. van Spiegel. Hij toont zich voorstander van het invoeren van de rangen van leraar, leraar te klas en hoofdleraar, en noemt als voordeel van een rangenstelsel o.m. dat het mogelijk zou worden een leraar niet alleen wegens behaalde diploma's, maar ook op grond van zijn prestaties als docent fictieve dienstjaren of rangsverhoging toe te kennen. Verder zou een rangenstelsel stimulerend werken ten aanzien van het behalen van de bevoegdheid, en een actief personeelsbeleid op de school mogelijk maken.

Aan iedere school zou, afhankelijk van haar grootte, een bepaald aantal functies van hoofdleraar gecreëerd kunnen worden, voor welke functies uiteraard de meest bekwame leraren in aanmerking zouden komen. Een spreiding van bekwame leraren over het gehele land zou het gevolg zijn, terwijl een dergelijke constellatie de leiding van de school verschillende mogelijkheden zou bieden de school te hervormen. De redactie van St.-Bonaventura tekent bij dit artikel o.m. aan, dat zij de voorkeur geeft aan de benamingen adjunct-leraar, leraar en hoofdleraar. De tweede rang zou normaal bereikbaar dienen te zijn voor alle bevoegde leraren, terwijl de eerste rang zou kunnen worden gezien als aanlooprang voor alle pasbenoemden en als enige rang voor onbevoegden. Verder wordt aan de schrijver gevraagd zich te bezinnen op de verhouding die in het door hem ontworpen systeem zal moeten bestaan tussen door

de overheid vastgestelde bevorderingsnormen en het autonome personeelsbeleid van de afzonderlijke schoolbesturen, alsmede op de rol die de overheidsinspectie daarbij in ons land kan c.q. mag spelen.

In St.-Bonaventura van 31 mei 1957 geeft de heer Van Spiegel een nadere uitwerking van de door hem gemaakte indeling: leraar, leraar 1e klas en hoofdleraar. Aan de rang van leraar dient de eis van bevoegdheid te worden gesteld, terwijl de leraar 1e klas zowel bevoegd als bekwaam behoort te zijn. De hoofdleraar moet bovendien leiding kunnen geven, zowel aan leerlingen als aan jongere collega's. Hij is van oordeel dat de benaming adjunct-leraar de aantrekkelijkheid van het onderwijs voor de pas afgestudeerden eerder zal verkleinen dan vergroten. Verder merkt hij op dat niet de overheid de bevorderingsnormen dient vast te stellen, doch dat de overheid en de schoolbesturen gezamenlijk de verantwoordelijkheid dienen te dragen voor het gehele v.h.m.o. Verder verdedigt hij zijn opvatting met betrekking tot de hervorming van het onderwijs welke de door hem gedachte constellatie mogelijk zou maken. De redactie van St.-Bonaventura zegt naar aanleiding van dit tweede artikel o.m., dat het vraagstuk naar haar mening nog gecompliceerder wordt, indien aan het gradatievoorstel een voorstel tot hervorming van het onderwijs in de hogere klassen wordt gekoppeld. Zij verwijst tenslotte naar het laatste van een drietal artikelen in het Weekblad van de A.V.M.O. van de hand van J. A. Verschoor over het Franse v.h.m.o. Deze had daarin gewezen op de voordelen van het Franse stelsel van 'échelons' en voorgesteld aan het kandidaatsexamen of de akte m.o.-A de bevoegdheid te verbinden tot het lesgeven in de 1e t/m 3e klasse (laagste salarisschaal), aan het doctoraal examen of de akte m.o.-B de bevoegdheid tot het lesgeven in alle klassen ('midden'-salarisschaal) en aan de doctorstitel de bevoegdheid tot het lesgeven op gymnasium en gymnasiale afdelingen van lyceums (hoogste salarisschaal).

De redactie acht dit voorstel onaanvaardbaar, omdat het de gradatie uitsluitend in relatie brengt met de behaalde bevoegdheden.

II. AVONDONDERWIJS

Handelsavondscholen

Financiën

De overheidsuitgaven ten behoeve van het handelsavondonderwijs bedroegen in totaal f 7964000 tegen f 6771000 in 1956, hetgeen een stijging betekent van 17,6%. Van dit bedrag kwam f 6004000 of 75% ten laste van het Rijk, f 1824000 of 23% ten laste van de gemeenten en f 137000 of 2% ten laste van de provincies. Aan het openbaar onderwijs kwam f 2796000 of 35% (vorig jaar 40%) en aan het bijzonder onderwijs f 5168000 of 65% (60%) van het totaal der overheidsuitgaven voor het handelsavondonderwijs ten goede.

Naar de aard van de bestemming kunnen de overheidsuitgaven voor het handelsavondonderwijs worden verdeeld in personeelskosten ten bedrage van f 7056000 of 88,6% (83%), uitgaven voor de lopende exploitatie ten bedrage van f 404000 of 5% (11%) en investeringsuitgaven ten bedrage van f 271000 of 3,4% (6%). Een bedrag van f 233000 kan in dit verband niet nader worden verdeeld.

Scholen

Het aantal scholen steeg van 141 aan het begin van het schooljaar 1955/1956 tot 146 aan het begin van het schooljaar 1956/1957. Het aantal openbare scholen bedroeg 54, het aantal protestants-christelijke 10, het aantal rooms-katholieke 34 en het aantal andere bijzondere 48.

Leerlingen

Het aantal leerlingen bedroeg aan het begin van het schooljaar 1956/1957 19236 tegen 19260 aan het begin van het voorgaande schooljaar. Bovendien namen 1448 (vorig jaar 1030) leerlingendeel aan de aan een aantal handelsavondscholen verbonden opleidingen voor de praktijkdiploma's van de Nederlandse Associatie voor Praktijkexamens.

De openbare scholen telden 7243 leerlingen of 38% (39%), de protestants-christelijke 904 leerlingen of 5% (4%), de rooms-katholieke 4525 leerlingen of 23% (23%) en de andere bijzondere scholen 6564 leerlingen of 34% (34%) van het totaal.

In september 1956 werden 8621 leerlingen voor het eerst tot de handelsavondscholen toegelaten tegen 8977 in september van het jaar daarvoor. Van hen waren 2410 afkomstig van het (v.)g.l.o., 4458 van het u.lo, onder wie 2068 in het bezit van het diploma, 559 van het dag-v.h.m.o., onder wie 160 in het bezit van het getuigschrift en 1106 van het n.o., terwijl 88 na het verlaten van de lagere school eerst een andere opleiding dan de genoemde hadden genoten. Het aantal kandidaten dat aan het examen van de 3-jarige cursus deelnam, bedroeg 2714 van wie 2294 of ruim 84% slaagden. Aan het examen van de 5-jarige cursus werd door 1246 kandidaten deelgenomen, van wie 1035 of 83% het diploma verwierven.

Avondlyceums

Het aantal door het Rijk gesubsidieerde avondlyceums bedroeg evenals het vorige jaar 11, waaronder 3 uitgaande van een gemeentelijke stichting, 2 rooms-katholieke en 6 andere bijzondere. Deze scholen telden op 15 september 1956 2353 leerlingen tegen 2010 op 15 september 1955. Van hen zaten 297 in de onderbouw, 1585 in de h.b.s.-afdeling en 471 in de gymnasiumafdeling.

Andere onderwerpen

In het verslagjaar kwam het rapport gereed van de *studiecommissie voor methodiek en didactiek aan avondlyceums*, welke commissie door de beide verenigingen die de belangen van de avondlyceums in Nederland behartigen, in het leven was geroepen.

Het rapport behandelt eerst de doelstelling van het avondlyceum, welke volgens de commissie niet alleen kennisoverdracht is maar ook geestesvorming, terwijl de school aan de leerlingen naast onderwijs ook soms enige hulp en advies dient te bieden inzake de persoonlijke en maatschappelijke problematiek die zij in verband met dit onderwijs ondervinden.

Vervolgens worden in het rapport de situatie, eigenschappen en instelling van de leerlingen nader uitgewerkt, waarbij o.m. uitvoerig wordt nagegaan welke typerende verschillen er bestaan tussen leerlingen in verstandelijke ontwikkeling, intellectstructuur, mentaliteit en karakter.

terstructuur. Aan het slot van het rapport is een aantal didactische consequenties opgenomen en worden enkele speciale maatregelen besproken die buiten het lesgeven om de doeltreffendheid van het onderwijs zouden kunnen bevorderen.

Een *eigen eindexamen* voor de avondlyceums wordt door dr. H. Knorringa in Het Avondlyceum van februari 1957 bepleit. De schrijver stelt dat het doel van het avondlyceum niet het klaarstomen voor een examen maar geestesvorming is, en dat deze vorming door een school-eindexamen dient te worden afgesloten, evenals dit op de dagscholen geschiedt. Hij is van oordeel dat in de korte tijd dat de leerlingen op een staatsexamen aan de tand worden gevoeld, moeilijk meer dan feitelijke kennis kan worden onderzocht, met als gevolg dat de leraar aan het avondlyceum zich veelal op de examenstof gaat richten, waardoor het vormingsideaal dat het avondlyceum zich stelt, in het gedrang dreigt te komen.

Verder zal de studiedruk, waaraan vooral de leerlingen van de avondlyceums bloot staan en die een harmonische vorming belemmert, zoveel mogelijk moeten worden geëlimineerd, waartoe het verkrijgen van het jus promovendi naar het oordeel van de schrijver in hoge mate zal kunnen bijdragen. In het besef dat de examinatoren op de hoogte zijn van zijn stand van kennis en inzicht, zal de leerling rustiger kunnen studeren en zich met meer kalmte en vertrouwen aan het eindexamen onderwerpen.

Als andere voordelen noemt de schrijver dat het avondlyceum door het jus promovendi als volwaardig schooltype zal worden erkend, waardoor de standing en het gezag binnen de school en daarbuiten in belangrijke mate zullen toenemen, terwijl de beunhazerij op dit gebied nog effectiever bestreden zal kunnen worden.

Schrijver zegt te hopen dat binnen afzienbare tijd de mogelijkheid geschapen wordt avondlyceums aan te wijzen die het recht zullen hebben aan de school het eindexamen af te nemen, waardoor aan het sociaal zo belangrijke school type het nog mankerende sluitstuk zal zijn aangebracht.

III. LERARENOPLEIDING

De van rijkswege gesubsidieerde opleidingen voor middelbare-aktenexamens telden 4449 leerlingen tegen 3343 in het jaar daarvoor, hetgeen een stijging betekent van 33%. Van hen studeerde 26% aan de Rooms-Katholieke Leergangen te Tilburg, 24% aan de School voor Taal- en Letterkunde te 's-Gravenhage, 16% bij de Centrale Opleidingscursussen voor Middelbare Akten te Utrecht, 10% aan de Vrije Leergangen te Amsterdam, 9% aan de Fryske Akademy, School voor Taal- en Letterkunde te Leeuwarden, terwijl 15% de opleidingen voor de akte m.o. lichamelijke opvoeding bezocht. Afgezien van deze laatste opleidingen werden de grootste groepen gevormd door de studerende voor de akten Franse taal A met 542, Engelse taal A met 529, Nederlandse taal- en letterkunde A met 496, geschiedenis met 394 en Duitse taal A met 278 leerlingen.

Het aantal studerende voor B-akten was aanzienlijk minder en bedroeg voor de talen in de hierboven aangegeven volgorde respectievelijk 175, 233, 200 en 91.

Hoger onderwijs: ..... spreiding .....

J. HOGER ONDERWIJS

Algemeen

De groei van het aantal leerlingen bij het voortgezet onderwijs doet verwachten, dat over enige jaren het aantal studenten aan de universiteiten en hogescholen beduidend zal toenemen. Het was noodzakelijk reeds in het verslagjaar bij het bepalen van het beleid met deze toekomstige uitbreiding van het hoger onderwijs rekening te houden. Mede om de noodzakelijke basis te verkrijgen voor de maatregelen op verschillend gebied welke uit de te verwachten toeneming van het aantal studenten zullen voortvloeien, is bij beschikking van 25 juli 1957, nr. 31755, afd. H.O.W., een commissie ingesteld, welke tot taak kreeg de minister van advies te dienen met betrekking tot de vraagstukken welke met de spreiding van het hoger onderwijs, met uitzondering van het technisch onderwijs en het hoger landbouwonderwijs, verband houden.

In de loop van het verslagjaar werden drie op het hoger onderwijs betrekking hebbende wetsontwerpen bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend, t.w. het ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet dat beoogt de mogelijkheid te openen, onderwijzers en bezitters van een akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs aan een hogereburgerschool met 5-jarige cursus of aan een gymnasium, zonder meer tot bepaalde universitaire examens toe te laten, het ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet betreffende de verruiming van studiemogelijkheden voor abiturienten van de B-afdelingen der gymnasia, en het ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet en van de Wet op het notarisambt, dat beoogt de notariële studie te reorganiseren en geheel aan de universiteit onder te brengen. In het verdere verloop van dit hoofdstuk wordt aan deze wetsontwerpen meer uitvoerig aandacht besteed.

De instelling van de commissie van advies met betrekking tot de spreiding van het hoger onderwijs werd reeds genoemd. Verder werd in het verslagjaar een commissie in het leven geroepen die tot opdracht kreeg een onderzoek in te stellen naar de stand der natuurwetenschappen hier te lande, en een samenhangend geheel van maatregelen aan te bevelen welke nodig zouden zijn om in het bijzonder de universiteiten in de gelegenheid te stellen te voldoen aan de eisen welke het natuurwetenschappelijk onderzoek in de huidige tijd stelt.

De in november 1956 ingestelde commissie die tot opdracht had een technische hogeschool-

statuut te ontwerpen, kwam met haar arbeid gereed en heeft in april 1957 een ontwerp-statuuat aan de minister aangeboden. Ook de commissie welke de minister van advies moest dienen met betrekking tot de instelling van een universitaire notariële studie, sloot haar arbeid met het aanbieden van een rapport op 1 februari 1957 af. De commissie tot herziening van het wetsontwerp tot regeling van het hoger onderwijs, de commissie ter bestudering van de subsidiëring van het bijzonder hoger onderwijs en de commissie inzake de financiering van de gemeentelijke universiteit te Amsterdam zetten hun werkzaamheden voort.

Hoewel in het verdere verloop van dit hoofdstuk daarop nader wordt ingegaan, dient binnen het kader van deze algemene inleiding tenslotte nog te worden vermeld de opening van de technische hogeschool te Eindhoven, welke op 19 september 1957 door Hare Majesteit de Koningin werd verricht.

Wijziging Hoger-onderwijswet betreffende de verruiming van studiemogelijkheden voor abiturienten van de B-afdelingen der gymnasia's

Bij Koninklijke Boodschap van 20 juli 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet, hetwelk een verruiming van de studiemogelijkheden beoogde voor abiturienten van de B-afdelingen der gymnasia's door toelating tot het afleggen van de examens in de theologische faculteit en een aantal examens in de literaire faculteit. Voor de studierichtingen in deze faculteit, met uitzondering van de klassieke taal- en letterkunde, en voor de theologische studie achtte de minister de vooropleiding welke het gymnasium-B geeft voldoende, zij het dat het gymnasium-A ook voor deze studierichtingen als de meest geëigende vooropleiding moet worden aangemerkt.

Toelating van onderwijzers en bezitters van middelbare akten tot universitaire examens

Bij Koninklijke Boodschap van 1 november 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend een ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet, dat beoogde de mogelijkheid te openen onderwijzers en bezitters van een akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar onderwijs aan een hogereburgerschool met 5-jarige cursus of aan een gymnasium, zonder meer tot bepaalde universitaire examens toe te laten. Voor volledig bevoegde onderwijzers betreft dit de academische examens in de opvoedkunde en in de psychologie; voor bezitters van een akte m.o. welke bevoegdheid geeft tot het geven van onderwijs aan een hogereburgerschool met 5-jarige cursus of aan een gymnasium, de universitaire examens in bij Koninklijk besluit nader aan te wijzen studierichtingen.

Universitaire notariële studie

De commissie welke bij beschikking van de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van justitie van 13 december 1956, nr. 25335 I, afd. H.O.W., was ingesteld, met als opdracht voorstellen te doen met betrekking tot de instelling van een universitaire notariële studie, heeft op 1 februari 1957 haar rapport aan de bovengenoemde ministers aangeboden. De commissie is met de ministers van oordeel, dat een beroep als dat van notaris een wetenschappelijke opleiding verlangt. Zij heeft er naar gestreefd een regeling te ontwerpen waarbij

de duur van de notariële studie, welke volgens de wens van de betrokken ministers die van de normale juridische niet te boven zou mogen gaan, wordt gesteld op 5 jaar.

Daar de ontworpen notariële studie met die in het Nederlands recht het kandidaatsexamen gemeen heeft, moet naar de mening van de commissie ook de vooropleiding gelijk zijn. Zij stelt dan ook voor alleen de bezitters van een diploma gymnasium tot de examens in de nieuwe studie toe te laten. Voor wat het kandidaatsexamen betreft geeft de commissie te kennen dat daarbij de staathuishoudkunde niet kan worden gemist, zulks in afwijking van de suggestie van eerder genoemde ministers, de beginselen van de staathuishoudkunde voor het kandidaatsexamen te vervangen door de beginselen van publiek recht. Na globaal te hebben aangegeven wat voor het notarieel doctoraal examen zal moeten worden geëist, zegt de commissie verder dat door het met goed gevolg afleggen van het notarieel doctoraal examen de hoedanigheid van meester in de rechten verkregen wordt, welke laatste in dit geval het radicaal van kandidaat-notaris tot inhoud heeft, doch geen toegang geeft tot de rechterlijke macht en de advocatuur, evenmin als het doctoraal examen Nederlands recht benoeming tot notaris mogelijk maakt. Overeenkomstig de bepalingen van het Academisch Statuut zouden aanvullende examens moeten kunnen worden afgelegd, waarbij over en weer door de faculteit vrijstellingen zouden dienen te worden verleend. De commissie is van oordeel, dat de stage van 3 jaar behouden zou dienen te blijven.

Zij stelt vervolgens een overgangsregeling voor in verband met de problemen die rijzen als gevolg van de overgang van de buiten-universitaire studie naar de universitaire studie, en geeft aan het einde van haar rapport ontwerpen tot wijziging van de Hoger-onderwijswet en de Wet op het notarisambt met overgangsbepalingen, en tot wijziging van het Academisch Statuut.

Bij Koninklijke boodschap van 5 augustus 1957 is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend het ontwerp van wet tot wijziging van de Hoger-onderwijswet en van de Wet op het notarisambt, dat beoogt de notariële studie te reorganiseren en geheel aan de universiteit onder te brengen.

De adviezen van eerdergenoemde commissie zijn in het wetsontwerp vrijwel alle gevolgd.

Raad voor het technisch hoger onderwijs

Nadat de aanvaarding van de wet van 7 juni 1956 (*Stb.* 310) tot wijziging van de Hoger-onderwijswet betreffende het technisch hoger onderwijs de mogelijkheid tot het instellen van een Raad voor het technisch hoger onderwijs had geopend, en een terzake ingestelde commissie dienaangaande advies had uitgebracht, zijn bij Koninklijk besluit van 18 april 1957 de leden en de secretaris, en bij Koninklijk besluit van 31 mei 1957 de voorzitter van de Raad voor het technisch hoger onderwijs benoemd.

De raad is op 4 juli 1957 door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen geïnstalleerd. In zijn installatierede wierp de minister een terugblik op de ontwikkeling van het technisch hoger onderwijs in Nederland sinds de tweede wereldoorlog, en schetste hij hoe de gedachte aan een Raad voor het technisch hoger onderwijs was ontstaan. Hij wees erop dat in

het gebrek aan eigen beslissende bevoegdheid van de raad een belangrijk positief element kan liggen, daar een uitgesproken machtsverhouding, die de beide instellingen voor technisch hoger onderwijs volkomen afhankelijk van de raad zou maken, juist een grote hinderpaal voor het verkrijgen van het vertrouwen van die instellingen zou kunnen vormen. Werkelijke invloed zal de raad moeten ontleen aan het gezag dat hij door zijn eigen optreden zal verwerven.

De minister somde vervolgens een aantal problemen op waarmede de raad zou worden geconfronteerd, zoals de vraag of ons technisch hoger onderwijs zich wel snel genoeg aanpast aan de door de nieuwe ontwikkeling gestelde eisen, de inrichting van het technisch hoger onderwijs, vraagstukken betreffende de opleiding, de instelling van nieuwe leerstoelen en de evenwichtige opbouw van de personeelsformatie, het treffen van regelingen voor het gecoördineerd gebruik van zeer kostbare instrumenten en het bouwbeleid. Na gewezen te hebben op het andere facet van de werkzaamheden van de raad, t.w. het onderhouden van contacten met de andere universitaire instellingen en de maatschappij, besloot de minister zijn rede met de wens dat de arbeid van de raad voor het universitaire onderwijs in het algemeen en het technisch onderwijs in het bijzonder vruchtdragend zou mogen zijn.

Commissie spreiding hoger onderwijs

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 25 juli 1957, nr. 31755, afd. H.O.W., een commissie ingesteld, welke tot taak kreeg hem te adviseren betreffende vraagstukken welke verband houden met de spreiding van het hoger onderwijs, met uitzondering van het technisch hoger onderwijs en het hoger landbouwonderwijs, in het bijzonder met het oog op de te verwachten toeneming van het aantal studenten.

De minister sprak bij de installatie van de commissie op 25 september 1957 een rede uit, waarin hij erop wees hoe het vraagstuk van de spreiding van het hoger onderwijs zich van twee zijden aan ons opdringt; enerzijds is er de te verwachten groei van het aantal studenten, anderzijds de noodzaak voldoende academisch gevormden op te leiden om aan de sterk toegenomen behoeften van de moderne maatschappij te kunnen voldoen en te voorkomen dat Nederland in zijn ontwikkeling ten achter raakt. Hij zag het als de taak van de commissie de beide benaderingen met elkaar te confronteren, en daaraan de van de universiteiten en hogescholen ontvangen gegevens te toetsen betreffende de aantallen studenten waarop deze voorlopig hebben gemeend zich voor de onderscheiden studierichtingen te moeten instellen, teneinde een inzicht te verkrijgen in de aantallen studenten waarop voor de verschillende studierichtingen voor de eerstkomende 10 à 12 jaren zal moeten worden gerekend. Daarbij zal, aldus de minister, de vraag naar voren komen, of het mogelijk is dat de bestaande instellingen, zij het na de nodige uitbreidingen, de toekomstige ontwikkeling van het hoger onderwijs zullen kunnen opvangen. Mocht de oplossing moeten worden gezocht in de richting van een verdere spreiding van het hoger onderwijs, dan zou een spreidingsplan voor het hoger onderwijs moeten worden opgesteld, dat als uitgangspunt zou kunnen dienen voor het beleid van de Regering in de eerstkomende jaren op het gebied van hoger onderwijs en wetenschap, zowel ten aanzien van de ruimtelijke uitbreiding en de nodige investeringen, als ten aanzien van de personeelsbezetting.

ting en de daarmede verband houdende vraagstukken. In het geval dat een nieuwe instelling van hoger onderwijs gecreëerd zou dienen te worden zou de vraag aan de orde komen, welke studierichtingen een zodanige instelling zou moeten omvatten en waar zij gevestigd zou moeten worden. De minister deed voorts enige suggesties met betrekking tot de door de commissie te volgen procedure, en maakte met erkentelijkheid gewag van de medewerking waartoe o.m. het Interuniversitair Contactorgaan zich had bereid verklaard.

Commissie ontwikkeling natuurwetenschappelijk onderzoek

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 2 december 1957 een commissie ingesteld met de opdracht, op korte termijn een onderzoek in te stellen naar de stand van de natuurwetenschappen hier te lande, en een samenhangend geheel van maatregelen aan te bevelen welke nodig zouden zijn om in het bijzonder de universiteiten in de gelegenheid te stellen te voldoen aan de eisen welke het natuurwetenschappelijk onderzoek in de huidige tijd stelt. Het voorstel daartoe was uitgegaan van de decanen van de faculteiten der wis- en natuurkunde aan de Nederlandse universiteiten, welk voorstel door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen werd gesteund.

Op 9 december 1957 heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen de commissie geïnstalleerd.

In zijn installatierede wees de minister o.m. op de importantie voor Nederland van de bevordering der natuurwetenschappen en de opleiding van wetenschapsbeoefenaars, en gaf hij uiting aan zijn waardering voor het initiatief en het voorstel der decanen. Hij ging uitvoerig op het door hen ingediende voorstel in en betuigde zijn instemming met de richtlijnen welke de decanen voor de commissie hadden ontworpen. Met betrekking tot de taak van de commissie merkte de minister o.m. op, dat het rapport van de commissie niet een volledig overzicht zou moeten geven van alle lacunes welke bij de universiteiten op het gebied van het wetenschappelijk onderzoek bestaan, doch veelmeer zou moeten trachten een prioriteitenlijst op een aantal zeer concrete punten aan te geven. Verder zou de commissie in haar beschouwingen moeten betrekken de voorrang tussen de faculteiten onderling, de verhouding tot het technisch hoger onderwijs en de vraag, hoe de aanbevolen projecten zich verhouden tot onderzoeken welke worden geëntameerd of gesubsidieerd door instellingen als de stichtingen Fundamenteel Onderzoek der Materie, Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek en Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek. De minister vroeg de commissie voor bepaalde projecten aandacht te besteden aan de samenwerking met het buitenland, en voorts het gezonde evenwicht tussen enerzijds de natuurwetenschappen en anderzijds de geesteswetenschappen niet uit het oog te verliezen. Hij besloot zijn rede met de wens, dat de arbeid van de commissie voor de ontwikkeling van het hoger onderwijs en van de wetenschap in Nederland zegenrijk zou mogen zijn.

Commissie inzake herziening ontwerp van wet tot regeling van het hoger onderwijs

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 4 maart 1957, nr. 27652, afd. H.O.W., (Stert. 87) uitbreiding gegeven aan de omschrijving van de taak van

de commissie ter voorbereiding van de herziening van het op 17 juni 1952 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende ontwerp van wet tot regeling van het hoger onderwijs.

Ingevolge deze beschikking zal de commissie eveneens nagaan of, en zo ja in hoeverre, het mede met het oog op de noodzakelijke samenwerking op het gebied van hoger onderwijs en wetenschap, wenselijk en mogelijk is het hoger landbouwonderwijs in de Hoger-onderwijs-wet te regelen.

Commissie Technische-hogeschoolstatuut

De bij beschikking van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen van 22 november 1956, nr. 24606, afd. H.O.W., ingestelde commissie, welke tot opdracht had een technische-hogeschoolstatuut te ontwerpen, is in april van het verslagjaar met haar arbeid gereed gekomen en heeft de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen een ontwerp voor een technische-hogeschoolstatuut aangeboden.

Wijziging Hoger-onderwijswet betreffende het technisch hoger onderwijs

Bij Koninklijk besluit van 12 april 1957 (*Stb.* 124) is bepaald, dat de wet van 7 juni 1956 (*Stb.* 310) tot wijziging van de Hoger-onderwijswet betreffende het technisch hoger onderwijs op 1 januari 1957 in werking is getreden, voor zover deze wet nog niet in werking getreden was ingevolge de Koninklijke besluiten van respectievelijk 14 juni 1956 (*Stb.* 329) en 22 augustus 1956 (*Stb.* 448).

Wijziging Academisch Statuut

Bij Koninklijke besluit van 2 april 1957 (*Stb.* 113) is het Academisch Statuut voor wat de kwantitatief-economische studierichting betreft gewijzigd. Deze wijziging was noodzakelijk, daar de in het Academisch Statuut genoemde examenvakken in de economische wetenschappen het niet mogelijk maakten econometristen op te leiden die vergelijkbaar zijn met de afgestudeerden der vooraanstaande academische centra in het buitenland, terwijl het eveneens niet mogelijk was de opleiding zo in te richten, dat normaal begaafde studenten na hun doctoraal examen in staat zouden zijn zelfstandig en binnen redelijke tijd hun kennis op dit gebied voldoende uit te breiden. Door deze wijziging kan het vak wiskunde reeds in het kandidaats-examen worden opgenomen, en kan na het kandidaatsexamen de opleiding voor het doctoraal examen in twee jaren worden voltooid.

Het Academisch Statuut is voor wat het apothekersexamen betreft gewijzigd bij Koninklijk besluit van 23 augustus 1957 (*Stb.* 349). Door deze wijziging is de duur van de verplichte periode van praktische werkzaamheid onder leiding van een bevoegde apotheker teruggebracht tot vier maanden. Voorheen was deze periode een jaar dan wel zes maanden voor hen die het apothekersassistentenexamen hadden afgelegd.

Bijzondere leerstoelen

Bij Koninklijke besluiten van 6 juli 1957 (*Stb.* 227), 6 juli 1957 (*Stb.* 228) en 8 juli 1957 (*Stb.* 229) is de vereniging Utrechts Universiteitsfonds aangewezen als bevoegd om bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de rijksuniversiteit te Utrecht bijzondere leerstoelen te vestigen, opdat door de daarvoor te benoemen hoogleraren onderwijs zal worden gegeven in de geschiedenis van de biologie, in de technische organische chemie en in de elektronica.

Het Zendingsgenootschap der Evangelische Broedergemeente te Zeist heeft bij Koninklijk besluit van 15 november 1957 (*Stb.* 471) de bevoegdheid verkregen tot het vestigen van een bijzondere leerstoel bij de faculteit der godgeleerdheid aan de universiteit te Utrecht in de geschiedenis van de Unitas Fratrum (Evangelische Broedergemeente) en in de kerkgeschiedenis van het Caraïbische gebied.

Bij Koninklijk besluit van 19 december 1957 (*Stb.* 652) tenslotte is ingetrokken de aanwijzing bij Koninklijk besluit van 19 september 1951 (*Stb.* 428) van de stichting Groninger Universiteitsfonds, als bevoegd tot het vestigen van een bijzondere leerstoel in de wiskundige statistiek bij de faculteit der wis- en natuurkunde aan de rijksuniversiteit te Groningen. Het voortbestaan van deze bijzondere leerstoel was niet langer nodig door de benoeming van de bijzondere hoogleraar in de mathematische statistiek aan genoemde universiteit tot buitengewoon hoogleraar in dit studievak.

R.-k. universiteit Nijmegen (aanwijzing graden en getuigschriften der faculteit der wis- en natuurkunde)

Bij Koninklijk besluit van 29 mei 1957 (*Stb.* 185) is het aanwijzingsbesluit van de Sint-Radboutstichting gewijzigd. In dit Koninklijk besluit is o.m. bepaald, dat de rooms-katholieke universiteit te Nijmegen voortaan gelijke rechten heeft als de rijksuniversiteiten ten aanzien van de door haar uit te reiken getuigschriften waaraan de hoedanigheid wordt ontleend van arts.

In verband met de oprichting van een faculteit der wis- en natuurkunde bij de rooms-katholieke universiteit te Nijmegen zijn bij Koninklijk besluit van 27 augustus 1957 (*Stb.* 353) de door genoemde universiteit te verlenen doctorale graden, alsmede de getuigschriften welke worden uitgereikt aan hen die in die faculteit met goed gevolg het doctoraal examen met als hoofdvak biologie of wijsbegeerte hebben afgelegd, gelijkgesteld met de dienovereenkomstige graden en getuigschriften van de rijksuniversiteiten.

Vrije Universiteit Amsterdam (aanwijzing)

Bij Koninklijk besluit van 29 mei 1957 (*Stb.* 186) is het aanwijzingsbesluit van de Vereniging voor hoger onderwijs op gereformeerde grondslag gewijzigd.

In dit Koninklijk besluit is o.m. bepaald, dat de vrije universiteit te Amsterdam voortaan gelijke rechten heeft als de rijksuniversiteiten ten aanzien van de door haar uit te reiken getuigschriften waaraan de hoedanigheid wordt ontleend van arts.

Wijziging van de Wet op het hoger landbouwonderwijs

Bij Koninklijk besluit van 8 mei 1957 (*Stb.* 169) is de datum van inwerkingtreding van de wet van 1 augustus 1956 (*Stb.* 459) tot wijziging van de Wet op het hoger landbouwonderwijs bepaald op 15 mei 1957.

Financiën

Ten opzichte van het jaar 1956 is het totaal van de overheidsuitgaven voor het hoger onderwijs met 35,3% toegenomen en bedroeg f 175 900 000 tegen f 130 000 000 in het jaar daarvoor. Van eerstgenoemd bedrag kwam f 160 000 000 of 90,9% ten laste van het Rijk, f 15 800 000 of 9% ten laste van de gemeente en f 100 000 ten laste van de provincies.

Aan het openbaar onderwijs kwam f 142 500 000 of 81% en aan het bijzonder onderwijs f 20 000 000 of 11,4% ten goede. Een bedrag van f 13 400 000 of 7,6% is in dit verband niet te verdelen. Deze cijfers geven ten opzichte van het jaar 1956 geen aanmerkelijke verschuivingen te zien.

Naar de aard der bestemming kan het totaal van de overheidsuitgaven voor het hoger onderwijs worden verdeeld in personeelskosten ten bedrage van f 86 463 000 of 39%, uitgaven voor de lopende exploitatie ten bedrage van f 30 393 000 of 17%, en investeringskosten ten bedrage van f 44 717 000 of 25%. Een bedrag van f 32 331 000 of 19% kan in dit verband niet nader worden verdeeld. Ten opzichte van het vorige jaar blijken de personeelsuitgaven met 21,4%, de lopende exploitatiekosten met 20,3% en de investeringsuitgaven met 65% te zijn gestegen. Ruim de helft van de investeringen was bestemd voor de technische hogescholen te Delft en te Eindhoven.

Examengelden technische hogescholen

Ter uitvoering van artikel 127, eerste lid, der Hoger-onderwijswet, zoals deze bij de wet van 7 juni 1956 (*Stb.* 310) is gewijzigd, is bij Koninklijk besluit van 20 maart 1957 (*Stb.* 98) bepaald, dat voor het afleggen van een examen aan een technische hogeschool een som van f 60 verschuldigd is, en voorts dat het in artikel 127, derde lid, van de Hoger-onderwijswet bepaalde, dat in geval de student is afgewezen, hij voor de eerste herhaling geen examengeld verschuldigd is, voor elk der gedeelten van een examen van toepassing is.

Voorschriften inzake begroting, administratie en rekening der technische hogescholen

Bij beschikking van de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van financiën van 15 oktober 1957, nr. 33862, afd. H.O.W., (*Stcrt.* 233) is uitvoering gegeven aan de artikelen 42, vierde lid, en 44, vijfde lid, van de Hoger-onderwijswet, zoals deze bij wet van 7 juni 1956 (*Stb.* 310) is gewijzigd. In artikel 42, lid 4, van eerdergenoemde wet, wordt bepaald, dat de begroting der technische hogescholen wordt ingericht volgens voorschriften door de ministers van onderwijs, kunsten en wetenschappen en van financiën gezamenlijk te geven, terwijl artikel 44, lid 5, der wet, voorschrijft dat deze ministers tezamen voorschriften geven met betrekking tot de inrichting van de administratie en de rekening van de technische hogescholen.

Studenten

Het aantal studenten aan alle Nederlandse universiteiten en hogescholen tezamen nam van 29642 aan het begin van het studiejaar 1955/1956 tot 30939 aan het begin van het studiejaar 1956/1957 toe, hetgeen een stijging betekent van ruim 4%.

Van hen hadden 6145 of bijna 20% een medische studie (geneeskunde of tandheelkunde) gekozen, 6538 of ruim 21% een maatschappelijke studie (sociale wetenschappen, economie, psychologie, aardrijkskunde, politieke wetenschappen) en 5458 of ruim 17% een technische studie. De faculteiten wis- en natuurkunde telden voorts 4558 studenten of bijna 15%, letteren en wijsbegeerte 3192 studenten of ruim 10%, rechtsgeleerdheid 2477 studenten of 8% en godgeleerdheid 1048 studenten of ruim 3% van het totale aantal studenten, terwijl van de overige 1523 ruim de helft landbouwkunde studeerde.

Het aantal *eerstejaarsstudenten*, t.w. zij die zich voor de eerste maal aan een Nederlandse instelling voor hoger onderwijs lieten inschrijven, bedroeg aan het begin van het studiejaar 1956/1957 5360 tegen 4707 aan het begin van het voorgaande studiejaar, hetgeen een stijging betekent van bijna 14% (vorig jaar 7,6%).

Van de eerstejaarsstudenten bezaten 1024 het getuigschrift gymnasium-A, 1015 het getuigschrift gymnasium-B, 505 het getuigschrift h.b.s.-A en 2153 het getuigschrift h.b.s.-B. Een andere dan wel geen examenbevoegdheid hadden respectievelijk 503 en 160 eerstejaarsstudenten. Door 718 eerstejaarsstudenten of ruim 13% werd een medische studie gekozen, door 1113 of bijna 21% een technische studie en door 1299 of ruim 24% een maatschappelijke studie. De faculteiten wis- en natuurkunde telden voorts 826, letteren en wijsbegeerte 620, rechtsgeleerdheid 357 en godgeleerdheid 129 eerstejaarsstudenten, terwijl van de overigen 175 landbouwkunde studeerden.

Het aantal aan de universiteiten en economische hogescholen met goed gevolg afgelegde *doctorale examens* bedroeg 2026 tegen 2264 in 1956. Van hen die met goed gevolg een doctoraal examen hebben afgelegd, vormen de geslaagden voor het doctoraal examen geneeskunde met 567 de grootste groep, gevolgd door de geslaagden voor het doctoraal examen wis- en natuurkunde met 348, rechtsgeleerdheid met 342 en economische wetenschappen met 237. Het aantal aan de universiteiten en economische hogescholen gepromoveerden steeg van 326 tot 339.

Voor wat de technische wetenschappen betreft slaagden 500 kandidaten voor het ingenieurs-examen tegen 623 in het jaar daarvoor. Het aantal promoties steeg van 16 tot 30.

Aan de landbouwhogeschool tenslotte slaagden 94 kandidaten voor het ingenieursexamen tegen 103 in 1956. Het aantal promoties steeg van 15 tot 20.

Aan het begin van het studiejaar 1956/1957 waren 1403 *buitenlandse studenten* aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen ingeschreven tegen 1381 aan het begin van het voorgaande studiejaar. De Indonesische studenten vormden met 730 de grootste groep, gevolgd door de studenten uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika met 202.

Van de buitenlandse studenten studeerden 425 geneeskunde, 321 technische wetenschappen, 162 economische wetenschappen en 116 wis- en natuurkunde.

Toelating dertigjarigen tot technische hogescholen

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft bij beschikking van 7 december 1957, nr. 35 132, afd. H.O.W., (*Stert.* 241) bepaald, hoe dient te worden gehandeld ten aanzien van hen die de leeftijd van dertig jaar hebben bereikt en, zonder in het bezit te zijn van een der in artikel 122 van de Hoger-onderwijswet bedoelde getuigschriften, toelating wensen te krijgen tot de examens aan een technische hogeschool.

Docenten

Rechtspositie van het technisch en administratief personeel der technische hogescholen

Ingevolge de in dit hoofdstuk reeds eerder genoemde wet van 7 juni 1956 (*Stb.* 310), tot wijziging van de Hoger-onderwijswet betreffende het technisch hoger onderwijs, zijn de curatoren bevoegd het technisch en administratief personeel te benoemen en te ontslaan. Bij Koninklijk besluit van 11 januari 1957 (*Stb.* 5) zijn de bevoegdheden van de curatoren der technische hogescholen ten aanzien van de rechtspositie van het technisch en administratief personeel vastgesteld.

Wijziging Reglement hoogleraren en lectoren

Bij Koninklijk besluit van 25 mei 1957 (*Stb.* 184) zijn in het Reglement hoogleraren en lectoren de bepalingen omtrent de vakantie-uitkering in overeenstemming gebracht met de dienovereenkomstige wijzigingen welke bij Koninklijk besluit van 3 juli 1956 (*Stb.* 387) zijn aangebracht in het Algemeen Rijksambtenarenreglement en het Arbeidsovereenkomstenbesluit.

Andere onderwerpen

Zoals gebruikelijk wordt in deze rubriek een uiteraard summier overzicht gegeven van hetgeen in het verslagjaar van particuliere zijde ten aanzien van een aantal vraagstukken en problemen op het gebied van het hoger onderwijs in woord en geschrift tot uitdrukking is gebracht. Het vermelden van enkele feiten en gebeurtenissen uit het verslagjaar die voor het hoger onderwijs van belang zijn geweest, moge daaraan voorafgaan.

Hare Majesteit de Koningin heeft op 19 september 1957 de *technische hogeschool te Eindhoven* geopend in de plechtige eerste openbare zitting van de senaat der nieuwe technische hogeschool. Zij sprak daarbij de volgende rede uit:

Wie techniek zegt, noemt de praktische levenskansen voor de samenleving, speciaal voor de moderne. Wie technische hogeschool zegt, noemt de vergroting van die kansen voor de toekomst. Dat dit voor Nederland op zeer bijzondere wijze het geval is, wordt aangetoond door één blik op ons bevolkingscijfer en door voorts één begrijpende blik op onze kaart. Het is dan ook heden als met een zucht van verlichting, en het is met een gevoel van dankbaarheid terwille van de tegenwoordige en toekomstige geslachten, dat Wij de opening viëren van Nederlands tweede technische hogeschool.

Het bestaan van de grootse concepties op allerlei gebied, die in ons land in uitwerking werden, worden en zullen worden genomen, vraagt op elk dezer gebieden de vernufteling – het oude woord voor ingenieur – het vraagt zijn kunnen – het vraagt de gelegenheid tot het verkrijgen van de wetenschap

die leidt tot dit kunnen: de hogescholen. Zodoende kan de ingenieur door het hanteren van zijn wetenschap, zijn kennis en zijn werktuigen, zelve instrumentair worden teneinde in zijn land grote dingen te verrichten en daarbuiten in nabije en verre delen der aarde zijn diensten te verlenen, omdat zijn werk deugt, en men er grootse concepties op bouwen kan.

Afstanden worden kleiner wanneer hij te werk gaat. De techniek is een Godsgave. In eerbied en dankbaarheid zullen we deze gave steeds hebben te aanvaarden; haar niet overschatten in hoogmoedige overmoed, en nog minder haar misbruiken op enigerlei terrein waar geen positief doel mee gediend is; haar evenmin onderschatten, want zij is de toekomst voor het heden meer nog dan voor het verleden en voor de toekomst meer nog dan voor het heden. Zij is een gave die voor ons nu reeds van even groot belang geworden is als ons dagelijks brood. De jeugd begrijpt deze eis van onze tijd met natuurlijk begrip. Zij zal in zwermen ook deze technische hogeschool binnengaan, en er uit zwermen naar ontelbare levensgebieden in ons land en naar veleerlei gebied daarbuiten — om naar haar vermogen aan behoud, herstel, opbouw en nieuwe uitvindingen mee te werken, onbekende horizons tegemoet. Het is met trots en met vreugde dat Ik hierbij de technische hogeschool te Eindhoven geopend verklaar.'

De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen ging in zijn toespraak uitvoering in op de verhouding tussen de beoefening der zuivere en die der praktische wetenschap. Hij stelde o.m. dat de wetenschap weliswaar steeds meer een middel blijkt te zijn tot verbetering van de materiële omstandigheden waaronder wij leven, maar dat zij primair een bron van zuiver weten blijft; de wetenschap heeft een doel in zichzelf. De geleerde wil echter niet alleen ontdekken om te weten, hij wil ook weten om te kunnen ontdekken. Wil het technisch hoger onderwijs — zoals alle wetenschappelijk onderricht — derhalve opleiden tot scheppend denken, meer specifiek is het technisch hoger onderwijs erop gericht de jongeren de vorming te geven die hen in staat stelt nieuw verworven wetenschappelijke kennis op ingenieuze wijze toe te passen bij de produktie van goederen en de constructie van werken. De minister wees verder op de grote omwenteling die in de industrie en het maatschappelijk bestel als gevolg van de vindingen op natuurwetenschappelijk en technisch gebied wordt verwacht, en op de hoge eisen die in verband daarmee aan het technisch hoger onderwijs moeten worden gesteld. Dat Nederland het probleem, hoe genoeg academici en met name ingenieurs op te leiden, reeds vroegtijdig heeft onderkend, toonde de minister aan uit de ontwikkeling van het technisch hoger onderwijs in Nederland sinds de bevrijding. Na gewezen te hebben op het reeds tastbare succes dat de spreiding van het technisch hoger onderwijs, o.m. gezien de inschrijvingen voor de technische hogeschool te Eindhoven, blijkt te hebben, sprak hij zijn dank uit jegens allen die tot de totstandkoming van de technische hogeschool te Eindhoven hadden medegewerkt. Hij voegde hieraan de wens toe dat de hogeschool waardevol pionierswerk zou verrichten voor de vernieuwing van het hoger onderwijs, en dat zij daarbij de ontplooiing van de gehele scheppende persoonlijkheid centraal zou stellen.

In een bijzondere academische zitting werd op 26 september 1957 de vijfde faculteit, die der wis- en natuurkunde, van de rooms-katholieke universiteit te Nijmegen officieel geopend. De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen was daarbij tegenwoordig en hield een rede, waarin hij er o.m. op wees hoe de tijden voor het hoger onderwijs en met name sedert het einde van de tweede wereldoorlog zijn veranderd. Voor het technisch hoger onderwijs, aldus de minister, is er sedert de oorlog een grote uitbreiding tot stand gekomen, maar de

voorzieningen voor de wis- en natuurkundige faculteiten hebben daarmee geen gelijke tred gehouden. Het kan de Regering dus niet anders dan welkom zijn wanneer een bijzondere universiteit besluit, ook de universitaire vorming van chemici, fysici, en biologen ter hand te nemen. De minister stond o.m. uitvoerig stil bij de verhouding van de nieuwe faculteit tot haar zusterfaculteiten, en met name voor wat het aan personeel en uitrusting zoveel eisende experimentele terrein betreft, en de daaruit voortvloeiende klemmende eis van hechte inter-universitaire samenwerking. Uitvoerig zette hij ook uiteen hoe concentratie op de grondslagen een bijdrage zou kunnen leveren tot de oplossing van het vraagstuk van de verkorting van de studieduur, welke taak een jonge faculteit lichter zal vallen dan de oudere faculteiten, die zich moeilijk van het verleden kunnen losmaken. Verder zal, aldus de minister, de komst van een faculteit van wis- en natuurkunde het zoeken der universiteit naar de eenheid en de samenhang der wetenschappen sterker op de bodem van de realiteit drukken. Hij besloot zijn rede met de wens dat de arbeid der nieuwe faculteit in alle opzichten gelukkig zou zijn voor de gehele Nederlandse samenleving.

Op 28 oktober 1957 hebben de minister-president en de ministers van maatschappelijk werk, justitie, financiën, volkshuisvesting en bouw nijverheid en onderwijs, kunsten en wetenschappen een werkbezoek gebracht aan de *technische hogeschool te Delft*, teneinde een indruk te krijgen van de situatie en van de toekomstplannen bij deze instelling. Na enkele inleidingen o.m. over de leiding en de inrichting der technische hogeschool, het financiële en economische beheer, personeelsvraagstukken, studentenzorg en bouwplannen, werd een aantal gebouwen uit verschillende bouwperiodes der technische hogeschool bezichtigd, alsmede een aantal studentenflats en -paviljoens. Des middags werd een bezoek gebracht aan een aantal afdelingen der technische hogeschool.

Op 10 januari 1957 vond de oprichting plaats van de *Centrale Stichting Studentenhuisvesting*. Blijkens de statuten is het doel van de stichting het verlenen van steun en van financiële bijdragen aan instellingen die het maken van winst niet beogen, ten behoeve van de bouw en/of inrichting van studentenhuizen en, indien het bereiken van het eerste doel daardoor niet wordt belemmerd, de verwezenlijking van andere projecten op het gebied van de voorzieningen ten behoeve van studenten aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen.

Voor het bereiken van haar doel wendt de stichting zich in de eerste plaats tot het Nederlandse bedrijfsleven in de ruimste zin des woords voor het verkrijgen van de nodige middelen. Zij beoordeelt de aanvragen om financiële bijdragen die bij haar worden ingediend, en de plannen die daaraan ten grondslag liggen, terwijl zij indien een en ander haar goedkeuring wegdraagt, subsidie kan verlenen.

In Universiteit en Hogeschool van januari 1957 heeft F. Th. van der Maden een uitvoerige verhandeling gewijd aan de *studieduur en de leeftijd bij afstuderen*. Schrijver komt o.m. tot de conclusie dat de gemiddelde leeftijd waarop het eindexamen bij het v.h.m.o. wordt afgelegd, sedert de dertiger jaren voor de jongens met drie en voor de meisjes met twee maanden is gestegen. Verder verloopt naar zijn mening de overgang van het v.h.m.o. naar het hoger onder-

wijs, zowel voor de jongens als voor de meisjes, thans trager dan vóór de oorlog; nog geen 70% van de eerstejaars laat zich thans direct na het behalen van het einddiploma inschrijven. Van de jongens heeft 15-20% eerst de militaire dienstplicht vervuld. In de meeste studierichtingen blijven, aldus de schrijver, de studieresultaten achter bij die van de vooroorlogse generaties. De gemiddelde leeftijd bij het afstuderen is voor alle studierichtingen thans 27 jaar of ouder, en een deel van deze afgestudeerden komt eerst later voor een maatschappelijke functie beschikbaar op grond van nog te vervullen militaire dienst, verdere specialisatie of voorbereiding voor de promotie. Hoewel de langere studieduur tot betere vorming en meer geschiktheid voor bepaalde maatschappelijke functies kan leiden, staan daar ernstige individuele en maatschappelijke nadelen tegenover. De schrijver wijst er verder op dat men zich in bepaalde landen meer tot het bachelors- of daarmede gelijk te stellen first degree-examen beperkt, terwijl er in Nederland naar gestreefd wordt de studie door een doctoraal of ingenieurs-examen af te sluiten. Verschillende van deze conclusies vormen naar zijn oordeel een gereeder aanleiding zich hier te lande te bezinnen op de inhoud der studieprogramma's en de studieduur, alsmede op de wenselijkheid van meer differentiatie, indien men zich realiseert dat in de komende vijftien jaar een verdubbeling van het aantal studenten te verwachten is, en dat door verkorting van de studieduur gemakkelijker te voorzien zou zijn in momentele en toekomstige tekorten aan academici.

In het meinummer van Universiteit en Hogeschool wordt het probleem van de *studieduur* door prof. dr. O. Bottema behandeld.

Hoewel de begaafde student, aldus de schrijver, eerder te kort dan te lang in het universitaire milieu verblijft, hoort men tegenwoordig voor de grote meerderheid dat de studie te lang duurt. Men vraagt zich af, of de inspanning wel door het resultaat gerechtvaardigd wordt, men stelt de vraag naar het rendement. In een uit curatoren en senaatsleden samengestelde commissie binnen de technische hogeschool te Delft, is dit probleem uitvoerig voor de ingenieursopleiding besproken. Daarbij werd drieërlei rendement onderscheiden: het numerieke, het persoonlijke en het psychologische. Onder het numerieke rendement werd verstaan het percentage studenten dat afstudeert, terwijl het persoonlijke rendement betrekking heeft op het gemiddelde aantal jaren dat de (voltooide) studie heeft geduurd. Het psychologische rendement heeft o.m. betrekking op de vraag of niet, gezien de inrichting van de studie, een diploma soms na een lange studietijd en veel volhouden gegeven wordt aan hen die men het eigenlijk niet waard acht, maar die men het om formele redenen niet kan of uit menselijke overwegingen niet wil onthouden. Dit psychologische rendement, moeilijk concreet te benaderen werd gesigneerd maar verder niet op zichzelf beschouwd. Schrijver meent te kunnen zeggen dat in Delft het numerieke rendement tussen 50% en 60%, en het persoonlijke tussen 7 en 8 jaar ligt. Het numerieke rendement zou behoorlijk kunnen worden opgevoerd door bij de toelating hogere eisen te stellen. Het meest aantrekkelijke lijkt schrijver een combinatie van gegevens: de resultaten op de middelbare school, de gewogen uitslag van het eindexamen, het oordeel van de docenten over karakter en aanleg, de indrukken bij een interview en de uitkomsten van een psychologisch onderzoek. Voor de tijd dat een dergelijke

regeling nog niet bestaat, verdienen voorlichting en een proeftijd aanbeveling. Een revisie van de toelating, waartoe de proeftijd kan leiden, zal uiteraard veel praktische moeilijkheden geven, maar schrijver acht het idee van een proeftijd op zijn minst ernstige overweging waard. Grondig zal moeten worden bezien of de selectie tijdens de studie een dwingend of adviserend karakter moet dragen. Ook is een duidelijke uitspraak gewenst, of de gehele aangelegenheid er een is van ouders en studenten alleen, of dat de overheid en de universiteit het probleem als het hunne moeten beschouwen. Voor wat het persoonlijke rendement betreft merkt schrijver op, dat zich een aantal omstandigheden voordoet waarbij universiteit en hogeschool de hand in eigen boezem moeten steken. Men kan inderdaad vaststellen dat het hoger onderwijs hoe langer hoe zwaarder eisen stelt en de programma's steeds uitvoeriger worden. Het optimum zal moeten worden gezocht tussen een brede vorming en een meer gedifferentieerde opleiding. Om het geheel niet ondraaglijk zwaar te maken moet men al betrekkelijk spoedig keuze toepassen; laat het zo zijn, zegt de schrijver, dat men enige specialisatie zo lang mogelijk uitstelt, en concentratie op de deelgebieden ziet als een voorbeeld van wetenschapsbeoefening waarvan het resultaat overdraagbaar is op verwante terreinen. Een geest van open samenwerking en overleg tussen de faculteiten, afdelingen of vakgroepen is hierbij uiteraard noodzakelijk. Elke poging tot verbetering van de studieduur moet met een doorlichting van de gestelde eisen beginnen; wat er tenslotte uitkomt wordt bepaald door een evenwicht tussen wat wetenschap en maatschappelijke verantwoordelijkheid vragen enerzijds, en wat een redelijk deel der academische jeugd kan presteren anderzijds. De grote moeilijkheid ontstaat wanneer blijkt dat een nominale studieduur, objectief of normatief naar beste weten vastgesteld, in de werkelijkheid door grote aantallen en met een lange periode wordt overschreden. Men kan de nominale studieduur verlengen, maar een bezwaar is o.m. dat in het algemeen uitbreiding van de nominale duur de tendentie oproept de reële studieduur te verlengen, terwijl een dergelijke maatregel ook moeilijkheden zal geven aan hen die thans 'op tijd' klaar komen. Aan de andere kant is een beperkte studieduur een dam tegen de blijvende neiging de programma's uit te breiden. Voor studierichtingen waarvoor geen nominale studieduur bestaat, zou schrijver met aandrang een dergelijke fixatie willen bepleiten. Tenslotte wijst hij op de bestaande universitaire studie zelf, die verstandelijk gezien frappeert door een vergaand gebrek aan efficiëntie. Het aantal weken dat jaarlijks onderwijs wordt gegeven, is ongeveer de helft van 52, terwijl de colleges niet of zeer onregelmatig worden bezocht. Schrijver sluit zich gaarne aan bij de opvatting dat deze irrationele toestanden hun charme hebben en positief gewaardeerd kunnen worden. Niemand zal een verschooning van de universiteiten en hogescholen bepleiten, maar tegen het andere uiterste voelt men de bezwaren toch wel voortdurend toenemen. Schrijver meent echter dat het mogelijk schijnt meer leiding te geven of althans de mogelijkheid open te stellen, zonder het Nederlandse systeem der vrije studie met onmiskenbaar grote voordelen, wezenlijk aan te tasten.

Over *industrie en hoger onderwijs* heeft prof dr. J. L. Mey op 26 januari 1957 een voordracht gehouden in de vergadering van de economische afdeling van het Thyngenootschap, welke voordracht in de *Annalen van het Thyngenootschap* van mei 1957 is afgedrukt.

De belangstelling voor de verhouding tussen bedrijfsleven en hoger onderwijs wordt, aldus de spreker, in niet geringe mate gestimuleerd door de noodzaak tot herstel en opvoering van de produktiviteit.

Algemeen wordt thans wel ingezien dat opvoering van produktiviteit niet alleen een kwestie is van constructie van betere machines en toepassing van betere werkmethoden, maar ook van doelmatig organiseren, hetgeen een beroep op de wetenschap betekent.

Naar het oordeel van spreker kan de taak van de universiteit als driedelig worden gezien: zij is niet alleen opleidingsinstituut voor bepaalde beroepen en centrum voor wetenschappelijk onderzoek, maar bovendien een instelling voor de algemene verbreiding van wetenschappelijk gefundeerde kennis in het maatschappelijke leven. Een analyse van de behoefte der industrie aan academisch gevormden heeft tot de conclusie geleid, dat men drie categorieën van academisch gevormden nodig heeft en wel:

- a) onderzoekers die speur- en ontwikkelingswerk verrichten;
- b) op bepaalde gebieden gespecialiseerde medewerkers wier taak meer in het adviserende vlak ligt, en
- c) functionarissen die steunend op een min of meer brede wetenschappelijke basis, over voldoende praktische zin beschikken om leidinggevend te kunnen optreden.

Voor beide eerstgenoemde categorieën zijn duidelijk afgebakende universitaire opleidingen aan te wijzen. De derde groep, aldus spreker, geeft in hoofdzaak de problematiek; zij is waarschijnlijk numeriek het grootst, maar er is eigenlijk aan de universiteit geen duidelijk aanwijsbare studierichting die in deze derde groep uitmondt. Het zijn de zgn. lijnfunctionarissen, de eigenlijke leiders, de coördinatoren, die men in de fabriek of de werkplaats, niet op de bureaus vindt.

Spreker vraagt zich af, of de faculteiten en hogescholen die wat hun programma's betreft directe aanraking hebben met de problematiek van het bedrijfsleven, hier een bijzondere taak hebben. In ons land bestaat de neiging die vraag bevestigend te beantwoorden. Wel heerst in het bedrijfsleven de overtuiging dat de academische opleiding van deze groep niet te veel jaren in beslag mag nemen. Men heeft behoefte aan betrekkelijk jonge mensen die binnen het bedrijf nog een vrij uitgebreide scholing kunnen en willen ondergaan, om bruikbare krachten en straks goede managers te worden. In universitaire kringen treft men de laatste jaren wel de neiging aan om aan de wensen van het bedrijfsleven in dit opzicht tegemoet te komen. De ene mogelijkheid hiertoe is, dat men tracht te bevorderen dat de studenten in korter tijd afstuderen, hetgeen gezien b.v. de programma's van de economische faculteiten en hogescholen mogelijk is; de andere, dat men aan de beginnende student hulp verleent om de moeilijkheden die hij aan het begin van de studie ondervindt, sneller op te lossen. Daar dit alleen niet voldoende zal zijn en hij de huidige eisen voor kandidaats- en doctoraal examen niet graag verminderd zou zien, pleit spreker voor twee afzonderlijke opleidingen: een voor het kandidaats- en een voor het baccalaureaatsexamen, waardoor de opleiding direct op haar eigen doelstelling zou worden gericht. Een kandidaatsopleiding heeft immers alleen zin, wanneer er een doctorale studie op volgt.

Spreker behandelt verder het van de zijde van het bedrijfsleven geuite bezwaar, dat de opleiding van economen en ook die van ingenieurs te ver zou afstaan van de problematiek waarmee zij later zullen worden geconfronteerd. Hij is van oordeel dat de schuld daarvan voor een niet onbelangrijk deel bij het bedrijfsleven zelf ligt, en dat de medewerking van het bedrijfsleven in Nederland in vele opzichten te wensen overlaat. Het bedrijfsleven kan medewerken door het verschaffen van gelegenheid tot praktisch werk aan studenten, het verlenen van hulp bij het verzamelen van materiaal ten behoeve van het onderwijs, en door functionarissen uit het bedrijfsleven de gelegenheid te geven aan de behandeling van bepaalde vraagstukken of onderwerpen mede te werken. Aanknopend bij de aan het begin van zijn verhandeling geschetste driedelige taak van de universiteit zegt spreker, dat haar derde taak, de verbreiding van wetenschappelijk gefundeerde kennis in het maatschappelijke leven, geldt zowel ten opzichte van haar alumni die zich reeds een positie in de maatschappij hebben verworven, als ten aanzien van degenen die in het maatschappelijke leven met die van academici op een lijn te stellen posities innemen, doch de academische vorming voor hun intrede daarin hebben moeten ontberen.

Voor wat het wetenschappelijke onderzoek betreft merkt spreker op dat de universiteit in dezen op haar zaak dient te letten, daar o.m. geconstateerd wordt dat het voor het bedrijfsleven van belang zijnde wetenschappelijke onderzoek meer en meer in instellingen van het bedrijfsleven zelf of para-universitaire instellingen wordt geconcentreerd. Hij is van oordeel dat het fundamentele onderzoek het best aan goed geoutilleerde universitaire instituten kan worden overgelaten, terwijl het op specifieke problemen in bepaalde bedrijven toegepast onderzoek in of vanwege die bedrijven kan geschieden. Spreker somt tenslotte een aantal instellingen op waarin industrie en hoger onderwijs elkaar reeds hebben gevonden, en die de hoop levendig houden dat zij de mogelijkheden zullen vinden elkaar te helpen en wederkerig elkaars belangen te bevorderen.

DEEL II *Bijzonder gedeelte*

Bijlagen bij het verslag van de staat van het onderwijs in Nederland
over het jaar 1957

Geef ze de ruimte

A. KLEUTERONDERWIJS

VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTRICE VAN HET KLEUTER- ONDERWIJS

§ 1. ALGEMEEN

De Kleuteronderwijswet deed gedurende het afgelopen jaar steeds meer haar invloed gevoelen. Waren niet enkele zéér remmende factoren opgetreden, dan zou het kleuteronderwijs zich nog meer hebben ontplooid dan thans het geval is geweest, en zou de verbetering van het geheel een nog hogere vlucht genomen hebben.

Gebrek aan schoolruimte en de zeer beperkte mogelijkheid daarin op de juiste wijze te voorzien, hebben veel goeds tegengehouden. De honger naar nieuwe gebouwen bleef in 1957 bestaan en het aantal uitgereikte urgentieverklaringen kon deze slechts zeer ten dele stillen. Daarom bleef ook het treffen van voorlopige voorzieningen, met al de bezwaren die daaraan kleven, noodzakelijk.

Ook de onzekerheid waarin schoolbesturen en gemeenten kwamen te verkeren door het uitblijven van enige algemene maatregelen van bestuur die door de wet geëist worden, droeg er niet toe bij het nemen van initiatieven te bevorderen.

De geestdrift van de kleuterleidsters, die zich in het verleden reeds hebben doen kennen als een groep die werkelijk veel voor kleuters en scholen over had en met veel enthousiasme werkte, is echter allerminst afgenomen. Dit blijkt niet alleen uit de druk bezochte cursussen en lezingen, uit het aangrijpen van geboden studiemogelijkheden, uit de graagte waarmee kennis genomen wordt van nieuwe publikaties en tijdschriftartikelen, maar ook uit de pogingen die in de praktijk gedaan worden om de werkwijze in de scholen aan te passen aan het niveau van de bereikte inzichten.

De moeilijkheden die de pasgeslaagden ondervinden bij het zoeken naar een betrekking, waren in 1957 vooral in het zuiden van het land waarneembaar, ofschoon het ook in het midden en het westen wel enige tijd kan duren alvorens een leidster er in slaagt een aanstelling te verwerven.

Toch neemt, zoals ook te constateren valt uit de statistieken, het aantal kleuterscholen toe, zij het niet overal in hetzelfde tempo.

Dit betekent dat de in 1956 ontworpen indeling van de inspecties reeds volkomen scheef getrokken is. Ofschoon in dat jaar het aantal inspecteurs en inspectrices werd uitgebreid tot 16, blijkt reeds thans dat sommige inspecties alweer ernstig overbelast raken, zodat op den duur voor nieuwe achterstand in het werk gevreesd moet worden.

De naleving van de wettelijke voorschriften door de besturen, hoofdleidsters en leidsters der kleuterscholen werd gaandeweg beter, doordat men meer vertrouwd raakte met de wet en de daaruit voortvloeiende maatregelen en doordat men zich met veel goede wil trachtte aan te passen.

De algemene financiële toestand heeft ook het kleuteronderwijs niet onberoerd gelaten. De inspecteur in inspectie 2 vermeldt hieromtrent:

'Een andere factor die de goede gang van zaken in vele gevallen in de weg stond, was het feit dat de gemeentebesturen niet over het nodige geld beschikten. Goedgekeurde begrotingen betreffende noodzakelijke voorzieningen aan gebouwen, meubilair, ontwikkelingsmateriaal e.d. werden niet gerealiseerd. Gebrek aan geld was ook de oorzaak dat de bouw van kleuterscholen in verschillende gemeenten niet door kon gaan, hoewel de rijksgoedkeuring was verkregen en alle andere formaliteiten vervuld waren. In sommige gemeenten kon met geleend geld van congregaties toch nog gebouwd worden.'

De inspectrice in inspectie 3 noemt het aantal kleuterscholen in haar inspectie nog onvoldoende en signaleert ook moeilijkheden van financiële aard:

'En van gemeenten breiden zich nog steeds uit. Nieuwe wijken, nieuwe straten, nieuwe wooncomplexen (flats) komen in snel tempo tot stand. De huizen zijn nauwelijks klaar of ze zijn al bewoond door meestal jonge gezinnen met jonge kinderen, voor wie al aanstonds kleuterschoolruimte wordt gevraagd. De bouw van kleuterscholen houdt niet alleen geen gelijke tred met de huizenbouw, maar ligt daarbij zelfs ver ten achter. Het bouwvolume voor kleuterscholen is niet toereikend om in de directe behoefte te voorzien.'

§ 2. WERKWIJZE DER SCHOLEN EN RESULTATEN

Binnen de muren van de kleuterscholen voltrok zich in het afgelopen jaar steeds sneller een ingrijpende vernieuwing. Reeds enkele jaren geleden viel er een tendenz waar te nemen om het strakke klassikale werken te vervangen door vrijere methoden. Dit streven werd echter sterk geremd door het ontbreken van geld voor de aanschaf van de benodigde materialen, door de al te grote klassen, door de ouderwetse wijze waarop de lokalen van meubilair voorzien waren, en door de aanwezigheid van driejarige en soms zelfs tweejarige kleuters.

Nu met uitzondering van de tekortkomingen ten aanzien van de gebouwen vele van deze remmende factoren konden worden opgeheven, voltrekt de evolutie zich in versneld tempo. Dit brengt opnieuw tal van problemen mede, zoals de vraag of alle vernieuwing verantwoord is, en of de leidsters altijd voldoende beseffen, welke de achtergrond is van de nieuwere werkwijze.

In het verleden was de zuster of de juffrouw die voor de klas stond, meestal zeer actief en kende zichzelf een dominerende rol toe. Thans worden de kleuters in het middelpunt geplaatst en neemt de leidster een meer passieve houding aan. Dat dit soms zeer ver gaat is, hoewel begrijpelijk, nog niet altijd goed. Zeker moet de leidster verder bouwen op de initiatieven die uit de kleuters zelf voortkomen. Dit betekent echter niet, dat zij geheel en al afzijdig moet blijven, met als gevolg dat zij onvoldoende leiding geeft.

De inspectrice in inspectie 16 wijst op enkele gevaren van de onderwijsvernieuwing bij het kleuteronderwijs.

'De onderwijsvernieuwing heeft meer en meer ingang gevonden. De klassikale lesjes met het ontwikkelingsmateriaal, voornamelijk van Fröbel, hebben plaats gemaakt voor 'vrije' arbeid met naast het genoemde materiaal, constructie- en expressiemateriaal. Bij de nieuwe kleuterscholen worden de leidsters in deze richting gedreven, doordat een school niet meer wordt ingericht met 40 stuks van elke soort materiaal.

Het is gebleken dat voornoemde werkwijze gevaren inhoudt. Sommige leidsters denken reeds 'modern' te werken als de kleuters maar bezig zijn. Van een bewuste leiding is geen sprake. Zij menen, dat 'vrijheid' betekent: werken zonder spelregels. Het gevolg hiervan is: rommelige lokalen, waar gemorst wordt met water, zand en klei. Soms kopen zij materiaal, omdat de kleuters het zo 'aardig' vinden. Dat het op de eerste plaats pedagogisch en didactisch verantwoord moet zijn, wordt niet gezien. Ook wordt vaak gedacht dat alle materiaal gekocht moet worden. Voor het werken naar een belangstellingscentrum echter zal de leidster met behulp van het schoolbestuur of de ouders zelf materiaal moeten maken. Anderen laten zich verleiden materiaal te kopen, dat door vertegenwoordigers wordt aangepraat. Het materiaal blijkt vaak te perfect te zijn en laat geen ruimte voor de fantasie van de kleuter. Zo zijn thans complete kruidenierswinkels in de handel, waarvan de prijs varieert van f 250 tot f 350.'

De inspectrice in inspectie 10 ziet met betrekking tot de aanvragen om medewerking ex art. 50 ook bezwaren van pedagogische aard:

'Dat bij deze aanvragen de instelling van besturen en hoofdleidsters een grote rol speelt, zal zonder meer duidelijk zijn. Ook is de invloed van vertegenwoordigers hier niet te onderschatten. Zij weten vaak beter dan wie ook wat men wel en wat men niet kan aanvragen en dringen hun artikelen op zonder in wezen op de hoogte te zijn van de werkelijke kinderlijke behoeften. Zeker is dat een betere uitrusting van de scholen ons kleuteronderwijs als zodanig bevordert; toch schuilt hier m.i. ook een groot gevaar. Er heeft n.l. in het laatste tiental jaren een verschuiving plaats gehad. Er was een tijd dat het leermiddel alles bepalend was. Via het leermiddel werd de bezigheid en daarmee de ontwikkeling van het kind bepaald. Door de vernieuwingstendenzen kwam de kleuter weer centraal te staan en werden eigen tempo en eigen karakteraanleg van de kleuter bepalend.

Het leermiddel werd hiermede ondergeschikt aan het kind gemaakt en dit betekende, in zijn algemeenheid gezien, een grote winst. De mogelijkheden, gelegen in artikel 50 der Kleuteronderwijswet, zouden indien zij niet voorzichtig gehanteerd worden weer kunnen leiden tot een verschuiving in tegenovergestelde richting. Bovendien is er nog een tweede gevaar en wat dat de behoeften van het jonge kind te zeer worden opgevoerd als de scholen te luxueus zouden worden ingericht. Door de overbesteding is gebleken, dat ons volk zich te grote behoeften schiept. Het zou onjuist zijn wanneer de school hieraan reeds bij het jonge kind zou meewerken. Tevens zou door een te verfijnde inrichting niets meer worden overgelaten aan de fantasie van de kleuter, hetgeen eerder als verarming dan als winst aangemerkt dient te worden.'

Ook de keuze die besturen en leidsters moeten doen bij de aanschaf van meubilair, is belangrijk, omdat het meubilair direct verband houdt met de manier waarop men van plan is te gaan werken.

De inspectrice in inspectie 14 is dankbaar, dat zij bij deze keuze zo vaak de helpende hand kan bieden:

'Het is ook verheugend dat het rijksschooltoezicht onder de wet veel meer invloed kan uitoefenen bij de aankoop van nieuw meubilair, zodat wij kunnen voorkomen dat een lokaal vol komt te staan met 40 tafels en stoelen en ook nog een kleitafel, een zandtafel en/of een watertafel. Een lokaal wordt dan een meubelpakhuis en de juiste spel- en arbeidsactiviteiten komen niet of veel te weinig tot hun recht, terwijl de begroting onnodig hoog wordt. Niet alleen de aanschaf van meubilair, maar ook de aankoop van ontwikkelingsmateriaal kan nu gecontroleerd en besproken worden, waardoor er meer verantwoord wordt ingekocht.'

Speel- en werkplan blijken voor vele kleuterscholen voorlopig nog wel moeilijkheden op te leveren. Een gevolg daarvan is, dat het nagaan van deze stukken aan de inspectie heel wat werk oplevert, terwijl het heen en weer zenden met aanwijzingen nogal wat tijd in beslag neemt. De aard van de voorkomende moeilijkheden blijkt o.a. uit hetgeen de inspectrice in inspectie 14 in haar jaarverslag hieromtrent opmerkt:

'Dit is een onderdeel van het werk dat veel tijd vraagt omdat er nog vaak geen of onvoldoende begrip aanwezig is ten opzichte van een goed en overzichtelijk ingedeeld en omschreven speel-werkplan en schema. Er zijn inzendingen die onmiddellijk goedgekeurd kunnen worden, doch dit is helaas een klein aantal. Zeer vele malen moesten de plannen één keer terug, omdat ze onvolledig waren, de berekening foutief was, of de meest eigenaardige activiteiten waren aangegeven als: boterhammetje eten, melk drinken, wandelen, aankleden, koffiedrinken en dergelijke. Er gingen echter ook wel stukken twee, soms drie keer terug. Wij moeten wellicht hier enige jaren met veel geduld pionierswerk verrichten. Ook de opleidingen hebben een voornamelijk taak wat deze materie betreft.'

Het eigenlijke probleem van het speel- en werkplan schuilt echter dieper. Het gaat hier om het trekken van de juiste grens tussen vrijheid en gebondenheid. Aangezien de talenten van de hoofdleiders en leiders verschillend zijn en iedere kleuterschool eigenlijk bekeken moet worden in haar eigen situatie zou over deze kwestie nog heel wat te zeggen zijn. De inspectrice in inspectie 13 meent dat mogelijk een klasseschrift de oplossing kan brengen. Zij schetst haar ervaringen en conclusie als volgt:

'De speel- en werkplannen variëren tussen een volledige omschrijving van het te gebruiken materiaal, de wijze waarop dit wordt gebruikt en een uitgebreide uiteenzetting van het doel der verschillende werkzaamheden, en een summiere opsomming van de werkzaamheden bijna zonder enig commentaar. Nu is het zeer moeilijk in een speel- en werkplan vast te leggen, hoe en in hoeverre de verschillende materialen zullen worden aangeboden. Ook is het niet gemakkelijk aan te geven op welk niveau de werkzaamheden die in de kleuteronderwijswet verplicht zijn gesteld, zullen liggen. Het laatste houdt nauw verband met aanleg, ontwikkeling en tempo van de kleuters in de groep. Ook is in het schema van werkzaamheden moeilijk aan te geven op welk moment tijdens de schooltijd de ontwikkelingsmaterialen worden aangeboden. Dit is zelfs niet mogelijk voor scholen waar in groepen of individueel met het materiaal wordt gewerkt.

Meestal is de opstelling van het schema zo, dat wel is aangegeven op welke tijden gezamenlijke activiteiten van de groep, zoals vertellen, klasgesprek, muzikale vorming en spel aan de orde zijn. Het gebruik van het ontwikkelingsmateriaal wordt op het schema van werkzaamheden over het algemeen aangegeven onder: 'Werken met ontwikkelingsmateriaal'. Deze aanduiding is op zich niet onjuist, aangezien de leider daardoor geheel vrij is zich te richten naar de behoeften van de groep. Voor de kleuters in een groep onder leiding van een leider die haar werk serieus doet, biedt deze werkwijze vele voordelen. Gelukkig treft men in de scholen vele serieuze leiders aan die de juiste leiding aan de haar toevertrouwde groep weten te geven. Een leider die minder serieus werkt of de vrije werkwijze niet beheerst, komt met haar groep zeker niet tot verantwoord kleuteronderwijs. Een voorbeeld uit de praktijk laat ik hier volgen:

Bij het binnentreden van een school tijdens de morgenschooltijd, om circa 10 uur, drong reeds bij de voordeur een oorverdovend lawaai tot mij door. In het lokaal van de hoofdleidster was het een chaos; de kleuters beschikten over verschillend materiaal, van werken was hier geen sprake, leiding was hier kennelijk bij de aanbidding niet gegeven. In de twee andere klassen was het rustiger en waren de kleuters bezig met klassikaal knippen van behangselpapier en werken met enig verschillend materiaal. Op de schema's van deze klassen stond aangegeven: 'Werken met ontwikkelingsmateriaal'. Met deze gang van zaken kon ik geen genoegen nemen. Tegen mijn bezwaren voerde de hoofdleidster aan, dat toch met ontwikkelingsmateriaal werd gewerkt! Bij een ander onderzoek bleken verschillende werkzaamheden, hoewel in het speel- en werkplan vermeld, nimmer aan de orde te komen. Het komt mij voor dat een vaag omschreven speel- en werkplan en een beknopt schema van werkzaamheden dan alleen aanvaardbaar zijn, indien de leiders regelmatig een klasseschrift bijhouden, zodat zij aan de hand van de gegevens hun werk kunnen overzien en bij een eventueel schoolbezoek de gang van zaken kan worden beoordeeld.'

§ 3. LEERLINGEN EN OUDERS

De contacten die de ouders met de scholen hebben, nemen toe. Dit geldt voor huisbezoek, oudercomités, oudermiddagen of ouderavonden, schoolkranten, kijkmiddagen enz.

Een gevolg daarvan is, dat de samenwerking tussen school en huis bevorderd wordt, en de ouders een beter inzicht krijgen in de wijze waarop hun kinderen in de kleuterschool worden opgevangen. Ofschoon hier en daar nog tentoonstellingen gehouden worden van de producten der kleuters, komen toch kijkmiddagen in school hoe langer hoe meer daarvoor in de plaats. Veel hangt af van de organisatie van een dergelijke kijkmiddag, waarop de vaders en moeders gelegenheid krijgen de gang van zaken in de kleuterschool gade te slaan. Worden er te veel personen ineens uitgenodigd, dan is de sfeer gestoord en krijgen de ouders geen juist inzicht, doordat er dan geen normale gang van zaken meer mogelijk is. Ook is een korte bespreking vooraf voor de kijkers of kijksters van belang, omdat hun aandacht dan gevestigd wordt op zaken die anders aan hun waarneming ontsnappen. Gewoonlijk rijzen er tal van vragen en is men de leidster dankbaar als zij na afloop van de schooltijd nog bereid is daarop te antwoorden. De ondervinding leert, dat er op deze wijze een band ontstaat die voor alle partijen en zeker niet het minst voor de kleuters voordelen oplevert.

De meeste kleuterscholen beleggen eenmaal in het jaar een ouderavond en stellen eenmaal per jaar hun poorten open voor hen die een openbare les willen bijwonen. De ouderavonden worden in de regel goed bezocht; veel hangt echter af van het enthousiasme en het organisatietalent van de hoofdleidster, die op deze avonden meestal de centrale figuur is.

Over waardering van het kleuteronderwijs door de ouders valt niet te klagen en vele kleuterscholen zijn niet in staat aan alle aanvragen om plaatsing te voldoen, zodat er nog heel wat vierjarige kleuters zijn die wachten moeten op toelating.

Driejarige kleuters werden nog enkele malen op de scholen aangetroffen. Soms meende de hoofdleidster, dat ze er wel mochten zijn, als ze maar niet werden meegeteld. Door de activiteit van de inspectie worden deze gevallen steeds zeldzamer.

Ten aanzien van het stellen van een vaste toelatingsdatum heerst weinig uniformiteit: in sommige delen van het land gaat men er wel toe over, in andere niet.

De inspecteur van het kleuteronderwijs in inspectie 9 werd in 1957 geconfronteerd met de geestelijk gestoorde kleuter en bericht daarover:

'Slechts op enkele scholen trof ik hier en daar tussen de normale kinderen een dergelijke kleuter aan en dan nog wel een z.g. 'mongooltje', dus een rustig kind, dat weinig moeilijkheden gaf. Hoewel het steeds in de bedoeling heeft gelegen dat de geestelijk gestoorde kleuter zo veel mogelijk in de kleuterscholen werd opgenomen, heeft de praktijk uitgewezen dat dit in vele gevallen niet uitvoerbaar is. Waar men het met twee of meer van dergelijke kleuters in een klas probeerde, werkte dit vaak de onrust in de klas zo in de hand, dat na enige tijd het kind van school verwijderd moest worden.

In enkele gevallen heb ik navraag gedaan wat er dan met deze kleuter gebeurde. Het bleek dat het kind binnenshuis werd gehouden, soms vastgebonden, of, wanneer het thuis niet te handhaven was, naar een voor dergelijke kinderen bestemde inrichting werd gestuurd.

Mijns inziens wordt deze kleuter wel erg te kort gedaan. Aan de ene kant biedt de wet de mogelijkheid dit kind van de kleuterschool te weren, doch anderzijds is er geen gelegenheid deze kleuter op te vangen, of het moest in een particuliere instelling zijn, en dat kunnen vele ouders zich niet veroorloven. Een r.-k. kleuterschool te 's-Gravenhage heeft zich het lot van deze kleuters aangetrokken en een aparte klas van 17 geestelijk defecte kinderen in de leeftijd van 4 tot 7 jaar geformeerd, onder toezicht

van twee leidsters. Men moet bewondering hebben voor de leidsters die aan deze klas leiding geven; hun werken werd beloofd door de uitstekende resultaten die werden verkregen. Kleuters die in het begin onhandelbaar waren, kwamen na verloop van tijd tot rust; allerlei handelingen die aanvankelijk niet konden worden uitgevoerd, werden later geheel of gedeeltelijk beheerst. Hier wordt wel degelijk bewezen, dat ook voor deze kleuters een samenzijn in klasseverband, onder deskundige leiding mogelijk is, en heilzame gevolgen kan hebben.

Plannen zijn inmiddels in voorbereiding om te 's-Gravenhage met rijkssubsidie een centrale school te stichten waar deze kleuters kunnen worden opgevangen.

Met nadruk zou ik willen stellen dat hier, ook voor de overheid, een taak ligt die het aanpakken en de daarmee gepaard gaande financiële offers waard zal blijken.'

De niet-normale kleuter vormt voorlopig nog een groot probleem. Het initiatief van een christelijke kleuterschool te Utrecht dat overeenkomst vertoont met de pogingen die te 's-Gravenhage werden gedaan, valt dan ook zeer toe te juichen.

§ 4. ONDERWIJZEND PERSONEEL

Het is zeer moeilijk een juiste formulering te vinden voor het antwoord op de vraag of er van een tekort of van een overcompleet aan leidsters moet worden gesproken. Zeker is dat beide regionaal voorkomen, en dat een tekort soms veroorzaakt wordt doordat de jonge leidsters niet naar het platteland komen.

Soms zijn daar de pensioenprijzen, de salariëring in aanmerking genomen, vrij hoog. In andere gevallen wegen de moeilijkheden die men daar ondervindt, als men verder wil gaan studeren voor hoofdleidster, zwaar.

Voor zover dit valt na te gaan, lijkt het overcompleet zich vooral af te tekenen in het zuiden, terwijl in het noorden en het oosten van het land de balans meer in evenwicht schijnt te liggen. De inspectrice in inspectie 7 geeft de toestand als volgt weer:

'In het algemeen is voldoende bevoegd personeel voor de kleuterscholen in de inspectie aan te trekken. Moeilijk blijft echter de personeelsvoorziening van de kleuterscholen op Goeree-Overflakkee. In vacatures is daar niet, of pas na lange tijd te voorzien. De oorzaak is dat leidsters met de A-akte die zich willen bekwalen voor de B-akte, de opleiding niet kunnen volgen, indien zij op het eiland werken. Een surplus aan B-kandidaten is nog niet aanwezig.

Ook worden de jonge leidsters niet voldoende gesalarieerd om buitenshuis in haar onderhoud te kunnen voorzien. De pensioenprijzen bedragen op Flakkee f 32,50 tot f 35 per week. In de duinstreek op Voorne is het in de zomer praktisch onmogelijk een betaalbare huisvesting te vinden, terwijl de kamerprijzen ook in de winter veel hoger liggen dan elders.

Toch wordt langzamerhand, al is het dan nog met mate, van Rotterdam uit naar buiten gesolliciteerd; daardoor vinden hier wat meer personeelswisselingen plaats. Ook begint de sterke veroudering, waarvan het korps van hoofdleidsters in Rotterdam, zowel bij het openbaar als het bijzonder kleuteronderwijs leed, te verminderen en wordt het aantal jongere hoofdleidsters groter. Het is te verwachten dat deze verjonging de werkwijze gunstig zal beïnvloeden.

Pas geslaagde katholieke kleuterleidsters kunnen moeilijk een positie krijgen; hoe groot dit aantal is kan niet worden aangetoond, daar er nog weinig wachtgeldsters zijn.

Bij het openbaar kleuteronderwijs wordt het overcompleet aan jonge leidsters voor het grootste gedeelte opgevangen door het benoemen van leidsters tot assistente. Deze groep doet dan tevens dienst als reserve.'

Volgens de inspecteur in inspectie 9 is ook het ontbreken van goede gebouwen op het platteland vaak een remmende factor bij de personeelsvoorziening.

'Het onderwijzend personeel in de grote plaatsen, en wel speciaal te 's-Gravenhage, was in vele gevallen, om het populair uit te drukken, 'van betere kwaliteit' dan op het platteland. De oorzaak hiervan kan gezocht worden in het feit, dat de leidsters liever in de grote stad werken dan daarbuiten. En dit niet omdat deze leidsters zo 'hangen' aan de stad, doch meestal uit bittere noodzaak. Om, b.v. voor hoofdleidster te kunnen studeren is men aangewezen op de grote plaatsen.

De salariëring van de leidster is nog niet zo, dat zij het zich kan veroorloven in een 3e klas gemeente woonruimte te huren, afgezien van de vraag of deze ruimte beschikbaar is. Ook het ontbreken van goede kleuterscholen op het platteland werkt remmend op de personeelsvoorziening. Als voorbeeld diene het volgende.

Ter voorziening in de vacature van hoofdleidster aan een kleuterschool in een kleine gemeente werd een oproep geplaatst, naar aanleiding waarvan zich een gegadigde meldde. Voor de functie van leidster aan een dergelijke school meldde zich na het plaatsen van een oproep geen enkele kandidaat. Daarentegen was het aantal sollicitanten voor de functie van hoofdleidster aan een school te Rijswijk 32, terwijl naar een plaats als leidster 70 gegadigden solliciteerden.'

In inspectie 11 moest in de loop van het verslagjaar een aantal jonge kleuterleidsters een werkring buiten het onderwijs aanvaarden, omdat zij als kleuterleidster geen plaats konden vinden. De inspectrice merkt echter op dat het evenwicht inmiddels weer is hersteld.

In inspectie 12 lijkt het alsof het daar voor de besturen moeilijker is een leidster te vinden dan voor de leidster een betrekking te krijgen. Dit schijnt vooral het geval te zijn met hoofdleidsters.

In inspectie 14 blijkt van een overcompleet geen sprake:

'Voor wat de personeelsvoorziening betreft geeft 1957 een wisselend beeld te zien. Twee kleuterscholen in mijn inspectie die in 1956 niet aan een bevoegde leidster konden komen en diensgevolge niet in de wettelijke regeling konden worden opgenomen, hebben in 1957 aan de wet kunnen voldoen en rijkssubsidie mogen ontvangen.

Voor al op het platteland echter is het maar zelden mogelijk een hoofdleidster te benoemen die volledig bevoegd is. De sollicitanten zijn merendeels jongedames die nauwelijks de A-akte bezitten. Besturen die per se een bevoegde hoofdleidster wensen te benoemen, vragen een gehuwde oud-kleuterleidster die in de omgeving van de school woont, maar ook dit is niet de gewenste toestand, want wanneer men een huishouding moet verzorgen, kan het niet anders of de school ondervindt daarvan de gevolgen.'

Nagenoeg alle inspecteurs en inspectrices verheugen zich over de studie-ijver van de leidsters, ofschoon degenen die voor de B-akte gaan studeren vaak ongewild allerlei moeilijkheden veroorzaken. De afstanden zijn soms groot en de leidster moet een of meer schooltijden verzuimen om deel te kunnen nemen aan de cursus. Een vervangster is dan moeilijk te vinden en het toestaan van afwijkingen van het schema van werkzaamheden valt niet te vermijden.

Op de treurige vooruitzichten van de oude leidsters die in deze jaren de kleuterschool verlaten moeten en geen voldoende aantal dienstjaren hebben om voor pensioen in aanmerking te komen, wordt door een enkele inspectrice gewezen.

Als tekorten van de kleuterleidsters worden door de inspectie aangegeven: brieven die niet getuigen van voldoende beheersing van de Nederlandse taal en van het zuiver schrijven, gebrek aan goede omgangsvormen en onvoldoende capaciteiten voor het bijhouden van de absentielijst en het verzorgen van het gedeelte der administratie dat voor rekening van de hoofdleidster komt.

Ten aanzien van de hoofdleidsters wordt hier en daar de klacht gehoord, dat zij aan pasgeslaagde leidsters te weinig de vaak nog zo nodige leiding geven.

§ 5. SCHOOLGEBOUWEN

Het afgelopen jaar heeft bewezen dat het gebrek aan behoorlijke schoolruimte voor het kleuteronderwijs, veel te niet doet van hetgeen door de wetgever werd opgebouwd.

De uitbreiding van de steden veroorzaakt een verschuiving van de bevolking van de binnenstad naar de buitenwijken. Een duidelijk beeld van de moeilijkheden die hiermede voor het kleuteronderwijs gepaard gaan, komt naar voren in het verslag van de inspectrice in inspectie 7, die de toestand schildert langs de Nieuwe Waterweg.

Het gebied van de inspectie is voor een groot gedeelte gelegen in het industriegebied langs de Nieuwe Waterweg. Het omvat o.m. de steden Rotterdam, Schiedam en Vlaardingen. Deze gemeenten breiden zich in een snel tempo uit. De industrievestigingen in het Botlekgebied brengen met zich mee, dat gemeenten als Maassluis, Spijkenisse en Rozenburg eveneens snel gaan groeien. Op geen enkele wijze volgt de stichting van kleuterscholen in de nieuwe wijken en de uitbreidingen deze groei. Zelfs indien de projecten waarvoor tot nu toe urgentieverklaringen zijn verstrekt gerealiseerd zouden zijn, zou het tekort aan ruimte voor het kleuteronderwijs toch nog ieder jaar toenemen. Het probleem in deze inspectie is, hoe in de dringende behoefte aan schoolruimte te voorzien. Hier staat tegenover, dat in het centrum van Rotterdam en ook reeds in Schiedam en Vlaardingen steeds meer lokalen ongebruikt blijven. In een volgend jaarverslag, als deze ontwikkeling zich meer heeft gestabiliseerd, zullen gegevens verstrekt worden over het aantal der leegstaande lokalen. Het is helaas niet mogelijk op bevredigende wijze deze dikwijls zeer goede lokalen in de centra en in de oude buitenwijken voor kleuters uit de nieuwe wijken te gebruiken. De bezwaren die aan het vervoer zijn verbonden zijn te groot. Wel werd in 1957 een aantal kleuters uit Pendrecht en Zuidwijk opgevangen in lokalen van openbare en bijzondere scholen in het oudere gedeelte van Rotterdam-Zuid. De kinderen worden of met de bus of wandelend onder geleide naar school gebracht. Het laatste betekent dat de kleuters dikwijls meer dan een half uur moeten lopen en dat zij in het middaguur moeten overblijven.

Doch het overblijven van kleuters, vooral wanneer dit in grote aantallen moet geschieden, is bezwaarlijk. De kleuterscholen hebben niet voldoende voorzieningen om de maaltijd op bevredigende wijze te verzorgen en er ontbreekt een gelegenheid om te rusten. Doordat zij voortdurend opgenomen zijn in groepsverband, is de schooldag voor de kleuters te lang. De kinderen zijn 'smiddags zeer moe; het komt regelmatig voor dat ze in slaap vallen.

Voor de leidsters betekent het overblijven van grote groepen kleuters een zware belasting. Door de noodzaak van verzorging en hulp bij de maaltijd en van intensief toezicht bij het spel in het middaguur wordt haar energie volledig opgeëist. Om half twee wordt echter van haar verwacht, dat zij fris de leiding van haar klasse op zich neemt.

Gebrek aan schoolruimte bestaat uiteraard ook daar waar in het verleden geen of te weinig kleuterscholen waren en waar men thans, gestimuleerd door de kansen die de wettelijke regeling biedt, scholen wil oprichten. Het is nog steeds niet zo dat iedere gemeente met een volgend aantal vier- en vijfjarige kleuters ook een kleuterschool heeft. Dikwijls vormen verscheidene kerkdorpen of buurtschappen samen één gemeente, terwijl sommige van deze buurtschappen te klein zijn om aanspraak te kunnen maken op een voorziening voor kleuteronderwijs. Er zijn echter binnen de gemeenten ook grotere kernen, waar zelfs een meerclassige kleuterschool reden van bestaan zou hebben.

Een derde moeilijkheid op het gebied van de schoolruimte wordt gevormd door de gebouwen die goed geweest zijn, maar thans te oud geworden zijn en noodzakelijk door nieuwe vervangen moeten worden.

In het jaarverslag van de inspectrice in inspectie 3 komen deze oude gebouwen terloops ter sprake.

'Wat de toestand en het onderhoud van de gebouwen betreft zijn binnen de inspectie grote verschillen waar te nemen. Vele kleuterscholen zijn nog gehuisvest in gebouwen, die 80, 100 en meer jaren oud zijn, in oude lagere scholen, in verenigingsgebouwen, in woonhuizen en houten barakken, en er zijn daarnaast de moderne gerieflijke kleuterscholen die na de oorlog gebouwd werden.

Het moet met waardering gezegd worden dat vooral de scholen, door religieuzen geleid, keurig onderhouden worden en dat van eerstgenoemde categorie gebouwen verschillende reeds volkomen afgeschreven hadden moeten worden als niet het toegewijde en deskundige onderhoud hun functioneel bestaan had verlengd.'

Een andere categorie van niet-adequate schoolruimte wordt gevormd door de afgekeurde lagere scholen. Vooral in het verleden, toen er nog geen Kleuteronderwijswet was, waren de besturen maar al te blij als ze voor hun pas opgerichte kleuterschool een 'aflegertje' van het lager onderwijs konden krijgen. De inspecteur in inspectie 9 zegt daarover:

'Een liefkoosde methode is vaak, de kleuters onder te brengen in oude of afgekeurde scholen voor gewoon lager onderwijs. Vooral op het platteland komt dit nogal eens voor, aangezien het meestal de enige mogelijkheid is de kleuterklassen op korte termijn te huisvesten.

Hierin schuilt mijns inziens toch wel een gevaar. In de eerste plaats voldoen deze gebouwen uit hygiënisch en pedagogisch oogpunt zelfs niet aan laag gestelde eisen. Voorts wordt er aan deze gebouwen in de meeste gevallen niets ten koste gelegd, aangezien het een 'tijdelijke' voorziening betreft, waarvoor men een min of meer grote uitgave niet verantwoord acht. Zeer vaak komt het in de praktijk hierop neer dat kleuterscholen die in dergelijke gebouwen zijn ondergebracht, in vele gevallen verplicht zijn hier jaren lang te vertoeven, daar door allerlei omstandigheden de bouw van een nieuwe school uitblijft.'

Tenslotte zijn er de kleuterscholen die ondergebracht werden in lokalen van lagere scholen, welke lokalen naar verwachting binnen enkele jaren door de kleuters ontruimd moeten worden, omdat het aantal leerlingen der lagere school zich uitbreidt.

Verder zijn er de kleuterklassen in verenigingsgebouwen, kerken, zalen etc. Soms worden ze er 'geduld', soms worden ze als 'goede huurders' beschouwd, al naargelang van de omstandigheden.

Er is geen enkele inspecteur of inspectrice die in het jaarverslag niet het verlangen naar meer urgentieverklaringen uitdrukt. Bovendien is het tragisch dat in het afgelopen verslagjaar soms urgentieverklaringen werden uitgereikt die in verband met de bestedingsbeperking toch niet konden leiden tot nieuwbouw. Welke ellende daarachter schuil kan gaan blijkt uit het verslag van de inspectrice in inspectie 3.

'De nieuwe schoolgebouwen voldoen aan de eisen in het Bouwbesluit kleuteronderwijs gesteld, terwijl de oudere gebouwen op verschillende punten tekorten vertonen, o.m. met betrekking tot de dag- en kunstverlichting, de ventilatiemogelijkheden, het sanitair, de vloeren, de verwarming en de speelplaatsen. Ter illustratie kan het volgende dienen. Bij een van mijn bezoeken aan de r.-k. kleuterschool te Rosmalen, welke in een voormalige lagere school gehuisvest is, stonden in verband met het overvloedig doorlokkende hemelwater in gangen en lokalen een tiental emmers. Bij de laatste winterstorm is bovendien het zinken dak van een gedeelte der school afgewaaid en nu heeft de regen nog vrijer toegang tot lokalen en gang. In de hoofdenkamer was geen plekje droog. Voor het zetten van een nieuw gebouw werd in het verslagjaar een urgentieverklaring afgegeven terwijl ten aanzien van de definitieve bouwplannen een gunstig advies was uitgebracht. Bestedingsbeperking is er de oorzaak van, dat niet de bouw nog niet kon worden aangevangen.'

Welke waren nu de gevolgen van het getob met de schoolruimte? In de eerste plaats valt er teleurstelling te constateren. De wettelijke regeling deed verwachten, dat het kleuteronderwijs

nu ook wat schoolruimte betreft, geholpen zou worden. Zowel bij het publiek als bij de gemeenten, de schoolbesturen en de inspectie bleken de verwachtingen echter veel te hoog gespannen.

Ook de bestedingsbeperking, die zelfs het tot stand komen van gebouwen waarvoor een urgentieverklaring aanwezig was en waarvoor men beschikte over een goedkeurend advies op het bouwplan, dikwijls verhinderde, was een zware slag, want het ging hier om gebouwen die werkelijk dringend noodzakelijk waren.

Opnieuw viel er een tegenvaller te incasseren toen bleek, dat de gelden uit de woningbouwlening wel ten dele voor het lager onderwijs beschikbaar konden komen, echter niet voor het kleuteronderwijs.

In de tweede plaats was er niet voor alle vierjarige kleuters mogelijkheid om kleuteronderwijs te ontvangen. Hiervan getuigen de lange, in sommige delen van ons land zelfs zeer lange wachtlijsten.

Een derde gevolg is, dat er op korte termijn geen oplossing gevonden kan worden voor het probleem van de werkloze leidsters. Zoals reeds eerder werd vermeld is er bij het kleuteronderwijs hier en daar een overcompleet. Dit overcompleet zou, in elk geval gedeeltelijk, kunnen worden opgevangen, indien er voor de kleuters, van wie de namen thans op wachtlijsten prijken, behoorlijke schoolruimte aanwezig zou zijn.

Voorts doet zich het verschijnsel voor, dat door het tekort aan geschikte lokalen de dependances, die de Kleuteronderwijswet blijkens de memorie van toelichting niet wenst, juist wel ontstaan.

Een grote gemeente moet voor de oprichting van een kleuterschool, al naargelang van het aantal ingezetenen, 60 of 90 kleuters in de vereiste leeftijd hebben. Maar men beschikt soms slechts over één lokaal. Dan wordt al gauw de oplossing in deze richting gezocht, dat aan de inspectie wordt voorgesteld een tweede en soms een derde lokaliteit, op enige afstand van de eerste gelegen, als dependance van de op te richten school in gebruik te nemen.

Natuurlijk zou men zich tot de Kroon kunnen wenden met het verzoek het aantal kleuters, vereist voor de oprichting, lager te stellen. Daartoe gaat men echter in eerste instantie liever niet over, omdat er toch veel kleuters voor wie een school wordt gezocht, gedupeerd moeten worden.

De inspectie ziet zich dan telkens voor de moeilijke vraag gesteld, in hoeverre de afstand tussen de twee of drie lokaliteiten nog acceptabel is te achten in verband met de verantwoordelijkheid voor het geheel, die door de hoofdleidster moet worden gedragen. Voorts moet door de inspecties onophoudelijk ontheffing van het Bouwbesluit verleend worden om onderbrenging in allerlei noodvoorzieningen mogelijk te maken. Hoe simpel dit ook klinkt, in werkelijkheid betekent dit voor de inspecteurs en inspectrices een zeer zware taak. Een noodvoorziening kan men niet zonder meer geschikt of ongeschikt verklaren; die moet men gaan zien. Dat zich dan bij het nader kennis nemen van de aangeboden ruimte allerlei grensgevallen voordoen, valt zonder meer te begrijpen. Daarnaast kan men echter moeilijk op de lokaliteit alleen afgaan, maar men zal dikwijls de gehele situatie in zijn overwegingen moeten betrekken. In hoeverre is het nog verantwoord een bepaalde noodvoorziening af te keuren die dringend noodzakelijk

is voor kleuters die anders op straat staan, opgesloten zitten in enkele enge woonvertrekken of in hoge flatgebouwen met weinig ruimte en weinig gelegenheid om van de buitenlucht te profiteren? Wat is erger, de noodvoorziening zelf of het niet toestaan van het gebruik van deze noodvoorziening?

Er is geen algemene regel te geven die als *passe-partout* een oplossing aan de hand doet. Elk geval dient op zich bekeken te worden en elke inspecteur of inspectrice moet bij zich zelf te rade gaan met betrekking tot de vraag, in hoeverre het gewenst is in een bepaalde situatie soepel dan wel strak te zijn. Dit is een zeer moeilijke opgave.

In dit verband volgen hieronder enkele passages uit rapporten van de inspectie.

'In de Krimpenerwaard trof ik 38 kleuters aan in een kleine consistoriekamer van 21 m². De kleertjes hingen in 2 rijen boven elkaar langs de muur. De kinderen zaten in vier rijen in een soort lage kinderstoel met tafelvlek. Als ieder zat was het niet mogelijk zich te verplaatsen. Gaande door de toegangsdeur stond men meteen buiten, waar zich op ongeveer 10 m afstand een ouderwets privaat bevond, verstopt en overdekt met propfen oude kranten.

In Mijnsheerenland zit een klas in een aardappelopslagplaats, in Nieuwerkerk a/d IJssel in een verlaten stationsgebouw en in Leerdam in een somber kerkgebouw, van waaruit de lucht niet te zien is en de ventilatie plaatsvindt door een minutieus klein zolderraam. In Maasbommel wordt een gedeelte van een donkere boerenwoning, zonder elektrisch licht, gebruikt en in Giessenburg wordt school gehouden op de grafombe van de Heren van Giessenburg, terwijl een doodshoofd grijnzend op de kinderen neerblijkt. In Oudewater staat na een regennacht het lokaal vol teilen en emmers om het water dat door het lekke dak naar beneden druppelt, op te vangen. Een gedeelte van de ouderwetse bankjes is drijfnat. De kinderen moeten bij elkaar in de bank zitten. Het materiaal in de kasten is vochtig en beschimmeld, het metalen speelgoed verroest.'

Uit het bovenstaande blijkt voldoende, dat het kleuteronderwijs inderdaad moeilijkheden ondervindt door gebrek aan geschikte ruimte, en dat er op dit terrein nog werk te over is.

Tenslotte dient nog iets te worden gezegd over de wantoestanden veroorzaakt door medegebruik.

Medegebruik komt voor in de gewone, normale gebouwen die als kleuterschool gebouwd zijn, en wordt gesanctioneerd door de Kleuteronderwijswet. Medegebruik is schering en inslag bij noodvoorzieningen waar de kleuters 'geduld' worden.

Toch is het niet mogelijk de kleuters op volledig verantwoorde wijze bezig te houden in lokaliteiten die ook voor andere doeleinden worden gebruikt.

Waarom stemt men dan toe in medegebruik? In de meeste gevallen eenvoudig omdat men niet kan of wil weigeren. In kleine gemeenschappen valt het voor een gemeente- of schoolbestuur niet mee neen te zeggen als een daartoe strekkend verzoek van bevriende zijde wordt gedaan.

Is het mogelijk in lokaliteiten die tot middernacht of nog later gebruikt zijn voor andere doeleinden, 'smorgens om negen uur kleuteronderwijs te geven? Elke inspecteur of inspectrice, elke leidster, elke verstandige moeder zal U zeggen, dat een vuil, rommelig lokaal, vol sigarettenstank en bierlucht, verontreinigde toiletten, smoezelige wasbakken enz. enz. voor kleuters niet kunnen worden geduld.

Het medegebruik is dé grote ellende van het kleuteronderwijs. Zelfs de leidster die in een nieuw gebouw zo enthousiast haar klasje keurig hield en met frisse plantjes opfleurde, raakt ontmoedigd als keer op keer haar inspanning beloond wordt met 'afbraak'. En als letterlijk

niemand, noch wetgever, noch schoolarts, noch inspectie, noch gemeente- of schoolbestuur, noch ouders in staat blijken, op te tornen tegen medegebruik, dan valt het niet te verwonderen dat de leidster zich tenslotte ook maar neerlegt bij de gang van zaken en in de wantoestand gaat berusten. Zij doet er geen moeite meer voor een schema op te stellen volgens haar inzichten; het is immers toch niet uitvoerbaar. En langzamerhand past zij haar schema en haar speel- en werkplan aan de omgeving en aan de bestaande toestand aan en wordt zij het al jarenlang gevoerde gevecht om alles zo te krijgen, dat een verantwoord schema en een verantwoord speel- en werkplan kunnen worden uitgevoerd beu, en legt de wapens neer. In de jaarverslagen van de inspecteurs en inspectrices zijn veel passages gewijd aan de moeilijke situatie op het gebied van de schoolruimte en wordt telkens geklaagd zowel over de noodvoorzieningen als over het medegebruik.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

De schoolartsdienst blijkt nog niet overal naar wens te functioneren. De inspecteur van inspectie 2 verklaart, dat in de omgeving van Venlo slechts 14 schoolbesturen gebruik maken van de schoolartsdienst. In de omgeving van Boxmeer, Eindhoven en Helmond waren respectievelijk 41, 27 en 54 scholen aangesloten. Ook constateert hij een gebrekkige samenwerking in die zin, dat de leidsters lijsten zouden moeten aanleggen met gegevens die waardevol zijn voor de arts. In inspectie 6 worden nog niet overal de kleuterscholen regelmatig door de schoolarts bezocht; soms komen alleen bijzondere gevallen in aanmerking. Voor het overige schijnt deze dienst op de kleuterscholen uitstekend te werken.

Verscheidene inspectrices maken gewag van uitstapjes en schoolreisjes en nemen de voor- en nadelen daarvan onder de loep. Jammer is dat hier gevaar voor overdrijving schijnt te schuilen. Er blijken kleuterscholen te zijn die een alleraardigst middaguitstapje in kleutersfeer weten te organiseren; andere maken van het schoolreisje een evenement dat beter geschikt zou zijn voor leerlingen van het lager onderwijs. De inspectrice van inspectie 15 merkt op:

'Waren schoolreisjes aanvankelijk het privilege van oudere kinderen, de laatste jaren trekt men er ook met de kleuters op uit. De leidsters zijn van mening dat de kleuters zo'n uitstapje naar het bos of naar een speeltuin heerlijk vinden. Ik ben daar nog niet zo zeker van, vooral voor wat de jongsten betreft. Als men deze in plaats van ze te laten meegaan met een reisje, in een goed ingerichte tuin eens een extra gezellige middag bezorgde zou dit beter aan de kleintjes besteed zijn.'

Werktuinjtes voor de kleuters komen er hoe langer hoe meer. Bij de nieuwe gebouwen wordt meestal wat grond daarvoor gereserveerd en op sommige kleuterscholen voldoen ze goed. Veel hangt hier af van de leiding. De leidster moet zelf verstand hebben van zaaien, planten, stekken, wieden en er plezier in hebben wil ze met de kleuters iets bereiken.

§ 7. KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

In het verslagjaar is wel gebleken hoe moeilijk het is zich een juist beeld te vormen van de bedragen die nodig zijn, om het kleuteronderwijs aan de diverse scholen op een verantwoorde wijze te doen functioneren.

De overgang van de bittere armoede uit het verleden naar de betrekkelijke luxe van rijksvergoeding voor de salarissen en normbedragen voor de vergoeding van overige kosten bleek voor veel besturen en leidsters te groot. Kleuterscholen die zich eertijds op allerlei wijzen moesten behelpen, dienden thans aanvragen in die de normale eisen te boven gingen en noch van bescheidenheid noch van een juist inzicht getuigden. Anderzijds is het begrijpelijk dat er besturen zijn die vóór 1956 even gewacht hebben met aanschaffingen en 'groot' onderhoud of herstel. Daardoor hebben zij thans echter dermate hoge uitgaven, dat zij met de normvergoedingen niet kunnen uitkomen. Ook komt het nog regelmatig voor, dat er materialen worden aangekocht uit de exploitatievergoeding per kleuter, welke eigenlijk aangevraagd hadden mogen worden ex art. 50 van de Kleuteronderwijswet.

Betreffende de bestemming van de vergoeding per lokaal en per kleuter valt op te merken, dat deze beide vergoedingen veelal door elkaar gebruikt worden. Bij een goed inzicht en goede verhoudingen vallen daartegen niet veel bezwaren in te brengen. Anders wordt het echter indien nagenoeg alles besteed wordt aan onderhoud van het gebouw en de kleuters dientengevolge te sterk gerantsoeneerd moeten worden bij het materiaalverbruik.

Enkele inspectrices maken in hun jaarverslag gewag van de ontoereikendheid van de exploitatievergoedingen, andere menen dat deze over het algemeen voldoende zijn. De inspectrice van inspectie 14 merkt volkomen terecht op, dat het in de schoolhuishouding eigenlijk al net zo gaat als in de gezinshuishouding. De een kan met een gulden meer doen dan de ander. Het zijn werkelijk niet steeds de materiële verschillen tussen de diverse scholen die hier de maatstaf zuiver kunnen aangeven. Er zijn vaak wel degelijk psychologische factoren in het spel en de instelling van besturen en leidsters legt soms meer gewicht in de schaal dan de toestand van het gebouw. De materiële factoren kan men in cijfers vangen, de psychologische echter niet. Vandaar dat naar alle waarschijnlijkheid het in de wet neergelegde criterium 'buitengewone omstandigheden' (art. 46 en 74) altijd moeilijk hanteerbaar zal blijven.

Ook is het bij de exploitatievergoeding per lokaal nog niet altijd duidelijk of deze op de juiste wijze over de verschillende jaren wordt verdeeld. Pas als een termijn van b.v. vijf jaren aantoonst dat de jaren met weinig uitgaven voor o.a. verwerk en herstel, de jaren met grotere uitgaven in evenwicht houden, kan men zich met meer kans op juistheid een oordeel vormen van de bedragen, die in werkelijkheid nodig zijn.

Evenmin als in 1956 kregen gemeente- en schoolbesturen in 1957 een duidelijk inzicht in de totale financiële situatie van hun kleuterscholen, want omtrent de kapitaalsvergoeding tast men nog in het duister en daarvan is slechts bekend wat de memorie van toelichting bij de Kleuteronderwijswet aangeeft.

Opmerkenswaard is dat bij de indiening en behandeling van de aanvragen ex art. 50 van de Kleuteronderwijswet door de besturen der bijzondere kleuterscholen allermindst een uniforme weg wordt gevolgd. De inspectie adviseert soms het schoolbestuur, soms het gemeentebestuur, soms beide. De ene gemeente wenst advies alvorens een besluit te nemen, de andere neemt het besluit zonder zich aan een bedrag te binden en mengt dan pas de inspectrice in de zaak. De meest uiteenlopende procedures worden gevolgd en in dit stadium valt nog moeilijk te zeggen of er een bepaalde gedragslijn is die de voorkeur verdient.

§ 8. TOEZICHT

Algemeen is de klacht van de inspectie dat voor de eigenlijke taak, het schoolbezoek, te weinig tijd beschikbaar is. Het wordt langzamerhand een zeldzaamheid wanneer de inspectrice enige tijd vertoeft in een lokaliteit, en daar de gang van zaken volgt en de werkwijze in zich opneemt. De schoolbezoeken die gebracht kunnen worden, staan in verband met een of andere aanvraag en moeten veel te vluchtig geschieden. Er wordt gejaagd om zoveel mogelijk te kunnen afdoen en nog in de gelegenheid te zijn de avond aan administratie te besteden. Een aanhaling uit het verslag van de inspectrice in inspectie 4 moge een en ander illustreren.

'Het jaar 1957 werd vol moed begonnen op een gebied dat nu niet meer de gehele provincie omvatte, maar slechts de oppervlakte van vier lager-onderwijsinspecties nl. Apeldoorn, Arnhem, Nijkerk en Nijmegen, waarin 43 in plaats van 112 gemeenten. De verwachting was dat het werk nu meer overzichtelijk zou worden, dat bepaalde activiteiten nu ter hand genomen zouden kunnen worden en dat het schoolbezoek frequenter en met meer aandacht zou kunnen plaatsvinden. Het administratieve deel van het werk zou toch, zo werd gedacht, zeer belangrijk beperkt worden nu er 264 scholen in plaats van 423 verzorgd moesten worden.

In de loop van het jaar is deze verwachting een desillusie gebleken. Het werk werd niet minder en kon niet aan intensiteit en kwaliteit winnen. Weer kreeg zo heel veel belangrijks het stempel van haastwerk en oppervlakkigheid. De teleurstelling trof te dieper omdat sinds 1948 werd verwacht, dat de wettelijke regeling en de splitsing der districten de kans op het doen van goed werk zou brengen. Zelfs de administratieve werkzaamheden bleven enorm zwaar voor een klein bureau met één administratieve kracht, die onder de druk der omstandigheden topprestaties moest leveren.'

Niet alleen in inspectie 4 maar ook in de andere inspecties hebben de administratieve werkzaamheden een grote omvang aangenomen.

De samenwerking met gemeente- en schoolbesturen bleek bevredigend te zijn.

Naast de eerder genoemde werkzaamheden werd de tijd der inspecteurs en inspectrices in beslag genomen door examens, vergaderingen, druk bezochte spreekuren, ouderavonden, schoolopeningen enz.

Uitbreiding van het aantal inspecties is noodzakelijk. Dit wordt nog eens duidelijk gedemonstreerd in de klacht van de inspectrice van inspectie 10.

'Tijdens de schoolbezoeken, die dus slechts in de meeste gevallen een oriënterend karakter droegen, werd mij door hoofdleiders en schoolbesturen meermalen verzocht spoedig terug te komen voor een meer intensieve gedachtenwisseling. Ook van de zijde van gemeentelijke autoriteiten werden dergelijke verzoeken gedaan. Het openstaan voor en de bereidheid tot een intensief contact met de inspectie constateert men allerwegen; het klimaat om invloed uit te oefenen en preventieve arbeid te verrichten is derhalve gunstig. Vele gemeentebestuurders die in de afgelopen jaren waarschijnlijk weinig interesse toonden voor het kleuteronderwijs, werden door het in werking treden van de wet gedwongen zich omtrent de desbetreffende materie te oriënteren en zich daarin te verdiepen.

Dat deze gevoelige periode voorbij moet gaan zonder dat zij ten volle ten gunste van het kleuteronderwijs kon worden benut is jammer. De belangstelling voor de kleuter moet in brede kringen nog gewekt worden. Dat het de inspecteur ontbreekt aan tijd om zich hiervoor in te zetten geeft stof tot nadenken, en de vraag rijst, of er niet vele onbelangrijke zaken zijn, die de aandacht noodgedwongen opeisen, zodat het preventieve en beïnvloedende werk achterwege moet blijven. Van de andere kant echter zijn het vaak weer de kleine, onbelangrijke dingen, die het totaalbeeld verduidelijken of verscherpen en die dus niet gemist kunnen worden. Om echter hoofdleiders, leiders, schoolbesturen en gemeentelijke autoriteiten een bepaald inzicht bij te brengen of hen naar een bepaald idee toe te laten groeien, moet ieder gesprek rustig en verantwoord gevoerd kunnen worden. De verschillende inzichten immers kunnen en mogen niet van bovenaf opgelegd worden, wil een integratie van inzichten en ideeën mogelijk worden gemaakt. Een eerste basis werd hiertoe gelegd, hetgeen echter nauwelijks voldoende is te

achten en eigenlijk als verloren kan worden beschouwd als deze eerste oriënterende contacten niet spoedig gevolgd worden door meer intensieve herhalingsbezoeken. De optimistische gedachte, eens per jaar zeker alle scholen te bezoeken en dan intensief, moet na een jaar inspectie reeds als een utopie worden beschouwd.

In het voorgaande is nog slechts de aandacht gevestigd op de schoolbezoeken en de besprekingen. In feite zou er ook voldoende tijd gereserveerd moeten kunnen worden om de indrukken, op inspectie-reizen opgedaan, doelmatig vast te leggen in rapporten, statistieken e.d. Hierdoor zou een beter beeld verkregen worden van de feitelijke werkzaamheden en de bedoelde gegevens zouden eventueel kunnen dienen als stof voor research om meer inzicht te krijgen in de problematiek rond het kleuter-onderwijs.

Bovendien zou de tijd gevonden moeten worden om vakbladen, tijdschriften en literatuur, betrekking hebbend op verband houdend met het kleuteronderwijs, regelmatig te lezen, om van de nieuwste ideeën hieromtrent op de hoogte te blijven. Wil men hiernaast dan nog de 'geestelijke hygiëne' van de inspecteurs recht doen, dan is het noodzakelijk, dat zij de beschikking hebben over een deel werkelijke 'vrije tijd', zodat zij in staat worden gesteld tot regelmatig aanvulling van de reservekrachten, waarover elk mens moet kunnen beschikken, wil hij zijn werk vruchtdragend doen zijn en een bepaalde 'franchise' blijven behouden.'

B. LAGER ONDERWIJS

I. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE EERSTE HOOFDINSPECTIE

Provincies Gelderland, Limburg en Noord-Brabant

§ 1. ALGEMEEN

Inleiding

Mocht ik in mijn voorgaande jaarverslagen met grote dankbaarheid gewag maken van de toestand in deze hoofdinspectie van vele fraaie, moderne schoolgebouwen, belangrijke en ingrijpende verbouwingen en verbeteringen van oude gebouwen, en de bouw van verschillende nieuwe gymnastieklokalen of verbouw van samengevoegde klasselokalities uit een oud schoolgebouw tot een bruikbare ruimte voor het onderwijs in de lichamelijke oefening, het jaar 1957 heeft, terwijl ondanks alle moeilijkheden toch nog verscheidene nieuwe gebouwen, verbouwingen of uitbreidingen gereed kwamen, kennelijk in het teken gestaan van de bestedingsbeperking en van de in vele gevallen moeilijke, soms onmogelijke financieringsregelingen.

Voor de vervanging van reeds lang daarvoor in aanmerking komende oude, soms afgekeurde schoolgebouwen, waaronder een aantal crepeergevalen, kon geen urgentie voor nieuwbouw, nog minder een rijksgoedkeuring worden verkregen.

Nog meer te betreuren is het, dat de noodzakelijke bouw van scholen in de zich snel uitbreidende gemeenten geen gelijke tred kon houden met de versnelde huizenbouw in de nieuwe woonwijken, zodat het gebrek aan schoolruimte daar tot grote moeilijkheden aanleiding gaf. Meermalen moest men zijn toevlucht nemen tot het inrichten van vaak niet aan redelijke eisen voldoende noodlokaliteiten, met alle nadelige gevolgen van dien.

In vele andere gevallen moesten nieuwe houten noodlokalen worden gesticht, die belangrijke bedragen aan stichtingskosten eisten. Zonder enige inventaris kwamen deze lokalen op niet minder dan f 29 000 per set van twee lokalen.

Hoewel door de toestand van 's lands financiën in 1957 dus niet alle wensen konden worden

gerealiseerd, wil ik toch met erkentelijkheid getuigen, dat er in de afgelopen tien jaren in mijn hoofdinspectie op het gebied van de scholenbouw ontzettend veel is gepresteerd. Uit sommige inspecteursverslagen blijkt, dat meer dan de helft van de thans aanwezige scholen uit nieuwbouw bestaat, of de scholen zodanig zijn verbeterd dat ze voor nieuw kunnen doorgaan.

Belemmerende factoren

In sommige inspecties, vooral in de zogenaamde plattelandsinspecties, vormt de schaarste van personeel nog steeds een grote moeilijkheid bij het vervullen van de opengevallen plaatsen. De kwaliteit der sollicitanten laat dikwijls zoveel te wensen over, dat aan een gehuwde onderwijzeres of een gepensioneerde de voorkeur wordt gegeven, om niet het gevaar te lopen, dat men voor altijd opgescheept zit met een onbekwame leerkracht.

In verschillende gevallen, vooral wanneer het kortstondige vacatures betrof, moesten klassen naar huis gezonden worden. De moeilijkheden worden nog vergroot door de in de laatste jaren sterk toegenomen mutaties onder het onderwijzend personeel. Vele onderwijzers en onderwijzeressen zien er in het geheel geen bezwaar in na een jaar of dikwijls nog korter van standplaats te veranderen, hetgeen enorme moeilijkheden met zich brengt. De mutaties vormen inderdaad een ernstig euvel, en het zou wellicht gewenst zijn, dat de benoemende instanties een bepaalde norm gaan aanhouden en niet tot aanstelling overgaan van sollicitanten die in een vorige betrekking te kort in functie zijn geweest. De uloscholen hebben eveneens grote moeilijkheden met de personeelsvoorziening. Het grote personeelsverloop gaat nog steeds door. Het nijverheidsonderwijs, het middelbaar onderwijs en de kweekschool trekken de beste krachten weg, vooral als de betrokken leerkrachten in het bezit zijn van een of andere middelbare akte of daarvoor studeren.

Ik wil hiermede niet beweren dat een gezonde doorstroming van leerkrachten zou moeten worden belemmerd, integendeel. Doch er zal een oplossing moeten worden gezocht om het uitgebreid lager onderwijs sneller te voorzien van nieuwe bekwame en bevoegde leerkrachten. Vooral de jonge onderwijzers die aspiraties hebben bij het ulo te komen, zullen meer moeten gaan studeren om de vereiste akten te behalen. De financieel vergemakkelijkte studie voor die akten en het beschikbaar stellen van bonussen e.d. moeten hun baten nog gaan afwerpen. Het steeds groeiend aantal leerlingen en de daarmee gepaard gaande stichting van nieuwe klassen en scholen doet het tekort aan personeel nog steeds toenemen, en daarmee het aantal onbevoegden dat tot de scholen wordt toegelaten.

De grote klasbezetting is nog altijd een zware belemmering voor de goede ontplooiing van het onderwijs, en staat een gezonde onderwijsvernieuwing nog steeds in de weg. Toch mag geconstateerd worden, dat door de soepele toepassing van artikel 56, tweede lid, der Lager-onderwijswet 1920, in vele gevallen tegemoet gekomen wordt aan de ernstigste bezwaren.

In de maanden juni en juli werd in sommige scholen door de grote hitte ernstige stagnatie bij het onderwijs ondervonden, evenals in de maanden september en oktober door de zogenaamde Aziatische griep.

Verschillende gemeente- en schoolbesturen meenden tijdens de hittegolf tot sluiting van de scholen in de namiddag te moeten overgaan, hetgeen evenwel niet de goedkeuring van de inspectie kon hebben. De kinderen naar huis zenden zou het volgen van de weg van de minste weerstand betekenen. Daarmede zijn de kinderen allerminst gediend en evenmin de ouders. Natuurlijk werd tegen roosterafwijking, i.e. om een gemakkelijke en verantwoorde wijze van bezighouden der leerlingen te bevorderen, geen bezwaar gemaakt.

De Aziatische griep bracht grotere moeilijkheden. In zeer vele scholen werd het onderwijs wekenlang in de war gebracht. Verschillende scholen moesten soms een week gesloten worden door de afwezigheid van het gehele onderwijzende personeel, terwijl in zeer vele scholen een of meer klassen moesten worden stilgelegd.

De vraag of het aanbeveling verdiende alle scholen tijdelijk te sluiten werd door de geneeskundige inspecteurs van de volksgezondheid ontkennend beantwoord. Gezien de algemene gezondheidstoestand bestond naar hun mening aan die maatregel geen behoefte, terwijl anderzijds een paniekstemming vermeden diende te worden.

Dat de griep zeer om zich heen greep, moge ook blijken uit de verzuimen der leerlingen, die in sommige inspecties verviervoudigd waren, vergeleken met de verzuimen in een normaal jaar. Een en ander had tot gevolg, dat de scholen van een week tot een maand met de behandeling van de leerstof ten achter geraakten.

Een gelukkige omstandigheid was intussen dat de epidemie zich bij de aanvang van het schooljaar voordeed, waardoor er alle tijd overbleef om de leemten, door het verzuim ontstaan, aan te vullen.

Een van de inspecteurs merkt op dat de griep epidemie ons weer iets heeft geleerd. Hij zegt:

'Verschillende hoofden en onderwijzers hebben gedurende de griep epidemie getoond, dat zij moeilijk het werk in de klasse konden voortzetten als niet de gehele klasse aanwezig was. Zij zijn zodanig ingesteld op het klassikale onderwijs, dat zodra de klasse als eenheid doorbroken wordt, het onderwijs eigenlijk stilstaat. De afwezigheid van een aanzienlijk deel van de leerlingen uit de klasse remt de werkzaamheden. Dit verschijnsel wijst er op dat, ondanks de eis van individualisatie en differentiatie in het onderwijs, die al gedurende zoveel jaren en met veel klem door allerlei instanties gesteld wordt, de meeste onderwijzers hiermede in de praktijk nog geen raad weten. Zij zijn zo geheel ingesteld op het gezamenlijk optrekken van de gehele klas in één richting, op het gezamenlijk werken aan dezelfde taak en dezelfde soort opgaven, dat aan individuele arbeid zelfs niet wordt gedacht. Toch is dit nodig, want de verlaging van de leerlingenschaal bijv. zal eerst dan pas volledig tot haar recht komen als de onderwijzer er in slaagt zijn onderwijs meer individueel te richten'.

§ 2. WERKWIJZE DER SCHOLEN EN RESULTATEN

Aantal scholen

Het aantal scholen is in het afgelopen jaar wederom met ruim 30 toegenomen. De toename was het grootst bij het gewoon lager onderwijs, doch ook het aantal uloscholen onderging een belangrijke vermeerdering. In de eerste hoofdinspectie worden thans ruim 2700 scholen voor gewoon, voortgezet gewoon en uitgebreid lager onderwijs aangetroffen.

Pedagogische centra

De drie pedagogische centra hebben in het afgelopen jaar hun werkzaamheden in de scholen voortgezet.

Het pedagogisch centrum dat uitgaat van de Nederlandse Onderwijzersvereniging, is overgegaan tot het instellen van zogenaamde contactscholen. Van hoofden en onderwijzers aan deze scholen wordt veel extra arbeid gevraagd. Er is door de leiders van het experiment een voor de contactscholen geschikt geachte methode ontworpen, die door het personeel der scholen consequent moet worden toegepast. Controle hierop door de leiders vindt op geregelde tijden in de scholen plaats, terwijl daarna een bespreking met het hoofd en de onderwijzers volgt. De hoofden der contactscholen komen voorts op geregelde tijden bij elkaar, wisselen ervaringen uit en ontvangen eventueel nieuwe richtlijnen.

Ook het Katholiek Pedagogisch Centrum is bezig het instellen van contactscholen voor te bereiden.

Met grote belangstelling volg ik deze experimenten, waarvan ik gaarne de beste resultaten verhoop.

Het Christelijk Pedagogisch Centrum heeft een aanvang gemaakt met het beleggen van cursussen voor het voltallige personeel van een aantal scholen. De belangstelling hiervoor was groot.

In weerwil van de door het pedagogisch centrum van de Nederlandse Onderwijzersvereniging gegeven praktijkcursussen, ondanks de door het Katholiek Pedagogisch Centrum georganiseerde cursussen voor de expressievakken en voor het observeren van leerlingen, niettegenstaande de door het Christelijk Pedagogisch Centrum belegde studiedagen, waar respectievelijk de vakken Nederlandse taal, rekenen, fysica en aardrijkskunde aan de orde kwamen, en ondanks alle geconstateerde deelneming aan vernieuwingscursussen, kunnen toch niet alle inspecteurs geestdriftig zijn over de bereikte resultaten.

De ene inspecteur vindt dat de vernieuwing te veel blijft hangen aan de buitenkant. De vernieuwingsidee wordt te veel met de mond en te weinig met het hart beleden. Een ander is van mening dat de gegeven lessen stellig niet zonder waarde kunnen worden geacht, maar dat een diepere bezinning nodig is, vooral ten aanzien van het leerplan. Weer een andere inspecteur vraagt zich af of de accenten niet te zeer verschoven worden, en met name de parate kennis niet al te zeer in het gedrang komt.

Vrij algemeen bestaat de indruk dat onderwijzers te weinig kennis nemen van publikaties van pedagogische centra of andere vakliteratuur, en dat er steeds op gewezen moet worden dat het voor onderwijzers even vanzelfsprekend is dat zij hun vakliteratuur bijhouden als voor medici, technici en anderen.

Geconstateerd is intussen dat het tekenonderwijs in vele scholen een totale omkeer en een algemene verbetering vertoont, hetgeen ongetwijfeld te danken is aan de gegeven cursussen. En al hebben niet alle scholen evenveel succes, op vele scholen kunnen toch goede resultaten worden opgemerkt.

Brabants onderzoek

In januari 1951 besloten Provinciale Staten van Noord-Brabant onder toekenning van een ruim subsidie een onderzoek te doen instellen naar de toestand van het gewoon lager onderwijs in hun gewest.

Het college van Gedeputeerde Staten stelde in verband hiermede een commissie in die zich met het onderzoek zou belasten.

In oktober 1957 is als resultaat van de onderzoeken verschenen het 'Rapport over een onderzoek naar de stand van het gewoon lager onderwijs in Noord-Brabant'. In dit rapport is tevens opgenomen een verslag van de vergelijking van de prestaties van een groep Brabantse leerlingen met die van een overeenkomstige groep leerlingen buiten de provincie.

Ik achtte het rapport van groot belang en heb het in een vergadering met de inspecteurs in mijn amtsgebied behandeld. Het is te hopen dat het een onderwerp van studie zal blijven voor velen die, en zulks in de ruimste zin, bij het onderwijs betrokken zijn. Ik meen daarom dat het aanbeveling verdient in plaats van de traditionele behandeling van de achtereenvolgende vakken, dit jaar een beschouwing over het rapport te geven die ik in het verslag van een der inspecteurs aantrof.

'Deze commissie verdient grote lof voor de uitvoering van de haar opgedragen taak. Zij heeft een aanzienlijk aantal scholen en leerlingen in haar onderzoek betrokken en wel zoveel, dat de onderwijsresultaten van de bedoelde scholen en bij de betrokken leerlingen als representatief mogen beschouwd worden voor het gehele gewone lager onderwijs in de provincie.

Zij heeft de onderzochte items zo gekozen, dat de meetbare resultaten van het onderzoek zich meestal ongeveer als een kromme van Gauss laten rangschikken. Daardoor krijgt haar onderzoek het karakter van een onderzoek binnen de provincie. Anders gezegd: er is nagegaan hoe het onderwijs in de provincie voldoet aan een voor die provincie opgestelde norm.

De gekozen werkwijze was waarschijnlijk de beste die de commissie in het kader van haar opdracht kiezen kon. Als gevolg van deze werkwijze tekenen de resultaten bij de deelgroepen binnen de provincie zich tegen elkaar af. De commissie heeft veel aandacht besteed aan het rangschikken van deze deelgroepen, daarbij lettend op schooltypen, bevolkingsgroepen en streekgeheelen. Het werd door toepassing van de factoranalyse mogelijk, de onderling gebleken verschillen te doen spreken en er zin aan te geven.

Enkele conclusies waartoe de commissie is gekomen, zijn waard in dit verslag vermeld of besproken te worden.

1. De berekening van de samenhang tussen intelligentie-uitkomsten en opstelwaarderingen wees uit, dat deze zeer laag was, veel lager dan de samenhang van de intelligentie met de schoolvoorderingen en -proeven. Hetzelfde was het geval met de samenhang tussen de opstelpunten en de uitkomsten van de drie taaltests, waarvan de correlatie met de opstelwaarderingen werd berekend. De proeven voor het begrip lezen, die betreffende uitdrukkingen en spreekwoorden, en de z.g. invuloefeningen vertoonden met elkaar een aanzienlijk hogere samenhang dan met de uitkomsten van het opstel.

Het commentaar dat de commissie bij deze belangrijke conclusie geeft, is meer een mening dan een verklaring. Ze zegt n.l. dat in het opstelresultaat grotendeels andere factoren aan bod zijn gekomen dan bij de intelligentieproef het geval is geweest, en concludeert verder dat het maken van opstellen didactisch gezien zeer waarschijnlijk weinig steun ondervindt van de andere delen van het gebruikelijke, schriftelijke taalonderwijs. Die steun verwacht de commissie echter wel, wanneer bij het onderwijs in het stellen kan worden uitgegaan van een goed verzorgde, mondelinge uiting van gedachten. Deze mening verdient zeker aandacht, al bevat het eerste deel eigenlijk in het geheel geen nieuws en al blijft het tweede deel onbewezen.

Het zou de moeite lonen wat dieper op deze belangrijke kwestie in te gaan dan de commissie gedaan heeft. De expressie is de jonge loot aan de oude stam van het schoolse onderwijs.

Dit geldt in het algemeen, maar het geldt ook in het bijzonder voor het maken van opstellen. Het opstel wordt nog steeds weinig beoefend, al is er een kentering ten goede. Maar belangrijker lijkt mij – als ik mijn mening tegenover die van de commissie mag stellen – dat er nog geen didactiek van het opstel bestaat. Systematisch stelonderwijs – niet te verwarren met de zogenaamde stijloefeningen, die in hoofdzaak de passieve woordenschat verrijken – wordt nagenoeg niet gegeven. Wat dit betreft komt het stelonderwijs, vergeleken met het didactisch uitgebalanceerde onderwijs in ontleding, begrijpend lezen, en kennis van spreekwoorden en uitdrukkingen, nog alles te kort. Met enige overdrijving zou men kunnen zeggen: er wordt feitelijk geen stelonderwijs gegeven; de ontwikkeling van het stellen is een wilde groei.

Deze twee tekortkomingen: het gebrek aan oefening en het gebrek aan leiding, verklaren naar mijn mening het geringe verband enerzijds tussen de intelligentie en de opsteluitkomsten en anderzijds tussen de opsteluitkomsten en de resultaten van de andere taalproeven.

2. De resultaten van de 'zanguiting' lieten zeer veel te wensen over.

3. Aan bijna tweederde deel van alle scholen in de provincie werd geen ouderavond gegeven. Naar mijn mening is het vermoeden gewettigd dat deze conclusie, gebaseerd op feiten die bij het verschijnen van het rapport (1957) vijf jaar oud waren, in gunstige zin zal kunnen worden herzien.

4. In de gemeenten met hogere vergoeding blijken de prestaties van de leerlingen hoger te liggen.

5. Grotere gemeenten vertonen een voorsprong in prestaties, vergeleken bij kleinere.

6. De prestaties der kinderen uit de geïndustrialiseerde gebieden liggen alle boven het gemiddelde en steken gunstig af bij die der leerlingen in andere gemeenten.

7. Er bestaan grote verschillen tussen de prestaties van de onderzochte jongens en die van de onderzochte meisjes. Deze verschillen zijn het kleinst op de gemengde scholen. Daar zijn n.l. de prestaties van de jongens geringer dan op de andere scholen, terwijl die van de meisjes niet beter zijn.

De commissie tekent hierbij aan, dat bijna alle omstandigheden voor jongens en meisjes gelijk zijn en dat daaruit de prestatieverschillen dus niet kunnen worden verklaard. Slechts één uitzondering werd geconstateerd, n.l. voor het gebruik van de methode voor het vak rekenen.

Ik meen deze aantekening te moeten aanvullen, en raak hiermee aan een punt dat de commissie geheel buiten de kwestie heeft gelaten, doch dat in dit verband in de beschouwing betrokken kan worden. Ik doel op de omstandigheden gelegen in de leerkrachten, afgezien uiteraard van de persoonlijke kwaliteiten, die zich bezwaarlijk in de methode van onderzoek lieten onderbrengen.

Tot de rond 5800 onderzochte leerlingen behoorden 2400 jongens geplaatst op jongensscholen, en 2300 meisjes geplaatst op meisjesscholen. Van de gemengde scholen werden slechts enkele honderden leerlingen onderzocht. De meisjes op de meisjesscholen krijgen nagenoeg uitsluitend les van onderwijzeressen, de jongens op de jongensscholen grotendeels van onderwijzers. Op de gemengde scholen is het mannelijk en het vrouwelijk element onder het personeel nagenoeg gelijkelijk verdeeld. De conclusie, dat de onderwijzer een betere leerkracht is voor de jongens dan de onderwijzeres voor de meisjes, althans voor wat de onderzochte schoolresultaten betreft, durf ik niet trekken, ook al ligt ze oppervlakkig gezien voor de hand.

Deze beduidetheid wordt niet ingegeven door de vrees, het vrouwelijke deel van het korps in gebreke te stellen. Immers er is een onpersoonlijke kant aan deze zaak: de onderwijzeressen zijn als groep jonger en bezitten minder didactische en pedagogische ervaring dan hun mannelijke collega's; ze zouden de conclusie dus niet als een verwijf behoeven te beschouwen.

Ook al wordt de conclusie dus niet getrokken, de suggestie moge toch als een poging tot gedeeltelijke verklaring van het verschijnsel hier een plaats vinden. Ze vindt trouwens steun in de interpretatie die de commissie van het bedoelde verschijnsel geeft in het vierde deel van haar rapport. Daar spreekt ze n.l. de mening uit, dat het verschil in resultaten bij jongens en meisjes wel eens kon voortvloeien uit de sterk mannelijke inslag die het onderwijs heeft. In het belang van de vorming onzer meisjes acht zij het dan ook dringend gewenst, dat de lagere school spoedig een begin maakt met de afstemming van haar programma en leermethode ook op de vrouwelijke geaardheid en interesse.

Ik kan deze suggestie volledig onderschrijven. Onze maatschappij is een mannenmaatschappij en dat geldt ook voor de school. (Het geldt zelfs in zekere zin ook voor de commissie die het onderzoek heeft verricht, en misschien ook voor haar testmateriaal). De onderwijzeres, die bij haar opleiding te weinig oog heeft gekregen voor de aard van het schoolmeisje, en die moet werken met methodisch materiaal dat op de jongensmentaliteit is afgestemd, zal bij haar werk aan de meisjesschool nadeel ondervinden en niet het optimale resultaat kunnen bereiken.

Ook wat de commissie over het doubleren opmerkt is in dit verband van belang. Ze heeft het bekende feit geconstateerd dat er op meisjesscholen soepeler bevorderd wordt dan op jongensscholen. Deze omstandigheid draagt ongetwijfeld bij tot het ontstaan van bezwaren bij de opbouw van een denksysteem bij het schoolmeisje.

Enerzijds is de stof qua inhoud en dosering op jongens berekend, anderzijds 'licht men de hand' bij de procedure van de overgang naar een hoger leerjaar. Onbewust tracht men zo de gemaakte fout te corrigeren. Anders gezegd: men stelt wel eisen maar handhaaft ze niet. Er ontstaat daardoor bij de leerling onzekerheid, bij de leerkracht onvoldaanheid, en het resultaat is een zekere mate van onbehagen, die in vele meisjesscholen, niet name als het gesprek op de resultaten in vakken als rekenen en aardrijkskunde komt, het klimaat blijkt te bepalen.

8. De speciale opleiding als zodanig draagt niet bij tot verbetering van de prestaties der leerlingen. Het twijfelachtige nut van de opleidingsschool is vooral opgevallen in de kleine en industrie-arme gemeenten.

9. De vergoeding ex art. 101 der Lager-onderwijswet 1920 heeft geen eigen invloed op het onderwijsresultaat, los van de andere streekomstandigheden.

De schijnbare tegenstrijdigheid met de conclusie, hierboven onder 4 vermeld, verdwijnt bij aandachtige lezing.

10. Het aantal inwoners en het economisch ontwikkelingspeil der gemeente blijken een belangrijke milieufactor te zijn voor de onderwijsresultaten.

11. De huidige lagere school in de provincie Noord-Brabant dient zich veel meer dan momenteel het geval is, aan te passen aan de situatie waarin het kind verkeert; en bovendien is een permanente en georganiseerde samenwerking tussen school en omgeving vereist.

Deze conclusie uit het rapport, die vereist dat het isolement van de school wordt doorbroken, en dat de beroepsbeslotenheid van de onderwijzers plaats maakt voor een in sterke mate ingespeeld zijn op de maatschappelijke verhoudingen en problemen, kan ik volledig onderschrijven. Meermalen heb ik de stille wens gehad - en ik heb die ook vaak uitgesproken -, dat scholen waar de resultaten van het onderwijs, of waar althans de prestaties van de leerlingen onder de maat bleven, de weldadige invloed zouden ondervinden van een hoofd dat wat verder zou zien dan de bewasemde ruiten van zijn klaslokaal hem toestaan; van een team van onderwijzers die, minder gebonden aan de traditionele vaak verschaalde leerstof uit 'het boekje', meer oog zouden hebben voor de problemen van het grote leven buiten de school; die ook eens wat meer van de wereld zouden gezien hebben dan het kleine dorp dat ze na hun geboorte slechts enkele jaren verlaten hebben om te studeren aan een kweekschool, vaak ook daar nog opgeslorpt in het streekmilieu. De wens ook, dat veel van die dorpsscholen hun historische plaats van cultureel centrum in de volle, tweevoudige betekenis van het woord zouden herwinnen, met de nadruk op centrum, middelpunt waaromheen het culturele leven van het dorp in zijn ruimste zin zich groepeerde en ontplooit. Al te vaak is de school een bijna wereldvreemd element in het dorpsleven: de ouders staan buiten de school, de school speelt geen werkelijke rol in het gezins- en buurtleven, er is geen samenspel.

Deze, gelukkig niet algemene, diagnose, zij het in andere bewoordingen, gesteld te zien door een commissie van wetenschappelijk geïnteresseerde deskundigen geeft voedsel aan de hoop dat ze, eenmaal doorgedrongen tot de betrokkenen, stimulerend zal werken bij het zoeken van wegen om het onderwijs, ook en juist in de bedoelde kleine, agrarische gemeenschappen, steeds beter aan zijn doel te doen beantwoorden.

Om dit doel te bereiken zal grote aandacht besteed moeten worden aan de personeelsvoorziening; met name de persoon van het hoofd der school is van kardinaal belang voor de kwaliteit en de resultaten van het onderwijs. Gelukkig meen ik te mogen constateren dat ook in de kleinere gemeenschappen bij de bestuurders der scholen het inzicht veld wint, dat bij de benoeming van een hoofd der school niet de overweging moet gelden: 'Wie kunnen we dit gunnen?', maar dat de vraag moet gesteld worden: 'Waar vinden we de beste die we krijgen kunnen?'

Ook dan blijft de keuze vaak nog moeilijk genoeg, want de tijd dat de intellectueel hoogbegaafden van het platteland bij voorkeur een werkkring in het lager onderwijs zochten, ligt ver achter ons. Bij de grote vraag naar onderwijzers komt de selecterende taak van de kweekschool niet geheel tot haar recht. Onder de jongelui die toegelaten worden, bevinden zich nogal wat intellectueel minder begaafden, en ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat er zich teveel mensen onder bevinden die niet aan de karakterologische en psychische eisen voldoen die aan een onderwijzer moeten gesteld worden.

Als men dan nog in aanmerking neemt dat het ulo, het n.o. en het v.h.m.o. een steeds sterkere zuigkracht uitoefenen op de beste krachten uit het gewoon lager onderwijs, dan ligt het voor de hand dat het vinden van bekwame en ervaren onderwijzers die bereid zijn een aantal jaren van hun leven op een afgelegen dorp door te brengen als hoofd der school, vaak geen eenvoudige opgave is. En toch, hiermee staat of valt het onderwijs op de dorpen.

Cursus elektriciteit

In navolging van Arnhem en andere plaatsen is ook thans in Eindhoven een cursus gegeven over elektriciteit. Een initiatief dat ik als zeer belangrijk gaarne onder de aandacht breng. De inspecteur schrijft er het volgende over:

'In overleg met de directie der gemeentebedrijven te Eindhoven werd een cursus van drie lessen georganiseerd over opwekking, voortgeleiding en toepassing van elektriciteit. Deze cursus werd gegeven door de Vereniging van exploitanten van elektriciteitsbedrijven in Nederland, gevestigd in Arnhem. De directie van de gemeentebedrijven stelde welwillend het gebouw van gemeentebedrijven voor deze cursus beschikbaar. De leerstof die behandeld werd, kwam overeen met die van het boekje dat destijds door Van Balen geschreven werd: 'Opwekking, voortgeleiding en toepassing van elektriciteit.' Alle cursisten kregen dit boekje gratis; ook de gehele cursus, die zuiver ter voorlichting diende, werd gratis gegeven.

Het aantal deelnemers was opvallend groot; 160 onderwijzers en onderwijzeressen van de hoogste klassen der lagere scholen hebben getrouwd deze drie lessen van 2 uur gevolgd. De hoofden van scholen en de onderwijzers hebben deze voorlichting bijzonder op prijs gesteld.'

§ 3. LEERLINGEN EN OUDERS

Toeneming aantal leerlingen

Ook in het afgelopen jaar is wederom een belangrijke toeneming van het aantal leerlingen op de verschillende soorten scholen te constateren geweest. De belangrijkste vermeerdering betrof de uloscholen. Ook het aantal leerlingen bij het v.g.l.o. toonde een stijging.

Leerplicht en schoolverzuim

De naleving van de bepalingen van de Leerplichtwet geeft geen grote moeilijkheden meer. De ouders hebben zich in het algemeen goed aangepast aan de voorschriften, hetgeen mede een gevolg is van de grotere belangstelling voor het onderwijs.

Het ongeoorloofd schoolverzuim neemt geen onrustbarende vormen meer aan. De bestrijding daarvan wordt hier en daar nog wel eens belemmerd door de uitzonderlijk lage boetes die worden opgelegd.

Absoluut schoolverzuim komt weinig meer voor, wordt althans weinig geconstateerd. Kan dit laatste wellicht een gevolg zijn van het feit, dat het merendeel van de gemeentebesturen de bij de wet voorgeschreven kennisgeving aan de inspecteur achterwege laat?

Toch komt het nog al eens voor dat jongens of meisjes die nog leerplichtig zijn, als leerlingen worden afgeschreven van een ambachtsschool of huishoudschool e.d. De ouders of verzorgers van dergelijke kinderen hebben zich dan te verantwoorden voor de commissie tot wering van schoolverzuim, waarna meestal inschrijving en zo nodig ambtshalve inschrijving op een school, meestal de vroeger door die leerling bezochte school, volgt.

Onderwijs aan zieke kinderen

Onder de oorzaken van schoolverzuim der leerlingen neemt ziekte een grote plaats in. In gevallen van langdurige ziekte, hetzij bij verpleging in een ziekenhuis e.d. of thuis, komt het onderwijs dier leerlingen wel zeer in het gedrang. Meer en meer wordt gezocht naar een oplossing hiervoor. Slechts heel weinig leerkrachten gaan deze leerlingen regelmatig thuis opzoeken en lesgeven. Welfarebezoeksters doen wel uitstekend werk, maar zijn in het algemeen niet geschikt om onderwijs te geven. In verschillende gemeenten zijn stichtingen ontstaan voor het onderwijs aan zieke kinderen, zoals te Utrecht, Rotterdam enz. In het afgelopen jaar heb ik over deze aangelegenheid enkele keren advies moeten geven. Ik acht de aangelegenheid, vooral voor grotere gemeenten, belangrijk genoeg om hier op een algemene oplossing aan te dringen.

Gedrag der leerlingen

Over het gedrag der leerlingen op de scholen bereiken het schooltoezicht weinig klachten. Zo hier en daar wordt bij schoolbezoek wel gesproken over de moeilijke schoolbevolking, doch excessen komen slechts zelden voor.

Wel vraagt het gedrag der leerlingen buiten de school vrij vaak de aandacht.

Met name diefstallen in winkels schijnen nogal eens voor te komen, o.m. in zelfbedieningszaken of warenhuizen. Uiteraard zijn dit betreuenswaardige feiten, doch ik meen te moeten opmerken, dat de verleiding in onze samenleving enorm groot wordt, zó groot, dat ik mij wel eens afvraag of de druk op het kinderlijk geweten niet onevenredig zwaar geacht moet worden. Enerzijds zijn er de veelheid en rijkdom van artikelen, welke zeker de kinderen uit de minder bedeelde gezinnen in gevaar moeten brengen; anderzijds – want ook de kinderen uit andere milieus gaan niet vrij uit in dezen – worden allerlei begerenswaardige artikelen op een zo aantrekkelijke wijze geëtaled en zijn zo gemakkelijk grijpbaar, dat ik mij kan indenken dat de kinderen meer meegesleurd worden dan dat zij bewust een vergrijp plegen. De opwekking van de behoeften in het algemeen, maar zeker ook van die van de kinderen is in onze samenleving maximaal geworden, hetgeen noodzakelijkerwijze moet leiden tot pogingen van de kinderen om hoe dan ook mee te kunnen doen.

Televisie

De televisie blijkt op de kinderen dikwijls een zeer ongunstige invloed te hebben. In een der verslagen van de inspecteurs las ik het volgende:

'De invloed van de televisie is in de scholen merkbaar. Vooral uit de scholen in de volkswijken komt herhaaldelijk de klacht, dat de leerlingen niet voldoende slaap hebben gehad. Ook worden de kinderen van wijk ingestuurd, want vader wil ongestoord naar de televisie kijken. Verschillende leerlingen kwamen hierdoor met de politie in aanraking.'

Contact ouders

Was vroeger voor vele ouders de belangrijke vraag: wanneer is mijn kind leerplichtvrij, tegenwoordig gaat hun belangstelling veel meer uit naar verdere studiemogelijkheden voor hun kinderen.

In alle maatschappelijke milieus is de belangstelling van de ouders voor de school groeiende, hetgeen ook tot uiting komt bij ouderavonden, waar niet, zoals vroeger bijna regel was, onder het genot van een kopje koffie of thee alleen maar werd geluisterd naar een voordrachtje, een samenspraakje of gezang van de leerlingen. Thans worden belangrijke onderwijs- en opvoedingsproblemen met de ouders besproken en wordt door bekwame sprekers voorlichting aan de ouders gegeven. Een en ander bevordert in hoge mate de goede samenwerking tussen huis en school, waartoe ook de meer en meer op de voorgrond tredende oudermiddagen en de zogenaamde kijklagen medewerken.

Moest ik in een vorig verslag opmerken, dat het met het oprichten van oudercomités aan katholieke scholen maar traag verliep, de door het Episcopaat uitgegeven richtlijnen hebben in dezen hun uitwerking niet gemist.

§ 4. ONDERWIJZEND PERSONEEL

Aantal leerkrachten

De stijging van het aantal leerlingen had natuurlijkerwijze ook wederom een toeneming van het aantal leerkrachten ten gevolge.

Bij het lager onderwijs in de eerste hoofdinspectie waren in het afgelopen jaar bijna 16 000 hoofden, onderwijzers en onderwijzeressen werkzaam.

Waardering

Zonder te willen vervallen in een traditionele constatering, wil ik toch gaarne aan het begin van dit hoofdstuk de waardering vermelden die uit alle verslagen van de inspecteurs blijkt ten aanzien van de werklust, de ijver, de toewijding en de tact welke het onderwijzend personeel in het algemeen aan de dag legt bij het vervullen van zijn, en zeker onder de huidige omstandigheden, moeilijke schooltaak. Er zijn er onder de leerkrachten natuurlijk wel die beter buiten de school hadden kunnen blijven, maar van het personeel in zijn geheel kan worden getuigd, dat het zich met de nodige ernst en op lofwaardige wijze van zijn taak kwijt. De onderlinge verhoudingen zowel als de verhoudingen tot de buitenwereld zijn veelal goed te noemen. Conflicten van ernstige aard treden zelden naar buiten.

Personeelsbezetting

Zoals in dit verslag reeds eerder werd vermeld, heeft de personeelsbezetting van de scholen ook in het afgelopen jaar de nodige zorgen gegeven. Indien geen beroep had kunnen worden gedaan op de gepensioneerden en op de gehuwde onderwijzeressen, was hier en daar zeker een ernstige stagnatie bij het onderwijs ontstaan. Maar ondanks deze gewaardeerde hulp moest toch op verschillende plaatsen tot roulering van klassen worden overgegaan, daar combinatie van klassen mede door de grootte daarvan vaak onmogelijk bleek.

Intussen wil ik nogmaals wijzen op het door verschillende inspecteurs signaleerde euvel,

dat gehuwde onderwijzeressen die buiten betrekking zijn en een uitkering uit 's Rijks kas genieten, niet altijd bereid blijken onmiddellijk een tijdelijke betrekking te aanvaarden. Gelukkig en terecht heeft weigering van een betrekking voor deze dames meestal intrekking van de uitkering tot gevolg.

Merkwaardig is het tekort aan vrouwelijke leerkrachten bij het meisjes-ulo, waar bij gebrek aan vrouwelijke herhaaldelijk mannelijke leerkrachten moeten worden aangesteld. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor vakleerkrachten aan meisjes-uloscholen.

Mutaties

Het is gebleken dat het aantal mutaties onder het onderwijzend personeel in het afgelopen jaar weder vrij talrijk is geweest, hetgeen mede een gevolg kan worden genoemd van de schaarste van leerkrachten.

Telkens wordt geconstateerd, dat hoofden en onderwijzers na een te korte termijn, soms van enkele maanden, ergens werkzaam te zijn geweest, weder omzien naar een andere betrekking, om bijvoorbeeld dichterbij het ouderlijk huis te zijn of om welke andere reden ook. Een en ander komt het onderwijs niet ten goede en zeker niet wanneer het het hoofd der school betreft.

In een der verslagen las ik, dat een school van 6 leerkrachten in september met 5 nieuwe leerkrachten begon.

Ook wordt voortdurend waargenomen, dat te lichtvaardig wordt gesolliciteerd naar een of andere betrekking, zonder dat men zich tijdig te voren ervan op de hoogte heeft gesteld, hoe de omstandigheden in de nieuwe plaats zijn. Vaak komen terugtrekkingen voor als de benoeming al in een vergevorderd stadium is of zelfs reeds heeft plaats gehad. Deze wijze van handelen moet onaanvaardbaar worden geacht, betekent niet alleen onnodige geldverspilling maar ook tijdverlies, en kan gemakkelijk benadeling van het onderwijs tot gevolg hebben.

Studielust

Ofschoon vergelijkend cijfermateriaal niet aanwezig is, bestaat onder de inspecteurs vrij algemeen de indruk, dat de studiezin onder de onderwijzers nog steeds groeiende is en niet geheel onbevredigend mag worden genoemd.

Voor de studie voor de een of andere middelbare akte schijnt toegenomen te zijn, de akte pedagogiek m.o. blijkt favoriet.

Hoewel derhalve een niet bepaald onbevredigende indruk wordt verkregen, kan toch anderszins niet gesproken worden van een bijzonder gunstige ontwikkeling. O.m. is het te betreuren dat zovele jonge en intelligente onderwijzeressen niet de moed kunnen opbrengen de studie voor de hoofdafke of de een of andere lagere of middelbare akte ter hand te nemen.

Nieuwe onderwijzers

Omtrent de nieuwe kweekschoolopleiding klinken uit de verslagen van de inspecteurs verschillende geluiden. Er worden pessimistische en optimistische stemmen gehoord. Velen

vragen zich af, of de nieuwe onderwijzers beter dan vroeger voor hun taak in de school worden voorbereid. Ik geloof dat het nog veel te vroeg is om tot het opmaken van de balans te komen.

Op verschillende punten is zeker winst geboekt. De opleiding voor de praktijk en het praktijkexamen zijn, naast de betere didactische scholing, zeker als winstpunten te beschouwen. Hoewel ik van mening ben dat in de opleiding nog veel verbeterd en aangepast zal moeten worden, behoor ik niet tot de pessimisten die de nieuwe opleiding een mislukking noemen. Gezocht zal moeten worden naar een juiste uitbalancing van kennis en inzicht.

Een ander winstpunt van de nieuwe opleiding kan gevonden worden in het intense contact en de voortdurende samenwerking die er bestaan tussen de kweekscholen en de lagere scholen waar de toekomstige onderwijzers zich oefenen in de praktijk van het lesgeven. De pedagogiekleraar van de kweekschool bezoekt regelmatig zijn kwekelingen in de oefenscholen. Het gesprek met de hoofden en de onderwijzers dier scholen, de uitwisseling van ervaringen en inzichten, de daaruit voortvloeiende noodzaak dat het personeel van de oefenscholen zich steeds nader op zijn werk moet bezinnen, en de didactiek en methodiek zo goed mogelijk moet verzorgen, zullen ongetwijfeld een gunstige invloed op het onderwijs hebben. En wanneer in de toekomst in overleg met de pedagogische centra zoveel mogelijk contactscholen worden aangewezen voor de oefening in de praktijk van de aanstaande onderwijzers, zal een gunstig resultaat van de vernieuwing zowel voor de opleiding als voor het lager onderwijs niet kunnen uitblijven.

Vele inspecteurs spreken hun waardering uit over het in de nieuwe onderwijzersopleiding opgenomen vak: kennis van het culturele en maatschappelijke leven, maar uiten tevens hun verwondering over het feit, dat onderwijzers en onderwijzeressen vaak blij geven geen flauwe notie te hebben van de meest voorkomende alledaagse dingen, om nog te zwijgen van de grote tekorten in briefwisselingen bij sollicitaties, aangiften voor examens e.d.

In een van de verslagen worden diverse voorbeelden opgesomd, waarvan ik er één aanhaal:

'Een onderwijzeres die een gewaarmerkt afschrift moest hebben van een diploma, leverde dit diploma in met een blanco afschrift-formulier, zo kersvers uit de winkel. Wat zal zij gedacht hebben? Dat ik het diploma maar netjes moest overschrijven of dat ik het afschrift-formulier maar blanco moest ondertekenen? Of zou ze misschien helemaal niet gedacht hebben? Want de collega's zullen kunnen bevestigen dat het aanbieden van te waarmerken afschriften zonder bijvoeging van het origineel schering en inslag is.'

§ 5. SCHOOLGEBOUWEN

Algemene toestand

In aansluiting aan hetgeen aan het begin van dit verslag reeds werd gezegd met betrekking tot de toestand van de schoolgebouwen mag worden geconstateerd, dat de situatie in het algemeen bevredigend kan worden geacht, hoewel ze nog geenszins onverdeeld gunstig is te noemen.

Met grote dankbaarheid wordt er in de verslagen van de inspecteurs van gewaagd, dat er in de

laatste jaren dank zij de royale medewerking van de gemeentebesturen een belangrijke vooruitgang is te bespeuren geweest op het gebied van de scholenbouw, en er veel te prijzen valt. De mooie, nieuwe gebouwen met licht aan alle kanten, de vrolijke met zorg gekozen kleuren, het aangepaste meubilair, de verantwoorde artistieke gevel- en wandversieringen, de verzorgde verlichting, de goede en doeltreffende verwarming, de prettige leermiddelen, enz. maken het verblijf in dergelijke scholen tot een aangename verpozing en ontlokken veel ouders de uitroep: 'Als wij vroeger eens les hadden gekregen in zulke lokalen!'

Een der inspecteurs merkt in dit verband op:

'De nieuwe, frisse schoolgebouwen steken wel sterk af bij de oudere, meer sombere gebouwen. Vooral de nieuwe scholen met een halli voldoen uitstekend. Het blijkt dat het kind behoefte heeft aan meer ruimte. Ruimte werkt bevrijdend op een kind. Het opgeslotene verdwijnt in zekere mate. Opmerkelijk is, dat naar het oordeel der schoolhoofden de kinderen zorg hebben voor het nieuwe gebouw en het nieuwe meubilair. Verscheidene hoofden verklaarden, dat ruwheid en baldadigheid minderen naarmate er meer bewegingsruimte voor de kinderen beschikbaar komt.'

Vervangingsbouw

Toch heeft de bestedingsbeperking hier en daar donkere schaduwen geworpen. In de meeste verslagen van de inspecteurs kan een onverholen spijt worden geconstateerd over het feit, dat in 1957 de vervangingsbouw zo goed als stil gelegen heeft.

Gebouwen die er reeds lang voor in aanmerking komen, aan hun bestemming te worden onttrokken, omdat ze bouwvallig zijn of in het geheel niet meer voldoen aan de eisen waaraan een schoolgebouw redelijkerwijze heeft te beantwoorden, en die derhalve door nieuwe gebouwen hadden vervangen dienen te worden, slepen hun bestaan verder. Aan het onderhoud dier gebouwen, waar de huisvesting alles te wensen overlaat, de toiletten in slechte staat verkeren enz., wordt zo goed als niets ten koste gelegd.

In elke inspectie van mijn ambtsgebied zijn zo wel een of meer van deze crepeergevallen aan te wijzen. Aan de uitvoering van saneringsplannen met betrekking tot bestaande scholen wordt door dezelfde oorzaak al evenmin gevolg gegeven.

Grote zorgen geven de scholen in het mijngebied. Scheuren en verzakkingen in wegen en woningen komen daar dagelijks voor en laten ook de scholen niet ongemoeid. Een voortdurende waakzaamheid is hier geboden, omdat gevaar voor onderwijzers en leerlingen niet denkbeeldig is. Gelukkig dat de Dienst van de Volksgezondheid en de Dienst van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid in Limburg hier uitermate diligent zijn, de directies van de mijnen de bewegingen van de aardkorst steeds nauwgezet volgen, en immer gereed zijn de geleden schade te herstellen.

Verlichting

Steeds meer gebouwen worden voorzien van nieuwe installaties, waarbij de t.l.-verlichting meer op de voorgrond gaat treden. Een en ander betekent een belangrijke verbetering vergeleken met de ouderwetse peertjes met het traditionele groene kapje, die maar voor een slechte verlichting zorgden.

Nog komen er scholen voor waar de lokalen in het midden slechts één lichtpunt hebben, hetgeen ten enenmale onvoldoende is.

Verwarming

Waar dat in verband met de grootte van de scholen lonend is, maakt de gewone kachelverwarming steeds meer plaats voor de centrale verwarmingsinstallatie met oliestookinrichting. De bestaande kolenstookinrichtingen worden meer en meer omgebouwd tot oliestookinstallaties, hetgeen het grote voordeel heeft dat er een enorme besparing van werkkrachten wordt verkregen, stofverwekking achterwege blijft, en een goede en gemakkelijke aanpassing kan worden bereikt aan de temperatuur van elke dag en aan het voor- en naseizoen, waardoor op de stookkosten aanzienlijk kan worden bespaard.

Het stoken met olie behoeft niet of niet veel duurder te zijn dan het stoken met vaste brandstof, vooral niet nu in deze tijd de prijzen van de vaste brandstoffen zo belangrijk zijn gestegen. Voorop dient evenwel te staan, dat het stoken op een oordeelkundige wijze geschiedt en in één hand blijft.

Air-conditioning komt in de scholen nog niet veel voor. Wel zijn er verschillende gymnastiekzalen waar dit systeem is ingevoerd.

Schoonhouden

Ondanks de vele moeilijkheden die worden ondervonden bij het verkrijgen van de nodige geschikte werkkrachten, voldoet het schoonhouden van de schoolgebouwen, mede dank zij de vele ter beschikking staande moderne hulpmiddelen, in het algemeen aan redelijk te stellen eisen. Uitzonderingen daargelaten, kan gezegd worden, dat de schoolbesturen behoorlijk zorg dragen voor de onder hun bestuur staande gebouwen. In dit opzicht worden vooral de scholen die bediend worden door congregaties van vrouwelijke religieuzen, uitstekend verzorgd.

Gymnastiekzalen

In het afgelopen jaar zijn slechts weinig gymnastiekzalen tot stand gekomen, zodat de achterstand die op dit gebied bestaat, opnieuw gegroeid is.

In sommige verslagen van de inspecteurs lees ik, dat het medegebruik van de gymnastiekzalen in de avonduren nog al eens tot onaangename gevolgen heeft geleid. Het is daarom noodzakelijk dat hier voortdurend en streng toezicht wordt gehouden, en afdoende voorschriften worden gegeven waaraan medegebruikers zich dienen te houden, op straffe van verwijdering.

Schoolmeubelen

De losse tafels en stoelen, en de leerlingensets nemen meer en meer de plaats in van de ouderwets geachte schoolbanken. De voorwereldlijke hoge lessenaars of katheders voor de onderwijzer zijn vrijwel geheel uit de school verdwenen, en hebben plaats moeten maken voor meer moderne meubelen als het onderwijzersbureau. De ouderwetse bordstellingen en losse borden worden allerwegen vervangen door moderner materiaal, dat ook gemakkelijk te hanteren is.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

Geneeskundig schooltoezicht

Aangenomen mag worden, dat thans vrijwel alle schoolgaande kinderen in de eerste hoofdinspectie in een of andere vorm onder geneeskundige controle staan. Dat zulks geen overbodige weelde is, is mij gebleken uit de verschillende verslagen die de schoolartsen mij toezenden.

Onder de schoolkinderen worden vele en velerlei afwijkingen geconstateerd die bij tijdig ingrijpen verholpen kunnen worden.

Het voortdurende contact dat de schoolartsen met de kinderen en via dezen met de gezinnen hebben, acht ik van de grootste betekenis. Op den duur zal de goede invloed daarvan niet uitblijven.

In een rapport van een schoolarts komt een zeer behartenswaardige opmerking voor over het steeds meer toenemende euvel van het laat naar bed gaan van kinderen. Ik haal deze hierbij aan:

'Bij het onderzoek is mij een zeer ernstig euvel gebleken, waaraan zeer vele leerlingen lijden, nl. het werkelijk veel te laat naar bed gaan. Het is niet zozeer het gevolg van een teveel aan huiswerk, als wel van slappe of onverstand van de ouders, en is in vele gevallen te wijten aan het bezit van een televisietoestel. Dat men zijn kinderen naar de televisie liet kijken tot laat in de avond werd gemotiveerd met de opmerking, dat dit zo uitstekend was voor de algemene ontwikkeling! Het tijdig naar bed gaan is niet alleen noodzakelijk voor de lichamelijke gezondheid, maar ook voor de innerlijke rust van het kind; de vele klachten over onrust, nervositeit, hyperbeweeglijkheid etc. van de kinderen zouden direct minder worden, wanneer de ouders er de hand aan hielden hun kinderen op tijd naar bed te sturen. Door dit niet te doen kweken zij zenuwpatiënten!'

Schooltandverzorging

Is het geneeskundig toezicht in de scholen thans algemeen te noemen, met de schooltandverzorging is dit zeker nog niet het geval, al maakt ook deze vorderingen. Hoe nodig dit is moge weder blijken uit de rapporten der schoolartsen. In een rapport lees ik, dat slechts 55 % van de onderzochte gebitten goed was te noemen, en dat schooltandverzorging noodzakelijk is, te meer daar de tandartsen er weinig voor voelen enige aandacht aan het melkgebit te besteden.

Schoolmelk

De invoering van de schoolmelkvoorziening vindt hier en daar voortgang. In sommige plaatsen is deze voorziening op alle scholen doorgevoerd, zoals in Apeldoorn. De glasverpakking is in navolging van Zweden vervangen door karton, dat tevens dienstbaar gemaakt is aan het bijbrengen van regels en voorschriften voor veilig verkeer. Bovendien zijn flessengerammel en glassplinters verdwenen en is een hygiënische verpakking verzekerd.

Meerdaagse schoolreizen

Sommige inspecteurs maken opmerkingen over de invoering van meerdaagse schoolreizen. Zij vinden dat deze activiteit niet op het terrein van de school ligt. Ik kan mij bij die mening aansluiten.

Culturele zorg

Steeds meer gemeenten gaan over tot het instellen van culturele middagen voor de schooljeugd. Onder de verantwoorde leiding van een cultureel jeugdcentrum worden uitvoeringen gegeven op het terrein van dans, muziek, toneel en voordracht. In vrijwel alle grote en middelgrote plaatsen in deze hoofdinspectie worden dergelijke voorzieningen getroffen. In dit verband vermeld ik dat in 1957 in Eindhoven is opgericht een 'Comité Musische Vorming'. In de maand april heeft dit comité een tentoonstelling georganiseerd, een Wardemonstratie laten geven, creatieve handvaardigheid laten zien, demonstraties georganiseerd, en een poppenkastspel en improvisaties met zelfgemaakte poppen laten vertonen. Verscheidene erkende deskundigen op het gebied van expressie hebben lezingen gehouden over het improviseren en dramatiseren, over het tekenen en schilderen van kinderen, over handenarbeid en creatieve handvaardigheid. De musische vorming werd praktisch beoefend bij demonstraties van het werken met papier-maché en krijt en klei, van het boetsen en schilderen, het zingen en het bespelen van blokfluiten en andere instrumenten. Ook werden balletdemonstraties gegeven.

Deze maand van musische vorming heeft in de gemeente Eindhoven allerwegen de aandacht getrokken. Het is de bedoeling, dat genoemd comité zijn werkzaamheden voortzet om mensen in en buiten het onderwijs duidelijk te maken, hoezeer de creativiteit en de expressie van kinderen op verschillende manieren tot ontplooiing kunnen komen.

Voorts wordt op verschillende plaatsen bij de jeugd de liefde voor de natuur aangekweekt. In Apeldoorn bijvoorbeeld heeft de Vereniging van Natuurbescherming uit de schooljeugd van de 5e en de 6e klas een korps van jeugdnatuurbeschermers gevormd. Onder leiding van enkele energieke hoofden van scholen en onderwijzers werden allerlei activiteiten ontplooid. In het voorjaar van 1957 was er een grote boomplantdag in Berg en Bos, waaraan 1200 scholieren deelnamen en die de belangstelling van het hele land trok. Daarna werden aan 900 leerlingen plantjes, die zij verder moesten opkweken, toevertrouwd, wat resulteerde in een zeer goede floralia-tentoonstelling in het najaar. Onmiddellijk daarna begon de bollenactie. Aan een 1000-tal leerlingen werden bollen meegegeven om deze thuis te kweken; in het voorjaar van 1958 zouden de resultaten hiervan ook weer op een tentoonstelling te zien zijn.

Het spreekt vanzelf dat een en ander ook een inniger contact tussen school en huis tot gevolg heeft en leidt tot grotere waardering van de ouders voor de school, een winstpunt dat zeker niet valt te versmaden.

§ 7. KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

Exploitatiebedragen

Ook in het afgelopen jaar zijn de vergoedingsbedragen, die overeenkomstig artikel 55bis, 1e lid, juncto artikel 101, 5e lid, der Lager-onderwijswet 1920, vóór 1 maart moeten worden vastgesteld, opnieuw verder opgetrokken. In verschillende gemeenten werd een belangrijke verhoging toegepast. In het algemeen kan dan ook de grootte van de bedragen per leerling bevredigend worden geacht.

In de provincie Noord-Brabant werd geen enkele gemeente meer aangetroffen waar het bedrag voor het gewoon lager onderwijs lager was dan f 30. In de provincie Gelderland stelde slechts één gemeente een bedrag van f 29,95 vast; alle overige gemeenten kwamen daar ver bovenuit. In de provincie Limburg bepaalde één gemeente het bedrag op f 25, drie gemeenten op f 27,50 en vier gemeenten op f 28. Deze bedragen moeten voor een goede exploitatie van de gebouwen en de verzorging van het onderwijs beslist te laag geacht worden. De betrokken schoolbesturen dienen te dien aanzien meer diligent te zijn en niet altijd aan te leunen tegen het rijksschooltoezicht. Wanneer de schoolbesturen van oordeel zijn dat de vastgestelde bedragen te laag zijn, en dit kan worden aangetoond, dan hebben zij niet alleen het recht, maar ook de plicht in beroep te komen.

In de provincies Noord-Brabant en Gelderland zijn de bedragen het best aangepast. In de provincie Limburg is de aanpassing trager verlopen.

Het is mij meermalen gebleken, dat van de beschikbaar gestelde bedragen voor de openbare scholen een te gering bedrag wordt gereserveerd voor onderhoud en aanschaffing van leer- en hulpmiddelen. Hier wordt naar mijn mening te lang vastgehouden aan verouderde normen. Een juiste verdeling van de gelden, de exploitatie van de school betreffende, acht ik noodzakelijk, hetgeen bij een behoorlijke raming en een juist beheer mogelijk moet zijn. Zoals ik vroeger heb opgemerkt, wordt door de schoolbesturen al te vaak een beroep gedaan op toepassing van artikel 72 van de wet, om zich te voorzien van nieuwe leer- en hulpmiddelen die feitelijk uit de exploitatievergoeding moeten worden bekostigd. De gemeentebesturen nemen over het algemeen te dien aanzien een zeer royaal standpunt in. Ik heb al eerder opgemerkt, dat hierdoor het principiële verschil tussen artikel 72 en artikel 101 (55bis) dreigt te vervagen.

Kapitaalsuitgaven

In het afgelopen jaar is wederom een veelvuldig beroep gedaan op de kapitaalsdienst der gemeenten, niet alleen voor het bouwen van nieuwe scholen, de uitbreiding der scholen of het plaatsen van houten noodgebouwen, doch ook voor allerlei andere voorzieningen. De aanschaffing van nieuwe meubelen i.c. tafels en stoelen, ter vervanging van de bestaande schoolbanken, de aansluiting van de scholen op de waterleiding, het inrichten van nieuwe toiletten en sanitaire installaties, het naadloos maken van vloeren, het aanbrengen van fietsenbergschermen, het aanschaffen van bijzondere apparaten, het ombouwen van verwarmingsinstallaties, enz. hebben wederom belangrijke bedragen geëist. Telkens vraag ik mij af,

uiteraard zonder te kort te willen doen aan redelijke eisen, of niet de grootst mogelijke soberheid moet worden betracht.

Uitzonderingsbepalingen

Verschillende gemeenten in mijn hoofdinspectie hebben voor hun openbare scholen toepassing gevraagd van artikel 55^{quater} der Lager-onderwijswet 1920. De bij de stukken gevoegde begrotingen geven evenwel niet altijd een juist beeld van de toestand. Te hoog opgevoerde bedragen moeten dikwijls de aanvraag aannemelijk maken. Ik acht dit niet een juiste gang van zaken.

Steeds talrijker worden de aanvragen van scholen om met toepassing van artikel 101ter der wet een hoger bedrag per leerling te verkrijgen. Heel dikwijls moet ik ervaren dat de aanvragen ten onrechte zijn gedaan, of dat de posten op de bij de aanvraag gevoegde begrotingen te hoog zijn opgevoerd, terwijl achteraf nogal eens blijkt, dat bij toekenning van een verhoogd bedrag de juiste besteding der gelden niet is gevolgd.

Afrekeningen en overschrijdingsbedragen

Bij de jaarlijkse en, wat van meer belang is, bij de vijfjaarlijkse afrekening blijkt veelvuldig, dat de door de raad beschikbaar gestelde bedragen door de openbare school belangrijk zijn overschreden, waardoor achteraf vaak grote uitkeringen moeten worden gedaan aan de bijzondere scholen. Ik geef toe dat een geringe overschrijding niet altijd kan worden vermeden, maar bij een juist beheer moet men deze zaak toch in handen kunnen houden.

Besteding van de gelden

Ik kan niet verklaren dat de ter beschikking staande gelden door het schoolbestuur steeds op de juiste wijze worden besteed. Vaak wordt er met de gelden onoordeelkundig omgesprongen. Naast dure en minder of niet noodzakelijke aanschaffingen komt men een mindere of meerdere verwaarlozing van gebouwen en leermiddelen tegen. Ik tref deze klacht meermalen in de verslagen van de inspecteurs aan.

Een goede outillage der scholen is noodzakelijk voor goed onderwijs, een goede boekhouding is noodzakelijk voor een juiste besteding der gelden, een verantwoorde begroting bij het begin van het schooljaar is daarvoor een onmisbare voorwaarde.

§ 8. TOEZICHT

In het afgelopen jaar, om precies te zijn op 1 mei 1957, mocht ik het feit herdenken vóór 25 jaar benoemd te zijn als inspecteur van het lager onderwijs. Uit de kringen van het onderwijs en daarbuiten mocht ik een zeer grote belangstelling ondervinden.

Met grote dankbaarheid zie ik terug op de voorbije 25 jaren, waarvan ik er 7 als hoofdinspecteur heb doorgebracht. De spontane huldiging van de inspecteurs in de eerste hoofdinspectie en vele inspecteurs buiten deze hoofdinspectie, en de waardering die ik daarbij mocht ondervinden van de colleges van gedeputeerde staten en verschillende gemeentelijke schoolbesturen en organisaties heb ik op bijzonder hoge prijs gesteld.

Ik ben allen die mij het verrichten van mijn taak in dat tijdvak hebben mogelijk gemaakt, verlicht en veraangenaamd, erkentelijk. De hartelijke samenwerking met het ministerie, met mijn inspecteurs, met de colleges van gedeputeerde staten, met de gemeentebesturen en verdere instanties heeft het mij mogelijk gemaakt mijn werk, dat mij steeds lief is geweest, met opgewektheid te vervullen.

In het afgelopen jaar zijn verschillende inspecteurs door ziekte verhinderd geweest kortere of langere tijd hun gewone werkzaamheden te verrichten. De inspecteur van Waalwijk meldde zich op 6 januari wederom ziek en is gedurende het gehele jaar niet in staat geweest zijn functie uit te oefenen. Daar de andere inspecteurs in feite reeds overbelast waren, heb ik de waarneming van de inspectie Waalwijk verdeeld over drie inspecteurs.

De inspecteurs van Apeldoorn, Heerlen en Helmond werden bij hun ziekte vervangen door respectievelijk de inspecteurs van Doetinchem, Sittard en Eindhoven. De wijze waarop de vervangende inspecteurs hun taak naast hun eigen, drukke werkzaamheden hebben verricht, heeft mijn volle waardering gehad.

Zoals ik reeds terloops heb opgemerkt, zijn verschillende inspecteurs in mijn hoofdinspectie overbelast. De sterke groei van verschillende inspecties heeft de werkzaamheden van de betrokken inspecteurs dermate doen toenemen, dat het in feite niet langer verantwoord is de thans gegroeide toestand te bestendigen. Reeds eerder heb ik de aandacht erop gevestigd, dat hoognodig tot uitbreiding van het aantal inspecteurs in mijn hoofdinspectie dient te worden overgegaan. In elke provincie zal ten minste één inspecteur meer nodig zijn.

De inspecteurs van Apeldoorn en Breda, die wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd de dienst hadden moeten verlaten, oefenden hun functie nadien nog enige tijd uit.

Op 1 november heeft de heer L. P. Weekers de functie aanvaard van consulent voor de lichamelijke opvoeding in de inspecties Helmond, Roermond en Venlo, en woonplaats gekregen te Venlo. Hiermede is een reeds zeer lang bestaande vacature vervuld, en de consulenten Du Pont, Timmers en Vroemen, die ik met de waarneming van het toezicht op het onderwijs in de lichamelijke oefening respectievelijk in de inspecties Helmond, Venlo en Roermond had belast, konden van hun waarneming worden ontheven.

De inspecteurs van Tiel en Venlo hebben zich in de loop van 1937 definitief in hun standplaats gevestigd en aldaar hun bureau ondergebracht, waar tevens het gewone spreekuur wordt gehouden. Ik heb mij op de hoogte gesteld van de onderbrenging van de archieven en bevonden, dat deze op een uitstekende wijze worden verzorgd.

II. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE TWEEDE HOOFDINSPECTIE

Provincies Noordholland, Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht

§ 1. ALGEMEEN

Wie op zekere dag verslag moet uitbrengen over zijn ervaringen achter het autostuur loopt het gevaar te weinig te spreken over de vele voortreffelijke wegen en de vele uitstekende autobestuurders, doch alle aandacht te vragen voor die ene gevaarlijke bocht waarin hij bijna door een tegenligger in de berm werd gedrukt.

Hetzelfde gevaar bedreigt de schrijver van een jaarverslag over het gewoon, het voortgezet gewoon en het uitgebreid lager onderwijs: het duidelijkst ziet hij voor zich de moeilijkheden en tegenslagen die het onderwijs in zijn ontwikkeling hinderden.

De bestedingsbeperking in de tweede helft van het verslagjaar remde de scholenbouw verder af, de bouw van gymnastiekzalen werd tot het alleruiterste beperkt, van vervanging van oude, dikwijls vervallen gebouwen was geen sprake meer, verbetering van vloeren, vervanging van kolenkachels door olieverwarming, extra voorzieningen op het gebied van leermiddelen e.d. bleken veelal onmogelijk.

Nog meer zorg baarde de personeelsvoorziening. Al was het gelukkig niet overal zo erg als in enkele delen van Zeeland (die werkelijk weer rampgebieden konden heten) en Rotterdam, toch was de toestand vrijwel nergens florissant. Gepensioneerden en gehuwde dames hielpen in groot aantal, maar ook met hun hulp konden de moeilijkheden niet worden opgelost. Te veel ongeschikten of minder geschiktten werden benoemd, omdat zij soms na tientallen oproepen de enige sollicitanten waren. Begunstigd door de nood verwisselden al te velen onbehoorlijk vlug de ene betrekking met de andere. De jacht op een woning was dikwijls sterker dan het verlangen naar de betrekking, m.a.w. men solliciteerde niet naar een betrekking met een huis maar naar een huis met een betrekking. Al te veel benoemden stelden als voorwaarde te mogen wonen buiten de standplaats, waardoor van contact tussen school en huis weinig of niets terecht kwam. Ondanks de salarisverbetering bleef het aantal sollicitanten bij een hoofdenvacature bedroevend klein. Hoewel een vrij groot aantal leerkrachten benoemd kon worden op 'artikel 36 II' waren er nog te veel abnormaal grote klassen, terwijl het 'normale' aantal leerlingen per klasse toch feitelijk ook nog steeds te groot is.

Wie het bovenstaande klachtenregister heeft gelezen verwondert zich al niet meer over artikelen met opzienbarende en schrik aanjagende koppen in dag- en vakbladen.

In toenemende mate neemt de jeugd aan museumbezoek deel

Toch is het billijk en zelfs gepast ook aandacht te schenken aan het lager onderwijs als geheel, en dan wordt het beeld toch wel enigszins anders. Wie let op de enorme aanwas van het aantal leerlingen sedert 1945, de achterstand in bouw en restauratie van scholen sedert de dertiger jaren, de Tweede Wereldoorlog en de stormramp, en wie dan ziet wat er sedertdien veranderd en verbeterd is, moet niet te veel klagen en ook niet denken dat Nederland een achtergebleven gebied is vergeleken bij het buitenland: ook daar heeft men immers veelal gelijksoortige problemen.

Niet alleen is Nederland de laatste jaren talloze prachtige schoolgebouwen rijker geworden, maar in heel wat scholen heerst ook een frisse geest: de vernieuwing moge over het geheel genomen niet spectaculair zijn, ze is toch in beweging; het korps dat werkt in de scholen, doet dat met voorbeeldige ijver en plichtsbetrachting, al zijn er natuurlijk uitzonderingen. Bij een bedrijf kan men vooruitgang en achteruitgang in cijfers uitdrukken; bij het onderwijs is dat vanzelfsprekend onmogelijk, maar dat er de laatste jaren in menig opzicht vooruitgang is, zal niemand kunnen ontkennen.

§ 2. WERKWIJZE DER SCHOLEN EN RESULTATEN

De groei van de schoolbevolking kon ook dit jaar niet worden bijgehouden door definitieve bouw van scholen en gymnastiekzalen. Vooral in de steden met hun enorme nieuwe wijken deden zich moeilijkheden voor, zodat talloze – overigens zeer bruikbare – noodgebouwen moesten worden betrokken; hier en daar werden vaklokalen in gebruik genomen als normale leslokalen; ook in vestiaires moest soms les worden gegeven, wat blijkens de ervaring erger klinkt dan het in feite was. De nieuwe wijken missen hun gymnastieklokalen niet slechts voor de lichamelijke oefening in en buiten schoolverband, maar ook voor ouderavonden, contactavonden enz., terwijl ook voor het beleven van de gemeenschapsgedachte in de school de ruimte ontbrak.

Hoofden en personeel in deze nieuwe wijken hebben het met de dikwijls snel aangroeiende en veelal zeer heterogene schoolbevolking niet gemakkelijk; hun werk dwingt menigmaal diep respect af.

Wie het over de werkwijze der lagere school heeft, denkt uiteraard onmiddellijk aan de vernieuwing, het werk der pedagogische centra en de bemoeiingen van vele gemeente-besturen op dit terrein.

Men kan constateren dat vele onderwijzers geen vrede meer hebben met de wijze waarop zij hun werk deden en soms nog doen. Dat is al een goed begin.

Ondertussen schijnt het mij toe, dat wij met verschillende activiteiten in een impasse zijn geraakt. De vernieuwing is niet slechts het toepassen van enkele nieuwe didactische kunstjes, het is een veranderde instelling, die niet bereikt kan worden door het deelnemen aan enkele conferenties. Daarvoor is veel meer ernstige studie nodig. Men bereikt eerder resultaten met gedegen studie dan door het bijwonen van conferenties. De organisatoren van conferenties en cursussen zullen zich er steeds meer van bewust moeten zijn, dat enkele dagen college over de 'achtergronden der moderne didactiek' slechts weinig zin hebben, en dat ook het meegeven van enkele didactische nieuwigheden weinig of niets uithaalt.

Het gevolg van de tot voor kort veelal toegepaste werkwijze is dan ook dikwijls geweest, dat velen teleurgesteld van een conferentie terugkeerden: met de slechts oppervlakkige kennis-making met de achtergronden der didactiek konden de deelnemers niets, met de enkele didactische wenken voor de praktijk in de klas konden ze slechts weinig beginnen. De resultaten wogen vaak niet op tegen de genomen moeite en de gemaakte kosten.

Ondertussen is er reeds verbetering gekomen, maar waarschijnlijk een vrij kostbare. Er worden thans tamelijk langdurige cursussen gegeven, waarbij de cursisten leiding bij de studie ontvangen; daarnaast wordt in contactscholen getracht te komen tot verantwoord onderwijs, waarbij door middel van een sterk contact tussen theoretici en practici gewerkt wordt aan de opbouw van een didactiek en een methodiek die straks overgedragen moeten kunnen worden aan de 'normale' onderwijzer in de normale klas. Het zal goed zijn bij deze experimenten met beide benen op de grond te blijven: de ervaring leert, dat men wel eens meer verwacht van de 'normale' onderwijzer dan mogelijk en billijk is.

Ondertussen blijft het een jammerlijke geschiedenis dat men moet constateren, hoe gebrek aan lust tot zelfstandige studie het kostbare werk van de pedagogische centra wezenlijk sterk heeft belemmerd.

Het zou evenwel onjuist zijn tevens te concluderen, dat er in de scholen niets gebeurt en niets gebeurd is. Het is verblijdend te zien hoe in verschillende scholen rekening wordt gehouden met de individuele verschillen in aanleg, interesse en tempo der leerlingen, en hoe – wel voornamelijk op het gebied van de expressie, maar daar toch niet alleen – ook van betere resultaten kan worden gesproken; hoe er niet alleen oppervlakkige vernieuwers bezig zijn onder de strijdkreet: 'Weg met parate kennis!', maar ook vele ernstige werkers, die zich alleen maar ergeren aan de lieden die hun werk bij de massa in diskrediet brengen. Over het leerplan wordt jaarlijks de klacht herhaald: het is zelden in overeenstemming met de op de school gevolgde werkwijze, waaruit wellicht ook te verklaren is, dat aan slechts weinige scholen het hele personeel op de hoogte is van het werkplan. Men weet te goed dat de werkelijkheid toch geheel anders is dan het leerplan aangeeft. Opvallend is dat aan scholen waar werkelijk in teamverband wordt gewerkt en waar geregeld werkvergaderingen door het team worden gehouden, ook het leerplan niet beschouwd wordt als een museumstuk maar als een onmisbare leidraad, die men zoveel mogelijk volgt.

De overdreven eerbied voor de rooster is wel totaal verdwenen: in menig lokaal hangt geen rooster meer en dit is dikwijls werkelijk symbolisch. Ten onrechte mijns inziens en gevaarlijk ook. De motivering van de 'afwijking van de lesrooster' doet nogal eens komisch aan.

De vijfdaagse werkweek wint eerder in 'populariteit' dan dat ze wordt teruggedrongen: enkele besturende instanties zijn overstag gegaan voor de eisen van een of meer leden van het personeel die een vrije zaterdag als voorwaarde stelden bij hun benoeming!

Bij enkele gemeente- en schoolbesturen – of werken hier andere krachten? – is een streven merkbaar het aantal verplichte schoolweken te zien als het maximaal toelaatbare aantal. Het behoeft geen betoog, dat de in de loop van het jaar binnenkomende aanvragen om toestemming voor afwijking van de rooster in dergelijke gevallen kritisch worden bekeken. Voor de afzonderlijke vakken moge ik volstaan met enkele opmerkingen.

Nederlandse taal en lezen

Langzaam maar zeker wint de overtuiging veld, dat deze twee 'vakken' toch wel ten nauwste samenhangen. Wat het aanvankelijk lezen betreft wordt steeds vaker de opmerking gehoord, dat de zuivere globalisatiemethode niet voor alle leerlingen geschikt is; ook in de medische wereld houdt men zich hiermee bezig in verband met geconstateerde pseudo-dyslexie bij leerlingen van het voortgezet onderwijs.

Naast het klassikale lezen en het stillezen komt langzamerhand, mede ter bevordering van de leeslust, het stille lezen van bibliotheekboeken op, waarbij de onderwijzer zich telkens met één leerling bezighoudt.

Aan declamatie wordt op verschillende scholen bijzondere zorg besteed, en met succes.

De noodzakelijkheid van mondelinge en schriftelijke gedachtemuiting, aansluitend bij het leven en de belangstelling van het kind, wordt algemeen voor alle klassen ingezien; de realisering is evenwel niet overal even bevredigend.

Overigens blijkt herhaaldelijk hoe moeilijk het is het evenwicht te bewaren: voor sommigen komt het zuiver schrijven er in het geheel niet op aan, voor anderen is het evenwel het één en het al.

Schrijven

Sommige leerlingen zijn, wanneer zij op de lagere school komen, er bepaald nog niet geschikt voor met de klas mee te leren schrijven: hun motoriek is nog niet zo ontwikkeld, dat zij het zonder bijzondere vooroefeningen kunnen stellen.

In ettelijke scholen wordt hieraan dan ook terecht bijzondere aandacht besteed om een blijvende kramphouding te voorkomen. Daar staat tegenover, dat op vele andere scholen te weinig gelet wordt op een juiste lichaamshouding. Het koordschrift wint het langzaam maar zeker, terwijl het licht hellende schrift ook aan de winnende hand is. Hier en daar wordt met goed resultaat geëxperimenteerd met de ballpoint.

De scholen worden overstroomd door een chaotisch aandoend aantal schriftsoorten; dit brengt de onderwijzers aan de pas geopende scholen met de heterogene bevolking van de nieuwe stadswijken dikwijls tot vertwijfeling. Toewijding van de leerkracht om de leerlingen te gewennen aan een vlot maar ook net verkeersschrift blijft ook in de hogere leerjaren noodzakelijk; wat dit betreft ontbreekt het wel eens aan de nodige belangstelling.

Rekenen

Dit vak blijft bij de overgang dikwijls een struikelblok voor de leerlingen, en voor geen enkel vak heeft het dan ook zoveel zin in een klas op verschillend niveau te werken. Gelukkig gebeurt dit dan ook steeds meer. Aan het aanvankelijk rekenen wordt terecht meestal veel zorg besteed. Aan de andere kant moet worden geconstateerd, dat soms de eenvoudige hoofdbewerkingen, de structuur der getallen en het hoofdrekenen onvoldoende aandacht krijgen, en het is nu eenmaal onmogelijk een gebouw op te trekken zonder behoorlijke fundering. Menig onderwijzer in de hogere klassen komt pas bij een ingestort gebouw tot de ontdekking, dat hij eerst weer zijn zorg en tijd moet geven aan versterking van de weggezakte fundering.

Vaderlandse geschiedenis

In steeds toenemende mate wordt gebruik gemaakt van werkboeken met plaatjes, kaarten en schema's, plakboeken e.d., terwijl bovendien de handenarbeid bij dit vak een belangrijke plaats gaat innemen. Ik ben wel eens bang dat hier toch soms te veel aandacht wordt besteed aan het concrete, en dat er tekort wordt gedaan aan het gevoels- en fantasieleven der kinderen. Gelukkig laten vele onderwijzers hun geschiedenisonderwijs aansluiten aan de historie van stad, dorp of streek, doch nog steeds blijven er belangrijke tekorten in de behandeling der geschiedenis van de 19e en de 20e eeuw, waardoor de aansluiting aan het heden – ook internationaal – wordt gemist. Dat de belangstelling voor de historie in ettelijke opleidingsklassen wordt vermoord is al dikwijls gezegd, maar het blijft helaas nog altijd waar.

Aardrijkskunde

De op de tijd van overdreven eenzijdige vraag naar topografische kennis volgende periode, waarin kaartkennis er niet op aankwam, is vrijwel voorbij. Belangwekkende onderwerpen als de reis van Prinses Beatrix, het Deltaplan, de opening van de Velsertunnel, vormden meermalen een belangstellingscentrum, waaraan een klas met enthousiasme en vrucht werkte. Het leren lezen van een plattegrond, kaart en spoorboekje werd niet vergeten, en over het algemeen maakt het aardrijkskunde-onderwijs een frisse indruk.

Verkeersonderwijs wordt op alle scholen met behoorlijk of groot succes gegeven; de examenresultaten zijn dikwijls uitstekend. Of de school de juiste gezindheid om mee te spelen in een behoorlijk verkeer ook met even groot succes weet te vormen, blijft helaas een vraag.

Kennis der natuur

Slechts zelden komen in eerste lagere-schoolklassen én biologie én fysica tot hun recht: dikwijls is dit slechts met een van beide het geval, en soms ook met geen van beide. De leerkrachten weten er over het algemeen geen weg mee, het ontbreekt hun dikwijls ook aan voldoende kennis en belangstelling. Er zijn gunstige uitzonderingen: niet altijd is een paddenstoelententoonstelling in de herfst slechts een camouflage; hier en daar vinden wij de levende natuur in een of andere vorm het hele jaar door in de school. Soms worden met eenvoudige klassikale of individuele, zelfgemaakte leermiddelen werkelijk de wonderen uit de natuur ontdekt, maar vaker ontbreekt alle materiaal of staat dit slechts fraai te pronk in een glazen kast.

Zingen

In het verslagjaar werd hier en daar feestelijk herdacht, dat het vak zingen honderd jaar geleden onder de verplichte vakken der lagere school werd opgenomen. Een inspecteur merkt spijtig op, dat desondanks Assepoes nog steeds wacht op de komst van de prins. Niet dat er niet hier en daar buitengewone prestaties worden geleverd; het geheel is evenwel lang niet wat men verwachten zou, ondanks het werk van enkele bekende instituten en de pedagogische centra. Wellicht brengt de verbeterde onderwijzersopleiding ons op den duur waar wij graag willen en ook moeten komen.

Tekenen

Er is geen vak waarbij in zo korte tijd zoveel is veranderd als bij het tekenen. De vrije expressie, die hier en daar wel eens dreigt te onttaarden, maakt gebruik van talloze oude en nieuwe technieken waarin de kinderen plezier hebben, en waarmee ze werkelijk dikwijls treffende resultaten bereiken.

Lichamelijke oefening

Hiervoor is reeds betoogd, dat wij met de bouw van gymnastiekzalen hopeloos ten achter komen. Het is dan ook niet te verwonderen dat de klachten over de lichamelijke oefening op de lagere school legio zijn; de oorzaak hiervan is echter niet alleen het gemis van lokalen, doch ook het gebrek aan belangstelling en aan bevoegde en geschikte leerkrachten. Nog steeds is gymnastiek bij een gelukkig afnemend aantal scholen een vak waaraan helaas ook nog tijd 'verknocid' moet worden.

Nuttige handwerken voor meisjes

Opvallend is de dikwijls frisse geest die heerst bij het onderwijs in dit vak, en als gevolg daarvan even dikwijls het plezier waarmee de meeste meisjes deelnemen aan de lessen, waarin zij spelenderwijs de eenvoudigste maar soms ook reeds vrij ingewikkelde technieken leren beheersen.

Handenarbeid komt steeds meer in de belangstelling te staan: de pedagogische centra hebben hier verdienstelijk werk gedaan en ook de invloed van de nieuwe opleiding aan de kweekscholen is merkbaar. Het percentage bevoegde leerkrachten stijgt jaarlijks. Handenarbeid wordt een veel toegepaste leervorm bij ettelijke schoolvakken. De 'oude' handenarbeid is bezig te verdwijnen; toch is het de vraag of voor vele jongens deze oude vorm ook zijn grote bekoring niet had.

Radio, film en lichtbeeld

Zo langzamerhand heeft elk van deze audio-visuele hulpmiddelen zijn mogelijkheden en begrenzungen wel gevonden. Ik heb helaas niet altijd de indruk, dat de school de mogelijkheden uitbuit en kritisch staat tegenover het gebodene. Nog veel te veel is een radio- of een film(strip)les een soort ontspanning, die niet past in het gehele schoolprogramma. Waarschijnlijk is een en ander het gevolg van een vacuum in de opleiding en/of van een moeilijk te vergeven gemakzucht der onderwijzers.

Klassikaal onderwijs

Een belangrijk aantal scholen verlaat langzamerhand het streng klassikale stelsel; elke onderwijzer heeft wel ontdekt dat het uniforme kind niet bestaat, en dat de lagere school met dit feit toch in meerdere of mindere mate rekening dient te houden. Vandaar dat men de kinderen laat werken in groepen, soms ook individueel. Zo schuiven de oude en de moderne school langzamerhand naar elkaar toe.

Helaas blijkt, zoals een inspecteur opmerkt, dat zowel bij de oude als bij de nieuwe typen scholen goede, gewone en ook slechte zijn. Verschillende inspecteurs zijn van mening, dat een middelmatig onderwijzer zijn werk bij de klassikale methode nog wel aankan, maar het bij overplaatsing naar een vernieuwingsschool niet meer kan bolwerken.

Jonge onderwijzers en onderwijzeressen, die vol vernieuwingsidealen de kweekschool verlieten, verdrinken bijna wel eens in een grote klas maar klauteren dan soms nog juist tegen de wal op, doordat een oudere 'klassikale' collega hun de hand reikt.

Zo zegt een inspecteur: 'De goede onderwijzer wordt in de vernieuwing beter, de slechte wordt nog slechter', en wellicht heeft hij in zekere zin gelijk.

Ook valt telkens weer op hoe menige vernieuwingsschool staat of valt met het werk van een dikwijls kleine kern in het personeel. Is deze kern – door vertrek, door ziekte of wat ook – een half jaar afwezig, dan duikelt opeens alles als een kaartenhuis in elkaar. Aan de andere kant ziet men soms een oude – voor het oog ten dode opgeschreven – school in een volksbuurt plotseling ophloeien, nadat een vernieuwd en enthousiast team het roer wendde in moderne richting.

Aansluiting

De aansluitingsproblemen blijven allen die het wel menen met het lagere-schoolkind, bezighouden. Bij alle moeilijkheden die er zijn bij de aansluiting tussen lager en voortgezet onderwijs, vergeten wij wel eens dat dergelijke problemen ook voorkomen bij de overgang van kleuterschool naar lagere school, en het is geen vraag of wij nog niet meer rekening moeten houden met de moeilijkheden die een abrupte overgang van de speelschool naar de 'werk'-school met zich meebrengt.

Een kostelijke, maar ook vrij kostbare, poging om deze moeilijkheden te ondervangen is het speel-werklokaal, zoals dat aan sommige scholen is ingericht.

Voorgezet gewoon en uitgebreid lager onderwijs

Er zijn enkele inspecties waarin restgroepjes van het 7e en het 8e leerjaar slechts weinig meer voorkomen; het zijn veelal die inspecties waarin het v.g.l.o. behoorlijk is aangeslagen.

Verschillende – soms zeer grote – v.g.l.o.-scholen doen allereerst dienst als schakel- of determineerscholen; indien de horizontale doorstroming tussen de parallelklassen met zorg geleid wordt, verrichten ze inderdaad een nuttige functie. Het meisjes-v.g.l.o. heeft zich veelal ontwikkeld in de richting van de huishoudschool met een enigszins ander leerplan. Het jongens-v.g.l.o. is over het algemeen veel minder gericht, maar het steekt toch in werkwijze vaak gunstig af bij het onderwijs aan de restgroepjes in het 7e en het 8e leerjaar.

Duidelijk merkbaar was de spanning onder de leerkrachten over de toekomst van hun v.g.l.o.; dikwijls resulteerde deze spanning in een haast verbeterd doorzetten van de eigen voortreffelijke werkmethode, soms ook in een verslapping van het oorspronkelijke enthousiasme of een vlucht naar het g.l.o. of het ulo.

Nederland heeft een groot aantal leerlingen die feitelijk zijn aangewezen op de lagere technische of de v.g.l.o.-school; de ouders sturen hen evenwel naar het ulo of zelfs naar het v.h.m.o.

Het derde lid van artikel 11 der Lager-onderwijswet 1920 is dikwijls een dode letter, en zo wordt het ulo opgescheept met een groot aantal leerlingen die – welke werkmethode de school ook toepast – de eindstreep niet bereiken; die zelfs niet in staat zijn een schooldiploma van de 'stream' die werkt met een eenvoudiger programma, te halen. Het gevolg van dit te grote aantal leerlingen is een nijpend tekort aan bevoegde onderwijzers en schoolruimte. De uittocht van de leerkrachten van het ulo naar kweekschoolonderwijs en v.h.m.o. is wat minder sterk dan de laatste jaren, mede als gevolg van het feit dat het aantal 'hele of halve' middelbare bevoegdheden bij het ulo sterk is afgenomen, terwijl de nog aanwezige bezitters van deze bevoegdheden het ulo trouw zijn en blijven.

Niet alleen door de grote uittocht van personeel in de laatste jaren doch ook door de groei van het ulo steeg het aantal leerkrachten zonder ulo-ervaring sterk. Dit stelde hoge eisen aan hen die de teamgeest in het personeel wensden te bewaren. Bepaald gevaarlijk lijkt mij de methode, alleen de onervarenen in de laagste leerjaren te laten werken.

Er wordt aan de uloscholen over het algemeen met grote getrouweheid en plichtsbetrachting gewerkt, ook al is het ploegen op de rotsen niet altijd een even prettige bezigheid. Ik ontkom niet aan de indruk dat velen wel wat moderner zouden willen werken maar dit eenvoudig niet durven, omdat zij menen dat hun leerlingen daarvan de dupe zouden worden. Zo gaat les op les voorbij met overhoren, bespreken, uitleggen en nog eens uitleggen, repeteren en weer uitleggen, terwijl desondanks een belangrijk percentage der leerlingen het bij de overgang niet kan halen. Toch blijft de drang naar vernieuwing der werkmethode, en naar aanpassing van de exameneisen aan die welke de maatschappij stelt, in velen leven, en met spanning zien wij de resultaten van de huidige en op handen zijnde experimenten tegemoet. Een enkele grote uloschool heeft vóór de bestedingsbeperking voor fysica de beschikking gekregen over een practicum-lokaal. De ervaring hiermee opgedaan is nog niet voldoende om te kunnen beoordelen of algemene invoering overweging verdient.

Het onderwijs in de vreemde talen kan het m.i. niet stellen zonder een beknopte maar grondige kennis van de structuur der moedertaal en daaraan ontbreekt veelal heel wat. Dikwijls komt men dan op zeker moment tot de ontdekking dat het gehele, met zorg opgetrokken bouwsel gaat scheuren en afbrokkelen en zelfs instorten: de leerlingen blijken de gewoonste grammaticale termen niet te kunnen hanteren. Het gevolg is dan soms, dat elke vakleraar op eigen houtje en met een eigen terminologie – de ene op de oudere, de ander op de nieuwere grammaticale inzichten geënt – zijn eigen moedertaalgrammatica gaat geven. Hoeveel eenvoudiger en beter zou alles kunnen verlopen, indien allen die het onderwijs in de talen geven, werkelijk een eenheid vormden en afspraken maakten omtrent de te gebruiken termen, waaraan iedereen zich zou moeten houden. Wellicht bleef dan aan sommige scholen ook wat meer tijd over voor de oefening in de actieve taalbeheersing.

§ 3. LEERLINGEN EN OUDERS

Uit de verslagen der inspecteurs krijg ik de indruk, dat over het geheel het schoolverzuim afneemt, evenals het aantal verzoeken om landbouwverlof. Algemeen blijft evenwel de klacht dat de straffen, volgend op een proces-verbaal, soms in geen verhouding staan tot de ernst

van het verzuim: indien de kinderen de school verzuimen en ondertussen iets verdienen is er nog een zeer ruime marge tussen de inkomsten en de 'kosten van verwerving' in de vorm van een boete.

Veel leerkrachten klagen er over dat de rust bij de kinderen thuis is verdwenen: de woonruimte is beperkt, radio en televisie doen de rest. De laatste moge dan de uithuizigheid beperken, de kinderen hebben er niets bij gewonnen. Vandaar dan ook wellicht dat verschillende scholen voor uló er toe overgaan alle lessen te verschuiven naar lange morgenschooltijden, en daarnaast dikwijls 's middags op school gelegenheid geven voor het maken van huiswerk. Leerkrachten die lange tijd buiten het onderwijs zijn geweest, zoals de gehuwde onderwijzeressen, maken nogal eens de opmerking dat de kinderen vergeleken bij vroeger traag reageren en onoplettend zijn. En verder zijn de verwijten van school en huis wederkerig: de ouders klagen over het weinige prestige der leerkrachten, de onderwijzers over de slappe opvoeding der ouders.

De belangstelling der ouders, speciaal bij de openbare en de r.-k. sector van het lager onderwijs, is groeiende. Dit blijkt o.a. uit het dikwijls grote aantal bezoekers van ouder- en kijkavonden, uit het peil van deze ouderavonden, die steeds minder het karakter van cabaretavonden hebben, en tevens uit de offervaardigheid voor de school en voor de buitenschoolse activiteiten ten bate van de kinderen. Aan de andere kant moet er ook op gewezen worden dat op sommige scholen veel 'sleutelkinderen' huizen, en dat te veel kinderen iets moeten verdienen voor en na schooltijd en gedurende de vakanties: bromfiets, scooter en televisietoestel blijken in dat geval belangrijker dan het kind.

Aan het contact tussen school en huis valt ook nog wel het een en ander te verbeteren: een kind leert men dikwijls beter kennen als met ook zijn huiselijk milieu kent, en het is daarom te betreuren dat niet alle onderwijzers zich voldoende tijd geven voor huisbezoek.

De waarlijk begaafde leerlingen gaan nog te dikwijls schuil onder de gewone; de zwak-begaafden krijgen naar verhouding veel meer aandacht: in grote scholen of scholencombinaties worden zij soms tijdelijk ondergebracht in een 'reparatieklas', waardoor ze minder kans lopen in een b.l.o.-school te verdebiliseren.

§ 4. ONDERWIJZEND PERSONEEL

Hoewel in deze paragraaf nogal wat opmerkingen zullen worden gemaakt die niet altijd even prettig kunnen zijn, dient toch voorop gesteld te worden dat het korps als geheel er zijn mag, en zich voorbeeldig, met ijver en weldoordacht geheel geeft aan het werk, dat dikwijls extra moeilijk is door de te grote klassen, ongelukkige klassencombinaties, slechte noodlokaliteiten, onvoldoende outillage enz.

Toch verdienen ook de zwakke plekken in ons onderwijs onze aandacht: een gewaarschuwd man telt voor twee.

Voorop dient dan te staan, dat door het enorme tekort aan leerkrachten helaas benoemingen hebben plaats gehad die in normale tijden zeker niet tot stand zouden zijn gekomen. Dit geldt voor alle takken van onderwijs, zowel voor de steden als voor het platteland, maar

waarschijnlijk toch wel het sterkst voor die dorpen op het platteland die buitengewoon geïsoleerd gelegen zijn, weinig of geen studie- en verstrooiingsmogelijkheid kennen, en bovendien een nog dikwijls hoog indexcijfer hebben voor veel elementaire levensbehoeften. Daar oefende zelfs het beschikbaar zijn van een woning nog niet voldoende aantrekkingskracht uit om één geschikte sollicitant te verkrijgen. In dit verband wees ik in § 1 reeds op Zeeland. In de dikwijls moeilijke klassen van grote steden kwam meer dan eens een jonge en soms ook een oudere onderwijzer of onderwijzeres tot de ontdekking, dat het toch verstandiger zou zijn geweest maar te beginnen of te blijven in een rustig dorp.

Het aantal geschikte sollicitanten bij een hoofdenvacature was veelal minimaal. Nu zijn de eisen die aan een goed hoofd gesteld moeten worden, ook niet gering: hij moet immers op de hoogte zijn en blijven van de eisen, aan een moderne school te stellen, hij moet een goed schoolleider zijn en jonge leerkrachten de weg wijzen en steunen, hij moet de gemeenschapsgedachte in de school als het ware dragen en zorgen voor een goed contact tussen school en huis. Wanneer men bedenkt dat hij daarnaast contact heeft met (gemeente)bestuur, politie, dierenbescherming, spaarbank, missie en zending, medisch-opvoedkundig bureau, geneeskundige dienst, schoolarts, schooltandarts, schoolpsycholoog, maatschappelijk werker, pedagogisch centrum, inspectie, een kweekschool en wat al niet meer, dan is het geen wonder dat vele onderwijzers de rust van hun klas niet wensen te ruilen tegen een klas plus al het bovenstaande.

Aan de andere kant is het te betreuren dat dit alles zo is, dat zij die een goed hoofd zouden kunnen zijn, geen benoeming wensen, en dat zij die solliciteren, dikwijls ongeschikt zijn. Daar komt nog bij dat menig hoofd amper meer een aanmerking durft maken op het werk van een onderwijzer, die immers al te goed weet onmisbaar te zijn voor de school, ook al ontbreekt er wat aan methode of resultaat van zijn onderwijs.

Toch zijn er vele hoofden die dag en nacht voor hun school in de weer zijn, die voldoening hebben van hun werk, die werkelijk leider zijn van hun team en de hele schoolgemeenschap weten op te stuwen, die zakelijke werkvergaderingen, waarin toch een prettige sfeer heerst, weten te leiden, die aansporen tot vakstudie, die de discussie over wat er in de onderwijswereld gaande is in hun groep weten levendig te houden, en die dan ook in en buiten de schoolgemeenschap kunnen rekenen op de inderdaad verdiende waardering. Zij vormen een schrille tegenstelling tot hen die slechts schooladministrateurs met een hoofdenmarge zijn, en naar buiten optreden namens een losse federatie van klasserepublieken.

Hiervoor werd er reeds terloops op gewezen dat er in de school wel minder sleur heerst dan vroeger, maar verdwenen is hij nog lang niet. Menig onderwijzer vraagt zich te weinig af: 'Waarom doe ik dit of dat en waarom doe ik het zo?' Dat blijkt soms zelfs bij de simpelste dingen. Er wordt in de school veel gecorrigeerd, maar wie zich de vraag stelt: 'Waarom corrigeer ik en waarom zo?' komt wellicht tot de conclusie dat met evenveel werk veel beter resultaat kan worden bereikt. Wie even nadenkt, weet tot plezierige en nuttige binding der vakken te komen ook zonder nog dadelijk een compleet project met de kinderen te ondernemen; hij zal er zich ook voor wachten de onderwijsvernieuwing te zoeken in het laten schrijven van een opstel in alle kleuren van de regenboog, en het laten versieren daarvan met

plaatjes die er niets mee te maken hebben; hij zal weten welk aanschouwingsmateriaal er in de school, ook buiten zijn lokaal, is en er een verstandig gebruik van maken; hij zal zich ook afvragen welke lessen er voor de volgende dag op stapel staan, en zich tijdig realiseren dat elke les toch haar voorbereiding vraagt, zelfs al staat men reeds vijf en twintig jaar voor de klas. Gelukkig zijn er velen in onze scholen die bewust hun werk doen, maar helaas zijn er ook die, hoewel ze beter kunnen, er slechts hun boterham verdienen, en niet bedenken dat ze verantwoordelijk zijn voor de aan hun zorg toevertrouwde kinderen.

§ 5. SCHOOLGEBOUWEN

De laatste jaren zijn heel wat nieuwe schoolgebouwen tot stand gekomen. Het valt telkens weer op dat de ene architect, blijkbaar met dezelfde bouwsom en hetzelfde bouwbesluit, meer kan bereiken dan de andere. Ook valt op dat de ene schoolgemeenschap met hetzelfde gebouw zo oneindig veel meer kan doen dan de andere. Dit blijkt al uit het gebruik van de gemeenschapsruimte, hal of aula of welke naam men er maar aan wil geven: in te veel scholen blijft het een royale, maar lege en dure ruimte, in andere daarentegen vindt men telkens nieuwe mogelijkheden.

Een kostbaar bezit is voor een enkele school ook een lokaal dat wat ruimer is dan de andere: een dergelijk lokaal geeft o.a. mogelijkheden om de overgang van kleuterklas naar schoolklas gemakkelijker te maken, of om een klas waarin veel gedaan wordt aan groepswork, te bergen.

Tafel en stoel verdrongen in het afgelopen jaar de bank nog verder; de bestedingsbeperking remde waarschijnlijk een nog vluggere overgang af. Dit was ook het geval met de op gang zijnde verbetering van vele vloeren.

Ook dit jaar verrezen weer talloze noodlokalen; ze voldoen in de praktijk dikwijls heel wat beter – dit moet er bij gezegd worden – dan vele lokalen in oude gebouwen, die waarschijnlijk voorlopig niet zullen worden vervangen.

Het is te betreuren dat veel scholen, ook nieuwe, over te weinig speelruimte beschikken. Indien dan bovendien nog een gedeelte van deze ruimte gebruikt wordt voor een gazon met bloemperkjes, blijft er veel te weinig gelegenheid over voor spel. Bovendien zouden bij iets ruimere opzet de terreinen buiten de schooltijden beter geschikt zijn als speelruimten voor een bepaalde buurt.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

De schoolartsdienst verricht uitstekend werk voor de scholen; de schooltandartsdienst breidt zich voortdurend uit.

Schoolsportdagen worden steeds meer populair; niet alleen hebben ze een functie in de lichamelijke opvoeding der jeugd, ze halen ook de scholen eens voor een enkele dag uit hun isolement.

In de steden, maar in toenemende mate ook in de grotere dorpen, neemt de jeugd

aan toneel- en balletvoorstellingen, concerten en museumbezoek deel, terwijl hier en daar reeds iets gedaan wordt aan filmvorming van leerling en onderwijzer.

§ 7. KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

De kosten voor de exploitatie van de scholen zijn ook in het laatste verslagjaar weer toegenomen en in verband daarmee stegen over het algemeen ook de gemeentelijke vergoedingen.

De bedragen liggen onder gelijke omstandigheden in de verschillende gemeenten nogal eens ver uiteen, zoals ook blijkt uit de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde cijfers. In verreweg de meeste gevallen zijn de bedragen zeker voldoende tot ruim voldoende. Uiteraard kan men het geld niet over de balk gooien en het is dan ook noodzakelijk, dat elk bestuur van een bijzondere school niet alleen een jaarlijkse begroting opstelt, maar daarnaast ook een begroting opmaakt voor een langere termijn: dit laatste om niet plotseling alle inkomsten van één jaar te moeten besteden aan een noodzakelijke uitgave voor 'groot onderhoud'.

§ 8. TOEZICHT

Het toezicht op het regelmatige schoolbezoek, nog altijd het voornaamste werk van de inspecteurs, komt in enkele inspecties, ondanks alle toewijding, steeds meer in het gedrang: de voortdurende stijging van het aantal scholen en dat van de leerkrachten vraagt steeds sterker om uitbreiding van het aantal inspecteurs. Daar komt nog bij dat de snelle wisseling van standplaats bij de onderwijzers ook meer werk bij het veel groter aantal vacatures betekent, terwijl de scholenbouw en de steeds grotere omvang van de administratie veel tijd vragen.

Op 1 maart 1957 ging de inspecteur van het lager onderwijs in de inspectie Amsterdam, de heer L. van der Zweep, met pensioen. Bij zijn afscheid in Amsterdam en in de kring van inspecteurs bleek overtuigend, hoeveel hoogachting en vriendschap hij zich in en buiten de inspectie had verworven.

In de vacature-Amsterdam werd op 1 maart 1957 voorzien door de benoeming van de inspecteur in ressort A, de heer J. G. van Busschbach, tot inspecteur.

De heren G. Toren en J. M. Verburg aanvaardden hun functie van inspecteur in de ressorten B en A op 1 september en 1 december, nadat mejuffrouw M. Verbeeten op haar verzoek was overgeplaatst van ressort B naar C van de inspectie Amsterdam.

Het is niet te verwonderen dat door de langdurige vacatures het werk in de inspectie Amsterdam belangrijke stagnatie ondervond. Een woord van dank voor het vele extra werk dat tijdens vacatures werd verricht door de heer Van Busschbach en mejuffrouw Verbeeten, is hier zeker op zijn plaats.

Op 1 september werd voorzien in de vacatureconsulent lichamelijke opvoeding in de inspecties Rotterdam en Brielle door de benoeming van de heer M. C. Bakker. De heren H. G. Akkermans en F. W. E. de Haan konden toen hun volledige aandacht weer schenken aan hun eigen inspecties; ook zij verdienen een woord van waardering voor hun hulp.

III. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR IN DE DERDE HOOFDINSPECTIE

Provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Overijsel

§ 1. ALGEMEEN

De omstandigheden waardoor de ontwikkeling van het onderwijs in het jaar 1957 werd belemmerd, zijn uiteraard dezelfde als die waarvan in het vorige jaarverslag gewag moest worden gemaakt. Een vergelijking tussen de jaren 1956 en 1957 valt in vrijwel alle opzichten nog ten ongunste van het laatstgenoemde uit. De nadelige invloed van de beperkingen op het gebied van de scholenbouw, van de schaarste van onderwijzend personeel en van de te grote, dikwijls veel te grote, klassen deed zich nog duidelijker en gevoeliger dan te voren gelden.

Scholenbouw

Het aantal gevallen waarin een afdoende verbetering in de huisvesting van de scholen door nieuwbouw tot stand kon worden gebracht, is geringer geworden, terwijl ook de mogelijkheid tot het treffen van verschillende zeer gewenste voorzieningen van meer beperkte omvang tengevolge van de ongunstige financiële omstandigheden veelal niet aanwezig was. Daar waar nog tot de bouw van een nieuwe school kon worden overgegaan, werden de architecten en hun opdrachtgevers wel zeer gebonden aan de beperkende bepalingen die in verband met de financiële toestand moesten worden gesteld.

Schaarste van onderwijzend personeel

De moeilijkheden om te komen tot een verantwoorde voorziening in de vacatures van het onderwijzend personeel zijn in het afgelopen jaar nog toegenomen. Het in de vorige jaarverslagen reeds gesignaleerde gebrek aan bevoegde sollicitanten voor betrekkingen bij het uitgebreid lager onderwijs wordt steeds nijpender. De toevloed van leerlingen is zeer toegenomen, hetgeen tot vermeerdering van het aantal klassen en ook van het aantal scholen aanleiding geeft. Een voldoende aantal bevoegde leerkrachten is echter niet voorhanden. Het aantal onbevoegde onderwijzers bij het uitgebreid lager onderwijs neemt onrustbarend toe. Na alles wat over het tekort aan leerkrachten in de vorige jaarverslagen en in het bijzonder in dat over het jaar 1956 is geschreven, behoeft het niet te verwonderen, dat de gemeentes- en schoolbesturen langzamerhand hun toevlucht nemen tot maatregelen ter bevordering van sollicitaties die de toets ener redelijke kritiek nauwelijks meer kunnen doorstaan. De inspec-

teurs melden hierover treffende staaltjes. In vele gevallen wenden de besturen zich tot leerkrachten van buiten hun gemeente of schoolgebied gelegen scholen met het dringend verzoek, dikwijls gelijk te stellen met morele druk, naar een bestaande vacante betrekking te solliciteren. Burgemeesters brengen met hun echtgenote een bezoek aan de enige sollicitant, om hem ervan te overtuigen dat het huis dat zij hebben aan te bieden toch verre te verkiezen is boven dat hetwelk de begeerde onderwijzer thans bewoont. Er gaat van al dit bidden en smeken, hoe verklaarbaar ook, een karakterbedervende invloed uit op jonge mensen, die in normale omstandigheden zelf door hard werken hun carrière behoren op te bouwen.

Tekort aan bekwame hoofden van scholen

Voor grote moeilijkheden zien de gemeente- en schoolbesturen zich geplaatst indien er een vacature ontstaat van hoofd der school. Het schijnt dat de jonge onderwijzers geen belangstelling meer hebben voor een positie als hoofd van een school, welke vroeger toch als een promotie werd beschouwd. Zij, en misschien meer nog hun vrouwen (men huwt tegenwoordig op jeugdige leeftijd), verkiezen de grotere centra als woonplaats, waar een moderne woning, voorzien van gas, elektriciteit en waterleiding tot hun beschikking staat. En juist de kleine scholen met hun vele mutaties en doorstroming van personeel hebben een krachtige en enthousiaste leiding zo nodig! Want ook als er binnen afzienbare tijd hopelijk meer leerkrachten beschikbaar komen, zullen nog vele jaren de nadelige gevolgen merkbaar blijven van de tegenwoordige toestand, met zijn schier ontelbare en snel opeenvolgende wisselingen van personeel en met zijn niet of nauwelijks verantwoorde benoemingen.

Stagnatie tengevolge van ziekte

In het vroege najaar ontstond op vele plaatsen stagnatie tengevolge van de zogenaamde A-griepiepidemie. Gelukkig duurde dit over het algemeen genomen niet lang en kon veelal door combinatie van klassen het onderwijs, zo goed al dat dan mogelijk was, voortgang vinden.

Materiële voorzieningen

Een factor ter bevordering van het onderwijs vormden in het afgelopen jaar de over het algemeen genomen voldoende te achten vergoedingsbedragen voor de exploitatie van de scholen. De gunstige invloed van het beleid der inspectie, die door consciëntieuze berekening van normbedragen voor de verschillende typen van scholen en door voortdurende stimulering van het toekennen van voldoende vergoedingen in de loop der laatste jaren op dit punt veel kon bereiken, treedt verheugend aan het licht.

Het schijnt dat na de afgelopen vijfjarige periode de zogenaamde overschrijdingsbedragen binnen normale proporties zullen blijven. Hieruit valt af te leiden, dat de scholen zich behoorlijk van het noodzakelijke materiaal konden voorzien en dat de bedrijfszekerheid en -continuïteit voor de openbare zowel als voor de bijzondere scholen groter is geworden. Met waardering mag in dit opzicht de zorg worden vermeld die de meeste gemeentebesturen

ten behoeve van het onderwijs aan de dag leggen. De samenwerking tussen de inspectie en de gemeente- en schoolbesturen laat over het algemeen genomen weinig of niets te wensen over.

§ 2. WERKWIJZE DER SCHOLEN EN RESULTATEN

Algemene opmerkingen

Ook dit jaar was het tengevolge van de overbelasting van de inspectie niet mogelijk, een speciaal onderzoek in te stellen naar de stand van het onderwijs in een vak of een groepering van vakken. De in de vorige jaarverslagen gemaakte opmerkingen over de vakken afzonderlijk zouden hier thans in hoofdzaak kunnen worden herhaald. Het is duidelijk dat de toestand niet in korte tijd in velerlei opzicht wezenlijk verandert. In hun beschouwingen over de algemene aspecten lopen de verslagen van de inspecteurs weinig uiteen. Ter kenschetsing van deze beschouwingen ontleen ik ditmaal de volgende passage aan het rapport van de inspecteur in de inspectie Assen:

'Ofschoon op een gedeelte der scholen, en dit zijn veelal de kleine dorpsscholen, gewerkt wordt met dag- en weektaken, overheerst nog het klassikale systeem.

Op de twee- en driemannscholen, maar vooral op de tweemannscholen, dwingt de combinatie van klassen de leerkracht er dikwijls toe het strak klassikale systeem vaarwel te zeggen. Principes als zelfwerkzaamheid en in mindere mate ook de onderlinge samenwerking zijn bij de geroutineerde leerkrachten gemeengoed geworden.

Maar ook daar waar volgens het klassikale systeem gewerkt wordt, is veelal de grootste starheid eruit verdwenen. Het merendeel der leerkrachten begint te beseffen, dat ook binnen het klassikale stelsel mogelijkheden tot differentiatie liggen. De waarde van de zelfwerkzaamheid en het denken en handelen onder eigen verantwoordelijkheid wordt meer en meer ingezien. De leerlingen wordt af en toe en hier en daar de gelegenheid geboden eens op hun tenen te staan. De onderwijzers beginnen te begrijpen, dat de huidige maatschappij, die sterk dynamisch is, andere eisen, ja eisen van hoger orde, stelt dan vroeger, dat een snel aanpassingsvermogen van de toekomstige volwassene zal worden geëist, dat beheersing van een situatie zal worden gevraagd, dat het kind de school zal moeten verlaten met gevulde begrippen, met kennis die functioneel is.

Met helaas nog te veel uitzonderingen mag toch geconstateerd worden, dat het accent steeds meer verschoven wordt van de leerstof naar het leerproces, dat het besef baanbrekt, dat begrijpen en verstaan belangrijker zijn dan onthouden. Het kost tal van leerkrachten moeite overstap te gaan. Zij zijn bang hun zekerheid te verliezen en zijn er huiverig voor hun veilige wereldje met al zijn zekerheden te verlaten. Zij achten ook dikwijls hun theoretische fundering onvoldoende om nieuwe wegen in te slaan, en volkomen terecht.

Het zou daarom niet verkeerd zijn indien voor elke leerkracht de verplichting bestond om de vijf jaar een cursus te volgen voor theoretische en praktische herscholing.

Praktisch elke arts, elke boer, elke vakman zorgt ervoor op zijn terrein bij te blijven. Veel onderwijzers echter leveren deze prestatie niet. Ook hoor ik dikwijls verkondigen, dat men wel een stap in de nieuwe richting zou willen doen, als de netheid van het werk niet zo terug zou lopen. Het leveren van verzorgd werk is pedagogisch van belang en accuratesse is zeer zeker een deugd, maar de vorming van het kind vraagt meer. Bovendien is de waarde van de 'mooie' schriften met weinig fouten maar twijfelachtig. Gevaarlijk wordt het beslist, wanneer het streven naar keurig werk, ook met liefst nul fouten, hand in hand gaat met een verouderde didactiek. Helaas zijn er nog leerkrachten die teveel waarde hechten aan uiterlijkheden, en aan de leerlingen weinig of geen gelegenheid geven tot het maken van zelfstandig werk onder eigen verantwoordelijkheid. Het zijn de mannen van de langdradige besprekingen en het laten naschrijven, liefst eerst nog op een blaadje en dan in het schrift. Voor dezulken is de

carrosserie belangrijker dan de motor. Zij kennen de spreuk: 'Wie het werk van vandaag doet volgens de methode van gisteren, zal dat morgen moeten berouwen' niet, onderschrijven deze althans niet. De taak van het schooltoezicht is in dezen zeer belangrijk. Zolang de inspecteur nog tevreden is met schijnresultaten en gesteld is op onberispelijk uitzienende cahiers, en de promoties ook dikwijls daarvan afhankelijk worden gesteld, zal de omschakeling nooit geheel gelukken. De leerkracht moet weten dat zijn werk niet alleen naar het uiterlijke beoordeeld wordt, maar dat dit op de juiste waarde geschat wordt, en dat vol begrip en interesse getracht wordt zich in het hoe en het waarom van zijn arbeid te verdiepen. Een dergelijk onderzoek vraagt veel tijd en helaas ontbreekt het het schooltoezicht hieraan dikwijls.

Nederlandse taal

Omtrent de werkwijze van de inspectie en de leerkrachten bij het onderwijs in de Nederlandse taal geeft het hier volgende verslag van de inspecteur in de inspectie *Deventer* een duidelijk inzicht:

Men doet soms merkwaardige ervaringen op. Het gebeurt mij wel eens dat ik, wanneer ik na mijn bezoek aan een onderwijzers of onderwijzer afscheid neem, de opmerking hoor: 'U hebt de schriften nog niet gezien'. Meestal reageer ik dan met verwijzing naar het keurige bordwerk, waaruit ik dan concludeer dat het met de schriften ook wel in orde zal zijn. In de meeste gevallen is dat dan ook zo. Deze opmerking stelt je voor het feit, dat aan het schriftelijk werk van de leerlingen toch wel bijzondere waarde wordt gehecht. Ik zal de laatste zijn die deze waarde ontkent. Voorzover het de Nederlandse taal betreft stuit ik dan toch weer op de eenzijdigheid van het onderwijs in dit vak, waar ook de pedagogische centra al jaren lang tegen optornen in verband met de noodzaak van meer aandacht voor de mondelinge taalbeheersing. Wanneer ik dan toch aandacht aan het schriftelijk werk besteed, pleeg ik meer te vragen naar het creatieve werk der leerlingen dan naar de taalschriften. Over taal gesproken: er zijn taalschriften en opstelschriften. In de taalschriften staan de oefeningen in de systematiek van de taal: de taallessen en de dictees. De opstelschriften spreken voor zichzelf. Toch is dit onderscheid kenmerkend voor de willekeurige splitsing die in het taalonderwijs wordt aangebracht. De nieuwe taalmethodes trachten dit onderscheid, dat meestal een scheiding van elementen in het taalonderwijs betekent, tot een minimum te reduceren en de taal als levend verschijnsel te benaderen. Zodra men evenwel te maken krijgt met de systematiek van het werkwoord, loopt het in vele gevallen mis. Ik dreig in herhaling te vallen, maar deze zaak intrigeert me steeds meer. Met de leerstofbepaling in het algemeen zijn we nog lang niet klaar, ook niet met de beste methode voor het onderwijs in de systematiek van de werkwoordsvormen. Neemt het verborgen werkwoord in de gebruikspraktijk van geschreven Nederlands wel de grote plaats in die de taalmethodes voor deze vormen inruimen? Is het voorts verantwoord, zo vroeg aan deze systematiek te beginnen als in de meeste taalmethoden gebeurt? Wat het levend gebruik van normaal Nederlands betreft: heeft men zich goed gerealiseerd dat, in welk taalgebruik dan ook, de helft van de persoonsvormen tot de onveranderlijke woorden behoort? Het zijn slechts een paar vormen, waarmee ik zelf nog niet klaar ben. Wel geloof ik dat de moeilijkheid van het taalonderwijs, voorzover betrekking hebbend op de schriftelijke weergave, niet alleen op het terrein van de werkwoordsvormen ligt. Er zal nog veel studie nodig zijn om hierover tot klaarheid te komen.

Intussen groeit op steeds meer scholen de aandacht voor het eigen werk der leerlingen. In het stelwerk komt meer variatie. De kinderen krijgen ook meer gelegenheid zich te uiten.

Het woord een centonig verhaal, maar ik moet weer over de dictees schrijven. Zij hebben tot doel de controle op de spelling, in welke vorm zij ook worden aangeboden. Sinds lange jaren zijn zij de nachtmerrie van leerlingen en onderwijzers. Zij zijn nodig, regelmatig nodig zelfs, ook in de vorm zoals ze in de taalmethoden als regel worden gepresenteerd: in systematische ordening (en openhoop!) van moeilijkheden. Zij zijn in deze vorm nodig voor die leerlingen van wie wordt verwacht, dat zij inzicht zullen hebben in eenvoudige taalregels en een betrouwbaar herinneringsbeeld bezitten van moeilijker onveranderlijke woorden.

Is dat met het merendeel van de leerlingen der lagere school het geval? De vraag stellen is haar beantwoorden. Niettemin wordt de consequentie waartoe deze vraagstelling leidt maar zelden getrokken. Het leerplan spreekt meestal duidelijk de taal. Als doel van het onderwijs wordt daarin o.a. als regel gesteld de schriftelijke beheersing van eenvoudig Nederlands. Eenvoudig wel te verstaan. Waarom

durft – want het is meer een kwestie van durven dan van willen – waarom durft men deze consequentie dan niet aan? Waarom laat men dan niet eenvoudig Nederlands opschrijven? Het is overal te vinden, behalve in de taalboekjes. Met deze bewering ben ik bewust onbillijk. Het doel van deze opmerking? De inhoud van de taalboekjes wordt naar mijn smaak nog steeds te veel als doel gezien, niet als middel. Wie werkelijk controle wil uitoefenen op de bedrevenheid in het schrijven van normaal Nederlands, geve dictes van normaal Nederlands. De stof is overal te vinden. Normaal Nederlands is gemakkelijker dan het Nederlands in de taalboekjes, mits men voor de leerlingen een juiste keus maakt. Proefnemingen wijzen erop, dat dictes van normaal Nederlands tot goede resultaten leiden. De teksten hebben een zinvolle inhoud, wat de belangstelling der leerlingen prikkelt, vooral wanneer zij reeds van de inhoud op de hoogte zijn. Zij denken mee, omdat zij werkelijk gedachten opschrijven. Met de losse zinnen die toepassing geven aan taaltheorie, is dat niet het geval.

Ik voeg aan dit verslag een cahier toe, dat van een platteland leerling is die in de zesde klasse zit. Iedere week krijgen de leerlingen van deze klasse een dicté uit 'Dierenvreugd en -leed'. Zij kennen deze boekjes, kennen de dieren die er in voorkomen en de situaties waarin zij leven. Is het niet treffend, dat een normale leerling in een vol cahier in totaal niet meer dan 23 fouten heeft staan? Dat van de 10 leerlingen van deze klas er 7 zijn die tot ongeveer dezelfde prestatie komen? Ook wanneer zij teksten krijgen die zij nooit gezien of gehoord hebben?

De man die dit eenvoudige, klare inzicht heeft, verdient een pluim. Hij doet het al jaren zo. Zijn integriteit staat buiten twiffel wanneer hij verklaart, dat hij over een lange reeks van jaren het succes op 75% goed werk kan stellen. Hij heeft zijn leerlingen en zichzelf een goede dienst bewezen. De teksten, vooral wat de lengte van de zinnen en de gedachtengang betreft, waren niet te gemakkelijk. Het cahier verschaft zelfs goed leesbare lectuur, en dat van een dicteschrijft!

De man die dit presteerde, gaat dit jaar met pensioen. Voor onderwijsvernieuwing vindt hij zich te oud . . . . .

Met zwaar bezette klassen is het wel moeilijk, de actieve mondelinge taalbeheersing zodanig te laten beoefenen, dat iedere leerling aan zijn trekken komt. Toch is het zaak dat dit gebeurt. Mondeling en schriftelijk taalgebruik beïnvloeden elkaar over en weer, al leiden zij tot op bepaalde hoogte ieder hun eigen leven. Wie een vreemde taal leert, kan de beste methode gebruiken die er maar te vinden is, als hij moet gaan spreken, staat hij aanvankelijk in de regel met de mond vol tanden. Dat is ook wel begrijpelijk. De leerboeken geven het gedrukte woordbeeld dat in een klankbeeld moet worden getransponeerd. Via taalregels krijgt men inzicht in de structuur van de taal. Is men ver genoeg gevorderd, dan gaat men lezen en al lezende maakt men opnieuw vorderingen. Intussen is men bezig, op passieve wijze in de taal door te dringen. Men tracht de gedachten en gevoelens van anderen te volgen en te doorgroen.

Voor het actieve taalgebruik is nodig de vaardigheid, eigen gedachten en gevoelens tot uiting te brengen. Bij het actieve gebruik van een vreemde taal komt het haast in de taalvorming duidelijk aan de dag: wij kunnen, in het algemeen gesproken, niet denken in die taal. Dat is ook wel begrijpelijk, omdat het proces verkeerd gelopen is. De natuurlijke ontwikkeling loopt van de gesproken naar de geschreven taal. Bij het leren van een vreemde taal kan het moeilijk anders, dan zoals het tot nu toe geschiedt. Er is wel wat aan te doen, door regelmatig een globale greep in de taal te doen en goede prozafragmenten, liefst met dialoogvormen er in, uit het hoofd te leren. Het kan niet anders of zinswendingen, zinsverbanden, uitdrukkingen en woordgroeperingen moeten zich vastleggen, en wel zodanig, dat zij in ander verband gebruikt worden zonder dat erbij vertaald wordt.

Zo licht het daar waar de milieufactor sterk meesprekt, evenzo ten aanzien van het actieve gebruik van de Nederlandse taal. Ik denk daarbij vooral aan de kinderen die een dialect als moedertaal hebben. Het contact met de Nederlandse taal is voor hen een vreemde gewaarwording. De eerste-klasertjes verstaan er vaak geen woord van. Het is evenwel een zekere soepelheid van de kinderlijke geest die maakt, dat zij in betrekkelijk korte tijd een flinke groei van hun passief taalbezit doormaken. Anders gezegd, zij kunnen de onderwijzers vrij spoedig volgen, eerder dan een kleine jongen gedacht had die, na drie dagen in de eerste klas gezeten te hebben, zijn onderwijzeres toevoegde: 'Juf ie kúnt de mond wal holden, ik verstao oe toch nèè'.

Ter bevordering van het actief mondeling taalgebruik worden verschillende middelen aangewend: opzeggversjes, aftelrijmpjes, terugvertellen van een leesles, dramatiseren van gelezen fragmenten. Het blijkt intussen maar al te vaak, dat er van het terugvertellen of dramatiseren niet veel terecht komt. Hoe zou het ook, wanneer de kinderen een tekort aan uitdrukkingsmogelijkheden hebben. In Salland

en in Twente zullen de volwassenen liever geen drie woorden gebruiken als ze met twee kunnen volstaan. De school krijgt zo wel met de nodige moeilijkheden te kampen!

Sinds enige jaren beoefent een aantal scholen het vertellen in groepsverband. Zorgvuldig uitgekozen verhalen worden in kleine stukjes verdeeld, ieder vier of vijf zinnen groot. Het verhaal, dat allen kennen, wordt in fragmenten geleerd. Ieder kind leert slechts zijn eigen fragment. Daarna wordt het uit het hoofd opgeschreven (zelfdictée). Het mes snijdt zo van twee kanten. Vervolgens wordt het verhaal mondeling in groepsverband gereproduceerd. Hoofdzak is dan, dat de zinnen goed lopen. Wijzig een leerling een zin en behoudt die toch een goede structuur, dan is dit een teken dat men op de goede weg is. De kinderen doen het graag. Er zit voor hen een spelelement in. Ik heb zo eens een kerstverhaal horen vertellen, waarbij je een speld kon horen vallen.

Welke zin heeft dit alles? Het is niets anders dan een poging, de taal als een eenheid te benaderen en de kinderen een enkele keer goed Nederlands in de mond te leggen. Sommige onderwijzers verklaren, dat de opstellen hierdoor erop vooruitgaan. Dat zal wel nooit te bewijzen zijn. Het is wel een feit, dat de kinderen dit werk graag doen en dat is op zichzelf een teken. Er is op dit punt ook niets nieuws onder de zon. Ik achtte het echter verantwoord er enkele gedachten aan te wijden.

Kennis der Natuur

Het onderwijs in de kennis der natuur is in de loop der jaren bepaald veel beter geworden. De indicaties die in de leidraad van mijn hoofdinspectie werden gegeven, hebben gunstige resultaten opgeleverd. Misschien is het ook een gevolg van de in de leidraad gegeven aanwijzingen, dat het onderwijs in de eenvoudige fysica nauwelijks meer wordt gegeven. Dit is zeer te betreuren. Niet alleen dient de leerlingen toch enig begrip te worden bijgebracht van de verschijnselen op natuurkundig gebied waarmede zij dagelijks in aanraking komen, het is ook nuttig en nodig dat hun belangstelling voor natuurkundige en technische zaken reeds bij het onderwijs in de lagere school wordt gewekt. Bij het voorbereiden van een volgende druk van de tot ons genoegen nog steeds gebruikte en geraadpleegde leidraad zullen wij de tekst op dit punt stellig moeten herzien.

Lichamelijke oefening

Men kan niet zeggen dat in de loop van de jaren, vooral in die na de laatste wereldoorlog, niet het nodige werk is verricht om het onderwijs in lichamelijke oefening in het middelpunt van de belangstelling te plaatsen, en om de mogelijkheden, hoe beperkt dikwijls dan ook, voor dit onderwijs te scheppen. Ontegenzeggelijk is er ook wel vooruitgang te bespeuren. Niettemin blijkt dit onderdeel van de schoolactiviteiten nog altijd beladen te zijn met de oude traditie van een aardigheid die als bijkomstig mag worden beschouwd. Vooral ten plattelande ziet men de integrale waarde van de lichamelijke opvoeding nog onvoldoende in. Dat geldt vooral voor de bevolking, de ouders, maar ook bij de leerkrachten bespeurt men nog te vaak de geneigdheid, het met de lichamelijke opvoeding niet al te nauw te nemen. De consultants gewagen in hun rapporten zonder uitzondering van de moeite die zij hebben, om de instelling van vele leerkrachten op dit punt te verbeteren. De consultant in de provincie Drenthe (de inspecties Assen, Emmen en Meppel) vindt hierin aanleiding tot de volgende beschouwingen.

'De animo bij de klasleerkrachten voor het geven van lessen in lichamelijke oefening is uiteraard niet overal even groot. Men zou aan dit - vrij normale - verschijnsel onberoerd voorbij kunnen gaan, maar de duidelijk waarneembare toename van het aantal onverschilligen voor deze tak van onderwijs wekt toch wel enige bezorgdheid en vraagt om een nadere beschouwing van het euvel.

Met betrekking tot die zich wijzigende instelling van de klasseleerkrachten ten aanzien van het onderwijs in lichamelijke oefening zou men deze leerkrachten in drie categorieën kunnen indelen. Ten eerste diegenen die met genoegen en met besef van de waarde ervan de gymnastieklessen verzorgen, ten tweede die leerkrachten die uit plichtsbetrachting en verantwoordelijkheidsgevoel zoveel als in hun vermogen ligt deze lessen consciëntieus geven, en ten slotte die categorie die zich weinig gelegen laat liggen aan regelmaat, inhoud en gevolgen van de door hen te geven gymnastieklessen.

De eerste groep is met een geschat percentage van 8 à 10 van het totale aantal leerkrachten zeker niet tekort gedaan; de tweede categorie zou ik op 60% willen stellen, terwijl de rest tot de laatste groep behoort.

Met de mensen uit de eerste groep hebben we vanzelfsprekend de minste last. Zij doen dit werk met inzicht en plezier en zij zouden het – naar mijn stellige overtuiging – net zo doen, als er geen toezicht op hun werk was. Alleen de pas beginnende enthousiastelingen pakken de zaken wel eens te dрист aan, zodat er wat afgeremd en op de gevaren van bijv. te zware oefenstof voor jonge kinderen gewezen moet worden. Maar dit afremmen heeft altijd meer en sneller effect dan het stimuleren van minder enthousiaste leerkrachten.

De tweede groep wordt gevormd door mensen die wij zo gaarne op de instructiecurssus zien. Zij missen de innerlijke liefde voor dit werk en komen daardoor niet aan zelfstudie toe. Zij geven de lessen wel regelmatig maar weinig gevarieerd, en zij moeten steeds geholpen worden om van nieuwe oefenstof te worden voorzien.

De derde groep is de minst prettige en de slechtst te benaderen groep. Zij voelen de kracht en het belang van dit opvoedingsmiddel niet aan, en proberen steeds argumenten te zoeken voor het niet laten doorgaan van de gymnastieklessen. Wanneer de school niet de beschikking heeft over een gymnastieklokaal zijn deze argumenten al gauw gevonden; regen, koude, wind, niet fit zijn van de leerkracht, lekke schoenen van de kinderen, een nat of te ver afgelegen veld, het tegelplateau te dicht bij de klaslokalen of te dicht bij de openbare weg en de te grote klassen zijn er zo enkele van. Ook is het eens voorgekomen dat een hoofd der school – in plaats van uitermate verheugd te zijn over het beschikbaar komen van een volledig ingericht gymnastieklokaal – mij met een bezorgd gezicht vroeg: 'Weet U bij deze mooie nieuwe zal nu ook nog aan een vakleerkracht lichamelijke oefening voor onze school te komen?' Het hoofd zag er kennelijk tegenop voortaan regelmatig gymnastiekles te moeten geven; zijn voordien – bij goed weer – gegeven korfbalspelletjes baarden hem minder zorg.

Een ander verschijnsel dat een indruk kan geven van de plaats welke de lichamelijke oefening in de harten van vele klasseleerkrachten inneemt, is de geringe zorg die besteed wordt aan het dragen van sportkleding – althans lichte kleding – door de leerlingen (en door de leerkrachten zelf) tijdens de lessen in lichamelijke oefening. Het geldt helaas als een uitzondering wanneer een leerkracht kan zien meer dan de helft der leerlingen van zijn klas in lichte sportkleding aan de lessen te doen deelnemen. De meeste leerkrachten geven het na enkele pogingen maar op, en zo blijven we dan steeds maar weer getuige van het oefenen in te veel en te dikke kleren; wollen truien en/of dito vesten en lange 'manchester' of 'plusfour'broeken vormen – zo schijnt het – de moderne Drentse klederdracht.

Niet zodra echter wordt aan een bepaalde school een vakleerkracht aangesteld of dezelfde knapen en meisjes, die voorheen niet tot het dragen van sportkleren te bewegen waren, laten hun schroom in dezen na kortere of langere tijd varen.

Deze belangrijke hygiënische factor is medebepalend geweest bij de herziening van mijn oorspronkelijk standpunt, dat de klasse-onderwijzer de aangewezen leerkracht zou zijn die de lessen in lichamelijke oefening op de lagere scholen had te verzorgen. Steeds meer ben ik geneigd, daar waar de mogelijkheid zich voordoet (zoals bij beschikbaar komen van zaalruimte), de bevoegde instanties in overweging te geven een vakleerkracht met m.o.-bevoegdheid aan te stellen voor de twee hoogste leerjaren van de lagere scholen.

Naast het hygiënisch nut is aan deze gewijzigde organisatievorm ook een vaktechnisch voordeel verbonden; de bredere basis immers waarop de lichamelijke vorming van het lagere-schoolkind bij invoering van vakonderwijs komt te rusten, zal van grote invloed zijn op de verdere lichamelijke ontwikkeling van het kind bij het vervolgonderwijs. In ieder geval is dan een stevig fundament meegegeven, waarop de vakleraar van de vervolgschool kan voortbouwen.'

Dat het onderwijs in de lichamelijke oefening te lijden heeft van het gebrek aan oefengelegenheden is duidelijk. De inspecteur in de inspectie Zwolle vindt daarin met de consultants mede

een verklaring voor de op zijn zachtst gezegd matig enthousiaste houding van vele leerkrachten:

'De ervaring leert dat daar waar de lessen in lichamelijke oefening in de open lucht gegeven moeten worden, omdat geen overdekte ruimte beschikbaar is, deze lessen maar al te gemakkelijk wegens 'weersomstandigheden' vervallen.

Het blijkt maar al te vaak dat het motief van slechte weersomstandigheden, hoe vreemd het ook moge klinken, eveneens wordt gehanteerd in de gevallen dat de leerkracht onvoldoende op deze les is voorbereid. Het is mij o.a. overkomen dat bij een nogal ingrijpende roosterafwijking, waarbij zelfs een gehele les was vervallen, medegedeeld werd dat deze les 's middags zou worden ingehaald, omdat de gymnastiekles (op het betegelde speelplein) dan toch niet zou kunnen doorgaan wegens slecht weer. En dat terwijl de temperatuur niet laag was en de zon uit de hemel straalde. Het was echter februari, zodat waarschijnlijk de naam van deze maand reeds voldoende was om te concluderen, dat er buiten geen gymnastieklessen gegeven konden worden.

Toch wil ik een poging wagen dergelijke leerkrachten enigszins in bescherming te nemen, juist voor die gevallen waarin deze lessen uitsluitend buiten gegeven moeten worden, zonder echter hun instelling ten opzichte van dit vak te willen verdedigen.

Lessen in de buitenlucht vragen een speciale instelling van de man en vrouw die gewend zijn in een lokaal les te geven, en bovendien een speciale voorbereiding. De voorbereiding is in het bijzonder nodig omdat, wil men de aandacht van de leerlingen gebocid houden, een grote variatie in de oefenstof en dus ook in de lessen noodzakelijk is. Stelt men nu het aantal lessen, indien deze regelmatig kunnen worden gegeven, op 2 per week en dus 80 per jaar, dan blijkt het niet eenvoudig te zijn, ook niet voor iemand niet een middelbare bevoegdheid, om zelf voldoende variatie in de lessen te brengen. Tijdens de opleiding zijn de kweekschoolleerlingen daarin ook niet voldoende geoefend, vooral niet voor zover dit buitenlessen betreft, welke ook speciale eisen stellen een de oefenstof, waardoor de hoeveelheid oefenstof zelfs wordt beperkt. Wil het onderwijs in lichamelijke oefening tot zijn recht komen, dan zal behalve aan de opleiding van de leerkrachten meer dan tot nu toe aandacht moeten worden besteed aan de bouw van overdekte oefengelegenheden'.

Leermiddelen

Er is geen aanleiding thans terug te komen op de in het vorige jaarverslag geplaatste beschouwingen betreffende het gebruik van de radio in de scholen. Wel wordt ditmaal de aandacht gevestigd op een nieuw leermiddel, de bandrecorder, waaromtrent de inspecteur in de inspectie *Deventer* melding maakt van enkele aanvankelijke ervaringen:

'De belangstelling van de ouders komt vaak tot uiting in een niet onaanzienlijke geldelijke bijdrage voor de vervulling van een wens die langs de normale weg niet of nauwelijks tot werkelijkheid kan worden, wegens de overschrijding van het begrip normale eisen. Zo trof ik op een drietal scholen voor gewoon lager onderwijs en op een uloschool een bandrecorder aan. Als men bedenkt dat met de aanschaffing van dit apparaat met toebehoren een bedrag van ongeveer f 800 is gemoeid, krijgt men wel respect voor de oeffervaardigheid van de ouders.

Is dit geld goed besteed? Het is, dunkt mij, nog niet verantwoord een definitief oordeel uit te spreken.

Toch acht ik het van belang hier de voorlopige mening van een paar hoofden te geven. Het hoofd van een der scholen voor gewoon lager onderwijs zegt het volgende:

'De lees- en taalles

Hier gebruiken we de bandrecorder om de leerlingen hun eigen fouten of hun bijzonder goede beurtten te laten horen en hun duidelijk te maken wat we onder dreunen verstaan. Maar er is meer. Een van de vaders, die werkelijk mooi declameert, heeft eens een gedicht en een stukje proza voor de bandrecorder gezegd. De vader had er plezier in, de kinderen niet minder, toen ze het op school te horen kregen.

Ook is er meermaals een declamatie voor de radio opgenomen om er de volgende dag de leesles mee op te luisteren. Wat kan een op het oog doodgewoon stukje proza gloed en kleur krijgen, als het door

een kunstenaar naar voren wordt gebracht! Ook bij de minst geïnteresseerden wordt hierdoor belangstelling gewekt voor 'goed lezen'. Omgekeerd is het ook gebeurd dat een leerling bij het terugluisteren naar een zelf voorgelezen eigen opstel bemerkte, dat veel woorden niet die suggestie wekten die bij bedoelde. Dat komt doordat allerlei expressiemiddelen als gebaar, mimiek en lichaamshouding zijn uitgeschakeld. Het 'naakte' woord komt ons tegemoet en we merken hoe zwak dat woord is, als het niet met verve voorgedragen wordt.

De zangles

Wie thuis een piano of harmonium heeft, zal dit instrument bij de zangles op school maar node missen. Welnu, willen we een bepaald lied met begeleiding zingen of een melodie laten horen, dan spelen we thuis het lied of laten het spelen en we schakelen de recorder in. De volgende dag hebben we de muziek in de klas! In de week voor de kerstdagen heeft b.v. een van de personeelsleden kerstliederen van de radio opgenomen en bij de jaarsluiting zongen de kinderen uit zijn klas met begeleiding. Ook nemen we vaak een zangles van een klas op om de kinderen hun eigen lied te laten horen.

De schoolradio

In de beide hoogste klassen wordt op maandagmiddag om de veertien dagen geluisterd naar de schoolradio. De programma's zijn over het algemeen zeer te waarderen, maar het is wel eens moeilijk ze in het tijdschema in te passen. Soms wordt er ook te zware stof geboden. Met de bandrecorder nemen we de lessen op en we verwerken ze op het tijdstip en in de mate die ons het best lijken. Is er toevallig een les geschikt voor klas 4 dan kan ook deze klas profiteren.

Zeer intensief wordt de bandrecorder gebruikt bij de radiolessen 'Met oog en oor de wereld door'. Eens per veertien dagen geeft de N.C.R.V. zo'n les op vrijdagmiddag voor de middelklassen en op maandagmiddag voor de hoogste klassen. In de hoogste klassen is wel een aansluiting op de radio-centrale, in de middelklassen niet. Wanneer de les voor de middelklassen gegeven wordt zou er dus, indien er geen bandrecorder beschikbaar was, gewisseld moeten worden. Dit is nu niet meer nodig. Bovendien bezitten we uiteraard maar één projectie-apparaat. Zonder bandrecorder zou er dus maar één klas van de radiobeeldjes kunnen profiteren. De filmstrip blijft ons eigendom, we kunnen er dus zelf wel bij vertellen, maar nooit zo als de radio met z'n geluidstechniek dit kan. Het komt bij ons heel vaak voor dat op één middag drie klassen de filmstrip bekijken. Wij zijn in het gelukkige bezit van 9 bandjes, zodat we in totaal 18 uur kunnen opnemen. We behoeven dus ook niet elke les steeds weer direct uit te vegen. Bij het afscheid van de leerlingen der zesde klas kregen we vorig jaar van deze leerlingen inplaats van de gebruikelijke gebakjes 3 bandjes voor de school. Wel een bewijs dat de bandrecorder z'n plaats in de school verdient heeft.

Door de filmstrips over aardrijkskundige of natuurkundige onderwerpen doet de bandrecorder dus ook zijn dienst bij deze vakken.

Toen vorig jaar de beroepskeuze in de hoogste klas ter sprake kwam heb ik een tweetal deskundigen bereid gevonden op een avond bij mij thuis voor de bandrecorder iets over hun beroep te vertellen. Het zou heelmaal echt zijn met de projector filmstroken over de bewuste beroepen te laten zien (ze zijn immers in de handel), en die door vakmensen van een gesproken tekst laten voorzien, (misschien nog eens in de toekomst).

Naarmate het leven hogere eisen gaat stellen wordt het onderwijs tijdrovender en veelomvattender. Niemand kan verwachten dat de onderwijzer op elk gebied specialist is. De bandrecorder stelt ons ook in staat specialisten in de school te halen, zonder zelf te veel op de achtergrond te treden. Vandaar dat ik enkele jaren geleden op een ouderavond een lans heb gebroken voor dit nieuwe hulpmiddel op onze school. Het was echter onmogelijk zo'n kostbaar apparaat uit de normale exploitatie aan te schaffen. Dit geld is hard nodig voor de gewone leermiddelen en het onderhoud van het schoolgebouw. Een beroep op de ouders, op hun liefde voor de school, bracht binnen 3 weken gelukkig het geld bij elkaar. Wij gebruiken de bandrecorder nu bijna drie jaar en hoewel ik een uitgave van bijna f 800 (tegenwoordig zijn er veel goedkopere en toch goede recorders) nooit uit mijn normale exploitatie had gehaald ben ik, en met mij de collega's aan de school, zeer blij met dit nuttige apparaat!

De bandrecorder doet ook, hoewel dit niet direct van belang is voor de kinderen zelf, aardige diensten op ouderavonden. Op verschillende ouderavonden van onze school is de recorder gebruikt. Een keer om declamaties en zang van de kinderen te laten horen, een andere keer om een radiobeeldjes aan de ouders te vertonen'.

Het hoofd van een uuloschool geeft een overzicht van het gebruik van de bandrecorder en bespreekt vervolgens de voor- en nadelen.

'Gebruik bij de talen

- a. De leerling leest een gedeelte voor de microfoon. Bij een foutieve uitspraak of intonatie wordt het toestel stopgezet, en de leerling wordt de goede uitspraak of intonatie voorgedaan. Als de leerling zichzelf verbetert is de bandrecorder weer in werking. Tot slot wordt het geheel weer teruggedraaid. De foutieve en goede uitspraak kunnen nu achter elkaar beluisterd worden.
- b. Wanneer in een leesstuk een dialoog voorkomt, worden enkele leerlingen aangewezen deze dialoog uit te voeren; eerst zonder recorder. Hierna wordt het geheel opgenomen en teruggedraaid.
- c. De onderwijzer houdt een gesprek met een van de leerlingen over het leesstuk. Dit gesprek wordt opgenomen. Bij het terugdraaien wordt na een foutieve uitspraak, zinsconstructie, enz. het apparaat stilgezet. De klas wordt gevraagd de fout aan te wijzen en te verbeteren.
- d. De onderwijzer leest een gedeelte van een les voor. Dit wordt opgenomen en later teruggedraaid. Hij kan nu door het apparaat stil te zetten zijn eigen uitspraak van een commentaar voorzien, wat vooral bij de intonatie van groot belang is.
- e. Als een leerling een gedicht moet reciteren wordt dit op de band opgenomen. Bij het terugdraaien kan hij zijn eigen fouten veel beter observeren dan tijdens het reciteren. Het komt voor dat leerlingen, nadat ze zichzelf gehoord hebben, vragen of ze het een volgende keer over mogen doen.
- f. Kindervertellings of eenvoudige hoorspelen in een vreemde taal worden voor de radio opgenomen en op school eerst in hun geheel teruggedraaid. Hierna volgt een klasgesprek en er komen verschillende woorden op het bord. Daarna wordt het geheel nog eens beluisterd. Het is ook mogelijk het zin voor zin terug te draaien. De leerlingen kunnen het dan mondeling vertalen. Het grote voordeel is dat de leerlingen nu eens een andere uitspraak horen dan die van hun eigen onderwijzer.

Gebruik bij andere vakken

- a. Populair-wetenschappelijke lezingen worden voor de radio opgenomen en bij het desbetreffende vak op school teruggedraaid. Ook hierover wordt naderhand een klasgesprek gehouden.
- b. Omdat er in school geen radio en pick-up aanwezig zijn, worden thuis chansons, gedichten in een vreemde taal enz. opgenomen om ze op school de leerlingen te kunnen laten horen.

Voordelen van het gebruik

- a. De leerlingen zijn in de gelegenheid hun eigen stem, uitspraak, intonatie, enz. te beluisteren. Als ze hun eigen fouten zelf horen zijn ze eerder geneigd hierin verbetering te brengen, dan wanneer de onderwijzer ze er op wijst.
- b. De vaardigheid in het gebruik van de talen wordt sterk bevorderd.
- c. Het is mogelijk lezingen, zang, muziek, door kunstenaars voorgedragen gedichten enz. op elk gewenst ogenblik in de school te laten horen.
- d. Het hierboven genoemde kan elk ogenblik onderbroken worden, zodat de leerkracht zijn commentaar kan geven.
- e. De leerlingen vinden het prettig, zodat op een sterke natuurlijke belangstelling gerekend kan worden.

Nadelen van het gebruik

- a. Veelal is slechts een leerling actief bij de behandeling betrokken, terwijl de rest van de klas luistert.
- b. Het gebruik kost in de les veel tijd doordat alles teruggedraaid moet worden.
- c. Ook het opnemen thuis van lezingen enz. vraagt van de leerkracht veel tijd, doordat hij meestal van te voren niet weet of een aangekondigd programma geschikt is voor schoolgebruik.

Leerplan

De inspecteurs laten nimmer na de hoofden van scholen en de andere leerkrachten te door-dringen van de noodzakelijkheid zich voortdurend op hun werkwijze te bezinnen, ook en vooral waar deze tot uiting komt in het leerplan van de school. Nu tengevolge van de nieuwe

en verbeterde opleiding van de onderwijzers de jonge leerkrachten in velerlei opzicht met andere opvattingen de school binnenkomen dan hun oudere collegae tot de hunne hebben gemaakt, ontstaat een situatie die wel bijzondere aandacht vereist. Hierover schrijft de inspecteur in de inspectie *Winschoten*:

'Behalve de omstandigheid dat de meeste leerplannen reeds een 'looptijd' hebben van vijf of meer jaren, waardoor een herziening van of op zijn minst een bezinning op de inhoud ervan reeds uit dien hoofde wenselijk geacht moet worden, zijn er enkele andere redenen die tot een bestudering c.q. herziening juist op dit ogenblik aanleiding geven. Als zodanig noemen we o.a. de voorgestelde wijzigingen in de l.o.-wet 1920 ten aanzien van de wettelijk voor te schrijven schooltijden en de invoering van het verkeersonderwijs als verplicht leervak. Voorts is daar het probleem van de regeling der vakanties in het licht van de vakantiespreiding. Het voornaamste motief echter voor een nadere bestudering van het leerplan is wel gelegen in de nieuwe onderwijzersopleiding. De derde aflevering van de nieuw opgeleide onderwijzers staat voor de deur; zij zullen hun weg vinden in de scholen en daar verhoudingsgewijze een steeds grotere plaats innemen. Van het grootste belang moet worden geacht op welke wijze zij in de schoolorganisatie zullen worden opgevangen, en welke plaats zij daar, pedagogisch en didactisch gesproken, zullen gaan innemen. Wil de nieuwe onderwijzersopleiding het praktisch rendement opleveren dat ervan verwacht mag en moet worden, dan zal het noodzakelijk zijn dat de 'oude' en de 'nieuwe' leerkrachten elkaar 'verstaan', op gevaar af dat de school anders een dualistisch karakter krijgt, tot grote schade van het onderwijs. Nog meer dan tot dusver zal 'teamwork' noodzakelijk zijn. Maar moeilijker dan voorheen zal men tot dat teamwork komen. Daarvoor is volledig begrip wederzijds nodig. De volgens de nieuwe kweekschoolopleiding gevormde leerkracht, die terecht trots mag zijn op zijn vorming, zal zich bij al zijn jeugdig enthousiasme moeten realiseren, dat hij iets mist wat zijn 'oudere' collega heeft: jarenlange praktische ervaring, dat grote bezit voor elke leerkracht. En de ouderen mogen in alle ernst beseffen, dat de jongeren een moderne, theoretische onderbouw hebben om jaloers op te zijn. De school is noch gediend met een hautaine houding van 'het die oude sokken wel eens laten zien hoe het moet', noch met een geringschattend schouderophalen van hem die de (schoolmeesters) wijsheid in pacht meent te hebben, alleen uit hoofde van zijn jarenlange ervaring. Beide uitersten komen voor en niet zo zelden. Vooral de hoofden der scholen zullen zich in de komende jaren voor een moeilijke taak gesteld zien; van hen mag en moet verwacht worden, dat zij leiding geven, niet het minst ook op didactisch gebied. Door studie en heroriëntering zullen zij zich, voor zover zij dit al niet doen, daartoe verder moeten bekwamen.

Tegen de achtergrond van wat boven gezegd is moeten de besprekingen worden gezien die in alle gemeenten in de inspectie zijn of zullen worden gehouden met de hoofden der scholen. Deze vergaderingen, uitgeschreven door de colleges van burgemeester en wethouders der verschillende gemeenten voor de hoofden der openbare scholen met gelijktijdige uitnodiging tot bijwoning - uit de aard der zaak op basis van vrijwilligheid - voor de hoofden der bijzondere scholen, vormden de voorbereiding en de inleiding tot bestudering der leerplannen in een serie schoolvergaderingen, welke personeelsbijeenkomsten weer voorafgaan aan de in de wet genoemde officiële procedure voor de herziening dier plannen. Bij de hoofden van scholen werd begrip gevonden voor de wenselijkheid van deze activiteit. Bijzondere verheugend was dat vrijwel alle hoofden van bijzondere scholen aan de uitnodiging gevolg hadden gegeven, evenals het feit dat in vrijwel alle bijeenkomsten de colleges van burgemeester en wethouders voltallig aanwezig waren.'

Friese taal

Het experiment met het Fries als voertaal in de aanvangsklassen van een aantal proefscholen zal in 1958 zijn afsluiting vinden.

Het personeel van de proefscholen heeft in het afgelopen jaar weer een zestal bijeenkomsten gehouden. Onder leiding van de daartoe ingestelde commissie onder het voorzitterschap van de inspecteur in de inspectie *Sneek* is een aanvang gemaakt met het samenstellen van een Nederlandse-taalmethode voor de middelklassen. Het aantal tweetalige scholen nam ook in 1957 weer toe en zal spoedig de dertig naderen.

§ 3. LEERLINGEN EN OUDERS

Zwakbegaafde leerlingen

In de verslagen van alle inspecteurs in mijn hoofdinspectie wordt de laatste jaren meer en meer gerapporteerd over het vraagstuk van de zwakbegaafde leerlingen. Men krijgt steeds meer oog voor de pedagogische en vooral de didactische problemen waarvoor men zich ten aanzien van deze leerlingen bij het onderwijs geplaatst ziet. Tal van onderzoekingen verschaffen het materiaal voor dit rijpend inzicht.

De inspecteur in de inspectie *Assen* maakt melding van een conferentiedag in een der gemeenten in zijn inspectie, waaraan o.m. de hoofdinspecteur voor het buitengewoon lager onderwijs, de inspecteur van het lager onderwijs en het personeel van de scholen hebben deelgenomen. Na enkele inleidingen volgde een zeer geanimeerde discussie, waaruit bleek dat een overleg over deze aangelegenheid ten zeerste op prijs werd gesteld. Het is ongetwijfeld waar, dat de grens tussen het lager en het buitengewoon lager onderwijs zo ver mogelijk naar het gebied van het gewoon lager onderwijs behoort te worden gelegd. De onderwijzers zijn echter over het algemeen genomen onvoldoende op de hoogte van de psychologische achtergronden en de didactische middelen om deze zwakbegaafde leerlingen in een normale, vaak vrij grote schoolklasse nog zoveel mogelijk tot hun recht te doen komen. Voorlichting op dit gebied is en blijft dringend noodzakelijk.

Het gedrag van de leerlingen

Ik heb de indruk dat de klachten over het gedrag en de ongemanierdheid van de leerlingen veelvuldiger worden. 'De jeugd is moeilijker geworden', schrijft een ervaren hoofd der school aan de inspecteur in de inspectie *Heerenveen*. 'Zij zijn zeer moeilijk te bevredigen, behalve dan wat hun eigen prestaties betreft, waarover zij blijkbaar al bijzonder gauw tevreden zijn'. Men constateert dat de kinderen thuis wel een behoorlijke verzorging krijgen voorzover het de voeding en de kleding betreft, maar dat er aan hun opvoeding te weinig aandacht wordt besteed. De genoegens des levens, radio, televisie, motoren en bromfietsen zijn hun gegund, maar het gevaar dreigt dat al deze op zich zelf genomen goede zaken te gemakkelijk worden verworven, en de kinderen zowel als de ouders al te zeer in beslag nemen. De inspecteur in de inspectie *Ommen* geeft aan het algemeen gevoelen, dat de school ten aanzien van het gedrag en de wellevendheid van de leerlingen een opvoedende taak heeft, in de volgende bewoordingen uitdrukking:

'Echter moeten we de oorzaak van de verschillen niet alleen bij de leerlingen zoeken, maar ook bij de onderwijzers. In de eerste plaats is het optreden van het hoofd der school van doorslaggevend betekenis voor de orde en de rust in de school. Hij toch drukt de stempel op het gehele gebeuren in het schoolgebouw, en zelfs op het gedrag der leerlingen op de speelplaats. De geest in de school, de sfeer die direct bij het binnenkomen voelbaar is, is voor een groot deel afhankelijk van de wijze waarop het hoofd 'regeert'. Natuurlijk, en niet in de laatste plaats, zijn ook het gedrag en de wijze van werken der leerkrachten afzonderlijk van invloed. Het is daarom mogelijk dat in de verschillende klassen ener school de orde sterk uiteenloopt, maar het hoofd bepaalt de algemene lijn en het is daarom opvallend, dat twee scholen in eenzelfde stadsdeel een geheel verschillende geest kunnen ademen.'

School en huis

De tijden veranderen en de onderwijzers met hen. Daaraan is niets te verhelpen en dat behoeft zeker niet in alle opzichten te worden betreurd. Het wordt echter de vraag of het onderwijzerskorps niet te veel dreigt te verambtelijken in dien zin, dat de functie van onderwijzer te veel wordt beschouwd als middel tot het verwerven van het levensonderhoud tout court. Daarmede wil niet gezegd zijn dat het bij het merendeel van de leerkrachten aan ernst en toewijding in de school zou ontbreken, maar wel dat er te veel afstand dreigt te komen tussen de onderwijzers en de ouders. Met alle waardering voor contactmiddelen als de ouderavonden, kijkdagen en dergelijke activiteiten, moet worden geconstateerd dat ook deze instellingen een tekort vertonen aan persoonlijke binding. Het type van de 'meester', het hoofd der dorpsschool, die alle inwoners, soms in twee of drie generaties, kende en van ieders levensomstandigheden wist, is zeldzaam geworden. Dat type past ook niet meer in de tegenwoordige tijd. Met zijn verdwijnen is echter toch wel iets belangrijks verloren gegaan. De inspecteur in de inspectie Assen schetst de situatie aldus:

'De verstandhouding tussen de ouders en het onderwijzend personeel is over het geheel goed, in bepaalde gevallen zelfs uitstekend. Dat een enkele keer een verhouding niet deugt is niet altijd de schuld van de ouders. Natuurlijk, er zijn onverstandige ouders die altijd menen dat hun kinderen onrechtvaardig worden behandeld en die, ondanks alle lofwaardige pogingen van de onderwijzer hun kinderen tot flinke mensen te vormen, het gezag van de leerkrachten ondermijnen, zodat van enige samenwerking in de opvoeding geen sprake meer kan zijn. Maar er zijn ook onverstandige onderwijzers en onderwijzeressen die zich afsluiten voor de moeilijkheden in de gezinnen, en die geen moeite willen doen het kind ook eens te zien tegen de achtergrond van zijn milieu. Ook zijn er die bij een incident met een leerling, wanneer ze zelf schuldig zijn, zich in alle 'hoogheid' te goed achten de eerste stap te doen, en het vanwege hun prestige zich zogenaamd niet kunnen veroorloven de ouders eens op te zoeken om erover te praten of desnoods eens schuld bekennen. Het zou stellig in het belang van de verhouding leerkracht-leerling en dus in het belang van het onderwijs zijn, indien het onderwijzend personeel zich meer ging toeleggen op huisbezoek. Heel veel gedragingen der leerlingen zouden beter worden begrepen en veel incidenten zouden worden vermeden. Leerlingen die nu soms ten onrechte hard worden gevallen, zouden dan vriendelijk tegemoet worden getreden. Indien het onderwijzend personeel zijn taak in iets breder verband wilde zien, wat gelukkig door het goede deel wel gebeurt, zou het onderwijzersambt sociaal-pedagogisch belangrijk in waarde stijgen.'

Hoe nuttig de ouderavonden overigens zijn, en hoe zij in de loop der jaren door het terugdringen van het vroeger te veel voorkomende amusementskarakter meer en meer aan hun doel beantwoorden, blijkt ook ditmaal weer uit de verslagen van de inspecteurs.

§ 4. ONDERWIJZEND PERSONEEL

Algemene opmerkingen

De verslagen van de inspecteurs spreken ook ditmaal in gunstige zin over de toewijding van de meeste leerkrachten. Een der inspecteurs merkt terecht op, dat het een vrij hachelijke onderneming is om een korps in zijn geheel te beoordelen. Enkele opvallende figuren, zowel in positieve als in negatieve zin, duiken in het bewustzijn op, terwijl de rest omgeven is door een waas van een zekere 'voldoende middelmatigheid'. Deze inspecteur heeft bewust de hoofden in zijn inspectie eens de revue laten passeren en in vijf groepen: best, ruim voldoende,

voldoende, matig en onvoldoende gekwalificeerd. Het resultaat laat zich bevroeden: een klein gedeelte 'best', een iets groter aantal 'ruim voldoende', de grote middenmoot 'voldoende', een aantal 'matig' ongeveer gelijk aan dat van 'ruim voldoende', en een restje van 'bepaald onvoldoende'. De kwalificatie berust op een oordeel ten aanzien van het hoofd als leider van de school, en op zijn prestaties als onderwijzer. Het aantal van hen die men eigenlijk de leiding van een school niet moest toevertrouwen neemt toe: een gevolg van de schaarste van sollicitanten. Het hoofdschap betekent blijkbaar voor velen geen aantlokkelijke promotie.

Hoofden van scholen

Ik ben ervan overtuigd dat het bezit van de hoofdkarte of dat van het eindexamen van de derde leerkring nog geen voldoende aanwijzing inhoudt omtrent de geschiktheid voor de functie van hoofd van een school. Niet genoeg kan er de nadruk op worden gelegd dat al de activiteiten ten behoeve van de onderwijsvernieuwing, lezingen, cursussen, werkgroepen en wat dies meer zij, zich slechts met succes kunnen richten tot een beperkt aantal leerkrachten. Er moet een zeker kader worden gevormd, waaruit de hoofden worden gerecruteerd. Ook de onderwijsvernieuwing kan niet blijven steken in een toestand van 'trial and error'; zij heeft behoefte aan een weloverwogen en consequent doorgevoerde organisatie.

Bekwaamheid van de onderwijzers

Of de nieuwe opleiding reeds vruchten afwerpt voor de lagere school is moeilijk te beoordelen, aangezien deze nog maar tweemaal abiturienten uit de tweede en eenmaal uit de derde leerkring heeft afgeleverd. Wel kan worden opgemerkt dat het examen in de praktijk van het lesgeven een gunstige invloed schijnt uit te oefenen. Het personeel van de oefenscholen geeft zich meer moeite dan voorheen om zich te verdiepen in de moderne didactiek. Wellicht spreekt ook mede het feit dat de inspecteur geïnteresseerd is bij de examens, en dat men niet gaarne ziet dat de kwekelingen worden afgewezen. De salaris-marge schept daarenboven een over het algemeen wel erkende morele verplichting tot extra prestaties.

Dat er tengevolge van de nieuwe opleiding een zekere heterogeniteit in de scholen kan ontstaan, of de bestaande nog wordt geaccentueerd, is reeds elders in dit verslag opgemerkt. Veel hangt hier af van de leiding en de tact van het hoofd der school. Enkele inspecteurs zijn reeds begonnen met besprekingen over deze zaak met groepen van hoofden van scholen.

Bevoegdheden

De nieuwe opleiding moge haar kwekelingen beter toegerust dan voorheen een school voor gewoon lager onderwijs doen binnenstappen, het uitgebreid lager onderwijs heeft in zeker opzicht reden om minder tevreden te zijn. Ik meen dat het grote bezwaren heeft, aan de bezitter van het eindexamen derde leerkring bevoegdheid te verlenen tot het geven van onderwijs in de vakken a tot en met i aan een uitschool. Hoewel de toestand in het verleden ook niet alleszins gunstig was moet toch worden erkend, dat de hoofdkartebezitter na het behalen van het mulo-diploma nog vier jaar les in de zaakvakken aan de kweekschool had ontvangen, en zich bij de hoofdkartestudie op verschillende onderdelen ervan nog verder had

te specialiseren. Daarbij steken de kennis en het inzicht van een bezitter van het diploma derde leerkring wel heel ongunstig af. Na het bezoeken van de uloschool heeft hij twee jaar onderwijs in deze vakken aan de kweekschool gehad, terwijl in de overige studietijd er wel de nadruk op is gelegd hoe, maar in veel mindere mate wat moet worden onderwezen. Blijkens de eindexamens tweede leerkring zijn de gevolgen ook niet uitgebleven, terwijl het vijfde studiejaar er niet op is gericht deze lacune aan te vullen. En deze jongelui, die soms de waterweg van Antwerpen naar Duitsland niet kennen, de tijd van 1795 tot 1813 niet weten in te delen, en van biologie weinig meer weten dan wat in het werkstuk staat, hebben op 21-jarige leeftijd de bevoegdheid deze vakken aan een uloschool te onderwijzen. Ik meen dat er alle reden voor is voor deze vakken lagere, of zo men wil middelbare A-bevoegdheden, in te stellen, opdat het onderwijs in de gewone lagere-schoolvakken ook op de uloschool op verantwoorde wijze zal kunnen worden gegeven.

Voorgezette studie

De stimulerende maatregelen van de regering ter bevordering van de studiezijn hebben een gunstige invloed. Alle inspecteurs berichten dat er een soms belangrijk groter aantal onderwijzers studeert voor verdere bevoegdheden. In tegenstelling met vroegere jaren komen meer onderwijzers op het bureau van de inspecteur kennis nemen van de beoordeling van hun examenwerk. Het is verheugend dat deze opleving kan worden geconstateerd, omdat het aantal onbevoegde leerkrachten op de scholen voor uitgebreid lager onderwijs groot is. In vele gevallen zijn de onderwijzers bij het ulo niet eens in het bezit van de hoofdkarte. Toen de examinatoren voor het vak opvoedkunde op het hoofdkarte-examen het ondernamen een onderzoek in te stellen naar de kennis van de op de school gebruikte methoden, merkte een kandidaat op dat hij daar niets van wist en er ook niet mee te maken had, omdat hij reeds werkzaam was bij het ulo.!

Wellevendheid

In deze verslagen is meermalen de aandacht gevestigd op een zeker gebrek aan wellevendheid bij vooral de jonge onderwijzers. Het is een oude waarheid dat de onderwijzer niet alleen opvoedt met wat hij weet, maar ook door hetgeen hij is. In de paragraaf over de leerlingen en de ouders werd ditmaal de aandacht gevestigd op de invloed van de school op het stuk van gedrag en wellevendheid. Ieder die, bijvoorbeeld bij de examens, met deze jonge mensen in aanraking komt, kan het tekort opmerken. Er zijn gevallen van verregaande nonchalance, wat de vraag doet rijzen hoe het mogelijk is dat aan de daarbij betrokken personen de opvoeding van kinderen wordt toevertrouwd. Een lijstje van bestudeerde opvoedkundige werken werd op een afgescheurd velletje papier uit een schoolschrift in deze vorm ingediend:

Opvoedkunde

1. Jeugdherinneringen	- Ligthart
2. Mierenboekje	- Salz
3. Decroly en de Decrolyschool	- v. Liefland
4. Opvoeding tot persoonlijkheid	- Kenkel

In het verschijsel dat vele kandidaten bij het onderzoek moeten erkennen de door hen zelf opgegeven boeken niet te hebben gelezen, laat staan bestudeerd, schuilt eveneens een gebrek aan wellevendheid. Het vrij lompe gedrag, dat zich uit in allerlei vormen als het nonchalante, met de onmisbare sigaret in de mond uitgesproken 'mögge' als antwoord op de groet van binnentredende examinatoren, het blijven zitten of hangen op de stoelen wanneer zij worden toegesproken, enz. enz., zou de niet-insider waarschijnlijk hogelijk verbazen. Wat te denken van kandidaten voor het hoofdakke-examen die op zondagavond om negen uur de voorzitter van de commissie opbellen met de vraag: 'Vertelt u me eens, hoe zit dat toch met . . . ?' Nu mag worden aangenomen dat in vele gevallen niet de goede wil, maar de kennis van behoorlijke omgangsvormen ontbreekt. Ik leid dat af uit het feit dat de aanmeldingsbrieven over het algemeen aan redelijk te stellen eisen voldoen, sedert de publikatie in de vakbladen van een passage uit mijn jaarverslag van 1952. Het onzekere, ook wel kennelijk verlegene in het optreden komt waarschijnlijk voor rekening van het milieu waarin de jonge onderwijzers lange tijd hebben verkeerd. Zij zijn, na de uloschool ter plaatse te hebben bezocht, ingeschreven op de kweekschool in de buurt. Des avonds komen zij thuis en zij brengen ook hun vrije tijd gedurende het weekeinde door in de hun vertrouwde omgeving, waar op omgangsvormen niet zozeer wordt gelet. Deze jongelui hebben recht op voorlichting en op consequent toezicht op hun gedragsvorm door het personeel van de kweekscholen, in hun eigen belang en in dat van de volksopvoeding.

§ 5. SCHOOLGEBOUWEN

Reeds is opgemerkt dat 1957 geen gunstig jaar is geweest voor de scholenbouw. Niettemin zijn er, indien de mogelijkheid daartoe aanwezig was, in iedere inspectie wel een of meer scholen gebouwd of tenminste gerestaureerd. Bij een bezoek aan verschillende inspecties bleek mij weer, hoe de toestand toch in de loop van de laatste tien jaren verbeterd is. Tal van nieuwe scholen getuigen van de bekwaamheid van de meeste architecten om een doelmatig en toch fraai schoolgebouw te scheppen. Aangezien vele gemeente- en schoolbesturen bij de inspectie raad vragen als tot de bouw of grondige restauratie van een school is besloten, hebben wij een lijst van aanbevelenswaardige scholen samengesteld. De verzoekers kunnen dan deze scholen gaan zien, om zich een oordeel te vormen over de mogelijkheden. Over het algemeen genomen zijn de ervaringen met de verschillende nieuwe schooltypen gunstig. Soms vallen enkele details in de praktijk minder gunstig uit. Met de inspecteur in de inspectie *Groningen* ben ik van mening, dat de scholen met de zogenaamde 'werkhoejes' niet voldoen. Waarom in een lokaal met mobiel meubilair apart uitgebouwde werkhoecken moeten worden gemaakt is niet duidelijk. Deze werkhoecken worden in de beste gevallen gebruikt voor afzondering van een leerling, als lees- of knutselhoek, maar soms ook als strafhoek. De vorm der lokalen van dit schooltype, zoals de stad *Groningen* er enkele heeft, is ongelukkig. Deze lokalen hebben een grote breedte bij geringe diepte; de onderwijzer kan zijn klasse alleen dan goed overzien als hij er 'diagonaalsgewijze' voor staat. Er zijn klachten van onderwijzers over het voortdurend in het licht zien tengevolge van de hoog geplaatste raampjes in de

zuidelijke wand. De toiletten zonder voorportaal en onmiddellijk uitkomend in de garderobe-ruimte zijn in strijd met het Bouwbesluit, waarschijnlijk uit overwegingen van experiment, wel goedgekeurd, doch zijn onhygiënisch. Een nader onderzoek van dit schooltype schijnt gewenst.

Verlichting, verwarming en ventilatie

Over het algemeen genomen zijn de voorzieningen betreffende verlichting, verwarming en ventilatie wel behoorlijk. Wel moet er de onderwijzers voortdurend op gewezen worden van deze voorzieningen ook het juiste gebruik te maken.

Speelplaatsen

Ten plattelande zijn er wel voldoende speelplaatsen van afmetingen die de leerlingen in staat stellen er 'vrij' te spelen. In de grotere plaatsen is dit niet altijd het geval. De maximale grootte van een betegeld schoolplein is bij nieuwbouw op 100 m² per lokaal gesteld. De ervaring leert dat deze afmeting wel te krap genomen is.

§ 6. BIJZONDERE VOORZIENINGEN

Geneeskundig schooltoezicht

De samenwerking met de schoolartsen laat vrijwel niets te wensen over. Met grote waardering mag worden gewaagd van de belangstelling die de schoolartsen koesteren voor het onderwijs. Ik stel dit gaarne voorop, wanneer ik meen te moeten releveren dat er bij enkele inspecteurs zowel als bij mij ten aanzien van de schoolartsendienst enkele vragen rijzen. De werkzaamheden van de schoolarts zijn meestal niet nauwkeurig omschreven. Zij vertonen hier en daar de neiging tot een uitbreiding die niet altijd zonder bedenkingen blijft. Ter nadere toelichting ontleen ik uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Meppel*:

'Wanneer de schoolarts vooral natuurwetenschappelijk is geïntereerd, zal hij zich bij het onderzoek en zijn verdere werkzaamheden tot het somatische bepalen, dan zal verder de hygiëne van het schoolgebouw zijn aandacht hebben en misschien zullen zaken als huiswerk in verband met bepaalde klachten der leerlingen binnen zijn actieradius vallen. Wanneer hij bovendien de geestelijke hygiëne van het kind in zijn aandachts- en werksfeer betreft, komt hij er toe zich met het hele terrein der schoolse activiteiten te gaan bemoeien. We zien dan ook dat in een verslag van een schoolarts dat mij werd toegezonden, onderwerpen aan de orde komen als woordblindheid, stotteren, regressieverschijnselen, geparalyseerdheid en moederbinding van de kleuter, emotionele verwaarlozing van de kleuter, links-handigheid, leer- en rekenzwakte, het huiswerk, de seksuele opvoeding, (hierover schijnt zelfs een les aan een uloklas te zijn gegeven) enz. Ik heb altijd betreurd dat het er van schijnt te moeten komen, dat ook de schoolartsendienst wordt 'verzuimd', - al is dat gevaar in mijn inspectie niet direct aanwezig - maar ik begin begrip te krijgen voor de bezwaren der ouders elders tegen een neutrale schoolartsendienst, wanneer deze het somatisch-fysiologische terrein te veel verlaat en zich begeeft op dat van de kinderlijke geest, waar al spoedig problemen van levensbeschouwelijke aard opduiken. Ik kan dit niet anders dan betreuren, omdat juist ten aanzien van de werkzaamheid van de schoolarts op zijn eigenlijke terrein zoveel te waarderen valt, en daar de bovengenoemde problematiek zich niet of nauwelijks voordoet.

Dat ik de aanstelling van een schoolpsycholoog, die thans reeds bijgestaan wordt door een schoolpedagoog, en wiens benoeming waarschijnlijk door de aanstelling van een tweede functionaris zal worden gevolgd, van harte toejuich, lijkt hier slechts schijnbaar mee in tegenspraak. Immers de schoolarts wordt geacht de school binnen te treden als medicus, gespecialiseerd in school- en kinderhygiëne,

en als zodanig hebben vele schoolbesturen er geen bezwaar tegen hem ook in hun scholen zijn zegenrijk werk te laten verrichten. De moeilijkheden beginnen pas wanneer de schoolarts zich ontpopt als iemand die zich op veel breder terrein gaat bewegen dan dat waarvoor hij naar de mening van het bestuur is aangesteld. Wanneer daarentegen de schoolpsycholoog of de pedagoog zich aanmeldt, weet men wat voor vlees men in de kuip heeft en kan men desgewenst deze heren de toegang tot de school weigeren, wat naar mijn mening overigens te betreuren zou zijn.

Schoolpsycholoog en -pedagoog

Aan de schoolartsendienst in de provincie Drenthe is een psycholoog verbonden en sedert korte tijd ook een pedagoog, die tot taak heeft de leerkrachten te informeren over de beste didactische wijze van behandeling van kinderen die of individueel of in bepaalde klassengroeperingen bijzondere zorg behoeven. De beide heren hebben reeds belangrijk werk verricht. Er bestaat een permanent overleg met de rijksinspectie, dat voor de toekomst een vruchtbare samenwerking belooft.

Spraakonderwijs

Met voldoening kan worden vastgesteld dat het spraakonderwijs een steeds grotere plaats gaat innemen bij het onderwijs. Steeds meer gemeentebesturen scharen zich in de rij van degenen die een juist inzicht hebben verkregen in de betekenis van een goede behandeling van spraakstoornissen. Zo meldt de inspecteur in de inspectie *Deventer*:

'Herhaaldelijk heb ik spraakleressen op de scholen aangetroffen. De organisatie werkt geruisloos. De klas let er nauwelijks op dat een van de leerlingen voor korte tijd het lokaal verlaat voor een korte behandeling.

Het onderwijzend personeel constateert vaak een algemene verbetering in de prestaties van de leerlingen. De remmingen die tot vermindering van prestaties hadden geleid, worden blijkbaar sterk verzwakt of geheel weggelaten. Ik acht het spraakonderwijs een zegen voor de kinderen die door hun spraakstoornissen in een soms opmerkelijk aparte positie zijn geraakt, wat niet bevorderlijk is voor hun opgroei tot harmonische mensen. Het is een gelukkig feit dat de ouders steeds beter doordrongen worden van de betekenis van dit werk, dank zij de goede voorlichting die o.a. op ouderavonden wordt gegeven.'

In de aanvang vertoende de bezoldiging van de spraakleraren en -leressen grote verschillen, die bij vergelijking onaanvaardbaar bleken. Na overleg met de Vereniging voor Logopaedie en Phoniatrie hebben de inspecteurs met mij een beoordelingsnorm opgesteld, waarmee tot ons genoegen bijna alle gemeentebesturen rekening houden.

Overblijvers

Het gebeurt ten plattelande dikwijls, dat de leerlingen gedurende de middagpauze niet naar huis kunnen gaan. Voor zulke scholen is een apart lokaal ter verzorging van de maaltijden voor deze kinderen allesbehalve overbodig. De inspecteur in de inspectie *Deventer* schrijft hierover:

'Veel scholen ten plattelande hebben in de middagpauze tal van overblijvers. De kinderen komen soms kilometers ver en kunnen dus tussen de morgen- en middagschooltijd niet naar huis. Zij gebruiken hun broodmaaltijd in de schoollokalen, veelal onder toezicht van een of meer leden van het personeel. Het heeft de aandacht getrokken dat de wijze waarop dit geschiedt, wel voor verbetering vatbaar is. Enkele schoolartsen hebben er terecht op gewezen, dat er meestal op schromelijke wijze aan de hygiëne tekort wordt gedaan. Boterhammen, in krantenpapier gewikkeld, zien er allesbehalve appe-

tijdelijk uit. Op de eetgewoonten zelf is nogal het een en ander aan te merken. Vaak tonen de lokalen de sporen van een slordig en haastig gebruikte lunch. Het is daarom gelukkig dat op verschillende scholen, o.a. in de gemeenten Ambt-Delden, Markelo, Hellendoorn en Raalte, aandacht aan dit feit wordt geschonken. Dit heeft er toe geleid, dat deze scholen in het bezit zijn gesteld van voldoende tafelgerei om de allerergste bezwaren te ondervangen. Vooral daar waar door bijzondere omstandigheden een lokaal over is, kan een goede oplossing worden gevonden, mits het aantal overblijvers niet al te groot is. Ik zag tafels, soms handenarbeidtafels, op eenvoudige wijze keurig gedekt door de meisjes van de hoogste klasse, die om beurten corveedienst hebben. Op ordelijke wijze worden de leerlingen om de tafels geplaatst, terwijl de maaltijd een prettig verloop heeft. De meeste kinderen zijn niet gewend met tafelbestek om te gaan en rustig te eten. Dat wordt hun op deze wijze geleerd. Wie het goed doet besteedt ook aandacht aan reine handen. Zo wordt op geruisloze wijze weer een stukje volksopvoeding door de school behartigd. De organisatie blijkt niet op grote moeilijkheden te stuiten. De hoofden der scholen die dit werk met volle medewerking van hun personeel hebben ondernomen, zijn blij met deze regeling, die de algemene schoolorde ook ten goede komt. Het voorbeeld werkt aanstekelijk, wat wel blijkt uit het feit dat het aantal scholen dat dit werk wil doen, in 1957 verdubbeld is vergeleken bij 1956.

Er ligt in het bovenstaande reeds voldoende argumentatie voor een aparte schoolzaal. Bedenkt men daarbij dat zulk een zaal ook kan worden gebruikt voor de handenarbeid, het vertonen van films, voor het houden van ouderavonden en voor menig ander doel, dan mag de hoop worden uitgesproken dat er spoedig voor een ruim extra lokaal weer bouwvolume zal worden beschikbaar gesteld.

Voorlichting beroepskeuze

Zonder ditmaal uitvoerig op de voorlichting inzake de school- en beroepskeuze in te gaan, wil ik toch melding maken van een prijzenswaardig initiatief van de gemeente Groningen. De inspecteur meldt dat een boekje: 'Schakel onderwijs-bedrijfsleven' begin 1958 is uitgegeven. Alle mogelijkheden van voortgezette studie, en de eisen die gesteld moeten worden door en aan school en bedrijf zijn in dit boekje beschreven. Zo is het een goede bron van voorlichting voor de ouders geworden, mede in het belang van de scholen en de bedrijven. Het boekje werd aan alle leerlingen van de zesde klassen der lagere scholen in Groningen en in de randgemeenten uitgereikt.

§ 7. KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

Reeds meermalen heb ik erop gewezen, dat mede en wellicht in hoofdzaak door de invloed van de inspectie, de vergoedingsbedragen de toets van een redelijke kritiek over het algemeen genomen zeer wel kunnen doorstaan. Een andere vraag is, of zij wel altijd op de juiste wijze worden berekend en vastgesteld. Het trekt de aandacht, dat vrij veel gemeentebesturen in hun uiteraard te loven zorg voor het onderwijs, instellingen in het leven roepen, functionarissen aanstellen, en in het algemeen voorzieningen treffen waarvan de kosten niet altijd worden opgenomen in de berekening van het vergoedingsbedrag per leerling, bedoeld in artikel 55bis der Lager-onderwijswet 1920. Daar waar dit niet geschiedt behoeft aan de goede trouw van de gemeentebesturen niet te worden getwijfeld, maar er kunnen toch gegronde bezwaren rijzen, ook wanneer de voorzieningen worden getroffen ten behoeve van het gehele lager

onderwijs, bijzonder zowel als openbaar. Het ware wellicht wenselijk het gehele vergoedingssysteem van de Lager-onderwijswet, nu de ervaring van vele jaren ten dienste staat, aan een onderzoek te onderwerpen, waarbij ook de bovenbedoelde aangelegenheid zou moeten worden betrokken.

De besteding van de gelden

De schoolbesturen zijn uiteraard vrij de hun toekomende gelden naar beste weten ten behoeve van hun scholen te besteden. Ik ben ervan overtuigd en heb dat ook in vorige jaarverslagen meermalen gesteld, dat het geld niet altijd even oordeelkundig wordt aangewend. Voor ditmaal ontleen ik aan het verslag van de inspecteur in de inspectie *Assen*:

'Het is mij gebleken, dat in een aantal gevallen aan het hoofd der school te weinig geld ter beschikking wordt gesteld voor een behoorlijke leermiddelenvoorziening. Achterstand en verwaarlozing zijn daarvan het gevolg. Vooral de besturen der bijzondere scholen hebben de neiging van deze post een sluitpost van de begroting te maken.'

Dat het ook anders kan blijkt uit het verslag van de inspecteur in de inspectie *Hengelo*, die rapporteert:

'Het is opmerkelijk dat men in sommige scholen met een betrekkelijk laag bedrag per leerling zich in de loop der jaren toch zeer behoorlijk heeft weten te installeren met bijna overvloedige leermiddelen en o.m. een versterkerinstallatie, waarmee het hoofd het gehele gebouw kan bespreken, terwijl aan het oude schoolgebouw zelf toch ook alle zorg is besteed. Dit hangt samen met deskundig beheer, continuïteit in de leiding der school, zuinigheid en . . . een hoge bezetting. Aan enkele bijzondere scholen heeft men, puttend uit een gekweekt overschot in de vijfjarige periode en vooruitlopend op een overschrijding der raming door het openbaar onderwijs, uit de exploitatievergoeding diverse lokalen weten te vernieuwen door schilderwerk, vloerbedekking en nieuwe meubels.'

Opmerkelijk is dat enkele besturen van tweemansscholen, die beslist niet kunnen rondkomen met het gewone bedrag per leerling, nog geen moeite deden om op een of andere wijze een hoger bedrag te ontvangen. Soms besteedt men het beschikbare geld niet eens geheel. Men rekent er dan maar op dat het gebouw t.z.t. wel eens op gemeentekosten zal worden gerestaureerd. Intussen geraakt het gebouw meer en meer in verval.'

§ 8. TOEZICHT

Om misstanden in dit opzicht te voorkomen zou een meer effectief toezicht nodig zijn, zo besluit de inspecteur in de inspectie *Hengelo* zijn aan het slot van de vorige paragraaf geciteerde beschouwing. Hij is van mening dat de stimulerende invloed van de inspectie ook op het punt van kosten, administratie en materiële voorzieningen ten bate van het onderwijs zou zijn. Voorts ziet hij de noodzakelijkheid van de controle op de naleving van de wettelijke voorschriften en bepalingen. Tenslotte wenst hij ook de scholen minstens eenmaal per jaar en liefst vaker te bezoeken, om al de leerkrachten in zijn inspectie te leren kennen en eens rustig met hen te kunnen praten. Er is echter een klein bezwaar: ook zijn kalenderjaar heeft, de zon- en feestdagen inbegrepen, maar 365 dagen en het aantal leerkrachten is 1100. Ieder nader commentaar is waarschijnlijk overbodig!

Onderbezetting van de inspectie

Ik mag niet nalaten ook in dit jaarverslag weer te wijzen op de onderbezetting van de inspectie. Een behoorlijke en verantwoorde analyse van de taak van de inspecteur van het lager onderwijs wijst uit, dat het aantal leerkrachten in een inspectie ongeveer 500 kan zijn, en dat dit aantal zeker niet met meer dan 10 % mag worden overschreden. Uit het volgende overzicht van de toestand per 1 januari 1958 blijkt hoe ver vele inspecties van dit optimale getal verwijderd zijn: Groningen 970, Zuidhorn 598, Winschoten 655, Leeuwarden 798, Sneek 527, Dokkum 585, Heerenveen 495, Assen 459, Meppel 510, Emmen 570, Zwolle 965, Ommen 739, Deventer 823 en Hengelo 1100.

In de provincies Friesland en Overijssel zijn twee consultants voor de lichamelijke opvoeding werkzaam. De provincies Groningen en Drenthe hebben elk een consultant. Met het vermelden van deze cijfers meen ik te mogen volstaan. Hopelijk hebben zij in deze tijd van veel en grote woorden in alle nuchterheid nog iets te zeggen!

Ambtelijke vergaderingen

Met de inspecteurs en de consultants werden ook in het verslagjaar periodieke bijeenkomsten belegd. Ook werd in het najaar van 1957 een meerdaagse conferentie van de inspecteurs gehouden, die naar ieders overtuiging uitnemend is geslaagd. Een der inspecteurs schrijft daarover:

'In dit verband zij opgemerkt, dat de inspecteursconferentie welke in oktober in Lauswolt is gehouden m.i. de daarmee gemoeide tijd en kosten meer dan waard is geweest. Niet alleen is er op zo'n conferentie gelegenheid allerhande problemen rustig te bespreken en er dieper op in te gaan dan op een gewone vergadering mogelijk is, maar bovendien heeft de hartelijke, opgewekte sfeer die er heerste, haar onmiskenbare invloed op het werk van alledag. De inspecteur toch bekleedt een eenzame post. Zijn taak brengt mee dat hij vaak belangrijke beslissingen op eigen verantwoordelijkheid zonder ruggespraak met anderen moet nemen. Het is hem daarom een behoefte een tijdlang samen te zijn met zijn collega's, om de zeer uiteenlopende zaken die op zijn werk betrekking hebben, met hen te bespreken. Ook in het jaarverslag zij het mij daarom vergund de hoop uit te spreken, dat in 1958 wederom een soortgelijke conferentie zal plaats vinden.'

Mutaties

Mutaties in de personeelsbezetting van de inspectie kwamen dit jaar niet voor. Voor ernstige ziekten bleef het korps gespaard.

IV. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VOOR DE LICHAAMELIJKE OPVOEDING IN ALGEMENE DIENST EN BIJ DE ONDERWIJZERS- OPLEIDING

Algemeen

De ontwikkeling van de lichamelijke opvoeding is een aangelegenheid van lange duur. Reeds in 1857 en 1878 zijn pogingen gedaan lichaams oefeningen als vak van onderwijs in de wet op het lager onderwijs op te nemen. Als facultatief leervak verschenen de 'vrije- en ordenoefeningen' in het programma van de lagere school.

Tot verplichtstelling, met de mogelijkheid van vrijstelling van die verplichting, besloot ons parlement in 1889. Gedeputeerde Staten konden die vrijstelling verlenen. Van deze mogelijkheid werd een zeer druk gebruik gemaakt tot 1940 toe, toen nog 40 % van de bevolking der lagere school van iedere vorm van onderwijs in lichaams oefeningen was verstoken.

In de Lager-onderwijs wet 1920 wordt de verplichte invoering van volledig onderwijs in de lichamelijke oefening in het vooruitzicht gesteld. Deze invoering zou per 1 januari 1936 geschieden en voor alle, zowel openbare als bijzondere, scholen gelden. De uitvoering van het desbetreffende wetsartikel werd echter voor 5 jaren opgeschort.

In 1938 publiceerde het toenmalige Rijkscollege voor de lichamelijke opvoeding, onder voorzitterschap van prof. dr. F. J. J. Buytendijk, een rapport met belangrijke conclusies omtrent de noodzaak van de lichamelijke opvoeding, en duidelijke aanwijzingen omtrent de maatregelen die naar de mening van het college getroffen dienden te worden, zowel voor de invoering van het onderwijs in de lichamelijke oefening op de lagere scholen als ten aanzien van dat onderwijs aan andere inrichtingen.

Het was in 1941 dat de in 1939 en 1940 voorbereide maatregelen tot het invoeren van de lichamelijke oefening als schoolvak werkelijkheid werden, niettegenstaande oorlog en bezetting. Een deskundige inspectie werd ingesteld, zoals ook het Rijkscollege nodig had geoordeeld. Nimmer had de invoering van het vak lichamelijke oefening onder ongunstiger omstandigheden kunnen geschieden.

Hoewel in de jaren 1940-1945 van een voortgaande, systematische opbouw uiteraard geen sprake kon zijn, zijn door de inspectie in de jaren 1941 en 1942 de grondslagen gelegd voor een verantwoordde methodiek, voor de algemene verbreiding van het schoolzwemmen, voor de verbetering van de lichamelijke opvoeding bij het voorbereidend lager onderwijs, voor de verbetering der examenprogramma's voor de aantekening j en voor de lagere akte lichamelijke oefening.

Weet U nog?

Een algemene leidraad werd ontworpen en voorbeelden van leerplannen opgesteld, terwijl tal van cursussen voor onderwijzers en onderwijzeressen werden gegeven. Op vele punten is de arbeid van de toenmalige inspectie voor de lichamelijke opvoeding belangrijk gebleken. Op de door deze inspectie gelegde grondslagen kon na de oorlog worden voortgebouwd. Na de bevrijding werd de inspectie enige malen gereorganiseerd. Thans zijn bij dit onderwijs, voorzover het tot het lager onderwijs behoort, nog werkzaam 1 inspecteur in algemene dienst, 26 consultants bij het gewoon lager, het voortgezet gewoon lager en het uitgebreid lager onderwijs en 1 consultant bij het buitengewoon lager onderwijs.

Bij een terugblik op de 17 jaren na 1941 mag worden vastgesteld, dat de belangstelling voor de lichamelijke opvoeding zowel bij de ouders en de onderwijzers als bij de gemeente- en schoolbesturen aanzienlijk is toegenomen en dat aan dat onderwijs zeer veel is verbeterd. Waren de omstandigheden, met name in de periode 1920-1940, gunstiger geweest, dan zou de vooruitgang natuurlijk enorm veel groter hebben kunnen zijn, vooral wat de bouw van gymnastieklokalen betreft.

Eerst in 1948 kon worden begonnen met de bouw van deze lokalen. Volgens mij vanwege het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen verstrekte inlichtingen zijn in de jaren 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956 en 1957 respectievelijk 2, 8, 23, 58, 69, 115, 149, 121, 114 en 87 rijksgoedkeuringen voor de bouw van gymnastieklokalen afgegeven tot een totaal van 746. Dit betreft alle gebouwde gymnastieklokalen, dus met inbegrip van die voor het nijverheidsonderwijs en het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs.

Sedert 1957 wordt de bouw gestagneerd door de bestedingsbeperking. Zeer vele gereedliggende plannen voor de bouw van gymnastieklokalen zullen voorlopig niet kunnen worden uitgevoerd.

Bekwaamheid van het onderwijzend personeel

In het algemeen is de bekwaamheid voor het geven van onderwijs in de lichamelijke oefening bij de klasse-onderwijzers en -onderwijzeressen sedert de invoering van dit vak belangrijk toegenomen. Toch is het niet te ontkennen, dat de meesten van hen niet - of nog niet - voldoende bekwaam kunnen worden geacht, het vak lichamelijke oefening met vrucht te onderwijzen.

Dit feit behoeft geen verwondering te wekken wanneer men bedenkt, dat de huidige klasse-onderwijzers en -onderwijzeressen van plm. 35 jaar en ouder een thans als geheel verouderd te beschouwen en geheel onvolledige opleiding voor dit vak hebben genoten.

In hoeverre in de komende decennia een voortschrijdende verbetering bereikt zal worden, hangt voornamelijk af van het antwoord op de vraag, of in de kweekscholen aan de lichamelijke oefening voldoende zorg en tijd kunnen worden besteed, en of aan de in functie zijnde onderwijzers en onderwijzeressen in voldoende mate deskundige hulp en voorlichting kunnen worden verstrekt. Verder zal de zo noodzakelijke verbetering van de kwaliteit van het onderwijs mede worden bepaald door de mogelijkheid, meer vakonderwijzers op te leiden.

Het ligt voor de hand dat ook de hulp van gespecialiseerde klasseleerkrachten, die in een school enige lessen lichamelijke oefening van hun collega's kunnen overnemen in ruil voor lessen in een ander vak, van bijzonder belang kan zijn. De lagere akte lichamelijke oefening is in dit verband van grote betekenis te achten.

Het tekort aan vakonderwijzers

Het tekort aan vakonderwijzers neemt nog steeds toe. Behalve in de vele scholen voor gewoon lager onderwijs waar vakonderwijzers werkzaam waren, zijn de nadelige gevolgen van het tekort merkbaar bij het voortgezet gewoon en het uitgebreid lager onderwijs. Het probleem, hoe de opleiding van een toereikend aantal vakonderwijzers tot stand moet komen, is nog steeds niet opgelost. Intussen geeft het groeiend tekort reden tot ernstige bezorgdheid voor de toekomst.

Het schoolzwemmen

Het schoolzwemmen heeft zich in ons land op verheugende wijze ontwikkeld. Vrijwel alle overdekte zweminrichtingen zijn regelmatig bij de scholen in gebruik, vooral bij de scholen voor gewoon lager onderwijs. Het aantal klassen – meestal de 5de of de 6de klassen, soms beide – dat eens per week of eens per twee weken regelmatig gedurende een half of een heel jaar zwemlessen ontvangt, is bijna overal tot het uiterste opgevoerd. In vele gemeenten zorgen speciale busdiensten voor de dagelijkse transporten van de klassen naar de zweminrichting en terug.

Doelmatig ingedeelde lesroosters worden zeer nauwgezet gehandhaafd, terwijl men zoveel mogelijk streeft naar de vervulling van het ideaal, dat ieder kind dat de lagere school heeft doorlopen, ook zwemmen heeft geleerd.

Het zwemonderwijs is een zeer belangrijk onderdeel van de lichamelijke opvoeding der Nederlandse jeugd geworden. De zweminrichtingen, en met name de overdekte, zijn als oefenplaatsen voor de scholen van bijzondere betekenis, ook in verband met de plaatselijke tekorten aan gymnastieklokalen.

Naast de 39 overdekte inrichtingen die ons land rijk is, wordt een groot aantal (plm. 213) open zweminrichtingen 's zomers gedurende een groter of kleiner aantal weken, al naar ons grillig klimaat dit mogelijk maakt, door de scholen gebruikt.

Helaas zijn de meeste zweminrichtingen destijds niet speciaal gebouwd voor het huidige massale schoolzwemmen. Er is behoefte aan speciale instructiebaden, zoals deze reeds in enkele grote steden bestaan, hetzij deel uitmakend van de bestaande zweminrichting, hetzij geheel afzonderlijk gelegen, dan wel deel uitmakend van een schoolgebouw.

De voorziening met een aan de behoefte aangepast aantal overdekte en niet-overdekte zweminrichtingen en instructiebaden moet uiteraard primair als een zaak van plaatselijk initiatief worden beschouwd.

Gezien evenwel de enorme uitbreiding van het schoolzwemmen is aan die voorziening thans veel meer dan voorheen óók een algemeen onderwijsbelang verbonden.

De spreiding van de zweminrichtingen en instructiebaden over het gehele land, en in het

bijzonder de voorziening met overdekte inrichtingen, is al zeer weinig in overeenstemming met de bevolkingsdichtheid (grote steden en industriecentra).

Dat in de inspectie Roosendaal in het geheel geen zwembaden beschikbaar zijn, dat ook in de inspectie Tilburg van geen enkel open zwembad voor schoolzwemmen gebruik wordt gemaakt, dat de inspectie Tiel slechts twee inrichtingen kent, waarvan één nog maar nauwelijks bruikbaar is, dat in het waterrijke Zeeland slechts 9 open inrichtingen (inspectie Goes 3 en inspectie Middelburg 6) voor schoolzwemmen gebruikt kunnen worden en geheel Noord- en Zuid-Beveland van de mogelijkheid tot schoolzwemmen verstoken zijn, zie hier slechts enkele voorbeelden van tekorten op dit gebied. Daarbij steken inspecties als Apeldoorn met één overdekt en 14 open baden in gebruik bij de scholen, Nijkerk met 10 open baden, Zaandam met 2 overdekte (Velsen en Zaandam) en 9 open inrichtingen, en ook de inspectie Zutphen met 10 open inrichtingen (en 1650 schoolzwemdiploma's in 1957!) wel zeer gunstig af.

Op grond van het vorenstaande zou een onderzoek over het gehele land naar de werkelijk bestaande behoeften en naar de mogelijkheid van het bevorderen van een meer evenredige spreiding van deze inrichtingen dringend aanbeveling verdienen. Wanneer men bedenkt welk een grote waarde aan het zwemmen als lichaamsopvoeding moet worden toegekend, welke praktische betekenis de zwemkunst heeft en tenslotte welk een prettige en gezonde vrijetijdsbesteding voor jong en oud zwemmen kan zijn, is het van schoolwege beoefenen van het zwemmen (waaraan een geleidelijk vertrouwd maken met het water vooraf dient te gaan) als een aangelegenheid te beschouwen die de volle aandacht van de ouders, de scholen en de overheid verdient.

Volgens door de consultants voor de lichamelijke opvoeding verstrekte gegevens werden in 1957 in totaal 71 930 schoolzwemdiploma's uitgereikt, terwijl dit aantal in 1948 en 1954 resp. 19 706 en 43 591 bedroeg. Uit deze getallen kan de enorme ontwikkeling van het schoolzwemmen worden afgelezen.

Schooldagen en schooldiploma's lichamelijke geoeffendheid

Door een daartoe ingestelde commissie is in 1957 een rapport, bevattende richtlijnen voor het organiseren van schooldagen voor de lichamelijke opvoeding, samengesteld. Dit rapport is in de drie hoofdinspecties aanvaard. Hierdoor wordt een zekere eenheid in de organisatie dezer schooldagen bevorderd.

In enige inspecties blijken de schooldagen en de af te leggen proeven voor de schooldiploma's zich in een toenemende populariteit te mogen verheugen.

Deze diploma's vormen een prikkel tot de individueel beste prestatie te komen. Een eenzijdige specialisatie wordt echter tegengegaan, doordat steeds aan 4 prestatienormen n.l. voor lopen, springen, werpen en een behendigheidspreef moet worden voldaan.

In 1957 zijn in de verschillende inspecties plm. 72 000 diploma's uitgereikt.

De kweekscholen

Dat in 1957 zes nieuwe kweekschoolgebouwen in gebruik zijn genomen waarvan ruime en goed ingerichte gymnastieklokalen deel uitmaken, mag met voldoening worden vermeld.

Vormen deze nieuwe gebouwen een wel zeer grote verbetering voor de onderwijzersopleiding in haar geheel, voor het vak lichamelijke oefening is deze verbetering bijzonder belangrijk.

Van deze kweekscholen hadden er drie, n.l. de christelijke kweekschool te Gorinchem, de rijkskweekschool te Meppel en de christelijke kweekschool te Rotterdam, in het geheel geen gymnastieklokaal. De r.-k. kweekschool St.-Lucia te Rotterdam was de enige die een lokaal had, al mankeerden behoorlijke was- en kleedgelegenheden, terwijl de christelijke kweekschool te Zwolle en de r.-k. meisjeskweekschool te Breda zich steeds hebben moeten behelpen met kleine, bedompte ruimten, waarvan die aan het Assendorperplein te Zwolle bekend stond onder de naam 'turfhok'.

Zes nieuwe gymnastieklokalen, modern, goed geoutilleerd, maken thans deel uit van waarlijk complete kweekschoolgebouwen, representatief voor de onderwijzersopleiding-nieuwe-stijl. Deze gebouwen bevestigen tevens dat de lichamelijke opvoeding thans als geïntegreerd in het geheel der onderwijzersopleiding mag worden beschouwd.

Deze ontwikkeling gaat verder. In verband met het niet meer geschikt zijn van vele kweekschoolgebouwen liggen ettelijke plannen tot nieuw- en verbouw gereed; sommige zijn reeds in uitvoering. De verwachting is gerechtvaardigd dat mettertijd de meeste ondoelmatige kweekschoolgebouwen door nieuwe zullen zijn vervangen, en dat goede gymnastieklokalen daarvan deel zullen uitmaken.

De in artikel 10 van het Kweekschoolbesluit genoemde mogelijkheid, in de tweede leerkring enige extra uren te besteden aan een keuzevak, komt in een aantal kweekscholen ook het vak lichamelijke oefening ten goede. De in deze keuze-uren onderwezen leerstof is echter geheel willekeurig. In enige gevallen doen gehele klassen aan een keuze-uur lichamelijke oefening mee. Kennelijk wordt hier getracht het voor de opleiding voor de aantekening *j* te gering gebleken aantal uren aan te vullen.

Een der meest vastgeroeste gewoonten in de opleiding voor de aantekening *j* is het onderwijzen van de theorie in een klaslokaal, als gevolg waarvan deze theorie dikwijls een apart vakje wordt. Nog te weinig wordt ingezien, dat onderwijs in de theorie in hoofdzaak behandeling van de speciale didactiek behoort te zijn, en dus in rechtstreeks verband met de leerstof of oefenstof moet worden gegeven.

Wat de praktische toepassing dezer speciale didactiek in de oefenscholen betreft is het helaas in vele gevallen nog zó, dat deze toepassing wordt beoordeeld door klasse-onderwijzers die van de moderne lichamelijke opvoeding nog minder weten kan de kweekelingen.

Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat deze onvruchtbare methode voor het leren onderwijzen nog mag worden toegepast in de overigens zo op de didactische vorming gerichte nieuwe onderwijzersopleiding.

Bij de in 1957 gehouden eindexamens van de 2e leerkring werden van de 3259 kandidaten er 342 afgewezen voor de aantekening *j*. Het gemiddelde percentage afgewezenen is weer iets lager, (1955: 12 %, 1956: 11,25 %, 1957: 10,5 %).

Deze gunstige ontwikkeling is waarschijnlijk mede een gevolg van de in het algemeen verkregen betere inzichten in de opleiding en van een meer doorgedrongen begrip van de

pedagogische mogelijkheden van de lichamelijke oefening, ook met betrekking tot de betekenis daarvan voor de vorming van de leerlingen der kweekscholen zelf.

In tal van kweekscholen waar het nog niet zo lang geleden niet van belang werd geacht dat de leerlingen zich voor de lessen in lichamelijke oefening in geschikte sportkleding staken, ziet men thans oefenen op blote voeten en veelal in uniforme sportkleding.

Ook het aantal leraren dat niet de moeite neemt zich in sportieve kledij te steken voor het lesgeven, is gelukkig niet groot meer. Zo is er enige reden voor de veronderstelling dat het in de toekomst wellicht nog eens zo ver zal komen dat, hetgeen thans nog slechts sporadisch gebeurt, de klassen van de lagere scholen, gekleed in sporttenu, les zullen krijgen van eveneens sportief geklede onderwijzers en onderwijzeressen.

De belangrijkste factoren die overigens de waarde van de opleiding bepalen, zijn reeds eerder genoemd:

1. de materiële omstandigheden: gymnastiekzaal, sportterrein, verharde oefenplaats;
2. het aantal wekelijkse lessen;
3. de samenwerking tussen de leraar lichamelijke oefening en die voor de vakken pedagogiek, biologie en muziek;
4. de oefenschoolregeling.

Deze punten in hun onderling verband en samenhang, zullen nog vele jaren extra behartiging nodig hebben, wil op den duur van een goede verzorging van de lichamelijke opvoeding in de lagere school sprake kunnen zijn.

Opleidingscursussen en examens voor de lagere akte lichamelijke oefening

Het aantal aan de kweekscholen verbonden opleidingscursussen voor de lagere akte lichamelijke oefening is opnieuw toegenomen en bedraagt thans 12.

Aan het examen voor deze akte namen in 1957 46 kandidaten deel, van wie 31 slaagden. Het aantal onderwijzers en onderwijzeressen dat zich in 1958 aan het examen zal onderwerpen, bedraagt ruim 90, terwijl in 1959 ruim 110 kandidaten mogen worden verwacht.

De telkenjare in de paasvakantie gehouden kampcursus voor studerende voor de lagere akte, waaraan ook 'afgestudeerden' deelnemen en waarbij een aantal leraren der cursussen is betrokken, werd in 1957 weer in Haelen bij Roermond georganiseerd. Van deze kampcursussen gaat een zeer gunstige invloed uit. Tal van spelen en oefeningen welke in de afzonderlijke cursussen dikwijls niet volledig tot hun recht kunnen komen, kunnen hier praktisch worden beoefend. Bovendien heerst er een sfeer van collegiale samenwerking en belangeloze toewijding.

De paascursussen dragen bij tot het ontstaan van een belangstelling met een idealistische tint. Het verschil in betekenis tussen deze en de andere lagere akten is vooral hierin gelegen, dat de school voor gewoon lager onderwijs, en niet slechts de school voor voortgezet en de school voor uitgebreid lager onderwijs, er zo'n grote behoefte aan heeft. Voor de verbetering van het onderwijs in de lichamelijke oefening in de school voor gewoon lager onderwijs zijn klasse-onderwijzers nodig die zich in dat vak hebben gespecialiseerd. Van de gespecialiseerde

klasse-onderwijzer, in het bezit van de lagere akte lichamelijke oefening, kan leiding en voorlichting uitgaan in de vele scholen waar thans alleen bij mooi weer de rooster lichamelijke oefening wordt gevolgd, en waar voldoende deskundigheid tot heden ontbreekt.

Besluit

Dat de waardering voor de lichamelijke opvoeding nog lang niet algemeen is, blijkt o.a. uit het feit dat verscheidene scholen nog steeds zeer weinig of in het geheel geen leermiddelen voor dat vak ter beschikking hebben. Het komt voor dat door de leerlingen van huis meegebrachte ballen het tekort aan leermiddelen moeten aanvullen. Van weinig waardering van de zijde der klasseleerkrachten getuigt ook het feit dat dikwijls, om min of meer gezochte redenen, de les in lichamelijke oefening niet doorgaat. Er zijn zelfs nog onderwijzers die bij wijze van strafmaatregel deze les aan hun klas onthouden. De gemeente- en schoolbesturen die de voor de lichamelijke oefening bestemde oefenplaats gebruikten om er noodlokalen op te plaatsen, of, zoals is voorgekomen, van een gymnastieklokaal twee klasselokalen maakten, dan wel een gymnastieklokaal in gebruik gaven voor het houden van een pluimvee-tentoonstelling, toonden daarmede al evenmin veel waardering voor de pedagogische en hygiënische aspecten van dit onderwijs.

Deze symptomen van geringe of in het geheel geen waardering kunnen echter de algemene indruk niet wegnemen, dat de overgrote meerderheid van de bij de opvoeding van de jeugd direct of indirect betrokkenen de lichamelijke opvoeding in schoolverband ziet als een onmisbare bijdrage in de ontwikkeling van het opgroeiende kind.

Moge op hetgeen thans is bereikt een zodanige ontwikkeling volgen, dat in de nabije toekomst van een deugdelijke lichamelijke opvoeding van de Nederlandse jeugd mag worden gesproken.

V. VERSLAG VAN DE INSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS IN ALGEMENE DIENST BETREFFENDE HET ONDERWIJS AAN KINDEREN WIER OUDERS EEN TREKKEND BESTAAN LEIDEN

A. ONDERWIJS AAN SCHIPPERSKINDEREN

Aantal scholen en klassen

In het aantal scholen en klassen kwamen in 1957 slechts de volgende veranderingen:

a. Aan de interconfessionele ligplaatschool te Born werd een klas voor continu-onderwijs verbonden. Deze klas begon met 15 leerlingen en was gehuisvest in een klein r.-k. internaat. Hopelijk zal het aantal leerlingen zo stijgen, dat er naar zal moeten worden gestreefd een groter internaat ter beschikking te krijgen.

In Maastricht, en wel van protestants-christelijke zijde, worden pogingen in het werk gesteld tot een of meer klassen voor continu-onderwijs te geraken. Een aantal schipperskinderen is in het blijkbaar buiten dienst gestelde protestantse weeshuis gehuisvest. Als deze pogingen succes hebben, zou naast het ligplaatsonderwijs ook continu-onderwijs gegeven worden te Maasbracht, Born en Maastricht, wat voor de kinderen der schippers die geregeld in Zuid-Limburg komen, van groot belang is.

b. De prot.-chr. continuschool te Zwartsluis, na Vreeswijk de oudste continuschool, is per 31 december 1957 gesloten. Na de bevrijding is het aantal leerlingen gestadig teruggelopen. De oorzaak moet m.i. gezocht worden in het feit, dat te Zwartsluis geen internaat gesticht is. De school zelf was goed; de heer K. Laansma, die gedurende de tijd van het bestaan der school aan het hoofd heeft gestaan, heeft voor goed en degelijk onderwijs gezorgd. Dat blijkt over het algemeen echter niet voldoende om een continuschool tot bloei te brengen. Goede, vertrouwde huisvesting der kinderen speelt een grote, zo niet de voornaamste rol.

c. De ligplaatsklas, verbonden aan de prot.-chr. continuschool te Sneek, moest in 1957 wegens te gering bezoek worden opgeheven.

Op 1 januari 1958 waren er bij het:

openbaar onderwijs: 3 continuschole, aan twee waarvan ligplaatsklassen waren verbonden; 4 ligplaatschole, aan twee waarvan continuklassen waren verbonden; 5 continuklassen, verbonden aan schole voor g.l.o.

prot.-chr. onderwijs: 9 continuschole aan drie waarvan ligplaatsklassen waren verbonden; 3 ligplaatssscholen, aan twee waarvan continuklassen waren verbonden; 7 ligplaatsklassen verbonden aan scholen voor g.l.o.; 1 school voor g.l.o. met continuklassen.

r.-k. onderwijs: 4 continuschole; 2 ligplaatssscholen;

interconf. onderwijs: 1 ligplaatssschool, waaraan een continuklas en twee ligplaatsklassen waren verbonden.

Tot stichting van een openbare continuschool te Terneuzen, waartoe de gemeenteraad in 1956 besloot, is het nog niet gekomen.

Aantal leerlingen

Evenals in vorige jaren nam in 1957 het aantal leerlingen dat continu-onderwijs volgde, toe. Sedert 1948 bedraagt het gemiddelde aantal leerlingen dat op de 16e van elke maand een continuschool bezocht: 1552 - 1585 - 1628 - 1656 - 1732 - 1875 - 1972 - 2142 - 2235 en in 1957: 2358.

Bij het ligplaatsonderwijs zien wij het aantal leerlingen achteruitgaan, maar toch in veel mindere mate dan de toeneming van het leerlingenaantal bij het continu-onderwijs zou doen vermoeden. In 1948 bedroeg het gemiddelde aantal leerlingen dat op de 16e van elke maand een ligplaatssschool bezocht, 868. In 1949 was dit aantal 870, om daarna geleidelijk terug te lopen: 785 - 753 - 792 - 776 - 774 - 758 - 724 - tot 704 in 1957. De verwachting dat de optredende slapte in de binnenvaart tot een veel drukker bezoek der ligplaatssscholen zou leiden, is slechts op enkele scholen in vervulling gegaan. Tot en met juni 1957 waren de aantallen leerlingen der ligplaatssscholen op de 16e van elke maand lager dan die in 1956. In juli treedt een geringe verandering op maar van een 'vollopen' der ligplaatssscholen door slapte in het bedrijf is toch geen sprake geweest. Een ogenblik leek het, of de continuschole de nadelige gevolgen van de slapte in de binnenvaart zouden ondervinden: was het aantal leerlingen op 16 mei 2400, op 16 september was dit gedaald tot 2319. Langzamerhand is het weer gestegen tot 2369 op 16 december. Ontegenzeglijk zullen er schippers, vooral kleine schippers, geweest zijn die, om der kosten wille, zich genoodzaakt zagen hun kinderen weer aan boord te nemen, maar over het geheel is dit toch nog wel meegevallen.

Het wisselvallige bezoek aan de ligplaatssscholen levert wel zeer eigenaardige moeilijkheden ten aanzien van de personeelsbezetting op.

Met een paar voorbeelden moge ik dit toelichten.

Geval a. 16/3: 74 leerl.	16/11: 27 leerl.	16/12: 66 leerl.
Geval b. 16/1: 97 leerl.	16/10: 37 leerl.	16/12: 75 leerl.
Geval c. 16/1: 51 leerl.	16/6: 16 leerl.	16/12: 43 leerl.
Geval d. 16/1: 26 leerl.	16/3: 7 leerl.	16/12: 24 leerl.
Geval e. 16/4: 28 leerl.	16/10: 10 leerl.	16/12: 4 leerl.

Het gevolg van dit verschijnsel is dat de leerkrachten soms tijd over hebben, en de andere keer niet weten hoe zij alle leerlingen behoorlijk helpen moeten met hun individueel werk.

Huisvesting

Het bezoek aan de continuscolen is mede afhankelijk van de gelegenheid tot huisvesting. Ruim 40 jaar geleden (1915) werd het eerste internaat voor schipperskinderen te Vreeswijk gesticht. Thans bestaan er 15 internaten, grotere en kleinere, nl. te Amsterdam (2), Arnhem, Born, Dordrecht, Groningen, Krimpen a/d IJssel, Leeuwarden, Maasbracht, Oud-Gastel, Nijmegen, Rotterdam (2), Sneek, Vreeswijk, Wemeldinge en Zwolle.

Leerplicht

De vereniging Schuttevâer en de gezamenlijke verenigingen van schippers hebben zich uitgesproken voor leerplicht voor schipperskinderen, en hebben volgens persberichten zich tot de Regering gewend om deze wens verwezenlijkt te krijgen. De organisaties beroepen zich op het feit, dat een bepaald percentage der schippersjeugd niet voldoende lager onderwijs ontvangt. Voor zover uit persberichten is op te maken vragen de organisaties een 4-jarige leerplicht; de leerplichtige leeftijd zou moeten lopen van het 8e tot het 12e jaar. Er is natuurlijk alles voor te zeggen dat alle schipperskinderen voldoende lager onderwijs ontvangen. Volgens statistische gegevens is dit ten aanzien van ca. 1000 kinderen van 8 jaar en ouder niet het geval. Invoering van leerplicht stelt dadelijk het huisvestingsprobleem aan de orde, terwijl bij het overdenken van het probleem ook de vraag rijst of, gezien het streven naar verlenging van de leerplicht in het algemeen, met vier jaar voor de schippersjeugd zal kunnen worden volstaan. De organisaties vragen slechts om leerplicht die het geven van voldoende lager onderwijs aan alle schipperskinderen ten doel heeft. Maar hebben zij wel oog gehad voor het feit, dat de leerplicht voor de 'gewone' kinderen met normale aanleg tot gevolg heeft gewoon lager onderwijs plus twee jaar voortgezet onderwijs? Gaat men tot invoeren van leerplicht voor schipperskinderen over, dan zullen de te treffen maatregelen ook aangepast moeten zijn aan de eisen van deze tijd.

Het onderwijs

Zoals bekend is, wordt bij het ligplaatsonderwijs uitsluitend individueel onderwijs gegeven volgens een systeem dat door alle scholen is aanvaard. Gezegd kan worden dat deze werkwijze algemeen waardering geniet, al zal zeker over enige tijd nagegaan moeten worden of men nog helemaal bij is ten opzichte van de huidige didactische en methodische inzichten. Dit betreft dan meer de keuze der gebruikte methoden dan het individuele systeem zelf, dat zijn bruikbaarheid bewezen heeft.

De leerlingen zijn volkomen op het systeem ingesteld; zij weten precies wat zij moeten doen en wat van hen wordt verwacht.

Jammer is, dat zo weinig kinderen die na het verlaten der continusschool naar boord terugkeren, van de gelegenheid tot het alsnog volgen van ligplaatsonderwijs gebruik maken.

Bij het continu-onderwijs wordt deels het klassikale, deels het individuele systeem gevolgd. In beide gevallen worden uitstekende resultaten bereikt. De belangstelling voor voortgezet onderwijs neemt wel toe, maar is toch nog niet voldoende. Het grootste deel der schipperskinderen gaat, na de school doorlopen te hebben, naar boord; het kleinste deel gaat naar het

voortgezet onderwijs over. In hoeverre financiële omstandigheden hier een rol spelen zou nader bekeken moeten worden. Naar mijn mening vormt ook dit een onderdeel van de problematiek rond de leerplicht voor schipperskinderen. Dat vele schipperskinderen te vroeg de school vaarwel zeggen is een feit; het is in deze tijd echter onbevredigend dat een kind op 12- of 13-jarige leeftijd van alle onderwijs verstoken is. De 4-jarige cursusduur der continuscolen is voldoende voor die leerlingen die naar een voor hen geschikte inrichting voor voortgezet onderwijs overgaan, maar is niet meer voldoende voor hen die eindonderwijs ontvangen. In mijn vorig jaarverslag schreef ik hierover o.a.: 'Een probleem vormen de kinderen die weer naar boord teruggaan, vooral zij die op 12-jarige leeftijd de continuschool hebben doorlopen. Het zou m.i. wenselijk zijn voor deze groep nog een vijfde jaar aan de continuscolen toe te voegen.'

Misschien is zelfs dit niet voldoende. Als ik het onderwijs aan schipperskinderen overzie dan meen ik, dat momenteel een afgeronde organisatie tot stand is gebracht, maar dat veranderende omstandigheden om uitbouw vragen.

Onderwijzend personeel

Gedurende de jaren dat ik met het toezicht op de scholen voor schipperskinderen belast ben geweest, ben ik steeds weer getroffen door de grote toewijding, beroepsliefde en bekwaamheid van het onderwijzend personeel. Tussen hen allen en mij is in de loop der jaren een verhouding van wederzijdse waardering en vertrouwen ontstaan. Alleen daardoor is het mogelijk geweest eensgezind en gezamenlijk het onderwijs aan schipperskinderen op te bouwen tot wat het geworden is.

Schoolgebouwen

De prot.-chr. continuscolen te Sneek en te Rotterdam (Nozemanstraat) zijn nog steeds te klein. De huisvesting van de prot.-chr. school aan de Brouwersgracht te Amsterdam is ten enenmale onvoldoende.

Hopelijk zal in 1958 de prot.-chr. school te Dordrecht een nieuw gebouw krijgen. Het nieuwe internaatgebouw is gelukkig klaar; nu nog de school.

Te Oud-Gastel kon op 10 oktober de keurige nieuwe vierklassige continuschool feestelijk in gebruik worden genomen.

B. ONDERWIJS AAN WOONWAGENKAMPKINDEREN

Aantal scholen en klassen

Het jaar 1957 heeft minder nieuws gebracht dan ik er van had verwacht. Alleen te Beverwijk werden kampklassen opgericht, die verbonden zijn aan de St.-Agathaschool. De te Leiden, Hilversum, Oldenzaal en Sittard geprojecteerde scholen en klassen zijn nog niet gesticht. Opgeheven werd de klas, verbonden aan de prot.-chr. school Roermondsplein te Arnhem, wegens zeer onvoldoend bezoek.

De openbare kampklassen te Groningen en de r.-k. klassen te Dordrecht werden omgezet in zelfstandige scholen.

Klassen voor zeer jeugdige kinderen werden geopend te Bergen op Zoom en Helmond. Op 1 januari 1958 bestonden 3 openbare kampscholen, nl. te Amsterdam, Groningen en Utrecht, en 4 klassen die aan een openbare school voor g.l.o. verbonden zijn, nl. te Almelo, Leeuwarden, Rotterdam (Pernis) en Zwolle.

Verder waren er 11 r.-k. kampscholen, nl. te Amersfoort, Apeldoorn, Bergen op Zoom, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Emmen, Helmond, 's-Hertogenbosch, Maastricht en Schiedam.

Aan 11 r.-k. scholen voor g.l.o. zijn kampklassen verbonden, nl. te Alkmaar, Beverwijk, Enschede, 's-Gravenhage, Heesch, Hengelo (O), Nijmegen, Roosendaal, Tilburg, Venlo en Weert, terwijl te Bergen op Zoom, Breda, Eindhoven, Helmond, Maastricht en Nijmegen klassen voor zeer jeugdige kinderen zijn.

Aantal leerlingen

Het gemiddelde aantal leerlingen dat, gerekend naar het schoolbezoek op de 16e van elke maand, de kampscholen en -klassen bezocht, bedroeg in 1951 (het eerste jaar van centraal toezicht) 319. Gestadig is dit aantal opgelopen: 426, 497, 603, 733, 846 en 975 in 1957. Bedroeg in 1951 het grootste aantal leerlingen 435 (op 16 december), in 1957 was het grootste aantal (eveneens op 16 december) 1121. Er is dus wel degelijk vooruitgang te zien. Gedurende de wintermaanden worden de scholen en klassen het drukst bezocht, zoals blijkt uit het volgende overzicht over 1957.

16/1: 1053; 16/2: 1014; 16/3: 930; 16/4: 913; 16/5: 897; 16/6: 891; 16/7: 849; 16/9: 948; 16/10: 1036; 16/11: 1073; 16/12: 1121.

Zodra het voorjaar wordt begint de trek, met als gevolg een vermindering van het schoolbezoek.

De klassen voor zeer jeugdige kinderen zijn nog in het begin van hun ontwikkeling. Zij zijn slechts in grote kampen mogelijk. Het gemiddelde aantal leerlingen, gerekend naar het bezoek op de 16e van elke maand, bedroeg 120.

Het onderwijs

Met het op 1 september 1956 ingevoerde uniforme takensysteem is in 1957 verder gewerkt. Natuurlijk moesten en moeten nog vele aanpassingsmoeilijkheden worden overwonnen. Het doel: de vorderingen in lezen, rekenen en Nederlandse taal op dezelfde hoogte krijgen, is nog lang niet altijd bereikt. Maar wij zijn op de goede weg. De leerkrachten zijn van de noodzakelijkheid van het systeem overtuigd, en de kinderen beginnen voor het bevorderd worden per taak belangstelling te krijgen.

Hoewel de belangstelling bij verscheidene ouders toeneemt, zal het nog wel enige tijd duren vóór de woonwagenbevolking school-mind is. Komen er centrale kampen met goed georganiseerd toezicht, dan zal dat een machtig middel ter verbetering zijn, want zeer velen moeten nog gedwongen worden 'in te gaan'.

Het onderwijs aan de kleuters zal ook pas goed tot ontwikkeling komen als er centrale kampen zijn. Die kleuterzorg is zeer noodzakelijk. Men ervaart dit het duidelijkst, als men een kleuterklas bezoekt en ziet, wat een openbaring speelgoed en samenspel voor deze kleuters zijn, terwijl het eveneens tot de bezoeker doordringt, hoe moeilijk het is dit volkje wat gevoel voor orde en discipline bij te brengen. Dit kleuteronderwijs is dringend noodzakelijk als voorbereiding op het gewone onderwijs; het kan daarvoor niet worden gemist. De kampjeugd reageert zeer primitief, vandaar de ongedurigheid en plotselinge heftige reacties. Het is niet mogelijk deze kinderen lang bij één onderwerp te houden; ze zijn zeer gauw afgeleid. Tekenen en handenarbeid hebben hun speciale belangstelling, maar zodra ze 14 jaar zijn is er niet veel meer mee te beginnen.

Onderwijzend personeel

Het onderwijzend personeel verricht zijn werk met buitengewone toewijding. Onderwijs geven aan de woonwagenkampjeugd is buitengewoon moeilijk. Iemand die zich hiertoe niet geroepen voelt, houdt er spoedig mee op. We zien echter dat bijna allen die aan de scholen en in de klassen werken, gegrepen worden door dit werk en er zich volkomen aan geven.

Met voldoening vermeld ik, dat voor de r.-k. leerkrachten een cursus is gesticht met het doel de vakkennis, nodig voor dit onderwijs, bij te brengen of uit te breiden. Aan deze cursus, die eenmaal per maand te 's-Hertogenbosch gegeven wordt, nemen bijna alle leerkrachten der r.-k. scholen en klassen deel. Naast de lessen zijn het onderling contact en het uitwisselen van opgedane ervaring van zeer groot belang.

Schoolgebouwen

De gebouwen waarin dit onderwijs gegeven wordt, voldoen in verscheidene gevallen niet aan minimale eisen.

Ga ik de rij langs, dan kom ik tot het volgende overzicht:

Alkmaar: houten gebouw, goed; Almelo: idem; Amersfoort: stenen gebouw, goed, maar te klein; Amsterdam: idem; Apeldoorn: houten gebouw, dat dringend opgeknapt moet worden; Bergen op Zoom: houten gebouw, goed; Beverwijk: idem; Breda: houten school in 1955 afgebrand, vreselijk behelpen in noodgebouw; Dordrecht: een kelder, die bovendien te klein is; Eindhoven: stenen gebouw, goed; Emmen: noodgebouw, onvoldoende; Enschede: normaal schoollokaal; 's-Gravenhage: houten gebouw, goed; Groningen: normaal schoolgebouw; Heesch: bouwvallig gebouwtje; Helmond: houten school, goed; Hengelo: idem; 's-Hertogenbosch: oude aannemerskeet, absoluut onvoldoende, met de bouw van een stenen school is nu begonnen; Leeuwarden: noodgebouw, goed; Maastricht: stenen gebouw, goed; Nijmegen: wat klein; Roosendaal: houten enkelwandige keet, onvoldoende; Rotterdam: normaal schoollokaal; Schiedam: keet, te laag en te klein; Tilburg: oude keet, onvoldoende; Utrecht: houten school, goed; Venlo: houten school, goed; Weert: in kapelletje, stenen vloer, onvoldoende licht; Zwolle: normaal schoollokaal. Zowel de plannen tot verplaatsing van kampen als de bestedingsbeperking hebben op de gevallen van slechte huis-

vesting invloed. Ik geloof niet dat er enige tak van onderwijs is, waar toestanden als bij het onderwijs aan woonwagenkampkinderen voorkomen. Des te meer bewondering moet men hebben voor de leerkrachten, die trots alles met opgewektheid hun taak vervullen.

C. DE RIJDENDE SCHOLEN

Gedurende het winterseizoen 1956/57 stond de Prinses Beatrixschool weer te Apeldoorn. Het aantal kinderen dat zich aanmeldde, overtrof het aantal beschikbare plaatsen, maar met kunst- en vliegwerk gelukte het het schoolhoofd 30 en zelfs een paar dagen 33 leerlingen te bergen. Verscheidene kermisexploitanten hadden vanwege de school Apeldoorn als winterstandplaats gekozen.

Ook gedurende het winterseizoen 1957/58 was Apeldoorn de standplaats van de school. In november varieerde het aantal leerlingen van 21 tot 24, in december van 28 tot 29.

Het onderwijs op de winterstandplaats is zeer belangrijk, vooral voor die kinderen die de leeskunst nog niet machtig zijn. Gedurende het reisseizoen zijn deze kinderen nergens in de gelegenheid zich te beginselen van het lezen eigen te maken. Op de winterstandplaats gelukt dit wel. Er zijn kinderen die gedurende het winterseizoen enige malen een school voor g.l.o. bezochten, maar toch niet lezen konden, om de eenvoudige reden dat men op die school tijd noch gelegenheid vond zich individueel met de kermiskinderen te bemoeien. Gedurende het reisseizoen werden de kermissen bezocht te

Plaats	dagen	gemiddeld aantal leerlingen	Plaats	dagen	gemiddeld aantal leerlingen
Enschede	4	16,3	Den Helder	5	11
Rotterdam	9	17,7	Hoorn	9	10
Groningen	5	26	Alkmaar	8	18,3
Arnhem	5	16,6	's-Gravenhage	13	20,8
Deventer	6	16,7	Leiden	5	23,8
Roermond	6	17	Nijmegen	6	15,7
Heerlen	3	14,3	Rotterdam	10	19,8

Het totaal gemiddeld aantal leerlingen gedurende het reisseizoen bedroeg in 1955: 12,7, in 1956: 15,4 en in 1957: 17,6.

Bezocht de school in 1956 19 standplaatsen, in 1957 bedroeg dit aantal slechts 14, doordat de schoolwagen wegens noodzakelijke verbouwing enige tijd buiten gebruik moest worden gesteld.

Het percentage van het aantal leerlingen dat de school meer dan een- of tweemaal trof, steeg. Werde de school in 1955 door 61,1 % der leerlingen eenmaal, en door 24 % tweemaal bezocht, in 1957 bedroegen deze percentages respectievelijk 52 en 22. Het percentage daarentegen dat de school viermaal bezocht, steeg van 2,5 in 1955 tot 4,9 in 1957, terwijl zij die de school

zesmaal bezochten, in 1955 3,4 % en in 1957 5,7 % van het aantal leerlingen vormden. Ik meen te mogen concluderen, dat de rijdende school zich een plaats in de kermiswereld heeft veroverd. Dit is in de eerste plaats te danken aan het hoofd en zijn vrouw, het echtpaar Van Ladesteijn, die als ware pioniers de school haar plaats hebben gegeven. Geen moeilijkheden waren te groot, geen bezwaren onoverkomelijk, en – dit mag er wel bij gezegd worden: – geen karwei was te zwaar. Blijmoedig hebben zij samen alle obstakels overwonnen. Per 1 november is het onderwijs aan de tweede rijdende school, de Prinses Ireneschool, begonnen met ongeveer 16 leerlingen in een schoollokaal te Groningen. In het voorjaar 1958 zullen de wagens voor deze school gereed komen.

Moge de Prinses Ireneschool een even groot succes worden als haar zusterschool.

VI. VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Is het geen adembenemend wonder een kind te
bezitten, waaraan alles is zoals het wezen moet?

Micke van Oyen

Inleiding

Het behoort tot de meest essentiële dingen van het kind-zijn, dat er een verwachting om zweeft. Reeds bij de wieg dromen een vader en een moeder van de toekomst van hun kind. Zij hopen dat dit kind beter zal slagen dan zij ooit hebben gedaan. Wat zij hebben verknoeid en wat zij er bij hebben laten liggen, moet dit kind eenmaal volbrengen. Het is voor ouders een wrede slag als blijkt, dat hun kind doof is of blind, zwaar lichamelijk gehandicapt of zwakzinnig, autistisch of epileptisch. In menig huis ziet men dan vensters op de toekomst gesloten worden, de ouders beleven zichzelf niet meer in hun kind, er sterft iets bij hen. Van oudsher is het de taak van het buitengewoon onderwijs geweest, perspectief te scheppen waar alle uitzicht verloren scheen. Van de lichamelijk gehandicapte kan iets gemaakt worden en de geestelijk gestoorde behoeft geen 'total loss' te zijn. Ook al is er dan misschien weinig aardse verwachting rond een zwakzinnig blind kind, een mongoloïd kind of een kind met progressieve spierdystrofie, daardoor behoeft gezinsgeluk niet onder te gaan. Het behoort tot de beste tradities van de werkers bij het buitengewoon onderwijs, dat zij oog hebben voor de nood in de gezinnen. Zij waren het die de nazorg begonnen, zij drongen aan op tal van maatregelen die ten doel hadden het geluk in de gestoorde gezinnen te redden. Als wij thans beleven dat voor oudere gehandicapte kinderen belastingaftrek wordt gegeven, dat opname in kostbare inrichtingen mogelijk is, dat vrij vervoer naar scholen werkelijkheid wordt, en als wij thans hopen op verdere maatregelen van bescherming van gezin en kind, dan kan men zich niet onttrekken aan de gedachte, dat het onophoudelijk kloppen van deze werkers op iedere deur van het gebouw van onze samenleving uiteindelijk succes heeft gehad, en dat wellicht hun streven een weinig bepalend is geweest voor de ontwikkeling van onze cultuur in zoverre daar geijverd wordt voor een vrijwaren van wie zwak en hulpbehoevend is.

In het jaar 1957 ging men kijken naar de begrenzingen van het buitengewoon onderwijs, naar dat wat er op volgt en naar dat wat er aan voorafgaat. Er kwam beweging in de nazorg, de zorg voor de gestoorde kleuters drong zich naar voren, maar ook het voortgezet onderwijs vroeg om aandacht in het jaar waarin deze vorm van onderwijs in het middelpunt van de studie stond.

Buitengewoon lager onderwijs: . . . . van beide zijden veel inspanning, veel geduld en veel moed . . .

Nazorg

Er kwam eindelijk van het Ministerie van Maatschappelijk Werk een subsidieregeling af voor het nazorgwerk, en wat op dit terrein jarenlang in windselen heeft gelegen kan wellicht zich nu ontplooiën en kan misschien nu eindelijk ruim baan krijgen. Moge het buitengewoon onderwijs in de nazorg een waardevolle sluitsteen vinden, en mogen de gezinnen en de gehandicapten in het nazorgwerk de realisatie ervaren van veel waarvoor in het buitengewoon onderwijs de kiem werd gelegd. Het moet voor velen uit het buitengewoon onderwijs – en daarbij denke men vooral aan de ouderen, die zoveel pionierswerk hebben verricht – een grote voldoening zijn, dat het verlengstuk van de school zijn vorm gaat vinden.

Zorg voor de gestoorde kleuter

Zulks is helaas nog niet het geval met het stuk zorg dat vóór de buitengewone school ligt. De gestoorde kleuter trekt geenszins de aandacht die hij waard is. In het afgelopen jaar zijn enige malen deskundigen bijeen geweest om de situatie te overzien en maatregelen te bepalen om een volledige zorg voor de gestoorde kleuter op te zetten. Dit geschiedde in het raam van de werkzaamheden van de commissie tot voorbereiding van een wet op het buitengewoon lager onderwijs, die een werkcommissie had benoemd om zich over het probleem van de gestoorde kleuters te doen voorlichten. Ook hieruit blijkt hoe deze commissie in 1957 onder voorzitterschap van prof. dr. I. C. van Houte onverdroten voortging met de omvangrijke taak die haar werd toebedeeld. De genoemde werkcommissie kwam tot de verontrustende ontdekking, dat slechts aan scholen voor blinden, doofstommen en slechthorenden afdelingen voor zintuiglijk gestoorde kleuters gevormd kunnen worden, en dat deze betrekkelijk kleine groepen van kleuters de enige zijn die door wetgevende maatregelen omringd zijn, en zulks waarschijnlijk nog op een wijze die niet meer strookt met moderne inzichten. Voorts bestaan er in Nederland zeven kleuterdagverblijven, waar men binnen de grenzen van het financieel mogelijke probeert een goede zorg voor gestoorde kleuters te verwezenlijken. Daarmede is de gehele zorg voor de gestoorde kleuter getekend en men moet concluderen, dat er in Nederland geen gesloten stelsel van maatregelen bestaat om de zorg voor gestoorde kleuters tot ontwikkeling te brengen en een eigen status te geven. Dit schrijnt te meer nu de zorg voor de normale kleuters door de totstandkoming van de wet op het kleuteronderwijs verzekerd is. Het lijkt onontkoombaar om naast de zorg voor gestoorde leerplichtige kinderen, die reeds 35 jaar geregeld is, eindelijk de zorg voor de niet-leerplichtigen te regelen. De zogenaamde nazorg krijgt haar beslag, de voorzorg in de vorm van kleuterzorg kan niet achterblijven.

Bovengenoemde werkcommissie heeft er op gewezen, dat de zorg voor de gestoorde kleuters in het belang is van het kind, het gezin en de maatschappij en dat zij gezien moet worden als een maatregel van kinderbescherming die de geestelijke volksgezondheid bevordert, en die tegelijkertijd in enkele gevallen geldt als een stukje preventieve justitiële bemoeienis, terwijl er voorts onmiskenbaar een stukje onderwijsvoorziening in schuilt. Zij spreekt van een impasse waarin deze zorg verkeert, en die voor Nederland slechts beschamend kan heten.

Men moet evenwel voorzichtig zijn met een uitbreiding van het buitengewoon onderwijs over de gehele linie naar de sector van de kleuters. Wanneer er klassen zouden komen voor zeer jeugdige leerlingen aan buitengewone scholen voor debielen en zeer moeilijk opvoedbaren, heeft dit bedenkelijke kanten. Met het beste team van deskundigen, ook al beschikt het over een goede uitrusting om tot een diagnose te komen, is het niet zonder gevaar deze klassen voor zeer jeugdige debielen en zeer jeugdige zeer moeilijk opvoedbaren te vormen. Voorshands moet worden aangenomen dat de wetenschap niet in staat is zeer jeugdigen op deze afwijkingen te onderzoeken zonder fouten te maken, en het onaangename feit zou zich dan kunnen voordoen dat kleuters een etiket krijgen dat zij niet verdienen. Zelfs bij kleuter-afdelingen aan imbecillenscholen – waaraan grote behoefte is – is een permanente controle op de juistheid van de diagnose nodig.

Het hedendaags adagium: 'Houdt het kind zo lang mogelijk in het normale milieu', geldt onverkort voor de kleuters. De gewone kleuterschool is er ook voor de wat minder vlugge kleuters en de wat lastige kleuters. Slechts de ernstige gevallen zijn voor het buitengewoon onderwijs. De spastische kleuter, de mongoloïde kleuter, de epileptische kleuter, de tuberculeuze kleuter vragen evenals de gezichtsgestoorde en de gehoorgestoorde kleuter om onmiddellijke hulp. Tot deze ernstige gevallen behoren ook de kleuters met reversibele stoornissen. Het zijn de kinderen die pathologische fasemoelijkheden vertonen, die reactieve gedragsmoeilijkheden hebben, die geknauwd zijn door verwaarlozing, die te lijden hebben gehad door een lange immobilisatie tengevolge van ziekte, die gebukt gaan onder een lichamelijke aandoening zoals astma of reuma. Tot deze ernstige gevallen moeten voorts worden gerekend de kleuters met geringe irreversibele stoornissen zoals een lichte encefalopathie, en tenslotte zijn daar de kleuters bij wie de diagnose zeer moeilijk is te stellen. Het zijn de overbeweeglijke, de overprikkelbare kinderen, de kleuters die autistische trekken vertonen, die niet willen praten, die schijnbaar debiel zijn. Een langdurige observatie is nodig alvorens met een therapie kan worden begonnen. Wie geen vreemdeling op dit terrein is weet, dat het hier over grote aantallen gaat. De omvang van dit probleem kan eerst ten volle worden gekend, indien er mogelijkheden worden geopend. Met wat er is kan beslist niet worden volstaan. Elk type van b.l.o.-school, uitgezonderd die voor debielen en zeer moeilijk opvoedbaren, moet klassen voor zeer jeugdige leerlingen kunnen vormen, en de inrichtingen voor debielen en zeer moeilijk opvoedbaren moeten dat zelfs ook kunnen doen, omdat in de inrichtingen de mogelijkheid van uitwijking naar de normale kleuterschool niet bestaat. In deze kleuterafdelingen behoren een kinderarts, een psychiater, een kinderpsycholoog, een psychotherapeut, een logopedist, een heilgymnast en een maatschappelijk werker de pedagoog bij te staan. Het lijkt waarschijnlijk, dat de scholen verbonden aan pedologische instituten en de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden in de kleuterafdelingen vele moeilijke en onduidelijke gevallen zullen opnemen. Daar deze scholen uitgerust zijn voor het observeren en het diagnosticeren, en uit de aard der zaak toch reeds met een mengelmoes van gestoorde jeugd hebben te maken, is dit toe te juichen, mits met name voor de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden een automatische overgang van de kleuterafdeling naar de leerplichtafdeling wordt voorkomen.

Vorengenoemde werkcommissie was beslist van mening dat met een uitbreiding van het buitengewoon onderwijs in deze zin niet kan worden volstaan. Het was de ervaring van vele van haar leden, dat de huidige kleuterdagverblijven onontbeerlijk zullen blijven, wat er ook ten gunste van de kleuters in het buitengewoon lager onderwijs mag veranderen. Allereerst wordt dan gewezen op kinderen die lichamelijk of geestelijk zo zwaar defect zijn, dat een opname in een kleuterdagverblijf een overwegend verzorgend karakter krijgt. Kleuterdagverblijven worden echter ook voor de minder zware gevallen geprefereerd. De reden die hiervoor wordt aangevoerd is zo belangrijk, dat het nuttig is hier wat uitvoeriger op in te gaan. In bepaalde kringen wordt namelijk de opvatting gehuldigd dat, indien de zorg voor de gestoorde kleuter primair in pedagogische handen is, de lange-dag-opname onmogelijk wordt en de vakanties met een grote nasleep van vrije dagen onherroepelijk hun intrede doen, waardoor het curatieve in het werk geschaad wordt. Willen kleuterdagverblijven aan hun doel beantwoorden – en dat betekent indirect ook een uitschakeling van onjuist reagerende huiselijke milieus – dan moet hun volgens deze voorstanders de status van ziekenhuis worden gegeven, waar dus de medicus de directie voert, waar iedereen 48 uur per week werkt, waar men nooit sluit en een vakantie van vier weken per jaar onderling regelt.

Taak en plaats van de orthopedagoog

Hier vertoont zich het bedenkelijke verschijnsel, dat de orthopedagoog terrein gaat verliezen. Als dit het enige symptoom was, zou men het als incidenteel kunnen negeren, maar onmiskenbaar verschijnen er meer tekenen aan de wand. Er duiken in beschouwingen en rapporten meningen op die aan de psycholoog de psychotherapie toebedelen en aan de maatschappelijke werker de persoonlijkheidsvorming van de gehandicapte jeugd. De werker bij het buitengewoon lager onderwijs dreigt teruggedrukt te worden in de positie van lesgever, zij het dan ook van lesgever in individueel verband. Het geven van onderwijs en het pedagogisch verstandig omgaan met kinderen is zulk zwaar werk, dat men met 1040 uur per jaar daaraan meer dan genoeg heeft, is de indruk van de buitenwereld. Wanneer het in besprekingen over revalidatie en onderwijs gaat om het verlenen van hulp aan het getroffen en bedreigde kind, fungeert in het raam van de bespreking de pedagoog niet meer als de werker bij uitstek op dit terrein. Anderen springen naar voren en men monkt meesmuilend over de aangemeten titel van orthopedagoog alsof men zeggen wil: wat zijn deze lieden anders dan lesgevers aan gehandicapte kinderen die hun beroep beschouwen als ieder ander beroep dat in de onderwijssector is te vinden. De een werkt bij het nijverheidsonderwijs, het kleuteronderwijs of het gewoon lager onderwijs en de ander bij het buitengewoon onderwijs. Willen de werkers bij het buitengewoon onderwijs het gevaar keren dat zij door medici, psychologen, maatschappelijke werkers en overheidsinstanties beschouwd worden als varianten van het type onderwijzer – zij het dan ook als een plusvariant – dan zullen zij moeten aantonen, dat zij bereid zijn met hen in de werkpas te lopen. Slechts dit geeft hun de kans, als gelijke geaccepteerd te worden. De onderwijzer bij het buitengewoon lager onderwijs, die zich orthopedagoog of kinderbeschermers noemt, stelt het kind in het middelpunt zoals de arts zijn patiënt. Hij vraagt: wat heeft het gehandicapte kind nodig, en kijkt dus niet of hijzelf wel even lang

vakantie heeft als zijn collega's bij het gewoon lager onderwijs. Wie waarlijk orthopedagoog is weet, dat hij zich declassificeert als hij werk- en vakantietijden eist zo als die bij andere takken van onderwijs gelden, en wanneer hij daarop staat scheidt hij een kloof tussen zichzelf en de medicus, de maatschappelijke werker en de psycholoog. Wie een spoedoperatie moet ondergaan, wie een verkeersongeval krijgt, wie bij de burgerlijke stand geholpen wil worden, wie brood of vlees nodig heeft, kan in een goed geordende samenleving terecht. Het imbecille kind te Utrecht kan in de zomer ruim zes weken niet op school terecht, omdat men daar nu eenmaal meent, dat normale kinderen zo'n lange vakantie nodig hebben en de buitengewone scholen zich aan dat standpunt hebben geconformeerd. In 1957 viel Pasen op 21 en 22 april, maar duizenden gehandicapte kinderen moesten tot 6 of 7 mei wachten voor een orthopedagoog weer naar hen omkeek. Als de werkers bij het buitengewoon lager onderwijs zich orthopedagogen noemen, moeten zij zich realiseren, dat zij zich in de curatieve sector plaatsen, waar andere normen heersen dan in de normale onderwijssector. Zij willen iets recht zetten in het kind, zij willen genezend inwerken op een persoonlijkheidsstructuur; zij staan met medische en paramedische werkers samen helpend en beschermend rond het kind. Zij verbeelden zich wel eens, dat de mindere mate van waardering die hun daar te beurt valt, te wijten is aan een tekort aan opleiding of aan een zeker standsverschil. Wie een juiste beroeps-ethiek bezit, zal niet zo spoedig redenen hebben zich minderwaardig te voelen, hij zal ervaren dat hij met een goede vakkennis op het terrein van het buitengewoon onderwijs als gelijkwaardige onder de werkers wordt geaccepteerd. Er zijn er gelukkig velen die dit volmondig beamen, maar onder hen zijn er die zich afvragen of de beroepsethiek, die hen op één lijn brengt met andere deskundigen, niet een persoonlijk bezit is, dat schaars gaat worden in de rijen van hen die in de b.l.o.-school staan. Kan het gehele korps de massale gezindheid opbrengen die voor zijn standing vereist is?

De werkers bij het buitengewoon lager onderwijs zullen moeten kiezen bij wie zij willen behoren; zijn het collega's van hen die bij het gewoon lager onderwijs werken, of zijn het partners van hen die als niet-onderwijsdeskundigen het gehandicapte kind bijstaan?

De gedachte dringt zich wel eens op, dat velen reeds gekozen hebben en dat de oude pioniersgeest aan het uitsterven is. Wie een gehuwde vrouw hoort zeggen dat de b.l.o.-school haar goed bevalt, omdat deze om drie uur uitgaat en ze zich dus niet behoefte te haasten om te half zes thuis het eten klaar te krijgen, bekruipt een gevoel van medelijden ten opzichte van het gehandicapte kind. Het is een historisch voorbeeld, dat een vrouwelijke leerkracht een betrekking bij het buitengewoon lager onderwijs aanvaardde op voorwaarde, dat ze 's middags naar huis mocht om haar hondje uit te laten tot zo lang dit hondje klaar was. Haar zwakzinnige leerlingen moesten zich dan zolang op de speelplaats vermaken, ook al kostte dat 15 à 20 minuten van de lestijd. Het kwam in 1957 voor, dat gehandicapte kinderen in de steek werden gelaten, omdat men gordijnstof moest kopen voor zijn huis, en de vraag kan dan worden gesteld welke bakker om die reden zijn oven durft doven. Het is voor onderwijzers bij het buitengewoon lager onderwijs moeilijk in te zien, dat veel van wat misschien tot de goede toon in het gewoon lager onderwijs hoort, beslist contrabande is in het buitengewoon lager onderwijs. Men laat geen hulpbehoevenden aan hun lot over is het devies van hen die

Uitsluitend buitengewoon

zich aan hulpbehoevenden wijden, en wil men in tel zijn onder de helpers van gehandicapten, dan moet men dus onderwijzer af worden en waarlijk orthopedagoog zijn.

Wie persoonlijk belang, gezinsbelang of hondenbelang stelt boven het belang van het gehandicapte kind, is het buitengewoon onderwijs niet waardig en doet beter het te verlaten. Hij of zij kan dat als gerespecteerd mens doen, want wat het gehandicapte kind vraagt is nu eenmaal buitengewoon en het ligt niet in ieders aard dit op te brengen. Evenmin kan het iemand euvel geduid worden, dat hij zich niet levenslang aan het buitengewoon lager onderwijs wijdt en een andere tak van onderwijs kiest. Een mens moet meer dan eens in het leven weten te kiezen nadat hij verantwoordelijkheden tegen elkaar heeft afgewogen. Een huisarts wordt dan schoolarts, een predikant uit de grote stad gaat naar een rustig dorp, en een burgemeester zegt dat tien jaren lang genoeg zijn voor het dragen van een zware ambtsketen. Zolang men echter werkt in het toevluchtsoord voor gehandicapte kinderen en de hoop uitmaakt van hun ouders, zal men zonder morren en zonder grootspraak een moeilijke arbeid moeten volbrengen, die persoonlijke offers en gezinsoffers vraagt. Zij die dr. Van Voorthuysen vroeger hoorden zeggen, dat zij medisch moesten leren denken als onderwijzer bij het buitengewoon lager onderwijs, hebben de consequentie van dit denken aan gevoeld. Hun pioniersarbeid is zonder reserves gedaan. Op de resultaten daarvan in de vorm van een enorme goodwill kan men niet eeuwig teren. Het zou betreurd moeten worden als door de grote uitbreiding van het werk en de toeneming van het aantal leerkrachten de mentaliteit van de voorttrekkers verloren ging. In de huidige situatie betekent dit een prijs geven van terrein en positie aan hen die zich als medewerkers rond het gehandicapte kind aan het verzamelen zijn. Maar al te graag gaan zij over tot annexatie van gebieden waar tot dusver de orthopedagoog iets betekende. Nogmaals moge gewezen worden op enkele rapporten die in 1957 van niet-onderwijzside zijn verschenen. Wanneer sommigen om wettelijke maatregelen roepen om een dreigende gang van zaken te keren, klinkt dat alleen maar grappig. Zij zijn dan als mensen die luidkeels langs de walkant uitbazuinen, dat zij redders van drenkelingen zijn, doch die talmen om in het water te springen, omdat de temperatuur hun niet bevalt, omdat hun kleren nat worden of hun horloge niet waterproof is en die, als anderen tot redding overgaan, menen dat zij in hun professie aangerand worden. Het is betreuenswaardig als er hier of daar een school is waar de kreet: 'Wat levert het mij op en waarmee kan ik volstaan?', gehoord wordt, omdat de standing van een korps even kwetsbaar is als een mand met mooie appels. De diskwalificateurs die rond het glazen huis van het buitengewoon lager onderwijs wonen, slapen nooit en binnen een tiental jaren zal uit de positie van de orthopedagoog blijken hoe de mentaliteit - ook al is dit de mentaliteit van een kleine groep - geweest is. Speelt deze orthopedagoog dan nog een rol of zijn het de medicus, de psycholoog en de maatschappelijke werkers, die de dienst uitmaken. Met andere woorden: als in de toekomst tussen de subsidievoorwaarden voor kleuterdagverblijven en die voor kleuterklassen aan b.l.o.-scholen eens geen verschil mocht zijn, zullen er voor de laatste dan nog leerlingen aangetrokken kunnen worden, of zal ons land overdekt zijn met een netwerk van kleuterdagverblijven waar de kinderen onder medische directie beter verzorgd worden geacht dan onder de orthopedagogische leiding van de scholen?

Voortgezet onderwijs

De commissie die in 1953 werd ingesteld met als taak de voorbereiding van een wet op het buitengewoon lager onderwijs, heeft reeds enige tijd geleden een ruimere opdracht gekregen. Als gevolg van deze uitbreiding van haar taak zal zij nu ook voorstellen doen met betrekking tot een regeling van het buitengewoon onderwijs dat niet het karakter van buitengewoon lager onderwijs draagt. Dit betekent, dat in de aan de commissie gegeven opdracht thans het kleuteronderwijs, het basisonderwijs en verschillende typen van voortgezet onderwijs vervat zijn. Reeds nu is te constateren dat het onderwijsveld uitgestrekt is. In de klassen voor zeer jeugdigen, verbonden aan scholen voor doofstommen, wordt wetenschappelijk geleid kleuteronderwijs gegeven en de behoefte hieraan neemt sprongsgewijze toe. In een school verbonden aan een sanatorium wordt een leraar oude talen geëngageerd om enkele gymnasiumleerlingen te helpen de gedwongen rustperiode zo te besteden, dat een levens-ideaal niet behoefte te verdwijnen. Er is vooral in die sector een grote vraag naar middenstands-onderwijs en wanneer in een sanatorium de onderwijzer aan zijn leerlingen boekhoudles geeft, is er op de zaal graag een clandestiene luisteraar bij die officieel boven de schoolleeftijd is, maar niet te oud om te beseffen dat hij met deze lessen zijn voordeel kan doen.

Nu langzamerhand buitengewoon lager onderwijs niet meer betekent onderwijs aan zwak-zinnigen, en deze groep in het grote geheel haar overheersende positie gaat verliezen, is het duidelijk dat bij gehandicapte jeugd niet met basisonderwijs kan worden volstaan. Het was een grote voldoening dat in het salarisbesluit van juli 1957 werd bepaald, dat op zeven typen van b.l.o.-scholen de onderwijzers die uitgebreid lager onderwijs geven, voortaan ook de zogenaamde ulo-marge zouden genieten. De uitbreiding naar de zijde van het voortgezet onderwijs is nog niet voltooid. We accepteren het voortgezette onderwijs voor het zintuiglijk gestoorde kind en het fysiek gehandicapte kind, maar waarom mag een neurotische leerling die op een uloschool of een hogereburgerschool niet te handhaven is door gebrek aan aandachtconcentratie, door een manco in zijn gevoels- en wilsleven, geen algemene ontwikkeling krijgen die past bij het milieu waaruit hij komt, en die nodig is voor zijn toekomstige maatschappelijke status, als hij zijn vader opvolgt in de zaak? Hoe zit dat bij een autistisch kind, bij een sociaal-gestoorde kind en bij een karakterologisch vervormd kind? Moeten zij allen onderwijskundig afgeschreven worden zodra de lagere-schoolstof is verwerkt?

1957 is ongetwijfeld een jaar waarin bezinning op het voortgezet onderwijs heeft plaats gehad. Niet onbesproken kan blijven wat er zich in de sector van het gezichtsgestoorde kind heeft afgespeeld. Reeds zeer lang kende men hier de opleiding voor intellectuele beroepen. Het mulo-examen en zelfs het staatsexamen dat vereist is voor toelating tot de universiteit, bepaalden bij de blinden de vorm van het voortgezet onderwijs. De successen die de scholen en de instituten behaalden, zijn bekend. Minder tevreden was men sinds lange tijd met de maatschappelijke resultaten van blinden die over enige technische feeling beschikten, en die niettemin niet verder kwamen in het leven dan als tewerkgestelden in een werk-richting voor blinden. Op initiatief van de samenwerkende blindenorganisaties werd in 1955 een bezoek gebracht aan het Rehabilitation Centre te Letchworth in Engeland. De resultaten van deze studie zijn thans te Bussum en Zeist te zien. Aan de technische scholen in die plaatsen zijn afdelingen geopend voor blinden en slechtzienden, waar deze praktische

lessen ontvangen in revolverdraaien, boren, monteren en meten. Wie deze leerlingen bezig ziet met machinale metaalbewerking, wie let op hun gewenning aan functionerende werktuigen, wordt met eerbied vervuld voor de leermeesters, die dit stap voor stap met hun leerlingen wisten te bereiken. Het is een persoonlijke verheffing wanneer men zelfstandig machines bedient die f 15 000,— à f 30 000,— kosten, en daarop produkten vervaardigt zoals ieder ander goed geschoolde technicus dat doet. Op deze technische scholen is een treffende samenwerking tot stand gekomen tussen de leraar van het blindeninstituut en de leraar van de technische school, en men beseft dat zij bezig zijn iets klaar te spelen wat een leek voor ondenkbaar had gehouden. Het is bovenal duidelijk dat men weet wat men doet, dat men geen show najaagt, maar met beide voeten op de grond staat. Men weet dat de blinde in een grootbedrijf van de metaalindustrie waar massaprodukten worden vervaardigd, op zijn plaats is, omdat in deze bedrijven dat wat een blinde niet kan doen, namelijk het afstellen van de machines, door zogenaamde bankenstellers voor iedereen (dus ook voor de zienden) wordt gedaan. Deze bankenstellers staan iedere draaier bij als een nieuw produkt moet worden vervaardigd of wanneer een produkt ontoelaatbare maatafwijkingen vertoont. Voorts weet men dat de blinden en de slechtzienden in de middelgrote bedrijven in staat moeten zijn andere werkzaamheden te verrichten in de tijd die voor het instellen van hun bank nodig is, of in de perioden dat er gebrek is aan draaiopdrachten. Hiervoor leren zij dan het omgaan met een boormachine en het monteren, terwijl zij ook vaardigheid opdoen in het meten als onderdeel van het controleren van eindprodukten. Zij moeten dus speciale meetinstrumenten kunnen bedienen. Het spreekt vanzelf dat aan deze gehele opleiding, die drie jaren duurt, een zorgvuldig opgesteld leerplan ten grondslag ligt, en dat bovendien de leraar met zorg wordt gekozen en wordt ingeleid tot zijn taak. Hij moet er tenslotte voor zorgen dat het einddoel wordt bereikt, namelijk een blinde handelingen aan een snel draaiende revolverdraaibank te doen verrichten zonder dat deze kans loopt lichamelijk letsel op te lopen. Merkwaardig is dat geen enkele machine met een extra beveiliging is uitgerust, hoewel zulks niet zou worden nagelaten indien het zin had. Het lager technisch onderwijs heeft als vorm van voortgezet onderwijs zijn intrede gedaan bij het blindenonderwijs. Zowel te Bussum als te Zeist is het in handen gelegd van de plaatselijke technische school, terwijl het algemeen vormend onderwijs toevertrouwd is aan het blindeninstituut en het instituut voor slechtzienden.

Over dit algemeen vormend onderwijs maakt drs. J. van Weelden, psycholoog bij de blinden, enkele opmerkingen, die de moeite waard zijn weergegeven te worden. Hij zegt dat het blindheidsisolement en het internaatsleven de blinde niet die open relatie met de buitenwereld geven die een opvoeder ideaal acht, en dat bij de blinde van een verminderd realiteitsbesef sprake is, hetgeen ook inhoudt een verminderd zelfinzicht. Hij stelt dat algemeen vormend onderwijs compenserend zelfinzicht en wereldinzicht moet aanbrengen, en dat het eerder algemeen vormend dient te zijn dan dat het onderwijs mag heten. Hij pleit voor de moderne gesprekstechniek teneinde de leerling op een hoger integratieniveau te brengen, hij breekt een lans voor zodanige lichamelijke opvoeding, dat de leerling zijn lichamelijke beter beleeft, en wijst op de noodzaak een compensatie te zoeken voor het wegvallen van bepaalde expressiemogelijkheden. Voorts legt hij de nadruk op de opvoeding tot actieve

vrijtijdsbesteding. Het is verheugend te horen, dat in het algemeen vormend onderwijs pottenbakken en boetseren zijn opgenomen, evenals het luisteren naar goede muziek en het toneelspelen. Doorbreek de apartheid van de jonge blinde mens en breng hem zoveel mogelijk naar buiten, is de leus van de heer Van Weelden. Het is goed de leerling die straks in het bedrijf staat, Nederlands, aardrijkskunde, geschiedenis en rekenen te leren, maar werkelijk algemeen gevormd zijn betekent iets meer dan gesnuffeld te hebben aan weetjes die een volwassen mens vergeten is. De heer Van Weelden merkt veel op dat specifiek is voor de jeugdige blinde die later als volwaardige werker staat naast de ziende in de metaalindustrie, maar de algemene strekking van zijn zienswijze over algemeen vormend onderwijs is veel wijder en verdient in de grotere kring van het buitengewoon lager onderwijs de volle aandacht. Er bestaat geen voortgezet onderwijs, zelfs al is dat technisch van opzet, zonder iets er om heen, en dit grote geheel moet primair algemeen vormend zijn. Het gaat om de totale mens zoals hij straks in de maatschappij staat, klaar voor zijn beroep en als staatsburger wetend van zijn houding, rechten en plichten. In het leven moet deze mens kunnen voorzien in zijn behoeften, moet hij zijn sociale aanpassing kunnen vinden, zijn levensovertuiging weten op te bouwen en in staat zijn zijn vrije tijd goed te besteden.

Moeten we bij het blindenonderwijs constateren dat naast de intellectuele vorm van voortgezet onderwijs een technische vorm van voortgezet onderwijs is opgezet, bij het onderwijs aan doven gaat het net andersom. Reeds vele jaren kende men daar nijverheidsonderwijs, dat zich over verschillende vakken uitstrekte. Het scheen een uitgemaakte zaak dat wie ernstig gehoorgestoord was een vak moest leren. De enige mogelijkheid voor begaafde doven om intellectueel gericht voortgezet onderwijs te ontvangen bestond in het volgen van onderwijs voor horenden of door middel van privé-onderricht. Deze mogelijkheid was praktisch een onmogelijkheid. Van de 82 leerlingen die in de jaren 1946 - 1956 de Amman-school te Amsterdam verlieten, heeft slechts één leerling middelbaar onderwijs kunnen volgen, terwijl twee leerlingen in het technische onderwijs verder kwamen dan de gewone nijverheidsschool. In 1954 werd aan deze school een experiment opgezet om te trachten dove leerlingen zodanig voortgezet onderwijs te geven, dat dit een basis zou vormen voor verdere studie en voor bepaalde beroepsopleidingen, terwijl het tevens zodanige algemeen vormende en selecterende waarden moest hebben, dat voor doven beroepen opengingen die voordien voor hen ontoegankelijk waren. Begonnen werd met een zogenaamde topklas, waarin 5 meisjes werden geplaatst: twee van 13 jaar, twee van 14 jaar en één van 15 jaar. De vakken die gegeven werden waren: Nederlands, Engels, algebra, meetkunde, aardrijkskunde, geschiedenis, natuur- en scheikunde, boekhouden en handelsrekenen, biologie en rekenen. Vijf leerkrachten gaven deze vakken, terwijl nog drie andere de religieuze, de lichamelijke en de esthetische vorming voor hun rekening namen. Het verschil met het gewone uitgebreid lager onderwijs valt onmiddellijk op. Van taalarme kinderen mag niet worden verwacht, dat zij behalve het Nederlands meer dan één vreemde taal aankunnen. Drie jaren lang hebben leerkrachten en leerlingen zich in een uitstekend teamverband aan dit experiment gewijd. Het vroeg van beide zijden veel inspanning, veel geduld en ook af en toe veel moed op een eenmaal ingeslagen weg die doodliep, terug te keren. De schooltijden eindigden pas

om 16.30 à 17 uur. Drie van de vijf leerlingen woonden buiten de stad en als uitvloeisel van het vrij zware werkprogramma moest er per dag ook nog een paar uur huiswerk worden gemaakt. In het tweede jaar van het experiment werd bovendien bij het instituut Schoevers een cursus machineschrijven gevolgd, waarbij de leerlingen opgenomen werden in een horende groep. Binnen redelijke tijd slaagden allen. Als afsluiting van het experiment werd in 1957 een examen afgenomen, namelijk twee dagen schriftelijk en twee dagen mondeling, hetgeen niet alleen door de gemeentelijke en de rijksinspectie werd bijgewoond, maar door velen wier belangstelling voor wat hier gebeurde gewekt was. Afgevaardigden van de scholen voor doofstommen te Groningen, Sint-Michielsgestel en Voorburg fungeerden als bijzitters. Het examen omvatte de vakken Nederlands, Engels, algebra, meetkunde, natuur- en scheikunde, boekhouden en handelsrekenen en rekenen. Een vergelijking met een Amsterdamse uloklas die het vierde jaar inging, toonde aan, dat met uitzondering van de taalvakken de prestaties van drie leerlingen niet belangrijk afweken van die van de horenden, die ongetraind de schriftelijke opgaven kregen voorgelegd. Van de vijf leerlingen die gedurende drie jaren aan deze voor hen zware opleiding deelnamen, zijn er twee geplaatst op een laboratorium voor opleiding tot analyste, één werd geplaatst op het handelskantoor van haar vader, één werkt op het girokantoor der gemeente Amsterdam en één als typiste bij Werkspoor. Voor de doven zijn nieuwe wegen gevonden in de maatschappij.

Het is geen wonder, dat nog in 1957 aan alle instituten voor doofstommen het voorbeeld van Amsterdam werd gevolgd. In alle scholen werden klassen voor voortgezet onderwijs gevormd. Opmerkelijk is daarbij niet alleen het enthousiasme van de leerkrachten, maar bovenal dat van de leerlingen. Men ontkomt na het bijwonen van lessen in deze groepen niet aan de indruk, dat te lang aan doven met een goed verstand iets onthouden is. De gretigheid waarmee zij zich op de stof van het voortgezet onderwijs werpen, doet niet onder voor die van blinden en fysiek gehandicapten.

Het zou totaal onjuist zijn te menen, dat wat in 1957 ervaren werd voldoende richtlijnen oplevert om een definitieve koers uit te zetten. De juiste vorm van dit onderwijs is nog niet gevonden. Er moeten nog veel klippen omzeild en nog vele vraagstukken opgelost worden. Het zal voorlopig een zoeken en tasten blijven. De heer Schuur, die met de heer Berkhout een belangrijk aandeel had in de proef te Amsterdam, waarschuwt tegen het opnemen van leerlingen niet een slechts middelmatige intelligentie in de klas voor voortgezet onderwijs. Hij redeneert, dat als men werkelijk de begaafde dove wil helpen, de selectie streng dient te zijn en pleit voor het losmaken van dit onderwijs van de bestaande scholen voor doven, waar basisonderwijs wordt gegeven. Zijn conclusie is, dat levensvoorwaarde voor verantwoord voortgezet onderwijs is een samenwerking van scholen, teneinde een aparte school voor voortgezet onderwijs aan doven te vormen. Hij vreest, dat wanneer niet een zekere centralisatie tot stand wordt gebracht, het voortgezet onderwijs aan de scholen voor doven tot het peil van het huidige voortgezet gewoon lager onderwijs wordt teruggedrukt, doordat dan te veel leerlingen met een middelmatig intellect er aan moeten deelnemen. De vraag blijft, of deze laatste groep ook geen rechten houdt op een vorm van voortgezet onderwijs die hen in de lagere administratieve beroepen brengt. Het schijnt toch noodzakelijk een splitsing te

brengeu tussen leerlingen voor wie het bedoelde onderwijs eindonderwijs is en hen die het als overgang naar verder onderwijs zullen volgen. Daarbij komt men echter midden in organisatorische moeilijkheden te zitten.

Het voortgezet onderwijs aan slechthorendenscholen is eveneens in de hoofdstad begonnen, maar vindt elders in Nederland nog weinig navolging. Hiervoor is een verklaring te vinden. Allereerst is het onderwijs aan slechthorenden nog in ontwikkeling. Zolang de groei niet afgelopen is, bestaat er weinig aandacht voor de uiteindelijke vorm. Deze aandacht kan slechts worden verwacht in de drie grote steden, waar de oudste scholen staan. In Amsterdam is men met een klas voor voortgezet onderwijs begonnen, in Rotterdam is een aarzelend begin en in 's-Gravenhage bestaat nog niets. Het kost moeite bevoegde leerkrachten voor het voortgezet onderwijs te vinden, en tenslotte moet het feit in aanmerking worden genomen dat de werkelijk intelligente leerling met een hoor-handicap in staat is zich onder de normaal horenden van het voortgezet onderwijs te handhaven, indien er een goede opleiding aan een school voor slechthorenden is voorafgegaan.

Hoe groot overigens het probleem van de slechthorendheid in Nederland is, werd aangetoond door een in 1957 uitgebracht eindrapport inzake het onderzoek naar de frequentie van slechthorendheid bij schoolkinderen in de provincie Groningen en het aangrenzende gebied van Noord-Drenthe. Op een totaal van 10 180 onderzochte leerlingen vond men 437 die slechthorend waren. Als maatstaven werden genomen de graad van gehoordrempelverlies, de vorm van het audiogram, het type van de aandoening (geleidingsdooftheid of perceptiedooftheid) en eventuele progressiviteit. Van deze 437 kinderen met gehoorverlies kwamen er bijna 100 definitief voor revalidatie in aanmerking, dat is dus ongeveer 1 % van het onderzochte aantal. Ingestemd kan worden met de conclusie van de commissie die dit onderzoek verrichtte, dat in het algemeen geen enkele overplaatsing van het gewoon lager onderwijs naar het buitengewoon lager onderwijs dient te geschieden zolang geen audiologisch onderzoek heeft plaats gehad. Voorts mag men hopen, dat de vele pogingen om scholen voor slechthorenden te stichten, met kracht worden voortgezet. Men ziet de scholen die er zijn, volstromen met leerlingen.

Het voortgezet onderwijs in de sector van de fysiek gehandicapten ging in 1957 regelmatig door. De omvang ervan is nog steeds groeiende en om er een indruk van te geven zij vermeld, dat in één sanatoriumschool in 1957 zes van de acht mulokandidaten slaagden benevens alle drie kandidaten voor het middenstandsdiploma. Van een andere sanatoriumschool, die in 1957 slechts een gemiddeld aantal leerlingen had van 40, slaagden in dat jaar alle dertien kandidaten voor het middenstandsdiploma. Wie het sanatoriumleven kent, weet dat hier van meer sprake is dan van een opzienbarend onderwijssucces. Voor deze jeugd betekent het misschien een beslissend levenssucces. Het staat te voorzien, dat de behoefte aan buitengewoon onderwijs in de sanatoria niet groter wordt. Het aantal leerlingen bij dit type onderwijs zal hoe langer hoe kleiner worden. De sterke daling van het aantal tuberculosepatiënten is hiervan de oorzaak. In 1957 werden verschillende sanatoria om exploitatie-redenen gedwongen leegstaande vleugels open te stellen voor andere zieke jeugd. Bij Koninklijk besluit van 5 augustus 1957 werd bepaald, dat op scholen voor tuberculeuze kinderen met toestemming

van de minister mede kunnen worden toegelaten kinderen die aan andere ziekten dan tuberculose lijden, of die daarvan herstellende zijn. Het spreekt vanzelf, dat hier slechts in administratief opzicht sprake is van één school. De kinderen worden streng gescheiden gehouden en worden medisch ook geheel anders behandeld.

De revalidatie van kinderen die lijden aan poliomyelitis, kon met het in gebruik nemen van lege sanatoriumvleugels krachtiger ter hand worden genomen, maar is nu ook in vele kleine delen over Nederland verspreid. De ontwikkeling van de totale zorg voor het lichamelijk gehandicapte kind blijft zorgelijk. Een ieder schijnt te doen wat zijn hand te doen vindt. In Rotterdam wordt een Mytylschool geopend, in Arnhem bestaan plannen voor een groots opgezet revalidatieoord voor poliopatienten, in 's-Gravenhage wordt de opening van een dagschool voor lichamelijk gebrekkigen bestudeerd, in Utrecht liggen plannen klaar om de bestaande school uit te breiden door middel van internaatopname, in Groningen studeert een commissie, in Enschede kwamen in 1957 de plannen voor een Mytylschool volledig klaar, evenals te Tilburg, en de Johanna Stichting te Arnhem kwam in dat jaar tot een grote uitbreiding door het openstellen van een nieuwe inrichting. Het nationale plan is echter volledig zoek en kan in Nederland niet verwacht worden.

Wanneer men dit alles onderwijstechnisch beziet is de toekomst niet rooskleurig. De vraag rijst hoe bij een dergelijke versnippering het voortgezet onderwijs, waaraan juist bij deze patiënten een grote behoefte bestaat, ooit tot bloei kan komen. Wat gebeurt er als men door het Salk-vaccin de poliomyelitis onder de knie krijgt en deze ziekte evenals de tuberculose tot de aftocht wordt gedwongen? Toegegeven moet worden, dat het uiterst moeilijk is een prognose op te stellen met betrekking tot wat nodig is om de kinderen medisch en onderwijskundig te hulp te komen. In 1957 is er echter zeer terecht op gewezen, dat een beter inzicht betreffende de omvang van de zorg voor kinderen die aan spasticiteit en andere ernstige afwijkingen lijden, verkregen had kunnen worden, indien het 7e artikel, sub 7, van de Leerplichtwet beter was benut. Hierin wordt gesteld, dat een geneeskundige verklaring een kind vrij doet zijn van de leerplicht. Wanneer een geneeskundige verklaring zou worden geëist met vermelding van de handicap van het kind, en deze verklaringen centraal gedeponeerd zouden worden bij de hoofdinspectie van de volksgezondheid, was er iets meer bereikt om het inzicht te verkrijgen dat nodig is voor planning. Het inschakelen van de schoolartsendiensten voor het controleren van deze leerplichtvrije kinderen is de volgende stap, en voorkomt misschien een euvel dat we thans vermoeden, maar niet altijd kunnen signaleren, namelijk het ten onrechte leerplichtvrij blijven van jeugd die nog aanzienlijke revalidatiekansen heeft. Als ouders zeggen dat niemand hen ooit verteld heeft, dat er mogelijkheden zijn voor hun gebrekkig kind, hun slechtiend kind of hun imbeciel kind, schort er iets aan de organisatie van de opsporing. De medicus en de pedagoog komen te laat.

Bij de groep van lichamelijk gebrekkigen is het opmerkelijk te constateren, dat soms de medicus het initiatief tot de zorg neemt en dat uit de medische revalidatie het onderwijs groeit en zodoende geleidelijk een deel wordt van de totale revalidatie, en dat soms de school het beginpunt van de zorg is en de poort vormt waardoor de medicus zijn intrede doet met zijn paramedische staf als heilgymnast, masseur en logopedist.

Dat het voortgezet onderwijs aan kinderen lijdende aan toevallen, aan een van de twee scholen een redelijke omvang heeft gekregen is begrijpelijk. Deze school bevindt zich in het westen van het land, waar de algemene behoefte aan dit onderwijs wellicht iets groter is dan in Brabant, waar de andere school staat. Het is niet verklaarbaar waarom er zo goed als geen voortgezet onderwijs wordt gegeven in scholen voor ziekelijke kinderen. De reconvalescentenschool te Rotterdam begon er in 1957 mee en is de enige school van deze soort die gebruik maakt van de mogelijkheid, neergelegd in artikel 87 van het Besluit buitengewoon lager-onderwijs 1949. De andere 17 scholen doen het niet en klaarblijkelijk heeft de wetgever hier een behoefte voorzien die niet bestaat. Dit is bevreemdend wanneer in aanmerking genomen wordt, dat de behoefte aan voortgezet onderwijs zeer sterk gevoeld wordt bij de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (waarmede noch in het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949, noch in het salarisbesluit van juli 1957 rekening is gehouden), en in ogenschouw genomen wordt – het zij hier nog eens herhaald – dat de leerlingen van scholen voor ziekelijke kinderen en die van scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden niet meer die grote verschillen vertonen als eertijds, toen het bleekneusje en het pre-tuberculeuze kind nog bestonden.

In 1957 noemde de medicus die deskundig is op het terrein van het zogenaamde ziekelijke kind, in een lezing de diverse factoren die leiden tot plaatsing op een school voor ziekelijke kinderen.

Dr. J. C. Streng uit 's-Gravenhage wees op de psycho-somatische gevolgen van het verbreken van de moederrelatie in de eerste levensjaren, van sociale gezinsfactoren zoals ongeschikte en onvoldoende woonruimte, tekort aan uitleefmogelijkheden of reactieve storingen van de ouders, van neurotiserende momenten en zelfs van een inadequaat gewoon lagere-schoolmilieu. Het zijn alle mede oorzaken van de lichamelijke armetierigheid en het psychisch moeilijk zijn, die kenmerkend zijn voor dit kind. Maar wat onderscheidt dan dit type kind, dat in toenemende mate de scholen voor ziekelijke kinderen gaat bevolken, nog van het type kind dat de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden bezoekt? Natuurlijk is er ook nog de andere groep, waarvoor dr. J. Eerelman uit Groningen grote belangstelling heeft en voor welke hij steeds een nauwgezet lichamenlijk onderzoek bepleit om tot een diagnose en een medische aanpak te komen, maar dat neemt niet weg, dat het zin heeft opnieuw te pleiten voor een samengaan van beide schooltypen, indien niet organisatorisch, dan toch ruimtelijk.

Wanneer men de medici hoort over het type kind dat aangewezen is op een school voor ziekelijke kinderen, rijst de vraag of met het eindigen van de leerplicht ook de psycho-somatische moeilijkheden van het kind ophouden. Waar blijven deze kinderen? Ze zijn uit de g.l.o.-school gehaald. Kunnen ze nu plotseling zonder schade naar scholen voor voortgezet onderwijs of worden ze na het basisonderwijs onderwijskundig afgeschreven, omdat er niets anders voor hen is dan misschien wat nijverheidsonderwijs? In de sector van het buitengewoon lager onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden gaan de moeilijkheden die er rondom het groter wordende kind zijn, wel een rol spelen. Vanuit de goed gesitueerde kringen werd gezocht naar mogelijkheden om de jongens die niet kunnen aarden

op de hogereburgerschool, toch een algemene ontwikkeling te geven die enigszins past bij het huiselijk milieu. Veelal gelukt dit op de gewone uloschool evenmin en daarom wendt men zich tot particuliere inrichtingen die zich met deze taak willen belasten. Deze inrichtingen worden vaak gevoed door medisch-opvoedkundige bureaus, pedologische instituten of particuliere psychologen en psychiaters. Zij zijn de verwijsmogelijkheden die deze instanties en deskundigen nodig hebben. Naar de particuliere inrichtingen wordt de opgroeiende jeugd gebracht, merendeels jongens die in aanleg gestoord zijn of die door tekorten en fouten in de gezinsopvoeding falen in de integratie. Men ontmoet op deze instituten het te weelderig opgevoede kind, het slechts uiterlijk opgevoede kind, het overopgevoede kind, het moeders-kind, de nerveuze jongen en de geneurotiseerde knaap, het mismoedige type dat ergens geknauwd is en het type met minderwaardigheidsgevoelens; zelfs ontbreken de 'teddy boys' niet. Zonder uitzondering hebben ze leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Het is jeugd in de leeftijd van 14-20 jaar, die qua afkomst en milieu voortgezet onderwijs moet hebben dat meer gaat in de richting van middelbaar onderwijs dan in de richting van het nijverheidsonderwijs. Op de buitengewone scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden die in de grote bevolkingscentra gevestigd zijn, en die voor het merendeel door volkskinderen bezocht worden, nemen de ouders het wel dat hun kind op grond van leer- en opvoedingsmoeilijkheden aangewezen is op nijverheidsonderwijs. De weinigen die bezwaren hebben, stappen er overheen, omdat zij geen andere weg voor hun kind zien. Slechts voor enkelen wordt de sprong naar het normale uitgebreid lager onderwijs gewaagd. De goed gesitueerde ouders, die vaak wat meer kijk hebben op de zuiver verstandelijke capaciteiten van hun kind en die zich door deskundigen daarover hebben laten voorlichten, zijn niet tevreden met de afgesneden mogelijkheden in het normale onderwijs. Zij wenden zich tot de particuliere instituten. Twee van deze instituten zijn gerangschikt onder het buitengewoon lager onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Regelmatig zenden zij hun leerlingen naar het mulo-examen en vaak met opmerkelijk succes. De stroom van aanmeldingen van leerlingen getuigt van de behoefte die in bepaalde kringen bestaat aan dit onderwijs. In het jaar 1957 viel te constateren dat meer particuliere inrichtingen, die lange tijd zonder rijks-subsidie hebben gewerkt, pogingen deden om onder het buitengewoon lager onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden gerangschikt te worden. Dit is verklaarbaar. Het financieel rendement van de particuliere instituten is sterk achteruitgelopen. Het zijn internaatsscholen (een conditio sine qua non om voor deze jeugd goede onderwijsresultaten te behalen) en men kan geen verpleegprijs vragen die meer dan het dubbele van de vooroorlogse prijs bedraagt. De onderwijzers met ulobevoegdigheden die men zelf moet betalen, zijn zeer kostbaar geworden. Aarzelend offert men een stukje vrijheid en probeert bij het normale uitgebreid lager onderwijs ondergebracht te worden. Ook dan moeten er echter nog te veel boventallige leerkrachten uit eigen middelen betaald worden en dus is de volgende schoorvoetende stap die naar het buitengewoon onderwijs voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Vanuit deze hoek zal het geven van voortgezet onderwijs aan kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden een sterke stimulans ontvangen. Bij deze ontwikkeling zijn enkele opmerkingen te maken. Allereerst valt het op dat, terwijl

het buitengewoon onderwijs zo veel gedaan heeft voor het volkskind, het een type kind uit meer goede kringen onverzorgd heeft gelaten. Het is billijk dat op de noden van dit kind gelet wordt, en dat aan het gezin de bijstand wordt verleend die nodig is, om voor het kind tot de gewenste ontwikkeling te komen. Vervolgens dient men te beseffen, dat ook het volkskind met redelijke verstandelijke vermogens dat naar een administratief beroep wil, doch dat zijn weg naar de normale uitschool door leer- en opvoedingsmoeilijkheden versperd ziet, dezelfde kansen moet hebben om zijn bestemming te bereiken als het kind uit goede kringen. Alles pleit voor meer voortgezet onderwijs op de scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden. Het akelige spook dat daarbij om de hoek komt kijken, is dat de kans bestaat dat kinderen worden opgenomen die er naar aanleg niet thuis horen, maar wier ouders of de kinderen zelf het beroep met het witte boordje van meer waarde achten dan het beroep met de overall. Het woord is aan de toelatingscommissie van pedagoog, psychiater en psycholoog, waarbij de maatschappelijke werker niet kan worden gemist.

Hetzelfde verhaal kan men doen ten aanzien van de zeer moeilijk opvoedbare jeugd. Het is dan misschien minder duidelijk en minder klemmend. In 1957 begon men op één school voor zeer moeilijk opvoedbaren met voortgezet onderwijs. De ouder wordende zeer moeilijk opvoedbare jeugd met goede verstandelijke vermogens vraagt iets om geestelijk zijn tanden in te zetten, en heeft een richtpunt nodig om beter in het goede spoor te blijven. Het onderwijs aan zeer moeilijk opvoedbare jeugd ondergaat al sinds enkele jaren niet die uitbreiding waaraan behoefte is. Reeds eerder werden daarvoor redenen aangegeven. Het moeilijke werk vraagt krachten die schaars zijn, en eveneens een inrichting en een entourage die in een tijd van gebouwschaarste en terreinnood niet zijn op te brengen. Het type kind komt in de zuivere vorm van zeer moeilijk opvoedbaar zijn slechts sporadisch voor en in de mengvorm kan men het nog wel eens aan een andere soort van b.l.o.-school kwijt. Te vermelden valt de stichting van een jongensdorp in Limburg, waar aan rooms-katholieke zeer moeilijk opvoedbare jeugd uit de grote steden de heropvoeding gegeven wordt die nodig is, en die daar beter tot haar recht kan komen dan op een dagschool, vooral als deze niet de accommodatie biedt die voor dit soort jeugd vereist is.

Voortgezet onderwijs is onmisbaar in scholen verbonden aan pedologische instituten waar men met oudere leerlingen te maken heeft. Op één van die scholen is dit onderwijs dan ook vele jaren gegeven, en het stelde de leerlingen in staat gedurende de tijd van behandeling en observatie enigszins bij te blijven met de school die men straks weer hoopte te bezoeken. Het voordeel bij de observatie was, dat het kind in zijn natuurlijke werkmilieu en worstelend met zijn gewone schoolproblemen kon worden gadeslagen. Met het verdwijnen van de oudere leerlingen is ook het voortgezet onderwijs in deze soort van b.l.o.-scholen verdwenen. Gaandeweg ziet men zich genoodzaakt tot een beperking te komen teneinde het werk de verdieping te geven die het nodig heeft, en die in het afgelopen jaar inderdaad groeide.

Het autistische kind vraagt aandacht en studie en misschien zou dit de mode-afwijking van de tijd kunnen worden genoemd. Zoals enkele jaren geleden iedereen sprak van dyslectische kinderen, is er nu bijna geen b.l.o.-school waar men geen kinderen met autistische trekken ten tonele voert. Het geprononceerde type is te vinden op de b.l.o.-scholen, verbonden aan

pedologische instituten, en daar kan men zich verwonderen over de moeilijkheden die de aanpak van dit afwijkende kind geeft. Het niet-pedagogisch aangrijpbaar zijn brengt de neiging mee het kind onder de imbecillen te rangschikken, en het niet-spreken en niet-luisteren doet aan een gehoorgestoord kind denken. Niemand kan bovendien ontkennen dat het geen leer- en opvoedingsmoeilijkheden heeft. Het autistische kind vraagt om een deskundige pedagogische verzorging in de kleuterjaren, en het is opnieuw schrijnend te constateren, dat deze in het raam van het buitengewoon lager onderwijs niet te vinden is.

In het vorige jaarverslag is gewezen op een ontwikkeling in het buitengewoon lager onderwijs aan regerings- en voogdijkinderen. Over het algemeen wordt getracht de pupillen in te schakelen in het gewone voortgezet onderwijs, hetzij op nijverheidsscholen, hetzij op uloscholen. In de inrichtingen waar men gestoorde jeugd heeft, is dit moeilijker. De neiging bestaat om wel een eigen nijverheidsschool te stichten, maar niet om zelf meer intellectueel gericht voortgezet onderwijs te geven. Misschien is de twijfel gerechtvaardigd of de leerlingen die voorkeur hebben voor een administratief beroep of een beroep dat een ulo-opleiding vereist, wel aan hun trekken komen. Het is waarschijnlijk zo, dat wanneer een pupil van een inrichting voor regerings- en voogdijkinderen wel de intelligentie heeft voor een ulo-opleiding, maar in de normale uloschool niet aardt, er voor hem niets anders overblijft dan de nijverheidsschool, hetzij de algemene, hetzij de speciale van de inrichting. Op speciaal voortgezet onderwijs in de zin van het ulo heeft hij geen kans. Het nijverheidsonderwijs fungeert ten aanzien van enige sectoren uit het buitengewoon lager onderwijs als vergaarbak, waar men alle gevallen naar toe brengt waarmee men na het basisonderwijs geen raad weet. Indien een leerling van het buitengewoon lager onderwijs door de leerstof van het basisonderwijs heen is en hij uit hoofde van een leerbeletsel, een leerstoornis of een sociale aanpassingsstoornis geen normaal voortgezet onderwijs kan ontvangen, dienen er speciale mogelijkheden voor hem te worden geschapen. Men kan dan niet alleen met nijverheidsonderwijs volstaan met wellicht de gedachte op de achtergrond, dat een kneusje daar altijd terecht kan. Deze gedachte werpt een blaam op het nijverheidsonderwijs en doet ook aan het zogenaamde kneusje geen recht. De richtlijn moet zijn: alle leerlingen van het buitengewoon lager onderwijs zoveel mogelijk te brengen naar die tak van normaal voortgezet onderwijs waar zij passen. Desnoods kunnen zij daar met buitengewone zorg omringd worden. Maken het leerbeletsel, de leerstoornis of de sociale aanpassingsstoornis het onmogelijk hen naar het normale voortgezet onderwijs te brengen, dan moet binnen het raam van het buitengewoon lager onderwijs tot stand komen elke vorm van voortgezet onderwijs die nodig is. Te zorgen dat goed voortgezet onderwijs - waar dan ook - voor zijn pupillen verzekerd is, is een van de taken waarvoor het buitengewoon onderwijs in de komende jaren gesteld wordt.

Het is verheugend, dat er zelfs voortgezet onderwijs mogelijk is voor hen bij wie men dit niet zou verwachten, namelijk voor de debiele jongens en meisjes. In vorige jaarverslagen werden reeds de scholen voor eenvoudig nijverheidsonderwijs aan jongens genoemd. Dit idee, dat in de school voor buitengewoon lager onderwijs aan zwakzinnige jongens van broeder Joachim te Breda geboren werd, heeft zich gaandeweg over geheel Nederland verbreid en vindt in steeds meer plaatsen bestudering en navolging. Ook debiele meisjes genieten

nijverheidsonderwijs onder omstandigheden die voor hen geschikt zijn. Dat zulks niet alleen in een enkele grote stad het geval is, maar zelfs in de provincie, bewijst de proef die men te Franeker nam in 1957. Acht leerlingen van de openbare b.l.o.-school, vier leerlingen van de protestants-christelijke b.l.o.-school en twee zwakbegaafde leerlingen van g.l.o.-scholen in Franeker en Sexbierum werden opgenomen in een leerlingstelsel, waarbij zij 's ochtends bij een 'patrones' praktisch werk verrichtten en 's middags in de huishoudschool les ontvingen in de naaldvakken, in koken en in de zogenaamde a.v.o.-vakken. Er werd een contactpersoon aangesteld die bemiddelde tussen patronessen, leerlingen en huishoudschool. De bedoeling is het geheel na twee jaar met een eenvoudig examen af te sluiten, waarna men met een nieuwe groep hoopt te beginnen.

Tenslotte is er nog de zogenaamde avondverzorging als verlengstuk van de b.l.o.-school voor zwakzinnigen. De avondverzorging is niet bedoeld als voortgezet onderwijs, ze is zelfs niet geheel en al bedoeld als onderwijs, maar wil ook de vrijetijdsbesteding en de avonduren een verantwoord karakter geven. De opgroeiende debiel leert in de maatschappij zijn tekorten kennen, terwijl hij daar toch niet zijn derde milieu vindt. De avondverzorging vergoedt aan de debiel het gemis van een club en van het lidmaatschap van een vereniging, maar ze herhaalt ook eenvoudige schoolkennis, waarvan de ratio hem eindelijk duidelijk is. Men gaat zelfs nog een stapje verder en leert de jongens wat eenvoudige maatschappijkennis en maatschappelijke verhoudingen. In deze zin begint de avondverzorging een weinig op voortgezet onderwijs te lijken. De avondverzorging voor debielen neemt toe. Vele gemeenten hebben er regelen voor opgesteld en hebben beloningen vastgesteld. De streekscholen verkeren hier in de moeilijkste positie, doordat men zijn oud-leerlingen des avonds niet van ver uit de omtrek naar de school kan brengen zoals overdag de leerlingen, namelijk met een georganiseerd vervoer. Aan deze oud-leerlingen wordt weleens de laatste kans op integratie in het dorpsleven ontnomen, als men hen des avonds verre reizen laat doen naar de streekschool voor het genieten van avondverzorging.

Opmerkingen van inspecteurs

Een intensieve bemoeienis met de scholen voor zwakzinnigen in het westen van het land had de inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs te Rotterdam. Hij kon voldoen aan de wettelijke eis, ten minste eenmaal per jaar alle scholen te bezoeken waarover zijn toezicht zich uitstrekt. Hij wijst op een merkwaardige tegenstrijdigheid der tendenzen die op te merken is enerzijds bij de passiviteit in de ontspanning der volwassenen zoals kijken naar televisie, film en voetballen, en anderzijds bij de gerichtheid op activiteit in opvoeding en onderwijs op school. Hij acht de vraag gewettigd of de kwaal van het passief opnemen, die zich als een ziekte met de naam spectatoritis juist bij de minder begaafden vertoont, voldoende door pedagogische beïnvloeding op de scholen voor buitengewoon lager onderwijs kan worden bestreden. Elke poging daartoe prijst hij:

'Het gaat niet aan om debiele leerlingen bezig te doen zijn met het overschrijven van lesjes waarbij geen nadenken van hen wordt gevraagd, en waarbij niet gecontroleerd wordt wat van het overgeschrevene door hen werd begrepen. Veel meer verdient het aanbeveling het voetspoor te volgen van die leerkrachten die een leesles maken tot een feest, doordat op de leesstof wordt ingegaan,

individueel in het persoonlijke gesprek en klassikaal, en die bovendien met grote tact en deskundigheid interesse en enthousiasme weten te wekken, ook op de andere lessen. Het bezig zijn der leerlingen waarbij het zelfdoen en het zelfdenken worden geaccentueerd, dient derhalve gestimuleerd te worden, zodat de leerlingen bij hun werk tot vreugde komen.'

De inspecteur roemt de pedagogische aanpak van de onderwijzer als hij schrijft:

'Meermalen kon geconstateerd worden dat de omgang met de leerlingen buiten schoolverband, door hen een enkele maal bij zich thuis te nodigen, eens ongedwongen met hen te spelen en diep geïnteresseerd men hen mee te leven in voor hen grote en kleine dingen, de goede verhoudingen in de klas bevorderden. De taalen de sommen en al het overige werk werden hierdoor met meer ijver en enthousiasme gemaakt.'

Hij merkt vervolgens op, dat de onderwijzer zowel aandacht moet hebben voor structuuranalyse der debiele persoonlijkheid als voor het beeld dat de huidige samenleving te zien geeft:

'Zoals de klinische psychiatrie het accent meer en meer gaat leggen op de sociale relaties van de patiënt en de samenleving mede verantwoordelijk stelt voor het ontstaan der afwijkingen, zodat van een uitgroeien der psychiatrie in sociale richting gesproken kan worden, zo zal ook de speciale pedagogiek, die zich onder andere tot taak stelt inzicht te geven in de schoolbehandeling van afwijkende kinderen, de problemen der maatschappij in haar vraagstelling dienen te betrekken. De leerkracht die zijn taak als speciaal-pedagoog met betrekking tot aan zijn leiding en zorg toevertrouwde leerlingen verstaat, zal daarom met open oog en kritische blik de samenleving hebben te bestuderen. Hij zal daarbij verder moeten zien dan de wanden van zijn woning en zijn leslokaal. Hij zal zich rekenschap dienen te geven van de plaats die de leerlingen in de toekomst zullen kunnen innemen in de samenleving, om er dan naar te streven hen zo te beïnvloeden en te vormen dat zij daar, leerplichtvrij geworden, vruchtbaar werkzaam zullen kunnen zijn. Het is stellig onjuist te achten indien de aandacht voor wat men wel de 'intellectuele vakken' genoemd heeft, geheel verdwijnt, zoals op een school geconstateerd kon worden. Taal, lezen, rekenen en schrijven blijven ook in de arbeidsklas van belang, temeer daar dit eindonderwijs is.'

De slotbeschouwing die hij geeft, is belangrijk voor iedere werker bij het buitengewoon lager onderwijs:

'In de moderne industrialistische samenleving staat de arbeider ver van het eindproduct van de fabriek. Hij ziet slechts een onderdeel, of ook wel een onderdeel van een onderdeel. Dit betekent dat hij geen overzicht heeft over het geheel. Wat hem ontbreekt is wat men wel de 'Feldherrnhügel' heeft genoemd. De beeldspraak komt hierop neer. Vroeger kon de veldheer met zijn kijker, staande op een heuvel, het gehele strijdtonel overzien. Hij zag dan de contouren van het leger. Hij was echter een verloren man indien hij dit overzicht niet behouden kon. Het perspectief was dan weg. Met hem ging het leger ten onder.

Al gaat iedere vergelijking mank, toch zou dit beeld in zekere zin ook op het buitengewoon lager onderwijs kunnen worden toegepast. Want om vruchtbaar werkzaam te kunnen zijn onder de bevoorkoming van de scholen voor buitengewoon onderwijs, moet men ook een overzicht en een perspectief hebben. Er moet voor iedere leerkracht een 'Feldherrnhügel' zijn, van waaruit hij het geheel van zijn dagelijkse arbeid kan overzien. De grote lijnen van het geheel van het onderwijs zullen hem voor ogen moeten staan. Het overzien van het bredere terrein bemoeidigt en inspireert, het brengt tot nadenken en bezinning. Is men hiertoe niet in staat, dan zal het onderwijs er schade door lijden. Er zal bij de leerkracht (om met de jonge Marx te spreken, zij het in geheel ander verband dan deze het deed) 'Entfremdung' ontstaan, wanneer hij het contact met de rest van het onderwijs zou verliezen. Te veel leeft men in onderwijskringen nog aan elkander voorbij. De onderscheiden takken van onderwijs, dus ook het buitengewoon lager onderwijs, dienen in het ene grote geheel geïntegreerd te zijn en aanrakingspunten te hebben. Zoals men, wandelend in een landschap, gebodien kan worden door één bepaald ding, dat men met overgave en warmte beziet, doch daarbij het geheel niet uit het oog verliest en het ene zich tegen de achtergrond van het vele en grotere ziet aftekenen, zo is de werker bij het buitengewoon lager onderwijs in zijn dagelijkse arbeid verdiept: hij werkt als het goed is met overgave en bezieling, doch hij heeft oog voor de functie van het buitengewoon lager onderwijs in het onderwijs als geheel. Maar hij heeft ook oog voor de betekenis van het

onderwijs als geheel voor de samenleving, en de plaats die de scholen daar dienen in te nemen. Daarom zullen beide terreinen, zowel dat van het onderwijs als dat van het maatschappelijke leven, in grote lijn moeten worden overzien. Het buitengewoon onderwijs zal dan voor de leerkracht die daarbij werkzaam is, een verantwoorde plaats gaan krijgen. De contouren ervan tekenen zich dan voor hem af, alsmede de betekenis ervan voor de samenleving. Maar het komt ook aan op het functioneren van de school in een kleiner verband.

Dit functioneren mag door de leerkrachten vanaf hun 'Feldherrnhügel' worden waargenomen. Zij weten dat het gaat zowel om de plaats van het buitengewoon lager onderwijs in het grote geheel van het onderwijs en van de samenleving, als om de plaats van een bepaalde school en een bepaalde leerling in een kleiner geheel. De kennis van de sociale achtergronden, die de leerkrachten zich hebben eigen te maken, zal de schoolbehandeling der leerlingen dan ook zeer ten goede komen. Vooral zal de situatie waarin de leerlingen thuis verkeren, aan de leerkrachten duidelijk moeten zijn. Zij dienen oog en begrip te hebben voor eventuele spanningen en wrijvingen in het gezinsleven, die veroorzaakt kunnen worden door spanningen en wrijvingen op fabriek of kantoor, of andere werkkringen waar het gezinshoofd of de overige gezinsleden werkzaam zijn. Want de kinderen weerspiegelen deze in hun gedrag en in hun werk op school. Zij moeten hier een uitlaat kunnen vinden voor hun innerlijke spanningen en moeilijkheden, die opgeroepen kunnen zijn door het huiselijk milieu. De school vangt dan op wat het kind door de omstandigheden thuis niet verwerken kon. De leerkrachten hebben dan ook een taak die, op verantwoorde wijze vervuld, vruchtbaar zal zijn, zowel voor het individuele kind, het gezin waartoe het behoort, als voor de samenleving. Op deze wijze levert de school voor buitengewoon lager onderwijs een bijdrage in de opbouw van de huidige maatschappij.

De inspecteur van het buitengewoon lager onderwijs te Nijmegen tenslotte spreekt over een andere vorm van voortgezet onderwijs die eveneens onmisbaar is voor het buitengewoon lager onderwijs, namelijk de opleiding van leerkrachten:

'Met uitzondering van de opleidingen van leerkrachten voor het onderwijs aan blinde en doofstomme kinderen, die door de instituten zelf werden verzorgd, was de opleiding van leerkrachten voor het buitengewoon lager onderwijs aanvankelijk uitsluitend gericht op het onderwijs aan zwakzinnige kinderen. Na de uitbreiding van het aantal schoolsoorten overeenkomstig het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 werd de behoefte aan differentiatie in de opleiding echter steeds dringender. En in deze behoefte hebben de R.-K. Leergangen en de stichting buitengewoon onderwijs trachten te voorzien, door speciale opleidingen in het leven te roepen voor leerkrachten die werkzaam zijn of te werk gesteld willen worden op scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden, en voor leerkrachten ten behoeve van het onderwijs aan ziekelijke kinderen en kinderen die lijden aan tuberculose. Door de R.-K. Leergangen werd dit jaar bovendien begonnen met een afzonderlijke opleiding voor leerkrachten van scholen voor woonwagenkampkinderen en een grondopleiding voor leerkrachten ten behoeve van het onderwijs aan doofstomme en slechthorende kinderen. De laatstgenoemde opleiding geschiedt in samenwerking met het rooms-katholieke doofstommeninstituut te St. Michiels-gestel, dat dus geen eigen basisopleiding meer heeft.

Intussen wordt ook overleg gepleegd tussen de Stichting buitengewoon onderwijs en de doofstommeninstituten te Amsterdam, Rotterdam, Groningen en Voorburg om te komen tot een gelijkvormige grondopleiding van de leerkrachten voor het onderwijs aan doofstomme en slechthorende kinderen. De deelneming aan de verschillende opleidingscursussen is zeer bevredigend. Alle cursussen duren ongeveer twee jaar en worden gewoonlijk op zaterdagmiddag gegeven. Na de cursus geregeld gevolgd te hebben kan men examen doen ter verkrijging van een vakdiploma. In vergelijking met het grote aantal cursisten is de deelneming aan de examens nog niet geheel bevredigend. Dit komt waarschijnlijk doordat aan dit vakdiploma buitengewoon onderwijs wettelijk nog geen onderwijsbevoegdheid verbonden is, en lang niet alle gemeenten dit diploma honoreren.

In de toekomst zal het bezit van dit vakdiploma wettelijk verplicht gesteld moeten worden voor de bevoegdheid tot het geven van buitengewoon onderwijs, en zal het volledig verkrijgen van de rijksmarge afhankelijk gesteld moeten worden van deze bevoegdheid. Inmiddels staat ook deze gedifferentieerde opleiding bloot aan de gevaren van elke specialisatie. Het zou derhalve de moeite waard zijn te overwegen, of voor alle takken van buitengewoon onderwijs een gelijkvormige algemene basisopleiding van een jaar mogelijk is. In deze basisopleiding zou dan iedereen kennis maken met de algemene problematiek die aan de opvoeding van en het onderwijs aan zorgkinderen ten grondslag ligt. Bovendien zou deze organisatie waarschijnlijk een besparing in de kosten betekenen.'

VII. VERSLAG VAN DE CONSULENT VOOR DE LICHAMELIJKE OPVOEDING VOOR HET BUITENGEWOON LAGER ONDERWIJS

Gebouwen

In het afgelopen jaar heeft de uitgroei van het buitengewoon lager onderwijs zich verder voortgezet. Voor het onderwijs in de lichamelijke oefening had deze snelle groei geen onverdeeld gunstige gevolgen. Bijna alle nieuwe scholen beginnen hun werk in gebouwen die niet voldoen aan hetgeen in art. 106 van het Besluit buitengewoon lager onderwijs 1949 betreffende de gymnastieklokalen is bepaald.

Veelal kan niet op het tot stand komen van een speciaal voor dit onderwijs gebouwde school worden gewacht. Dit heeft tot gevolg dat het aantal b.l.o.-scholen dat over geen enkele overdekte oefengelegenheid beschikt, het laatste jaar is toegenomen.

Wel kwamen nieuwe gymnastiekzalen gereed, maar hun aantal woog niet op tegen het aantal scholen dat tot stand kwam zonder over een dergelijke oefengelegenheid te beschikken. In de komende jaren zal naar mijn mening het beleid bij het verlenen van urgentie voor scholenbouw gericht moeten zijn op het inlopen van de achterstand op het gebied van zalen voor lichaamsoefeningen.

Wanneer wij mogen afgaan op de vele bouwplannen welke ook dit jaar ter beoordeeling aan de consulent werden voorgelegd, zal de bouwnijverheid ten dienste van het b.l.o. in de komende jaren eerder toe- dan afnemen. In totaal werden 47 bouwplannen doorgenomen. Ofschoon hiervoor zo weinig mogelijk tijd werd uitgetrokken betekende dit, dat een groot aantal dagen van het afgelopen jaar aan de scholenbouw moest worden besteed. In het algemeen vraagt een bouwplan een bespreking van het schetsplan, een bespreking van het definitieve plan en een bezoek tijdens de bouw vlak voor het gereedkomen van het object. Op deze wijze worden veel fouten en onjuiste of ongewenste oplossingen voorkomen. Inzake de inrichting van gymnastieklokalen, speellokalen enz. werd in 58 gevallen advies gegeven. Veelal geschiedt dit aan de hand van een bij de hoofdinspecteur of de inspecteurs ingediende begroting voor gymnastiekmateriaal. In de meeste gevallen zijn deze begrotingen onjuist of onvolledig. Dit geeft dan aanleiding tot een onderhoud, waarbij gezamenlijk een nieuwe lijst wordt samengesteld. Op deze wijze is een vrij grote uniformiteit verkregen in de inrichting der oefengelegenheden, welke uniformiteit weer van belang is bij de herscholing der leerkrachten.

Leerkrachten

De geschiktheid van de leerkrachten voor het onderwijs in de lichamelijke oefening vertoont een geleidelijke verbetering. Dit is onder meer een gevolg van de vernieuwing van het onderwijzerkorps. De jongere leerkrachten zijn veel beter opgeleid voor deze taak. Terloops mag hier worden opgemerkt, dat dit voor een belangrijk deel het gevolg is van het systeem van deskundige gecommiteerden bij de cindexamens van de kweekscholen in de laatste 10 jaar. Bovendien behoort een steeds groter aantal leerkrachten tot hen die zelf in en buiten school sport bedreven hebben of nog bedrijven. Het sterkst neemt men deze veranderingen waar op de cursussen. De eigen geoefendheid blijkt belangrijk beter dan vroeger meestal het geval was. Een grotere mate van geoefendheid en voortgezette sportbeoefening door de leerkrachten zijn zeer bevorderlijk voor de kwaliteit van de lessen in de lichamelijke oefening die zij moeten geven.

Samenvattend kan dus worden vastgesteld, dat de geschiktheid van de leerkrachten om lichaams oefeningen te doceren, toeneemt.

Cursussen

Dit wil nog niet zeggen dat het onderwijs met sprongen vooruitgaat. Hulp blijft dringend noodzakelijk. Cursussen zullen ook in de toekomst speciaal ten aanzien van dit deel van het onderwijs niet kunnen worden gemist. Dit is althans de mening van alle leerkrachten die dit jaar een cursus 'lichamelijke opvoeding bij het b.l.o.' volgden.

Deze herscholingslessen hebben het navolgende ten doel.

- a. Het opnieuw wekken van de belangstelling voor dit speciale terrein, o.a. door de vreugde van het oefenen zelf opnieuw te doen beleven.
- b. Het geven van inzicht in het systeem dat moet worden gevolgd. De leerkracht moet weer kunnen overzien, wat er nu eigenlijk dient te gebeuren.
- c. Het geven van methodische aanwijzingen, speciaal in verband met de geaardheid van de leerlingen in de onderscheiden scholen voor b.l.o.

Dit jaar werden in samenwerking met de pedagogische centra een zestal cursussen gegeven van ieder 7 lessen; in totaal 42 cursusmiddagen. De lessen werden na schooltijd, meestal van 5-7 uur, gegeven.

Toezicht

Het schoolbezoek was ten opzichte van het geheel onvoldoende. Er is nl. slechts tijd geweest voor 93 schoolbezoeken. Op de ruim 400 scholen is dit veel te weinig, omdat het schoolbezoek een zeer belangrijk middel is ter verbetering van de kwaliteit van het onderwijs. Hulp en toezicht kunnen hierbij worden verenigd. Deskundig toezicht op de lichamelijke oefening dient gelijke tred te houden met deskundige hulp. Hulp zonder toezicht getuigt van even weinig realisme als toezicht zonder hulp.

Wil er iets terecht komen van goed schoolbezoek, dan is een belangrijke uitbreiding van de

... het gebouw van de school als een openbare ruimte, dat is het gebied van de schoolgebouwen en de omliggende ruimte van de school.

De schoolgebouwen en de omliggende ruimte van de school zijn een openbare ruimte, die is ontworpen en gebouwd door de school. De schoolgebouwen en de omliggende ruimte van de school zijn een openbare ruimte, die is ontworpen en gebouwd door de school.

Tussentijd

De schoolgebouwen en de omliggende ruimte van de school zijn een openbare ruimte, die is ontworpen en gebouwd door de school. De schoolgebouwen en de omliggende ruimte van de school zijn een openbare ruimte, die is ontworpen en gebouwd door de school.

Lager onderwijs: ... een belangrijke vooruitgang is te bespeuren geweest op het gebied van de schoolbouw ...

VIII. VERSLAG VAN DE BOUWKUNDIG HOOFDINSPECTEUR VAN HET LAGER ONDERWIJS

Afhandeling van de bouwplannen

Bij de aanvang van 1957 was de voorraad bouwplannen welke niet op een officiële urgentielijst waren geplaatst, tot 380 stuks aangegroeid.

Bij circulaire d.d. 6 februari 1957 werd de inspecteurs van het lager onderwijs en van het kleuteronderwijs verzocht de indiening van de z.g. niet-urgente plannen te staken, en wel op de eerste plaats omdat deze plannen niet in behandeling konden worden genomen zonder de afhandelingstermijn van 1 à 2 maanden der urgente plannen in gevaar te brengen, en verder omdat het vroegtijdig opstellen en indienen van niet-urgente plannen de navolgende bezwaren heeft.

1. Tijdverlies en extra werk voor de architect wanneer het plan ingrijpend moet worden gecorrigeerd of geheel omgewerkt, als gevolg van het feit dat tussen het moment waarop het plan werd opgesteld, en de datum waarop het op de urgentielijst van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen werd geplaatst, de omstandigheden veranderen, b.v. door uitbreiding van het aantal klassen, wijziging van de toegestane accommodatie en prijsfluctuaties.

2. Financiële bezwaren voor de architect, in het bijzonder wanneer de opdracht voor rekening van minder draagkrachtige schoolbesturen geschiedt en dientengevolge het architecten-honorarium pas kan worden betaald, wanneer het plan tot uitvoering komt.

In de loop van het jaar werd slechts voor een betrekkelijk gering deel van de genoemde voorraad plannen een urgentieverklaring afgegeven, zodat de voorraad, met inbegrip van een aantal verbouwingsplannen waarvoor vanwege het beperkte bouwvolume voorshands geen urgentieverklaring zou worden verstrekt, aan het eind van het jaar nog 340 stuks bedroeg. Van deze waren 64 in 1955 en 148 in 1956 ingediend.

Aangezien ten aanzien van deze projecten regelmatig informatie aan de belanghebbenden moesten worden verstrekt, en bovendien o.a. door gebrekkige plaatsaanduiding abuizen in de hand werden gewerkt, werden tenslotte bij circulaire d.d. december 1957 alle nog voorradige niet-urgente plannen aan de betrokken inspecteurs geretourneerd.

De reeds aan het begin van dit jaar omvangrijke voorraad afgehandelde urgente plannen welke op de door de minister van volkshuisvesting en bouwrijverheid af te geven rijks-

goedkeuring wachtte, nam in de loop van dit jaar nog aanzienlijk toe en bereikte aan het eind van het jaar een omvang van enkele tientallen miljoenen guldens. Daarenboven kon tengevolge van de bestedingsbeperking met de uitvoering van een groot aantal plannen waarvoor reeds rijksgoedkeuring was verleend, niet worden begonnen.

Niettemin werd de afhandeling der plannen zoveel mogelijk bespoedigd, waarbij ernaar werd gestreefd de plannen welke de ene maand binnen kwamen, de daarop volgende maand af te werken. De afhandeling der definitieve plannen bleek vaak vertraging te ondervinden, doordat de belanghebbenden onvoldoende gegevens overlegden; o.a. moest in vele gevallen voor de behandeling van het definitieve plan het dezerzijds afgestempelde schetsplan worden opgevraagd. Bij de plannen voor uitbreiding of verbouwing werd vaak verzuimd een tekening van de bestaande situatie over te leggen, zodat deze alsnog moest worden opgevraagd om een goed oordeel over de plannen te kunnen vormen.

De in 1957 afgehandelde definitieve plannen voor nieuwe scholen en voor uitbreidingen omvatten in totaal 2984 les- en vaklokalen alsmede 57 gymnastieklokalen.

De ramingen beliepen een gezamenlijk bedrag van f 98 255 000.

Beoordeling van de bouwplannen

Zoals algemeen bekend is, zag de minister van volkshuisvesting en bouwnijverheid zich eind 1955 genooddakt vanwege de noodzakelijke opvoering der woningproductie de bouwactiviteiten in de andere sectoren van bouwnijverheid ingrijpend te beperken.

In het bijzonder ten aanzien van de nieuwe schoolgebouwen voor lager onderwijs had het gewijzigde rijksgoedkeuringsbeleid van voornoemde minister verstrekkende gevolgen. Zo moesten bij de g.l.o.-scholen de handenarbeidlokalen e.d. en de schoolzalen vervallen, en onderging de bouw van gymnastieklokalen stringente beperking. Hoewel de bouwkundige hoofdinspecteur in zijn adviezen betreffende bouwplannen formeel genomen kan volstaan met de school-, bouwtechnische en economische beoordeling, lag het in de rede, zulks ten einde te voorkomen, dat t.z.t. het plan zou stranden en alsnog zou moeten worden gewijzigd, in de adviezen ook de beperkingen op te nemen welke de minister van volkshuisvesting en bouwnijverheid bij de eventuele verlening van de voor de uitvoering van het plan noodzakelijke rijksgoedkeuring oplegde.

De circulaire nr. M.G. 57-11, Afd. Bouwnijverheid, d.d. 5 augustus 1957 van voornoemde minister, gericht aan de gemeentebesturen, bracht te dien aanzien de nodige klaarheid.

In de bijlage van deze circulaire werden de richtlijnen gepubliceerd welke bij het beoordelen van aanvragen om rijksgoedkeuring voor de bouw van scholen voor lager- en kleuteronderwijs in acht genomen worden. Uitdrukkelijk werd in de circulaire o.a. gesteld, dat deze leidraad alleen mag worden gezien in verband met de verlening van de rijksgoedkeuring en dat, zodra deze laatste t.z.t. niet meer vereist mocht zijn, de leidraad haar geldigheid verloren heeft.

In genoemde richtlijnen worden met betrekking tot scholen voor g.l.o.-, v.g.l.o.-, ulo- en kleuteronderwijs maxima gesteld voor het vloeroppervlak der lokalen. Deze maxima komen overeen met de tot nu toe meest gangbare vloeroppervlakken en betekenen als zodanig

voornamelijk een beperking voor scholen voor montessori-onderwijs, daltononderwijs en andere moderne onderwijsmethoden, alwaar een zekere behoefte aan grotere lokalen bestaat. Naast deze maxima wordt in de richtlijnen genoemd het vereiste minimumpercentage netto-lesruimte (waaronder te verstaan het vloeroppervlak der les- en vaklokalen binnenwerks gemeten) in verhouding tot het vloeroppervlak van alle ruimten tezamen (buitenwerks gemeten), waarbij de toepassing van een bescheiden hal mogelijk blijft. Hierdoor wordt o.a. de mogelijkheid opgehouden, lokalen ten koste van verkeersruimte te vergroten b.v. door aan het uiteinde van een vleugel de gang bij een lokaal te trekken, of door een bijzondere groepering van lokalen en verkeersruimten, zoals dit bij de scholen van het 'Amsterdamse' en 'Groninger' type plaats vindt.

Het is dus nodig dat op de eerste plaats wordt nagegaan, hoeveel bruto-oppervlak voor een school bij een bepaald aantal lokalen mag worden gebouwd, en vervolgens binnen dit oppervlak een ruimtelijke indeling te ontwerpen welke zo efficiënt mogelijk is.

Tot nu toe leert de ervaring, dat voornoemde percentages voor kleine schoolgebouwen met 2 à 3 lokalen aan de hoge kant zijn, en dat zij ook bij bepaalde terreinsituaties voor scholen met plm. 6 lokalen moeilijkheden op kunnen leveren. Naarmate de schoolgebouwen een groter aantal lokalen bevatten, b.v. 12 en meer, laten de gestelde percentages een redelijke speling toe. Verder is het van belang dat de plannen zodanig worden ontworpen, dat ruimten waarvan de bouw wenselijk is doch onder de huidige omstandigheden niet plaats kan vinden, later op organische en economische wijze kunnen worden aangebouwd.

Naast voornoemde maximumoppervlakken en verhoudingscijfers worden in de leidraad nog de toelaatbare bouwkosten genoemd gebaseerd op het bouwkostenpeil in het tweede halfjaar van 1956. Uiteraard dienen deze laatste als een gemiddelde te worden beschouwd ten aanzien waarvan de bouwprizen op het platteland iets naar beneden en die in de grote steden iets naar boven afwijken.

Met betrekking tot de scholen voor buitengewoon lager onderwijs worden in de leidraad, gezien het sterk variërende karakter van dit onderwijs, geen normen vastgesteld, doch wordt volstaan met de mededeling dat de bouwplannen zo economisch mogelijk dienen te zijn. De bouw en inrichting van kleuterscholen werd bij Koninklijk besluit van 6 september 1957 (Stb. 361) tot uitvoering van art. 18, eerste lid, der Kleuteronderwijswet, (Bouwbesluit Kleuteronderwijs) geregeld.

Overeenkomstig de eis der wet bevat dit besluit, evenals het Bouwbesluit l.o.-scholen, slechts minimumnormen, en wordt de ontwikkeling van de scholenbouw niet door gedeetailleerde voorschriften aan banden gelegd. Mits deze normen in acht worden genomen, mogen de scholen verder naar eigen inzichten en wensen worden gebouwd. Uiteraard zullen daarbij de financiële mogelijkheden een bovenste grens vormen. Vooral onder de huidige omstandigheden is deze grens voelbaar en dreigt het gevaar dat minimumnormen als maximumnormen moeten worden gehanteerd.

Volgens art. 2 sub 1, wordt door de inspecteur omtrent voorlopige plannen voor de stichting van een schoolgebouw naast de bouwkundig hoofdinspecteur ook de geneeskundig inspecteur van de volksgezondheid gehoord. Aangezien de schoolhygiënische opmerkingen van

deze inspecteur doorgaans bouwkundige consequenties hebben, is de meest juiste gang van zaken, dat eerst het advies van de geneeskundige inspecteur ingewonnen wordt en daarna de bouwkundige stukken vergezeld van dit advies bij de bouwkundige inspectie worden ingediend, opdat deze bij het opstellen van het bouwkundig advies met het advies van de geneeskundig inspecteur zo veel mogelijk rekening kan houden.

Het komt mij voor dat de objectieve schoolhygiënische adviezen ten aanzien van de verschillende plannen in grote mate met elkaar zullen overeenstemmen, en dat na verloop van tijd misschien een uniform basisadvies is op te stellen, hetwelk van geval tot geval met enkele incidentele adviezen kan worden uitgebreid, waardoor de behandelingsprocedure wellicht kan worden bekort.

Scholen in nieuwe bouwsystemen en seriebouw

De spanning op de bouwmarkt, welke zich sinds eind 1956 in toenemende mate manifesteerde, had door de sterk oplopende bouw prijzen en de stagnatie bij de uitvoering ook een zeer nadelige invloed op de scholenbouw.

Een en ander was voor enkele bouwbedrijven aanleiding over te gaan tot het ontwerpen van scholen in z.g. bouwsystemen, waaronder moeten worden verstaan wijzen van bouwen welke van de traditionele bouwmethoden voornamelijk afwijken door wandconstructies van betonelementen, hout, staal etc. in plaats van muren in traditioneel metselwerk. Genoemde bedrijven werd dezerzijds van advies gediend om tot een schooltechnisch en economisch verantwoord plan te geraken.

Ook vond met enkele timmerfabrieken welke houten noodscholen aan de markt brengen, overleg plaats om tot een kwalitatief betere uitvoering te komen, t.w. tot een houten schoolgebouw van zodanige kwaliteit, dat de accommodatie en levensduur ongeveer met die van een op traditionele wijze uitgevoerd permanent schoolgebouw overeenstemmen. Een principiële moeilijkheid welke zich bij bouwsystemen openbaart, is de noodzakelijkheid, dat de promotoren opdracht voor een serie scholen ontvangen, om de betrekkelijk hoge ontwikkelings- en investeringskosten voor een bouwstelsel terug betaald te krijgen en het bedrijf door een continue opdracht rendabel te maken.

Aangezien de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen geen opdrachten voor de bouw van l.o.-scholen en kleuterscholen kan verstrekken, zijn deze bedrijven aangewezen op incidentele opdrachten van gemeente- of schoolbesturen. Naast een niet geheel gemotiveerde aversie tegen bouwsystemen vormt vooral het beperkte aantal jaarlijks toegewezen lokalen een belemmering, alsmede de omstandigheid, dat door plaatselijke behoeften en situering een standaard school voor g.l.o., ulo etc. meestal incidentele wijzigingen of aanvullingen moet ondergaan.

De kleuterscholen komen door hun geringere omvang en vaak vrijere ligging in het algemeen eerder voor seriebouw in aanmerking dan l.o.-scholen. Bovendien is laagbouw, welke voor een kleuterschool de voorkeur verdient boven verdiepingbouw, zeer geschikt voor systeembouw.

Medio 1957 waren een betonbouwsysteem en een staalconstructiesysteem gereed voor uit-

voering. De noodzaak van bestedingsbeperking, die spoedig daarop volgde, en de mede als gevolg daarvan duidelijke daling der bouwpreizen deed de onmiddellijke behoefte aan de bouwsystemen welke bij te grote spanning op de bouwmarkt als waardevolle aanvulling van de traditionele bouw kunnen dienen, afnemen.

De afwijzende houding welke vrij algemeen door gemeentes- en schoolbesturen ten opzichte van nieuwe bouwsystemen wordt aangenomen, vindt ten dele haar motivering in de minder goede resultaten met deze systemen bij de woningbouw en bij enkele scholen die in de eerste jaren na de laatste oorlog werden gebouwd, alsmede in de omstandigheid dat de kostprijs vaak iets hoger ligt dan bij de traditionele bouw.

In het belang van het peil van de scholenbouw wordt bij overleg met promotoren van bouwsystemen dezerzijds meer dan bij de traditionele bouw tot in details toegezien op verantwoorde constructies en op behoorlijke architectonische verzorging, dit laatste niet altijd met succes. Daarbij wordt getracht de semi-permanente bouw, welke noch de lage prijs van de noodschool noch de duurzaamheid van de permanente school heeft, te weren.

Over het algemeen heerst omtrent de systeembouw een grote begripsverwarring. Een groot aantal moderne woningcomplexen van recente datum en de utiliteitsbouw bewijzen, dat met deze bouwwijzen stellig een bouwwerk van voortreffelijk technische kwaliteit tot stand kan worden gebracht.

De dit jaar in het Bouwcentrum te Rotterdam geëxposeerde nieuwe bouwsystemen voor schoolgebouwen droegen nog te zeer het karakter van systemen voor noodscholen en semi-permanente scholen, zodat deze expositie in tegenstelling tot haar opzet er niet toe bijdroeg, het inzicht in de bruikbaarheid der bouwsystemen te verruimen en de weg voor deze te effenen.

C. ONDERWIJZERSOPLEIDING

VERSLAG VAN DE HOOFDINSPECTEUR VAN DE ONDERWIJZERSOPLEIDING

ALGEMEEN

Inleiding

Zowel in het bestaande als in het door de regering nagestreefde scholenstelsel vindt de onderbouw van het vormingsinstituut dat kweekschool heet, zijn plaats naast de bovenbouw van het algemeen vormend onderwijs dat nu aan h.b.s. en m.m.s. gegeven wordt, terwijl de bovenbouw, d.w.z. de tweede en de derde leerkring en de cursussen voor l.o.- en m.o.-a-bevoegdheden, slechts vergeleken kunnen worden met hogere beroepsopleidingen als h.t.s. en school voor maatschappelijk werk. Uit deze positie volgen rechten en plichten. Hoewel deze rechten niet altijd vlot erkenning vinden, rust niettemin op alle verantwoordelijken de plicht, de hoge normen na te streven die én aan de algemene én aan de professionele vorming van de onderwijzers als individu en als maatschappelijke groep moeten worden gesteld. Vanuit deze hoge plichtsopvatting geleid kan de kweekschool, hier zich handhaven als, elders worden tot, het selectieve en efficiënt werkende apparaat dat gerechtvaardigde eisen kan stellen aan zijn abiturienten en met betrekking tot zijn materiële en personele voorzieningen. Het nog steeds waar te nemen elan waarmee schoolleiders, docenten, medewerkers aan de praktische vorming, en organisaties de mogelijkheden door wetgever en uitvoerende ambtenaren geboden benutten, is beslissend voor het welslagen van dit tweede stadium van onze emancipatie.

De kweekschool in haar nieuwe vorm dient beschouwd te worden als het aangewezen apparaat voor de personeelsvoorziening der scholen voor l.o., v.g.l.o., ulo en b.l.o. Om deze taak te vervullen, zullen begaafde leerlingen door de school in de gelegenheid gesteld moeten worden hun talenten volledig te ontplooiën. Daartoe dienen de keuze-uren en de cursussen bedoeld in artikel 41c der Kweekschoolwet en deswege c-cursussen geheten. Het is daarom noodzakelijk dat ieder die leiding heeft te geven bij het kweekschoolonderwijs, zich steeds bewust is van de grote lijn die moet worden gevolgd. Een leerling die gaven heeft op het gebied van muziek of tekenen, dient evenzeer aan zijn trekken te komen als hij die aanleg voor wiskunde of de moderne talen meegekregen heeft. De opleider moet evenwel niet alleen de persoonlijkheidsvorming in het oog houden, maar ook de materiële zijde: de personeelsvoorziening. Dit laatste brengt mede een studie voor akten die later nodig zullen zijn. Met 'aktenjacht' heeft dit niets te maken. Het is immers heel normaal dat een onderwijzer die

studiegaven en studiezin heeft, in zijn vrije tijd studeert. Het argument dat hij dan die tijd ontroofd aan andere verplichtingen, moet wel als waardeloos ter zijde worden geschoven. Het is stellig niet zo, dat studerende mensen hun verplichtingen niet zouden nakomen, en de niet-studerende mensen daarin zouden uitmunten. Het is dan ook een verheugend verschijnsel dat de c-cursussen steeds meer leerlingen tellen, al zijn er ook onder hen die te snel toetreden en te snel weer heengaan. Studie eist inspanning en opoffering.

Toelating tot de kweekschool

Ongeveer 85% der leerlingen die toegelaten worden tot de 1e klas van de kweekschool, zijn oud-leerlingen van het ulo. Bij het constateren van dit feit komt steeds meer de vraag op: Is de vooropleiding op de ulo wel geschikt voor de aanstaande onderwijzer? Idealiter gezien kan men deze vraag bevestigend beantwoorden, maar zakelijk gesproken neigt men tot een ontkennend antwoord. Wat de aanleg der leerlingen betreft die zich aanmelden met een ulodiploma, valt op dat de spreiding zeer groot is. Voor velen geldt, dat de bekwaamheid en de ijver der onderwijzers bij het ulo wel zeer groot moeten zijn, dat deze jongelieden in het bezit zijn gekomen van een diploma. Anderen daarentegen hebben ten volle profijt getrokken van hun opleiding en men kan zonder meer verwachten dat zij een sieraad van de onderwijzersstand zullen worden. Deze grote spreiding maakt het onderwijs in de 1e klas zeer moeilijk. Daarbij komt nog, dat de bezitters van het ulodiploma met vrijstellingen in de vakken waarvoor een vrijstelling werd gegeven, een toelatingsexamen moeten afleggen dat 'voldoende kennis' moet waarborgen in die vakken. Maar hoe kan men bijvoorbeeld voldoende kennis verwachten in de wiskunde als de kandidaat slechts een enkel jaar het wiskunde-onderwijs gevolgd heeft, of een school heeft doorlopen waar de wiskunde niet wordt onderwezen? Het ligt voor de hand dat er groot gevaar is, dat de bepalingen worden overtreden en men al te lichtvaardig tot toelating besluit.

In verscheidene provincies wordt de klacht vernomen dat de oud-leerlingen van een m.m.s. zodanige achterstand hebben in de exacte vakken, dat men geen kans ziet deze meisjes zo ver te brengen dat zij behoorlijk les in rekenen zouden kunnen geven, om van de natuurkunde nog te zwijgen.

Inspectie

Met ingang van 1 september 1957 werd de inspectie versterkt door het in functie treden van de heren H. J. Carpay en J. W. Fossen. Tevoren reeds was de vraag onder ogen gezien, hoe de werkzaamheden zouden worden verdeeld. Het was mogelijk aan elk der leden van de inspectie, de hoofdinspecteur inbegrepen, een gedeelte van het land toe te wijzen, waardoor aan ieder hunner de taak zou worden opgedragen, hun aandacht te schenken aan alle vakken van onderwijs op de kweekscholen in hun inspectie. Het spreekt wel vanzelf, dat op deze wijze de betekenis der inspectie voor elk vak afzonderlijk wel uitermate gering zou worden. Van niemand immers kan worden gevergd dat hij voldoende inzicht zou hebben in zovele en zo uiteenlopende vakken. Er is dan ook gekozen voor een ander systeem: de hoofdinspecteur heeft

naast de algemene leiding het toezicht op de vakken: geschiedenis, aardrijkskunde, kennis der natuur, rekenen en wiskunde; de inspecteur H. J. Carpay op de vakken: opvoedkunde (met didactiek) en muziek; de inspecteur J. W. Fossen op de vakken: Nederlandse taal en letterkunde, Frans, Duits en Engels; de inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst, A. Duyser, op de vakken: handenarbeid, schrijven en tekenen, terwijl hem tevens is opgedragen in eerste instantie de aanvragen van materiële aard te beoordelen; de inspecteur voor de lichamelijke opvoeding in algemene dienst, A. A. Lamberts, op het vak lichamelijke oefening, terwijl hij tevens in eerste instantie de aanvragen op dit terrein liggend, beoordeelt.

Door deze wijze van werken is een nauw contact gelegd tussen de inspecteurs en de leraren die genoemde vakken onderwijzen. Dit nu is van de allergrootste betekenis in het stadium van experimentele werkwijzen waarin de kweekscholen verkeren. De inspecteurs zijn nu in staat op een kweekschool gevonden doeltreffende werkmethode bekend te maken op andere kweekscholen, en van jaar tot jaar de verbeteringen gade te slaan. Zij maken daarbij gebruik van de opmerkingen der gecommiteerden.

Eenmaal per maand vergaderen de inspecteurs en wisselen van gedachten over de opgedane ervaringen; het is zonder meer duidelijk, dat door deze samensprekingen het mogelijk is tot eenzelfde gedragslijn te komen.

Het vak nuttige handwerken lijdt aan te gering toezicht, hoewel het de laatste jaren door voortgaande vernieuwing zeer aan betekenis heeft gewonnen. Het verdient dan ook ernstige overweging een inspectrice van het lager onderwijs in algemene dienst aan te stellen, die het toezicht heeft op de lessen in nuttige handwerken op de kweekscholen, de vernieuwing stimuleert en evenals de inspecteur voor de lichamelijke oefening advies uitbrengt aan de hoofdinspecteurs van het lager onderwijs. Een noodzakelijke coördinatie tussen de opleiding en de praktijk van het onderwijs zou op deze wijze worden verkregen.

Een gevaar dat elke inspectie bedreigt, is dat zij gemakkelijk kan opgaan in werkzaamheden die weliswaar met haar werk samenhangen, maar toch niet de kern van haar activiteit uitmaken. Hoe noodzakelijk deze werkzaamheden uit menselijk oogpunt dikwijls ook zijn, het zou pertinent onjuist zijn indien de inspectie daarin zoveel tijd belegde, dat zij aan het allereerst noodzakelijke schoolbezoek niet toekwam. De studie en de ervaring der inspecteurs moeten in de scholen zelf benut worden; aan deze eis moeten alle andere verplichtingen ondergeschikt worden gemaakt.

Aan het schoolbezoek moest veel tijd worden besteed; de besprekingen met directeur en docenten over de verbetering van het onderwijs zijn van het grootste belang, en deze vragen tijd. Door veelvuldig schoolbezoek ontstaan ook de juiste persoonlijke betrekkingen, die het werk meer vruchtbaar doen zijn.

Gecommiteerden

De taak der gecommiteerden zou slechts zeer ten dele zijn omschreven, als deze geformuleerd werd met de woorden: het toezicht houden op de naleving der wettelijke bepalingen bij de examens. Van hen wordt veel meer verwacht. Zij kunnen, steunend op hun kennis, inzicht

en ervaring met de betrokken leraren overleggen, op welke wijze de verschillende vakken in de nieuwe kweekschoolsituatie het beste kunnen worden onderwezen, zodat van jaar tot jaar correcties kunnen worden aangebracht, zonder dat men zich op het terrein der kweek-schoolinspectie begeeft.

In het bijzonder geldt dit voor de gecommiteerden, afkomstig uit de inspectie van het lager onderwijs en uit de groep van hen die nog praktisch werkzaam zijn bij het onderwijs. Een voortdurende wisselwerking tussen theorie en praktijk kan daarvan het gevolg zijn. Een jaarlijkse wisseling van gecommiteerden is derhalve niet doelmatig; in principe wordt dan ook uitgegaan van de gedachte, dat een gecommiteerde gedurende 3 jaren aan dezelfde school werkzaam is; niet alleen tijdens de examens, maar ook door tussentijdse bezoeken is hij in staat overleg te plegen met de leraar wiens examens hij bijwoont. Zo zijn reeds op vele scholen goede betrekkingen ontstaan, die het zoeken naar nieuwe wegen en het wegnemen van fouten vergemakkelijken.

Een zeer bijzondere blijk van medeleven gaf een inspecteur, voorzitter ener commissie, die voor de leerlingen van de derde leerkring van de school waar hij de examens bijgewoond had, een excursie organiseerde in zijn stad, waar op oudheidkundig gebied interessante dingen te zien waren.

Het spreekt wel vanzelf dat niet de functie van de gecommiteerde beslissend is voor zijn geschiktheid, maar wel zijn persoonlijkheid, zijn kennis en ervaring. De onderwijzersopleiding is immers niet een zaak van leraren en directeuren; zij staat, doordat zij de opvoeders van het volkskind vormt, midden in ons volk, en heeft er recht op dat ieder die over bijzondere gaven beschikt, deze ook in dienst stelt van de opleiding. Van dit inzicht gaf een zeer vooraanstaand man in ons land blijk, die, gevraagd als gecommiteerde op te treden bij het vak cultureel en maatschappelijk leven, ten antwoord gaf: 'Ik heb beslist geen tijd, maar uw brief is zo overtuigend dat ik een week beschikbaar stel'. Het is dan ook een verblijdend verschijnsel, dat voor genoemd vak zoveel bekwame Nederlanders zich beschikbaar hebben gesteld uit kringen waar men de kweekschool niet kende.

Het was moeilijk gecommiteerden voor het vak Nederlandse taal bij de eindexamens van de derde leerkring te vinden. Door de welwillende medewerking van de inspectie van het gymnasium en middelbaar onderwijs konden gecommiteerden uit de kring van docenten van dat onderwijs worden aangetrokken, die krachtig hebben medegewerkt tot een bevredigend peil van deze examens.

In vier samenkomsten met de gecommiteerden voor de examens van de derde leerkring zijn de verschillende vraagpunten besproken; deze vergaderingen waren noodzakelijk, omdat vele gecommiteerden deze functie nog nooit hadden vervuld, terwijl de examens voor de eerste maal werden afgenomen. Een herhaling dezer bijeenkomsten van tijd tot tijd zal nuttig kunnen werken doordat op den duur een communis opinio ontstaat omtrent het peil der examens.

Het stemt tot grote tevredenheid dat de inspecteurs van het lager onderwijs, hoewel hun normale taak reeds zoveel van hen vraagt, toch steeds weer bereid zijn hun tijd en krachten aan de kweekschoolexamens te schenken. De nauwe samenwerking die hierdoor is ontstaan, kan niet anders dan ten voordele van het onderwijs zijn.

Examens

Dat het peil der eindexamens uiteenloopt behoeft noch verwondering noch ongerustheid te verwekken. Een min of meer uniforme interpretatie van het programma is de eerste jaren nog niet te verwachten. Veelvuldige samensprekingen van leraren onderling en met de gecommiteerden en de inspectie zal de eenheid van opvatting stellig bevorderen.

In tegenstelling met de gang van zaken in 1956 is in 1957 gestreefd naar een samendrukken van de examens in een kortere periode, om de rust in de scholen te bevorderen. De praktijk-examens vingen aan op 1 maart, de expressievakken werden geëxamineerd in april, terwijl de theoretische vakken na het schriftelijk examen aan de beurt kwamen.

Hoewel de resultaten van de vakken: rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde en kennis der natuur beter waren dan in 1956, liet de kennis van velen kandidaten nog te wensen over. Bij het schoolbezoek is er dan ook door de inspectie op aangedrongen meer systeem in de behandeling van de stof dezer vakken te brengen, waarbij men zich moet afvragen: Welke kennis en welke achtergrond van kennis heeft de onderwijzer steeds nodig om deze vakken met vrucht te kunnen onderwijzen. De leraar dient er hierbij tegen te waken, dat niet-functioneerende kennis zou worden behandeld. Weerzin tegen onderwaardering van kennis mag niet leiden tot overwaardering. Intussen moet worden opgemerkt dat het bewandelen van de tussenweg wel heel moeilijk schijnt, en dat er steeds leraren zijn die niet kunnen los komen van hun eigen verleden.

Vele leraren klaagden erover dat hun vakken werden samengevoegd tot 'speciale didactiek', zodat geringe, te geringe, kennis van het ene vak gemakkelijk een compensatie vond in een ander vak. Het zal dan ook nodig zijn bij de volgende examens afzonderlijke cijfers voor de zaakvakken te geven.

Voor het eerst werden examens voor de derde leerkring afgenomen. De resultaten waren niet onbevredigend. Ongeveer 2/3 der eindexamenkandidaten van de tweede leerkring nam er aan deel. Er was dus al een zekere selectie toegepast, al moet worden erkend, dat van de studie in de derde leerkring dikwijls wordt afgezien, niet zozeer om redenen van intelligentie dan wel in verband met het uitzicht op een huwelijk. De mannelijke kandidaten volgden bijna allen de derde leerkring, hoewel stellig te verwachten is, dat niet ieder van hen over voldoende gaven zal blijken te beschikken. Evenwel wil men hun een kans geven, voordat zij in militaire dienst gaan.

De werkstukken waren nog te omvangrijk; Van Gend en Loos moest er menigmaal aan te pas komen om deze produkten van vlijt, compilatie en, gelukkig ook dikwijls, nadenken bij de gecommiteerden thuis te bezorgen. Naast min of meer waardeloos werk werden ook werkstukken ingeleverd waarvan hoogleraren verklaarden, dat zij deze als uitstekend kwalificeerden. Evenwel zijn deze werkelijk goede werkstukken niet talrijk. Beperking in de omvang en uitbreiding van het eigen aandeel in dit werk moeten worden nagestreefd. De vorm van het examen en het waarderingscijfer dienen slechts in beperkte mate door het werkstuk te worden bepaald.

Eén kandidaat, die verpleegd werd in een sanatorium, maar de cursus tot het einde had gevolgd, mocht het examen afleggen tijdens de verpleging en slaagde met zeer behoorlijke cijfers.

De vader van een afgewezen kandidaat meende 'in hoger beroep' te moeten gaan en zond een open brief aan H.M. de Koningin, de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, aan de leden van de beide Kamers der Staten-Generaal en aan de inspectie, zonder dat er verandering kwam in de situatie. Men kan nog steeds aannemen dat in ons land op rechtvaardige wijze de uitslag van een examen wordt bepaald.

De staatsexamens 'oude stijl' gaven nog slechts een karikatuur te zien van het weleer in hoge achting staande staatsexamen. Examenpeil, opleiding en intelligentie der kandidaten waren ver beneden het oude niveau. Aan afgewezen kandidaten nog opnieuw kansen geven is wel barmhartig ten opzichte van de kandidaten, maar niet ten opzichte van hun toekomstige leerlingen.

De staatsexamens te deel werden voor het eerst afgenomen. Vele gegadigden hadden de eisen verre onderschat; nauwelijks 1/5 deel slaagde.

De staatsexamens te deel verliepen gunstig: 1 van de 4 kandidaten werd afgewezen.

Met de examens voor de akten Frans, Duits, Engels, wiskunde, handelskennis, nuttige handwerken, vrouwelijke handwerken, huishoudkunde, handenarbeid, tekenen en lichamelijke oefening had de kweekschoolinspectie voorheen geen bemoeienis: zij werden gedeeltelijk geleid door de inspectie van het v.h.m.o., terwijl de voorzitter dikwijls een hoogleraar was, gedeeltelijk door de hoofdinspectie van het l.o. Het is begrijpelijk dat hierin verandering moest komen, nu de kweekschool tevens het normale apparaat is geworden voor de opleiding tot deze examens door middel van de cursussen bedoeld in artikel 6, derde lid, van de Kweekschoolwet, die opleiden voor de akten genoemd in artikel 41 onder c van die wet. Er dient een nauwe betrekking te bestaan tussen de officiële opleiding en de examens. In het wetsontwerp tot wijziging van de Kweekschoolwet is dan ook voorgesteld de hoofdinspecteur van het kweekschoolonderwijs te belasten met het toezicht op die examens.

De opmerkingen en wenken der commissies kunnen door bemiddeling van de kweekschoolinspectie ter kennis worden gebracht van de docenten aan de c-cursussen. Het door de commissies aan de minister uit te brengen verslag wordt in vele gevallen eerst gepubliceerd als het opleidingsjaar grotendeels is verstreken.

Men heeft weleens de vraag gesteld, of de oude regeling dan niet 'goed' zou zijn geweest. Uiteraard moet deze vraag ontkennend worden beantwoord, maar zij geeft wel blijk van een niet juist zien van de nieuwe organisatie. Wanneer de nieuwe opleidingen zijn toevertrouwd aan het toezicht van de kweekschoolinspectie, volgt daaruit tevens dat daarbij ook de op die opleiding aansluitende examens behoren. Samenwerking tussen opleiding en examens is noodzakelijk.

Intussen stelt de kweekschoolinspectie met dankbaarheid vast, dat de ervaren deskundigen in de verschillende vakken bereid blijken in het nieuwe coördinerende verband hun organisatorische en wetenschappelijke arbeid voort te zetten.

Bij verschillende examens werd ook kennis van de didactiek van het vak voorgeschreven; het zal nog wel enkele jaren duren voordat hierbij de juiste weg is gevonden. Wat de moderne talen betreft werd door de inspectie de verschijning bevorderd van een boekje dat de didactiek der moderne talen behandelt, zodat althans een begin kon worden gemaakt met de uit-

voering van een tot nu toe niet nagekomen bepaling van het Koninklijk besluit inzake deze examens.

Gebouwen

Veel kweekschoolgebouwen voldeden niet aan de eisen die gesteld moeten worden in verband met de nieuwe opleiding. Verbouwde lagere scholen, oude herenhuizen en dergelijke gebouwen zijn niet de meest doelmatige huisvesting voor een kweekschool.

Voor een groot aantal scholen bestond een nijpend gebrek aan geschikte ruimte. Daarbij kwam dat de soms zeer snelle aanwas van het leerlingenaantal deze problemen op vele scholen zeer urgent maakte. Deze aanwas werd weliswaar ten dele opgevangen door uitbreiding van de bestaande ruimte, doch op vele scholen was het aantal klasselokalen nog ontoereikend. Lokaliteiten moesten benut worden voor velerlei doeleinden en voor uiteraard zeer verschillende vakken. Een dergelijke situatie was niet altijd bevorderlijk voor de geregelde gang van het onderwijs.

Voor scholen met veel buitenleerlingen was het vinden van een geschikte overblijfruimte vaak een bezwaar.

Er is echter gedaan wat er gedaan kon worden: enkele nieuwe schoolgebouwen konden in gebruik worden genomen, verschillende scholen kregen door verbouwing meer ruimte beschikbaar, terwijl ook de bouw van noodlokalen in urgente gevallen een afdoende oplossing gaf. Door de directies werd zonder uitzondering getracht bij de samenstelling van het rooster een optimaal gebruik van de beschikbare lokaliteiten mogelijk te maken.

In vele scholen werden reeds voorzieningen getroffen inzake de verbouwing van een leslokaal voor het vak fysica tot een practicumleslokaal, terwijl vaklokalen werden uitgebreid en aangepast aan de moderne eisen. Verscheidene scholen zijn in het bezit gekomen van een gemeenschaps-overblijflokaal. In het algemeen kon echter geconstateerd worden dat het aantal gebouwen dat een bevredigende accommodatie biedt, klein was in vergelijking met de overige schoolgebouwen.

Er zijn enkele gebouwen waarbij de entourage een schrille tegenstelling vormt met de meest eenvoudige beginselen van de esthetica die de leerlingen in deze omgeving onderwezen dienen te worden. Naast dergelijke gebouwen zijn er andere die, hoewel goed onderhouden, toch niet voldoen aan de eisen die aan een dergelijk gebouw gesteld moeten worden. Er bestaan echter verscheidene plannen om in deze situatie een verbetering te brengen.

Leer- en hulpmiddelen

Voor de inrichting en outillage van de scholen had de uitbreiding van het leerlingenaantal eveneens consequenties. De Kweekschoolwet vraagt daarbij in vergelijking met vroeger een veelal andere en meer uitgebreide outillage: het praktisch werk van de leerlingen bij het vak fysica, uitbreiding van de leerstof met enkele nieuwe vakken, de inrichting van een bibliotheek, het muziekonderwijs, het projectie-onderwijs, andere technieken voor tekenen en handenarbeid enz., en niet in het minst de gewijzigde werkmethode moesten consequenties met zich brengen voor wat de aanschaffing van meubilair en leer- en hulpmiddelen betreft.

Vanzelfsprekend kan een volledige en doelmatige outillage slechts door geleidelijke opbouw tot stand komen. Het is verheugend te constateren dat, hoewel er ongetwijfeld nog vele wensen bleven, zeer veel scholen zodanig geïnstalleerd werden wat de leer- en hulpmiddelen betreft, dat aan de eisen van het onderwijs kon worden voldaan.

Op enkele scholen werd deze opbouw ten eerste geremd door gebrek aan ruimte, waardoor het gebruik en de toepassing van moderne hulpmiddelen onmogelijk was. Verschillende directies wensten te wachten met nieuwe aanschaffingen, omdat plannen tot uitbreiding of nieuwbouw op stapel stonden.

Meubilair

De vervanging van sterk verouderd door moderner en meer doelmatig meubilair is een probleem dat een langere procedure nodig maakt. Ook hier kan slechts een geleidelijke vernieuwing plaats vinden.

De inrichting van veel scholen echter voldeed geheel of gedeeltelijk aan redelijke eisen: behalve de leslokalen werden veel vaklokalen (practicum, tekenen en handenarbeid) met modern meubilair geïnstalleerd.

De situatie van enkele gebouwen was echter zodanig, dat vernieuwing van het meubilair weinig zin had en om deze reden achterwege bleef.

TWEEDE LEERKRING

Opvoedkunde

De pedagogiekleraren hebben in de eerste jaren van de nieuwe opleiding een bijzonder zware taak gehad. Vorderde het zich indenken en inleven in de geest van de nieuwe opleiding veel studie en overleg met vakgenoten, in de praktijk van hun onderwijs misten zij aanvankelijk bovendien de zozeer verlangde steun van een serie leerboeken welke aan de nieuwe opleiding was aangepast, en moesten zij zich behelpen met handboeken welke reeds bij de oude onderwijzersopleiding in gebruik waren. In deze toestand is geleidelijk verbetering gekomen.

Hiermede zijn echter alle problemen rondom de theoretisch-pedagogische vorming nog niet opgelost. Het uitgebreide programma en de personeelsbezetting maken het vaak noodzakelijk, dat de opvoedkunde en haar hulpwetenschappen door verschillende docenten aan eenzelfde klas worden onderwezen. De oplossing wordt dan gezocht in de specialisatie, waarbij aan iedere leraar een of meer van de onderdelen opvoedkunde, algemene psychologie, ontwikkelingspsychologie of didactiek wordt opgedragen. Het is ongetwijfeld prematuur over deze werkwijze een gefundeerd oordeel te geven, maar het lijkt voorshands niet denkbeeldig dat aan dit systeem, naast voordelen, ook bezwaren verbonden zijn. Wat dit laatste betreft is het ontstaan van een soort specialisme mogelijk en tevens, onmiddellijk hiermede samenhangend, dreigt voor de leerlingen het gevaar dat zij de kennis van de onderscheiden vakgebieden niet kunnen integreren, zeer ten nadele van hun beroepsvorming. Uiteraard kan dit alles voorkomen worden, maar het kan zijn nut hebben op mogelijke gevaren te wijzen.

Het geheel van de theoretisch-pedagogische vorming, zowel in de tweede als in de derde leerkring, is gericht op de schoolopvoeding. Vandaar dat met name de didactische vorming in dit geheel een zeer belangrijke plaats inneemt. Dit betreft niet alleen de algemene didactiek maar evenzeer de bijzondere didactiek, welke laatste aan de vakleraren is toevertrouwd.

Wat de algemene didactiek betreft kan moeilijk aan de indruk ontkomen worden, dat deze in de praktijk van het kweekschoolonderwijs nog te veel bestaat in het bijbrengen van een arsenaal van tips welke in de onderwijssituatie het concrete handelen zullen bepalen. Men kan met recht veel waardering hebben voor de onmiddellijke gerichtheid van deze aanwijzingen op de praktijk van het onderwijs, maar daarnaast heeft een inzicht in de samenhang van deze concrete aanwijzingen en de fundering daarvan, zo mogelijk naar de vakkundige en naar de psychologische kant, zijn bijzondere waarde. Een precieze beschrijving van de praktijk van het onderwijs is in laatste instantie een onmogelijkheid, gezien het eenmalig karakter van het menselijk handelen en bovendien, en dit is waarschijnlijk wel het allerbelangrijkste, inzicht en doorzicht in de didactiek zijn een voorwaarde en tevens een waarborg voor didactisch denken en handelen.

In de toelichting bij het examenprogramma wordt als eis gesteld, dat de kandidaat o.m. blijk moet geven vakliteratuur in ten minste twee der moderne talen gelezen te hebben. Bij de keuze van deze vakliteratuur, welke de leerlingen in de regel zelfstandig moeten bestuderen, zal de docent voorlichting moeten geven. Hierbij dient hij er van uit te gaan, dat de leerlingen van de tweede leerkring het zeer uitgebreide terrein van de opvoedkunde en haar hulpwetenschappen nog maar nauwelijks hebben verkend; het gevaar is dan ook aanwezig dat het niveau van de gekozen literatuur te hoog ligt, waardoor de integratie van deze literatuur in hun pedagogisch weten niet tot stand komt, zeer ten nadele van hun pedagogische vorming. De leraar zal er verder goed aan doen zijn persoonlijke speciale belangstelling voor enig onderdeel van het vak niet aan zijn leerlingen op te dringen.

Het examenprogramma stelt verder aan de kandidaten voor het examen van de tweede leerkring de eis, dat zij enige ervaring hebben verkregen in het waarnemen van kinderen en in het herkennen van veel voorkomende afwijkingen. Het waarnemen van leerlingen is iets wat de kwekelingen geleerd moet worden en waarbij men zeker niet op de eerste plaats aandacht moet schenken aan het afwijkende gedrag. Wanneer zij de normale leerling op een verantwoordelijke wijze kunnen observeren en deze observatie in een behoorlijke vorm kunnen vastleggen, dan is daarmee de juiste voorwaarde geschapen om zich te richten op het herkennen van veel voorkomende afwijkingen.

Het is wel begrijpelijk dat de eindexamens met grote belangstelling worden gevolgd. Hier zal immers duidelijk blijken op welke wijze de kweekscholen aan het programma inhoud hebben gegeven. Elders in dit verslag is er reeds op gewezen dat te verwachten is, dat de kweekschool-eindexamens wat het niveau betreft onderling zullen verschillen. In zeker opzicht zal dit wel altijd zo blijven. Toch dient met zorg gestreefd te worden naar gelijkwaardigheid, waarbij van gelijkvormigheid bij voorbaat afstand gedaan kan worden.

Het streven naar gelijkwaardigheid van de examens wordt niet vergemakkelijkt door het feit, dat de kweekscholen gebruik kunnen maken van hun recht zelf opgaven samen te stellen

voor het schriftelijk examen opvoedkunde. Het motief voor dit recht dient gezocht te worden in de levensbeschouwelijke verscheidenheid van ons onderwijs. Het is hier niet de plaats op de deugdelijkheid van dit motief voor het geven van eigen opgaven in te gaan, maar wel kan opgemerkt worden dat het levensbeschouwelijke niet noodzakelijk in de probleemstelling behoefte te liggen, maar wel in de wijze waarop het vraagstuk wordt opgelost.

In dit verband kan het zijn nut hebben te wijzen op een mogelijkheid, het verschil in niveau van de eigen schriftelijke opgaven voor het vak opvoedkunde binnen toelaatbare grenzen te houden. De drie kweekschoolorganisaties zouden ieder uit hun midden een commissie van deskundige pedagogen kunnen benoemen en deze de opdracht geven opgaven samen te stellen voor het vak opvoedkunde. De goedkeuring van deze opgaven zou door de inspectie van het kweekschoolonderwijs verleend kunnen worden. De individuele kweekscholen zouden uiteraard de vrijheid hebben te kiezen tussen de staatsopgaven, de opgaven van hun organisatie en de eigen opgaven. Wanneer deze werkwijze gevolgd zou worden blijft het alleszins denkbaar, dat sommige kweekscholen ten aanzien van het centrale werk van hun organisatie een afwachende houding zullen aannemen en voorshands hun eigen opgaven zullen gebruiken. Daar staat dan echter als groot winstpunt naast, dat binnen de organisaties dit probleem voorwerp van ernstige studie wordt.

Bijzondere didactiek

In dit verslag dient wat meer aandacht besteed te worden aan de bijzondere didactiek.

In art. 7 van de Kweekschoolwet wordt de speciale didactiek op twee plaatsen genoemd. Vooreerst onder b ten 3e: 'lezen, schrijven, muziek, tekenen, handenarbeid, lichamelijke oefening en voor vrouwelijke leerlingen bovendien het vak nuttige handwerken voor meisjes; daarbij inbegrepen de speciale didactiek dier vakken in haar toepassing op het lager onderwijs', en vervolgens onder ten 5e: 'de speciale didactiek in haar toepassing op het lager onderwijs van de vakken Nederlandse taal, geschiedenis, aardrijkskunde, kennis der natuur en rekenen, waarbij zodanige leerstof uit die vakken wordt behandeld als voor de beoefening van die didactiek is vereist.'

De vaardigheidsvakken vormen hier een afzonderlijke groep en terecht, want bij het onderwijs in deze vakken in de tweede leerkring gaat het niet alleen om een didactische vorming, maar evenzeer om uitbreiding en bevestiging van reeds verworven kennis en vaardigheden op deze gebieden. Bij het examen in deze vakken zal dienovereenkomstig aan beide aspecten de nodige aandacht worden geschonken, zodat in het cijfer dat voor deze vakken verkregen wordt, zowel de eigen bekwaamheid van de kandidaat tot uitdrukking komt als zijn kennis en inzicht in de didactiek van deze vakken.

Dit geldt ook voor het vak Nederlandse taal, waarbij dient te worden opgemerkt dat de kennis van de didactiek van dit vak op het uiteindelijk cijfer van zeer weinig, misschien te weinig, invloed zal zijn.

De overige vakken: rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde en kennis der natuur, hebben in het spraakgebruik van de kweekschoolwereld de naam 'didactiekvakken' gekregen. De onjuistheid van deze aanduiding zit niet alleen in het feit, dat ook van het vak Nederlandse taal en de

expressievakken de didactiek gekend moet worden. Met name voor het vak vaderlandse geschiedenis wordt immers ook kennis van een beknopt overzicht van dit vak geëist, terwijl bij het vak kennis der natuur tijdens het examen een onderzoek ingesteld zal worden naar de kennis van de hoofdzaken uit de gezondheidsleer en haar toepassing in de lagere school. Tenslotte wordt bij het vak rekenen enige kennis van de rekenkunde gevraagd voor zover deze van betekenis is voor het inzicht in de didactiek van dit vak, benevens vaardigheid in het hoofdrekenen.

Een juist begrip van wat de speciale didactiek omvat en op welke wijze zij in het geheel van de beroepsvorming geïntegreerd moet worden, is voor de praktijk van het kweekschoolonderwijs van primair belang. De speciale didactiek vindt haar verbijzondering enerzijds in de onderscheiden onderwijsvakken, anderzijds in de leerling. Zo zal het onderwijs in geschiedenis anders ingericht moeten worden dan het onderwijs in rekenen. Deze stofgebieden hebben ieder voor zich een eigen karakter, een eigen structuur, op grond waarvan de methodische aanpak zal verschillen.

Hetzelfde kan gezegd worden wanneer het didactisch handelen wordt gezien vanuit de leerling. De aanleg van de leerling voor een bepaald vak, zijn behandeling in zijn verschillende ontwikkelingsfasen ten aanzien van een bepaald stofgebied en tal van andere psychische factoren zijn medebepalend voor de methodiek van het desbetreffende vak.

Er dient in de speciale didactiek een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen de vakkundige en de psychologische beginselen waarop de methode van een vak berust. De methode dient gezien te worden als een manier waarop deze beginselen in de praktijk van het onderwijs een concrete vorm hebben gekregen.

Bij de opleiding en het examen van de tweede leerkring moet herhaaldelijk geconstateerd worden, dat men hier nog niet het juiste midden heeft gevonden. Men onderwijst en examineert kennis van een bepaald vak op het niveau van eind lagere school, en daarna en daarnaast onderwijst en examineert men methodiek van het vak, d.w.z. men onderwijst en examineert concrete aanwijzingen, raadgevingen en tips die van belang kunnen zijn in de onderwijs-situatie, echter zonder af te dalen naar de vakkundige en psychologische fundering. In de opleiding en bij het examen reduceert men de didactiek van een vak tot methodiek, waardoor het niveau van de beroepsvorming niet komt op de hoogte die de wetgever heeft bedoeld. Het is vooral noodzakelijk dat men voor de bovengeschetste situatie begrip opbrengt. Wat van de docenten die de speciale didactiek te verzorgen hebben, gevraagd wordt, is niet gering. Naast een gedegen wetenschappelijk inzicht in hun vak wordt van hen een algemene pedagogische, psychologische en didactische oriëntatie geëist, die hen in staat stelt bij het onderwijs in de didactiek van hun vak telkens te wijzen op datgene uit de opvoedkunde, de algemene psychologie en de ontwikkelingspsychologie, wat voor de didactiek van hun vak van betekenis is. In de beroepsvorming van de onderwijzer zullen de vakleraren en de opvoedkunde-docenten een goed team moeten vormen, dat in de individuele situatie van iedere kweek-school nauwgezet en voortdurend samenwerkt om de bijdragen welke zij ieder voor zich in de beroepsvorming van de toekomstige onderwijzer geven, tot een harmonisch geheel te maken.

Het examenprogramma voor de speciale didactiek vermeldt, dat het onderzoek bij de verschillende vakken geschiedt mede aan de hand van door de kandidaat in te leveren, in de loop van zijn cursus uitgewerkte opdrachten, waarbij tevens onderzocht wordt of voldoende kennis van de met die opdrachten verband houdende leerstof aanwezig is. De functie van deze werkstukken is duidelijk: zij zijn direct gericht op de praktijk van het lesgeven. Naast een motivering en fundering van de gekozen leerstof zullen deze werkstukken een verklaring en toelichting geven van de gevolgde didactische werkwijze. Met deze vondst van de nieuwe kweekschoolopleiding bereikt men in de praktijk van de opleiding en bij het examen zeker niet wat men er feitelijk mee bedoeld heeft. Men beperkt de kennis van een vak vaak juist tot het onderwerp dat in het werkstuk aan de orde wordt gesteld. Terecht merkte een geëmmiteerde in zijn examenverslag op, dat de kandidaten buiten de murtjes van deze werkstukken eenvoudig nergens te vinden waren. Men kan vaak niet aan de indruk ontkomen dat de opzet en de uitwerking van deze werkstukken herinneringen oproepen aan de zogenaamde speciaalstudie bij de oude hoofdfakten.

Natuurlijk heeft een dergelijke meer gespecialiseerde studie van een bepaald onderwerp waarde, in het bijzonder als werkmethode; het kan een bewijs zijn dat de kandidaat in staat is een bepaald onderwerp zelfstandig en vrij grondig te bestuderen. Wanneer dit bewijs daadwerkelijk geleverd wordt is daarmee nog niet bewezen, dat de kandidaat straks in de onderwijssituatie van de lagere school, zich dus ook didactisch beter zal kunnen redden.

Op grond van deze overweging verdient het aanbeveling de omvang en zelfs de diepgang van deze werkstukken te beperken, en het onmiddellijke doel, bekwaamheid in het zich grondig op de les kunnen voorbereiden, meer direct in het oog te houden. Verschillende uitvoerige lesvoorbereidingen, met verwijzing naar geschikte literatuur welke hierbij is gebruikt, zijn van meer waarde en meer in overeenstemming met de bedoeling van de nieuwe opleiding, dan de zogenaamde speciaalstudies.

Dat deze werkstukken door de kwekelingen ook als lesvoorbereidingen bij hun praktische oefening daadwerkelijk gebruikt moeten worden, is wel bijzonder duidelijk. Toch is het meermalen voorgekomen dat de geëmmiteerde die hiernaar informeerde, een negatief antwoord kreeg.

Praktijkexamen

In 1957 slaagden alle kandidaten voor het praktijkexamen, zij het na een of meer herexamens. Gezien dit resultaat zou men geneigd zijn op te merken, dat de selectiviteit van dit examen niet hoog aangeslagen mag worden. Toch dient men met deze conclusie voorzichtig te zijn. In de loop van de tweede leerkring krijgen die leerlingen die overtuigend bewijzen dat zij het beroep onderwijzer niet naar behoren zullen kunnen leren, het advies de school te verlaten. Het ligt voor de hand dat de examinatoren, leden van het rijkschooltoezicht, grote voorzichtigheid aan de dag leggen bij de bestudering van de praktische bekwaamheid van de kandidaten. Uit ervaring weten zij dat de kunst van onderwijzen alleen door een praktijk van jaren geleerd kan worden. Vandaar dat in sommige gevallen niet de feitelijke praktische prestaties tijdens het examen beslissend zijn, maar wel de eventuele mogelijkheden die de

kandidaat voor de toekomst belooft en waarvan hij tijdens het examen blijk heeft gegeven. Het zou zeer te betreuren zijn wanneer uit het bovenstaande tot afschaffing van het praktijk-examen werd geconcludeerd. Het is én voor de kwekelingen én voor de kweekschool een waardevolle stimulans.

Muziek

De muzikale vorming van de toekomstige onderwijzer ondervindt grote moeilijkheden door het niet te loochenen feit dat deze vorming op de lagere school, bij het ulo en het v.h.m.o. in feite niet de plaats heeft waarop zij, gezien de betekenis welke zij heeft voor de persoonlijke vorming van de leerling en de plaats welke de muziek in de huidige cultuur-situatie inneemt, recht heeft. De meeste leerlingen van de eerste leerkring hebben dan ook geen systematisch muziekonderwijs genoten. De muzikleraren worden ieder jaar met dit feit geconfronteerd en het is bemoeiigend te ervaren met hoeveel elan zij telkens weer aan het muzikale grondwerk beginnen. Op het einde van de eerste leerkring zijn de resultaten over het algemeen dan ook niet onbevredigend, zeker niet wanneer men voldoende rekening houdt met de 'voorkennis' waarmede de meeste leerlingen tot de kweekschool werden toegelaten.

Bij de aanvang van de tweede leerkring melden zich de abiturienten van het v.h.m.o. Deze groep leerlingen kan, wat hun muzikale vorming betreft, niet hoger aangeslagen worden dan de leerlingen die tot de eerste leerkring worden toegelaten. Is hun aantal te klein om een eigen klas te formeren, dan moeten zij in de reeds bestaande klassen worden opgenomen, die reeds twee jaar muziekonderwijs hebben ontvangen. Op de een of andere wijze zal aansluiting gezocht moeten worden.

Men mag er zich niet over verbazen dat het uiteindelijk resultaat, dat tijdens het examen van de tweede leerkring blijkt, niet altijd even goed te noemen is.

Zo blijkt het à vue zingen van eenvoudige melodieën vaak nog op grote moeilijkheden te stuiten. Dit is voor vele leerlingen, zonder regelmatige oefening, een eis waaraan zij niet kunnen voldoen. Tijdens de muzieklessen kan dit niet naar behoren geleerd worden.

Een tweede moeilijkheid vormt de muzikale improvisatie. Het is zeer moeilijk leerlingen van 16 tot 20 jaar tot improvisatie te brengen; zij staan hiervoor te kritisch tegenover hun muzikaal produkt.

Het is interessant te constateren, dat deze moeilijkheden zich niet voordoen bij die leerlingen die een lagere school hebben bezocht waar de muzikale vorming regelmatig en methodisch werd verzorgd. Ondanks vier of meer jaren ulo of v.h.m.o. zonder muziekonderwijs, is hun uit de lagere-schoolperiode iets bijgebleven wat van blijvende waarde is.

Het is begrijpelijk dat tijdens het examen de zwakke plaatsen in de muzikale vorming van de kwekelingen soms zeer duidelijk naar voren komen. Dit wordt wel eens min of meer gemiti-geerd door een vlucht in de muziekleer, waardoor aan dit onderdeel te veel examentijd wordt besteed. Muziekleer die niet berust op de eigen muzikale ervaring, is voor de onderwijzer van zeer geringe waarde.

Het instrumentaal muziekonderwijs wordt én door de leerlingen én door de leraren hoog ge-waardeerd. Op tal van scholen kan men reeds op zeer bevredigende resultaten wijzen. Het is

te verwachten dat de instrumentale muzikale vorming een gunstige invloed zal krijgen op de vocale muzikale vorming, speciaal wat de beheersing van het balkschrift en het improviseren betreft.

DERDE LEERKRING

Opvoedkunde

Veel van wat werd opgemerkt over dit vak bij de tweede leerkring geldt ook voor de derde leerkring, hetgeen niet wil zeggen dat het karakter van de theoretisch-pedagogische vorming in beide leerkringen identiek is. Het eigene in de derde leerkring is ongetwijfeld gelegen in de grotere vrijheid die de leerlingen bij hun studie is gegeven. Naar aanleg en belangstelling kunnen zij zich binnen de beroepsvorming tot volledig bevoegd onderwijzer specialiseren. Deze omstandigheid bij de studie blijkt vaak uit de literatuurlijsten van de kandidaten. Deze literatuurlijsten laten bij de leerlingen van eenzelfde kweekschool meermalen een grote verscheidenheid van pedagogische oriëntatie zien.

Gezien het eigen karakter van de pedagogische vorming tijdens de derde leerkring zou verwacht mogen worden, dat het examen hiermede in overeenstemming zou zijn. Dit is niet altijd het geval. Het accent komt bij dit examen dikwijls te eenzijdig te liggen op die onderwerpen uit de opvoedkunde, de psychologie, de puberteitspsychologie en de historische pedagogiek die tijdens het laatste schooljaar zijn gedoceerd. Hierdoor kan niet altijd aan de indruk ontkomen worden, dat bij de afsluiting van de schoolloopbaan de les wordt afgevraagd. Het ligt meer in de bedoeling van de opleiding zoveel mogelijk de literatuurlijst als uitgangspunt voor het examen te nemen, aan de hand waarvan nagegaan kan worden in hoeverre de in de les behandelde stof bij de kandidaat functioneert.

Al wordt bij de leerlingen een beroep op hun zelfstandigheid gedaan, toch sluit dit de leiding van de leraar niet uit, ook niet bij de keuze van de vakliteratuur. Vooral op dit terrein is voorlichting noodzakelijk, want het behoort niet tot de uitzonderingen dat de kandidaat literatuur kiest die juist boven zijn kunnen ligt.

Didactiek en hospiteren

Het is een verheugend verschijnsel dat dit nieuwe 'vak' bij de opvoedkundelaren en bij de leerlingen in hoog aanzien staat. Misschien houdt dit wel verband met de onmiddellijke gerichtheid van dit vak op de praktijk van het onderwijs. Het lijkt er op dat men zich bij voorbaat reeds veilig voelt, omdat men op bekend terrein is. Toch is het mogelijk dit laatste te betwijfelen.

De opvoedkundeleraar van de derde leerkring krijgt het gehele terrein van de didactiek, ook van de speciale didactiek, toegewezen. Tal van kandidaten kiezen voor hun didactische scripties onderwerpen uit de speciale didactiek en terecht. De speciale didactiek is echter in de tweede leerkring onderwezen door de vakleraren. De opvoedkundeleraar van de derde leerkring zal degelijk op de hoogte moeten zijn van de speciale didactiek zoals zijn leerlingen die in de tweede leerkring hebben bestudeerd.

Deze uitbreiding van de taak van de opvoedkundeleraar in de derde leerkring zou men ten aanzien van de werkwijze in de tweede leerkring inconsequent kunnen noemen, maar het is zeer de vraag of dit in feite wel te voorkomen is.

Ook de leerlingen hebben bij het maken van hun didactische scripties geen eenvoudige opdracht. Enerzijds mag men van hen geen werkstukken verwachten die een werkelijke wetenschappelijke waarde hebben, maar anderzijds mag de compilatie in zo'n werkstuk weer niet al te groot zijn; het werkstuk dient toch ergens een persoonlijk cachet te dragen. Wat dit laatste betreft zou men veel onbevredigende ervaringen kunnen voorkomen, door de scriptie duidelijk verband te doen houden met de praktijk van het hospiteren. Wanneer het werkstuk aan de eenmalige situatie van de onderwijspraktijk gebonden is, dan is het niet goed denkbaar dat het niet iets eigens zou hebben.

Ook het examen in didactiek en hospiteren geeft aanleiding tot enkele opmerkingen.

Vaak blijft het examen beperkt tot het onderwerp dat in de scriptie is behandeld. Men vraagt dan naar de inhoud van de scriptie, die echter zowel de kandidaat als de gecommitteerde en de examinator bekend is. Als aanloop tot een vraaggesprek is dit zeer acceptabel, maar het is toch minstens zeer gewenst dat er eveneens een onderzoek wordt ingesteld naar de achtergronden van het behandelde vraagstuk, waarbij het mogelijk is dat men terecht komt op het terrein van de pedagogiek, de psychologie of de historische pedagogiek. Nergens beter dan bij dit examen kan de kandidaat bewijzen, dat zijn pedagogische kennis een functioneel karakter draagt.

Verder dient er tijdens dit examen een onderzoek ingesteld te worden naar de algemene didactische kennis van de kandidaat en men mag zich niet beperken tot het werkstuk.

Het zou onjuist zijn slechts zwakke punten in dit onderdeel van het examen te releveren. Met genoegen kan vermeld worden, dat vele kandidaten er blij van hebben gegeven met bepaalde didactische vraagstukken goed overweg te kunnen en vaak hebben leden van het rijks-schooltoezicht die als gecommitteerden aan deze examen meewerkten, opgemerkt, dat zij onderwijzers die op deze wijze zijn opgeleid, straks graag in de scholen van hun inspectie zullen ontmoeten.

Het grote winstpunt van dit nieuwe 'vak' is op zijn minst, dat de nieuw gevormde onderwijzers gewapend zijn tegen een didactische probleemloosheid.

HET NEDERLANDS IN DE EERSTE EN DE TWEEDE LEERKRING

De vier maanden van het verslagjaar gedurende welke een der inspecteurs bijzondere aandacht kon besteden aan het onderwijs in de vakken lezen en Nederlandse taal en letterkunde, waren niet voldoende om exacte gegevens of ook maar duidelijke indrukken te verzamelen waaruit een totaalbeeld van de toestand van dit onderwijs ware op te bouwen. Naast de bij examen en schoolbezoek opgedane impressies staan ons de verslagen der gecommitteerden ten dienste, alsmede de conclusies van de vergaderingen der vakgenoten in het kader van de pedagogische centra, voorzover de inspectie in die bijeenkomsten vertegenwoordigd was. De hieronder volgende opmerkingen willen de voorlopige visie van de inspectie op deze vakken-groep schetsen.

Spelling

De jongste spellingregeling, hoe gemotiveerd ook, heeft onder de minder ingewijden, i.e. onder de kwekelingen, het gevoel verbreid dat allerlei regels arbitrair zijn, en onder de ingewijde docenten een aandachtsconcentratie op de bastaardwoorden veroorzaakt. Beide verschijnselen kunnen afbreuk hebben gedaan aan de resultaten van het spellingonderricht. Dit resultaat moet zijn een habitus van streven naar correctheid, vergelijkbaar met het streven naar goede houding, verzorgde uitspraak, wellevendheid. Men kan het de neerlandicus alleen niet verwijten als werkstukken van kwekelingen orthografisch minder verzorgd zijn dan men van aanstaande onderwijzers moet vergen. Alleen een bij alle docenten aanwezig bewustzijn van hun normatieve taak in deze grotendeels niet taalkundige materie, een opzettelijk eerbiedigen van de vernieuwde conventie, kan hier verbetering brengen. Daarom is het gewenst dat het examendictiee en het onderwijs waartoe deze opgave een stimulans wil zijn, zich niet te zeer concentreren op dubieuze gevallen. Al of niet gelijkwaardige dubbelvormen van bastaardwoorden, grammaticale naast ritmische interpunctie mogen de aandacht niet afleiden van werkwoordsvormen, visueel of etymologisch aan te leren leenwoorden zonder dubbelvormen, het duidelijk genormeerde gebruik van t/th, van f voor vroeger ph, de tussenletter in duidelijke gevallen. Moelijkheden waarbij ook de neerlandicus de woordenlijst nog raadpleegt, behoren op het examen (zonder die woordenlijst) niet thuis. Wel dwinge men de leerlingen tijdens hun opleiding voortdurend een woordenboek of spellinggids te raadplegen. Docenten voor welk vak ook moeten onverzorgd, ook orthografisch onverzorgd werk weigeren en laten herzien. Onze spelling is zozeer van historische ballast ontdaan, dat de telkenjare door gecommiteerden geuite klacht over spellingfouten snel kan verstommen.

Taalgebruik

'Ik heb mij met bezorgdheid afgevraagd hoe het moet gaan, als de auteurs van deze in zeer slecht Nederlands geschreven opstellen straks mijn kinderen Nederlands moeten leren.' Dit lamento van een gecommiteerde, zelf wetenschappelijk gevormd neerlandicus en ervaren docent, klinkt de inspectie smartelijk in de oren.

Middelen ter verbetering zouden zijn:

1. Het laten maken van opstellen over stof die binnen de belevingssfeer van de leerlingen ligt. Veel gebrekkig taalgebruik is de veruiterlijking van gebrekkig denken. Beheersing van het onderwerp is nodig. In het bijzonder worden slechte gewoonten (malle beeldspraak, gedachtensprongen, woordenkraam, krampachtige verbindingen) veroorzaakt door vroegtijdig gebruik van het intellectuelenjargon.

2. Doeltreffende bespreking van veel voorkomende fouten. Het klassikaal bespreken van incidentele en individuele fouten is niet te verenigen met het economisch tijdgebruik, waartoe de neerlandicus wel verplicht is. Er zijn boeken en boekjes die het foutenmateriaal gerubriceerd aanbieden. De docent kan daaraan voorbeelden en oefeningen ontleenen.

3. Analyse van dagbladartikelen van beschouwende of voorlichtende aard. De tekstvragen op het examen II zijn ten dele bedoeld als stimulans tot dit 'structurele lezen'. Dagbladagenten stellen graag genoeg exemplaren voor een klas beschikbaar van b.v. een zaterdageditie; klassikale lectuur en analyse kunnen gevolgd worden door individuele opdrachten tot een dergelijk onderzoek; het resumé of schema kan worden ingeleverd of in een spreekbeurt verwerkt.
4. Ook hier geldt: de hele lerarenstaf is verantwoordelijk voor de verzorgingshabitus, het streven naar goede vormgeving door de leerlingen.
Een jurist, gecommiteerde aan dezelfde school, schrijft overigens tot onze troost (en twijfel!): 'Van ergerlijke taal- en stijlfouten heb ik tot mijn vreugde weinig kunnen constateren.'

Taalkunde

Vele docenten besteden ernstige aandacht aan het leren benoemen van woordsoorten en zinsdelen. De moderne linguïstiek, die trouwens nauwelijks deel uitmaakt van de opleiding voor de middelbare bevoegdheid, heeft nog geen plaats veroverd op de kweekschool; waar haar invloed bespeurd kan worden is het meestal in deze zin, dat de conventionele grammatica met minder overtuiging en dito resultaat wordt gedoceerd. Verbetering kan verwacht worden via de leerboeken, die zich langzamerhand wel zullen ontdoen van dat wat wetenschappelijk niet verantwoord en voor de taalbeheersing en taaldidactiek niet functioneel is. Als een moeilijkheid wordt de omstandigheid gevoeld, dat in de tweede leerkring toegelaten, van het v.h.m.o. afkomstige kwekelingen, opnieuw in de begrippen uit de eerste leerkring moeten worden onderwezen.

Speciale didactiek

Getrouw aan de gedachte dat de didactische vorming ten dele thuishoort bij de leraar in het desbetreffende vak, moet de neerlandicus zich in de tweede leerkring bezinnen op de bruikbaarheid van morfologische, fonetische, syntactische, lexicologische, stilistische en semantische begrippen voor de onderwijzer in de didactische situatie. Dit nu is nog zelden het geval. Examens hebben een zekere traditie geschapen: bepaalde, gemakkelijk afvraagbare begrippen en termen, definities en onderscheidingen worden autonome elementen; dit soort kennis krijgt evenwel pas zin als de onderwijzer haar gebruikt bij het beoordelen en verbeteren van fouten tegen het taalgebruik, bij het samenstellen en ordenen van oefenmateriaal, bij het verklaren van moeilijke woorden en zinsvormen en bij het uitbouwen van de woordvoorraad van zijn leerlingen. De kennis bijvoorbeeld van de onderscheidene kenmerken van voegwoord en voegwoordelijk bijwoord wordt het best verworven én getest door de kritische bespreking van zinnen met afwijkende woordorde; het voornaamwoordelijk bijwoord manifesteert zich als woordsoort als men bepaalde spreektaalwendingen met hun schrijftalequivalenten vergelijkt; het benoemen van zinsdelen wordt interessanter als men nagaat waar de kennis hieromtrent functioneert bij het opstellen, rangschikken en behandelen van taaloefeningen, bij het beoordelen van stelfouten.

Deze heroriëntering inzake de taalkundestof is o.i. de meest essentiële bijdrage van de docent Nederlands aan de praktische en theoretisch-didactische vorming. Ze vergt geen extra lestijd,

ze vergt een nieuwe aanpak. Wel zullen de andere aspecten van de speciale didactiek van de moedertaal in afzonderlijke lessen, of in gedeelten van lessen moeten worden behandeld. De bespreking van de beginselen ener methode, de studie van de in zulk een methode gebruikte technieken, het bespreken van in de oefenscholen uitgewerkte opdrachten, de nabeschouwing over een gegeven les eisen tijd en de neerlandici hebben die niet royaal toegemeten gekregen. Zolang de urentabel voor hen geen verruiming brengt, moeten zij door een efficiënt gebruik van alle lessen van de eerste klas af ruimte scheppen voor deze didactische vorming in de bovenbouw. Het beginsel van de nieuwe kweekschool als vakschool wordt volkomen miskend, als men het aanleren van hoofdakbezinksel, onsamenhangende historische weetjes enz. (een hooggeleerd gecommiteerde spreekt van 'hopeloos gedaas' en vele andere deskundigen drukken zich weinig eufemistischer uit!) laat voortgaan.

Letterkunde

Het komt nogal eens voor, dat dit vak in de onderscheidene leerkringen aan verschillende docenten is opgedragen. Wanneer een kweekschool met parallelklassen slechts over één volledig bevoegde neerlandicus beschikt, wordt deze terecht belast met het onderwijs in de hoogste leerjaren; dikwijls treedt in de lagere klassen dan een minder ervaren of minder bevoegde kracht op. Dit is voorlopig onvermijdelijk, al zal voortzetting van de studie op alle manieren bevorderd moeten worden. Het is echter zeer dringend gewenst, dat een nauwgezette werkverdeling en een frequent contact tussen de elkaar aanvullende collegae worden volgehouden. Improvisatie, onverantwoorde doublures, langdurige promenades op eigen stokpaard zijn onverenigbaar met de doeltreffende besteding van de tijd, die bij dit vak zo nodig is. Literatuuronderwijs is ronduit gevaarlijk te noemen wanneer het door het instampen van biografische, historische en anecdotische weetjes de spontane belangstelling voor de bellettrie verlamt. Het treft doel wanneer het een geestelijk actieve leeshouding bevordert, cultuurhistorisch besef kweekt en het emotionele leven van de leerling passend voedsel biedt.

De actieve leeshouding wordt beter gestimuleerd door van de leerling schriftelijke of mondelinge boekbespreking te eisen dan door hem slechts een uittreksel van het gelezene te laten maken. Aan enkele scholen slaagt men erin de kwekelingen van de eerste klas af ook buiten de schooluren systematisch aan de opbouw van een literatuurlijst te laten werken, o.a. door naast de klassikaal gelezen historische literatuur aan de hand van een leidraad in vraagvorm eigentijdse romans schriftelijk te laten bespreken.

Het letterkunde-onderwijs moet vooral bestaan in het wekken en levendig houden van belangstelling in wat als reflex van eigen leven en denken wordt ervaren; vervolgens, of liever tegelijkertijd, kan goed geleide lectuur van ouder werk het besef wekken dat iedere schrijver van betekenis eens een modern mens was, gevoelig voor de eerste symptomen van geestelijke vernieuwing. Ook hier geldt, dat de traditionele schoolse kennis pas leven ingeblazen wordt door haar steeds opnieuw te laten afleiden uit actieve, intensieve lectuur. Letterkundelessen zonder belletterische teksten hebben weinig betekenis. Het is verheugend, dat voor het aanschaffen van een serie bloemlezingen in een toereikend aantal exemplaren extra krediet wordt toegestaan.

Helaas constateren gecommitteerden aan enige scholen te magere literatuurlijsten. De redactie van kweekschool- en examenbesluit laat nogal wat gradatie toe, maar men bedenke dat het literair-historisch overzicht aan het eind van de tweede leerkring zo volledig moet zijn, dat in de derde leerkring specialisatie op een beperkt aantal verschijnselen of auteurs verantwoord is. Het is onjuist de minimale aantallen van werken uit de verschillende perioden, genoemd in de syllabus voor de oude hoofdkante, als richtsnoer te nemen, en het is nog bedenkelijker deze aantallen te reduceren.

Lezen en voordragen

Dit onderdeel geeft weinig aanleiding tot opmerkingen. Het is duidelijk dat kweekscholen waar het merendeel der leerlingen in eigen milieu geen algemeen beschaafd Nederlands spreekt, veel tijd moeten geven aan het verbeteren van leestoon en uitspraak. Het is merkwaardig, dat het stillezen als op de denkspsychologie gefundeerde techniek weinig toepassing vindt. Toch dwingen de geconstateerde tekorten aan globaal tekstbegrip en de voorbereiding op de tekst tot vragen bij het examen in deze richting. Veel tijd wordt op minder gelukkige wijze besteed aan het z.g. verklarend lezen, waarbij taalkundige, historische, anecdotische schoolmeesterwijsheid weer een generatie verder wordt overgeleverd. Het voordragen van gedichten en de daarmee verbonden bespreking vraagt ook veel tijd, maar als het goed gebeurt is deze actieve literaire bezigheid stellig verantwoord. Het vertellen evenwel lijkt ons eerder een facet van de praktische vorming in de oefenschool, dan een in de eigen klas te beoefenen bezigheid.

Op het examen is de vertelsituatie stellig niet aanwezig. Het samenvattend weergeven van de voorgelezen prozatekst kan in voldoende mate het verbale vermogen van de kandidaat bewijzen. De term 'navertellen' in het examenbesluit moge in de laatst aangeduide zin worden opgevat. De didactiek van het aanvankelijk leesonderwijs wordt in de regel behandeld en geëxamineerd door de leraar in de opvoedkunde. Gevreesd moet worden dat de didactiek van het voortgezet lezen nog niet voldoende aandacht van de neerlandicus krijgt. Wellicht moeten we hier, evenals bij het taalonderwijs, zoeken naar een nieuwe houding, een veranderde instelling bij het aankweken van vaardigheid en kennis in de tweede leerkring. Het is dringend noodzakelijk dat de docent in het Nederlands deelt in de uren voor oefenschoolbezoek, wat in het algemeen ook het geval schijnt te zijn. Hij is immers in de eerste plaats verantwoordelijk voor de wijze waarop de kandidaten bij hun praktisch examen een eventuele lees- of taalles inrichten.

Spreekonderwijs

Een grote verbetering is gebleken de mogelijkheid, uren voor uitspraakverbetering toe te kennen aan de logopedist.

Hier en daar klagen de leraren in dit vak over gebrek aan ijver; dit zou kunnen wijzen op de wenselijkheid het cijfer voor spreken zwaarder te doen tellen op de cijferlijst. Dan behoort het echter niet voor te komen dat aan een school waar de gecommitteerden voor andere vakken slordige en afwijkende uitspraak signaleren, door leraar en gecommitteerden de volgende cijfers voor eigen uitspraak worden gegeven: 2×8 , 28×7 , 16×6 !

HET NEDERLANDS IN DE DERDE LEERKRING

De ervaring van één jaar geeft reeds aanleiding tot een aantal belangrijke constatering en waarschuwingen.

1. Het peil van de resultaten en van de eisen loopt meer uiteen dan toelaatbaar is. Een gecommiteerde bericht: 'Als op alle kweekscholen eisen worden gesteld als in . . . , dan acht ik deze hoofddake van meer betekenis dan de oude. De mogelijkheid tot 'ontduiking' is echter bijzonder groot.' Een andere gecommiteerde, evenals de hiervoor geciteerde zeer bevoegd tot oordelen, schrijft: 'Meer dan de helft van de 12 docenten die ik heb leren kennen bij hoofddake en tweede leerkring, hebben niet het formaat voor de derde leerkring.'

Dit laatste klinkt niet vriendelijk, maar nog meer dan voor de andere leerkringen moet gezocht worden naar universitair gevormde leraren of naar B-bevoegden, die bovendien hun vak bijhouden. Een A-bevoegdheid geeft op zichzelf onvoldoende garantie; natuurlijk kunnen persoonlijke kwaliteiten of gevorderde studie voor een hogere bevoegdheid dit wel doen. Wie het bij zijn A-studie laat en zijn kweekschoolbevoegdheid aan een tweede middelbare akte ontleent, zal op zijn minst hard aan het werk moeten gaan om zich hier studieleider te kunnen noemen. Routine aan hoofddaktecursussen is eer een gevaar dan een waarborg.

2. De werkstukken kunnen met zo verschillende mate van leiding en hulp tot stand komen, dat ze weinig betekenis hebben als waardemeter op het examen. Als werkwijze hebben ze een onvervangbare waarde: het verwerken van de uitkomsten van lectuur van belletrie en van bestudering van vakliteratuur in een goede vorm ontwikkelt de studie-attitude beter dan het schoolse leren. Geadviseerd moet worden door duidelijke omschrijving in leerplan en examenbesluit, door heldere voorlichting van docenten en gecommiteerden, te komen tot een programma waarin naast enige klassikaal behandelde capita met individueel gevarieerde literatuuropgaven meer dan één speciale studie voorkomt: één van die nader bestudeerde figuren of verschijnselen is dan scriptie-onderwerp, de andere speciale studie(s) worden aan de hand van een literatuuropgave verantwoord. Werkstukken moeten altijd blijken geven van actieve lectuur; onderwerpen als Reinaert de Vos, de Rederijkers, Pieter Langendijk, Aart van der Leeuw, om er maar enkele te noemen, geven aanleiding tot napraterij. Beter zijn bijvoorbeeld: werkelijkheid en verbeelding bij enige neoromantici, gezinsverhoudingen in romans tussen 1880 en heden, de motieven in het dichterlijk werk van Nijhoff, opstand en onderwerping in Vondels treurspelen, de functie van de natuurbeschrijving in de Middeleeuwen, de Renaissance de tijd van de romantiek en in de psychologische roman. De kandidaten moeten dan een aantal werken zelfstandig op bepaalde kenmerken onderzoeken.

3. De exameneis: uitgaan van een tekst bij een deel van het letterkunde-onderzoek, bedoelt een aanwijzing te zijn voor de opleiding. De eis wordt misverstaan wanneer men woordverklaringen, grammatische en fonetische bijzonderheden vraagt. De bedoeling is stijkenmerken, uitingen van kunst- en cultuurstromingen te doen herkennen, oefening in het lezen van kritisch en essayistisch proza.

4. Evenals bij de letterkunde wordt in deze leerkring bij de taalkunde een beroep gedaan op

specialisatie en op individuele prestaties. Beide zijn slechts gemotiveerd, wanneer in de vorige leerkring voldoende grondbegrippen eigendom van de jonge onderwijzer zijn geworden.

Er moet een onderwijzerstype gekweekt worden dat via taalkundige tijdschriften en andere publikaties, kennis kan nemen van die uitkomsten der wetenschap die het taalonderwijs in de lagere scholen raken. Zo moet de onderwijzer enigszins verantwoord partij kunnen kiezen in spellingcontroversen, in de spanningen tussen streektaal, algemeen beschaafd en de taal van de ondercultuur; hij moet zoveel inzicht hebben in de woordbetekenis, dat hij vlot kan overzien welke middelen tot zijn beschikking staan bij het ophelderen, verklaren en leren gebruiken van z.g. moeilijke woorden. Invloed van vreemde talen en woordvorming liggen eveneens in het aanrakingsgebied tussen onderwijs en wetenschap. Bovendien zijn er onderwerpen die bij nadere studie de vroeger geleerde terminologie doen functioneren. Wanneer men deze zaken onderwijst met het oog op het examen verzandt de opleiding spoedig weer evenzeer als die voor de oude hoofdkte. Met bezorgdheid zien wij die voor die opleiding geschreven boeken op de lijsten van de derde leerkringen vermeld, vooral wanneer ze niet als inleidende oriëntering dienst gedaan hebben voor de studie van artikelen op een bepaald gebied, maar zelf als bronnen gelden.

5. Gelukkig zijn er ook veel docenten die, geboeid door de nieuwe mogelijkheden, met toewijding en vindingrijkheid aanbevelenswaardige werkwijzen en nuttige onderwerpen hebben ontdekt. Wij hopen dat zij de toon zullen aangeven in de gedachtenwisseling tussen de vakgenoten. Enkele leraren die aanvankelijk wat sceptisch stonden tegenover de introductie van werken uit de wereldliteratuur in onze programma's, zijn tot propagandisten voor deze stof geworden door de interesse die de jonge mensen bleken te hebben voor het klassieke drama, voor Shakespeare, voor de grote buitenlandse romanciers van de negentiende eeuw, voor de contemporainen. Ook hier moet het onderwijs zich beperken tot oriëntering en tot het aangeven van het niveau; in hoofdzaak komt het aan op de inspanning en het vermogen van de kandidaat. Prestatiespreiding is onvermijdelijk en wie met te weinig aanleg of te weinig ernst aan de derde leerkring deelneemt, mag de volledige bevoegdheid niet behalen. Voor een carrière bij het onderwijs wordt nu eenmaal een zekere toegankelijkheid voor kennis en cultuur voorondersteld, en in dit laatste stadium van de algemene opleiding moet naar vrij hoge criteria worden geselecteerd. Het programma mag niet bepaald worden door de vermogens van de zwaksten.

ANDERE VAKKEN

De ruime omschrijving in het Kweekschoolbesluit laat een grote variatie toe: alles wat voor de algemene vorming van belang is – en wat is dat niet? – kan als keuzevak een plaats vinden in de tweede leerkring. Het is de vraag of de toevallige beschikbaarheid van een of andere specialist de grond mag zijn voor de keuze. Vakken als scholenbouw, woninginrichting en kleding, apologetiek zullen de wetgever wel niet voor de geest hebben gestaan. En is het juist gedurende tenminste een jaar wekelijks een uur over omgangsvormen te spreken of over wellevendheid? Kunnen enkele voordrachten buiten het lesrooster om en dan voor alle leerlingen gezamenlijk hier niet volstaan?

De mogelijkheden die het instituut der keuzevakken schept voor de talen, de wiskunde en de zaakvakken, zijn nog niet bevredigend. Bijna alle docenten hebben de ervaring dat één lesuur per week weinig zoden aan de dijk zet, en dat de leerlingen na het begin van de examens in de vierde klas onvoldoende tijd besteden aan opdrachten voor deze lessen. Zelfs moeten de directies maatregelen nemen tegen absentisme in de keuze-uren van deze vierde-klassemers. Gunstiger is het oordeel over de resultaten van de weinig scholen waar men een attestatie geeft aan die leerlingen, die gedurende twee jaar de lessen in een bepaald vak blijkens een tentamen met vrucht hebben gevolgd. Zulk een attestatie kan bij zekere sollicitaties een aanbeveling zijn en aanleiding tot toelating in het tweede jaar van een e-cursus.

Frans, Duits en Engels

De aan het Nederlandse onderwijs ten grondslag liggende vrijheid en de historische ontwikkeling hebben geleid tot een grotere diversiteit in stofkeuze en methodiek dan in de ons omringende landen vastgesteld kan worden. Dikwijls zijn het slechts de door de overheid geregelde examens die naar eenheid tenderen. Nu in de kweekschoolopleiding de vreemde talen niet meer geëxamineerd worden is de weg slechts beakend door de omschrijving in het algemeen leerplan: Het lezen met goede uitspraak en het leren verstaan van proza en poëzie; beknopte behandeling van grammatische verschijnselen naar aanleiding van het gelezene; het beantwoorden van vragen over gelezen teksten.

Kennelijk hebben de adviseurs van de minister bij het opstellen van het Kweekschoolbesluit het lezen van de vreemde taal centraal gesteld. De inspecteur, in het bijzonder belast met het toezicht op het talenonderwijs, meent te kunnen constateren dat deze bedoeling van de wetgever wel wordt gehonoreerd door de praktijk van de leraren. Veelal wordt in de lessen en als huiswerk klassikaal een werkje gelezen. Bij het ten gehore brengen worden opmerkingen gemaakt over uitspraak, morfologie, syntaxis en vocabulaire, die al dan niet hun neerslag vinden in aantekeningen, welke op hun beurt al dan niet worden geleerd. Deze techniek ligt zo voor de hand, dat ze op de middelbare school, de muloschool en op de kweekschool gelijkelijk wordt beoefend. Ook de meeste schoolmethoden- en naast de leesboekjes treft men deze dikwijls ook op de kweekscholen aan - gaan uit van een tekst die aanleiding geeft tot verklanking, taaltechnische behandeling en tot vragen naar de inhoud.

Erkennend dat deze werkwijzen voldoen aan de letter van het algemeen leerplan mag men toch verwachten, dat het rendement van de in de eerste leerkring bestede lesuren groter is bij die docenten die uit eigen aandrang, gestimuleerd door de conferenties met vakgenoten, of, voorzover het de jongere universitair gevormden betreft, door inleidende colleges in de didactiek, zich hebben bezonnen op de specifieke situatie van het talenonderwijs aan de kweekschool.

Nu de eenzijdige vertaaltraining door de afwezigheid van het examen overbodig is, kan men in volle vrijheid de middelen kiezen die bij een praktische doelstelling passen. Dit doel moge zijn een onderwijzerskorps te kweken dat

1. in het cosmopolitisch verkeer kan vertrouwen op zoveel elementaire kennis van woorden-

schat en syntaxis als nodig is om de in spreekbeurt en klasgesprek verworven vaardigheid snel verder te ontwikkelen;

2. zonder al te grote schroom eenvoudige vaklektuur, vertelstof en documentatiemateriaal in de drie vreemde talen raadpleegt;

3. belangstelling heeft gekregen voor de levenssfeer en het geestelijk bezit van andere volkeren.

Men zou wensen dat de hier bedoelde docenten door de voortgezette werkzaamheid van de pedagogische centra en commissies gelegenheid krijgen hun nog wat aarzelende collega's te overtuigen van de doeltreffendheid van middelen als:

- suggestieve aanbieding en verwerking (b.v. in spreekbeurten) van de hierboven bedoelde lectuur (vertelstof, onderwijstijdschrift, documentatie, vreemdtalig jeugdboek);

- extensieve, min of meer geïndividualiseerde lectuur van eenvoudige moeilijkheidsgraad en belangwekkende inhoud;

- klassikaal cursorisch lezen van moderne toneelstukken;

- overname op de magnetofonband van buitenlandse radio-uitzendingen als uitgangspunt voor de les;

- een eclectisch gebruik van de letterkundige bloemlezing.

De degelijkheid behoeft geenszins in het gedrang te komen; occasioneel of systematisch kan het grammatica-, ja, het themaboek dienst doen. De belangstelling voor de taal als code moet gewekt worden door het spontane verlangen naar actieve en passieve beheersing.

Er staat de kweekschool niets in de weg – tenzij dan in sommige gevallen een te gering intelligentiepeil van door de nood toegelaten leerlingen – om een functioneel talenonderwijs te creëren.

Verwacht mag worden dat de leraren in de opvoedkunde in toenemende mate medewerkers worden door van hun leerlingen meer dan het nog juist aan de exameneis voldoende minimum aan lectuur in de vreemde talen te vragen. Zij zullen deze integratie op grond van hun eigen leringen moeten voorstaan. Gelukkig zijn er aan tal van kweekscholen taaldocenten die naast de noodzakelijke vlotheid beschikken over didactische durf en inventie, en wij mogen hopen dat zij met de steun van de directeuren een apostolaat vervullen onder hen die de manier van de vooropleiding continueren, en die hun leerlingen slechts de schijnvoldoening geven van regelmatige schriftelijke overhoringen, die van zeer te prijzen middel tot weinig verantwoord doel worden.

Hoe ontoelaatbaar lichtvaardig helaas sommige leraren in de opvoedkunde hun leerlingen zich laten afmaken van de eis, dat vaklektuur in ten minste twee van de vreemde talen is geraadpleegd, blijkt uit mededelingen van gecommitteerden. Op een of andere wijze is de kandidaat achter de globale inhoud van een onder de buitenlandse titel vermeld geschrift gekomen; hij blijkt echter niet in staat een passage of ook maar de kernwoorden van het betoog te vertalen. Een citaat als het volgende is even teleurstellend als symptomatisch: 'Van het lezen van vaklektuur in de vreemde talen was nog niet veel terecht gekomen. Men had zich beperkt tot het lezen van één der drie dunne Duitse boekjes: Wenn Kinder trotzen, Wenn Kinder lügen, Wenn Kinder Fehler machen.'

Handenarbeid

Geconstateerd kon worden dat het nieuwe programma in de regel op de juiste wijze geïnterpreteerd wordt. In de toekomst zal gestreefd dienen te worden naar een verder opvoeren van de resultaten en de juiste integratie van dit vak in het totaal van de vorming der leerlingen.

Bij houtarbeid en kartonarbeid is het gevaar niet denkbeeldig dat het accent te eenzijdig gelegd wordt op de vormgeving, terwijl in het bijzonder bij deze onderdelen, waarbij ook leerarbeid en pitrietwerk te noemen zijn, de techniek een ondergeschikte maar noodzakelijke rol moet spelen.

Van de gelegenheid om inplaats van houtarbeid leerarbeid of vlechten te kiezen werd door de vrouwelijke kandidaten ruim gebruik gemaakt.

Onjuist is het echter als scholen zich uitsluitend voor deze technieken installeren; de lichte houtarbeid met het gebruik van eenvoudige gereedschappen zal tijdens de opleiding ook voor de meisjes toch zeker aan de orde moeten komen.

Opgemerkt kan worden dat de toegepaste arbeid de volle aandacht heeft van docenten en leerlingen. Bij dit onderdeel dient de nadruk gelegd te worden op de mogelijkheid, door middel van de handenarbeid verhelderend, activerend en stimulerend te werken ten aanzien van het onderwijs. Een enkele maal was te constateren dat de leerlingen weliswaar een bepaalde opdracht aardig wisten uit te werken, doch dat daarbij het doel van dit werk niet voldoende in acht werd genomen.

Bij de theorie dient de kandidaat op het examen kennis te hebben van de moderne literatuur. Teveel nog werd inzake de toepassing van de handenarbeid op de lagere school een lesje van buiten geleerd. In dit verband moet het wenselijk geacht worden dat elke leerling enkele malen een les in handenarbeid geeft op de leerschool. Ook dient de nodige aandacht gegeven te worden aan de esthetische aspecten van de handenarbeid: het mag op de kweekscholen niet voorkomen dat de leerlingen kitsch-produkten maken: inzicht in vormgeving en versiering is daarom een vereiste.

Tekenen

Steeds meer docenten zien de noodzaak, de leerlingen in de eerste leerkring door middel van de expressie met gebruikmaking van de daartoe meest geëigende technieken te bevrijden van de veelal aanwezige remmingen. Het is vaak nodig dat de leerlingen zichzelf leren ontdekken en de resultaten zijn meermalen voor docenten én voor leerlingen zelf een openbaring.

Enkele scholen legden de leerlingen door uitsluitend gebruik van bijv. kleurpotloden beperkingen op. Het zal noodzakelijk zijn dat de leerlingen in kennis gebracht worden met de verschillende technieken.

Geconstateerd kon worden dat de leerlingen dikwijls te sterk gebonden zijn en worden aan het naturalistische.

In de tweede leerkring liet men terecht de nadruk vallen op de praktijk van de lagere school. Het was verheugend te zien dat grote aandacht gegeven werd aan het verklarend bordschetsen. Niettemin kwamen 'bordschilderijen' nog voor.

Ook bij dit vak moet het noodzakelijk worden geacht, dat de leerlingen op de leerscholen enkele tekenlessen geven.

Bij het theoretisch gedeelte ontbrak dikwijls het inzicht in de kenmerkende waarde van grote kunstwerken. Teveel werd soms de nadruk gelegd op 'weetjes', terwijl de kunstbeschouwing te zeer aan de oppervlakte bleef.

Op zeer veel scholen legden de leerlingen een verzameling aan van kindertekeningen en geconstateerd kon worden dat door de docenten de volle aandacht gegeven werd aan de kinderlijke uitingen op dit terrein.

Schrijven

Sommige docenten waren van opvatting dat bij de onderdelen: papier en bord, een methodisch schrift onderwezen dient te worden. Dit zal inderdaad noodzakelijk zijn doch steeds als middel om de leerlingen een behoorlijk handschrift eigen te maken.

Primair dient het ontwikkelen van een esthetisch verzorgd en duidelijk handschrift als taak van de kweekschool gezien te worden. Daarbij moet de opleiding zodanig zijn, dat de leerling later in staat is een bepaalde methode op de lagere school te onderwijzen en volgens deze thode zelf te schrijven.

Bij het onderdeel: schrijven met de sierschriftpen, werd soms de nadruk teveel gelegd op het sierend element en minder op de duidelijke eenvoudige lettervorm. Het zal noodzakelijk zijn dat men aandacht geeft aan de omschrijving in het programma: 'zoals gebruikelijk bij het maken van etiquettekaarten en wandkaartjes'. Dit behoeft vanzelfsprekend niet in te houden dat een bepaald 'sierschrift' voor andere doeleinden tijdens de opleiding niet aan de orde kan komen.

Bij het theoretisch gedeelte werd somtijds ten onrechte de nadruk gelegd op wetenswaardigheden in verband met de geschiedenis van het schrijfonderwijs en minder op de kennis van de didactiek en de methodiek. Deze laatste aspecten dienen het volle accent te krijgen.

HET BUREAU DER INSPECTIE

Het werk van het bureau is als gevolg van de nieuwe wet en de daarbij behorende besluiten sterk in omvang toegenomen. Men heeft berekend dat er jaarlijks ongeveer 1400 plaatsen voor gecommitteerden en examinatoren moeten worden vervuld. Als men bedenkt hoe vaak het gebeurt dat iemand soms op het laatste ogenblik afschrijft, dan kan men begrijpen dat er sterke zenuwen van de ambtenaar worden geëist.

Overwogen zal moeten worden een derde personeelslid aan te trekken, daar het nazien der roosters, dat thans door een medewerker in uurloon geschiedt, een te geringe ontlasting van de werkzaamheden van het bureau betekent, dan dat met deze overigens zeer gewaardeerde hulp op den duur zou kunnen worden volstaan.

D. NIJVERHEIDSONDERWIJS

VERSLAGEN DER INSPECTEURS EN INSPECTRICES

I. LAGER TECHNISCH ONDERWIJS

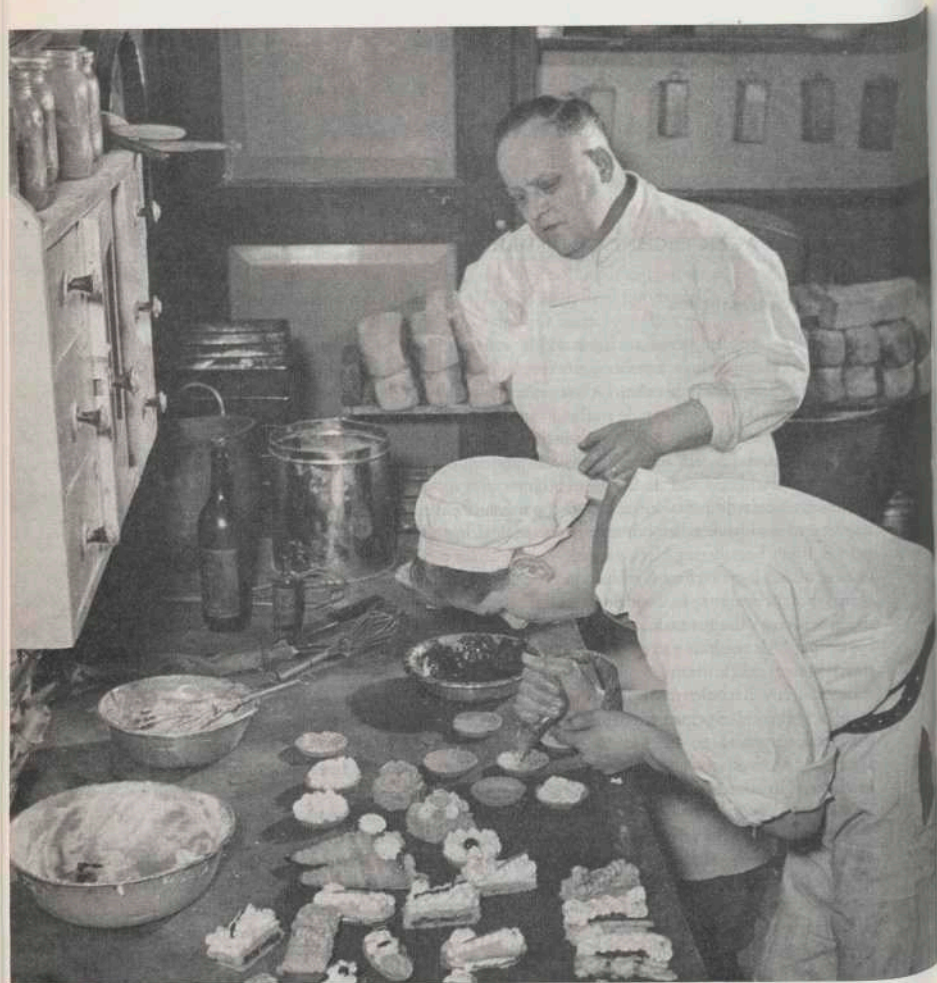
Lessentabellen

Ofschoon meermalen getracht is door middel van richtlijnen voor lessentabellen en leerplannen voor het lager technisch onderwijs tot een zekere vorm van uniformiteit te komen, is men er niet in geslaagd dit te bereiken. Als oorzaken kunnen worden genoemd de grote verscheidenheid van vakrichtingen en de starheid van de tot dusverre verstrekte richtlijnen.

Verskil in opvatting over de lessentabellen voor de verschillende vakrichtingen heeft tot gevolg gehad, dat er van een realisering van uniforme lessentabellen niets terecht kwam.

Sinds het verschijnen van de laatste richtlijnen in 1945 heeft er in dit opzicht bij het lager technisch onderwijs dan ook een chaotische toestand geheerst. In verband hiermede heeft de inspectie nieuwe voorstellen ontworpen en aan de drie studiecmissies ter beoordeling voorgelegd. Bij de bestudering bleek dat deze voorstellen te weinig rekening hielden met de nieuwe situatie bij het lager technisch onderwijs. Teneinde dit probleem tot een oplossing te brengen werd op 21 februari 1957 door de drie studiecmissies een gecoördineerde commissie les-tijden ingesteld, die tot taak kreeg nieuwe richtlijnen voor het lager technisch onderwijs te ontwerpen. Als resultaat van de arbeid van deze werkgroep konden de bonden van schoolbesturen binnen enkele maanden nieuwe voorstellen aan de minister ter goedkeuring voorleggen. Aangezien zowel scholen met een twee- als met een driejarige cursus naast elkaar voorkwamen, werden voor beide vormen richtlijnen ontworpen: voor de driejarige cursussen een wekelijks lessenschema van 32-36-36 lessen voor respectievelijk het eerste, het tweede en het derde leerjaar; voor de tweejarige cursussen een lessenschema van 40-40 voor het eerste, respectievelijk het tweede leerjaar.

Kenmerkend voor deze voorstellen was, dat in ruime mate rekening gehouden werd met de ontwikkeling van het technisch onderwijs. De ontworpen lessentabellen vertonen namelijk geen strakke urenverdeling. Men was uitgegaan van een minimum aantal lessen dat per groep van vakken ten minste zou moeten worden gegeven. Daarenboven werden voor elke wekelijkse lessentabel vier lessen gereserveerd onder de groep 'verplichte aanvulling', terwijl ten slotte met de groep facultatieve lessen voor het hoogste leerjaar van de driejarige cursus, welke lessen betrekking hebben op verschillende vormen van nuttige vrijetijdsbesteding, een geheel nieuw element in het lager technisch onderwijs kwam.

De schoolbesturen kregen de vrijheid de vier lessen 'verplichte aanvulling' aan de groepen praktijkvakken, theoretisch-technische en tekenvakken, exacte vakken en algemene vakken ten goede te doen komen. Dit betekent dat zij deze vier lessen naar eigen inzicht over de verschillende leervakken van de eerdergenoemde groepen konden verdelen. Op deze wijze werd voor de schoolbesturen dus een veel grotere mate van vrijheid verkregen dan bij de aanvaankelijke richtlijnen het geval was geweest. Omdat verwacht werd dat er aan de uitvoering nog wel de nodige moeilijkheden verbonden zouden zijn, werd besloten een zodanige voorlichting te geven dat de invoering zo efficiënt mogelijk zou verlopen.

De voorlichtingsbijeenkomsten werden in de loop van mei en juni gehouden in Den Haag, Amsterdam, Tilburg, Arnhem en Groningen. Rayongewijze waren hiertoe de besturen en directeurs van de verschillende scholen uitgenodigd. Met medewerking van de studietoelagencommissies werden door de inspectie van het nijverheidsonderwijs de nieuwe lessentabellen bij besturen en directeurs ingeleid. Aangezien de besturen en directeurs deze tabellen reeds vooraf ter bestudering hadden ontvangen, kwamen bij de discussie zeer vruchtbare besprekingen en conclusies tot stand naar aanleiding van allerlei praktische schoolproblemen. Doordat bij elke voorlichtingsbijeenkomst een deskundige staffunctionaris van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen aanwezig was, konden de opgeworpen problemen in bijna alle gevallen worden opgelost. Achteraf ontvingen alle schoolbesturen een resumé van de notulen van de verschillende bijeenkomsten, waarin nagenoeg alle mogelijke schoolorganisatorische lesroosterproblemen werden behandeld. Bij het opstellen van de lesroosters bleken de schoolbesturen c.g. directeurs van dit resumé veel nut te hebben en daardoor konden talrijke vragen worden voorkomen.

Van de besprekingen die door de inspecteur-generaal van het onderwijs met vertegenwoordigers van de bonden van besturen en de leiding van de werkcommissies zijn gehouden, kan in het bijzonder die van 4 april worden genoemd. Tijdens deze vergadering is door de inspecteur-generaal aan de bonden verzocht vóór eind september een rapport uit te brengen over de ontwikkeling van de opbouw van het lager technisch onderwijs. Tijdens deze bijeenkomst werd door de inspecteur-generaal tevens aandacht gevraagd voor de intensivering van het contact onderwijs-bedrijfsleven. Hij had hierbij met name het oog op incidentele bijeenkomsten, bijeenroepen door de bonden, waarvoor personen worden uitgenodigd die belangstelling voor het onderwijs hebben, en die tevens een zekere invloed hebben in het bedrijfsleven.

Studiecommissies

De Coördinatie-Commissie heeft als gesprekcentrum van de drie studiecommissies enkele belangrijke activiteiten ontwikkeld. Zo werd in februari 1957 een commissie lestijden ingesteld, die de reeds eerder besproken nieuwe richtlijnen heeft ontworpen en vervolgens het vraagstuk van de meerbegaafden ter hand heeft genomen.

Voorts werd in april 1957 een commissie landbouwwerktuigherstellen ingesteld, die tot taak kreeg een analyse te maken van het vak en een advies te geven omtrent de benodigde inventaris en de inrichting van het leslokaal.

In september 1957 kwam een commissie audio-visuele hulpmiddelen tot stand, die de opdracht kreeg het ministerie van advies te dienen ten aanzien van een door het Technisch Filmcentrum te Den Haag ontworpen cursus voor leerkrachten van technische scholen betreffende het gebruik van visuele hulpmiddelen bij het onderwijs.

De *Kerngroep voor Onderwijsvernieuwing* heeft in 1957 het reeds in 1956 begonnen onderzoek naar de resultaten van het experiment-Faber op de lagere technische scholen voortgezet en beëindigd. De bevindingen zijn neergelegd in een rapport, dat door ir. W. C. de Rhoter is opgesteld. Dit rapport is in boekvorm gepubliceerd onder de titel: 'Oriëntatie-onderzoek naar de resultaten van het experiment-Faber op de lagere technische scholen'. Ingevolge het desbetreffend verzoek van de inspecteur-generaal van het onderwijs aan de bonden is door de kerngroep een studierapport uitgebracht, dat getiteld is: 'De toekomst van de lagere technische school'. In dit rapport geeft de kerngroep haar visie op de toekomstige ontwikkeling van het technisch onderwijs. Voorts zijn er in 1957 elf interne vakcommissies werkzaam geweest.

De *Protestants-Christelijke Studiecommissie* heeft in 1957 een commissie 'Werkhypothese' ingesteld, die de opdracht kreeg de gedachten te formuleren van waaruit de studiecommissie haar werk begonnen is. De resultaten van de arbeid dezer commissie zijn samengevat in de brochure: 'Pedagogisch-didactische gedachten over de opbouw van het lager technisch onderwijs'. In het eerste deel worden algemene beschouwingen gegeven, terwijl het tweede deel een overzicht bevat van de eisen die met betrekking tot de leerstof moeten worden gesteld.

De reeds eerder ingestelde vakcommissies voor metaal, hout, schilderen, algemeen vormend onderwijs en exacte vakken hebben hun werk voortgezet. Het werk van deze vakcommissies bestaat in hoofdzaak uit het opstellen van richtlijnen voor de verschillende leervakken.

De *R.-K. Werkcommissie-L.T.O.* heeft in 1957 een aantal publikaties het licht doen zien.

Brochure nr. 1: 'Opbouw lager technisch onderwijs' behelst een studie over de gewenste vorm van het lager technisch onderwijs. In brochure nr. 2: 'Het arbeidsonderwijs' wordt een korte verantwoording gegeven van het werk dat door de subcommissie arbeidsonderwijs is verricht. Verder bevat het een beknopte samenvatting van de inzichten waartoe de ervaringen hebben geleid.

De sectie lichamelijke opvoeding van de commissie geeft in brochure nr. 3: 'De lichamelijke oefening in het lager technisch onderwijs' een algemene beschouwing over de taak en de grondslagen van de lichamelijke opvoeding bij het nijverheidsonderwijs voor jongens, concept-leerplannen voor de driejarige cursus, de cursussen auto- en elektro-techniek en een concrete leerstof voor het eerste leerjaar.

Mededeling nr. 6: 'Concept-leerplan autotechniek', samengesteld door de subcommissie autotechniek, geeft een volledig uitgewerkt leerplan voor de afdeling autotechniek nieuwe stijl.

Een beschrijving, de resultaten en enkele voorlopige conclusies van een enquête die door de sectie metaalpraktijk is gehouden onder leerlingen van de B-cursus der avondscholen, zijn vervat in Mededeling nr. 7: 'Enquête onder metaalbewerkers die de l.t.s. doorlopen hebben'.

Mededeling nr. 8 tenslotte: 'Observatiejaar en lichamelijke opvoeding' bevat een verantwoording en een omschrijving van de lichamelijke oefeningen in het observatiejaar en behandelt de integratie van de lichamelijke oefeningen in het totale onderwijs.

De samenwerking van de drie studietoelagen op wetenschappelijk niveau geschiedt door de *wetenschappelijke groep*, waarin drie wetenschappelijke instituten met elkaar samenwerken, uiteraard in opdracht van de studietoelagen.

In 1957 ging de belangstelling van de studietoelagen o.m. uit naar een probleem dat in de wereld van het technisch onderwijs een belangrijke rol speelt, nl. dat van de technische rijping der leerlingen. Een verantwoorde wetenschappelijke benadering van dit vraagstuk verdient aanbeveling. De drie studietoelagen hebben daarom aan de met hen samenwerkende wetenschappelijke instituten gevraagd zich in gemeenschappelijk overleg te beraden over de vraag, of het praktisch mogelijk is dit probleem wetenschappelijk te benaderen en te onderzoeken. De wetenschappelijke groep zal in 1958 dit vraagstuk nader bestuderen en advies uitbrengen.

II. LEERLINGSTELSEL

Algemeen

Ook in 1957 bleef het leerlingstelsel sterk in groei en bloei toenemen. De in de tweede helft van dat jaar optredende bestedingsbeperking bracht geen terugslag.

In het algemeen kan worden gezegd dat het beleid erop gericht is geweest het ontstaan van aparte kleine leerlingstelsels met weinig levenskansen te voorkomen, doordat gestreefd werd naar onderbrenging bij of samenwerking met grote leerlingstelsels in een verwante bedrijfstak. Een stichting, vertegenwoordigende de papierveredelingsindustrie, de papierverwerkende industrie en de behangeldrukkerijen, kreeg, met behoud van de eigen autonomie, voor wat de vakopleiding betreft onderdak bij het leerlingstelsel van de Vereniging tot bevordering van vakopleiding in het boekdrukkers-, rasterdiepdruk en chemigrafisch bedrijf. Ook de fotografen sloten zich hierbij aan.

In Limburg werd een gecombineerde opleiding opgezet voor de zes papierfabrieken onder auspiciën van het regionaal orgaan in het bisdom Roermond. Voorbereidingen werden getroffen om tot een opleiding te komen in de Limburgse glas- en keramische industrie. Verwezenlijking van een opleiding voor de dakpannen- en grofkeramische industrie bleek niet mogelijk. Uitvoerige besprekingen werden gevoerd met vertegenwoordigers van de vleeswarenindustrie.

De koeltechnici gingen over van de Stichting Bemetal naar de Stichting Vakopleiding Smecoma. Een nauwe samenwerking tussen de leerlingstelsels van de Stichting Vakopleiding Bouwbedrijf en van de Stichting Vakopleiding Stucadoorsbedrijf werd bereikt.

Het oude leerlingstelsel West-Friesland werd gereorganiseerd tot regionaal orgaan voor het noordelijk deel van Noordholland. Eind 1957 kon worden geconstateerd, dat behalve drie plaatselijke stelsels verbonden aan een l.t.s. (Delft, Leiden en Zwolle), alleen nog landelijke organen op dit gebied werkzaam zijn. De minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen

richtte het verzoek aan de genoemde plaatselijke leerlingstelsels, de leerovereenkomsten eveneens aan de landelijke organen over te dragen. De oprichting van regionale organen moet nog geschieden in Overijsel, Gelderland, Utrecht en het noordelijk deel van Zuid-Holland. De onderhandelingen in Overijsel zijn nog steeds gaande, terwijl in Zuid-Holland moeilijk een regionaal orgaan zal kunnen worden opgericht, zolang de genoemde centra Leiden en Delft nog niet landelijk zijn georiënteerd.

Aanvullend onderwijs

In 1957 werd de visie, o.m. neergelegd in het rapport van de commissie betreffende het middenstandsonderwijs, bij verschillende ambachtelijke leerlingstelsels verwezenlijkt. Na het primair leerlingstelsel werd een voortgezet leerlingstelsel onder leerovereenkomst toegestaan. De oude gezelschaps cursussen werden omgezet in aanvullend onderwijs, behorende bij het leerlingstelsel. Enige vakgroeperingen willen de 'gezel'-niveaus thans zelf vaststellen. Het eerste leerlingstelsel dat vrijwel geheel volgens dit principe is gereorganiseerd, is de Stichting Landelijke Vakopleiding Schildersbedrijf en Verwarenindustrie. Met medewerking van de inspecteurs van het lager technisch onderwijs kon in vele gevallen een oplossing worden gevonden voor adequaat aanvullend onderwijs. De splitsing waarbij het aanvullend onderwijs onder een andere inspectie valt dan het leerlingstelsel, terwijl dit onderwijs van nature een tweeënheid is, leidde in sommige gevallen echter tot moeilijkheden.

De neiging van besturen en directies van scholen, zoveel mogelijk leerlingen naar de eigen school te trekken, ongeacht de mogelijkheden van klasvorming en overwegingen van efficiency, hebben zelfs tot het ontijdig verbreken van leerovereenkomsten bij zwak bezette beroepen geleid. Meer samenwerking tussen scholen in een bepaalde streek zal nodig zijn. De richtlijnen en voorstellen van de zijde der leerlingstelsels worden te vaak nog gezien als een zich mengen in en een aantasten van de eigen autonomie.

Dit alles remde ook dit jaar in vele gevallen de ontwikkeling van centrale cursussen voor aanvullend algemeen en op het vak gericht onderwijs. In sommige gevallen werd het afsluiten van leerovereenkomsten belemmerd doordat het aanvullend onderwijs alleen kon worden genomen op cursussen onder subsidieverband, waarvoor hoge cursusbedragen werden geëist. Van de zijde van het ministerie en van de inspectie werd over het algemeen veel medewerking ondervonden bij de pogingen, aan dit euvel een einde te maken.

Commissie leerlingstelsel

De commissie heeft een rapport uitgebracht over de administratieve samenwerking tussen de landelijke en de regionale organen. Twee werkgroepen waren bezig een concept-rapport voor te bereiden over respectievelijk de uitvoerende taak bij de landelijke en die bij de regionale organen.

Inspectie

Ook dit jaar waren er meermalen bezoekers uit het buitenland, die veel belangstelling toonden en die werden voorgelicht c.q. rondgeleid. Vele besprekingen werden gehouden met be-

sturen, leiding, hoofdcontroleurs en controleurs van landelijke en regionale organen, en zeer vele examens in de verschillende vakrichtingen werden bijgewoond. Het aantal bedrijfsbezoeken dat al dan niet gezamenlijk met de betrokken controleurs werd afgelegd, nam toe, mede dank zij de activiteiten van de beide adjunct-inspecteurs. Aan verscheidene vergaderingen van verenigingen van besturen en van leerkrachten werd deelgenomen; verschillende suggesties werden gedaan ter verbetering van de vakopleiding; ook werd in een aantal gevallen de bemiddeling van de inspectie ingeroepen bij gerezen moeilijkheden.

Vooral met de afdeling industrialisatie en de afdeling produktiviteitsverhoging van het ministerie van economische zaken en met het ministerie van oorlog (vakontwikkeling militairen) bestond een zeer nauw contact.

Op verzoek van en in samenwerking met enkele grote leerlingstelsels werd een studiereis gemaakt om het eendagsonderwijs in Midden- en Zuid-Duitsland en Oostenrijk te bestuderen.

III. OPLEIDING TOT LERAAR BIJ HET LAGER NIJVERHEIDS- ONDERWIJS VOOR JONGENS

Algemeen

Het aantal leerlingen in opleiding bij de avondscholen van het Nederlands Genootschap nam in 1957 belangrijk toe en wel tot 4327 aan het einde van het verslagjaar. Het aantal leerlingen, afkomstig van de avondscholen, dat deelnam aan het staatsexamen voor een n.o.-akte bedroeg 429, terwijl 125 leerlingen deelnamen aan het examen voor het pedagogisch getuigschrift. Voor een akte slaagden 208 leerlingen (49%) en voor het pedagogisch getuigschrift 109 leerlingen (87%).

Leerplan

Voor wat de kwaliteit van het onderwijs betreft was het bestuur van het Nederlands Genootschap van mening, dat in het bijzonder de opleiding voor het pedagogisch getuigschrift moest worden verbeterd. Deze opvatting vond niet haar oorzaak in de exameneisen maar kwam vooral voort uit het besef dat in de bedoelde opleidingsperiode de eigenlijke vorming tot leraar moet plaats vinden. Zo hadden de proeflessen bij de examens voor het pedagogisch getuigschrift reeds aangetoond, dat bij de opleiding aan het eigenlijke lesgeven weinig werd gedaan, en dat voor de bekwaamheid om les te geven moest worden geput uit een hoeveelheid theoretische kennis en de ervaring die met de 60 verplichte hospiteerlessen was opgedaan. Naar aanleiding daarvan is door de leerplancommissie van het Nederlands Genootschap een bijeenkomst gearrangeerd met de directeurs van de avondscholen en de leraren in het vak pedagogiek aan deze scholen. Tijdens deze bijeenkomsten werden drie inleidingen gehouden en wel over de volgende onderwerpen:

1. Onderwijsvernieuwing en leraren voor de klas.
2. Ervaringen in de scholen.
3. Ervaringen bij de proeflessen tijdens het examen voor het pedagogisch getuigschrift.

Op deze inleidingen volgde een uitvoerige gedachtenwisseling, waarna de vergadering tot de volgende conclusies kwam:

1. Aan de opleidingsscholen dient geoefend te worden in het lesgeven.
2. Het lesgeven moet geschieden in kleine groepen.
3. Er moet een nauwe samenwerking zijn tussen de leraren pedagogiek en de leraren in de methodiek (technische vakleraren).
4. Te streven ware naar één examen per jaar voor het pedagogisch getuigschrift, af te nemen door een speciale commissie voor dit examen.

Van deze vergadering is een uitvoerig verslag gemaakt, dat in brochurevorm aan de scholen ter beschikking is gesteld. Nog in de loop van 1958 werd reeds een begin gemaakt met de realisering van de onder 1 en 2 genoemde conclusies. Hoewel alle scholen bereid waren hun medewerking in dezen te verlenen, bleken vooral de moeilijkheden bij het aantrekken van leraren in de pedagogiek de oorzaak te zijn dat ongeveer de helft van de avondscholen de gewenste realisatie nog niet onmiddellijk tot stand kon brengen.

Applicatiecursussen

Het project van de applicatiecursussen voor leraren werd in de loop van 1957 verder ten uitvoer gebracht. In de sector van de algemene scholen werden door het Nederlands Pedagogisch Instituut voor het Bedrijfsleven in dit jaar 49 weekcursussen en 166 vervolgdagen gegeven. Het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum organiseerde 15 weekcursussen, 17 vervolgdagen en 2 discussieleidersbijeenkomsten. Door het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie werden voor de rooms-katholieke sector 27 weekcursussen, 85 vervolgdagen en 2 discussieleidersbijeenkomsten gehouden.

Hoewel deze cursussen bij de leraren in het algemeen goed zijn aangeslagen en met het systeem van de vervolgdagen en de discussieleidersbijeenkomsten reeds enigszins tegemoet wordt gekomen aan de behoefte, de resultaten van de cursussen in de schoolpraktijk te effectueren, is toch gebleken dat langs deze weg maar zeer ten dele het gestelde doel kan worden bereikt. Voor een voortgezette bespreking en studie van de dagelijkse schoolproblemen kan een bepaalde ondergrond niet worden gemist. Bovendien vraagt dit ook een bijzondere instelling van de leraar. Deze beide zaken kunnen niet worden verkregen door middel van een applicatiecursus en een vervolgdag. Het is veel meer een groeiproses in de school, dat door enkele voortvarende en vooruitstrevende krachten in het lerarenteam gestimuleerd moet worden. Dit is echter niet voldoende.

Indien er bij de bespreking en bestudering van de verschillende onderwijsproblemen in de school, zowel op pedagogisch-didactisch als op organisatorisch terrein moeilijkheden rijzen, moeilijkheden waarvoor de groep geen oplossing kan vinden, dan is het noodzakelijk dat op gezette tijden van buitenaf door nieuwe impulsen, adviezen enz. de zaak weer op gang wordt gebracht en een bijdrage wordt geleverd voor de oplossing van de verschillende vraagstukken.

Consulententeams

Met betrekking tot de oplossing van de hierboven aangegeven moeilijkheden heeft het bestuur van het Nederlands Genootschap gemeend dat met behulp van consulententeams het werk van de applicatiecursussen tot meer daadwerkelijke resultaten zou kunnen leiden in de dagelijkse praktijk van het schoolonderwijs. Het bestuur stelt zich voor dat in elk van de drie sectoren (algemeen, protestants-christelijk en rooms-katholiek) een pedagogisch-didactisch geschoold team van twee personen zou kunnen optreden. Voor de uitvoering van dit plan werden op de begroting voor 1958 gelden aangevraagd.

Studiecursussen voor directeuren

In verschillende kringen die met de schoolleiding te maken hebben, is overwogen of het niet wenselijk zou zijn speciale cursussen in het leven te roepen voor directeuren van lagere technische scholen. De dagelijkse schoolleiding vraagt in het bijzonder in de periode van snelle ontwikkeling van heden van een directeur veel meer dan uitsluitend onderwijskwaliteiten. Het is zelfs zo dat een groot deel van zijn taak niet op dit specifieke terrein ligt. De leiding van technische scholen brengt heden ten dage immers niet alleen pedagogisch-maatschappelijke problemen, maar evenzeer organisatorische vraagstukken mede. In het bijzonder worden eisen gesteld met betrekking tot de menselijke verhoudingen binnen het verband van de school. Vooral dit laatste is bepalend voor de kwaliteit van opvoeding en onderwijs. Het bestuur van het Nederlands Genootschap meende dan ook terecht dat het bijzonder nuttig zou zijn, indien voor dit doel cursussen in het leven geroepen zouden worden. Aan de drie samenwerkende wetenschappelijke instituten, t.w. het Nederlands Instituut voor het Bedrijfsleven, het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum en het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie, werd daarom gevraagd het bestuur te adviseren over de inhoud van dergelijke cursussen. Naar aanleiding van bijzondere wensen uit de kring van de bonden van schoolbesturen meende het bestuur van het Nederlands Genootschap dat het zich zou kunnen beperken tot het aanvragen van gelden voor deze activiteit, en dat het de uitvoering verder aan de bonden van schoolbesturen en de daarmee gelieerde wetenschappelijke instituten zou kunnen overlaten. Het spreekt vanzelf dat de betrokken directeurenorganisaties als eerste belanghebbenden bij deze zaak van meet af aan een hoofdaandeel in de ontwikkeling van een en ander hebben gehad. Bij de uitvoering van een dergelijk project is men uitgegaan van 12 bijeenkomsten van telkens 2½ dag met een tussenruimte van 6 weken.

IV. MIDDELBAAR KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS

Algemeen

De belangstelling voor dit onderwijs groeit nog steeds. Verheugend is ook de toenemende belangstelling van het bedrijfsleven voor de opleiding van ontwerpers voor de verschillende vakgebieden. Daardoor wordt echter (gelukkig) sterker de behoefte gevoeld, het kunst- en kunstnijverheidsonderwijs aan te passen aan de eisen welke door het bedrijfsleven, dus door de

zich steeds veranderende maatschappij, worden gesteld en de leerlingen beter voor hun taak als ontwerpers voor de bedrijven voor te bereiden.

Dit brengt met zich mede dat zij tijdens hun opleiding niet alleen gelegenheid moeten krijgen tot ontwerpen maar ook tot uitvoeren, wat naast de ontwerpzalen behoorlijk ingerichte ateliers vraagt.

De meeste academies kunnen nog niet voldoen aan de eisen welke de opleidingen die zij verzorgen, thans stellen. Er is gebrek aan ruimte en outillage. Provisorisch wordt toch reeds veel bereikt.

Met de opzet van de lokalenplannen voor de nieuwe gebouwen voor de kunst- en kunstnijverheidsscholen wordt met de genoemde eisen rekening gehouden. Een aantal plannen voor nieuwbouw is in behandeling.

Versillende personen maakten van de gelegenheid gebruik, bepaalde lessen als hospitant te volgen. Van groot belang zijn ook de woensdag- en zaterdagmiddagcursussen, op welke cursussen amateurs zich onder deskundige leiding kunnen bekwamen in tekenen, schilderen, boetseren, etsen enz.

De Haagse academie vierde dit jaar haar 275-jarig bestaan. Zij verkreeg bij deze gelegenheid het predikaat 'Koninklijke'. Ter gelegenheid van dit 275-jarig jubileum werd de tentoonstelling 'Levend kunstonderwijs' georganiseerd, welke tentoonstelling wel duidelijk het kunnen van deze academie toonde.

Nog mag worden opgemerkt dat er door middel van de Vereniging van middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen een goed contact tussen deze scholen en een goede uitwisseling van gedachten over het kunst- en kunstnijverheidsonderwijs is, wat dit onderwijs zeer ten goede komt.

Opleiding tot tekenleraar

Er zijn thans, zoals in het verslag 1956 reeds werd gezegd, drie door het Rijk gesubsidieerde opleidingen voor tekenleraren, en wel te Amsterdam, 's-Gravenhage en Tilburg.

De resultaten van deze opleidingen, welke zich voornamelijk bezighouden met de voorbereiding voor de examens voor de akte handtekenen l.o., de akten m.o. tekenen MA en MB en de n.o.-akten N IIa, N IIb en N XI, waren redelijk.

Er is een groot tekort aan bevoegde tekenleraren. Dit heeft bij de middelbare kunst- en kunstnijverheidsscholen te Groningen en Arnhem de vraag doen rijzen, of het niet van belang is ook aan die scholen een opleiding tot tekenleraar te verbinden. Een onderzoek naar de mogelijkheid en de wenselijkheid daarvan is gaande.

Ook vragen de opleidingen zich af, of het examen niet kan worden gesplitst in een gedeelte 'schoolexamen' en een gedeelte 'staatsexamen', waardoor het staatsexamen beknopter kan zijn. Uit de aard van de zaak zal het gedeelte 'schoolexamen' worden afgenomen onder toezicht van door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen aangewezen geëquipeerden, die kunnen worden gekozen uit de examinatoren voor het staatsexamen, zodat er voldoende waarborgen voor een goede gang van zaken bij het schoolexamen zijn. Deze vorm van examineren zou de opleiding beter tot haar recht laten komen.

Cursussen voor voortgezet en hoger bouwkundsonderwijs (v.b.o. en h.b.o.)

Cursus kerkelijke architectuur

Zoals bekend is beogen de cursussen voor v.b.o. en h.b.o. de opleiding voor architecten vanuit de praktijk.

Daar de eis is dat de cursist overdag op een goed architectenbureau werkzaam moet zijn, moeten de lessen en oefeningen onder leiding in de avonduren en/of op zaterdag worden gegeven. Deze studie, welke ook veel zelfstudie vraagt, is dan ook zwaar.

Zoals reeds in vorige jaarverslagen is opgemerkt wordt door velen de gedeelde opleiding v.b.o.-h.b.o. onjuist geacht. Iemand is architect of niet. Dat iemand zich na het behalen van het diploma van architect verder wil bekwalen in een bepaalde richting, b.v. in de kerkelijke architectuur, is een andere zaak.

In het algemeen wordt een studie van 4 jaren, na het behalen van het getuigschrift van de h.t.s., afdeling B, te kort geacht. Mede in verband met de opgedane ervaring met de tweejarige voorbereidende cursussen te Rotterdam en Amsterdam, met welke voorbereidende cursussen goede resultaten zijn bereikt, wordt een studietijd van 6 jaren als noodzakelijk gezien.

Ook dit jaar hebben de cursussen weer enige malen met de opleidingsraad vergaderd om de resultaten van de eindprojecten en de opgaven voor het eindontwerp voor het komende jaar te bespreken.

Uit het werk dat ter bespreking in de Academie van Bouwkunst te Amsterdam was opgehangen, bleek weer sterk dat een centrale eindbeoordeling van de eindprojecten zeer gewenst is. Met ingang van 1 oktober van het verslagjaar is aan de voornoemde academie een opleiding voor stedeboouwkundigen verbonden. Bij de opstelling van het leerplan voor de opleiding van stedeboouwkundigen vanuit de praktijk is direct uitgegaan van een 6-jarige opleiding. Dit jaar kon het diploma v.b.o. aan 59, en het diploma h.b.o. aan 17 gegadigden worden uitgereikt.

Het diploma kerkelijke architectuur verwierven drie gegadigden. Voor de hoogste bekroning, het charter, kwam ook dit jaar niemand in aanmerking.

V. MIDDELBAAR TECHNISCH ONDERWIJS

Scholen

De spreiding van de h.t.s.'en over het land is goed te noemen. Het is mogelijk dat bepaalde delen van het land, b.v. de kop van Noordholland, zich zo ontwikkelen dat het verantwoord is ook daar een h.t.s. op te richten.

Vele h.t.s.'en zijn gehuisvest in gebouwen die niet aan minimale eisen voldoen, vooral voor wat de laboratoria en de werkplaatsen betreft, welke toch het hart van de h.t.s. vormen. Ons land heeft grote behoefte aan goede, goed opgeleide hogere technici die praktisch inzicht aan theoretische kennis weten te paren, die kritisch hebben leren denken en die opdrachten

weten aan te pakken en tot een oplossing te brengen. Het is derhalve dringend noodzakelijk dat ten spoedigste in deze noodtoestand wordt voorzien, zodat de h.t.s.'en hun taak naar behoren zullen kunnen vervullen.

Leerlingen

Er zijn slechts enkele h.t.s.'en die wegens plaatsgebrek leerlingen die voor toelating in aanmerking kwamen, hebben moeten afwijzen. Dit betekent echter niet dat deze leerlingen niet op een h.t.s. zijn toegelaten; gebleken is dat een aantal op andere h.t.s.'en is geplaatst. Van de leerlingen die worden toegelaten, blijkt 30% tot 40% niet geschikt voor de studie op de h.t.s. Dezen hadden beter direct naar een school voor uitgebreid technisch onderwijs kunnen gaan en eventueel later bij goede prestaties op deze school hun studie aan de h.t.s. kunnen voortzetten. De plaatsing van de in 1957 afgestudeerden, voor zover zij niet werden opgeroepen voor de militaire dienst, leverde geen moeilijkheden op.

Leraren

Nog steeds kampen de h.t.s.'en met een tekort aan leraren. Het instituut van de bijzondere assistenten komt wel op dreef maar levert momenteel nog niet veel leraren op. Doordat er ook bijzondere assistenten zijn aangesteld die reeds enige tijd aan de technische hogeschool hadden gestudeerd, kon een enkele bijzondere assistent die was geslaagd voor het kandidaats-examen, als onbevoegd leraar worden aangesteld.

Een schema van de leeftijden van de leraren op een aantal h.t.s.'en toont aan, dat grote aandacht aan de opvolging moet worden besteed.

Toelatingseisen

Om tot het eerste jaar van de h.t.s. te kunnen worden toegelaten moet de gegadigde ten minste het diploma mulo-B bezitten. Verder is het niet raadzaam de studie aan een h.t.s. te gaan volgen, indien men niet een goede aanleg voor de exacte vakken heeft.

Uit de gehele ontwikkeling van de techniek en de plaats van de afgestudeerde h.t.s.'er in de maatschappij blijkt, dat de boven aangegeven minimum eis te laag ligt. Hieruit kan ook het grote aantal gevallen van doubleren op de h.t.s. worden verklaard. Verder is de bedoelde toelatingseis er oorzaak van, dat b.v. de wiskunde niet efficiënt kan worden onderwezen. Door het tekort aan wiskundige kennis kan b.v. de hogere wiskunde welke in het eerste jaar nodig is, eerst in het tweede jaar worden gegeven. Delen van de natuurkunde en de scheikunde waarvan aan het begin van het eerste studiejaar gebruik moet worden gemaakt, zijn dan nog niet behandeld, enz. Uit dit alles volgt dat de toelatingseisen hoger moeten worden gesteld.

Praktijkjaar

Het derde studiejaar op de h.t.s., het z.g. praktische jaar, is voor de studie van groot belang. Het doel van het praktische jaar is:

1. de leerling de in de eerste twee schooljaren opgedane theoretisch-technische kennis en praktische kennis aan de praktijk te doen toetsen;
2. de leerling vaktechnische ervaring en vaktechnisch inzicht te laten opdoen;

3. de leerling enig inzicht te verschaffen in de interne bedrijfsorganisatie van de onderneming; hem in kennis te brengen met de 'planning' en de 'routing' in het bedrijf en met andere factoren welke van invloed zijn op de economie van het bedrijf;

4. de leerling uitgevoerde en in uitvoering zijnde constructies te leren waarnemen; hem gelegenheid te geven zijn vormenkennis te vergroten, ten einde hem een betere grondslag te geven voor de verwerking van de stof in het laatste studiejaar;

5. de leerling in aanraking te doen komen met en begrip te doen krijgen voor de arbeidsomstandigheden en de menselijke verhoudingen in het bedrijf.

In dit verband mag er op worden gewezen dat in Duitsland een van de eisen voor toelating tot de 'Staatslichen Ingenieurschule' is, dat de gegadigde ten minste twee jaren praktisch moet hebben gewerkt (voorpraktijk).

Het praktische derde studiejaar van de h.t.s. heeft het grote voordeel dat het zeer gericht kan zijn, en dat door onderling overleg tussen de h.t.s.'en en de bedrijven het rendement hoog kan zijn, dit in tegenstelling tot de z.g. voorpraktijk. Een en ander wordt nog bevorderd doordat aan de h.t.s.'en z.g. contactleraren verbonden zijn, die het contact h.t.s.-bedrijfsleven onderhouden.

Onder supervisie van de Stichting Cursussen en Research te Delft waren reeds proeven genomen met het inschakelen van studenten van de technische hogeschool en praktikanten van een h.t.s. voor het uitvoeren van research-opdrachten en bij pogingen de produktiviteit in kleine en middelgrote bedrijven (tot 200 man) op te voeren.

Toen deze proeven zowel voor de bedrijven als voor de praktikanten tot goede resultaten hadden geleid, werd besloten op ruimer schaal opdrachten te gaan uitvoeren. Voor dat doel is de functie van leraar-stageprojectleider gecreëerd, en is in 1957 op groter schaal met de uitvoering van stageprojecten, welke een duur van ca. drie maanden hebben, begonnen.

Voor wat de h.t.s.'en betreft hebben de stageprojecten tot doel het nut van het praktische jaar voor de leerlingen nog op te voeren. Voor wat het bedrijf betreft is het doel, tot groter efficiëncy of tot opvoering van de produktiviteit te komen. Dit experiment, waarmee reeds successen zijn geboekt, wordt met grote aandacht gevolgd.

Samenwerking met het buitenland

De internationale toestand vraagt van West-Europa samenwerking en op velerlei gebied integratie.

Ook op technisch gebied is integratie nodig. Daarom moet het noodzakelijk worden geacht dat er een grote samenwerking komt tussen de scholen in West-Europa welke eenzelfde doel beogen, zoals de h.t.s.'en in Nederland, de 'Staatlichen Ingenieurschulen' in Duitsland (Fach-Ingenieur), de A I-scholen in België (Ingenieur-Techniciën) e.d.

De V.H.T.S. is begonnen met contact op te nemen met de Arbeitskreis der Direktoren von Staatlichen Ingenieurschulen in Duitsland om tot overeenstemming te komen ten aanzien van de erkenning van de gelijkwaardigheid van de opleidingen en van de getuigschriften respectievelijk diploma's, om van elkaars ervaringen kennis te nemen en om tot een gezamenlijke opbouw van het hoger technisch onderwijs te komen. Het ziet er naar uit, dat dit contact goede vruchten zal afwerpen.

VI. SCHEEPVAART- EN LUCHTVAARTONDER WIJS

A. Scholen voor de zeevaart en voor de luchtvaart

Algemeen

Als gevolg van de bestedingsbeperking konden verschillende leermiddelen niet, andere slechts in beperkte mate worden aangeschaft, terwijl verbetering van de outillage van werkplaatsen en laboratoria en diverse onderhoudswerkzaamheden geen doorgang konden vinden, met uitzondering van de vernieuwing van enig schoolmeubilair en enkele sloepen. Voor alle zeevaartscholen werden de in 1956 bestelde demonstratiemodellen voor het onderwijs in de stabiliteitsleer afgeleverd, welke een zeer goede steun bij dit onderwijs blijken te zijn. Voorts kon voor twee scholen een radarinstallatie worden aangeschaft, terwijl een derde school een dergelijke installatie ten geschenke ontving van het Directoraat-Generaal voor de Scheepvaart, welke installatie afkomstig was van een van de emigrantenschepen.

Met leerlingen van de scholen voor de zeevaart en van de luchtvaartnijverheidsschool werden ter ondersteuning van de theorielessen excursies gemaakt naar schepen, scheepswerven, machinefabrieken, luchtvaartbedrijven en aanverwante industrieën, het Zeiss-planetarium te 's-Gravenhage, het Bureau voor de verificatie van 's Rijks zee-instrumenten te Wassenaar, het K.N.M.I. te De Bilt, het Instituut voor scheepvaart en luchtvaart te Rotterdam, enz. Ook werden door vertegenwoordigers van rederijen op scholen lezingen gehouden en op het vak betrekking hebbende films vertoond.

De stuurmansleerlingen maakten oefentochten met het instructievaartuig 'Prinses Juliana'. Roeiploegen van de zeevaartscholen namen deel aan de door het Algemeen Haags Comité te 's-Gravenhage georganiseerde roeiwedstrijden. Ook aan de jaarlijkse roei- en zeilwedstrijden van de Koninklijke Marine Jachtclub op de rede van Den Helder werd door roeiploegen van enkele zeevaartscholen deelgenomen. De stuurmansleerlingen en de leerlingen-scheepswerktuigkundige namen wederom deel aan het tijdens de paasvakantie te Amsterdam gehouden Abel Tasman-sporttoernooi.

Ook in 1957 hebben verschillende rederijen aan directeuren en leraren de gelegenheid geboden in de schoolvakanties korte zereisjes als gast mede te maken. Tijdens deze reises kunnen de directeuren en leraren kennis nemen van op die schepen toegepaste nieuwe vindingen en installaties op nautisch en technisch gebied, hetgeen het onderwijs ten goede komt. Voor deze bijdrage tot de verbetering van het onderwijs wordt aan de betrokken reders gaarne erkentelijkheid betuigd.

De commissie, belast met het instellen van een onderzoek naar de wenselijkheid, de opleidingen voor stuurman en die voor scheepswerktuigkundige alsmede de examenprogramma's te herzien, heeft in het verslagjaar haar werkzaamheden voortgezet.

De goedkeuring voor het oprichten van een cursus aan de zeevaartscholen te Amsterdam en te Rotterdam voor het opleiden van radarwaarnemers of radarnavigatoren werd verleend. Met verschillende buitenlandse fabrieken werd contact opgenomen met betrekking tot de voor deze cursussen nodige apparatuur ('linktrainer' of 'simulator') en de daaraan te stellen eisen.

Resultaten van het onderwijs

De eindexamens aan de middelbare scholen voor de zeevaart laten voor 1957 wederom de normale geslaagdenpercentages zien, nl.: voor het getuigschrift A.S. 70%, voor het getuigschrift B.S. 71,4%, voor het getuigschrift A.M. 77,7% en voor het getuigschrift B.M. 78,4%.

Het rendement van de middelbare scholen voor de zeevaart bedraagt over de afgelopen tien jaren gemiddeld 68% voor het getuigschrift A.M., 58,4% voor het getuigschrift A.S., 58,5% voor het getuigschrift B.M. en 58% voor het getuigschrift B.S.

De resultaten van de eindexamens aan de luchtvaartnijverheidsschool waren zeer goed. De examens voor de diploma's stuurman grote handelsvaart, stuurman kleine handelsvaart, en stuurman sleepvaart gaven matige tot goede resultaten, evenals de examens voor de verschillende diploma's scheepswerktuigkundige, de examens voor het certificaat radiotelegrafist en die voor het beperkt certificaat radiotelefonist.

De tweejarige dagcursussen die opleiden voor het examen voor het voorlopig diploma scheepswerktuigkundige (u.l.n.o.), leverden in totaal een bevredigend aantal geslaagden af. Van de driejarige avondcursussen die voor hetzelfde examen opleiden, kan zulks niet worden gezegd. Dit is echter mede een gevolg van het feit, dat vele leerlingen die overdag de vereiste werktijd voor de toelating tot het examen hebben verworven, deze avondcursussen verlaten en een dagcursus gaan volgen, zodat zij des avonds gelegenheid hebben te studeren.

De resultaten van de dagcursussen die opleiden voor het examen ter verkrijging van het diploma motordrijver, waren goed. De avondcursussen daarentegen leverden slechts weinig geslaagden af.

In het systeem van tien examens per jaar voor een stuurmansdiploma en vijf examens per jaar voor een diploma scheepswerktuigkundige is in dit verslagjaar geen wijziging gebracht. De hieruit voortvloeiende nadelen voor het onderwijs zijn derhalve blijven bestaan.

Leerlingen

Het aantal leerlingen dat op 1 september van het verslagjaar kon worden toegelaten tot de eerste klassen van de tweejarige cursussen voor stuurmansleerling, is in vergelijking met 1956 toegenomen met ruim 8%, welke toeneming geheel plaats vond bij de B.S.-opleidingen. Het aantal leerlingen dat op 1 september tot de eerste klassen van de tweejarige cursussen

voor leerling-scheepswerktuigkundige werd toegelaten, toonde in vergelijking met het vorige jaar een stijging van 19,5%. De toeneming was bij de A.M.-opleidingen groter dan bij de B.M.-opleidingen.

Deze toeneming van het aantal leerlingen is mede een gevolg van de door de Raad van bestuur voor de zeevaart, een commissie voor opleidingsaangelegenheden van de Koninklijke Nederlandsche Reedersvereniging, gemaakte propaganda en van het feit dat de raad studiebeurzen in het vooruitzicht stelde, waarvan thans vele leerlingen profiteren. Het tekort aan koopvaardijofficiëren is nl. nog steeds niet opgeheven en dreigt groter te worden. Vóór de laatste wereldoorlog bedroeg de tonnage van de Nederlandse koopvaardijvloot ongeveer 3 000 000 b.r.t., op 1 januari 1946 rond 1 500 000 en aan het einde van het verslagjaar ongeveer 4 000 000 b.r.t. Door verdere uitbreiding zal onze koopvaardij op 1 januari 1962 beschikken over een tonnage van rond 5 230 000 b.r.t. De scholen voor de zeevaart zullen niet alleen de krachten moeten leveren die voor vervanging in het officierenkorps nodig zijn, maar ook de krachten die de uitbreiding van dit korps mogelijk moeten maken. In de periode 1958 tot en met 1961 zullen, volgens een prognose van de eerder genoemde raad, rond 1600 gediplomeerde stuurlieden en ruim 2100 gediplomeerde scheepswerktuigkundigen kunnen worden geplaatst.

Dat de geslaagde stuurmansleerlingen en leerlingen-scheepswerktuigkundige door de rederijen vlot werden aangenomen behoeft geen nader betoog. De plaatsingskansen in de eerstkomende jaren zijn eveneens zeer goed, tenzij de gunstige omstandigheden voor de zeevaart zouden verminderen. Enkele symptomen wijzen in die richting.

De aantallen leerlingen in de afdelingen die opleiden voor de examens voor de diploma's stuurman, scheepswerktuigkundige en voor de examens voor de certificaten radiotelegrafist groeiden eveneens. De capaciteit van de kweekschool voor scheepswerktuigkundigen te Amsterdam en van de zeevaartschool van het zeemanshuis, eveneens te Amsterdam, is te klein, zodat de klassen overbezet zijn en wachtlijsten moesten worden aangelegd. De bouw van de nieuwe kweekschool voor scheepswerktuigkundigen is derhalve zeer urgent, evenals de ontruiming van het eigen gebouw van de zeevaartschool van het zeemanshuis door de elektrotechnische school te Amsterdam. Hierdoor zal de capaciteit van deze beide scholen worden vergroot en zal het mogelijk worden de officieren die de zich nog steeds uitbreidende koopvaardijvloot nodig heeft, op te leiden.

Voor de dagscholen die opleiden voor het voorlopig diploma scheepswerktuigkundige en het diploma motordrijver meldde zich een bevredigend aantal leerlingen aan. Aan de avondscholen die opleiden voor het examen voor het voorlopig diploma scheepswerktuigkundige, was de aanmelding over het algemeen gering; de avondopleidingen voor het examen motordrijver waren goed bezet; te Appingedam echter kon dit jaar wegens een te geringe belangstelling geen opleiding worden georganiseerd. De geslaagden konden allen op de vloot worden geplaatst.

Voor de luchtvaartnijverheidsschool te Scheveningen meldde zich wederom een groot aantal gegadigden. De afgestudeerden vonden een werkkring bij de luchtvaart en de aanverwante bedrijven, voor zover zij niet hun militaire dienstplicht moesten vervullen.

Onderwijzend personeel

Het tekort aan wettelijk bevoegde leraren aan de middelbare scholen voor de zeevaart is wederom toegenomen, hetgeen o.m. hieruit blijkt dat het percentage onbevoegd gegeven lessen op 1 september 1957 tot 27,2 was opgelopen.

Van de lessen waarvoor de akten N XIII (scheepswerktuigkunde), N XV ((zeemanschap) en N XVI (wis- en zeevaartkunde) bevoegdheid verlenen, werd op 1 september 1957 respectievelijk 55,6%, 29,6% en 32,5% onbevoegd gegeven.

Uit deze percentages blijkt, dat het tekort aan wettelijk bevoegde leraren, dat nog steeds toeneemt, zorgwekkend is. Enkele wettelijk bevoegden die de pensioengerechtigde leeftijd hadden bereikt, zijn in het belang van het onderwijs aan de middelbare scholen voor de zeevaart en met hun instemming nog niet ontslagen, dan wel weer in tijdelijke dienst aangesteld. Zij bewijzen het zeevaartonderwijs hiermede een grote dienst.

Aan het eind van het verslagjaar waren aan de opleiding voor de examens ter verkrijging van de genoemde akten, verzorgd door de vereniging 'Cornelis Douwes' te Amsterdam, 11 deelnemers ingeschreven voor de akte N XIII, 12 voor de akte N XV en 27 voor de akte N XVI, van wie respectievelijk 5, 2 en 8 voor het eerste studiejaar. In vergelijking met 1956 zijn deze aantallen iets gestegen, doch niet zodanig dat verwacht zou mogen worden dat het tekort aan wettelijk bevoegde leraren bij dit onderwijs in de nabije toekomst zou worden ingelopen. Voor het tweede gedeelte van het examen voor de akte N XIII slaagde één gegadigde, voor het tweede gedeelte van dat voor de akte N XV twee en voor het tweede gedeelte van het examen voor de akte N XVI één kandidaat. Nadat deze geslaagden ook het pedagogisch getuigenschrift zullen hebben verworven zullen zij de volledige bevoegdheid hebben verkregen. Voor het eerste gedeelte van elk der genoemde examens slaagden drie kandidaten. Verschillende niet wettelijk bevoegde leraren studeren voor het examen ter verkrijging van de vereiste akte. Vooral wanneer deze leraren met veel wekelijks lessen zijn belast hebben zij een zeer zware taak.

In het algemeen kan wederom worden gezegd, dat de directeurs en leraren hun verantwoordelijke taak met grote toewijding hebben verricht.

B. Visserijscholen, scholen voor de binnenvaart, opleidingsschepen voor matrozen en havenvakschool

Visserijscholen

Ongeoorloofd schoolverzuim van leerplichtige leerlingen van de dagvisserijschool te Katwijk aan Zee kwam nog vrij veel voor, hoewel in iets mindere mate dan het vorige jaar.

Vele van deze leerlingen gaan varen op een zeevissersvaartuig en ontvangen een loon dat ver uitgaat boven de aan de vader opgelegde boete, zodat de door de kantonrechter opgelegde straf weinig of geen preventieve werking heeft. De reders of schippers die deze nog leerplichtige jongens in dienst nemen, begaan hiermede eveneens een overtreding, maar komen

hiertoe waarschijnlijk door het tekort aan personeel. Ook komt het nog veelvuldig voor dat leerlingen de cursus niet afmaken maar onmiddellijk nadat zij leerplichtvrij geworden zijn de school verlaten, zodat zij geen eindgetuigschrift van de school ontvangen. De belangstelling van de vissersbevolking voor het visserij-onderwijs is vaak nog te gering dan dat de genoemde euvelen niet meer zouden voorkomen.

Geringe belangstelling blijkt ook uit de betrekkelijk kleine aantallen leerlingen die de tweejarige cursussen van nog leerplichtige leerlingen aan de dagvisserijscholen te Den Helder en te Urk bezoeken. Aan het einde van het verslagjaar bedroegen deze aantallen respectievelijk 26 en 20 leerlingen, verdeeld over twee leerjaren. De tweejarige cursussen, verbonden aan de dagvisserijscholen te Katwijk aan Zee, Scheveningen en IJmuiden waren wederom goed bezet.

De aan de dag- en avondvisserijscholen te Katwijk aan Zee, Scheveningen en IJmuiden verbonden opleidingen voor de diploma's stuurman, machinist en motordrijver, voor het beperkt certificaat radiotelefonist en voor het bewijs van bekendheid met de bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee, gaven wederom goede resultaten.

Scholen voor de binnenvaart

Het aantal aanmeldingen van leerlingen voor de tweejarige opleidingen aan de dagnijverheidsscholen voor de binnenvaart te Amsterdam, Delfzijl en Rotterdam is wederom belangrijk gestegen, zodat een nog groter aantal gegadigden dan in het vorige jaar niet kon worden geplaatst. Mede gezien de grote behoefte aan geschoolde jonge krachten bij de Rijn- en binnenvaart en bij de kleine handelsvaart is het te betreuren, dat de uitvoering van de bouwplannen voor de nieuwe en grotere dagnijverheidsscholen te Delfzijl en te Rotterdam niet zo vlot verloopt.

Een verzoek om subsidie ingevolge de Nijverheidsonderwijswet voor de oprichting en instandhouding van een dagnijverheidsschool te Harlingen werd ingediend.

De voorbereidingen voor de bouw van een derde instructievaartuig zijn in het eindstadium gekomen.

Aan het einde van het verslagjaar bedroeg het aantal leerlingen van de dagnijverheidsscholen te Amsterdam, Delfzijl en Rotterdam in totaal 361. Het eindgetuigschrift werd door 132 leerlingen behaald, die vlot in het scheepvaartbedrijf werden opgenomen. Aan de dagnijverheidsschool te Delfzijl behaalden nog 20 leerlingen het beperkt certificaat radiotelefonist.

Aan de dagnijverheidsschool te Rotterdam en aan de christelijke dagnijverheidsschool te Sneek werden opleidingen gegeven voor de examens voor de diploma's schipper voor de binnenvaart. Ook dit jaar waren de resultaten zeer goed; van de 35 geëxamineerden behaalden 32 de verlangde diploma's. In het verslagjaar werd de Koninklijke goedkeuring verleend voor de oprichting m.i.v. 1 januari 1957 van binnenvaartscholen (winteravondscholen) te Termunterzijl, Zoutkamp en IJmuiden.

De scholen te Termunterzijl en Zoutkamp hebben een leerplan dat mede gericht is op het onderwijs in de viskennis en de visserijkunde.

Aan enkele van de 17 binnenvaartscholen kon het onderwijs wegens te geringe belangstelling

niet of niet gedurende de gehele cursus worden gegeven, hoewel in het algemeen het schoolbezoek iets beter was dan in het vorige jaar.

Examens ter verkrijging van de diploma's schipper voor de binnenvaart en machinist voor de binnenvaart werden onder toezicht van rijksgedelegeerden afgenomen door commissies, benoemd door het stichtingsbestuur van het Koninklijk Onderwijsfonds voor de Scheepvaart. De resultaten van deze examens waren wederom zeer bevredigend.

Opleidingsschepen voor matrozen

Het opleidingsschip voor matrozen 'Nederlander' te Rotterdam is wegens hoge ouderdom en niet meer te herstellen gebreken vervangen door het verbouwde en geheel voor het doel ingerichte s.s. 'Bosman', dat herdoopt werd in 'Nederlander' en in juli officieel in gebruik werd genomen. De capaciteit is groter dan die van het vorige schip, zodat meer leerlingen tegelijk de opleiding kunnen volgen. Gezien de grote vraag naar geschoolde matrozen kan dit alleen maar worden toegejuicht.

De opleiding van matrozen aan boord van de 'Pollux' te Amsterdam vond normaal voortgang.

De leerlingen die de opleidingen met goed gevolg hadden doorlopen, werden vrijwel allen bij rederijen geplaatst.

Havenvakschool

Met het bouwen van het nieuwe gebouw voor deze snel groeiende school werd in dit verslagjaar een begin gemaakt, zodat binnen afzienbare tijd een goed ingerichte en geoutilleerde school voor deze opleiding voor de havenarbeid beschikbaar zal komen.

VII. SCHOLEN VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK

Scholen

Het aantal scholen voor maatschappelijk werk breidde zich in 1957 met twee uit, t.w. een gereformeerde school, 'De Nijenburgh', te Baarn en een interkerkelijke school te 's-Gravenhage. De inspecteur van het sociaal-pedagogisch onderwijs verrichtte namens de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen de opening van beide scholen.

'De Nijenburgh', oorspronkelijk bedoeld als opleiding voor jeugdleiders, werd omgezet in een school voor maatschappelijk werk, terwijl voor de jeugdleidersopleiding een nieuw instituut, 'De Jelburg', in het leven werd geroepen. Het aantal scholen bedraagt thans 15. Met betrekking tot de behuizing van de scholen voor maatschappelijk werk werden in 1957 verschillende voorzieningen getroffen. De verbouwing van het pand Karthuizersplantsoen 2 voor de school voor maatschappelijk werk te Amsterdam kwam gereed, waardoor in de reeds jaren bestaande behoefte aan huisvesting van deze school werd voorzien. Gedurende de zomermaanden vond de inrichting plaats en op 21 oktober 1957 opende de staatssecretaris namens de minister het nieuwe gebouw.

Bij verschillende scholen vonden kleine interne verbouwingen plaats. Hoewel deze ver-

bouwingen geenszins een oplossing voor het ruimtegebrek betekenden, is aan de grootste moeilijkheden tegemoet gekomen. Het betreft de r.k.-scholen voor maatschappelijk werk te Amsterdam, Enschede en 's-Gravenhage. De school voor maatschappelijk werk 'De Horst' te Driebergen kreeg toestemming tot het plaatsen van een hulpgebouw. De verbouwing van de scholen te Groningen, Breda, Eindhoven en Sittard zal hopelijk in 1958 tot stand kunnen komen.

Leerlingen

Het aantal deelnemers aan de cursussen vertoont een regelmatige stijging. Er moet voor worden gewaakt, dat bij enkele scholen de cursussen de dagscholen niet gaan overvleugelen. Aan de scholen voor maatschappelijk werk wordt herhaaldelijk gevraagd, hulp te bieden bij het opzetten van nieuwe cursussen en opleidingen. Hoe gewenst het ook is, dat met de instituten contact wordt onderhouden, toch moet worden tegengegaan dat door het verbinden van te veel cursussen aan de scholen de aandacht van de hoofdzak, de opleiding van volledige maatschappelijke werkers, wordt afgeleid.

Het tekort aan maatschappelijke werkers blijft nog steeds opvallend groot. In de week- en maandbladen worden regelmatig veel advertenties in verband met vacatures aangetroffen, terwijl het aantal gegadigden minimaal blijft. Een enquête toonde aan, dat bij een aantal van 4500 plaatsen voor maatschappelijke werkers er ongeveer 600 vacatures zijn, terwijl vele instellingen maanden moesten wachten voordat een open plaats kon worden bezet. Hieruit blijkt dat uitbreiding van de opleidingen nog wel gemotiveerd is.

Anderzijds moet de vraag worden gesteld of van de abiturienten van middelbare scholen, voor wie zoveel studiemogelijkheden, mede dank zij de rijksstudietoelagen, open staan, een ongelimiteerd aantal in deze gespecialiseerde richting wil gaan.

Het aantal leerlingen nam weder toe en bedroeg op 1 oktober 1957 1402, onder wie 315 mannen, tegen 1295, onder wie 289 mannen, op 1 oktober 1956, hetgeen een stijging betekent van 8%. Het aantal eerstejaarsleerlingen bedroeg op 1 oktober 1957 401, onder wie 78 mannen, tegen 371 op 1 oktober 1956.

Onderwijs

Eind 1957 waren aan 13 scholen voor maatschappelijk werk 25 urgentie-opleidingen verbonden met 574 deelnemers. De belangstelling voor deze opleidingen blijft nog steeds groot. Ook voor de overige cursussen aan de scholen (wijkverpleging, kinderbescherming, leeszaal-assistenten, enz.) bestaat nog steeds grote belangstelling.

De vernieuwing van het onderwijs aan de scholen voor maatschappelijk werk ging voort. Meer en meer wordt dit onderwijs gezien in het grote geheel van het sociaal-pedagogisch onderwijs, waardoor de samenhang met opleidingen op eenvoudiger niveau zoals de opleiding voor jeugdleider, voor gezinsverzorgster en voor welfare-worker duidelijk wordt. Naast de neiging tot specialisatie in de opleiding voor sociale beroepen bestaat ook de tendens, het onderwijs aan de scholen toch vooral een algemene vorming te doen blijven, opdat de abiturienten, wellicht na een kleine bijscholing in de praktijk, voor verschillende functies op het uitgebreide terrein van het maatschappelijk werk geschikt zullen zijn.

Rijksstudietoelagen

Ook in 1957 nam het aantal aanvragen om een rijksstudietoelage weer toe. Het bedroeg 446, waarvoor ruim f 350 000 werd toegestaan. Onder deze 446 gevallen waren o.a. 154 geheel nieuwe aanvragen, 211 aanvragen om verlenging en 53 aanvragen van jeugdleiders in kampen voor sociale jeugdzorg.

VIII. NIJVERHEIDSONDERWIJS VOOR MEISJES

Lagere en uitgebreid lagere opleidingen

Algemeen

Het huishoudonderwijs verheugt zich in een toenemende groei. Deze groei beperkt zich niet tot de primaire klassen, maar is ook sterk merkbaar in de vervolgopleidingen. Vooral bij de opleiding voor assistente in de huishouding, welke de vooropleiding voor verschillende beroepsopleidingen vormt, getuigde het aantal leerlingen van de grotere belangstelling voor een verdere scholing. De toegenomen welvaart vindt zijn weerslag in het langere school-bezoek.

Opmerkelijk is dat de belangstelling voor de opleiding tot huisnaaister minder was dan in de vorige jaren. De opleiding voor leerlingverkoopster daarentegen is sterk uitgebreid. Voor de cursus 1955/1956 bedroeg het aantal leerlingen 39, terwijl dit voor de cursus 1956/1957 meer dan vertienvoudigd was.

Het blijkt noodzakelijk er op toe te zien dat de scholen niet uit het oog verliezen dat het in dit geval om een voorbereidende beroepsopleiding gaat. Er moet dus voor diletantisme bij het onderwijs worden gewaakt en contact met vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven ter plaatse kan dan ook niet worden gemist.

Het aantal leerlingen bij de opleiding voor inrichtingsassistente nam enigszins toe; aan enkele scholen werd een opleiding voor inrichtingsassistente in het leerplan opgenomen.

Het leerlingstelsel voor meisjes werd uitgebreid met een opleiding voor handwerkster in de confectie-industrie en een opleiding voor schoenstikster.

Voorts nam het aantal cursussen die het karakter van een bijscholing hebben, toe. In dit verband kunnen worden genoemd de bijscholingscursussen voor bejaardenhelpsters, waarmee aan verschillende scholen bij wijze van proef een begin werd gemaakt.

In het algemeen kan dus worden gezegd, dat er allerwegen belangstelling voor voortgezette opleidingen te bespeuren was.

De inspectie heeft zich in het verslagjaar naast het gewone werk speciaal tot taak gesteld, enkele opleidingen in het bijzonder na te gaan en aan bepaalde vakken van de primaire opleidingen speciale aandacht te besteden. In dit verband worden genoemd de vormingsklasse en het onderwijs in de Nederlandse taal, de naaldvakken en het koken bij de primaire opleidingen. Daarnaast is aan het gebruik van het werkboekje speciale aandacht besteed.

Vormingsklasse

De inspectie heeft in het verslagjaar zoveel mogelijk de eindexamens van de vormingsklassen gevolgd.

De vormingsklasse beoogt een algemene huishoudelijke vorming, doch is daarnaast de noodzakelijke vooropleiding voor de leraresopleiding. Van de zijde der opleidingsscholen was wel eens de klacht geuit, dat het niveau van de vormingsklassen op de verschillende scholen te laag was. In enkele inspecties moest echter worden geconstateerd, dat het niveau der vormingsklassen bij de opleidingsscholen lager lag dan bij de niet-opleidingsscholen.

Verschillende scholen, hoewel niet alle, maakten gebruik van de basis-leerstof die in de bijlage van het rapport 1955/1956 van de Commissie-Van Houte was opgenomen. Over het algemeen bleek dat de leerlingen der vormingsklassen, die toch ten minste in het bezit zijn van een mulodiploma, te kinderlijk worden behandeld. Hoewel er bemoedigende voorbeelden waren waarbij van een juiste aanpak sprake was, moest toch nog te dikwijls worden geconstateerd dat de leraressen de zelfwerkzaamheid en de creativiteit der leerlingen te weinig kans gaven. Eenvoudige handelingen werden tot een probleem gemaakt, waardoor de zekerheid die de leerlingen door eigen ervaring hadden verkregen, vaak in onzekerheid omsloeg. Hoewel er in het algemeen in de vormingsklassen zeer hard werd gewerkt, door de leraressen soms harder dan door de leerlingen, werd het optimale resultaat in dit jaar niet altijd behaald, doordat de leerkrachten te weinig oog hadden voor het algemene doel van dit soort onderwijs, het doel van een bepaalde les, de normen die zouden moeten worden aangelegd en de geëigende didactiek.

Primaire opleiding

De inspectie heeft bij de primaire opleidingen speciaal aandacht geschonken aan het onderwijs in het Nederlands, de naaldvakken, het koken, en aan het gebruik van het werkboekje.

Hoewel op verschillende scholen bijzondere zorg wordt besteed aan het goede gebruik van de *Nederlandse taal*, bleek, dat op een aantal scholen dit onderwijs nog te weinig de zorg krijgt die het behoeft. Te weinig aandacht werd besteed aan het zich mondeling uitdrukken. Men zou van de leerlingen een zich correct uiten moeten verlangen, en in de lessen meer gelegenheid moeten geven gedachten onder woorden te brengen.

Een enkele maal was het werk slecht gecorrigeerd. Te betreuren is, dat het schriftelijk werk voor de andere dan de a.v.o.-vakken wel altijd op inhoud, doch niet altijd op de correcte vorm werd gecorrigeerd. Hoewel er voor wat de juiste aanpak betreft zeker sprake is van een vooruitgang, moet nog steeds worden geconstateerd dat in de a.v.o.-lessen te weinig de zelfwerkzaamheid wordt bevorderd.

Met betrekking tot de *naaldvakken* kan worden medegedeeld dat het juist hanteren van het gereedschap op vele scholen de volle aandacht heeft gehad. Vaak werd de klacht geuit dat de leerlingen zich reeds een foutieve techniek hebben eigen gemaakt voor zij op de nijverheidsscholen komen, en dat het zeer moeilijk is de verkeerde wijze van werken af te leren. Op zeer veel scholen is men begonnen met het gebruik van pasklare patronen te leren,

inplaats van de voor de primaire leerlingen dikwijls te moeilijke grondpatronen te gebruiken. De resultaten waren goed.

Voor wat het *koken* betreft is de juiste didaktiek van het aanleren van nieuwe technieken de verschillende leraressen nog niet altijd geheel duidelijk. In de opleiding voor leraressen zal hieraan dan ook meer aandacht moeten worden besteed. Men zal er nog meer van door-drongen moeten zijn dat het doen het denken aktiveert. Ten aanzien van de te bereiden menu's zal men enige vrijheid moeten laten voor eigen initiatief. Balansrijk is ook dat de leerlingen het beoordelen van de gerechten op voedingswaarde en prijs leren, terwijl er veel aandacht zal moeten worden besteed aan efficiency, hygiëne en orde en aan op tijd werken.

Het stemt tot tevredenheid dat steeds meer scholen overgaan tot het gebruik van *werkboekjes*. Het aftekenen geeft nog wel eens moeilijkheden, maar allerwegen is grote bereidheid te bespeuren het gebruik van werkboekjes ernstig op te vatten.

In het algemeen kan van de primaire opleidingen worden gezegd, dat steeds meer naar voren komt dat het doel van dit onderwijs is, het dienen van de algemene vrouwelijke vorming. In de toekomst zal de huisvrouw door de gevorderde techniek en veelal ook door het vervullen van een werkkring buitenshuis minder tijd aan huishoudelijk werk kunnen besteden. Door de grotere openheid van de gezinnen is de tijd van samenzijn in het gezin bovendien korter. De huisvrouw zal in minder tijd dus meer moeten geven om de noodzakelijke rust, geborgenheid en goede invloed van het gezin te kunnen handhaven. Aan haar persoon worden dus hoge eisen gesteld, aan haar gekeerdheid naar de ander, haar technische bekwaamheid, haar originaliteit, haar kritische zin ten opzichte van het onderscheiden van hoofd- en bijzaken enz. Hiermee moet in het onderwijs rekening worden gehouden. Geconstateerd kon worden dat men op de scholen hiervoor langzamerhand meer en meer oog krijgt.

Opleiding leraressen

Het aantal leerlingen bij de verschillende opleidingen is nog niet zo toegenomen, dat het tekort aan leraressen binnen korte tijd zal zijn opgeheven. Slechts het aantal geslaagden voor de opleiding Na doet hopen, dat binnenkort de onbevoegden door bevoegden kunnen worden vervangen. Het aantal leerlingen, in opleiding voor de akte N XX, zou doen vermoeden dat ook hier het tekort spoedig zou zijn opgeheven, ware het niet dat een naar verhouding te groot percentage van het aantal geslaagden een werkkring elders zoekt, zodat ook hier nog geen bemoedigend geluid kan worden gehoord. Ook het aantal leerlingen dat voor de akte N XII wordt opgeleid is nog te klein, al kan een toeneming van de belangstelling worden geconstateerd.

Aan de driejarige vooropleiding voor lerares is veel aandacht besteed. Nog steeds zijn niet alle scholen doordrongen van de noodzaak van een zeer goede selectie van de leerlingen. De toewijding waarmede de leerkrachten aan deze opleidingen lesgeven, is boven alle lof verheven.

In dit jaar zijn, na voorafgaande beraadslagingen tussen de inspecteur-generaal van het onderwijs, en de voorzitter, de waarnemend voorzitter, de secretaresse en de waarnemend secretaresse van de examencommissie voor de akte Na, besprekingen gevoerd met de besturen en directrices van de opleidingsscholen voor deze akte, om te komen tot een verlenging van de opleidingstijd met een jaar, te beginnen met het cursusjaar 1958/1959.

De algemene vorming immers is een steeds grotere plaats in de leraarsopleiding gaan innemen, zonder dat het aantal lestijden werd verhoogd, zodat aan de vakbekwaamheid minder tijd kon worden besteed.

Aanvankelijk kreeg de leerling een jaar vooropleiding, gericht op de naaldvakken, en drie jaren Na-opleiding. De vooropleiding werd vervangen door de vormingsklas, die een algemene huishoudelijke vorming beoogde, en diens gevolg niet meer overwegend onderwijs in de naaldvakken inhield; in de Na-opleiding zelf werden nieuwe vakken ingevoegd, zoals Nederlandse taal en maatschappelijk inzicht, terwijl onderwijs in een of meer vreemde talen en in muziek wenselijk werd geacht. Bovendien wordt voor toelating tot het examen voor het pedagogisch getuigschrift geëist, dat de kandidaat 40 lessen heeft gegeven op een school. Dit alles vraagt tijd en energie van de leerling, niet alleen op school, doch ook daarbuiten in de tijd waarin het huiswerk gemaakt moet worden en waarin zij moet oefenen om de techniek van het naaldvak te leren beheersen.

Verlenging van de opleidingstijd met een jaar kan hier de oplossing geven; niet alleen wordt het totale aantal lessen dat dan gedurende vier jaar op de school wordt gegeven groter, doch ook de tijd die de leerling thuis aan haar werk kan besteden, is langer.

De maatschappelijke vorming van de aanstaande leraressen bleek door de opleidingsscholen ernstig ter hand te zijn genomen. Tijdens de examens kon ten aanzien van het vak maatschappelijk inzicht bij de kandidaten dan ook een grote openheid voor en interesse in een grote verscheidenheid van maatschappelijke en sociaal belangrijke vraagstukken worden geconstateerd. De studie-weekends die in dit verband voor leraren en leraressen werden georganiseerd, genoten grote belangstelling.

Huisvesting

Kon een toeneming van het aantal leerlingen in het verslagjaar worden geconstateerd, van een toeneming van het aantal lokaliteiten kan helaas niet worden gesproken. Daar voor het volgende jaar een nog groter aantal leerlingen te verwachten is, is de bezorgdheid van de inspectie over de plaatsingsmogelijkheden groot. Reeds in het verslag over het jaar 1956 werd gewag gemaakt van een te intensieve bezetting van de schoollokalen, soms tot 14 uur per dag. Een weekbezetting van 45 tot 55 lestijden per lokaal behoort niet meer tot de uitzonderingen. Een en ander betekent een ongewenste verzwaring van de taak van de leiding van de school.

Het gebrek aan gymnastieklokalen schept eveneens een zeer ongewenste situatie. Voor de vele opleidingen immers die gericht zijn op beroepen welke veel inspanning vergen, moeten de lessen in lichamelijke opvoeding gegeven kunnen worden, daar deze lessen mede dienen als voorbereiding op de taak welke de leerlingen wacht.

IX. VERSLAG VAN DE HOOFDCONSULENTEN VOOR DE LICHAMELIJKE OPVOEDING BIJ HET NIJVERHEIDSONDERWIJS

Algemeen

In een van de vorige jaarverslagen werd er reeds op gewezen, dat de mogelijkheid tot het geven van verantwoord onderwijs in de lichamelijke oefening voor een groot deel wordt bepaald door de aanwezigheid van bevoegde leerkrachten, en door het beschikbaar zijn van goede oefengelegenheden.

Oefenruimten

Ook in dit jaarverslag kan worden vermeld, dat het aantal oefengelegenheden bij het nijverheidsonderwijs is toegenomen. Deze toeneming is uitermate verheugend, maar de achterstand is nog zeer groot, mede door de sterke uitbreiding van het aantal leerlingen bij het nijverheidsonderwijs. Talrijke scholen kunnen door het ontbreken van oefenruimte geen onderwijs in de lichamelijke oefening geven, terwijl in vele gevallen waarin dit wel mogelijk is, de oefenruimte niet aan redelijke eisen voldoet. Aan het einde van het jaar 1957 bedroeg het aantal scholen dat geen gebruik kon maken van een redelijk voldoende oefenruimte 190 op een totaal van 825; 305 scholen konden slechts voor een deel der lessen gebruik maken van een aan redelijke eisen voldoende oefenruimte, terwijl op 330 scholen alle lessen konden worden gegeven in redelijke lokaliteiten. Volgens de richtlijnen voor dit onderwijs zouden in totaal ongeveer 17 930 lessen per week, dit is in het algemeen 2 lessen per klas per week, moeten worden gegeven. Door het ontbreken van oefengelegenheden en in enige gevallen door het tekort aan leerkrachten werden 5525 lessen per week niet gegeven. Deze gegevens geven wel duidelijk aan dat het tekort aan oefenruimten nog uitermate groot is.

Aan het einde van het jaar 1957 bedroeg het aantal eigen gymnastieklokalen, d.i. behorende bij nijverheidsscholen, 150, waarvan er 134 na de bevrijding zijn gebouwd. Een toeneming van oefenruimten die verheugend mag worden genoemd, maar die gezien de hierboven vermelde gegevens bepaald nog te gering moet worden geacht.

Leerkrachten

Per 31 december 1957 bedroeg het aantal bevoegde leerkrachten voor de lichamelijke oefening, werkzaam bij het nijverheidsonderwijs, 574, terwijl op dit tijdstip 223 onbevoegde leerkrachten bij deze tak van het onderwijs waren aangesteld.

Het tekort aan bevoegde leerkrachten is groot. Het is dan ook ongetwijfeld noodzakelijk dat binnen afzienbare tijd maatregelen worden getroffen om dit tekort op te heffen, zoals reeds meermalen is betoogd.

Mocht in vorige jaarverslagen worden vermeld dat bij de schoolbesturen het streven naar het verkrijgen van bevoegde leerkrachten wel algemeen was te noemen, in dit jaarverslag moet de opmerking worden gemaakt dat in een aantal gevallen de pogingen tot het verkrijgen van een bevoegde leerkracht niet voldoende waren. Dit spreekt vooral duidelijk in die

gevallen waarin een goede oefengelegenheid aanwezig is, en een poging tot het verkrijgen van een bevoegde leerkracht niet bij voorbaat tot mislukken is gedoemd. Het aanstellen van onbevoegde leerkrachten levert gevaren op, zowel voor de leerlingen als voor de onbevoegde leerkracht (onzekere positie), terwijl het onderwijs niet aan zijn doel beantwoordt.

Schoolzwemmen

Het zwemonderricht werd waar mogelijk als onderdeel van het onderwijs in de lichamelijke oefening gegeven. Op 301 van de 825 scholen werd dit onderricht in schoolverband gegeven, hetgeen echter niet inhoudt dat alle klassen van deze scholen aan het zwemonderricht deelnamen. Daarbij hadden 124 scholen de beschikking over een overdekte en 177 scholen de beschikking over een niet-overdekte zweminrichting. Geconstateerd kon worden dat dit onderdeel een goede vooruitgang vertoont. Vele scholen stelden de leerlingen in staat de proeven af te leggen voor de rijksschoolzwemdiploma's, waarbij de hoofdconsulenten veelal hun medewerking verleenden. Door de hoofdconsulenten werden de volgende aantallen diploma's in 1957 uitgereikt: 2877 diploma's 'zwemproef', 1893 diploma's 'geoeftend zwemmer' en 678 diploma's 'zwemvaardigheid 1'. Deze aantallen geven een sterke stijging te zien ten opzichte van vorige jaren. Bovendien werden deze examens door een groot aantal leerlingen afgelegd voor andere instanties, zodat in feite het aantal behaalde zwemdiploma's groter is dan hierboven werd vermeld.

Lesroosters

Uit de lesroosters blijkt, dat in vergelijking met vorige jaren in de regel een betere spreiding van de beide lessen lichamelijke oefening over de week is verkregen. Tevens is in gevallen dat verschillende leerkrachten aan een school werkzaam waren, zoveel mogelijk rekening gehouden met de wens, de lessen aan een bepaalde klasse niet te doen geven door twee leerkrachten. Het effect van het onderwijs is zodoende groter. Het aaneengesloten geven van de beide lessen komt slechts nog voor in die gevallen waar de ligging van de oefengelegenheid dit noodzakelijk maakt.

Onderwijsvernieuwing

De vernieuwing van het onderwijs in de lichamelijke oefening heeft in het verslagjaar de voortdurende aandacht gehad.

Aan het samenstellen van het rapport van de subcommissie voor de lichamelijke opvoeding van de Commissie-Van Houte over de lichamelijke conditie van leerlingen van de primaire opleiding aan nijverheidsscholen voor meisjes, werd dit jaar verder gearbeid. Dit rapport zal zeer zeker een groot aantal gegevens bevatten die van uitzonderlijk belang voor het onderwijs in de lichamelijke oefening zullen blijken te zijn.

In dit verband dienen eveneens te worden vermeld de werkzaamheden van de sectie Lichamelijke Opvoeding van de Werkgroep r.-k. lager technisch onderwijs. Het overleg en de samenwerking met deze sectie zijn van bijzonder prettige aard.

In 1957 heeft ook de Commissie voor pedagogisch-didactische applicatiecursussen (Pediap-cursussen) het onderwijs in de lichamelijke oefening in haar programma opgenomen. De hoofdconsulenten verlenen aan de cursussen hun medewerking. Op de bijeenkomsten werden vele vraagstukken betreffende de onderwijsvernieuwing behandeld. De deelneming van de leerkrachten lichamelijke oefening was vrij bevredigend, hoewel een grotere belangstelling voor deze bijeenkomsten nuttig zou zijn.

Schoolsportdagen

Het aantal scholen dat aan het einde van het cursusjaar een schoolsportdag organiseerde, is ook dit jaar toegenomen. Deze schoolsportdagen vormen thans op vele scholen een hoogtepunt. Het traditionele Abel Tasman-tournooi voor de middelbare nautische scholen werd wederom in de paasvakantie gehouden.

De leerlingen van de De Ruyterschool te Vlissingen werden winnaar van het tournooi. Inmiddels zijn ook een aantal uitgebreid technische scholen overgegaan tot het houden van onderlinge wedstrijden, hetgeen de band tussen deze scholen ongetwijfeld zal versterken.

Opleiding voor de akte Ngy

Tot dusverre werd voor deze akte uitsluitend opgeleid aan de rijkslandbouwhuishoudschool te Deventer. Aan de chr. huishoudschool en de r.-k. huishoudschool te 's-Gravenhage, en de landbouwhuishoudschool te Drachten, werd dit jaar een opleiding voor de akte Ngy verbonden. Deze opleidingen voorzien in een dringende behoefte, gezien het groot tekort aan bevoegde leerkrachten. Door de vermeerdering van het aantal opleidingen zal in het komende jaar het aantal afgestudeerden toenemen. In 1957 was het aantal geslaagden nog gering, nl. 14.

Aan het einde van dit verslag wordt met erkentelijkheid gewag gemaakt van de steun die de hoofdconsulenten mochten ondervinden van vele personen en instanties, en met name van de inspecteur-generaal van het onderwijs, de inspecteurs van het nijverheidsonderwijs, de ambtenaren van de afdeling nijverheidsonderwijs van het ministerie en het adviesbureau van de Rijksgebouwendienst.

E. LAND- EN TUINBOUWONDERWIJS

I. LANDBOUWONDERWIJS

Algemeen

De directeur van het landbouwonderwijs schrijft in zijn inleiding op het verslag betreffende het landbouwonderwijs in het cursusjaar 1956/1957 o.m., dat zich in het verslagjaar in het bijzonder de moeilijkheden op het gebied van de bouwkundige voorzieningen hebben doen gevoelen.

Voor het landbouwonderwijs was aanvankelijk geen bouwvolume beschikbaar. De gemeenten konden voor objecten tot f 100 000 toestemming geven, doch dit betekende geen oplossing van de moeilijkheden. Door de totstandkoming van de Kleuteronderwijswet bleven de gemeenten tot op zekere hoogte met de consequenties van voor dit onderwijs gedane uitgaven zitten, en zij voelden er niet veel voor met betrekking tot het landbouwonderwijs dezelfde ervaring op te doen. Het ministerie van landbouw, visserij en voedselvoorziening had zich tot dusver niet met de huisvesting der scholen belast. Enerzijds was er dus de dwingende noodzaak van vernieuwing en verbetering van de huisvesting van verschillende scholen, anderzijds was er geen bouwvolume en waren er geen mogelijkheden meer van een medewerkende overheidsinstantie.

Op 22 mei 1957 kwam eindelijk de 'Interimregeling bouwkosten' tot stand, welke regeling tot 1 januari 1956 terugwerkte, terwijl in de loop van het jaar ook bouwvolume beschikbaar werd gesteld. Ondanks de ingewikkelde procedure, de vele formaliteiten en het gebrek aan geld konden toch nog enkele scholen worden gebouwd. Toch raakte, aldus de directeur van het landbouwonderwijs, de vernieuwing van het onderwijsprogramma niet achter op het schema, al acht hij het beter niet te vragen welke provisorische voorzieningen hiertoe moesten worden getroffen.

Teneinde te voorkomen dat door de vernieuwing bij het lager landbouwonderwijs een tekort zou ontstaan aan onderwijzend personeel, moest naar nieuwe wegen voor de opleiding worden gezocht. Gedacht werd aan de gediplomeerden der toen nog middelbare landbouwscholen, die met hun diploma naar de tweede leerkring der kweekschool konden overgaan, terwijl ook de zgn. spoedcursus voor hen openstond. Verder werden voor wat de bevoegdheden betreft het diploma van de middelbare landbouwschool en de lagere akte landbouw gelijk gewaardeerd. Het was mij liever geweest als toen maar direct de knoop was doorgehakt en er een onderwijskundige opleiding aan de middelbare landbouwscholen was gekomen, maar naar goede Nederlandse gewoonte zou ook hiervoor een commissie komen, aldus de directeur van het landbouwonderwijs.

Middelbaar landbouwonderwijs

Middelbare landbouwscholen

De *rijksmiddelbare landbouwschool te Groningen* telde bij de aanvang van het schooljaar 1956/1957 135 leerlingen, onder wie er 31 die niet uit landbouwkringen afkomstig waren. Aan 37 leerlingen kon het diploma der school worden uitgereikt. Van hen keerden 11 terug naar het ouderlijk bedrijf, 1 naar het bedrijf van anderen, 16 aanvaardden een ambtelijke betrekking, 4 studeerden verder en 5 emigreerden.

De *rijksmiddelbare landbouwschool te Dordrecht* telde 68 leerlingen, onder wie 39 die niet uit land- of tuinbouwkringen afkomstig waren. Het diploma der school kon aan 12 leerlingen worden uitgereikt. Uitbreiding van de leermiddelencollectie vond plaats, evenals aanvulling en vernieuwing van het boekenbezit der bibliotheek.

De *r.-k. middelbare landbouwschool te Roermond* telde 127 leerlingen, onder wie 30 wier ouders niet in de land- of tuinbouw werkzaam waren. Van de 42 kandidaten verwierven 40 het einddiploma. In de loop van het verslagjaar kwam de uitbreiding van het gebouw gereed.

De *bijzondere middelbare landbouwschool te Leeuwarden* telde 55 leerlingen, onder wie 25 die niet uit landbouwkringen afkomstig waren. Het einddiploma werd aan 11 leerlingen uitgereikt. Enige aanvulling van de leermiddelen vond plaats; verdere aanvulling zal wegens gebrek aan ruimte niet mogelijk zijn. Er bestaan plannen tot het stichten van een nieuw schoolgebouw.

De *rijksmiddelbare school voor tropische landbouw te Deventer* telde 187 leerlingen. Het einddiploma kon aan 45 leerlingen worden uitgereikt, van wie er 24 een betrekking in het buitenland vonden.

Met de omvorming van het onderwijs, dat vroeger geheel afgestemd was op de behoeften van de landbouw in Indonesië, in die zin dat het meer op de landbouw in andere tropische en subtropische landen zal worden gericht, werd verder voortgang gemaakt. Door handhaving, vernieuwing en verbetering van het dictatensysteem, gebruik van moderne leermiddelen en methoden en zgn. onderwijspeurwerk wordt getracht de wetenschappelijke en praktische verbeteringen in het leerplan te bevorderen.

Enige bouwkundige voorzieningen werden getroffen, terwijl de leermiddelencollectie kon worden uitgebreid.

De *rijksmiddelbare zuivelschool te Bolsward* telde 51 leerlingen. Uit landbouwkringen waren 15 leerlingen afkomstig, terwijl de vaders van 6 leerlingen in het zuivelbedrijf in loondienst werkzaam waren. Aan 18 kandidaten kon het einddiploma worden uitgereikt. Uitbreiding van de leermiddelencollectie vond plaats.

De *r.-k. middelbare zuivelschool te 's-Hertogenbosch* telde 49 leerlingen, onder wie 17 die niet uit land- of tuinbouwkringen afkomstig waren. Het einddiploma kon aan 12 leerlingen worden uitgereikt.

De middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem werd door 44 leerlingen bezocht. Bij de eindexamens in het verslagjaar kon aan 26 leerlingen het diploma worden uitgereikt.

Landbouwwinterscholen

Personeel

Ten aanzien van de personeelsbezetting hebben zich geen bijzondere wijzigingen voorgedaan. Met ingang van de cursus 1956/1957 was in vrijwel alle vacatures voorzien.

Leerlingen

Het aantal leerlingen bleef zich omtrent de 3000 bewegen, terwijl de in het verslag over het cursusjaar 1955/1956 gesignaleerde tendens, dat het aantal leerlingen met uitsluitend l.o. steeds meer afneemt en het lager landbouwonderwijs in toenemende mate de basis gaat vormen, zich verder voortzette. Ruim 85 % van de leerlingen was afkomstig uit gezinnen van landbouwers, terwijl ruim 75 % na de cursus naar het eigen landbouwbedrijf terugkeerde en bijna 4 % op een ander landbouwbedrijf ging werken.

Onderwijs

Op verschillende scholen werd meer aandacht besteed aan de culturele vorming der leerlingen. Concerten en toneelvoorstellingen werden bijgewoond en museums werden bezocht, terwijl sprekers werden uitgenodigd voor het behandelen van culturele onderwerpen, zoals muziek, schilderkunst en literatuur. Evenals het vorige jaar werd door personeel en leerlingen een op een volkshogeschool georganiseerde gemeenschapsweek bijgewoond. Facultatieve vervolgcursussen voor oud-leerlingen, handelend over algemeen landbouwkundige onderwerpen, werden ook dit jaar gehouden. De mogelijkheid, deze cursussen een permanent karakter te geven, wordt onder ogen gezien. Het landbouwwerktuigenonderwijs werd verder uitgebreid. Evenals het vorige jaar werden, voornamelijk gedurende de zomermaanden, verschillende excursies gemaakt. In volgorde van het aantal werden de navolgende objecten gekozen: veeteelt, proefbedrijven, particuliere bedrijven, werktuigen, zuivelbedrijven. Per school werden gemiddeld 10 excursies gehouden.

Bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem

Bij de aanvang van de cursus 1956/1957 telde de eerste klasse 26 en de tweede klasse 31 leerlingen, die in februari 1956 aan hun praktijkjaar waren begonnen. Gedurende dit jaar werden zij elke drie maanden naar een ander deel van het land overgeplaatst, terwijl zij in groepen van ca. 18 man, tezamen met leerlingen der middelbare bosbouw- en cultuurtechnische school, een stage van twee maanden op het landgoed 'De Voorst' onder Eefde doormaakten. Hier oefenden zij zich gedurende drie weken praktisch in landmeten en waterpassen, en ontvingen zij gedurende zes weken een systematische training in het werk van de werkbazen op cultuurtechnische werken. Voorts werden cursussen gegeven over loonadministratie, werkverhoudingen, de taak van de baas en praktische grondverzetberekening. Aan alle 31 leerlingen kon het diploma worden uitgereikt.

Lager landbouwonderwijs

Lagere landbouwscholen

In het verslagjaar werden de scholen te Beesd en Schinnen opgeheven. Nieuwe scholen werden gesticht te Drachten, Holwerd en Megen. Het gemiddelde aantal leerlingen per school nam af en wel van 77,6 tot 71,1. Van het totale aantal leerlingen was bijna 94 % uit landbouwkringen afkomstig. Aan 3730 leerlingen kon het einddiploma worden uitgereikt.

Ook dit jaar konden verschillende nieuwe schoolgebouwen in gebruik worden genomen; de inventarissen werden zonodig aangevuld of vernieuwd.

Het leerprogramma van 17 scholen werd zodanig gewijzigd, dat de leerlingen van het 8e leerjaar 5 dagen, die van het 9e leerjaar 4 dagen en die van het 10e leerjaar 3 dagen per week de school bezochten.

Aan 57 scholen werd het leerplan uitgebreid met het onderricht in handvaardigheid.

Landbouwpraktijkscholen

Het onderwijs aan de *vakschool voor zuivelbereiders te Hoorn*, dat de gehele zuivelbereiding omvat en in elf cursussen is gesplitst, werd door 140 leerlingen gevolgd.

Van de 71 leerlingen die aan de onderscheiden examens deelnamen, verwierven 53 het diploma.

De *vakscholen voor vlasbewerkers te Standdaarbuiten en te Eede* telden tezamen 10 leerlingen, die allen in het verslagjaar werkzaam waren. In het verslagjaar werd aan 2 leerlingen van eerstgenoemde school het diploma uitgereikt.

De *school te Koewacht* is opgeheven; met betrekking tot het door deze school verzorgde onderwijs werd samenwerking verkregen met de lagere landbouwschool aldaar.

De cursussen aan de *praktijkschool voor landbouwmecanisatie te Slootdorp* werden in het verslagjaar door 1072 leerlingen bezocht, van wie 707 een getuigschrift ontvingen.

De *veeteeltvakschool te Oerle* is in het cursusjaar 1956/1957 niet in bedrijf geweest wegens gebrek aan leerkrachten.

De *pluimveeteeltvakscholen te Horst en te Maarheze* telden respectievelijk 27 en 20 leerlingen. Aan de 14-daagse cursussen van de *bosbouwpraktijkschool te Arnhem* werd door 121 en aan de 5-daagse cursussen door 9 leerlingen deelgenomen. Aan alle deelnemers werd een getuigschrift uitgereikt.

Landbouwcursussen

De daling van het aantal landbouwcursussen zette zich voort, voornamelijk als gevolg van de uitbreiding van het aantal lagere landbouwscholen in de laatste jaren. Ook in het verslagjaar was de leerkrachtenvoorziening nog onvoldoende, zodat nog steeds veel onderwijs door assistenten van de voorlichtingsdiensten of hoofden van lagere land- en tuinbouwscholen wordt gegeven. Er wordt naar gestreefd de belangstelling voor het behalen van de akte land- en tuinbouwkunde i.o. te stimuleren.

Opleiding leerkrachten

De cursussen tot opleiding van landbouwonderwijzers telden op 1 januari 1957 92 leerlingen, terwijl in de loop van het verslagjaar in 5 plaatsen met nieuwe cursussen werd gestart. Aan het examen voor het eerste gedeelte werd door 29 kandidaten deelgenomen, van wie 6 slaagden; het examen voor het tweede gedeelte werd door 31 kandidaten afgelegd, van wie 23 slaagden. Aan het ongesplitste examen namen 10 kandidaten deel, van wie 6 het diploma verwierven.

De in 1956 aangevangen cursussen tot opleiding van leerkrachten in land- en tuinbouwbedrijfsleer werden dit jaar met mondelinge examens, die in mei en juni werden gehouden, afgesloten. Het getuigschrift werd door 42 van de 48 kandidaten behaald.

Cursussen ter opleiding tot onderwijzer in praktisch hoefbeslag en cursussen ter opleiding tot leerkracht in pluimveeteelt werden in het verslagjaar niet gehouden.

Met betrekking tot de verdere ontwikkeling van de leerkrachten verdient het navolgende vermelding.

In de maanden juni en juli van het verslagjaar werden, evenals het vorige jaar, cursussen voor de pedagogisch-didactische scholing van het personeel bij het middelbaar en lager land- en tuinbouwonderwijs gehouden. De cursussen werden wederom verzorgd door het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum te Scheveningen, het Nederlands Pedagogisch Instituut voor het Bedrijfsleven te Zeist en het Gemeenschappelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie te Nijmegen. De cursussen, 6 in totaal, werden door ca. 64 deelnemers gevolgd.

In samenwerking met het Nederlands Instituut voor Landbouwkundige Ingenieurs te Wageningen en het Nederlands Genootschap voor Landbouwwetenschap werd van 2 t/m 6 september 1957 een B-cursus veevoeding voor leraren bij het middelbaar landbouwonderwijs en andere belangstellenden gehouden. Aan deze cursus werd door ca. 50 personen deelgenomen.

De rijksconsulenten, belast met het toezicht in de provincie Noord-Brabant, organiseerden in samenwerking met de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond een vakantiecursus voor land- en tuinbouwonderwijzers met als onderwerp: 'Bedrijfs-economische vraagstukken van de gemengde bedrijven'. Deze cursus, waaraan door ca. 56 personen werd deelgenomen, vond plaats in de volkshogeschool 'Ons Erf' te Berg en Dal.

Applicatiecursussen 'Microscopie' voor landbouwonderwijzers werden in september en oktober 1957 te Alkmaar, en in mei en juni 1957 te Leeuwarden gehouden. Te Goes werd op de zaterdagen van 4 mei t/m 1 juni 1957 een applicatiecursus ter verdere ontwikkeling van het landbouwonderwijs in Zeeland georganiseerd. In mei 1957 vond te Hengelo een applicatiecursus 'Grasland' plaats, terwijl in juni 1957 een applicatiecursus 'Ontwatering en afwatering van landbouwkundige gebieden' werd georganiseerd, welke bestemd was voor landbouwonderwijzers uit de ambtsgebieden van de toezichthoudende consulenten te Assen, Emmen en Veendam. Te Horst, Zutphen en Zwolle tenslotte werden in mei, juni en juli 1957 applicatiecursussen 'Bedrijfseconomie voor de landbouw' gehouden.

Op de studiedagen welke op 3 juni, 29 augustus en 4 september werden georganiseerd, werden behandeld: 'Methodiek van het onderwijs in landbouwwerktuigen', 'Methodiek van

het onderwijs in natuur- en weerkunde' en 'Methodiek van het onderwijs in plantenteelt'. Aan elk dezer studiedagen werd door ca. 45 leraren deelgenomen.

II. TUINBOUWONDERWIJS

Middelbaar tuinbouwonderwijs

Middelbare tuinbouwscholen

De *rijksmiddelbare tuinbouwschool te Utrecht* telde 39 leerlingen, van wie 18 uit tuinbouwersgezinnen afkomstig waren. Aan 11 leerlingen van de derde klasse kon het diploma worden uitgereikt. Het leerplan werd gewijzigd. De cursus is van 3-jarig 4-jarig geworden, in welk tijdvak een praktijkperiode tussen het derde en het vierde leerjaar begrepen is. De verplichte praktijkperiode vóór de toelating tot de school voor die leerlingen die niet uit agrarische kringen afkomstig zijn, vervalt, terwijl het eindexamen in het vervolg in twee gedeelten wordt afgenomen: het eerste deel na het derde leerjaar, het tweede na het vierde.

De *G. A. van Swieten middelbare tuinbouwschool te Frederiksoord* telde 47 leerlingen, van wie 7 uit land- of tuinbouwersgezinnen afkomstig waren. Bij het eindexamen werd aan 8 kandidaten het einddiploma uitgereikt, terwijl 19 leerlingen der derde klasse nog niet aan het examen konden deelnemen, doordat zij nog in hun praktijkjaar waren.

Tuinbouw(winter)scholen

De belangstelling voor deze scholen bleef zeer bevredigend. Van het totale aantal leerlingen was ruim 52% uit gezinnen van tuin- of landbouwers afkomstig. Zoals gewoonlijk keerde een groot deel der gediplomeerden in het ouderlijk bedrijf terug. Anderen kregen betrekkingen op tuinbouwbedrijven, bij gemeentelijke plantsoendiensten, bij instellingen op tuinbouwgebied of bij de Plantenziektenkundige Dienst. Weer anderen emigreerden, o.m. naar Australië, Canada, Nieuw-Zeeland, Afrika en Amerika. Voor het nieuwe schoolgebouw te Naaldwijk werd vergunning tot aanbesteding verleend.

Tuinbouwschool voor meisjes 'Huis te Lande' te Rijswijk

Deze school telde in totaal 60 leerlingen. Aan de 7 kandidaten die zich aan het eindexamen onderwierpen, kon het diploma worden uitgereikt. De meeste oud-leerlingen zijn werkzaam in tuinbouwbedrijven hier te lande of in het buitenland; enige volgen een tuinbouwvakschool voor de bloemsierkunst.

Lager tuinbouwonderwijs

Lagere tuinbouwscholen

Nieuwe scholen werden in het verslagjaar niet gesticht. Het gemiddelde aantal leerlingen per school steeg slechts in geringe mate en wel van 75,8 tot 76. Van het totale aantal leerlingen

was ruim 74 % afkomstig uit gezinnen van tuinbouwers en ruim 9 % uit gezinnen van tuinarbeiders. De overigen waren kinderen van ouders die niet in het tuinbouwbedrijf werkzaam waren. Het aantal aan het einde van het cursusjaar 1956/1957 uitgereikte diploma's bedroeg 994.

Het leerplan van 8 scholen werd dusdanig gewijzigd, dat aan die scholen in 3 klassen respectievelijk 5, 4 en 3 dagen per week onderwijs werd gegeven. Het leerplan van 3 scholen sluit aan op dat van de 6e klasse der lagere school. In de 4 klassen dezer scholen wordt respectievelijk 5, 5, 4 en 3 dagen per week les gegeven.

Tuinbouwvak scholen

Van deze scholen, waarvoor nog steeds grote belangstelling bestaat, waren er op 1 januari van het verslagjaar 74 in exploitatie. Van het totale aantal leerlingen was ruim 75 % afkomstig uit gezinnen van tuinbouwers en ruim 12 % uit gezinnen van tuinarbeiders. De ouders van de overigen waren niet in het tuinbouwbedrijf werkzaam.

Tuinbouwcursussen

Zowel het aantal *algemene cursussen* als het aantal *speciale cursussen* nam enigszins af. Van het totale aantal deelnemers was bijna 59 % afkomstig uit tuindersgezinnen en ruim 20 % uit gezinnen van tuinarbeiders. De ouders van de overigen waren niet in het tuinbouwbedrijf werkzaam.

Opleiding leerkrachten

In het verslagjaar werden cursussen voor de opleiding van tuinbouwonderwijzers gehouden in Aalsmeer, Boxtel, Frederiksoord, Geldermalsen, 's-Gravenhage, Hoorn, Leeuwarden en Zutphen. Aan het examen voor het eerste gedeelte werd door 18 kandidaten deelgenomen, van wie 11 slaagden, terwijl het examen voor het tweede gedeelte door 20 kandidaten werd afgelegd, van wie 17 slaagden. Aan het ongesplitste examen namen 15 kandidaten deel, van wie 8 het diploma verwierven.

In 1957 werden de examens afgenomen voor het bijzondere gedeelte van de in 1955 aangevangen cursussen ter opleiding tot *tuinbouwvakonderwijzer*. Voor de examens slaagden 267 kandidaten, onder wie 170 van de richting fruitteelt en 78 van de richting groenteteelt.

Te Zwolle werd in het verslagjaar begonnen met een *cursus voor de opleiding van leerkrachten in de bijenteelt*. Deze opleiding telde 8 deelnemers.

Te Wageningen werd een *cursus ter opleiding tot leerkracht in tuinbouwtechniek A* georganiseerd. Van de 16 kandidaten die zich aan het examen onderwierpen, slaagden 14.

Op 25 september 1957 werd een aanvang gemaakt met een *cursus ter opleiding tot leerkracht in tuinbouwtechniek B*. Het aantal deelnemers bedroeg aan het begin van de cursus 21.

Voor de *verdere ontwikkeling van de tuinbouw- en tuinbouwvakonderwijzers* werden excursies naar verschillende tuinbouwcentra georganiseerd en ontwikkelingsdagen en enkele applicatiecursussen gehouden.

F. VOORBEREIDEND HOGER EN MIDDELBAAR ONDERWIJS

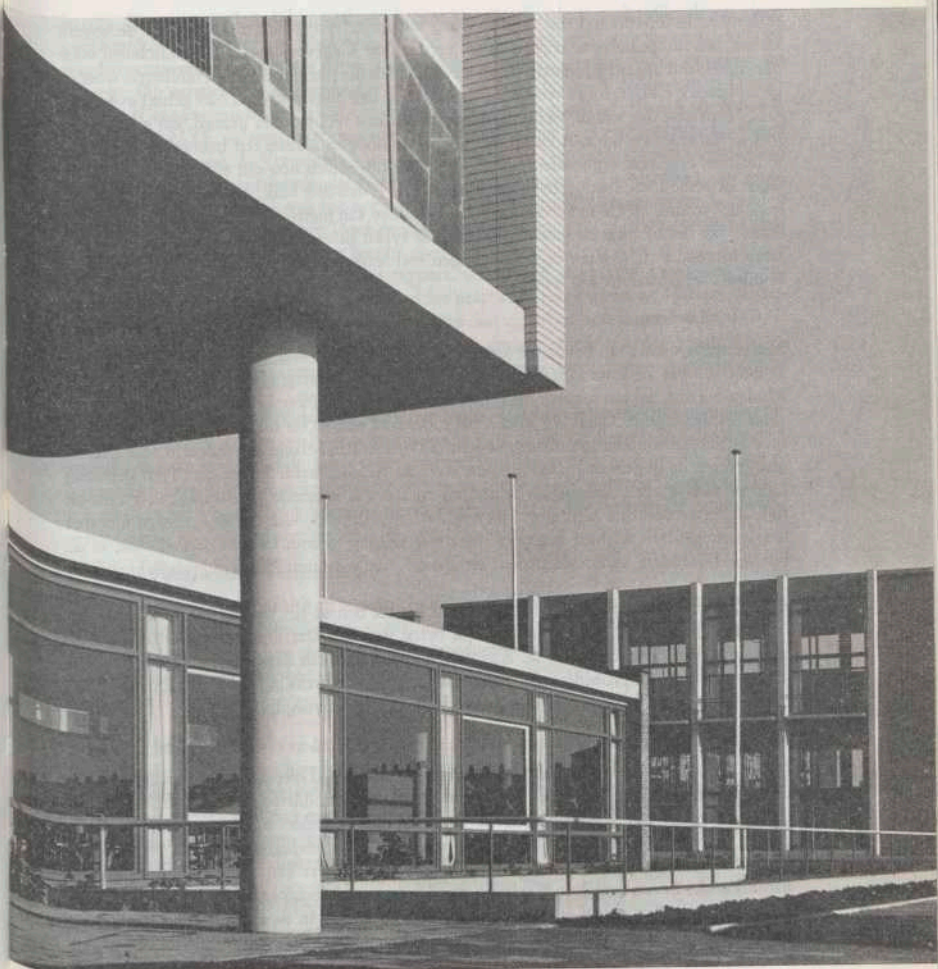
VERSLAGEN DER INSPECTEURS

Scholen

Het aantal dagscholen voor v.h.m.o. bedroeg op 1 september 1957 427, dat is 16 meer dan verleden jaar. Van deze nieuwe scholen waren er drie gymnasiums, waarvan één gemeentelijk. Dit was het derde stedelijk gymnasium, het Vondelgymnasium, te Amsterdam. Merkwaardigerwijze blijft dus in Amsterdam, ondanks de stichting van gemeentelijke lyceums, het aantal leerlingen der gymnasiums stijgen. Toch blijft het de vraag of, als nog meer gemeentelijke hogere burgerscholen in lyceums worden omgezet, dit derde gymnasium levensvatbaar zal blijken. De overige twee nieuwe gymnasiums zijn bestaande r.-k. seminaria, die krachtens art. 157 van de Hoger-onderwijswet zijn aangewezen. Sinds 1947 zijn nu dertien van deze scholen, met een leerlingenaantal variërend van 140 tot 340, aangewezen als gymnasium. Wanneer men bedenkt dat ruim 46% van de leerlingen dezer scholen voortkomt uit boeren- en arbeidersgezinnen, en dat 75% tenslotte geen r.-k. priester wordt, dan ziet men dat deze scholen een waardevolle bijdrage leveren voor de voor onze volkshuishouding zo nodige activering van talent in die lagen der bevolking, die nog steeds te weinig profiteren van de mogelijkheden tot middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs.

Met de stichting van nieuwe schoolgebouwen en de uitbreiding van bestaande werd regelmatig voortgang gemaakt. Verscheidene scholen moeten zich voorlopig behelpen met houten noodlokalen, waarvan overigens afmetingen en lichtinval algemeen voldoende geven. Het gemiddelde aantal leerlingen per klas steeg van 21,2 in 1956 tot 21,5 in 1957. Dit aantal lijkt niet onbevredigend: onder leraren is men het er algemeen over eens, dat de optimale klasgrootte om de 20 ligt. Een gemiddelde zegt echter niet veel: 7% der klassen bevatte 30 of meer leerlingen en 6% minder dan 10 leerlingen, hetgeen beide verre van ideaal is. Ten aanzien van de kleine klassen rijst soms de vraag, of binnen de school niet meer gecombineerd kan worden en zelfs of er niet een weg te vinden zou zijn om sommige bijeengelegene scholen tot combinatie van topklassen te brengen, al is het maar alleen voor die vakken waarvoor aan een van de scholen bevoegde leraren ontbreken. Uiteraard kan het verschil in bestuur en richting van de school een hinderpaal zijn, maar: aux grands maux les grands remèdes. Vanzelfsprekend zouden combinaties bij scholen van verschillende richting uitsluitend op basis van vrijwilligheid kunnen plaats vinden, en zonder hierbij aan bindende precedenten

v.h.m.o.: . . . . . met de stichting van nieuwe schoolgebouwen werd voortgang gemaakt . . . . .

te denken. In dit verband rijst ook de vraag hoe groot een school moet zijn om de hogere klassen behoorlijk bezet te krijgen. Wanneer men de 'Gegevens dag- en avondscholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs', zoals die jaarlijks door het ministerie worden gepubliceerd, naslaat, blijkt weliswaar de bezetting der hogere klassen niet geheel evenredig met de grootte der school, maar in het algemeen kan wel worden gezegd, dat een lyceum met gymnasium en h.b.s.-A en -B om ook in de hoogste klassen een behoorlijke bezetting te hebben, ongeveer vijfhonderd, en als de school bovendien nog een afdeling m.m.s. bezit, tegen de zeshonderd leerlingen dient te tellen. Het is dan ook zaak, dat besturen van pas opgerichte lyceums niet te snel overgaan tot het stichten van nieuwe afdelingen aan hun scholen. Soms lijkt het of men zo gauw mogelijk alle typen in een school vertegenwoordigd wil hebben, zonder na te gaan of de afdelingen wel levensvatbaar zijn en zonder rekening te houden met het tekort aan leraren.

Leraren

Het relatieve tekort aan bevoegde leraren steeg ook dit jaar nog, ondanks een verheugende stijging van het absolute aantal bevoegden. Daar de geboortegolf van 1946 pas in 1958 de scholen bereikt, zal het tekort nog groter worden. Statistici verwachten in de cursus 1959-1960 het dieptepunt. Laten wij hopen dat inderdaad daarna de toestand verbetert. Intussen moeten deze moeilijkste jaren doorgeworsteld worden. Een belangrijk aandeel in deze worsteling leveren de gepensioneerden die nog weer als tijdelijk leraar inspringen. Hun prestaties moeten niet worden onderschat, vooral als zij aan een vreemde school nog weer eens als tijdelijk leraar opnieuw beginnen. Het reeds vaker geopperde idee om deze leraren niet met het aanvangssalaris te doen beginnen lijkt overweging waard, evenals de gedachte, in de huidige bijzondere omstandigheden het geven van overuren financieel aantrekkelijker te maken.

Wat de thans werkzame onbevoegde leraren betreft bestaat het gevaar, dat juist de besten onder hen met een te groot aantal lesuren belast worden. Daardoor schiet gemakkelijk de voltooiing van de studie er bij in. Aan de schoolbesturen kan daarom niet genoeg worden aanbevolen aan onbevoegden niet meer dan een halve betrekking op te dragen, en enige controle uit te oefenen op hun studie voor de volledige bevoegdheid.

Onderwijs

Het onderwijs zelf blijft zich in een gestadige, zij het niet altijd spectaculaire of snelle, ontwikkeling bevinden. Het gebruik van audio-visuele hulpmiddelen neemt toe; bezinning en onderling overleg over het gebruik van deze hulpmiddelen wordt steeds meer nodig. Bij het natuurkunde-onderwijs begint de gedachte van het leerlingenpracticum veld te winnen. Uiteraard beschikken de nieuw gebouwde scholen over een lespracticumlokaal voor natuurkunde. In een aantal oude scholen werd het natuurkundelokaal als lespracticumlokaal ingericht, zodat het aantal scholen waar bij het onderwijs in de natuurkunde leerlingenproeven worden gedaan, een geleidelijke en verblijdende toename vertoont. Het opbouwen van een leerlingenpracticum is geen eenvoudige zaak. Er bestaat weinig literatuur over;

leraren die met een dergelijk practicum beginnen, zijn daardoor in hoofdzaak op eigen vindingrijkheid aangewezen. Veel tijd, moeite en veelal ook geld zou bespaard kunnen worden wanneer bij de opbouw gebruik gemaakt zou kunnen worden van de ervaring van anderen. Op verzoek van de inspectie is in 1957 door het Christelijk Paedagogisch Studiecentrum (Contactcommissie V.H.M.O.) en het Katholiek Paedagogisch Bureau ten behoeve van het V.H.M.O., in samenwerking met de Vereniging van Leraren in Natuurkunde en Scheikunde (Velines), de Vereniging van Leraren in Wis- en Natuurkunde aan Gymnasia en Lycea (Liwenagel) en de Nederlandse Natuurkundige Vereniging, een commissie in het leven geroepen, die het vraagstuk van het leerlingenpracticum in studie heeft genomen. Inmiddels is het eerste deel van haar rapport 'Doen en denken', waarin een serie practicumproeven voor de eerste ronde is opgenomen, verschenen.

De inspectie hoopt en verwacht dat dit rapport, waarin een waardevolle suggestie wordt gegeven voor 'hoe het kan', de invoering van het practicum zal bevorderen. Het natuurkunde-onderwijs zal naar haar oordeel daardoor beter aan zijn doel beantwoorden en voor de leerlingen aantrekkelijker worden. De ervaring van de leraren die met een practicum begonnen leert, dat over het algemeen de leerlingen voor de proeven een grote belangstelling hebben.

Het muziekonderwijs breidt zich ook aan die scholen waar het niet verplicht is, gestadig uit. Bezinning omtrent doel en methode blijft nodig; de Vereniging van Leraren in Schoolmuziek verricht in dezen nuttig werk. Een zware handicap voor dit onderwijs is het feit, dat op de lagere school aan muziek nog zeer weinig gedaan wordt; het is de inspectie bekend, dat in de kringen van het kweekschoolonderwijs wordt ingezien, dat ook in dit opzicht de onderwijszorgopleiding nog een belangrijke taak te vervullen heeft.

Voorlichting abiturienten

Steeds meer wordt door of althans aan de scholen, in samenwerking met het hoger onderwijs of met maatschappelijke instellingen, voorlichting gegeven ten aanzien van de beroepskeuze der abiturienten. Vooral in de noordelijke provincies bestaat in dit opzicht een nauwe samenwerking tussen school en universiteit, welke laatste sinds 1955 een eigen voorlichtingsambtenaar heeft, sinds 1 september 1957 bijgestaan door een sociologisch kandidaat als assistent.

De voorlichting aan ouders en leerlingen van de scholen voor v.h.m.o. in de vier noordelijke provincies heeft niet alleen betrekking op de universitaire studie, doch eveneens op de studie aan instituten die voor abiturienten van het v.h.m.o. toegankelijk zijn. De meest geslaagde vorm waarin de voorlichting gegeven kan worden, lijkt, na enige jaren van experimenteren, die waarbij na een algemene inleiding voor de eindexaminandi spreekuur wordt gehouden voor de leerlingen en de ouders; voor de laatste 's avonds.

Contact hoger onderwijs

Ook in 1957 werd de jaarlijkse bijeenkomst op Vosbergen van vertegenwoordigers der rijks-universiteit te Groningen met de inspecteurs, rectoren en directeurs gehouden. 'Onderwijs

en gebruik van de levende talen' was het centrale thema. Tevens werden ervaringen uitgewisseld over de van universiteitswege op de scholen voor v.h.m.o. gegeven voorlichting. Deze vorm van contact tussen het hoger en het voorbereidend hoger onderwijs is voor beide vormen van onderwijs van betekenis.

Medische verzorging

Langzamerhand wint de gedachte veld, dat ook de middelbare schooljeugd een geregelde medische controle behoeft welke meer omvat dan een periodieke keuring op t.b.c., en waarbij speciaal ook aan psychische moeilijkheden aandacht wordt geschonken. Aan een viertal scholen in Amsterdam wordt een proef genomen met geregelde medische controle en ook aan een aantal scholen in het zuiden bestaat deze. Een zestal scholen in Noord-Brabant en Limburg maakt bovendien gebruik van de diensten van een schoolpsycholoog.

G. HOGER ONDERWIJS

DE UNIVERSITEITEN EN HOGESCHOLEN IN HET STUDIEJAAR 1956/1957

I. RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN

Algemeen

Bij de rectoraatsoverdracht aan het einde van het studiejaar 1956/1957 herdacht de aftredende rector magnificus vooreerst de in het afgelopen academische jaar overleden hoogleraren, en memoreerde hij degenen die de universiteit moesten verlaten dan wel aan de universiteit werden benoemd. Een regeringsbesluit waarbij de aanstelling van personeel, ook aan de rijksinstellingen voor hoger onderwijs, werd stopgezet, is oorzaak geweest dat het aantal aanstellingen minder was dan de voorgaande jaren, aldus spreker.

Verder ingaande op de verhouding tussen de overheid en de universiteit merkte hij echter op dat ook in het afgelopen academische jaar de regering, daartoe gesteund en soms aangemoedigd door de volksvertegenwoordiging, niet alleen in stand heeft gehouden wat in de loop der jaren was ontstaan, maar ook de verwezenlijking van menig nieuw initiatief materieel mogelijk heeft gemaakt. Anderzijds meende hij ook te moeten wijzen op het feit dat de realisering van bepaalde wensen, en met name die betreffende de ruimtelijke uitbreiding, soms uitermate langzaam verloopt, gezien de vele instanties die in dezen medezeggenschap hebben.

Met erkentelijkheid maakte hij verder gewag van de mogelijkheden van uitwisseling en internationale samenwerking, die de naoorlogse jaren onderscheiden van vroeger tijd. Al geldt hier dat nauwlettend moet worden nagegaan wat zinvol en wat verspilling van tijd en geld is, het voordeel van internationaal contact van studerende kan moeilijk te hoog worden aangeslagen.

Na de verschillende congressen te hebben gememoreerd waarvoor de universiteit als gast-vrouw was opgetreden dan wel vertegenwoordigingen had afgevaardigd, maakte spreker enkele opmerkingen ten aanzien van de activiteiten van de verschillende studentenverenigingen. Met verrekening van al zijn bezwaren en nog on vervulde wensen omtrent de samenwerking der studenten onderling en de samenhang van het studentenleven met studie, faculteit en universiteit als geheel, kon hij toch onomwonden getuigen dat de veelvuldige aanraking met het studentenleven hem niet neerslachtig had gemaakt over de ontwikkeling. Het was, aldus spreker, dikwijls een waar genoegen en een versterking van het geloof in de toekomst, te zien en te horen hoe de studenten toneel speelden, musiceerden, discussieerden, hun sport beoefenden en hun feesten vierden.

Ten aanzien van de promoties merkte spreker op vrijwel steeds onder de indruk te zijn geweest van de goede verstandhouding tussen promotor en promovendus, het resultaat van een soms jarenlange samenwerking op een gebied dat beiden fascineerde.

Met betrekking tot de studentenhuisvesting maakte spreker met voldoening gewag van het dit jaar begonnen werk van de landelijke stichting Centrale Stichting Studentenhuisvesting, waarbij in de eerste plaats het Nederlandse bedrijfsleven wordt ingeschakeld om de oplossing van dit vraagstuk ter hand te nemen.

Het rapport-Rutten, aldus de rector magnificus, is in universitaire kring gunstig ontvangen. Op de vragen van de minister naar aanleiding van het rapport aan de universiteit gesteld, heeft Leiden over de sociale voorzieningen snel en gedocumenteerd kunnen antwoorden, dank zij het werk van Pro Civitate Academica. Het antwoord van de senaat op de vragen betreffende het onderwijs en de universitaire samenwerking heeft aangetoond, dat de situatie in de faculteiten en in de vakgroepen zeer uiteenloopt, zodat één remedie geen remedie betekent. Hij releveerde uit de antwoorden der faculteiten een enkel punt: een hechter samenhang tussen docent en student, welke de studie kan verdiepen en in vele gevallen verkorten, ligt in de lijn der wens. Dit zal evenwel ongeveer een verdubbeling van de staf vergen, waarbij de te verwachten groei van het aantal studenten nog nauwelijks is verrekend. Vermeerdering van de staf brengt tegelijkertijd steeds vermeerdering van complicaties mee. In dit verband riep spreker de passages uit de overdrachtsrede van zijn voorganger over strakker leiding binnen faculteit en vakgroep in herinnering. Na uiting gegeven te hebben aan de wens tot autonomie van de universiteit merkte hij in dit verband op, dat grotere zelfstandigheid gepaard zal moeten gaan met de wil tot overleg met de zusterinstellingen, opdat terwille van het bereikbare duplicaten tot het noodzakelijke worden beperkt. Hij memoreerde in dit verband de totstandkoming van het regelmatig overleg tussen vertegenwoordigers van alle instellingen voor hoger onderwijs.

Met betrekking tot het gevaar dat de balans van ons hoger onderwijs bedenkelijk gaat overhellen naar de regionale universiteit merkte spreker op, dat een regionaal karakter indruist tegen de universaliteit die ons onderwijs en onderzoek behoort te kenmerken. Een universiteit moet dus liever encyclopedisch incompleet willen zijn dan haar niveau verlagen terwille van het regionale belang. Niet elke van de vier grote universiteiten in ons land behoeft alle denkbare faculteiten te bezitten. Ons land zal zijn intellect, zijn geestkracht en zijn materieel vermogen nodig hebben om hetgeen thans bestaat enigszins op peil te houden, zodat vergroting van het aantal universiteiten oneconomisch omspringen met 's lands mogelijkheden betekent. Wij leven reeds op grote voet in ons kleine land.

Ten aanzien van de vraag wat de buitenwereld van de universiteit ziet, zei spreker, dat de gedachte rijpt dat de universiteit zo nu en dan eens moet kenbaar maken waar ze mee bezig is, prettig leesbaar en goed geïllustreerd. Ons volk heeft het recht te weten wat er aan zijn universiteit gebeurt, wat er goed gaat, wat er schort.

De rector magnificus memoreerde vervolgens de totstandkoming van een nieuw reglement van de senaat, waarin het herstel van het prosecretariaat is opgenomen, en waarin de versterking van het bestuur van de senaat tot uitdrukking komt door de instelling van een praesidium

senatus. Verwacht mag worden dat de continuïteit van het beleid hierdoor zal worden bevorderd.

Het laatste gedeelte van de rede was gewijd aan de studie en de vrije tijd van de student. Spreker rekende voor dat het aantal weken dat college wordt gegeven, nauwelijks 25 bedraagt. Voor de professoren en wetenschappelijke werkers der universiteit vormt die andere helft van het jaar bij uitstek de gelegenheid voor wetenschappelijk onderzoek, dat het hart van een universitaire loopbaan is en waarvan het geven van werkelijk hoger onderwijs afhankelijk is. Het kleine getal collegeweken per jaar, gevoegd bij de veelheid van vakken waarmede elk faculteitscurriculum te kampen heeft, veroorzaakt evenwel gedurende die 25 weken een dagrooster waarbij de rooster van de middelbare school gunstig afsteekt. Spreker acht dit een misstand, die met name voor de student nadelig is. De collegestof vraagt na het uur tijd voor overdenking, voor discussie en voor bestudering. Wanneer de rooster van de studenten echter van de morgen tot de avond gevuld is met college- en practicumuren, studeert hij tijdens het collegejaar niet. In theorie is het juist dat de studenten toch de andere helft van het jaar voor hun studie beschikbaar hebben; in werkelijkheid geldt echter voor velen dat zij in het collegejaar van het jaar bezwaarlijk leren studeren, en men mag niet verwachten dat zij hiertoe overgaan in het vrije gedeelte van het jaar. Daarbij komt dat zij uit hun middelbare-schooljaren de gedachte meedragen, dat 'geen les' gelijk is aan 'vakantie'. De toestand wordt, aldus spreker, nog verergerd door het maatschappelijk euvel, dat scholieren in de vakanties in allerlei bedrijven als betaalde kracht welkom zijn, waardoor de vakantie uiteenvalt in een periode van handarbeid en een periode van reizen en trekken met voor die leeftijd veel te veel reisgeld. Spreker was van oordeel dat ook voor de studentenwereld hiermede de vinger op een wondeplek wordt gelegd. Naar zijn overtuiging ligt hier een van de oorzaken waardoor veler studie traag gaat of verwordt tot schools gerepeteer onder leiding en genoegen nemen met het minimum, hetgeen als een gebrek aan geestelijke discipline kan worden aangemerkt. De vrijheid van de student is een kostelijk goed; zij is evenwel niet anders dan de vrijheid, nodig om hoger onderwijs te kunnen verwerken. Het academisch jaar behoort een vol jaar te zijn, waarin de vrije tijd geïntegreerd is. Slechts zo vormt de studie de jonge mens tot een persoonlijkheid met een zelfstandige vrije geest. Spreker legde tenslotte de vraag voor of het geen aanbeveling zou verdienen de inschrijving te vervroegen en begin september te laten plaats vinden, vóór de overdracht van het rectoraat, en deze dag te beschouwen als de opening van het academisch collegejaar, en de kerst- en paasvakantie tot drie weken te beperken, zij het dat het aantal colleges daardoor geen verandering zou mogen ondergaan.

Studenten

Aan de rijksuniversiteit te Leiden waren voor het studiejaar 1956/1957 4542 (vorig jaar 4461) studenten ingeschreven, onder wie 1416 vrouwelijke studenten. Het aantal dergenen die voor het eerst bij een instelling voor hoger onderwijs in Nederland werden ingeschreven bedroeg 694.

De faculteit der godgeleerdheid telde 137, die der rechtsgeleerdheid 905, die der geneeskunde 1248, die der wis- en natuurkunde 1073 en die der letteren en wijsbegeerte 746 studenten. Bij

de verenigde faculteiten der rechten en letteren en wijsbegeerte waren 194, en bij die der letteren en wijsbegeerte, wis- en natuurkunde en geneeskunde 233 studenten ingeschreven. De verschillende faculteiten en het studium generale telden 6 toehoorders.

Ongeveer 250 studenten kwamen uit andere landen herwaarts, van wie 96 uit Indonesië en 87 uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Bij de theologen bevonden zich 5 buitenlanders, bij de juristen 22, bij de medici 138, bij de natuurfilosofen 33, bij de literatoren 23 en bij de verenigde faculteiten eveneens 23.

Examens en promoties

Bij de *faculteit der godgeleerdheid* werden 10 propaedeutische examens afgelegd, alle met goed gevolg. Het aantal kandidaatsexamens bedroeg 11; deze werden eveneens alle met goed gevolg afgelegd. Aan het doctoraal examen namen 4 kandidaten deel, die allen slaagden. Het aantal promoties bedroeg 3, waarvan 1 cum laude.

Bij de *faculteit der rechtsgeleerdheid* namen 225 gegadigden aan het kandidaatsexamen deel van wie 142 slaagden en 181 aan het doctoraal examen van wie 114 slaagden. Bij deze faculteit bedroeg het aantal promoties 9, waarvan 2 cum laude.

Aan de kandidaatsexamens bij de *faculteit der geneeskunde* onderwierpen zich 189 studenten van wie 126 met goed gevolg. Aan de doctorale examens (1e en 2e gedeelte) namen 326 kandidaten deel, van wie 254 slaagden. Voor de artsexamens luiden deze cijfers respectievelijk 380 en 322. De artsexamens, afgenomen aan de stichting 'Klinisch Hoger Onderwijs' te Rotterdam, werden door 113 kandidaten afgelegd, van wie 95 slaagden. Het aantal promoties bedroeg 22, waarvan 4 cum laude.

Bij de *faculteit der wis- en natuurkunde* werden van de 89 kandidaatsexamens 87 met goed gevolg afgelegd, terwijl de 93 kandidaten voor het doctorale examen allen slaagden. Dit was eveneens het geval met de 14 deelnemers aan het apothekersexamen. Het aantal promoties bedroeg 25, waarvan 5 cum laude.

Vanwege de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werden 62 kandidaatsexamens afgenomen; 55 van deze examens werden met goed gevolg afgelegd. Voor het doctorale examen slaagden alle 32 kandidaten. Het aantal promoties bedroeg 11, waarvan 3 cum laude.

Het aantal kandidaatsexamens bij de *verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte* bedroeg 11 (sociologie), waarvan 8 met goed gevolg werden afgelegd. Voor de doctorale examens Indologie (4), Indonesisch recht (1), sociologie (6) en culturele antropologie (1) slaagden respectievelijk 1, geen, 4 en geen kandidaten. Aan het kandidaatsexamen psychologie van de *verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte, der wis- en natuurkunde en der geneeskunde* namen 15 gegadigden deel, van wie 14 slaagden, en aan het doctorale examen psychologie 12 gegadigden, van wie 11 met goed gevolg.

Huisvesting

In januari van het verslagjaar werd het sociologisch instituut in het pand Rapenburg 59 ondergebracht, waarmede een aanzienlijke verbetering van de huisvesting werd verkregen. Ook voor het medisch-psychologisch laboratorium werd in 1957 een nieuwe behuizing gevonden.

Op 14 maart werd de eerste paal voor het nieuwe biochemische laboratorium geslagen, terwijl met de zeer noodzakelijke verbouwing en herinrichting van het pathologisch laboratorium een begin kon worden gemaakt. De nieuwbouw van het fysiologisch laboratorium vond in het verslagjaar goede voortgang, evenals de nieuwbouw van het zoölogisch laboratorium. De verbouwing van het mathematisch instituut werd in het verslagjaar voltooid, terwijl de nieuwe vleugel van het laboratorium voor anorganische en fysische chemie in gebruik werd genomen. Aan de psychiatrische universiteitskliniek tenslotte kon op 25 oktober het nieuwe gebouwtje voor sociotherapie worden geopend. De helft van de vrijgekomen ruimte werd ter beschikking van de afdeling experimentele psychologie gesteld, welke nieuwe inrichting eveneens op 25 oktober geopend werd.

II. RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

Algemeen

Bij de rectoraatsoverdracht aan het einde van het studiejaar 1956/1957 maakte de aftredende rector magnificus vooreerst met dankbaarheid gewag van de goede verhoudingen waaronder aan de Utrechtse universiteit wordt geleefd. Met name uitte hij zijn erkentelijkheid voor de wijze waarop hij in de vergaderingen van curatoren steeds tegemoet getreden was. Hij zei verder de wekelijkse besprekingen met de secretaris van curatoren en de rector van essentieel belang te achten, en het stond naar zijn mening buiten kijf dat hiermede in principe de vorm gevonden was voor een instantie die de dagelijkse zaken, de universiteit betreffende, zou kunnen behartigen. De doeltreffendheid van dit overleg achtte hij wel zo bewezen dat het te zijner tijd in officiële vorm en met een wettelijke grondslag zijn plaats zal behouden, wanneer eenmaal de grotere zelfstandigheid van de universiteit haar beslag gekregen heeft. De bedoelde besprekingen zullen ook de gelegenheid bieden voor een nauwer contact met de faculteitsbesturen en de vakgroepen. Het ligt, aldus spreker, in de lijn der ontwikkeling dat de faculteitsbesturen grotere bestuurskracht zullen moeten krijgen dan tot dusver, en beter geïntegreerd moeten worden in het algemene beleid. Dat dit o.m. een *conditio sine qua non* is voor grotere zelfstandigheid blijkt wel uit het financiële aspect van de zaak: het zijn de faculteiten, c.q. de vakgroepen die het geld uitgeven, en zij zullen dus gezamenlijk verantwoordelijk moeten zijn voor een weloverwogen en juiste besteding. Zij zullen ook b.v. gezamenlijk de prioriteiten moeten opstellen.

De rector merkte voorts op dat ook dit jaar vele besprekingen gewijd zijn geweest aan het zeer dringende probleem van de ruimtelijke uitbreiding, respectievelijk het overbrengen in geleidelijk tempo naar een terrein buiten de stad. Bij de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen werd een interimrapport ingediend waarin de huidige toestand en de noden van de faculteit der diergeneeskunde en van het fysisch laboratorium in den brede zijn uiteengezet. De vergaderingen van de senatus contractus en die van de senaat waren aan een veelheid van onderwerpen gewijd, zoals de notariële opleiding, het baccalaureaat, de instelling van een plaatsingsbureau voor afgestudeerden, de verruiming van toelating van abituriënten gymnasium-B, en onderwijskundige mogelijkheden.

Spreker memoreerde vervolgens de hoogleraren en anderen die in 1957 aan de universiteit waren ontvallen, en hen die in dat jaar aan de universiteit werden benoemd, alsmede een aantal belangrijke feiten als jubilea e.d.

Met betrekking tot het Interuniversitair Contactorgaan merkte spreker op, dat de betekenis daarvan zowel als forum als als raad moeilijk kan worden overschat. Hij noemde vervolgens een aantal universitaire contacten waarbij de Utrechtse universiteit als gastvrouw was opgetreden, en wederzijdse vertegenwoordigingen waarin de vriendschappelijke betrekkingen van de universiteit met de andere universiteiten en hogescholen in Nederland tot uiting waren gekomen.

Dat de universiteit van Utrecht op zeer intensieve wijze deelneemt aan het wetenschappelijk wereldverkeer blijkt o.m. hieruit, dat 39 hoogleraren in totaal 74 internationale congressen bijwoonden in 18 verschillende landen. Daarenboven hielden 29 hoogleraren 33 voordrachten in 6 landen over onze grenzen en 39 voor academische milieus in ons eigen land. Tenslotte maakten 11 hoogleraren studiereizen naar 8 landen in 3 werelddelen, afgezien van de excursies met studenten, terwijl een 20-tal lectoren en leden van de wetenschappelijke staf de grenzen zijn overgegaan naar een congres, een voordracht of een studiereis.

De talrijkheid zowel als de onderscheidenheid van de relaties welke de universiteit met het maatschappelijke leven onderhoudt, vinden o.m. hun weerspiegeling in de uitnodigingen welke rector en secretaris vrijwel zonder ophouden bereiken. Uiteraard kosten deze vertegenwoordigingen de rector een zeer groot deel van zijn tijd, doch het is, aldus spreker, van grote betekenis voor de plaats van de universiteit in het maatschappelijk geheel, dat zij zich o.m. in haar vertegenwoordigers zoveel mogelijk in het openbaar vertoont, en zich ook bij op zichzelf wellicht niet zo heel gewichtige gebeurtenissen niet afzijdig houdt. Toch zal er op den duur iets op gevonden moeten worden dat er niet een naar verhouding te groot deel van de rectorale tijd en kracht in deze representaties wordt opgebruikt. Spreker is van oordeel dat de instelling van een prorectoraat in een of andere vorm ernstige overweging verdient.

Met betrekking tot de publiciteit merkte hij op, dat momenteel belangrijk meer korte mededelingen en artikelen over promoties, oraties en andere universitaire plechtigheden in de pers verschijnen dan tot dusverre het geval is geweest. Daarentegen is het aantal grotere bijdragen waarin iets wordt verteld over recente onderzoekingen of ontdekkingen, betrekkelijk gering. Spreker is van oordeel dat hier nog wel een mogelijkheid ligt, het publiek wat meer te laten meeleven met wat er binnen de muren van de universiteit geschiedt.

Met betrekking tot de materiële en persoonlijke voorzieningen merkte de rector op, dat curatoren onder de huidige omstandigheden doen wat zij kunnen. Voor wat de aanschaffing van instrumenten betreft noemde hij o.m. de meer dan een half miljoen kostende Van de Graaff-generator voor het fysisch laboratorium. Ook voor wat de gebouwen aangaat bereiken de rector van verschillende kanten betuigingen van tevredenheid en dankbaarheid. Verschillende gebouwen in de stad werden aangekocht voor de huisvesting van instituten. Helaas moet worden gezegd dat de lijst van niet vervulde desiderata nog veel langer is, hetgeen een onmiddellijk gevolg is van de groei van de universiteit, en vooral van het toenemen van het aantal studenten bij de B-faculteiten. Op het zoologisch laboratorium is een zodanig beperkte werk-

gelegenheid voor ouderejaars studenten, dat in bepaalde gevallen tot het aanleggen van een wachtlijst moest worden overgegaan. Op het Van 't Hoff-laboratorium werd in de loop van het jaar het ruimtegebrek zo nijpend, dat geen kandidaten of promovendi meer kunnen worden aangenomen, tenzij bij vertrek van anderen, zodat als niet spoedig een beslissing komt inzake uitbreiding of nieuwbouw, voorgesteld zal worden deze cursus te beginnen met een beperkte toelating van eerstejaars studenten in de chemie tot een getal van ongeveer 70.

Van de zijde van de faculteit der wis- en natuurkunde wordt gemeld dat het instellen van een numerus clausus voor de meeste vakgroepen binnen enkele jaren noodzakelijk zal zijn, tenzij op grote schaal en binnen zeer korte tijd nieuwbouw wordt uitgevoerd. De duur van de studie in de chemie, die dank zij een nieuwe regeling aanzienlijk verkort was, is dit jaar weer toenomen doordat voor alle laboratoria wachttijden moesten worden ingevoerd.

Even moeilijk ligt het vaak met de personeelsvoorziening, aldus spreker, en het toegestane accres blijft verre ten achter bij wat nodig geacht moet worden, met name in de B-faculteiten. Daarbij komt voor bepaalde vakken nog een andere omstandigheid die de situatie moeilijk maakt, nl. de concurrentie van de maatschappij, de zuigkracht van de industrie en in zekere mate ook de vervulling van de militaire dienstplicht. De in het rapport van de commissie-Rutten bepleite betere begeleiding van de student, vooral in zijn eerste jaren, o.m. door het vormen van kleinere werkgroepen, acht spreker een uitstekend en noodzakelijk plan, maar het zal zonder uitbreiding van het aantal medewerkers niet kunnen worden gerealiseerd. Omgekeerd heeft het echter ook weer geen zin het aantal medewerkers uit te breiden wanneer er niet eerst de ruimte is om deze mensen onder te brengen. De huisvesting zal van hogerhand grondig en moedig en royaal moeten worden aangepakt, willen wij uit deze vicieuze cirkel geraken. Bezuiniging op het hoger onderwijs is uiteindelijk geen bezuiniging op de rijksdienst maar op het produktie-apparaat van Nederland.

Met betrekking tot de studieduur merkte spreker op, dat de op verzoek van de senaat door de faculteiten terzake opgestelde rapporten in het algemeen de indruk wekken dat de toestand over het geheel niet verontrustend mag worden genoemd. Waakzaamheid blijft echter geboden en wij zullen er goed aan doen dit vraagstuk telkens weer onder ogen te zien. Dat de kwestie van de studieduur aan de orde moet blijven is overigens een vanzelfsprekend gevolg van de steeds nieuwe loten schietende wetenschap. Men kan de specialisatie nu eenmaal niet tegenhouden en dus ook niet de daarmee gepaard gaande toeneming van het aantal leerstoelen. Wel kan men verhinderen dat iedere docent zijn eigen eisen meebrengt, zodat men tenslotte een encyclopedische kennis van het vak zou moeten bezitten om bij een examen nog enige kans te hebben. De instelling van een toegevoegd hoogleraarschap zou de mogelijkheid bieden enerzijds ruimte te geven aan de vakwetenschappelijke specialisatie, anderzijds door groter differentiatie van studierichtingen de studenten niet zwaarder te belasten.

Met betrekking tot de baccalaureaatsstudie merkte spreker op, dat erop zal moeten worden toegezien dat deze studie, die met het oog op bepaalde maatschappelijke behoeften valt toe te juichen, niet wordt vermengd met de kwestie van de verkorte leraarsopleiding, een gevaar dat niet geheel denkbeeldig schijnt.

Van de voorlichtingsdagen werd door 202 aanstaande studenten en 132 ouders of verzorgers

gebruik gemaakt. Hoewel de organisatie perfect liep en uit de reacties bleek dat deze vorm van individuele voorlichting zeer wordt gewaardeerd, was het aantal abiturienten geringer dan de eerste maal, en gezien de talrijke eerstejaars die plegen aan te komen, in het algemeen nog te gering. Hierin zal naar het oordeel van spreker slechts verbetering kunnen komen, wanneer de scholen voor v.h.m.o. de eindexaminandi nadrukkelijk op het bestaan van de voorlichtingsweek wijzen.

Met betrekking tot de studentenhuysvesting merkte spreker op dat ondanks de grote activiteit van een daartoe in het leven geroepen stichting, op korte termijn geen oplossing zal kunnen worden gevonden, zodat men voorlopig een beroep zal moeten blijven doen op de bereidheid van de burgerij, kamers ter beschikking te stellen.

In verband met organisatorische vragen welke met de collectieve voorzieningen ten behoeve van studenten samenhangen, heeft het rapport van de commissie-Rutten voorgesteld aan elke instelling voor hoger onderwijs te komen tot een Raad van Voorzieningen. Dit is aanleiding geweest tot een bespreking tussen curatoren en senatus contractus, welke haar voortzetting vond in een overleg met het College van Vertegenwoordiging. Op 7 september heeft een bespreking plaats gevonden waarin samenstelling, taak en werkwijze van de raad werden uitgestippeld; een kleine commissie werd aangewezen om een binnenkort te houden eerste vergadering voor te bereiden.

Met betrekking tot de onderlinge verhouding van de studentenverenigingen merkte spreker op dat deze zeer goed is, en dat de steeds groeiende openheid toont, dat ook al worden wel eens sceptische opmerkingen gehoord ten aanzien van de universitaire gemeenschap, deze een toch wel degelijk bestaande en allengs groeiende realiteit is.

Na zijn dank te hebben betuigd aan allen die hem in het afgelopen jaar de meest bereidwillige hulp hadden geboden, besloot hij zijn reden met het uitspreken van de beste wensen voor zijn opvolger.

Studenten

Het totaal van de volledig ingeschreven studenten bedroeg voor het studiejaar 1956/1957 5400 (ruim 200 meer dan het vorige jaar), onder wie 4282 mannelijke en 1118 vrouwelijke studenten. Bij de 962 voor de eerste maal ingeschrevenen waren 230 vrouwelijke studenten. De faculteit der godgeleerdheid telde 289, die der rechtsgeleerdheid 419, die der geneeskunde 1769 (onder wie 495 voor tandheelkunde) en die der wis- en natuurkunde 1232 studenten. Letteren en wijsbegeerte, diergeneeskunde en psychologie telden respectievelijk 338, 460 en 227 studenten. Bij de verschillende verenigde faculteiten waren 466 studenten ingeschreven. Ongeveer 151 studenten waren afkomstig uit het buitenland, van wie 47 uit Indonesië en 28 uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika.

Examens en promoties

Aan de *faculteit der godgeleerdheid* werden 28 propaedeutische, 43 kandidaats- en 10 doctorale examens afgelegd, alle met goed gevolg. Het aantal promoties bedroeg 3. Het aantal kandidaatsexamens bij de *faculteit der rechtsgeleerdheid* bedroeg 83, waarvan 55 en het

aantal doctorale examens 65, waarvan 44 met goed gevolg werden afgelegd. Het aantal promoties bedroeg 5, waarvan 2 cum laude.

Voor wat de *faculteit der geneeskunde* betreft kan worden medegedeeld dat aan het kandidaats-examen geneeskunde werd deelgenomen door 150 gegadigden, van wie 105 slaagden, en aan het doctorale examen geneeskunde (1e en 2e gedeelte) door 308 kandidaten, van wie 245 slaagden. Voor de semi-artsexamens slaagden 157 van de 186 en voor de artsexamens 213 van de 232 kandidaten. Aan de kandidaatsexamens tandheelkunde onderwierpen zich 78 studenten, van wie 53 met goed gevolg, en aan de doctorale examens (1e en 2e gedeelte) 113, van wie 100 met goed gevolg. Van de 84 kandidaten die het tandartsexamen aflegden slaagden 67. Het aantal promoties aan de faculteit der geneeskunde bedroeg 24.

Aan de *faculteit der wis- en natuurkunde* werden 117 van de 119 kandidaatsexamens en 89 van de 90 doctorale examens met goed gevolg afgelegd. Voor het apothekersexamen (1e en 2e gedeelte) slaagden 10 van de 12 kandidaten. Het aantal promoties bedroeg bij deze faculteit 39, waarvan 7 cum laude.

Aan de verschillende kandidaatsexamens bij de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werd door 46 kandidaten deelgenomen, van wie 43 slaagden, en aan de doctorale examens door 31 kandidaten, die allen het examen met goed gevolg aflegden. Het aantal promoties bedroeg 15, waarvan 6 cum laude.

Aan de *verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der rechtsgeleerdheid* werden 43 van de 49 propaedeutische, en 16 van de 19 kandidaatsexamens met goed gevolg afgelegd. De 11 kandidaten die zich aan een doctoraal examen onderwierpen, slaagden allen.

Aan de *verenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte* werden 20 kandidaats- en 26 doctorale examens afgelegd, alle met goed gevolg. Voor het kandidaatsexamen psychologie van de *verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der wis- en natuurkunde* slaagden 20 van de 24, en voor de doctorale examens psychologie en opvoedkunde 8 van de 9 kandidaten.

Bij de *faculteit der diergeneeskunde* tenslotte slaagden 58 van de 80 gegadigden voor het kandidaats-, en 104 van de 136 kandidaten voor het doctorale examen (1e en 2e gedeelte). Het dierenartsexamen werd door 70 van de 73 kandidaten met goed gevolg afgelegd. Het aantal promoties bij deze faculteit bedroeg 6.

Materiële voorzieningen

Voor wat de uitbreiding van het *instrumentarium c.d.* betreft dient vooreerst te worden vermeld de aanschaffing van een Van de Graaff-generator voor het fysisch laboratorium, wellicht de grootste incidentele aanschaffing die voor de universiteit tot dusver werd gedaan. Andere belangrijke aanwinsten waren o.m. een infrarood-spectrometer ten behoeve van de kristalchemie, een röntgentherapie-apparaat voor de veterinaire röntgenologie, een centrifuge, een micro-manipulator en een oscillograaf voor de vergelijkende fysiologie, terwijl aan de sterrenwacht gelden ter beschikking werden gesteld voor de constructie van een spiegtelescoop en een nieuwe koepel.

Met betrekking tot de voorzieningen op het gebied van de *huisvesting* kan het volgende worden vermeld.

Ten behoeve van de universiteit heeft het Rijk drie panden aangekocht; in een daarvan zullen de volkenkunde en de niet-westerse sociologie goede mogelijkheden van huisvesting kunnen krijgen, terwijl een ander pand bestemd is voor privaatrecht. Het derde pand was reeds geruime tijd bij de universiteit in gebruik als gehuurde huisvesting voor de muziekgeschiedenis. Het instituut voor germaanse talen, het instituut voor vergelijkend literatuuronderzoek en het instituut-De Vooys voor Nederlandse taal- en letterkunde kregen een gezamenlijke nieuwe behuizing. Begonnen werd met de verbouwing van een tweetal proefdierenstallen in het hygiënisch laboratorium, waarvan een tot laboratoriumruimte, en met de bouw van semi-permanente bijgebouwen in de hortus botanicus ten behoeve van het botanisch laboratorium en het instituut voor systematische plantkunde. Met de bouw van een semi-permanent gebouw voor de veterinaire bacteriologie werd eveneens een aanvang gemaakt. De bouw van de nieuwe kliniek voor huid- en geslachtsziekten vorderde goed; die van het nieuwe analytisch-chemische laboratorium werd vertraagd door de langzame aanvoer van materialen. De uitbreiding van het laboratorium voor tropische en protozoaire ziekten met een vleugel, ongeveer ter grootte van het bestaande gebouw, nadert haar voltooiing. Voorts kwam een semi-permanent bijgebouw voor de geologie gereed. Het vernieuwde en uitgebreide laboratorium voor fytopathologie tenslotte werd in gebruik genomen.

III. RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN

Algemeen

Bij de rectoraatsoverdracht aan het einde van het studiejaar 1956/1957 memoreerde de aftretende rector magnificus vooreerst de hoogleraren en anderen die in de verslagperiode aan de universiteit waren ontvallen, en hen die in dat jaar aan de universiteit werden benoemd. Daarna gaf hij een opsomming van de onderscheidingen welke aan enkelen, behorende tot de universitaire gemeenschap, ten deel waren gevallen, en bracht hij de beide erepromoties welke in de loop van het cursusjaar hadden plaats gevonden, in herinnering, t.w. die van jhr. mr. A. W. L. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer en die van mevrouw M. S. Bouman-van den Berg.

Met betrekking tot het steeds intensiever worden van het internationale wetenschappelijke verkeer merkte spreker op dat het wel eens schijnt dat dit verkeer te extensief en exuberant dreigt te worden. Wanneer men alle congressen waartoe men wordt uitgenodigd en waartoe men zich min of meer aangetrokken voelt, zou bezoeken, zou er weinig tijd overblijven voor eigen rustig werk op laboratorium of instituut. Spreker vroeg zich verder af of monstercongressen van 1000 of meer deelnemers veel zin hebben, en of die niet meer met wetenschappelijke jaarmarkten te vergelijken zijn. Belangrijker achtte hij symposia, waar een gering aantal deelnemers discussieert over een zeer beperkt aantal onderwerpen waarover allen, of althans de meesten, kunnen meespreken.

In aansluiting hierop gaf hij een overzicht van de door hoogleraren, lectoren en privaattochen-

ten van de Groningse universiteit bezochte congressen, gegeven cursussen en gehouden voordrachten.

Met betrekking tot de door gasthoogleraren van verschillende nationaliteit aan de universiteit gehouden voordrachten en cursussen wees de rector op het algemeen gevoelde bezwaar dat er zo weinig systeem in deze bezoeken te ontdekken valt. Bovendien schijnt een betere coördinatie ook met andere vaderlandse universiteiten dringend gewenst. Maatregelen ter verbetering worden beraamd.

De voorlichtingsdag voor aspirant-studenten en hun ouders vond op 13 april plaats. Ca. 300 abiturienten van middelbare scholen met hun ouders hoorden de voordrachten aan, waarna hun nog gelegenheid gegeven werd vragen te stellen aan representanten van verschillende faculteiten. Gezegd kan worden dat deze voorlichtingsdagen zich tot nu toe kennelijk in een toenemend succes verheugen.

Spreeker maakte verder gewag van de instelling van een commissie die zich zal bezighouden met het bestuderen en regelen van overeenkomsten tussen universitaire instellingen en de industrie, en van de bijeenkomst van vertegenwoordigers van de Groningse universiteit met een aantal directeuren en rectoren van scholen voor v.h.m.o. in de drie noordelijke provincies en Overijsel. Ditmaal concentreerde het gesprek zich op het onderwijs en het gebruik van de levende talen. Met dankbaarheid memoreerde hij ook dat het Universiteitsfonds wederom allerlei nuttige en waardevolle initiatieven had gesteund en geldelijke hulp aan studenten en wetenschappelijke onderzoekers had verleend.

Vervolgens werd een opsomming gegeven van de evenementen in binnen- en buitenland waarbij de Groningse universiteit vertegenwoordigd was. Daarna ging spreker nader in op de situatie met betrekking tot de universiteitsgebouwen. Hij deelde mede dat op de begroting gelden waren aangevraagd voor een centrale instrumentmakerij en voor de uitbreiding, respectievelijk nieuwbouw, van het laboratorium voor farmacie, het scheikundig en het natuurkundig laboratorium. De plannen voor een geheel nieuwe vleugel aan het histologisch laboratorium waren gereed en wachtten op uitvoering. De in zeer snel tempo gebouwde en uitstekend ingerichte nieuwe tandheelkundige kliniek werd op 21 november 1956 door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen geopend. Op het scheikundig laboratorium kwam de goed geoutilleerde afdeling voor biochemie tot stand. Op de wachtlijst staan o.m. nog de vernieuwing van de neurologisch-psychiatrische kliniek en van de dermatologische kliniek. Het zal zaak zijn, aldus de rector, bij de uitbreidings- en nieuwbouwplannen van universitaire laboratoria, klinieken en instituten een politiek op lange termijn te voeren, opdat men niet plotseling voor onaangename verrassingen komt te staan. Van direct belang voor de universiteit achtte hij de met ingang van het cursusjaar 1957/1958 te openen mogelijkheid, een dagopleiding te volgen voor de examens in de middelbare akten wiskunde, natuurkunde, scheikunde en biologie. Ook wees hij op de plannen van de faculteit der wis- en natuurkunde voor een meer technisch gerichte opleiding, welke plannen reeds in een vergevorderd stadium verkeerden. Dezelfde faculteit diende bovendien voorstellen in om te komen tot een baccalaureaatsstudie op grond van het bestaande kandidaatsexamen. Door de voortschrijdende intensivering van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs en het steeds groeiende aantal studenten

is de positie van de leden der wetenschappelijke staven aanzienlijk in belang toegenomen. De vereniging 'De Wetenschappelijke Staf aan de Rijksuniversiteit te Groningen' heeft bij de senaat een aantal voorstellen ingediend welke beogen speciale verbeteringen in de positie van de wetenschappelijke staf te brengen. Het zal echter, aldus spreker, in de eerste plaats noodzakelijk zijn dat deze zaak, welke waarschijnlijk grote financiële konsekventies zou meebrengen, landelijk ter hand wordt genomen, en dat niet het departement overleg wordt gepleegd. Het rapport van de commissie-Rutten werd aan de faculteiten ter inzage en bestudering verstrekt, en een commissie, bestaande uit curatoren, senaatsleden en vertegenwoordigers der studenten, werd ingesteld om te komen tot een inzicht in hoeverre de richtlijnen, in het rapport verwerkt, in Groningen reeds verwerkelijkt zijn of verwerkelijkt dienen te worden.

Gezien de sterke evolutie welke in de bestuursvorm der universiteiten gaande is, is een goede voorbereiding van senaat en faculteiten op de eventueel komende regelingen in het nieuwe bestel van belang, in verband waarmede een commissie werd ingesteld. In dit verband merkte spreker op dat in het geheel van het universitaire bestel en beheer gezien het eenjarige rectoraat hem een weinig aanlokkelijke instelling lijkt. Het eenjarige rectoraat maakt het de rector magnificus moeilijk een vaste politiek gedurende enige tijd vruchtbaar te voeren, hetgeen aan de universiteit niet ten goede komt. Ook aan het meerjarige rectoraat kleven zekere bezwaren, waarvan wel het voornaamste is dat men moeilijk een hoogleraar zal vinden die daartoe bekwaam is en daarbij bereid zijn tijd gedurende een groot aantal jaren volledig aan dit ambt te wijden. Spreker deelde mede dat aan de Groningse universiteit hard gewerkt wordt aan de inrichting van een senaatsbureau, aan het hoofd waarvan een permanente secretaris zal komen te staan. Hierdoor zal, althans op den duur, de mogelijkheid geschapen worden tot verlichting van de taak van de rector en van de secretaris van de senaat.

Het op 31 oktober 1956 tot stand gekomen Interuniversitair Contactorgaan zal, naar het oordeel van spreker, op den duur een zeer wezenlijke bijdrage kunnen leveren op het gebied van beheers- en beleidskwesities.

Het aantal voor volledig onderwijs ingeschreven studenten bedroeg voor het cursusjaar 1956/1957 2374. De aantallen studenten in de verschillende studie jaren, per faculteit opgeteld, doen zien dat de faculteit der wis- en natuurkunde in getal de meeste winst heeft geboekt. Op deze wijze bezien zijn slechts de aantallen studenten bij de faculteiten der rechtsgeleerdheid en der geneeskunde iets lager dan het vorige jaar. Vergelijking van de aantallen eerstejaars studenten toont, dat deze in alle studierichtingen min of meer gestegen zijn ten opzichte van die van het vorige jaar, uitgezonderd bij de faculteit der godgeleerdheid, waar het aantal eerstejaars studenten gelijk bleef, in de sectie geneeskunde van de medische faculteit, waar het met een enkele student daalde, en in de sectie economische wetenschappen waar een sterkere daling merkbaar was. Het totale aantal eerstejaars studenten bedroeg 383 tegen 314 in het vorige studiejaar. Het aantal promoties bedroeg 42, waarvan 5 cum laude, tegen 33 in het cursusjaar 1955/1956. De daling van het aantal promoties 'cum laude' acht spreker een gelukkig verschijnsel; dit predicaat blijve voor slechts weinigen gereserveerd.

De rector vroeg vervolgens de aandacht voor een naoorlogs fenomeen dat in toenemende mate zorgen baart, t.w. het geringe resultaat dat een groeiend aantal studenten bij hun studie

bereikt. Speciaal de overgang van het v.h.m.o. naar het hoger onderwijs blijkt voor een niet onaanzienlijk aantal eerstejaars een sprong te zijn die zij slechts uiterst moeilijk of in het geheel niet kunnen verwerken. Verschillende studentenverenigingen en een enkele faculteit hebben reeds op eigen initiatief een soort mentorsysteem ingevoerd, met het doel deze en andere studiemoeilijkheden op te vangen of te voorkomen. De senaat benoemde daarenboven een speciale commissie om dit probleem nader te bestuderen. Het advies van deze commissie is reeds uitgebracht, zodat in het volgende jaar maatregelen genomen kunnen worden welke hopelijk tot verbetering kunnen leiden. De moeilijkheden schijnen voor een aanzienlijk deel te berusten op een te gering direct contact tussen hoogleraren en/of stafleden en de studenten, die meer dan vroeger een vastere leiding en een meer afgebakend studieprogramma blijken te waarderen. Teneinde uitgesproken psychische moeilijkheden op te vangen werd in het afgelopen jaar een georganiseerde vorm van universitaire psychologische en psychiatrische hulp aan de student ontworpen, waarvan de resultaten zullen moeten worden afgewacht. In vele gevallen zullen, aldus spreker, een goede raad, een wat dieper gaand persoonlijk gesprek dat een vertrouwelijke sfeer schept, met een ouder stafid of hoogleraar, ongetwijfeld reeds een gunstig resultaat kunnen hebben. Hij is van mening dat juist ook de zelfopvoeding van de student en het vertrouwen in eigen kracht en geestelijke groei gestimuleerd zullen moeten worden. Niet zelden ziet men dat het gevoel van zelf verantwoordelijk te zijn gesmoord wordt in de opvatting, dat men geheel afhankelijk is van erfelijke en milieufactoren. Men schuwt een zekere hardheid, welke men moet opbrengen om ook een studie goed te doen verlopen. Soms is de student ook te zeer geneigd zijn lot maar te laten bepalen door de behandelende geneesheer of de psycholoog zonder, naast het noodzakelijke vertrouwen in hun hulp, ook in zichzelf een stimulans te vinden. Voorts dient te worden bedacht dat de psycholoog slechts dan volledig werk zal kunnen doen, wanneer hij zich ervan bewust is dat in sommige gevallen psychische moeilijkheden een zuiver organische basis hebben, welker diagnose van het grootste belang kan zijn.

Met betrekking tot de studentenhuysvesting merkte spreker op dat het tekort aan behoorlijk ingerichte studentenkamers acuut geworden is. Hij memoreerde de oprichting van de Centrale Stichting Studentenhuysvesting en deelde mede dat aan de Groningse universiteit het huysvestingsprobleem, mede in verband met de verdubbeling van het aantal studenten welke tegen 1970 wordt verwacht, ter sprake gekomen is in enkele speciale vergaderingen, waarbij, naast de senaat, het curatorium, de gemeenteraad, het gemeentelijk planbureau en de verschillende studentenverenigingen vertegenwoordigd waren. Hieruit is de instelling van een speciale huysvestingscommissie voortgekomen. Het ligt, aldus de rector, in de bedoeling reeds spoedig met de bouw van een studentenhuys dat plaats kan bieden aan 120 studenten, te beginnen; daarnaast zullen plannen ontworpen worden om in de loop van de volgende jaren nog een aantal van dergelijke huizen, al naar behoefte en mogelijkheid, op verschillende plaatsen in de stad, maar voornamelijk in de periferie daarvan, te doen verrijzen.

Na de verschillende activiteiten van de studentenverenigingen de revue te hebben laten passeren merkte spreker nog op, dat de indruk verkregen wordt dat de huidige student, en dit geldt niet slechts voor ons land, op cultureel gebied geen grote initiatieven meer vertoont en

ook op dit punt geneigd is terug te vallen op het traditioneel verworvene. De algemene klacht is, dat de student van tegenwoordig geen culturele belangstelling meer zou bezitten. Om deze te stimuleren is na de oorlog aan verschillende universiteiten een poging gedaan een studium generale te organiseren, met lokaal zeer wisselend succes. Aan de Groningse universiteit worden enkele colleges van meer algemene aard gegeven, die voor studenten van verschillende faculteiten zijn opengesteld. Bovendien werd het vorige jaar een commissie opgericht ter bestudering van de mogelijkheden van een studium generale, welke commissie overigens een wat noodlijdend bestaan leidt. Des te meer verheugend is het, aldus spreker, wanneer men ziet dat toch zij het een kleine groep studenten zelfstandig waardevolle initiatieven op dit gebied blijkt te kunnen nemen.

Na zijn dank te hebben betuigd aan allen die hem in zijn ambtsperiode op velerlei wijze tot steun waren geweest, droeg hij de rectorale waardigheid aan zijn opvolger over.

Studenten

Het totaal van de voor volledig onderwijs ingeschreven studenten bedroeg voor het cursusjaar 1956/1957 2374, onder wie 468 vrouwelijke studenten. Bij de voor de eerste maal ingeschreven studenten, t.w. 383, waren 98 vrouwelijke studenten.

De faculteit der godgeleerdheid telde 64, die der rechtsgeleerdheid 127, die der geneeskunde 951 (onder wie 210 voor tandheelkunde), die der wis- en natuurkunde 517, en die der letteren en wijsbegeerte 231 studenten. Voor de economische wetenschappen waren 194, voor de sociale wetenschappen 121, voor pedagogiek en psychologie 88 en voor sociale aardrijkskunde 81 studenten ingeschreven.

Het aantal buitenlandse studenten bedroeg ongeveer 62, van wie 16 uit Noorwegen, 12 uit Indonesië, 12 uit de Unie van Zuid-Afrika en 10 uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika afkomstig waren.

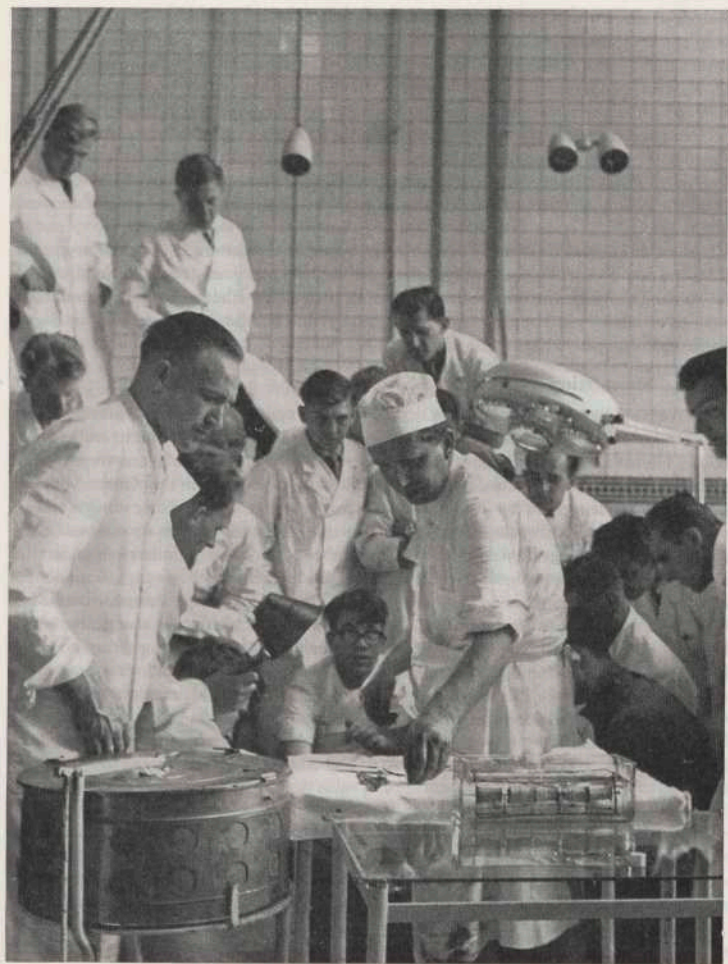
Examens en promoties

Aan de faculteit der godgeleerdheid werden 8 propaedeutische, 16 kandidaats- en 1 doctoraal examen afgelegd, 1 kandidaatsexamen uitgezonderd alle met goed gevolg. Het aantal promoties bedroeg 2.

Het aantal kandidaatsexamens bij de faculteit der rechtsgeleerdheid bedroeg 24, waarvan 18 met goed gevolg werden afgelegd, en het aantal doctorale examens 30, waarvan 24 met goed gevolg. Aan het doctorale examen vrije studierichting onderwierp zich 1 kandidaat, die slaagde. Aan deze faculteit is 1 kandidaat cum laude gepromoveerd.

Voor wat de faculteit der geneeskunde betreft kan worden medegedeeld, dat aan het kandidaats-examen geneeskunde werd deelgenomen door 76 gegadigden, van wie 72 slaagden, en aan het doctorale examen geneeskunde door 121 kandidaten, van wie 73 slaagden. Voor de arts-examens (I en II) slaagden 207 van de 258 kandidaten, in welk aantal degenen die deze examens te Rotterdam aflegden, begrepen zijn. Aan de kandidaatsexamens tandheelkunde onderwierpen zich 48 studenten, van wie 26 met goed gevolg, en aan de doctorale examens 33, van wie 22 met goed gevolg. Van de 26 kandidaten die het tandartsexamen aflegden, slaagden 23. Het aantal promoties bedroeg 14.

Toekomstige veeartsen

Aan de *faculteit der wis- en natuurkunde* werden 45 van de 46 kandidaatsexamens met goed gevolg afgelegd; de 47 kandidaten voor de doctorale examens slaagden allen. Voor de apothekersexamens (1e en 2e gedeelte) slaagden 8 van de 9 kandidaten. Het aantal promoties bedroeg 22, waarvan 4 cum laude.

Aan de kandidaatsexamens bij de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werd door 46 gegadigden deelgenomen, van wie 24 slaagden, en aan de doctorale examens door 14 kandidaten, die allen slaagden. Het aantal promoties bedroeg 2.

Van de 18 kandidaatsexamens *economische wetenschappen* werden 13, en van de 24 doctorale examens *economische wetenschappen* 22 met goed gevolg afgelegd, terwijl 1 promotie plaats vond.

Voor wat de *verenigde faculteiten* betreft kan het volgende worden medegedeeld. De 9 kandidaats- en de 3 doctorale examens *psychologie* werden alle met goed gevolg afgelegd, evenals de 10 kandidaatsexamens *sociale aardrijkskunde*. Van de 21 studenten die het kandidaats-examen *sociale wetenschappen* aflegden slaagden 17; de 5 kandidaten die zich aan het doctorale examen onderwierpen, slaagden allen.

Huisvesting

Zoals reeds eerder in dit onderdeel van het verslag werd vermeld, zijn op de begroting gelden aangevraagd voor een centrale instrumentmakerij en voor de uitbreiding, respectievelijk nieuwbouw, van het laboratorium voor farmacie, waarvoor de plannen reeds in een vergevorderd stadium verkeren, het scheikundig en het natuurkundig laboratorium. De plannen voor een geheel nieuwe vleugel aan het histologisch laboratorium en de verdubbeling van een vleugel van het anatomisch-embryologisch laboratorium zijn gereed en wachten op uitvoering. De nieuwe tandheelkundige kliniek werd op 21 november 1956 door de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen geopend. Een gedeelte van de nieuwe gebouwen, waaronder het kernfysisch laboratorium aan de Melkweg, zal in de loop van 1958 hopelijk worden voltooid. Het psychologisch instituut Heymans, sinds 1909 ondergebracht in het academiegebouw, kreeg dit jaar de beschikking over een deel van het pand in de Oude Boteringestraat, waar ook het kunsthistorisch instituut gevestigd is. Op het scheikundig laboratorium kwam de goed geoutilleerde afdeling voor biochemie tot stand. Ook enkele andere kleinere uitbreidingen en vernieuwingen werden doorgevoerd. In de ruimten van het academiegebouw waarin vroeger het psychologisch instituut was ondergebracht, is men thans doende het nieuwe senaatsbureau in te richten.

IV. UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Algemeen

Bij de opening van het nieuwe cursusjaar op 16 september 1957 heeft de rector magnificus van de universiteit een rede uitgesproken, waarin hij een terugblik wierp op het cursusjaar 1956/1957.

Hij herdacht allereerst de in dat jaar overleden hoogleraren, lectoren, leden van de wetenschappelijke staf en studenten en memoreerde de docenten die de Amsterdamse universiteit in het verslagjaar om verschillende redenen hadden verlaten. Verder releveerde hij o.m. de benoemingen die in het verslagjaar hadden plaats gevonden.

Tengevolge van de met buitenlandse universiteiten getroffen regelingen voor de uitwisseling van docenten, aldus de rector, kwamen verscheidene buitenlandse collega's aan de universiteit voordrachten houden en colleges geven. Talrijke Amsterdamse hoogleraren kregen uitnodigingen voor het houden van voordrachten of colleges in het buitenland, of bezochten congressen en andere wetenschappelijke bijeenkomsten. Velen verwierven onderscheidingen of belangrijke functies, waaruit waardering voor hun werk bleek.

Voor wat het onderwijs betreft deelde spreker het volgende mede. De senaat verenigde zich met een door een rijkscommissie onder voorzitterschap van professor Pirlo ontworpen regeling voor de notariële studie bij de faculteit der rechtsgeleerdheid. De medische faculteit stelde na langdurige voorbereiding en in overleg met de faculteit der wis- en natuurkunde een plan op voor reorganisatie van de preklinische studie. Reeds jarenlang, aldus spreker, leeft de wens naar een betere integratie van dit onderwijs in het geheel der medische studie, waarvan o.m. een gunstige invloed op de duur en de uitkomsten dier studie wordt verwacht. Naar een spoedige uitvoering van reorganisatie wordt dan ook met spanning uitgezien.

Op 20 maart besliste de gemeenteraad van Amsterdam dat het Wilhelmina-gasthuis in de toekomst tot academisch ziekenhuis zal worden bestemd. Daardoor kwam een einde aan een periode van onzekerheid, die de faculteit der geneeskunde belemmerde in het opstellen van toekomstplannen. Met voortvarendheid werden plannen ontworpen voor het overbrengen van enige theoretisch-geneeskundige laboratoria naar het terrein van het Wilhelmina-gasthuis. Met de baccalaureaatsopleiding voor natuur- en scheikunde, waarmede de Regering zich inmiddels heeft verenigd, zal niet eerder begonnen kunnen worden dan nadat een aantal materiele voorzieningen tot stand is gekomen.

De bezetting van de leerstoel van professor Wibaut door twee ordinarii heeft geleid tot een nieuwe inrichting van het onderwijs in de organische scheikunde en ging gepaard met veranderingen in de wetenschappelijke staf. Ook zullen uitbreiding van de technische staf en materiele voorzieningen nodig zijn.

De senaat hechtte zijn goedkeuring aan een verandering in de regelingen voor de farmacie-studie. Door de aanstelling van een wetenschappelijke hoofdamtenaar aan het mathematisch instituut voor de leiding van een wiskundig practicum werd een eerste stap gezet op de weg die de technische hogeschool te Delft reeds enige jaren geleden had ingeslagen door de aanstelling van zgn. instructeurs.

Bij de faculteit der letteren en wijsbegeerte werd het onderwijs in het Nederlands en de algemene taalwetenschap gereorganiseerd. Het zal vermoedelijk mogelijk blijken spoedig tegemoet te komen aan de daarmee gepaard gaande wens tot het beschikbaar stellen van seminariumruimte, die voor een vlotte opleiding van leraren voor het v.h.m.o. dringend noodzakelijk is.

Voorts heeft de genoemde faculteit advies uitgebracht met betrekking tot de vraag of er

mogelijkheden zijn tot verkorting van de studietijd voor aanstaande leraren in de modern talen. De eisen voor toelating tot de examens in de pedagogiek zijn thans gelijkgesteld met die welke voor de studie in de psychologie en de sociale pedagogiek gelden.

In de faculteit der economische wetenschappen werd ook dit jaar een werkcollege voor verkeerseconomie georganiseerd, waarvoor belangstelling blijft bestaan.

Met voldoening maakte spreker melding van het voornemen, in het kader van het studium generale een negental voordrachten te houden over de economische betekenis van Amsterdam. Met het afnemen van een eerstejaars-toets, waarvan de bedoeling is leiding te geven aan de economiestudie in het eerste jaar, werd voortgegaan. Het zou van betekenis zijn indien ook bij andere studierichtingen in het eerste jaar meer voorlichting en leiding zou kunnen worden gegeven. Enerzijds zou daardoor de overgang van het v.h.m.o. naar het hoger onderwijs vergemakkelijkt worden, terwijl anderzijds aan het einde van het eerste jaar van de academische studie een beter oordeel zou kunnen worden gegeven over de van de aspirant-bursalen te verwachten studieresultaten.

Het interacademiale overleg over een postdoctorale opleiding voor organisatiedeskundige wekt de verwachting dat met een dergelijke opleiding in de nieuwe cursus kan worden begonnen. In de verenigde faculteiten van wis- en natuurkunde en economie trok de nieuwe opleiding voor actuaris een verheugende belangstelling.

Van de onderwijsvraagstukken van meer algemene aard noemde spreker vooreerst de vraag, of opleidingen voor m.o.-akten meer dan tot dusverre aan de universiteit mogelijk gemaakt kunnen worden. Bij de faculteit der wis- en natuurkunde werd die mogelijkheid aanwezig geacht. De faculteit der letteren en wijsbegeerte zag echter moeilijkheden, welke zienswijze blijkens uitvoerige besprekingen in het rectorencollege over dit vraagstuk ook elders bleek te bestaan.

Voorts werd in het rectorencollege en in de faculteiten uitvoerig beraadslaagd over het samengaan van universitair onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, een algemeen zeer gewenst geachte combinatie, waarbij evenwel ervoor gezorgd moet worden dat het speurwerk niet in de verdrukking komt door de toenemende lasten die het onderwijs de docenten oplegt.

Het rapport van de commissie-Rutten over voorzieningen ten behoeve van studenten is bij de senaat en de faculteiten in studie; nagegaan wordt wat senaat en presidium ter realisering van de aanbevelingen van dit rapport kunnen doen.

De senaat verenigde zich met een nota van een commissie ad hoc, houdende voorstellen voor de opleiding van orthopedagogen aan de universiteit; gehoopt wordt dat met deze opleiding spoedig een begin kan worden gemaakt.

Met betrekking tot het voorstel van de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen tot verlichting van de eindexamens van het v.h.m.o. en verruiming van de mogelijkheden tot toelating tot de universitaire studie merkte spreker o.m. op, dat wij niet al te star moeten vasthouden aan de eisen die thans voor toelating tot de universitaire examens in ons land gelden, gezien de resultaten die aan de universiteit behaald kunnen worden door buitenlandse studenten die een geheel andere pre-universitaire opleiding genoten hebben dan de Nederlandse studenten. Behalve aan een nader vast te stellen minimum hoeveelheid feitenkennis voor iedere

studierichting zouden de scholen wier leerlingen toegang verkrijgen tot de universiteit, vooral aandacht moeten besteden aan het leren zelfstandig studeren, b.v. in keuzevakken. Heeft iemand de studietechniek te pakken dan vult hij gemakkelijk tekorten in feitenkennis zelf aan en behoeft de universiteit zich daarover niet te bekommeren. Haar taak kan en mag niet zijn bij onvoldoende v.h.m.o.-opleiding deze tekorten aan te vullen en daarmee een deel van de taak van het v.h.m.o. over te nemen.

De rector gaf vervolgens een overzicht van de materiële verbeteringen welke in de verslagperiode ten behoeve van onderwijs en onderzoek tot stand waren gebracht, zoals de verbouwing en uitbreiding in het natuurkundig, het zoölogisch en het Hugo de Vries-laboratorium, in de laboratoria voor experimentele fonetiek, organische chemie, artsennijbereidkunde, fytopathologie, anatomie en in het pedagogisch-didactisch instituut.

Over de urgentie van de verschillende verbouwingen en de nieuwbouw vonden in het begin van de afgelopen cursus besprekingen plaats tussen curatoren, presidium en gemeentebestuur. Zij worden voortgezet in een nieuw lichaam, de bouwraad, waarin voor de universiteit de secretaris van het college van curatoren, de kanselier-directeur en de rector zitting hebben. Spreker gaf als zijn indruk weer dat de raad in de korte tijd van zijn bestaan reeds veel en uitermate nuttig werk had verricht.

Voor het cursusjaar 1956/1957 waren, aldus de rector, aan de Amsterdamse universiteit 6660 studenten ingeschreven, waardoor deze universiteit aan ca. 21% van de Nederlandse studenten studiegelegenheid biedt. Het aantal voor het eerst ingeschrevenen bedroeg 979; ongeveer 30% van hen was uit Amsterdam afkomstig; 30% uit overig Noordholland, 30% uit overig Nederland en 4% uit het buitenland. Achteruit ging het aantal nieuwe inschrijvingen voor theologie, geneeskunde en economie. Onder de nieuw aangekomenen bestond de grootste belangstelling voor de letteren en wijsbegeerte.

Met waardering maakte spreker gewag van de voorlichtingsdag voor aanstaande studenten en hun ouders, welke op 13 april 1957 werd gehouden. Uitvoerig stond de rector stil bij de viering van het 65e lustrum van de universiteit, welke viering in de week van 3 tot 8 juni 1957 plaats vond.

Aan het einde van zijn verslag deelde spreker mede dat hij op aandrang van de senaat zijn aanvankelijke voornemen, het rectoraat neer te leggen, had opgegeven, waarna het gemeentebestuur op voordracht van de senaat zijn benoemingstermijn had verlengd. Spreker dankte voor dit hernieuwd bewijs van vertrouwen en verklaarde het 326e cursusjaar voor geopend.

Studenten

Zoals reeds eerder werd vermeld waren aan de universiteit te Amsterdam voor het cursusjaar 1956/1957 6660 studenten voor volledig onderwijs ingeschreven, onder wie 1861 vrouwelijke studenten. Het aantal eerstejaars studenten bedroeg 1184, onder wie 205 die reeds elders aan een instelling voor hoger onderwijs hadden gestudeerd.

De faculteit der godgeleerdheid telde 159, die der rechtsgeleerdheid 576, die der geneeskunde 1492, die der wis- en natuurkunde 1313 en die der letteren en wijsbegeerte 1149 studenten. Economische wetenschappen studeerden 711 en politieke en sociale wetenschappen 534 stu-

denten. De verenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte telden 678 studenten en de overige verenigde faculteiten 48.

Examens en promoties

Aan de *faculteit der godgeleerdheid* werden 13 propaedeutische examens afgelegd, waarvan 12 met goed gevolg. Het aantal kandidaatsexamens bedroeg 20, waarvan 15 met goed gevolg werden afgelegd en het aantal doctorale examens (1e en 2e gedeelte) 10, waarvan 8 met het gewenste resultaat. Het aantal promoties bedroeg 2, waarvan 1 cum laude.

Bij de *faculteit der rechtsgeleerdheid* namen 77 gegadigden aan het kandidaatsexamen deel, van wie 54 slaagden, en 163 aan de doctorale examens van wie 123 slaagden. Ook bij deze faculteit bedroeg het aantal promoties 2, waarvan 1 cum laude.

Aan het kandidaatsexamen (1e en 2e gedeelte) bij de *faculteit der geneeskunde* onderwierpen zich 327 studenten, van wie 217 met goed gevolg. Aan de doctorale examens (1e en 2e gedeelte) namen 555 kandidaten deel, van wie 351 slaagden. Voor de artsexamens (1e en 2e gedeelte) luiden deze cijfers respectievelijk 544 en 429. Het aantal promoties bedroeg 34, waarvan 1 cum laude.

Bij de *faculteit der wis- en natuurkunde* werden van de 119 kandidaatsexamens 116 met goed gevolg afgelegd, terwijl de 94 kandidaten voor het doctorale examen allen slaagden. Dit was eveneens het geval met de 16 deelnemers aan de apothekersexamens. Het aantal promoties bedroeg 21, waarvan 2 cum laude.

Vanwege de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werden 60 kandidaatsexamens afgenomen; 59 daarvan werden met goed gevolg afgelegd. Voor de doctorale examens slaagden 43 van de 44 gegadigden. Het aantal promoties bedroeg 11, waarvan 2 cum laude.

Bij de *faculteit der economische wetenschappen* werden 56 van de 75 kandidaatsexamens, 9 van de 13 baccalaureaatsexamens, 4 van de 7 accountantsexamens en 60 van de 63 doctorale examens met goed gevolg afgelegd. Het aantal promoties bedroeg 9, waarvan 3 cum laude.

Aan de *faculteit der politieke en sociale wetenschappen* werden 36 kandidaats- en 23 doctorale examens afgelegd, waarvan respectievelijk 34 en 22 met goed gevolg. Een kandidaat is cum laude gepromoveerd.

Vanwege de *verenigde faculteiten der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte* werden 38 kandidaats- en 33 doctorale examens afgenomen. De aantallen geslaagden bedroegen respectievelijk 35 en 33. Voor het kandidaatsexamen *culturele antropologie* slaagde 1 kandidaat en voor het *belastingsconsulentexamen* en het doctorale examen *actuariële wetenschappen* eveneens 1 kandidaat.

Huisvesting

Van de materiële verbeteringen ten behoeve van onderwijs en onderzoek welke in het verslagjaar tot stand kwamen, werden reeds eerder genoemd de verbouwing en uitbreiding in het natuurkundig, het zoölogisch en het Hugo de Vries-laboratorium, in de laboratoria voor experimentele fonetiek, organische chemie, artsenijsbereidkunde, fytopathologie, anatomie en in het pedagogisch-didactisch instituut. Voorts werd een bibliotheek voor de Byzantijnse en

Nieuw-Griekse studie ingericht; terwijl het historisch seminarium werk- en bibliotheek-ruimte kreeg in het Oudemanhuispoort-gebouw. Een semi-permanente afdeling voor röntgendiagnostiek kwam vrijwel gereed. Weliswaar werden in het zoölogisch museum enkele verbeteringen tot stand gebracht, maar de toestand daar eist nog steeds veel ingrijpende veranderingen.

De verheugende toeneming van de belangstelling voor het Spaans maakt inrichting van lokalen voor dit onderwijs gewenst. Ernstig ruimtegebrek wordt ondervonden in het mathematisch instituut, in het laboratorium voor toegepaste entomologie en in het seminarium voor Zuidoost-Azië. Verlangend wordt uitgezien naar het tot stand komen van een noodcollegezaal en een betere laboratoriuminstallatie voor de pediatrie, alsmede van een grotere collegezaal voor natuurkunde. De nodig geworden ontruiming van het instituut voor pre- en protohistorie maakt het zoeken van een nieuw onderdak noodzakelijk.

Met betrekking tot de vraagstukken, samenhangend met de uitbreiding van het Oudemanhuispoort-complex, hebben de faculteiten opnieuw haar ten aanzien daarvan bestaande wensen kenbaar gemaakt. Het presidium heeft daarna een lijst van eisen opgesteld, welke door de afdeling Publieke Werken en het Bureau voor Organisatie en Efficiency wordt bestudeerd. Het resultaat daarvan zal nog aan de senaatscommissie voor de huisvesting worden voorgelegd. Intussen kwam aan de Slijkstraat een hulpgebouw gereed, dat tezamen met panden in de omgeving die hopelijk nog beschikbaar zullen komen, voorlopig het bestaande ruimtegebrek moet opvangen en het ruimtegebrek dat tijdelijk zal ontstaan, wanneer met de verbouwing van het centrale gebouw der universiteit wordt begonnen.

V. VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

Algemeen

Bij de rectoraatsoverdracht aan het einde van het studiejaar 1956/1957 memoreerde de afgetredende rector magnificus o.m., dat in het afgelopen cursusjaar een aanvang werd gemaakt met de bouw van het ziekenhuis, doordat de secretaris-generaal van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen op 29 december 1956 de eerste paal geslagen heeft voor dit gebouw en daarmede voor het gehele nieuwe complex van gebouwen voor de universiteit, dat zal verrijzen aan de Amstelveenseweg. In dit verband wees hij op de reorganisatie van de bouwstaf, die hierin bestaat dat de bouwstaf in zijn vaste samenstelling voortaan zal worden gevormd door een vertiel directeuren en een curator en een vertegenwoordiger van de senaat, waaraan toegevoegd de architecten en een secretaris. Deze bouwstaf zal naargelang van de onderdelen die aan de orde komen, een bepaalde hoogleraar of bepaalde hoogleraren, vertegenwoordigers van faculteiten enz. voor besprekingen kunnen uitnodigen. Spreker was van oordeel dat deze reorganisatie het werk ongetwijfeld ten goede zou komen.

Vervolgens somde hij o.m. de verschillende mutaties in het docentenkorps op en memoreerde daarbij het besluit tot instelling van een accountantsopleiding. Daarna volgde een overzicht van de aan verschillende docenten verleende onderscheidingen, de congressen waarop de universi-

teit vertegenwoordigd was, en de colleges en voordrachten die door docenten van de universiteit in het buitenland werden verzorgd.

De oriënteringsdag op 9 september, waar de rector en de rector designatus het woord voerden en waar aan de 260 bij de voorinschrijving nieuw-aangekomen studenten vanwege de universiteit en de faculteitsverenigingen inlichtingen werden verstrekt, bleek ook nu in een behoefte te voorzien.

Hetzelfde kan, aldus de rector, niet zonder meer gezegd worden van de voorlichtingsdagen. Op de jaarlijkse voorlichtingsdag meldden zich 137 eindexamenkandidaten voor het verkrijgen van inlichtingen over de studie in de verschillende faculteiten. Met name de naast deze voorlichtingsdag nog georganiseerde middagen buiten Amsterdam trokken dermate weinig belangstelling dat de senaat besloot dit 'buitenwerk' te staken.

In verband met de uitbreiding van de universiteit en het toenemen van het aantal zaken dat om bemoeiing vraagt, besloot de senaat een commissie te benoemen die als opdracht kreeg, aan de senaat een pre-advies voor te leggen betreffende een aanvaardbare structuur van de leiding van de universitaire zaken, voor zover de senaat daarbij betrokken behoort te zijn, en een voorstel te doen omtrent de wijze waarop de leiding zal moeten worden ingericht.

Het totale aantal ingeschreven studenten bedroeg voor het cursusjaar 1956/1957 2259, onder wie 326 vrouwelijke en 105 buitenlandse studenten. Bijzondere vermelding verdient het eerste artsexamen, dat op 16 mei 1957 werd afgelegd.

Met betrekking tot het probleem van de studentenhuisvesting memoreerde spreker de oprichting van de Centrale Stichting Studentenhuysvesting, en met betrekking tot de samenwerking met de andere instellingen voor hoger onderwijs de totstandkoming van het Inter-universitair Contactorgaan.

Na zijn dank te hebben betuigd aan allen met wie hij als rector had mogen samenwerken, droeg spreker de rectorale waardigheid aan zijn opvolger over.

Studenten

Zoals reeds eerder werd vermeld waren aan de Vrije Universiteit te Amsterdam 2259 studenten ingeschreven, onder wie 326 vrouwelijke studenten. Het aantal dergenen die voor het eerst bij de universiteit waren ingeschreven, bedroeg 438.

Voor de onderscheiden studierichtingen luiden de aantallen studenten: theologie 365, rechten 206, letteren en wijsbegeerte 216, wis- en natuurkunde 480, economie 442, psychologie 186, medicijnen 211, politicologie 40, sociologie 50, en notariaat 19, terwijl 44 studenten bij meer dan een faculteit ingeschreven waren.

Aan de Vrije Universiteit studeerden 106 buitenlandse studenten, onder wie 44 studenten uit Indonesië, 14 studenten uit West-Indië, 12 studenten uit Zuid-Afrika, 11 studenten uit de Verenigde Staten van Noord-Amerika en 11 studenten uit de Westduitse Bondsrepubliek.

Examens en promoties

Bij de faculteit der godgeleerdheid werden 39 kandidaatsexamens afgelegd, waarvan 35 met goed gevolg. Aan de doctorale examens onderwierpen zich 19 kandidaten, van wie 18 slaagden. Het aantal promoties bedroeg 7.

Bij de *faculteit der rechtsgeleerdheid* namen 19 gegadigden aan de kandidaatsexamens deel, die allen slaagden, en 33 aan de doctorale examens, van wie 26 slaagden. Bij deze faculteit bedroeg het aantal promoties 2.

Aan de kandidaatsexamens bij de *faculteit der geneeskunde* (1e en 2e gedeelte) onderwierpen zich 82 studenten, van wie 57 met goed gevolg. Aan de doctorale examens (1e en 2e deel) namen 31 kandidaten deel, van wie 26 slaagden. Het semi-artsexamen werd door 4 en het artsexamen door 1 kandidaat afgelegd, die allen slaagden. Het aantal promoties bedroeg 4.

Bij de *faculteit der wis- en natuurkunde* werden alle kandidaatsexamens, t.w. 37, en 25 van de 26 doctorale examens met goed gevolg afgelegd. Het aantal promoties bedroeg 6, waarvan 1 cum laude.

Bij de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werden 33 van de 35 propaedeutische examens en 17 van de 18 kandidaatsexamens met goed gevolg afgelegd. De 10 kandidaten voor de doctorale examens slaagden allen. Het aantal promoties bedroeg 2, waarvan 1 cum laude.

Vanwege de *faculteit der economische wetenschappen* werden 78 kandidaatsexamens afgenomen; 57 van deze examens werden met goed gevolg afgelegd. Van de 74 kandidaten voor het doctorale examen (1e en 2e gedeelte) slaagden 68. Het aantal promoties bedroeg 2.

Aan het kandidaatsexamen psychologie van de *verenigde faculteiten der geneeskunde en der letteren en wijsbegeerte* werd door 25 en aan het doctorale examen door 16 kandidaten deelgenomen, die allen slaagden.

Het aantal kandidaatsexamens bij de *verenigde faculteiten der rechtsgeleerdheid, der letteren en wijsbegeerte en der economische wetenschappen* bedroeg 3 voor sociologie, waarvan 2 met goed gevolg werden afgelegd, en 2 voor politicologie, die beide met goed gevolg werden afgelegd.

VI. ROOMS-KATHOLIEKE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN

Algemeen

Bij de rectoraatsoverdracht aan het einde van het studiejaar 1956/1957 gaf de aftredende rector magnificus vooreerst een overzicht van een aantal gebeurtenissen die, zoals hij zei, aan het leven van alle dag aan een universiteit enig reliëf geven. Hij noemde in dit verband de opening van het eerste verpleeggebouw van het academisch ziekenhuis, welke op 29 september 1956 plaats vond. Verder memoreerde hij o.m. het feit dat op 16 oktober 1956 de eerste doctorale examens II in de geneeskunde werden afgenomen, de viering van de 33e dies natalis van de universiteit op 19 oktober 1956, de inschrijving van de 2000e student op 13 februari 1957, de officiële opening van het audiologisch centrum op 6 mei 1957 en van de polikliniek en kliniek voor dermatologie op 19 juni 1957.

Vervolgens stond hij stil bij de verschillende mutaties in het bestuur van de St.-Radboudstichting, het college van curatoren en het docentenkorps. In dit verband wees hij op het grote belang van een wetenschappelijke staf en de moeilijkheden die zich voordoen bij het aantrekken van voldoende bekwame mensen voor de wetenschappelijke staf. Deze moeilijkheden zijn ten dele van financiële aard; daarnaast is echter ook de sociale status van de wetenschappelijke

staf een zaak die alle aandacht verdient, aldus de rector. Hij sprak de wens uit dat men erin zou slagen aan deze staf een dusdanige plaats te geven in het geheel van de organisatie van de universiteit, als overeenkomt met zijn wezenlijke betekenis voor dit geheel.

Het aantal van 2031 voor volledig onderwijs ingeschreven studenten bewijst, dat hun gemeenschap groeit. Enige bezorgdheid, aldus spreker, wordt toch gewekt wanneer men analyseert hoe het studentenbestand naar de plaats van herkomst geografisch verspreid ligt. Op grond van de statistische gegevens kan worden berekend dat ongeveer 83% van de Nijmegenese studenten afkomstig is uit de provincies Noord-Brabant, Limburg en Gelderland. De commentaar op de statistische gegevens verbindt daaraan de gevolgtrekking, dat aan de katholieke universiteit een duidelijk regionale functie moet worden toegekend. Zou de statistische commentator gelijk hebben, aldus spreker, dan zouden wij te doen hebben met een ontwikkeling die toch bijzondere aandacht verdient. De doelstelling die voorzat bij de oprichting van een universiteit, is zeker niet geweest de stichting van een universiteit die vóór alles een regionale functie zou vervullen. Zulk een ontwikkeling zou bepaaldelijk niet overeen te brengen zijn met het verwezenlijken van de opdracht die vanaf den beginne aan de rooms-katholieke universiteit is toegedacht en die ook in haar wezen ligt opgesloten. De tweevoudige functie die zij te vervullen heeft, nl. de vorming van katholieke academici enerzijds en anderzijds het leveren van de katholieke bijdrage aan het nationaal cultuurbezit, eist zeker een grotere spreiding in de herkomst der studenten dan het tegenwoordige beeld te zien geeft. Naast het belang voor de individuele student, aldus spreker, staat het niet minder zwaar wegende belang, dat aan onze universiteit de katholieke academische bevolking in al haar gevarieerdheid en nuancering van gaven en talenten bijdraagt tot de vorming van katholieke wetenschap en cultuur. Vervulling van deze taak eist een gedifferentieerde geografische spreiding der universitaire bevolking. Van de noden en zorgen van de huidige studentengeneratie noemde spreker het toenemende gebrek aan goede huisvesting. Met erkentelijkheid maakte hij in dit verband gewag van de totstandkoming van de Centrale Stichting Studentenhuisvesting. In de ruimtelijke accommodatie kwam een welkome verbetering toen op 15 november 1956 het herbouwde corpsgebouw, het gerestaureerde trefcentrum en de nieuwe mensa werden heropend.

Het inzicht dat de wetenschappelijke vorming van de katholieke academicus als integrerend bestanddeel een vorming van geloofskennis op academisch niveau vereist, heeft geleid tot het invoegen in het leerprogram van colleges in de algemene theologie, waarmede in het begin van het kalenderjaar een aanvang werd gemaakt. Volgens de opzet werden deze godsdienstige colleges gedifferentieerd naar de diverse faculteiten.

Met betrekking tot het bestuur van de universiteit merkte spreker op dat de keuze van de senaat voor het eenjarig rectoraat hem juist lijkt. Het grote bezwaar van het gemis aan continuïteit wordt voor een groot deel op doeltreffende wijze ondervangen door het instituut van de rectorale raad, waarin iedere rector drie jaar zitting heeft. Het meerjarig secretariaat is terwille van het grote belang van de continuïteit een onmisbare voorwaarde voor het behoud van het eenjarig rectoraat. Bij het contact tussen de universiteiten en hogescholen onderling voelt de eenjarige rector ongetwijfeld een zeker gemis aan ervaring tegenover meerjarige ambtgenoten, die uiteraard de daar behandelde universitaire problematiek beter beheersen. Een aan-

wijzing van de secretaris als tweede vertegenwoordiger van de senaat bij de interuniversitaire contacten kan dit bezwaar opheffen.

Van steeds groter gewicht voor de universiteit worden de regelmatige contacten met de andere instellingen voor hoger onderwijs in Nederland. In dit verband noemde spreker de oprichting op 21 oktober 1956 van het Interuniversitair Contactorgaan een bijzonder belangrijke gebeurtenis.

Vervolgens ging hij in op een aantal vraagstukken die niet specifiek zijn voor de Nijmeegse universiteit, maar die het gehele hoger onderwijs in Nederland raken. Allen die voor de ontwikkeling van het hoger onderwijs enige verantwoordelijkheid dragen, worden geconfronteerd met een aantal essentiële problemen, die in hun veelheid nauwelijks zijn te overzien. Deze problemen zijn even veelzijdig als diepgaand: de functie van het hoger onderwijs in het licht van de specialisatie en van de behoeften van de moderne maatschappij aan afgestudeerden, het ten nauwste daarmee samenhangende vraagstuk van de spreiding van het hoger onderwijs en van de verhouding van wetenschapsbeoefening in en buiten de instellingen van hoger onderwijs, het vraagstuk van het wetenschapsbeleid, de inrichting van het leerprogramma, het grote aantal studenten en de nog te verwachten veel grotere toeneming van dit aantal, hun aanpassingsmoeilijkheden en hun noden, de vraagstukken van studieduur, studierendement, toelatingseisen en selectie, en niet op de laatste plaats in het licht van dit alles het probleem van de waarde en mogelijkheid der academische vrijheid. Wij hebben ons meermalen afgevraagd, aldus spreker, of men bij alle discussies over universitaire problemen wel altijd klaar voor ogen had wat men daarbij onder een universiteit verstond. Gaat men bij al deze discussies uit van het verschijnsel universiteit, zoals het zich thans feitelijk aan ons voordoet, of neemt men als uitgangspunt een bepaald idee van wat eigenlijk een universiteit behoort te zijn? Wat is een universiteit, wat is haar wezen en welke is haar functie? Vooreerst is er de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening van de wetenschap, welke functie de universiteit slechts heeft voor het zeer kleine percentage der studenten dat het brengt tot zelfstandig wetenschappelijk werk. Daarnaast is er de functie van het in verband met de beoefening van een bepaalde wetenschap cultiveren van hart en verstand, kortom van het bijbrengen van al datgene wat besloten ligt in het begrip geestesbeschaving. Deze functie behoort te gelden voor allen die een academische vorming ontvangen. Het is deze vorming die de geschiktheid geeft voor de verantwoorde uitoefening van een aantal maatschappelijke beroepen waarvoor behalve een bepaalde wetenschappelijke kennis een grote geestesbeschaving vereist is. Aan de inhoud van dit begrip universiteit en universitaire vorming beantwoordt als correlatief het begrip academicus. Het is duidelijk, aldus spreker, dat vorming tot zulk een academicus een bepaalde aanleg tot deze geestesbeschaving en een voorvorming vereist, waarvoor het vroegere v.h.m.o. in verband met de toen bestaande maatschappelijke verhoudingen een natuurlijke, zij het ongetwijfeld te beperkte selectie vormde.

De vraag is echter of dit begrip universiteit en dit begrip academicus nog dezelfde begrippen zijn als die welke wij in de moderne discussie omtrent hoger-onderwijsproblemen feitelijk hanteren. De fundamentele wijziging die zich in het universitaire bestel voltrokken heeft zien wij daarin, dat het hoger onderwijs thans ook de opleiding verzorgt van tal van maatschappe-

lijke functies waarvoor hetzij de wet, hetzij het maatschappelijke verkeer formeel nog een academische opleiding eist, doch voor de juiste vervulling waarvan een goede 'opleiding' zeer zeker, doch een academische vorming in de traditionele zin van het woord geenszins vereist is. Deze wijziging grijpt in het doel van de universiteit in. Door deze wijziging heeft in de doelstelling van het hoger onderwijs een dualisme zijn intrede gedaan dat men dient te onderkennen, en dat op verwarrende wijze schuil gaat onder de eenheid waarmee de universiteit zich naar binnen en naar buiten aandient. Het is deze tweeslachtigheid die het eenvoudig logisch onmogelijk maakt de universitaire problematiek vanuit een centraal gezichtspunt te benaderen. Zolang deze dispaartheid in huidige doelstelling niet duidelijk wordt onderkend en men uitgaat van het verschijnsel universiteit zoals men het feitelijk aantreft, zal men nooit geraken tot oplossingen die bevredigen en komt men tot conclusies die op het geheel kwalijk passen. Met dit probleem hangt, aldus spreker, ten nauwste samen de vraag, hoe men langs natuurlijke wegen de juiste selectie kan verkrijgen van hen die zich op een academische studie gaan toeleppen. Men zal het van harte toejuichen dat de recrutering van de leerlingen van het v.h. m.o. zich meer en meer tot alle lagen van de bevolking gaat uitstrekken, maar deze ontwikkeling stelt ons onherroepelijk voor de vraag hoe uit de massa's abiturienten degenen te onderkennen die geschikt zijn voor een academische studie. Hoe zal men echter de geschiktheid en ook de geneigdheid tot het verkrijgen van een academische vorming willen vastleggen, zolang men daaronder veelsoortige dingen verstaat? Zolang de huidige universiteit met haar verschillende doelstellingen, die in wezen elk geheel andere toelatingscriteria vragen, zich naar buiten op zodanige wijze als een eenheid blijft voordoen, dat deze verschillende doelstellingen niet tot uitdrukking komen, werkt dit verwarrend voor een juiste keuze en moet de kans op mislukkingen wel zeer groot worden. Wanneer men terecht de selectie wil bereiken door middel van een juiste voorlichting, zal toch een scherp inzicht in het wezen van de universiteit, zeker voor hen die deze voorlichting gaan geven, een eerste vereiste zijn.

In dit verband merkte spreker met betrekking tot het rapport van de commissie-Rutten op, dat ook een juiste benadering van het probleem der studentenvoorzieningen naar zijn mening alleen mogelijk is in nauw verband met het vraagstuk van doel en wezen der universiteit. Ook zal men zich de vraag moeten stellen of, als men over studenten spreekt, men wel van het studentenbestand zoals het thans wordt aangetroffen en zoals het in de toekomst te verwachten is, als een eenheid die voorzieningen behoeft, mag uitgaan, dan wel of men niet veel eerder ook hier een onderscheiding moet aanbrengen overeenkomstig de doelstellingen der huidige universiteit. Het zou wel eens kunnen zijn dat niet voor alle groepen van studenten dezelfde voorzieningen verantwoord zijn.

Na zijn grote erkentelijkheid te hebben uitgesproken ten aanzien van allen die hem de vervulling van zijn taak aanmerkelijk hadden verlicht, droeg hij de rectorale waardigheid aan zijn opvolger over.

Studenten

Aan de rooms-katholieke universiteit te Nijmegen waren voor het studiejaar 1956/1957 2031 studenten voor volledig onderwijs ingeschreven, onder wie 445 vrouwelijke studenten. Het

aantal eerstejaars studenten bedroeg 465. De faculteit der godgeleerdheid telde 40, die der rechtsgeleerdheid 278, die der geneeskunde 479 en die der letteren en wijsbegeerte 684 studenten. Bij de verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der rechtsgeleerdheid waren 211 en bij de verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der geneeskunde waren 322 studenten ingeschreven. Verder waren er 17 reeds afgestudeerden, die meestal voor meer dan één studierichting waren ingeschreven.

Ongeveer 43 studenten waren uit het buitenland afkomstig, van wie 14 uit België en 9 uit Indië.

Examens en promoties

Aan de *faculteit der godgeleerdheid* werden 13 baccalaureaats-, 7 licentiaats-, en 8 doctorale examens afgelegd, alle met goed gevolg. Het aantal promoties bedroeg 2.

Bij de *faculteit der rechtsgeleerdheid* namen 52 gegadigden aan het kandidaatsexamen deel, van wie 36 slaagden, en 135 aan het doctoraal examen van wie 100 slaagden. Het aantal promoties bedroeg eveneens 2.

Aan de kandidaatsexamens bij de *faculteit der geneeskunde* onderwierpen zich 98 studenten, van wie 55 met goed gevolg. Aan de doctorale examens namen 48 kandidaten deel, van wie 22 slaagden. Het aantal promoties bedroeg 2.

Bij de *faculteit der letteren en wijsbegeerte* werden 74 van de 76 kandidaatsexamens met goed gevolg afgelegd, terwijl van de 49 kandidaten voor de doctorale examens 48 slaagden. Het aantal promoties bedroeg 7, waarvan 1 cum laude.

Het aantal kandidaatsexamens bij de *verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der rechtsgeleerdheid* bedroeg 25, waarvan 21 met goed gevolg werden afgelegd. Voor de doctorale examens slaagden alle 17 kandidaten. In de politieke en sociale wetenschappen werd een doctoraat verleend.

Aan het kandidaatsexamen psychologie van de *verenigde faculteiten der letteren en wijsbegeerte en der geneeskunde* namen 23 kandidaten deel, van wie 17, en aan het doctorale examen 17 kandidaten, die allen slaagden. De 4 gegadigden voor het kandidaats- en de 4 kandidaten voor het doctorale examen slaagden eveneens allen.

VII. TECHNISCHE HOGESCHOOL TE DELFT

Algemeen

Het cursusjaar 1956/1957 zal in de geschiedenis van de technische hogeschool te Delft een bijzondere plaats blijven innemen; het is immers het jaar waarin aan deze hogeschool rechtspersoonlijkheid werd verleend. De grotere verantwoordelijkheid die hierdoor op de leiding van de hogeschool is gelegd, brengt consequenties met zich mee. Enerzijds zal de leiding van de hogeschool aan de Regering voortdurend een duidelijk inzicht dienen te geven in de richting en de omvang van de plannen die zij voornemens is te verwezenlijken, anderzijds heeft zij de verplichting periodiek verslag uit te brengen over de wijze waarop zij haar bevoegdheden heeft uitgeoefend, en over de resultaten die werden bereikt.

Aan het einde van het verslagjaar bestond de senaat uit 88 gewone, 44 buitengewone, 5 bijzondere en 15 oud-hoogleraren; voorts doceerden aan de hogeschool 20 lectoren, terwijl nog 17 opdrachten tot het geven van onderwijs waren verstrekt. Daarnaast waren op eerdergenoemd tijdstip in dienst 212 wetenschappelijke ambtenaren, 367 assistenten, 155 technische en 274 administratieve ambtenaren en 838 man hulp personeel. Met inbegrip van degenen die lange tijd afwezig waren in verband met militaire dienst, verlof buiten bezwaar, langdurige ziekte e.d., bedroeg het aantal aan de hogeschool benoemden per 31 augustus 1957 2039.

Vervanging en uitbreiding van personeel waren in bijna alle rangen moeilijk wegens de krappe arbeidsmarkt. In het bijzonder vormden niet te vervullen vacatures in de wetenschappelijke rangen een zodanige directe belemmering van de wetenschapsbeoefening en het onderwijs, dat hieraan wel speciale aandacht moest worden geschonken. Het bleek bij herhaling niet mogelijk excellerende figuren aan te trekken of in dienst te houden. De personeelstekorten maakten het noodzakelijk dat op het aanwezige personeel vaak een extra beroep moest worden gedaan. Gezegd mag worden dat in het algemeen de leden van de t.h.-gemeenschap zich ieder op zijn plaats en op zijn eigen wijze hebben ingespannen om de belangen van de hogeschool zo goed mogelijk te dienen.

Het onderwijs aan de technische hogeschool kent de aantrekkelijkheid van een steeds groter wordende variatie door uitbreiding en verdieping van de verschillende vakgebieden, hetgeen evenwel aan de leiding van de hogeschool en van de afdelingen steeds dringender vragen stelt omtrent de noodzakelijke integratie in het geheel van de technische wetenschappen, de zwaarte van de studieprogramma's, de bestuurlijke organisatie en de personele voorzieningen. Dit jaar werd ingesteld de opleiding voor wiskundig ingenieur. De studenten kunnen gebruik maken van het enige jaren geleden in de afdeling der algemene wetenschappen gestichte instituut voor toegepaste wiskunde, dat zich in het afgelopen jaar gunstig ontwikkelde. De in dit instituut te plaatsen elektronische rekenautomaat van het type 'Zebra' zal het mogelijk maken, dat de afdeling der algemene wetenschappen voor de andere afdelingen vele experimenteel direct onoplosbare technische problemen nader tot een oplossing kan brengen via de weg van de wiskundige numerieke analyse. Met de tot nu toe gevolgde rekenmethoden was dit veelal uitgesloten. Het onderwijs in de studierichting voor wiskundig ingenieur biedt overigens de gelegenheid tot een rijkere variatie in keuzevakken voor de hogerejaars studenten in andere studierichtingen.

De ontwikkeling van vele grensgebieden in de wetenschap brengt een zekere onderlinge afhankelijkheid met zich mede, die een hechtere samenwerking tussen de verschillende afdelingen tot gevolg heeft. Dit blijkt o.m. op het gebied van de regeltechniek, waar de afdelingen elektrotechniek, werktuigbouwkunde en technische natuurkunde tot een gezamenlijk programma kwamen. De ontwikkeling op dit wetenschapsgebied is een voorwaarde voor het onderzoek op het gebied van de automatisering van het productieproces. Deze wetenschap, die sinds lang de aandacht heeft en reeds in het studieprogramma was opgenomen, wordt thans elders zo snel ontwikkeld, dat de hogeschool haar werkzaamheden in deze richting zal moeten uitbreiden en versnellen. Dit laatste geldt ook in de afdeling der werktuigbouwkunde voor de ontwikkeling van gasturbines en straalmotoren.

De afdeling der elektrotechniek nam dit jaar de radartoren in gebruik, waardoor het mogelijk werd de voortplanting van elektromagnetische golven over grote afstanden te onderzoeken en vroeger verrichte theoretische onderzoeken experimenteel te toetsen. Bij deze afdeling zijn voorts in opbouw of in een stadium van verdere ontwikkeling het televisie-, het transistor- en het radiolaboratorium.

Als bijzonder terrein van samenwerking tussen de afdelingen dient nog genoemd te worden de reactorkunde. Hierbij zijn de afdeling der werktuigbouwkunde, der scheikundige technologie en der technische natuurkunde betrokken. Het besluit, de hoger-onderwijsreactor te Delft te plaatsen, stelden de curatoren op hoge prijs en zij verklaarden zich dan ook gaarne bereid de zorg voor de bouw van de reactorhal met de bijbehorende laboratoria op zich te nemen. De voorbereidingen voor de vestiging en de inwerkingstelling van de reactor zijn thans in volle gang onder leiding van een door curatoren ingestelde commissie, die gevormd wordt door de bij dit wetenschapsterrein betrokken hoogleraren van de hogeschool.

In de onderafdeling der scheepsbouwkunde trekken, naast het experimentele spuurwerk in de sleeptank en de cavitatietunnel, de onderzoeken in het laboratorium voor het onderzoek van scheepsconstructies de aandacht, omdat hierbij methoden worden gevolgd die elders nog niet zijn toegepast. De voorlopige resultaten zijn veelbelovend en wekken ook in het buitenland reeds belangstelling.

De luchtvaartkundige wetenschappen maken momenteel een sterke en ingrijpende ontwikkeling door. Het gebied der hoge en zeer hoge snelheden, dat meer en meer ontsloten wordt, alsmede de toepassing van nieuwe materialen en constructiemethoden scheppen talrijke nieuwe problemen. De methoden voor het meten van vliegprestaties en vliegeigenschappen tijdens de vlucht ondergaan drastische wijzigingen. Naast de reeds aanwezige windtunnel voor lage snelheden is thans een supersonische windtunnel in aanbouw. Proeven met nieuwe vliegtuigmodellen van sterk afwijkende vorm zijn in voorbereiding. Bij wijze van proef is in deze onderafdeling dit jaar het eerste gedeelte van een serie leergangen over sociale verhoudingen gegeven om de studenten, voordat zij praktisch gaan werken, enig inzicht te geven in de organisatievormen van bedrijven en in de verhoudingen tussen werkgevers en werknemers. Dat de hogeschool zich niet beperkt tot uitsluitend onderwijs geven en onderzoek verrichten blijkt uit de vele activiteiten die tot doel hebben het met succes studeren te bevorderen. De initiatieven hiertoe gingen zowel van de leiding van de hogeschool als van de studentenorganisaties uit. Wat bij de studentenzorg historisch gegroeid is, begint thans zijn consolidatievorm aan te nemen. Van beide kanten wordt ernaar gestreefd zich naar elkaar te richten en met elkaar samen te werken, om met de ter beschikking staande middelen tot een maximaal resultaat te komen.

Studenten en examens

Het aantal studenten, dat de laatste jaren reeds voortdurend gestegen was, nam ook in het verslagjaar toe en wel met 371. Het totale aantal werd 5369, hetgeen 339 meer is dan door het Centraal Bureau voor de Statistiek was becijferd. Het aantal nieuw ingeschrevenen bedroeg 1122. Dit is 175 meer dan in het voorafgaande jaar en 172 boven de prognose van eerdergenoemd

bureau. Vooral de sterke stijging in de afdelingen bouwkunde en technische natuurkunde is in de laatste jaren opvallend.

De aantallen met goed gevolg afgelegde propaedeutische, kandidaats- en ingenieursexamens bedroegen respectievelijk 635, 551 en 500, terwijl 30 promoties plaats vonden.

Materiële voorzieningen

De voorzieningen met apparatuur hebben dit jaar weinig moeilijkheden opgeleverd. Over het algemeen lieten de beschikbare middelen toe, dat aan de verlangens van de laboratoria in bevredigende mate werd voldaan. Deze verlangens moesten echter noodgedwongen tijdelijk beperkt worden, omdat de voortgang van de bouw nog steeds traag was in vergelijking met de ontwikkeling die zich in de verschillende afdelingen voordoet. Bij gebrek aan plaatsruimte moesten daardoor vele aanschaffingen evenals aanstelling van personeel achterwege blijven, ten koste van onderwijs en onderzoek. Het sterkst doet zich dit gevoelen bij de afdeling der elektrotechniek, waar voorlopig elke uitbreiding van activiteit die ruimte kost, uitgesloten is en zelfs de huidige werkzaamheden door ruimtegebrek sterk bemoeilijkt worden.

Wanneer de afdeling der technische natuurkunde haar nieuwe gebouw kan betrekken, zal de afdeling elektrotechniek kunnen beschikken over het door die afdeling verlaten gebouw. De vrees is niet ongegrond dat de beperking die aan de plannen voor het nieuwe gebouw voor technische natuurkunde indertijd is opgelegd, de ontwikkeling van deze afdeling zal remmen, ook wegens de meer dan proportionele toeneming van het aantal studenten in deze afdeling gedurende de laatste reeks van jaren. Een soortgelijke ontwikkeling valt waar te nemen in de afdeling der bouwkunde. Voor deze afdeling is in een dringende behoefte voorlopig voorzien door het plaatsen van een derde verdieping op een gedeelte van het hoofdgebouw bouwkunde. Deze uitbreiding zal echter in de naaste toekomst onvoldoende blijken; dan zal een nieuw gebouw in de Wippolder nodig zijn, waarin ook de onderdelen van deze afdeling kunnen worden ondergebracht die thans nog in verschillende andere gebouwen zijn gehuisvest. Hierdoor zal tevens tegemoet gekomen worden aan de behoefte van docenten en staf van deze afdeling aan nauwere onderlinge samenwerking.

In de loop van dit jaar werd het nieuwe gebouw voor werktuig- en scheepsbouwkunde, voor zover gereed, in gebruik genomen. Ook hier ondervindt men echter het bezwaar van te weinig contact met de laboratoria die nog niet naar de Wippolder konden worden overgebracht. Het Stevin-laboratorium van de afdeling der weg- en waterbouwkunde werd dit jaar eveneens in gebruik genomen, evenals het nieuwe laboratoriumgebouw van de onderafdeling vliegtuigbouwkunde. In september 1956 is het nieuwe hallencomplex ten behoeve van het laboratorium voor metaalkunde betrokken, hetgeen een belangrijke verbetering betekent zowel voor het onderwijs als voor het onderzoek. Pas als het hoofdgebouw voor metaalkunde is voltooid zal de opleiding volledig op peil kunnen worden gebracht. Het gebouw voor microbiologie nadert zijn voltooiing.

De nieuwe gebouwen voldoen over het algemeen uitstekend aan de verwachting, hoewel op enkele ondergeschikte punten die indertijd niet konden worden voorzien, nog enige verbeteringen moeten worden aangebracht. Een ander punt, dat meer zorg baart, is de krapheid van

de nieuwe gebouwen, veroorzaakt doordat indertijd te geringe kapitalen ter beschikking konden worden gesteld. In sommige van de nieuwe laboratoria is dit reeds duidelijk merkbaar, zodat voorzieningen voor uitbreiding moeten worden getroffen.

Het laat zich aanzien dat aan de gebrekkige huisvesting van de afdeling der algemene wetenschappen in het komende jaar voor een groot deel een einde zal komen. Zij zal ondergebracht worden in het hoofdgebouw van de hogeschool, waarin ruimte gevonden is door verbouwingen, die in het afgelopen jaar goede vorderingen hebben gemaakt.

De ontwikkeling van het onderzoek en het aantal studenten, dat naar verwachting aanzienlijk groter zal worden, zullen op korte termijn belangrijke uitbreidingen noodzakelijk maken. De hiervoor op te stellen eisen zijn thans een onderwerp van studie. In deze studie zullen ook worden betrokken veranderingen die zich in de wijze van studeren aan de hogeschool geleidelijk voltrekken. Vooral bij het onderwijs in de hogere jaren wordt het werken in groepsverband onder leiding van een of meer docenten veelvuldiger toegepast. Wellicht zal hierdoor, naast de behoefte aan grote collegezalen, die aan colloquiumzalen sterk toenemen.

Aan het slot van dit overzicht dient nog te worden vermeld dat curatoren een bureau gebouwen hebben ingesteld, zulks in verband met de uitgebreide bevoegdheden op het gebied der bouwzaken welke de hogeschool door de wijziging van de Hoger-onderwijswet heeft verkregen. Het bureau heeft tot taak de voorbereiding en uitvoering van alle nieuwbouw, verbouw, exploitatievoorzieningen en onderhoud van de gebouwen der hogeschool.

VIII. LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN

Algemeen

Met ingang van 15 mei 1957 zijn de wijzigingen van de wet tot regeling van het hoger landbouwonderwijs in werking getreden. Deze wijzigingen zijn tot stand gebracht bij de wet van 1 augustus 1956 (*Stb.* 459), waarmede voor de landbouwhogeschool een nieuwe bestuursvorm werd ingevoerd.

Deze nieuwe bestuursvorm komt neer op een samensmelting van de colleges van curatoren en van rector magnificus en assessoren. De beide genoemde colleges zijn opgeheven en vervangen door een bestuur van 8 leden, waarin de rector magnificus ambshalve zitting heeft, terwijl voorts 2 leden worden benoemd uit de gewone hoogleraren der landbouwhogeschool.

Het doel van de wijziging was, een vereenvoudiging bij de behandeling van zaken te bevorderen. Het bestuur behartigt de belangen van de landbouwhogeschool in de ruimste zin, terwijl de senaat zich in het bijzonder bezighoudt met die aangelegenheden welke de studie aan de landbouwhogeschool en de beoefening van de wetenschap betreffen.

Teneinde een vlotte gang van zaken te verkrijgen is een dagelijks bestuur ingesteld, dat bestaat uit de voorzitter van het bestuur en de rector magnificus. Voorts is ingesteld de functie van secretaris van de landbouwhogeschool. Deze secretaris treedt als zodanig op in het bestuur en in het dagelijks bestuur en heeft in deze colleges een adviserende stem. Teneinde een nauwere samenwerking met het ministerie van landbouw en visserij te verkrijgen is in de wet bepaald, dat de minister een ambtenaar aanwijst die als zijn vaste vertegenwoordiger de ver-

gaderingen van het bestuur bijwoont en bevoegd is aan de beraadslagingen deel te nemen. In de rede, door de rector magnificus bij de overdracht van zijn ambt gehouden, wordt het ruimteprobleem het knelpunt in de ontwikkeling van de landbouwhogeschool genoemd. In de loop van het studiejaar 1956/1957 werden voor de afdeling Landbouwscheikunde de moeilijkheden in dit opzicht opgelost door de totstandkoming van een nieuw laboratorium. Met de bouw van laboratoria voor fysische en colloid-chemie, voor organische chemie en voor entymologie is een aanvang gemaakt.

Studenten en examens

Voor het studiejaar 1956/1957 waren aan de landbouwhogeschool 865 studenten ingeschreven, onder wie 18 zonder examendoelinden en 34 voor het volgen van enkele lessen. Voor het propaedeutisch examen studeerden 370, voor het kandidaatsexamen 235 en voor het ingenieursexamen 208 kandidaten. Het propaedeutisch examen werd door 196, het kandidaatsexamen door 83 en het ingenieursexamen door 94 studenten met goed gevolg afgelegd. Tot doctor in de landbouwkunde promoveerden 20 landbouwkundig-ingenieurs, van wie 1 cum laude.

IX. NEDERLANDSCHE ECONOMISCHE HOOGESCHOOL TE ROTTERDAM

Algemeen

Bij de overdracht van het rectoraat van de Nederlandsche Economische Hogeschool te Rotterdam memoreerde de scheidende rector magnificus o.m. degenen die in het afgelopen cursusjaar aan de hogeschool waren ontvallen, de mutaties in het docentenkorps en de verleende onderscheidingen. Verder wees hij op de vele excursies, waarbij de studenten de gast waren van verschillende bedrijven en instellingen.

De organisatie van de studie in de kwantitatief-economische richting kreeg in de loop van het voorbije cursusjaar haar beslag, zodat het studieplan 1957/1958 naast de bedrijfs-economische richting, de staatkundig-economische richting, de sociologisch-economische richting ook de kwantitatief-economische richting vermeldt.

Het semi-permanente gebouw van het Nederlandsch Economisch Instituut kwam eind juni gereed. Het werd op 4 juli 1957 door de vice-president-curator in tegenwoordigheid van Z.K.H. de Prins der Nederlanden officieel in gebruik genomen.

Het probleem van de studieduur, aldus de rector, heeft voortdurend de aandacht van senaat en van curatoren. Een jongeman moet niet te laat in de praktijk komen. Ook is het gewenst dat, voor zover mogelijk, de zwaarte van de studie en de tijdsduur voor de diverse studierichtingen niet te zeer uiteenlopen. Naar dit evenwicht wordt ook gestreefd bij de specialisatie welke binnen de bedrijfs-economische studierichting mogelijk is. Indien een op zichzelf loffelijk streven de studenten goed toe te rusten de ene richting of b.v. de ene specialisatie zwaarder maakt dan de andere, beïnvloedt men onwillens de keuze en de zozeer gewenste differentiatie in de studie. Aan verlichting van de gestelde eisen zal dan niet kunnen worden ontkomen, en dan kunnen er

wel eens moeilijkheden rijzen, hoewel gebleken is dat bijna altijd in volle harmonie een oplossing kan worden gevonden. Het is met name de staatkundig-economische studierichting ten aanzien waarvan enige verlichting met betrekking tot de keuze der vakken en de omvang der te bestuderen literatuur werd doorgevoerd. Ook dit jaar heeft de studieduur weer een der agendapunten gevormd van het symposium van besturende colleges en senaat, dat op 11 mei 1957 gehouden werd.

Spreker ging vervolgens in op enkele vragen betreffende de koers van de hogeschool op lange termijn. Deze vragen formuleerde hij aldus: wat is onze positie, waarop berust deze, wat moeten wij doen om deze te behouden bij een versterking van het internationale accent. Met betrekking tot de eerste vraag meende spreker te mogen zeggen dat de hogeschool in ruim 40 jaar een erkende plaats in het Nederlandse bestel heeft verworven. Deze gunstige ontwikkeling is voor een wel zeer groot deel toe te schrijven aan de praktische instelling, het willen zien van en het luisteren naar wat er in de maatschappij gebeurt en staat te gebeuren, en als consequentie hiervan het brengen van wat nodig is en dit tijdig. Dat het onderwijs daarbij een harmonisch geheel is gebleven is voor een goed deel toe te schrijven aan de goede verhoudingen in de senaat.

De werkdadigheid en de snelle manoeuvreerbaarheid hangen naar het oordeel van spreker nauw samen met de zeer moderne bestuursvorm van de hogeschool. Door haar autonomie is het bestuur van de hogeschool succesvol geweest en is verandering van initiatieven voorkomen. Om bij een versterking van het internationaal accent het verworvene te bestendigen zal de hogeschool haar dynamische instelling, haar snelle manoeuvreerbaarheid en haar autonomie dienen te behouden.

Het aantal studenten dat naar de Nederlandsche Economische Hogeschool komt, neemt nog steeds toe. Bleef het aantal ingeschrevenen in 1939 nog juist onder de 500, in het afgelopen cursusjaar bedroeg dit aantal 1440. Rekent men daarbij de categorie niet-ingeschrevenen die voor een examen werken en goeddeels nog regelmatig de hogeschool bezoeken voor contact met docenten en assistenten, dan kan men zeggen dat de Nederlandsche Economische Hogeschool ca. 1600 studenten telt. De uitbreiding van het aantal docenten kan blijkbaar geen gelijke tred houden met de toeneming van het aantal studenten. Niet alleen betekent dit voor verschillende vakken een overbelasting van hoogleraren en lectoren, maar het aantal studenten is bepaald te groot voor die individuele attentie welke men toch gaarne aan hen besteden zou. Ondanks het weer grote aantal afgestudeerden gaat het met de plaatsing over het algemeen goed, aldus spreker. Het is goed dat de studenten, hun ouders en ook de studentenorganisaties met betrekking tot de plaatsing en in verdere strekking het slagen in de maatschappij, zich realiseren dat de maatschappij zich straks niet aanpast aan de afgestudeerde, doch dat deze én door zijn kennis én door wat hij is en presteert, geschikt moet zijn voor werk in de maatschappij. In dit verband noemde spreker het lidmaatschap ener studentenorganisatie en de militaire dienst, welke kunnen werken als schaaft, waardoor oneffenheden waaraan de maatschappij zich zou stoten, vaak weggenomen worden. Welk beleid een studentenorganisatie ook voert, dit pedagogische deel van haar taak moet zij goed in het oog houden.

Aan het einde van zijn rede betuigde de rector zijn erkentelijkheid voor de steun die hij tijdens

zijn ambtsperiode had mogen ondervinden, waarna hij de rectorale waardigheid aan zijn opvolger overdroeg.

Studenten en examens

Het aantal studenten bedroeg voor het studiejaar 1956/1957 1440, van wie 396 voor de eerste, 250 voor de tweede, 198 voor de derde, 163 voor de vierde en 433 voor de vijfde maal of een groter aantal malen was ingeschreven.

Van buiten de grenzen waren 64 studenten afkomstig, t.w. 6 uit Suriname en de Nederlandse Antillen, 43 uit Indonesië, 10 uit Europese landen en 5 uit landen buiten Europa.

Het aantal kandidaten dat het propaedeutisch examen in de economische wetenschappen aflegde bedroeg 358, van wie 218 slaagden, terwijl aan het kandidaatsexamen in de economische wetenschappen door 114 van de 179 gegadigden met goed gevolg werd deelgenomen. Voor het doctoraal examen in de economische wetenschappen slaagden 86 van de 102 en voor het examen in de accountancy 10 van de 17 kandidaten. In de loop van het studiejaar 1956/1957 vonden 8 promoties plaats.

X. KATHOLIEKE ECONOMISCHE HOGESCHOOL TE TILBURG

Algemeen

Zoals gebruikelijk gaf de aftredende rector magnificus in zijn rede bij de overdracht van het rectoraat op 16 september 1957 een verslag van de lotgevallen van de Katholieke Economische Hogeschool gedurende het studiejaar 1956/1957.

Na o.m. de verbouwing van de bibliotheek en de hieruit voortvloeiende verbetering van accommodatie en outillage van het uitleenbureau gememoreerd te hebben, ging hij nader in op de toekomstige ontwikkeling van de omvang van het hoger onderwijs in Nederland.

Uit onderwijs-organisatorisch oogpunt gezien, aldus de rector, zijn de prognoses van het Centraal Bureau voor de Statistiek dienaangaande bepaald verontrustend. Worden de verwachtingen betreffende de toeneming van het aantal studenten werkelijkheid, dan zal het hogeronderwijsapparaat in ons land in slechts weinige jaren tijds bijna verdubbeld moeten worden.

Hoe groot het deel zal zijn dat de economische hogeschool van die groei zal krijgen valt niet met zekerheid te zeggen. Een studie die gericht is op de analyse van de regionale niveaunderschillen die in ons land ten aanzien van de deelneming aan de verschillende vormen van onderwijs kunnen worden geconstateerd, doet verwachten dat de deelneming aan het hoger onderwijs door de bevolking in de zuidelijke en de oostelijke provincies sneller zal toenemen dan die door de bevolking in het westen des lands. Hieruit zijn, aldus spreker, direct gevolgtrekkingen te maken voor onze hogeschool, die haar studenten voor bijna 90% uit de provincies Noord-Brabant, Gelderland, Limburg en Overijssel betreft.

De rector zette uiteen dat de verwachtingen ten aanzien van de snellere groei van het hoger onderwijs in de zuidelijke provincies niet op demografische overwegingen zijn gebaseerd maar op onderwijs-sociologische. Vergelijken met de westelijke provincies hebben de zuidelijke

tot nu toe o.m. onder de invloed van sociale structuurverschillen een zeer grote achterstand vertoond in de deelneming aan het hoger onderwijs. Deze achterstand kan voor het grootste deel worden verklaard door het tekort aan deelneming aan het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs. Daarnaast speelt de omstandigheid een rol dat de geslaagden voor de eindexamens bij dat onderwijs hier een nog vrij groot tekort aan belangstelling voor het hoger onderwijs vertonen. Er zijn gegronde verwachtingen dat de situatie binnen afzienbare tijd zal veranderen, en volgens deskundigen zal de uitbreiding van de economische hogeschool tussen thans en 1907, voorzover zij in de aantallen eerstejaars tot uitdrukking zal komen, minimaal een verdubbeling inhouden. Men zal er evenwel verstandig aan doen met een veel sterkere groei rekening te houden. De maximale uitbreiding die bereikt zou worden indien de deelneming der zuidelijke katholieken even groot zou worden als die van de bevolking in het westen des lands, wordt geraamd op 200%, een groei dus tot het drievoud van de huidige omvang. Bij de planning van de uitbreiding van de voorzieningen, aldus spreker, houde men het op het gemiddelde van deze beide ramingen, op een toeneming derhalve tot twee en een half maal de huidige omvang. De bouw van een nieuwe hogeschool met een aanvankelijk capaciteit van 1700 studenten dient dan ook met de uiterste voortvarendheid te worden aangepakt.

De rector gaf vervolgens een overzicht van de mutaties in het docentenkorps en somde de gastcolleges op die in het afgelopen studiejaar aan de Tilburgse hogeschool werden gegeven. De senaat heeft zich in het voorbije studiejaar ernstig beraten over het studieprogramma. Hierbij bleek, dat de theoretisch-economische vorming niet aan haar doel beantwoordde. Deze studiemogelijkheid heeft de senaat daarom laten vervallen. De praktisch-economische specialisatie voldoet goed aan het gestelde doel. Gezien het grote aantal studenten dat in zijn doctorale studie deze mogelijkheid benut, kwam het de senaat wenselijk voor deze specialisatie te verheffen tot de status van richting, en zij zal dan ook te beginnen met het nieuwe studiejaar onder de titel economisch-bedrijfsuishoudkundige richting haar leven voortzetten.

In de economisch-sociologische studierichting werd de mogelijkheid geopend inplaats van het geld-, krediet- en bankwezen de organisatie van de onderneming als onderdeel van de vakken-groep economie te kiezen. De economisch-bestuurswetenschappelijke richting, nationale specialisatie, behoefde geen wijziging. De benodigde wijzigingen in de economisch-bestuurswetenschappelijke richting, internationale specialisatie, zijn nog in studie. Het ligt in de bedoeling van de senaat hiervoor in het komende studiejaar een doeltreffende oplossing te vinden.

Een belangrijke uitbreiding kwam tot stand in de mogelijkheid tot econometrische vorming door de instelling van een econometrische richting met twee specialisaties, nl. een algemeen economische en een bedrijfsuishoudkundige.

Daar de sinds kort bestaande opleiding tot wiskundig ingenieur te Delft academici zal voortbrengen die zich wellicht ook ten dele met bedrijfseconomische problemen zullen bezighouden, lijkt het gewenst dat in de toekomst tussen de wiskundig ingenieur en de bedrijfseconometrist een goede samenwerking zal ontstaan. Het, naar gehoopt wordt, levendige contact dat in de komende jaren zal groeien tussen de studenten van de technische hogeschool te Eind-

hoven en de studenten van de katholieke economische hogeschool te Tilburg, zal wellicht voor deze samenwerking een gunstig klimaat kunnen scheppen.

Ten dele als gevolg van de invoering van de econometrische richting, ten dele door de opneming van het geld-, krediet- en bankwezen in het propaedeutisch examen, dienden in het kandidaatsexamen enige wijzigingen te worden aangebracht. Zo werd het vak statistiek in het kandidaatsexamen opgenomen. Met betrekking tot de afdeling der sociale wetenschappen heeft de senaat gemeend het overleggen van een testimonium A en de opneming in het kandidaatsexamen van het vak statistiek op beperkt peil te moeten invoeren. Een verdere uitbreiding van het statistiekonderwijs houdt de senaat nog in beraad. Het onderwijs in de Spaanse taal zal met ingang van het nieuwe jaar tot een tweejarige cursus worden uitgebreid.

Met betrekking tot de voorlichting riep spreker de bij de aanvang van het collegejaar georganiseerde abiturientenavond in herinnering en de op 13 april gehouden voorlichtingsdag, waarvoor grote belangstelling bestond. Vervolgens gaf hij een kort overzicht van de in het afgelopen cursusjaar gehouden excursies, waaraan op zeer bevredigende wijze werd deelgenomen.

Met betrekking tot de wens van een groot aantal studenten, enige tijd praktisch te werken, deelde spreker mede dat deze wens in het komende studiejaar bij bepaalde specialisaties zal worden gerealiseerd. Hierna stond hij stil bij de activiteiten van twee instellingen die in de hogeschoolgemeenschap een belangrijke plaats innemen, t.w. de stichting Nostrorum Sanitas en de stichting Eigen Huis. Het bestuur van eerstgenoemde stichting heeft nagegaan welke voorzieningen op het gebied van de huisvesting moeten worden getroffen, en in hoeverre de bouw van de nieuwe hogeschool op deze voorzieningen invloed heeft. Hiertoe werd bij de aanvang van dit jaar een enquête gehouden, waarvan de uitkomsten vervat zijn in een gedegen rapport, dat een helder beeld geeft van de huidige situatie en de te treffen voorzieningen. Een door de stichting Eigen Huis ingestelde commissie vatte haar inzichten met betrekking tot de vormgeving en financiering van het nieuwe Eigen Huis voor de studenten der hogeschool eveneens in een rapport samen, dat als leidraad zal dienen voor de verwezenlijking van haar plannen.

Na een overzicht betreffende de aantallen studenten en de studieresultaten, hetwelk hierna onder de rubriek 'Studenten en examens' is opgenomen, ging spreker wat dieper in op het vraagstuk van de studieduur. Vergelijkt men de reële met de door de senaat geplande studieduur dan blijkt, dat de werkelijke studieduur voor wat de propaedeutische examens betreft niet veel van de geplande afwijkt. De geplande duur voor het doctoraal examen, 24 maanden, wordt in de afdeling der sociale wetenschappen niet, in de afdeling der economische wetenschappen wel overschreden, en wel met ongeveer 8 maanden. De met het vorige studiejaar in werking getreden veranderingen in het studieprogramma, welke o.m. een verlegging van accent naar het doctoraal examen inhielden, rechtvaardigden de verwachting dat bij ongewijzigde selectie-, studie- en doceermethoden deze overschrijdingsperiode zeker niet korter zal worden.

De geplande duur voor het kandidaatsexamen, 24 maanden, werd in de economische afdeling met gemiddeld 16 en in de sociale afdeling met gemiddeld 6 maanden overschreden. De met

het vorige studiejaar in werking getreden vereenvoudiging van het kandidaatsexamen zal waarschijnlijk wel tot een verkorting van de overschrijdingstermijn in de economische afdeling leiden.

Spreker acht het dringend gewenst dat eens onderzocht wordt of de huidige selectie-, studie- en doceermethoden wel doelmatig zijn, mede gezien de verwachte stijging van het aantal studenten en de hiermede verband houdende hoge bouwkosten voor een aangepaste behuizing van het onderwijs. Een dusdanig onderzoek zou, in opdracht van de senaat, door een terzake kundig instituut dienen te worden uitgevoerd. Ook van de zijde van de studenten zou medewerking kunnen worden verleend daar, vooral in het derde trimester, het collegebezoek veel te wensen overlaet.

Aan het slot van zijn rede droeg spreker de rectorale waardigheid aan zijn opvolger over.

Studenten en examens

Gedurende het studiejaar 1956/1957 bedroeg het aantal ingeschreven studenten 663 in totaal, onder wie 12 vrouwelijke studenten. Van genoemd totaal waren 527 studenten ingeschreven bij de afdeling der economische en 136 bij de afdeling der sociale wetenschappen. Van de 527 ingeschrevenen bij de afdeling der economische wetenschappen volgden 26 de cursus accountancy, terwijl 34 de cursus voor belastingdeskundige kozen. Van de 136 ingeschrevenen bij de afdeling der sociale wetenschappen volgden 16 de cursus sociologie van de zielzorg, welke cursus bovendien nog 97 toehoorders telde.

Geografisch lag de herkomst der ingeschrevenen als volgt: Friesland 1%, Overijssel 3%, Gelderland 8%, Utrecht 3%, Noordholland 4%, Zuid-Holland 6%, Zeeland 1%, Noord-Brabant 53%, Limburg 20% en het buitenland 1%.

Bij de afdeling der economische wetenschappen werden 82 propaedeutische examens afgelegd, waarvan 59 met goed gevolg, en 61 kandidaatsexamens, waarvan 54 met goed gevolg. Van de 40 kandidaten die voor het doctorale examen opgingen, slaagden 35.

Het aantal propaedeutische examens bij de afdeling der sociale wetenschappen bedroeg 30, waarvan 23 met goed gevolg werden afgelegd. De 13 gegadigden voor het kandidaatsexamen en de 8 kandidaten voor het doctorale examen slaagden allen. Verder slaagden 4 kandidaten voor het baccalaureaats- en 10 kandidaten voor het accountantsexamen. Het aantal promoties bedroeg 2.

INHOUDSOPGAVE

Deel I - Algemeen gedeelte

Verslag van de staat van het onderwijs in Nederland over het jaar 1957

	blz.		blz.
A. Algemeen	7	Beheer van het openbaar lager onderwijs	29
Algemeen	7	Uitvoering Lager-onderwijswet 1920	30
Financiën	7	Uitvoering Leerplichtwet	30
Scholenbouw	8	Geneeskundig toezicht en bijzondere voorzieningen	30
Leerkrachten	9	Financiën	30
Rijksstudietoelagen	10	Overheidsuitgaven	30
Vernieuwing van het onderwijs	11	Van gemeentewege per leerling beschikbaar gestelde bedragen ter bestrijding van de materiële exploitatielasten	31
Wetgeving en commissies	13	Scholen	31
Buitenlandse betrekkingen	16	Aantallen	31
Andere onderwerpen	18	Leerlingen	31
Wettelijke regeling buitengewoon onderwijs	18	Aantallen	31
Toekomstige onderwijspolitiek	19	Verlaging leerlingenschaal	31
De comprehensive school	20	Onderwijzers	32
Verhouding ouders en school	21	Aantallen	32
Onderwijs en bedrijfsleven	22	Vijfde nota betreffende de behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs	33
B. Kleuteronderwijs	23	Wijziging salarisregeling onderwijzend personeel lager onderwijs en lager land- en tuinbouwonderwijs	33
Algemeen	23	Toepassing Pensioenwet 1922 ten aanzien van onderwijzers in tijdelijke dienst	33
Financiën	23	Andere onderwerpen	34
Overheidsuitgaven	23	Verlaging leerlingenschaal	34
Exploitatievergoeding kleuterscholen	24		
Huurvergoeding bijzondere kleuterscholen	24		
Scholen	24		
Aantallen	24		
Bouwbesluit kleuteronderwijs	25		
Leerlingen	25		
Aantallen	25		
Leidsters	26		
Aantallen	26		
Wachtgeld- en uitkeringsregeling kleuteronderwijs	26		
C. Lager onderwijs	27		
I. Algemeen	27		
Algemeen	27		
Wijziging Lager-onderwijswet 1920	27		
		II. Gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs	35
		Financiën	35
		Overheidsuitgaven	35
		Scholen	36
		Aantallen	36
		Leerlingen	36
		Aantallen	36
		Onderwijzers	37
		Aantallen	37
		Andere onderwerpen	37
		Schoolrijpheid	37
		Dalton-onderwijs	38
		Expressie en onderwijs	38
		Wijziging schoolorganisatie	38

	blz.
III. Buitengewoon lager onderwijs	39
Algemeen	39
Wijziging besluit buitengewoon lager onderwijs 1949	39
Financiën	39
Overheidsuitgaven	39
Wijziging regeling bijdrage huisvestingskosten schipperskinderen	40
Scholen	40
Aantallen	40
Leerlingen	40
Aantallen	40
Onderwijzers	42
Aantallen	42
IV. Uitgebreid lager onderwijs	42
Financiën	42
Overheidsuitgaven	42
Scholen	42
Aantallen	43
Leerlingen	43
Aantallen	43
Onderwijzers	44
Aantallen	44
Andere onderwerpen	44
Ulo-experiment	44
Enquête: schoolorganisatie	46
Prognose betreffende het te verwachten aantal leerlingen bij het uitgebreid lager onderwijs in de komende jaren en de behoefte aan leerkrachten	46
Personneelsvoorziening bij het ulo	47
D. Opleiding kleuterleidsters	53
Algemeen	53
Opleiding kleuterleidsters	53
Akte van bekwaamheid	53
Financiën	54
Overheidsuitgaven	54
Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen	54
Scholen	54
Aantallen	54
Gesubsidieerde opleidingen	55
Splitting van klassen	55
Leerlingen	55
Aantallen	55
Aanwijzing diploma's	56
Leerkrachten	56
Aantallen	56
Andere onderwerpen	56
Opleiding voor kleuterleidster	56

	blz.
E. Onderwijzersopleiding	57
Algemeen	57
Wijziging Kweekschoolwet	57
Financiën	58
Overheidsuitgaven	58
Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen	58
Vaststelling exploitatiekosten rijkskweekscholen 1957	58
Scholen	58
Aantallen	58
Kweekscholenplan	59
Cursussen	59
Leerlingen	59
Aantallen	59
Herexamens derde leerkring	59
Tijdelijke benoeming als onderwijzer van leerlingen der derde leerkring	60
Leraren	60
Beloning voor waarneming directoraat kweekscholen	60
Andere onderwerpen	60
De opleiding van de onderwijzer in de nieuwe kweekschool	60
Balans van de nieuwe kweekschool	60
Grote en kleine kweekscholen	61
F. Vormingsinstituten voor de leerplichtvrije jeugd	62
Algemeen	62
Financiën	62
Subsidiëring	62
Instituten	63
Aantallen	63
Deelnemers	63
Aantallen	63
G. Nijverheidsonderwijs	65
I. Algemeen	65
Algemeen	65
Financiën	65
Overheidsuitgaven	65
Wijziging Garantiewet leningen n.o.	66
Scholen	66
Aantallen	66
Leerlingen	66
Aantallen	66
Leraren	67
Herziening Rechtspositiebesluit N.O. 1935	67
Uitkeringsregeling N.O.	67
Salarisbesluit L.N.O./M.N.O. 1955	68

	blz.		blz.
Examengeldbesluit N-akten	68	Leraren	79
Onderwijsbevoegdheid diploma civiel ingenieur technische hogeschool Bandoeng.	68	Beloning voor waarneming	79
Gelijkstelling getuigschriften met het pedagogisch getuigschrift n.o.	68	Opleidingen tot leraar bij het lager nijver- heidsonderwijs voor jongens	79
Andere onderwerpen	68	Andere onderwerpen	79
Radiocauserieën	68	Praktijkjaar hogere technische scholen.	79
 II. Lager nijverheidsonderwijs voor jongens.	69	 V. Nautisch onderwijs	81
Algemeen	69	Algemeen	81
Nota betreffende de te verwachten aan- tallen leerlingen en de behoefte aan leer- krachten bij het lager technisch onder- wijs in de eerstkomende tien jaren	69	Eindexamens stuurmansleerling en leer- lingen-scheepswerktuigkundige	81
Financiën	70	Financiën	81
Uitgaven der scholen	70	Uitgaven der scholen	81
Scholen	71	Scholen	81
Aantallen	71	Aantallen	81
Leerlingen	71	Leerlingen	82
Aantallen	71	Aantallen	82
Wijziging Toelatingsbesluit N.O.	72	 VI. Leerlingstelsel	83
Andere onderwerpen	73	Algemeen	83
Oriëntatie-onderzoek resultaten experi- ment-Faber	73	Programma's opleiding leerlingstelsel	85
Opbouw lager technisch onderwijs	73	Verkrijging pedagogisch getuigschrift n.o. controleurs van leerlingstelsels	85
Technisch onderwijs voor eenvoudig begaafden	74	Salarisregeling controleurs leerlingstel- sels 1955	85
Contact lager nijverheidsonderwijs- bedrijfsleven	75	Leerlingen	85
 III. Uitgebreid lager nijverheidsonderwijs	75	Aantallen	85
Financiën	75	 VII. Nijverheidsonderwijs voor meisjes	85
Uitgaven der scholen	75	Algemeen	85
Scholen	76	Commissie goede onderwijsmethoden n.o. voor meisjes	85
Aantallen	76	Programma akte N XIX.	86
Leerlingen	76	Programma akte Ngy	86
Aantallen	76	Financiën	86
 IV. Middelbaar nijverheidsonderwijs	77	Uitgaven der scholen	86
Algemeen	77	Scholen	86
Naamsverandering middelbaar techni- sche scholen	77	Aantallen	86
Commissie m.t.o. 1952 (werkgroep Talen)	77	Leerlingen	87
Commissie m.t.o. 1952 (werkgroep Elektrotechnische Outillage m.t.o.)	77	Aantallen	87
Financiën	78	Leraressen	88
Uitgaven der scholen	78	Salarisregeling personeel Stichting huis- houdelijke voorlichting ten plattelande	88
Scholen	78	 VIII. Kunst- en/of kunstnijverheidsonderwijs	88
Aantallen	78	Financiën	88
Leerlingen	78	Uitgaven der scholen	88
Aantallen	78	Scholen	88
		Aantallen	88
		Leerlingen	88
		Aantallen	88

	blz.		blz.
IX. Scholen voor maatschappelijk werk	89	Aantallen	100
Financiën	89	Nieuwe rijkshogereburgerschool	101
Uitgaven der scholen	89	Aanwijzingen overeenkomstig artikel 157 der Hoger-onderwijswet	101
Scholen	89	Aanvragen nieuwbouw en uitbreiding schoolgebouwen v.h.m.o.	102
Aantallen	89	Leerlingen	103
Leerlingen	89	Aantallen	103
Aantallen	89	Leraren	104
Andere onderwerpen	89	Aantallen	104
Taak en opleiding van de maatschappelijke werker	89	Bewijs van pedagogische en didactische voorbereiding middelbaar onderwijs boekhouden en handelswetenschappen Beloning voor het geven van leiding aan hospitanten	106
Taak van het hoger onderwijs bij de opleiding voor maatschappelijk werk	90	Vrijstelling van dienst als gewoon dienstplichtige voor leraren v.h.m.o.	106
X. Scholen voor winkelpersoneel	91	Andere onderwerpen	106
Financiën	91	De middelbare school en de jeugd van heden	106
Uitgaven der scholen	91	Aansluiting l.o.-v.h.m.o.	107
Scholen	91	Toelating tevel en niet voldoende begaafde leerlingen tot het v.h.m.o.	108
Aantallen	91	Toelatingsexamen	108
Leerlingen	91	Eindexamen	109
Aantallen	91	Rangensstelsel voor leraren bij het v.h.m.o.	110
H. Land- en tuinbouwonderwijs	92	II. Avondonderwijs	111
Algemeen	92	Handelsavondscholen	111
Erkenning lagere land- en tuinbouw-scholen	92	Financiën	111
Financiën	92	Overheidsuitgaven	111
Overheidsuitgaven	92	Scholen	112
Scholen	93	Aantallen	112
Aantallen	93	Leerlingen	112
Leerlingen	93	Aantallen	112
Aantallen	93	Avondlyceums	112
Leraren	94	Scholen en leerlingen	112
Aantallen	94	Andere onderwerpen	112
I. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	95	Studiecommissie voor methodiek en didactiek aan avondlyceums	112
I. Dagonderwijs	95	Eigen eindexamen	113
Algemeen	95	III. Lerarenopleiding	113
Wijziging Middelbaar-onderwijswet- en Pensioenwet 1922	95	Scholen en leerlingen	113
Gelijkstelling getuigschriften	97	J. Hoger onderwijs	115
Toezicht eindexamens gymnasiums	97	Algemeen	115
Financiën	98	Wijziging Hoger-onderwijswet betreffende de verruiming van studiemogelijkheden voor abiturienten van de B-afdelingen der gymnasiums	116
Overheidsuitgaven	98		
Wijziging Garantiewet leningen v.h.m.o. en kweekscholen	98		
Kostenvergoeding gemeentelijke scholen voor v.h.m.o.	99		
Vaststelling bedragen ten behoeve van exploitatie-uitgaven	100		
Scholen	100		

	blz.
Toelating van onderwijzers en bezitters van middelbare akten tot universitaire examens	116
Universitaire notariële studie	116
Raad voor het technisch hoger onderwijs	117
Commissie spreiding hoger onderwijs	118
Commissie ontwikkeling natuurwetenschappelijk onderzoek	119
Commissie herziening ontwerp van wet tot regeling van het hoger onderwijs	119
Commissie Technische-hogeschoolstatuut	120
Wijziging Hoger-onderwijswet betreffende het technisch hoger onderwijs	120
Wijziging Academisch Statuut	120
Bijzondere leerstoelen	121
R.-K. universiteit Nijmegen (aanwijzing)	121
Vrije universiteit Amsterdam (aanwijzing)	121
Wijziging Wet hoger landbouwonderwijs	122
Financiën	122
Overheidsuitgaven	122

	blz.
Examengelden technische hogescholen	122
Voorschriften inzake begroting, administratie en rekening der technische hogescholen	122
Studenten	123
Aantallen	123
Toelating dertigjarigen tot technische hogescholen	124
Docenten	124
Rechtspositie technisch en administratief personeel technische hogescholen	124
Wijziging Reglement hoogleraren en lectoren	124
Andere onderwerpen	124
Opening technische hogeschool Eindhoven	124
Opening faculteit der wis- en natuurkunde r.-k. universiteit Nijmegen	125
Werkbezoek ministers technische hogeschool Delft	126
Oprichting Centrale Stichting Studentenhuysvesting	126
Studieduur en leeftijd bij afstuderen	126
Studieduur	127
Industrie en hoger onderwijs	128

Deel II - Bijzonder gedeelte

Bijlagen bij het verslag van de staat van het onderwijs in Nederland over het jaar 1957

	blz.
A. Kleuteronderwijs	
Verslag van de hoofdinspectrice van het kleuteronderwijs	133
Algemeen	133
Werkwijze der scholen en resultaten	134
Leerlingen en ouders	137
Onderwijzend personeel	138
Schoolgebouwen	140
Bijzondere voorzieningen	144
Kosten van het onderwijs	144
Toezicht	146

B. Lager onderwijs

I. Verslag van de hoofdinspecteur in de eerste hoofdspectie	148
Algemeen	148
Werkwijze der scholen en resultaten	150
Leerlingen en ouders	155
Onderwijzend personeel	157
Schoolgebouwen	159

	blz.
Bijzondere voorzieningen	162
Kosten van het onderwijs	164
Toezicht	165
II. Verslag van de hoofdinspecteur in de tweede hoofdspectie	167
Algemeen	167
Werkwijze der scholen en resultaten	169
Leerlingen en ouders	175
Onderwijzend personeel	176
Schoolgebouwen	178
Bijzondere voorzieningen	178
Kosten van het onderwijs	179
Toezicht	179

III. Verslag van de hoofdinspecteur in de derde hoofdspectie	180
Algemeen	180
Werkwijze der scholen en resultaten	182
Leerlingen en ouders	191
Onderwijzend personeel	192
Schoolgebouwen	195

	blz.		blz.
Bijzondere voorzieningen	196	Cursussen	238
Kosten van het onderwijs	198	Toezicht	238
Toezicht	199	Andere activiteiten	239
IV. Verslag van de inspecteur voor de lichamelijke opvoeding in algemene dienst en bij de onderwijsopleiding	201	VIII. Verslag van de bouwkundig hoofd- inspecteur van het lager onderwijs	241
Algemeen	201	Afhandeling van de bouwplannen	241
Bekwaamheid onderwijzend personeel	203	Beoordeling van de bouwplannen	242
Tekort aan vakonderwijzers	204	Scholen in nieuwe bouwsystemen en seriebouw	244
Schoolzwemmen	204		
Schooldagen en schooldiploma's licha- melijke geoefendheid	205	C. Onderwijzersopleiding	
De kweekscholen	205	Verslag van de hoofdinspecteur van de onderwijzersopleiding	246
Opleidingscursussen en examens lagere akte lichamelijke oefening	207	Algemeen	246
Besluit	208	Tweede leerkring	253
V. Verslag van de inspecteur van het lager onderwijs in algemene dienst betref- fende het onderwijs aan kinderen wier ouders een trekkend bestaan leiden	209	Derde leerkring	259
A. Onderwijs aan schipperskinderen	209	Het Nederlands in de eerste en de tweede leerkring	260
Aantal scholen en klassen	209	Het Nederlands in de derde leerkring	265
Aantal leerlingen	210	Andere vakken	266
Huisvesting	211	Het bureau der inspectie	270
Leerplicht	211		
Het onderwijs	211	D. Nijverheidsonderwijs	
Onderwijzend personeel	212	Verslagen der inspecteurs en inspectrices	
Schoolgebouwen	212	I. Lager technisch onderwijs	271
B. Onderwijs aan woonwagenkamp- kinderen	212	Lessentabellen	271
Aantal scholen en klassen	212	Studiecommissies	273
Aantal leerlingen	213	II. Leerlingstelsel	275
Het onderwijs	213	Algemeen	275
Onderwijzend personeel	214	Aanvullend onderwijs	276
Schoolgebouwen	214	Commissie leerlingstelsel	276
C. De rijdende scholen	215	Inspectie	276
VI. Verslag van de hoofdinspecteur van het buitengewoon lager onderwijs	217	III. Opleiding tot leraar bij het lager nij- verheidsonderwijs voor jongens	277
Inleiding	217	Algemeen	277
Nazorg	219	Leerplan	277
Zorg voor de gestoorde kleuter	219	Applicatiecursussen	278
Taak en plaats van de orthopedagoog	221	Consulententeams	279
Voortgezet onderwijs	224	Studiecursussen voor directeurs	279
Opmerkingen van inspecteurs	234	IV. Middelbaar kunst- en kunstnijver- heidsonderwijs	279
VII. Verslag van de consulent voor de lichamelijke opvoeding voor het buiten- gewoon lager onderwijs	237	Algemeen	279
Gebouwen	237	Opleiding tot tekenleraar	280
Leerkrachten	238	Cursussen voor voortgezet en hoger bouwkunstonderwijs	281
		Cursus kerkelijke architectuur	281
		V. Middelbaar technisch onderwijs	281
		Scholen	281

	blz.		blz.
Leerlingen	282	II. Tuinbouwonderwijs	304
Leraren	282	Middelbaar tuinbouwonderwijs	304
Toelatingsexamen	282	Lager tuinbouwonderwijs	304
Praktijkjaar	282	Opleiding leerkrachten	305
Samenwerking met het buitenland	283		
VI. Scheepvaart- en luchtvaartonderwijs	284	F. Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	
A. Scholen voor de zeevaart en voor de luchtvaart	284	Scholen	306
Algemeen	284	Leraren	308
Resultaten van het onderwijs	285	Onderwijs	308
Leerlingen	285	Voorlichting abiturienten	309
Onderwijzend personeel	287	Contact hoger onderwijs	309
B. Visserijsscholen, scholen voor de bin- nenvaart, opleidingsschepen voor matrozen en havenvakschool	287	Medische verzorging	310
Visserijsscholen	287		
Scholen voor de binnenvaart	288	G. Hoger onderwijs	
Opleidingsschepen voor matrozen	289	De universiteiten en hogescholen in het studiejaar 1956/1957	311
Havenvakschool	289	I. Rijksuniversiteit te Leiden	311
VII. Scholen voor maatschappelijk werk	289	Algemeen	311
Scholen	289	Studenten	313
Leerlingen	290	Examens en promoties	314
Onderwijs	290	Huisvesting	314
Rijksstudietoelagen	291	II. Rijksuniversiteit te Utrecht	315
VIII. Nijverheidsonderwijs voor meisjes	291	Algemeen	315
Lagere en uitgebreid lagere opleidingen	291	Studenten	318
Opleiding leraressen	294	Examens en promoties	318
Huisvesting	295	Materiële voorzieningen	319
IX. Verslag van de hoofdconsulenten voor de lichamelijke opvoeding bij het nijver- heidsonderwijs	296	III. Rijksuniversiteit te Groningen	320
Algemeen	296	Algemeen	320
Oefenruimten	296	Studenten	324
Leerkrachten	296	Examens en promoties	324
Schoolzwemmen	297	Huisvesting	326
Lesroosters	297	IV. Universiteit van Amsterdam	326
Onderwijsvernieuwing	297	Algemeen	326
Schoolsportdagen	298	Studenten	329
Opleiding voor de akte Ngy	298	Examens en promoties	330
		Huisvesting	330
E. Land- en tuinbouwonderwijs		V. Vrije universiteit te Amsterdam	331
I. Landbouwonderwijs	299	Algemeen	331
Algemeen	299	Studenten	332
Middelbaar landbouwonderwijs	300	Examens en promoties	332
Landbouwwinterscholen	301	VI. Rooms-katholieke universiteit te Nij- megen	333
Lager landbouwonderwijs	302	Algemeen	333
Opleiding leerkrachten	303	Studenten	336
		Examens en promoties	338

	blz.
VII. Technische hogeschool te Delft	338
Algemeen	338
Studenten en examens	340
Materiële voorzieningen	341
VIII. Landbouwhogeschool te Wageningen	342
Algemeen	342
Studenten en examens	343

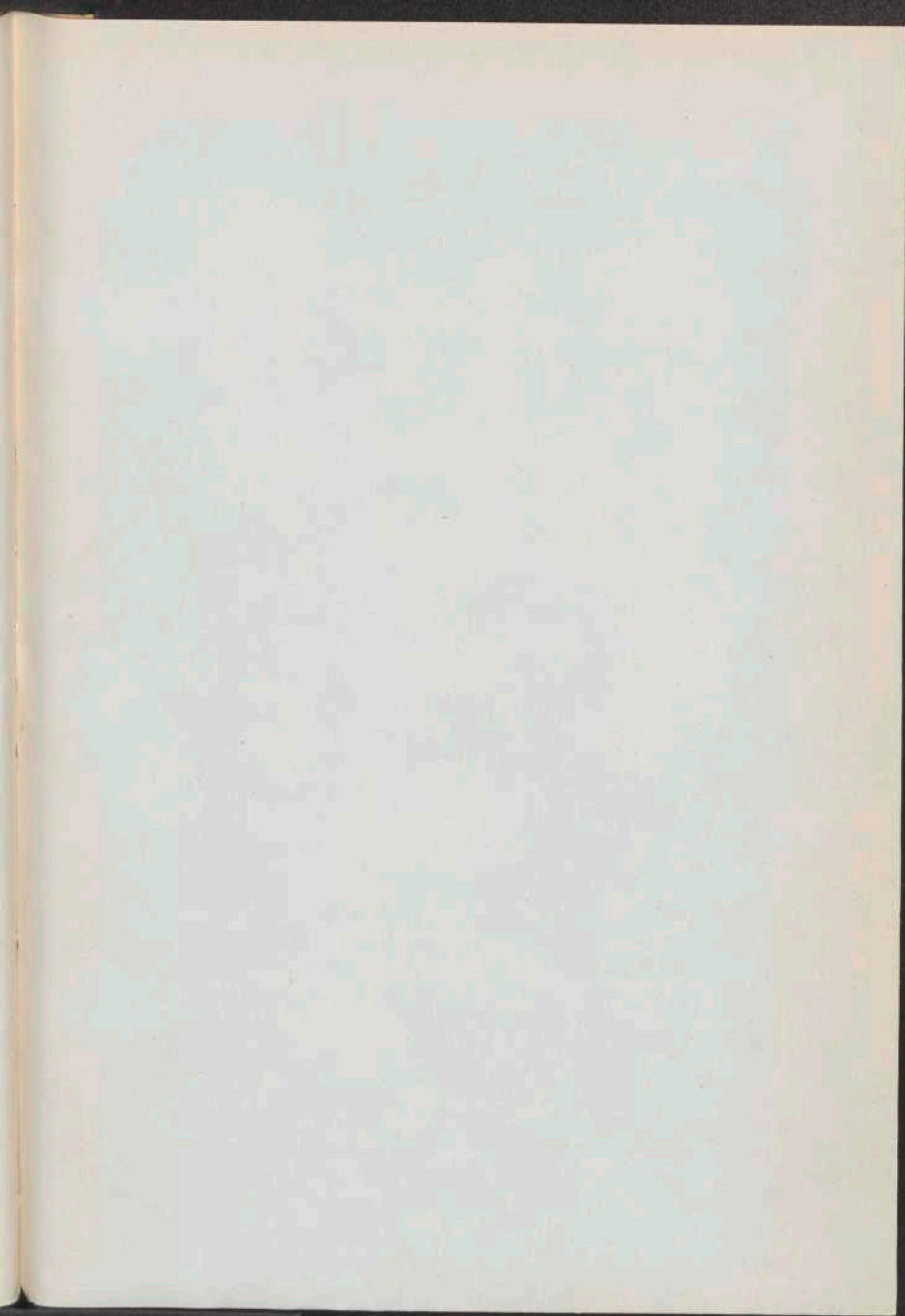
	blz.
IX. Nederlandsche economische hogeschool te Rotterdam	343
Algemeen	343
Studenten en examens	345
X. Katholieke economische hogeschool te Tilburg	345
Algemeen	345
Studenten en examens	348

LIJST VAN PUBLIKATIES VAN HET CENTRAAL BUREAU
VOOR DE STATISTIEK DIE BIJ HET SAMENSTELLEN VAN HET VERSLAG
HEBBEN GEDIEND

1. Statistiek van de uitgaven der overheid voor onderwijs, wetenschap en cultuur 1957.
2. Statistiek van het kleuteronderwijs 1957.
3. Statistiek van het kleuteronderwijs en van de voorziening in de behoefte aan kleuterleidsters 1958/'59.
4. Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs 1953-1957.
5. Statistiek van het gewoon en voortgezet gewoon lager onderwijs 1958.
6. Statistiek van het buitengewoon lager onderwijs 1955-1958.
7. Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs 1953-1957.
8. Statistiek van het uitgebreid lager onderwijs 1958.
9. Statistiek van de van gemeentewege per leerling beschikbaar gestelde bedragen ter bestrijding van de materiële exploitatiekosten der lagere scholen 1957.
10. De voorziening in de behoefte aan onderwijzers bij het lager onderwijs 1957.
11. Statistiek van de onderwijzersopleiding 1956/'57.
12. Statistiek van de onderwijzersopleiding 1957/'58-1958/'59.
13. Statistiek van het nijverheidsonderwijs 1957.
14. Statistiek van het nijverheidsonderwijs 1957/'58.
15. Statistiek van het land- en tuinbouwonderwijs 1957.
16. Statistiek van het land- en tuinbouwonderwijs 1958.
17. Statistiek van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs 1956/'57.
18. Statistiek van het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs 1957/'58.
19. Statistiek van het hoger onderwijs 1956/'57.
20. Statistiek van het hoger onderwijs 1957/'58.

008650

